

Η  
ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΜΕΤΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ,  
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ.

---

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ,

---

ΠΕΡΙΕΧΩΝ

ΤΑΣ ΔΥΟ ΠΡΟΣ

ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ.



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΛΟΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ ΚΑΙΝΙΚΑΡΕΑ

1843.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΑΣ

ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ,

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ω Ν

Τ Α Σ Δ Υ Ο Π Ρ Ο Σ

ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ.



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΩΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ ΚΑΠΝΙΚΑΡΕΑ

1843.





Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Α  
Τ Η Σ  
Π Ρ Ο Σ Κ Ο Ρ Ι Ν Θ Ι Ο Υ Σ  
Π Ρ Ω Τ Η Σ Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η Σ.



	Σελ.
ΠΟΙΜΙΟΝ (I, 1—9.) . . . . .	5
Α. Περὶ τοῦ μὴ διχονοεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐκ φιλοδοξίας τῆς ἐπὶ σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ· ἐν ᾧ, περὶ θείας σοφίας· περὶ λειτουργιῶν· περὶ τοῦ μὴ κρίνειν διδασκάλους· περὶ τοῦ μὴ ἐπαίρεσθαι (I, 10—IV, 20).	9
Β. Κατὰ πόρνων καὶ πορνείας, καὶ τῶν τούτοις κοινωνούντων (IV, 21—V, 13).	49
Γ. Περὶ τοῦ μὴ δεῖσθαι δικῶν, καὶ ταῦτα ἐπὶ ἀπίστων· ἐν ᾧ, περὶ τοῦ μὴ πορνεύειν (VI, 1—20).	57
Δ. Περὶ γάμου καὶ γηραιας καὶ ἀγαμίας· ἐν ᾧ, περὶ τοῦ μὴ χωρίζεσθαι ἄνδρας γυναικῶν, μηδὲ εἰ ἄπιστοι εἴεν οἱ ἕτεροι· περὶ ἀγνείας καὶ διγαμίας (VII, 1—40).	70
Ε. Περὶ διαφορᾶς ἐδυσμάτων, καὶ ἀποχῆς δαιμονικοῦ σεβάσματος· ἐν ᾧ, περὶ συμπεριφορᾶς· περὶ τῆς ἑαυτοῦ πολυπλόκου συμπεριφορᾶς· περὶ τοῦ μὴ κοινωνεῖν δαίμοσι· περὶ τοῦ μὴ ἀδιαφορεῖν ἐν ὧνίοις καὶ κλήσεσιν (VIII, 1—XI, 1).	89
Σ. Περὶ σχήματος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐν εὐχαΐς καὶ προφητείαις (XI, 2—16).	127
Ζ. Περὶ κοινωνίας θεοπρεποῦς, οὐ πλησμονικῆς (XI, 17—34).	135
Η. Περὶ διαφορᾶς χαρισμάτων καὶ οἰκονομίας αὐτῶν· ἐν ᾧ, περὶ ἀγάπης, ὡς μεγίστου χαρίσματος· περὶ προφητείας ὡς μελλόνος γλώσσης (XII, 1—XIV, 40).	143
Θ. Περὶ ἀναστάσεως σωμάτων καθολικῆς· ἐν ᾧ, περὶ τῆς ἐν Χριστῷ διορθώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως· ὁμοιώσεις τῶν ἀνισταμένων πρὸς τὰ ἀναφυόμενα σπέρματα· περὶ τῆς εἰς δόξαν καὶ δύναμιν ἀλλαγῆς (XV, 1—XVI, 24).	184

ΚΕΦΑΛΑΙΑ  
ΤΗΣ  
ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ  
ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

	Σελ.
Α. Εὐχαριστία περὶ θεοῦ βοηθείας, ἐν ᾗ πεποιθέναι φησὶν (I, 1—14). . . . .	229
Β. Περὶ ἀγάπης τῆς πρὸς αὐτοὺς καὶ ρειδῶς εἰς τὸ μὴ λυπεῖν, εἰ καὶ λυπῶν ὠφελεῖ, ὡς ἐπὶ τοῦ διὰ πορνείαν ἐπιτιμηθέντος, ὃ καὶ συγχωρεῖ (I, 15 —II, 11). . . . .	241
Γ. Περὶ τῆς δι' αὐτοῦ θείας ὠφελείας τοῖς ἐπιτηδεύουσιν, δι' ἧς καὶ συνίστασθαι φησὶν (II, 12—III, 6). . . . .	255
Δ. Περὶ τῆς κατὰ πνεῦμα λειτουργίας, καὶ δόξης θειο- τέρας τῆς κατὰ τὸν νόμον (III, 7—18). . . . .	262
Ε. Περὶ θείας δόξης καὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος ἐξ αὐτῆς τοῖς ἁγίοις γινώσκειται (IV, 1—6). . . . .	270
Σ. Περὶ τῆς κατὰ σῶμα ἀσθενείας καὶ τῆς τοῦ σώμα- τος ἀποθέσεως καὶ ἐπαναλήψεως (IV, 7—V, 11). . . . .	275
Ζ. Περὶ τῆς ἐαυτοῦ φιλοθεότητος καὶ φιλαδελφίας τῆς κατὰ Χριστὸν (V, 12—VII, 1). . . . .	285
Η. Περὶ ἀποδοχῆς τῆς Κορινθίων ὑπακοῆς καὶ ἀγά- πης εὐφραυνούσας αὐτὸν (VII, 2—16). . . . .	302
Θ. Προτροπὴ εἰς ἐπίδοσιν χρημάτων τοῖς ἁγίοις καὶ τι- μὴν τῶν διὰ τοῦτο ἐργομένων ἐν ᾧ, περὶ τῆς τίτου ἀποστολῆς καὶ τῶν ἄλλων πρὸς αὐτοὺς (VIII, 1—IX, 15). . . . .	312
Ι. Διήγησις τῶν ἰδίων πόνων καὶ προθέσεως, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ χάριτος, πρὸς τὸ μὴ τοὺς ἐπιστάμενους διδασκάλους προστίθεσθαι Κορινθίους ἐν ᾧ, ἐν- τελέτῃς ἐαυτοῦ πρὸς ἀκρίτους καὶ ἁγίους ἀνι- στων (X, 1—XIII, 13). . . . .	330

Η  
ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ  
ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.





# ΥΠΟΘΕΣΙΣ

## ΤΗΣ

### ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

#### ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἐφέσου τῆς Ἀσίας, ἑωρακώς αὐτοὺς ἤδη καὶ διδάξας· ὑπομιμνήσκων δὲ ὅμως διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Κορίνθιοι ἐκ φιλονεικίας συναγόμενοι, ἐσχίζοντο ταῖς γνώμας, καὶ λοιπὸν ἦν ἐν αὐτοῖς σχίσματα· καὶ ὄντων σχισμάτων, παρεβλέποντο τὸν λαβόντα τὴν μητριάν. Ἄλλοι δὲ ἤθελον καταλιμπάνειν τὰς ἰδίας γυναῖκας, προφάσει τῆς ἐγκρατείας· τινὲς δὲ καὶ ἐν εἰδωλείοις ἦσθιον, ὡς ἀδιαφόρων ὄντων τῶν εἰδωλοθύτων· ἄλλοι δὲ, τοὺς μὲν ἄλλους ἐξουθενουν, τοὺς δὲ λαλοῦντας γλώσσαις ἐθαύμαζον· καὶ, τέλος, ἠπάτηντο καὶ εἰς τὸ περὶ ἀνασάσεως μυστήριον, λέγοντες, μὴ ἐγείρεσθαι τὴν σάρκα ταύτην. Τοῦτων πάντων ἐν Κορίνθῳ κινουμένων, γράφουσιν οἱ λαοὶ τῷ ἀποστόλῳ· καὶ λοιπὸν πρὸς πάντα ἀντιγράφει. Καὶ πρῶτον μὲν, μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐν φρονήσει καὶ γνώσει· οὐκ ἀποδέχεται δὲ αὐτοὺς ποιοῦντας τὰ σχίσματα, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύει, μὴ ἐν λόγῳ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ δυνάμει ἡγεῖσθαι. Ἐπειτα, ἐπιτιμῆσας τῷ τὴν μητριάν λαβόντι, καὶ παραινέσας, μὴ ἔχειν σχίσματα πρὸς ἑαυτοὺς, λοιπὸν περὶ ὧν ἔγραψαν ἀποκρίνεται· περὶ μὲν τοῦ γάμου διδάσκων, ἄρρηκτον εἶναι τὴν συζυγίαν, καὶ ἐν καιρῷ μόνῳ σχολάζειν, διὰ τὴν εὐχὴν· διὰ δὲ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς τὴν ἐγκράτειαν, γράφει περὶ παρθενίας, ὅτι οὐ κατ' ἀνάγκην,

ἀλλὰ πειθεῖ τοῦτο γινέσθω. Εἴτα περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, ἵνα μὴ καταχρῶνται τῇ γνώσει, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ πολιτεύωνται. Κώλυε οὖν τὰ ἐν εἰδωλείῳ συμπόσια, ἵνα μὴ σκανδαλίζονται οἱ μικροί. Εἴτα περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων γράφει, ἵνα μὴ διατρέωνται ἐν τοῖς χαρίσμασι, μηδὲ προκρίνωσι τὸν ἔχοντα χάρισμα τῷδε τοῦ ἔχοντος τόδε· πάντα γὰρ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος εἶναι λέγει. Καὶ λοιπὸν περὶ ἀναστάσεως διδάσκει, ὅτι ἡ σὰρξ ἐγείρεται, ἀποθνήσκουσα μὲν φθαρτὴ, ἐγειρομένη δὲ ἀφθαρτος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου χάριν. Τὴν δὲ ἀνάστασιν, ἀπὸ τοῦ ἐγγεῖρθαι τὸν Χριστὸν συνίστησι. Καὶ τέλος παραινετικούς λόγους εἰς τὰ ἔθνη γράφει· καὶ περὶ λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους παραγγέλλει, καὶ οὕτω τελειῶ τὴν ἐπιστολήν.

### ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ.

Ὅρων ὁ θαύμων οὕτω πολυάνθρωπον τὴν Κόρινθον, καὶ εἰδωλόλατριν, πεπιστευκυῖαν θεῷ, παρασκευάζει τινὰς ἐκ τῶν παρὰ στίσι πλουσίων καὶ φιλοσόφων, αὐτοχειροτονήτους προστατεῖν τοῦ δήμου ἐν τοῖς πνευματικοῖς πράγμασιν· ὡς λοιπὸν τοῦ λαοῦ πολλοὺς, τοὺς μὲν, τοῖς πλουσίοις, ὡς δυνατοῖς, προσχωρῆσαι, τοὺς δὲ, τοῖς φιλοσόφοις, ὡς πλέον διδάσκειν δυναμένοις παρὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου διδαχὴν· ὡς ἐκ τούτου σχίσματα καὶ ἐριδας γίνεσθαι παρ' αὐτοῖς. Ἐγραψάν οὖν τῷ Παύλῳ διὰ Φουρτουνάτου, καὶ Στέφανῆ, καὶ Ἀχαϊκοῦ περὶ γάμου καὶ παρθενίας, δι' ὧν καὶ ἀντιγράφει αὐτοῖς, καὶ περὶ τούτων καὶ περὶ ἄλλων, συναποδείλας καὶ τὸν Τιμόθεον. Ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀπονοίας ἦσαν τὸν λαὸν διανεμύμενοι οἱ πλούσιοι καὶ φιλόσοφοι, τῆς ἀπονοίας διορθοῦνται τὸ πάθος ἐν πρώτοις.



## ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

### ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

#### ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

#### ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΚΕΦ. Ι. Ι ΠΑΥΛΟΣ, κλητὸς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ Σωσθένης ὁ 2 ἀδελφός· τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν 3 τε καὶ ἡμῶν· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐκ τοῦ κλητὸν ἑαυτὸν καλέσαι, διορθοῦνται αὐτοὺς. Ἐγὼ αὐτός, φησιν, οὐκ αὐτοχειροτόνητός εἰμι ἀπόστολος, καὶ πῶς ὑμεῖς αὐτοχειροτόνητοι διδάσκαλοι; Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Διδάσκαλος ὑμῶν ὁ Χριστὸς ἐστὶ, φησὶ· τί ἀνθρώπους ἐποιήσατε ὑμῶν διδασκάλους; Διὰ θελήματος θεοῦ.] Καὶ τοῦτο ὡς θέλημα θεοῦ δι' ἡμῶν κηρύσσεσθαι τῶν ἀποστόλων (1). Καὶ Σωσθένης.] Μὴ γὰρ νομίσητε, ὅτι ἑμαυτῷ περιποιούμενος τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα, ὑμᾶς μέλλω καθαιρεῖν τῆς ἐπὶ τούτῳ φυσιώσεως. Ἴδου γὰρ καὶ Σωσθένην ἑμαυτῷ συντάττω, καὶ ἀδελφὸν καλῶ, καὶ σὺν αὐτῷ

(1) «Ὅτι διότι ἡμεῖς ἤμεν ἄξιοι· ἀλλὰ διότι ὑπέβλεπον, ἔσωσε καὶ ἐκάλεσεν. ἵνα καὶ νῦν ἐμὲ θέλει ἀπόστολον ὑμῶν εἶναι· καὶ πῶς ὑμεῖς ἄλλους θέλετε διδασκάλους; Ἄρα ἀντίθεοί ἐστε.» Θεοφύλακτος.

ἐπιτέλλω, κοινοποιούμενος τὰ ἐμὰ. Διὰ τὸ οὖν ὑμᾶς ἐγκόπτω; ὅτι ἐπιβλαβεῖς ὑμῶν τὸ ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ φύσημα. Ἰμᾶς τε γὰρ οὐδὲν ὀνύκῃ, τοὺς τε πειθόμενους ἐξίστησι τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας, καὶ τὸ κοινὸν μερίζει τῆς ἐκκλησίας σώμα. [Ὁ ἀδελφός.] Κατὰ μετριότητα συνάπτει ἑαυτὸν σωθῆναι. *Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ.*] Εἰ δὲ θεοῦ ἐστὲ ἐκκλησία, πῶς ἀνθρώποις ἑαυτοὺς προσενείματε; *Ἠγιασμένοις ἐν Χριστῷ.*] Τῷ λουτρῷ καὶ τῇ πίστει Χριστοῦ, οὐ διὰ τῶν νῦν ὑμῶν διδασκάλων. *Κλητοῖς ἁγίοις.*] Καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ πιστεῦσαι ὑμᾶς, οὐχ ὑμέτερον· ἀλλ' ὑπὸ θεοῦ πρὸς τὴν πίστιν ἐκλήθητε. *Σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις.*] Οὐ μόνον ὑμῖν τοῖς Κορινθίοις, φησὶ, χάρις καὶ εἰρήνη, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸν Χριστὸν ἐν οἰκωδότητι τόπῳ, ἐν ᾧ εἰσιν ἐκεῖνοί τε καὶ ὑμεῖς. — **ΑΛΛΟ.** Ὅσον ἐκεῖνοι κατ' ἀλλήλων διεσχίζοντο, τοσοῦτον αὐτὸς ἐφιλονέκει καὶ τοῖς πόρρω συνάπτειν αὐτούς. Διὸ μέλλων αὐτοῖς προσφωνεῖν τὴν χάριν καὶ τὴν εἰρήνην τὴν ἀπὸ θεοῦ, καὶ εἰπὼν, *κλητοῖς ἁγίοις*, αὐτίκα συνῆψε, *σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις*, καὶ ἐξῆς. Καὶ ὑμῖν, φησὶ, καὶ σύμπαντι εἴη ἡ ἀπὸ θεοῦ καὶ πατρὸς χάρις καὶ εἰρήνη. — *Αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν.*] Ἐπειδὴ, εἰπὼν, *σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου*, ἐπήγαγε μόνον τὸ, *ἡμῶν*, ἐπιδορυπούμενος, καὶ δεικνὺς κοινὸν αὐτὸν Κύριον καὶ Δεσπότην πάντων ὄντα, προστίθεισιν, *αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν*. Εἰ δὲ κοινὸς πάντων Κύριος, καὶ οὐ μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπανταχοῦ, τί σχίζεσθε ἀλλήλων, καὶ τὴν κοινὴν ἐξ ὧν τέμνεσθε καθυβρίζοντες κυριότητα, ἐτέροις καὶ ἐτέροις ἑαυτοὺς διανέμετε; *Καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς.*] Τί δέ, φησιν, ἢ πρὸς τούδε εἰρηνεύετε, ἢ ἀπὸ τούδε χάριν ἔχετε; Ἐγώ, φησι, ταῦτα ἀπὸ θεοῦ ὑμῖν εὐχομαι γενέσθαι. Αἰνίττεται δὲ τοὺς διδασκάλους αὐτῶν καταπτόμενος.

4 Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ, τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ

5 Ἰησοῦ· ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν 6 παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, (καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν.)

*Εὐχαριστῶ.*] Εὐχαρίστους ἡμᾶς εἶναι παιδεύων, ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ τοῦτο τίθεισι. *Τῷ θεῷ μου.*] Ἐκ πολλῆς ἀγάπης τὸν κοινὸν πάντων θεὸν ἴδιον ποιεῖται. *Ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ.*] Μέγα ἐφρόνουν οἱ Κορινθιοὶ ἐπὶ τοῖς χαρίσμασιν. Αἰνίττεται οὖν· Εἰ οὐκ ἐξ οἰκειῶν κατορθωμάτων, ἀλλὰ τῇ τοῦ Χριστοῦ δωρεᾷ τὸ χάρισμα εἰλήφατε, τί μέγα φρονεῖτε; *Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*] Τῇ διὰ Χριστοῦ. Διὰ Χριστοῦ γὰρ ὁ πατὴρ δέδωκεν. *Ἐν αὐτῷ.*] Ἡλὺν τὸ, ἐν αὐτῷ, τούτεστι, δι' αὐτοῦ. Εἰ δὲ δι' αὐτοῦ ἐπλουτίσθητε ἐν παντὶ πρᾶγματι, καὶ ὁ πλοῦτος παρὰ θεοῦ, πῶς ἀνθρώποις ἑαυτοὺς προσενείματε; *Καὶ πάσῃ γνώσει.*] Ἐνὶ γὰρ καὶ λόγος χωρὶς γνώσεως, ὡς ἡ φλυαρία· ἐνὶ καὶ γνώσις χωρὶς λόγου, ὡς ἡ τῶν ιδιωτῶν, νοούντων μὲν, ἐξειπεῖν δὲ τὸ νοηθὲν μὴ δυναμένων. Ἀλλ' ὑμεῖς, φησι, κατ' ἀμφοῖν ἐπλουτίσθητε, καὶ λόγῳ καὶ γνώσει. *Καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ.*] Καθὼς, τούτεστι, δι' αὐτοῦ. Διὰ λόγου γὰρ, φησι, καὶ τῆς θεοδότου γνώσεως, τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ, τούτεστι, τὸ κήρυγμα, εἰς ὑμᾶς πιστευθὲν ἐβεβαιώθη· ὅπερ ὑμῖν ἐγένετο, οὐ δι' εὐφυΐας οἰκείας ἢ τῆς ἐξωθεν σοφίας, ἀλλὰ διὰ χάριτος θεοῦ. — **ΑΛΛΟ.** Πόθεν δῆλον, ὅτι ἐπλουτίσθητε λόγῳ καὶ γνώσει; Ἐκ τοῦ τὸ κήρυγμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως βεβαιωθῆναι ἐν ὑμῖν· ἡ γὰρ τούτου βεβαίωσις ἐν ὑμῖν, καὶ λόγου καὶ γνώσεως γίνεταί μαρτύριον ὑμῖν. — *Μαρτύριον Χριστοῦ.*] Ἡ τὸ ἐκούσιον καὶ σωτήριον πάθος, καὶ ἀπλῶς ἡ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ. Λόγου κένωσις καὶ ἐνανθρώπησις· ἡ, μαρτύριον Χριστοῦ, ἡ τῶν σημείων χάρις καὶ δωρεά· καὶ γὰρ εἰσι ταῦτα μαρτύριον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ μεγαλειότητος. Ἦσαν γὰρ ἦσαν οἱ Κορινθιοὶ πλουτοῦντες ἐν τούτοις. Ἐπεὶ οὖν, φησι, ταῦτα ὁράται ἐν ὑμῖν ἐν ἀφθονίᾳ καὶ βεβαιώσει, καλῶς προείπομεν, ὅτι ἐν παντὶ λόγῳ καὶ

πάτη γνώσει ἐπλουτίσθητε. Μέρους γὰρ τῶν χαρισμάτων ὅστε λόγος καὶ ἡ γνώσις· ὁ μὲν λόγος, συντελῶν εἰς τὸ διδάσκειν· ἡ δὲ γνώσις, εἰς τὸ συνιέναι. Καὶ τὸ, Ὡστε μὴ ὑστερεῖσθαι ὑμᾶς, πρὸς τὴν δευτέραν ἐρμηνείαν μᾶλλον συνάδει.

7 Ὡστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν

8 Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς καὶ θεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ζητεῖται ἐνταῦθα· τί δὴ ποτε, ἀνωτέρω μὲν εἰρηκῶς περὶ αὐτῶν, ὅτι Ἐπλουτίσθητε ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, καὶ νῦν πάλιν, Ὡστε μὴ ὑστερεῖσθαι ὑμᾶς ἐν μηδενὶ χαρίσματι, προῖον σαρκικῶς αὐτοῦς λέγει· ἔτι γὰρ σαρκικοὶ ἐστέ, φησὶν (α). Ὅτι πρὸς πολλοὺς μὲν ταῦτα, πρὸς πολλοὺς δὲ ἐκεῖνα ἤρμοζεν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ ἐκκλησίᾳ εἶχον εἶναι ἢ πάντες τέλειοι, ἢ πάντες ἀτελεῖς καὶ νήπιοι. Ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν.] Ὡστε ὑμᾶς μὴ ὑστερηθῆναι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, ἐν τῷ ἀπεκδέχεσθαι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Χριστοῦ· χρεῖα γὰρ ὑπομονῆς εἰς τὸ ἐκδέξασθαι. Ἀποκάλυψιν δὲ φησὶ, τὴν δευτέραν παρουσίαν, δεικνύς, ὅτι καὶ νῦν ἐστίν, εἰ καὶ μὴ ὁρᾶται σαρκικοῖς ὀφθαλμοῖς. Ὅς καὶ θεβαιώσει ὑμᾶς.] Ἐν τῷ εἰπεῖν, θεβαιώσει, δείκνυσιν αὐτοὺς σαλευομένους. Ἀνεγκλήτους δὲ εἰπὼν, δηλοῖ ὄντας νῦν ὑπὸ ἐγκλημα. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου.] Ἀπάγων τῶν ἀνθρωπίνων, φοβεῖ αὐτοὺς, τῆς ἡμέρας ὑπομιμνήσκων τῆς κρίσεως.

9 πιστὸς ὁ θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Τουτέστιν, ἀληθής· εἰ δὲ ἀληθής, πληρώσει πάντως ἃ ἐπηγγείλατο. Δι' οὗ ἐκλήθητε.] Οὐδεὶς γὰρ ἔρχεται πρὸς τὸν υἱόν, εἰ μὴ ἐλκύσει αὐτὸν ὁ πατήρ (β). ὥστε οὐδὲ πρὸς τὸν πα-

(α) Α' Κορ. Γ', 3.

(β) Ἰωαν. 5', 41.

τέρα ἔρχεται τις, εἰ μὴ ὃ ἂν ἀποκαλύψῃ ὁ υἱός (α). Δι' οὗ ἐκλήθητε· ἀντὶ τοῦ, ὑφ' οὗ ἐκλήθητε, οἷον, ὁ καλέσας ὑμᾶς. Καὶ ἐπίστησον, πῶς τὸ, δι' οὗ, τίθησιν ὁ θεὸς Παῦλος καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς, καὶ ἀντὶ τίνος τίθησιν αὐτὸ, ἢ, ὅταν καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτὸ ἀκούσης, μὴ παραλλαγὴν οὐσίας, ἀλλὰ ταυτότητα ἐννοῆς. Ἐκλήθητε.] Οὐδὲ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἦκατε, ἀλλὰ χάριτι ἐκλήθητε. Εἰς κοινωνίαν.] Βαβαί! τί εἶπεν; Εἰς κοινωνίαν ἐκλήθητέ, φησὶ, τοῦ μονογενοῦς· ἵνα καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ ἐν τῇ δόξῃ κοινωνοὶ γενώμεθα αὐτοῦ· ὅπερ ἀλλαχού φησιν· Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν (β). Εἰς κοινωνίαν ἐκλήθητε Χριστοῦ· τί ἄλλους καὶ ἄλλους ἐπιστάντες ἑαυτοῖς προστάτας καὶ διδασκάλους, τῆς θαυμασίας ἐκείνης καὶ σωτηρίου κοινωνίας ἑαυτοὺς φιλονεικεῖτε διασχίζειν καὶ ἀποτέμενεσθαι;

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Μετὰ τὸ προοίμιον, περὶ τοῦ μὴ διχονοεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐκ φιλοδοξίας τῆς ἐπὶ σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ· ἐν ᾧ, περὶ θείας σοφίας· περὶ λειτουργιῶν· περὶ τοῦ μὴ κρίνειν διδασκάλους· περὶ τοῦ μὴ ἐπαίρεσθαι.

10 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ἢ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἥτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοί καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, 12 ὑπὸ τῶν Χλόης, ὅτι ἐριδες ἐν ὑμῖν εἰσι. Λέγω δὲ

(α) Ματθ. ΙΑ', 27.

(β) Β' Τιμ. Β', 12.

τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει· Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ, Ἀπολλῶ· ἐγὼ δὲ, Κηφᾶ· ἐγὼ δὲ, Χριστοῦ. Μεμέρισται ὁ Χριστός;

[Ἐπειδὴ μέλλει διαλεχθῆναι αὐτοῖς πλεονεκτικώτερον, προλαβὼν, παρακαλεῖν φησι διὰ τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν (1),] Ἐγὼ παρακαλῶν, οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς πείσαι. Διὰ τοῦ Χριστοῦ οὖν παρακαλῶ, τουτέστιν, αὐτὸς ὁ Χριστός, ὁ ὑβρισμένος, ποιεῖται τὴν παράκλησιν. Καὶ μὴ ἦ ἐν ὑμῖν σχίσματα.] Τὸ γὰρ εἰς πολλὰ ὑμᾶς γενέσθαι, οὐκ ἐποίησε πολλὰ μέρη τέλεια, ἀλλὰ τὸ τέλειον μέρος, τὴν ἐκκλησίαν, ἔσχισε. Κατηρτισμένοι.] Ἀπληρτισμένοι, τέλειοι. Ἐν τῷ αὐτῷ τοῦ. Ἐπειδὴ ἄνω εἶπεν· Ἴνα τὸ αὐτὸ λέγητε· ἵνα μὴ νομίσωσιν, ἄχρι ῥημάτων δεῖν εἶναι τὴν ὁμόνοιαν, ἐπάγει, ἐν τῷ αὐτῷ τοῦ, τουτέστι, καὶ λόγοις καὶ ἔργοις, καὶ γνώμῃ, καὶ διανοίᾳ γίνεσθε ὁμόφρονες. Ἐδηλώθη γὰρ μοι.] Ἴνα μὴ ἀρνήσωνται, καὶ μάρτυρας παράγει τοὺς τῆς Χλόης. Ἀδελφοί μου.] Κἂν γὰρ δῆλον ἦ τὸ ἀμαρτημά, φησιν, ἀδελφοί μου ἐστέ. Τὸ δὲ, μου, διαθέσεως ἐστίν. Ὑπὸ τῶν χλόης.] Οἰκείων, δηλαδὴ. Οἰκία τις ἦν ἐν Κορίνθῳ οὕτως ἐπονομαζομένη Χλόης. Οὐκ εἶπε δὲ ὀνομαστὶ τοὺς δηλώσαντας, ἵνα μὴ πρὸς αὐτοὺς ἐκπολεμηθῶσιν. Ὅτι ἔριδες.] Τὰ παρὰ τῶν δηλωσάντων ἀπαγγέλλων, ἔριδας εἶπεν, ἵνα μὴ ἐκθριώσῃ αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Χλόης· ὅταν δὲ ἀπὸ τοῦ οἰκείου λέγῃ προσώπου τὸ γεγονός, σχίσματα αὐτὰ καλεῖ, ὅπερ πολλῶ χειρὸν τῆς ἔριδος. Λέγω δὲ τοῦτο.] Σαφηνείας ἕνεκεν τὸ, Λέγω δὲ τοῦτο, ὡς εἰ εἶπεν, Λόγου χάριν, τοιαῦτα ποιεῖτε. Ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει.] Οὐκ ἔλεγον δὲ ἐκεῖνοι οὕτως· Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ, Ἀπολλῶ· ἀλλὰ λόγου χάριν οὕτως εἶπεν αὐτὸς, αἰνιττόμενος οἷς προσεβόησαν πλουσίαις καὶ σοφοῖς· ἐν ταυτῷ δείκνυς, ὅτι εἰ τὸ οὕτω λέγειν Παύλου καὶ Ἀπολλῶ οὐκ ἀνεύθυνον, πολλῶ μᾶλλον τὸ λέγειν σοφῶν εἶναι ἢ πλουσίων, οὓς διδασκάλους

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου.

ἑαυτοῖς ἐκάθισαν. Ἐγὼ δὲ Κηφᾶ.] Προτιμῶν τὸν Πέτρον, ὑστερον τέθεικεν αὐτόν· ἐπειδὴ κατηγορίας αὐτῶν ἕνεκεν ταῦτα λέγει. Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ.] Οὐκ ἐγκαλεῖ, ὅτι λέγουσιν· Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ· ἀλλὰ, διότι μὴ πάντες τοῦτο λέγουσι, μέμεται. Μεμέρισται ὁ Χριστός;] Κατετέμετε τὸν Χριστόν; διείλετε αὐτοῦ τὸ σῶμα; Φόβου δὲ γέμει τὸ ῥῆμα (1). Ἡ οὕτω διεμερίσατο τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν μετὰ ἀνθρώπων ὁ Χριστός; Μὴ συγκληρονόμους ἔχει ὁ Χριστός, ἵνα μερίσῃ τις μετ' αὐτοῦ τοὺς σωζομένους; Μὴ τινὰς ἔχει κοινωνοὺς, καὶ σὺν αὐτῷ τὴν οἰκουμένην πληρώσαντας; Χριστός ἐστίν ὁ ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἀποθανών, ὑμῶν δὲ οὐδεὶς. Ἡ, Μεμέρισται ὁ Χριστός, κατὰ ἀπόφασιν ἀναγνωστέον· τουτέστι, κατὰ μερίδα τινὲς μὲν τὸν Χριστόν ἔλαχον, ἄλλοι δὲ ἄλλους· οἱ μὲν, Κηφᾶν· οἱ δὲ, Ἀπολλῶ, ὃς λέγεται πρῶτος ἐπίσκοπος γεγονέναι Κορινθίων.

13 Μὴ Παῦλος ἐσταυρώθῃ ὑπὲρ ὑμῶν, ἢ εἰς τὸ ὄνομα  
14 Παύλου ἐβαπτίσθητε; Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, ὅτι οὐ-  
15 δένα ὑμῶν ἐβάπτισα, εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάϊον· ἵνα  
16 μὴ τις εἴπῃ, ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισα. Ἐβά-  
17 πτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον· λοιπὸν οὐκ οἶδα, εἴ τινα ἄλλον ἐβάπτισα. Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι· οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ.

Λοιπὸν ἀναιρεῖ τὸ ἄτοπον, καὶ τὸ πᾶν ἐφ' ἑαυτὸν φέρει, ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ φθόνον ἀλλοτρίων ὀνομάτων μεμνησθαι. Οὐκ εἶπε δέ· Μὴ Παῦλος ἐποίησεν ἢ ἔπλασεν ὑμᾶς; ἀλλ', ὁ πολλῶ πλέον τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐδήλου, τὸν σταυρὸν εἰς μέσον παρῆξε, καὶ τὸ τῶν ἀμαρτιῶν καθάρσιον βάπτισμα, δι' ὧν εὖρομεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἐκ προσιμίων δὲ τῆς ἐπιστολῆς ἄχρι τοῦ τέλους, κατὰ στίχον σχεδόν, τοῦ ὀνόμα-

(1) Θυμοῦ δὲ γέμει ὁ λόγος, παρὰ τῷ Θεοφυλάκτῳ.

τος τοῦ Χριστοῦ μέμνηται, ἵνα, τῇ πυκνότητι τῆς σωτηριώ-  
δους προσηγορίας ταύτης, τὴν ὑπεροφίαν καὶ τὴν τῆς ἀπονοίας  
σηπεδόναν ἐπαντλῶν ἐκκαθάρῃ. *Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ.*] Ἐβά-  
πτισα μὲν καὶ ἐγώ, φησὶν· ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα.  
Τί εὐχαριστεῖς, Παῦλε, ὅτι οὐδένα αὐτῶν ἐβάπτισας, ἥλ-  
λ' ὧν εἶπας; μὴ τὸ βάπτισμα ἐν βραχεὶ τιθέμενος λόγῳ; Μὴ  
γένεοιτό! φησὶν· ἀλλὰ διὰ δύο ταύτας αἰτίας εὐχαριστῶ· μίαν  
μὲν, ὅτι μὴ βαπτίζων, οὐδὲ ἔδωκά τισιν ἀφορμὴν λέγειν, ὅτι  
διὰ τοῦτο ἐβάπτισα πολλοὺς, ἵνα, χορὸν ἐμαυτῷ μαθητῶν  
συστησάμενος, ὄνομα ἐμαυτῷ περιποιήσωμαι διδασκάλου καὶ  
καθηγητοῦ· δι' ἑτέραν δέ, ὅτι οὐδ' εἶχον ἐπὶ τοῦτο παρὰ Χρι-  
στοῦ ἀποστολήν· ἅμα δεικνύς, ὅτι, εἰ ἐγώ, ὁ ἀποσταλὴς παρὰ Χρι-  
στοῦ κηρύσσειν καὶ καταγγέλλειν τὸ αὐτοῦ εὐαγγέλιον, μετὰ  
φειδοῦς καὶ σπανίως ἐβάπτισα· (καίτοι συγγενὲς ἐστὶ καὶ  
συνέχεται τὸ βάπτισμα τοῦ κηρύγματος·) ὑμεῖς, οἱ μηδὲν ὡς  
ἀποσταλέντες, πῶς τολμᾶτε διδασκάλους ἑαυτοὺς ἀποφαίνε-  
ιν; πῶς δὲ καὶ βαπτίζετε; ἢ ὅλως, τί ποιεῖτε ὧν οὐκ ἐλάβετε  
χάρισμα ἢ ἀποστολήν; *Ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα.*] Μέγα  
τινὲς ἐφρόνουν, ἀνθ' ὧν ἐβάπτισον· καὶ φησὶ· Τί μέγα φρονοῦ-  
σιν; ἐγὼ εὐχαριστῶ μὴ βαπτίσας. Τοῦτο δὲ λέγει, τὴν ἐκείνων  
ἀπόνοιαν καθαιρῶν, οὐ τὸ βάπτισμα εὐτελίζων, μὴ γένοιτο!  
*Ἴνα μὴ τις εἴπῃ.*] Διὰ τί δὲ εὐχαριστεῖς μὴ βαπτίσας; *Ἴνα*  
*μη τις εἴπῃ,* φησὶν, ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισα. Εἰ γὰρ  
τῶν εὐτελῶν ἐκείνων βαπτισάντων, τσαύτη γέγονε διχόνοια,  
ὡς τῷ ἐκείνων ὀνόματι ἐπικαλεῖσθαι, τί ἂν γέγονεν, εἰ Παῦλος  
ἦν θεοβαπτιστὴς ἅπαντας; *Λοιπὸν οὐκ οἶδα.*] Ἐκ τούτου δεί-  
κνυσιν, ὅτι οὐδὲ περισπούδαστον ἦν αὐτῷ τὸ βαπτίζειν· ὅθεν  
οὐδὲ μέμνηται. Τοῦτο δὲ λέγει, καταστέλλων τὸ φρόνημα  
τῶν ἐπὶ τῷ βαπτίζειν μέγα φρονούντων. Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ  
με Χριστὸς βαπτίζειν.] Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐβάπτισεν, εἰ μὴ  
ἐπὶ ταύτῃ ἀπέσταλτο; Καὶ φημὲν, ὅτι ἐπὶ τῷ εὐαγγελίζε-  
σθαι μὲν ἀπεστάλη, οὐκ ἐκωλύθη δὲ βαπτίζειν· ἐκ φιλοσι-

τιμίας δὲ καὶ τοῦτο κάκεῖνο ἐποίει. *Ἄλλ' εὐαγγελίζεσθαι.*]   
Τοῦτο γὰρ ἦν ἐπίπονον, καὶ σιδηρᾶς δεόμενον ψυχῆς. Ὁ μὲν  
γὰρ βαπτίζων, ἥδη πεπιστευκότας βαπτίζει· ὁ δὲ Παῦλος εὐ-  
αγγελιζόμενος, ἀπίστοις εὐηγγελίζετο, παρ' οἷς καὶ ἐκινδύ-  
νευεν. *Οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου.*] Οὐκ εἶπεν, *Οὐκ ἐν σοφίᾳ γνώ-*  
*σεως,* ἀλλ', *Οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου.* Καλῶς· καὶ γὰρ ἐν σοφίᾳ  
γνώσεως εὐηγγελίζετο. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Εἰ καὶ ἰδιώ-  
της τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει (α). Τί γὰρ ἐστὶ σοφώτερον,  
ἢ εἰς γνώσιν ἄμεινον καὶ λαμπρότερον, τοῦ μαθεῖν καὶ διδά-  
ξαι, ὅτι σταυρῷ καὶ θανάτῳ κατήργηται θάνατος; καὶ τὸ ἡμέ-  
τερον τῶν ἀνθρώπων γένος, μακρὰς καὶ χαλεπωτάτης τῆς τοῦ  
διαβόλου τυραννίδος ἡλευθέρωται; *Ἴνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς*  
*τοῦ Χριστοῦ.*] Ἴνα μὴ ἐλάβῃ καὶ ἐλάττωσιν ὑπομένῃ ὁ  
σταυρὸς, ἥτοι, τὸ περὶ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα. Εἰ γὰρ ἐν σοφίᾳ  
λόγου ἐκήρυξαν οἱ ἀπόστολοι, εἶχον ἄν τινες λέγειν, διὰ  
τὴν τῶν λόγων πειθῶ πεπεισθαι τοὺς ἀνθρώπους, οὐ διὰ τὴν  
δύναμιν τοῦ κηρυττομένου Χριστοῦ, ὃ ἦν ἐλάβῃ τοῦ κηρύγ-  
ματος καὶ τοῦ σταυροῦ. Νῦν δὲ τὸ ἀγραμμάτως καὶ ἰδιώταις  
ἀνθρώποις τὸν κόσμον πεπιστευμέναι τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν  
ἀνακηρύττει. — *Ἴνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ.*  
Κενοῦται γὰρ καὶ κατευτελίζεται ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἥτοι,  
τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκούσιον πάθος αὐτοῦ, τοῖς λόγῳ σοφίας καὶ  
πιθανότητι πειρωμένοις αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν θειότητα  
παραστήσαι. Πῶς γὰρ ἐστὶ τὸ ὑπὲρ λόγον καὶ φύσιν, λόγοις  
καὶ τέχνῃ τινὶ παραστήσαι; τίς δὲ καὶ χρεῖα λόγων καὶ πει-  
θοῦς, τῶν σημείων καὶ θαυμάτων μείζον καὶ φωνῆς ἀπάσης  
κεκραγόντων, καὶ πάντα τὸν βουλόμενον ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ  
τὸ κήρυγμα χειραγωγούντων;

18 Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυ-  
μένοις, μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν, δύ-



19 ναμὶς θεοῦ ἐστὶ. Γέγραπται γάρ· « Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν  
20 ἀθετήσω (α). » Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητῆς τοῦ αἰῶνος τούτου; Οὐχὶ ἐμώρα-  
νεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου;

Εἰκὸς εἶναι παρ' αὐτοῖς ἀπίστους τινὰς, οἱ διέσυρον τὸν σταυ-  
ρόν. Φησὶν οὖν· Μηδὲν ξενισθῆτε τοῖς γὰρ ἀπολλυμένοις, τὰ  
εἰς σωτηρίαν δοθέντα παρὰ θεοῦ, μωρία εἶναι δοκεῖ. Δείκνυσι  
λοιπὸν, ὅτι οὐδὲ ἐνῆν, λόγῳ σοφίας προσαγαγέσθαι τινὰς τῷ  
κηρύγματι· ὁ γὰρ περὶ τοῦ σταυροῦ λόγος, οὐ μόνον οὐ προσάγει,  
ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπολλυμένοις μωρία δοκεῖ. Εἰ δὲ τοῦτο, τί ἂν  
τις ἔχοι λέγειν περὶ τοῦ κηρύγματος, μὴ πάντα τῆς χάριτος  
αὐτῷ χορηγούσης; Τοῖς δὲ σωζόμενοις ἡμῖν, δύναμις θεοῦ  
ἐστὶ.] Οἱ γὰρ μὴ ἐξεστνηότες, ἀλλ' οἱ ἐστὶ σωτηρίας ἐλπίς,  
ἐκ τούτου μάλιστα γινώσκωμεν τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν  
τοῦ θεοῦ· δύναμιν μὲν, ὅτι θανάτῳ θάνατον ἔλυσε· σοφίαν δέ,  
ὅτι τούτῳ τῷ τρόπῳ ἀπολωλότας διέσωσε. Γέγραπται γάρ,  
καὶ τὰ ἐξῆς.] Εἰπὼν ἀπολλυμένους τοὺς ἀπίστους σοφοὺς,  
κατασκευάζει τοῦτο ἀπὸ τῆς Γραφῆς· ἐκείνη γὰρ εἶπεν, ὅτι·  
Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, τῶν ἔξω· τουτέστιν, ἀνόνητον  
αὐτὴν ἀποδείξω· καὶ τὴν σύνεσιν τῶν δοκούντων συνιέναι καὶ  
νοεῖν ἀθετήσω. Ποῦ σοφός;] Λαβὼν παρόρησιαν ἀπὸ τῆς Γραφῆς,  
λοιπὸν καθάπτεται αὐτῶν· Ποῦ σοφός; περὶ Ἑλλήνων λέγων·  
Ποῦ γραμματεὺς; περὶ Ἰουδαίων. Ποῦ συζητητῆς.] Τουτέ-  
στιν, οἱ λογισμοῖς καὶ ἐρεῦναις τὰ πάντα ἐπιτρέποντες. Οὗτοι  
γὰρ πάντες, ὥσαντι ἔλεγεν, ἐξαρκάσαι τινὰ τῆς πλάνης οὐκ  
ἰσχύσαν. Οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τού-  
του;] Πάντες γὰρ οἱ δοκούντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν τῷ  
μὴ δυναθῆναι αὐτοὺς εὑρεῖν, ἅπερ ἐκ τῶν ἀλιείων καὶ ἀγραμ-  
μάτων κεκήρυκται καὶ πεπίστευται. Πῶς δὲ ἐμώρανέ; Τουτέ-

(α) Ἡσ. ΚΘ', 14. ΑΓ', 18.

στι, μωρὰν οὖσαν ἤλεγξεν, ὥς μὴ ἰσχύσασαν εὑρεῖν τὸ ἀληθές.  
—ΑΛΛΟ. Σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου, οὐ τὴν εὐγλωττίαν  
καλεῖ· καὶ γὰρ ταύτης χορηγὸς ὁ θεός· αὐτὸς γὰρ καὶ τὰς  
γλώσσας διεῖλε, καὶ ἐκάστη χαρακτῆρας ἰδίου ἀπένευμε.  
Καὶ τῇ ἑλλάδι τοίνυν φωνῇ αὐτὸς ἔδωκε τὴν λαμπρότητα.  
Οἱ δὲ γε οὐκ εἰς δέον ταύτῃ χρῆσάμενοι, δέλεαρ αὐτὴν τῆς  
ἀπάτης ἀπέφηναν, καὶ πιθανὴν τὴν μυθολογίαν τῆς πλάνης  
εἰργάσαντο. Κατηγορεῖ τοίνυν οὐ τῆς εὐγλωττίας, ἀλλὰ τῆς  
ἐν αὐτῇ κρυπτομένης ψευδολογίας. Ταύτην ἐλεγχθῆναι λέγει,  
καὶ μωρὰν ἀποφανθῆναι. (Θεοδωρήτου)

21 Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τῷ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κό-  
σμος διὰ τῆς σοφίας τῶν θεῶν, εὐδόκησεν ὁ θεός,  
διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σώσαι τοὺς πι-  
22 στεύοντας. Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι,  
23 καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν· ἡμεῖς δὲ κηρύσσο-  
μεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν, σκάν-  
δαλον, Ἕλλησι δὲ, μωρίαν·

Ἐν τῇ σοφίᾳ.] Τῇ διὰ τῶν κτισμάτων φαινομένη, οἷον οὐ-  
ρανοῦ καὶ γῆς. Ἐπειδὴ, φησιν, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος τὸν θεόν  
διὰ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ σοφίας, τῆς ἐνθεωρουμένης τοῖς κτί-  
σμασιν, εὐδόκησεν ὁ θεός, διὰ τοῦ σταυροῦ σώσαι τοὺς πι-  
στεύοντας, ὅστις μωρία τοῖς ἀπίστοις καὶ ἀπολλυμένοις εἶναι  
δοκεῖ. Σοφίαν δὲ, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὀνομάζει σύνεσιν, καὶ  
τὴν εὐγλωττίαν, ἥτοι αὐτὸ τὸ τῆς λέξεως ἀνθρόν· ἵνα διδάξῃ,  
ὅτι νοῦ ποιητῆς ὁ θεός, καὶ φρονήσεως χορηγὸς καὶ εὐγλωττίας·  
εἰ καὶ τινες αὐτοῖς ἐφ' ἃ μὴ δεῖ ἐχρήσαντο. Μωρίαν δὲ τοῦ  
κηρύγματος, τὴν τῶν λέξεων ἀπλότητα φησὶν· ἰδιῶται μὲν  
γὰρ τῷ λόγῳ ἦσαν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, πλούσιοι δὲ τῇ  
γνώσει. Καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσιν.] Ἐάν, φη-  
σιν, εἰπώμεν Ἰουδαίῳ, Πίστευσον, εὐθὺς σημεῖα καὶ τέρατα  
ἐπιζητεῖ γενέσθαι πρὸς σύστασιν τοῦ κηρύγματος· ἡμεῖς δὲ  
Χριστὸν κηρύσσομεν ἐσταυρωμένον· ὅπερ οὐ μόνον οὐκ ἔστι ση-

μείων επίδειξις, ἀλλὰ καὶ ἀσθενείας, ὅσον κατὰ τὸ φαινόμενον. Καὶ ὁμῶς τούτῳ τῷ δοκοῦντι ἀσθενεῖ καὶ ἐναντίῳ, ὡς πρὸς ἃ ἀπαιτοῦσιν, ἐνάγονται πρὸς τὴν πίσιν, ὅπερ μεγάλην δείκνυσι τοῦ θεοῦ τὴν δύναμιν. Πάλιν, Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσι παρ' ἡμῶν· ἀλλὰ κακεῖνοις ἡμεῖς τὸν σταυρὸν κηρύσσομεν· ὅπερ, κατὰ τὸ φαινόμενον, μωρίας εἶναι δοκεῖ, θεὸν κηρύσσειν ἐσταυρωμένον· ἀλλὰ καὶ οὕτω πείθονται. Ἄρα οὐ μεγίστου θαύματος τοῦτο, τὸ ἐκ τῶν ἐναντίων, ὡς πρὸς ἃ αὐτοὶ ἐπιζητοῦσι, πείθεσθαι αὐτούς; Ἡ καὶ οὕτω νοητέον· Ἐπειδὴ, φησι, καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖα ἐπιζητοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν, εὐρίσκουσιν ἀμφοτέρω, ἃ ζητοῦσιν, εἰς τὸν Χριστόν. Πῶς; Τοῖς μὲν γὰρ ἀπίστοις Ἰουδαίοις, σκάνδαλόν ἐστι, καὶ τοῖς ἀπίστοις Ἕλλησι, μωρία δοκεῖ· οἱ δὲ γε κλητοὶ καὶ ἐπιλεκτοὶ ἐξ αὐτῶν, εὐρίσκουσιν αὐτὸν ὄντα δύναμιν καὶ σοφίαν τοῦ πατρὸς. Τί λέγεις, ὦ Ἰουδαῖε; Σημεῖα ἐπιζητεῖς; Ἰδοὺ ὁ Χριστὸς θεοῦ δύναμις ἐστίν ἡ τῶν σημείων ποιητικὴ. Καὶ σὺ τί λέγεις, ὦ Ἕλλην; Σοφίαν ζητεῖς; ἔχεις τὸν Χριστόν, σοφίαν ὄντα τοῦ πατρὸς. Ἐπεὶ οὖν σημεῖα καὶ σοφίαν ἐπιζητούμεθα, κηρύσσομεν τὸν Χριστόν, ἀμφοτέρω ὄντα τοῖς κλητοῖς· οἵτινες καὶ εὐρίσκοντες ἃ ζητοῦσι, πιστεύουσιν· οἱ δὲ γε ἄπιστοι, σκάνδαλον καὶ μωρίας ἄξια τὰ ἀξιοθαύμαστα νομίζουσι. Καὶ τί θαυμαστόν; Καὶ γὰρ ὁ αἰσθητὸς ἥλιος, σκοτεινὸς τοῖς ἀμβλυώττοισι τὰς ὄψεις ὁρᾶται.—*Ἰουδαίοις μὲν, σκάνδαλον.*] Σκάνδαλον εἶναι δοκοῦντα κατὰ τὴν πρώτην ὄψιν. Τίς γὰρ τῶν ἀπίστων οὐκ ἂν σκανδαλισθεῖν καὶ ἀπιστήσῃ; *Ἕλλησι δὲ, μωρίαν.*] Οἷον εἶναι δοκεῖ, θεὸν ἐσταυρωμένον κηρύσσεσθαι.

24 Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι,  
25 Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν. Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί.

Εἶναι μὲν δοκεῖ, φησι, σκάνδαλον καὶ μωρία· πλὴν αὐτοῖς

Εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Α'. ἐπιστολὴν. 17

τούτοις δοκεῖ ὁ Χριστὸς καὶ τὰ αὐτοῦ πάθη, εἶναι δύναμις θεοῦ καὶ σοφία. Ἄρα οὐ θαυμαστόν τοῦτο; *Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς.*] Κλητοὺς φησιν, οὓς ὁ θεὸς ἐκάλεσε διὰ τὸ ἀξίους εἶναι. *Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ.*] Ὁ σταυρὸς δοκεῖ μὲν μωρὸν· πλὴν σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί. Πῶς; Οἱ μὲν γὰρ σοφοὶ καὶ φιλόσοφοι, περὶ ψυχρὰ καὶ ἀνόνητα ἡσχολήθησαν· ὁ δὲ σταυρὸς, τὸν κόσμον ἔσωσε. Ἡ καὶ οὕτω· Βούλει μαθεῖν, ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί; καὶ τὸ ἀσθενὲς, ἰσχυρότερον; Ἀπ' αὐτῆς καὶ μόνης τῆς κλήσεως ῥᾶον ἐστί τοῦτο κατανοῆσαι. Βλέπε γὰρ μοι! Οὐχὶ πολλοὶ σοφοὶ ἦσαν τὴν ἐν κόσμῳ σοφίαν; οὐχὶ πολλοὶ δυνατοὶ ταύτην τὴν δύναμιν; οὐχὶ πολλοὶ εὐγενεῖς τὴν ἐπὶ κταίρον εὐγένειαν; Τί οὖν; μὴ τούτους ἐποίησατο ὁ Χριστὸς ἑαυτοῦ μαθητάς, καὶ δι' αὐτῶν ἐκλήθητε ὑμεῖς; Οὐδαμῶς! Ἀλλὰ τούναντίον. Ἀλλὰ τὰ μωρὰ κατὰ κόσμον, καὶ τὰ ἀσθενῆ, καὶ τὰ ἀγενῆ, καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο, ἀνθρώπους ἁλιεῖς, πένητας, ἀγραμμάτους, καὶ δι' αὐτῶν ἐποίησατο τὴν κλήσιν ὑμῶν πάντων, καὶ σοφῶν καὶ ἰδιωτῶν, καὶ πενήτων καὶ πλουσίων, καὶ ἀσθενῶν καὶ ἰσχυρῶν, καὶ κατήσχυνε τοὺς εὐγενεῖς, καὶ ἰσχυροὺς, καὶ σοφοὺς. Ὅτι, ὅπερ αὐτοὶ οὐκ ἂν οὐδὲ ἐπιχειρῆσαι ἐτόλμησαν, κόσμον ὅλον μεταστῆσαι, τοῦτο τὰ ἀσθενῆ καὶ τὰ μωρὰ περιφανῶς κατεπράξαντο. Ἄρ' οὐ κατησχύνθησαν οἱ δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ καὶ δυνατοί; Ἄρ' οὐχὶ ἐναργῶς ἀποδέδεικται, ὅτι τὸ μωρὸν καὶ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ, σοφώτερον καὶ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί; Καὶ γὰρ μυρίων ἐπιχειρησάντων σβέσαι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον οὐκ ἐσβέσθη, ἀλλὰ καὶ πλέον ἀνθεῖ διὰ τοῦ ἀσθενοῦς εἶναι δοκοῦντος σταυροῦ, τοὺς ἰσχυροὺς τροπωσαμένου.—ἌΛΛΟ. Οὐ μόνον, ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη διάνοια, πλάνη τις, κρινομένη πρὸς τὸ σταθερὸν καὶ μόνιμον τῶν θείων καὶ τελειοτάτων νοήσεων· ἀλλ' ὅτι καὶ σύνηθές ἐστι τοῖς θεολόγοις, ἀντιπεπονθότως ἐπὶ θεοῦ τὰ τῆς γερήσεως ἀποφάσκειν. Οὕτω καὶ ἀόρατον φησὶ τὰ λόγια, τὸ παμφαές φῶς· καὶ τὸν

(ΤΟΜ. Α'.)



πολυύμνητον καὶ πολυώνυμον, ἄρρητον καὶ ἀνώνυμον· καὶ τὸν πᾶσι παρόντα, καὶ ἐκ πάντων εὐρισκόμενον, ἀκατάληπτον καὶ ἀνεξιχνίαστον.

- 26 Βλέπετε γὰρ τὴν κλήσιν ὑμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ· καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα καταισχύνῃ  
28 τὰ ἰσχυρά· καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενήμενα ἐξελέξατο ὁ θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ  
29 ὄντα καταργήσῃ· ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

Ἐπισκεψασθέ, φησι, προσέχετε, πῶς μεγάλα δύναται ἡ κλήσις· ὅτι ἰδιώταις, ὅτι σοφὰ δόγματα μαθεῖν παρεσκεύασεν. «Ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοί.» Ἐν τῇ κλήσει ταύτῃ καὶ τῇ πίστει οὐκ ἦλθον πολλοὶ σοφοί. Προσέθηκε δὲ τὸ, οὐ πολλοί, ὅτι ἦσαν καὶ σοφοὶ τινες πιστεύσαντες, οἷον ὁ Ἀρεοπαγίτης (1), ὁ Ἀνθύπατος (2), καὶ ἕτεροι. Καὶ πανταχοῦ τὸ, οὐ πολλοί, διὰ τοῦτο πρόκειται, ὅτι ἦσαν τινὲς δυνατοὶ καὶ εὐγενεῖς πιστεύσαντες. Κατὰ σάρκα.] Κατὰ τὸ φαινόμενον, κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ τὴν ἐξωθεν παιδείαν. Οὗτοι γὰρ μάλιστα μωροί, οἱ πεπιγευκότες ἑαυτοῖς, ὅτι εἰσὶ σοφοί· διὰ καὶ δυσ- αποσπάστως ἔχουσι πρὸς τὰ ἴδια δόγματα. Οὐ πολλοὶ δυνατοί.] Καὶ γὰρ οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ εὐγενεῖς, τύφου πεπληρωμένοι, οἱ μὲν διὰ τὸν πλοῦτον, οἱ δὲ, διὰ τὸ γένος, ἐξέλκουσιν ἑαυτοὺς τῆς θεογνωσίας, καὶ οὐχ αἰροῦνται τῶν παρόντων καταφρονεῖν. Ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου.] Καὶ πανταχοῦ τὰ ἀπόβλητα καὶ τὰ ὑπερῆ πρόσελάβετο, ἵνα τοὺς δυνατοὺς ἀπίστους καταισχύνῃ. Ἀκούων δὲ τὸ, ἐξελέξατο, μὴ τοῦτο ὑποπτεύσῃς, ὅτι ἔργον ἔσχεν ὁ θεός, τοὺς μὲν πτωχοὺς λαβὼν, τοὺς δὲ δυνάστας ἀπώσασθαι· ἀλλ' ὅτι οἱ εὐτελεῖς

(1) Πραξ. ΙΖ', 24.

(2) Πραξ. ΙΓ', 7. 12.

προσέδραμον μάλλον τῇ πίστει· οἱ δὲ ἐν δυναστείαις ὄντες καὶ σοφία, ἑαυτοὺς ἀπεσχοίνισαν, ἀπαξιώσαντες παρὰ ἰδιωτῶν μαθεῖν. Ὡς ὅγε θεός, πάντας ἤθελε σῶσαι. Ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ.] Καταισχύνῃ δὲ πανταχοῦ ἀκούων, περὶ ἐκείνων νόει, τῶν οἰκεία σοφία καὶ πλούτῳ πεποιθότων, καὶ μὴ πιστευσάντων. Αὕτη γὰρ νίκη μεγίστη τοῦ Χριστοῦ, τὸ διὰ τῶν μωρῶν, ἥτοι ἰδιωτῶν, νικῆσαι τοὺς σοφοὺς καὶ καταισχύναι. Μεγίστη γὰρ τῶν σοφῶν αἰσχύνῃ, παρὰ ἰδιωτῶν ἡττᾶσθαι· καὶ μεγίστη νίκη Χριστοῦ, ἐν μωροῖς νικᾶν τοὺς σοφοὺς. [Τὰ ἰσχυρά.] Τοὺς μέγα φρονούντας ἐπὶ δυνάμει καὶ πλούτῳ. Καὶ τὰ μὴ ὄντα.] Μὴ ὄντα καλεῖ, τοὺς μηδὲν εἶναι νομιζομένους, διὰ τὴν πολλὴν εὐτέλειαν· ὄντα δὲ, τοὺς εἶναι τι δοκοῦντας. Ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ.] Ἵνα οὖν τούτους ἀργούς καὶ ἀχρείους ἀποδείξῃ, τούτου ἕνεκα τοὺς μηδὲν ὄντας ἐξελέξατο.—Μὴ ὄντα μὲν ἐδόκουν εἶναι οἱ ἀπόστολοι, ὡς εὐτελεῖς· ὄντα δὲ ἐδόκουν εἶναι οἱ Ἕλληνες, ὡς οἰόμενοι εἶναι τι, μὴ ὄντες δέ.—Ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.] Διὰ τοῦτό, φησι, ταῦτα ἐποίησεν ὁ θεός, ἵνα παύσῃ αὐτοὺς, τοὺς τὰ τοῦ κόσμου φρονούντας, τῆς ἀλαζονείας, καὶ τοῦ νομίζειν ἑαυτοὺς εἶναι τι· καὶ ὑμεῖς, ὦ Κορινθιοί, ἔτι ἀλαζονεύεσθε, καὶ φρονεῖτε μέγα;

30 Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστέ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις· ἵνα, καθὼς γέγραπται·

31 «Ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω (α).»

Οὐκοῦν οὐδὲ ἡμεῖς, φασί, καυχησόμεθα; Ναι, ὑμεῖς οἱ πιστοὶ καυχᾶσθαι ὀφείλετε· οὐ γὰρ ἐστέ ὑμεῖς σάρξ· ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ διὰ τῆς παλιγγενεσίας ἐγεννήθητε, καὶ σοφοὶ ἐστέ· ἀλλ' αὐτὸν ἔχοντες σοφίαν, τὸν ἀπολυτρωσάμενον τῆς τυραννίδος· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἁγιάσαντα διὰ τοῦ βα-

(α) Ἱερ. Θ', 23 24.

πίσματος· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δικαιώσαντα διὰ  
χαρισμάτων. Ἡμεῖς οὖν διὰ ταῦτα ὀφείλομεν καυχᾶσθαι·  
καυχᾶσθαι δὲ, οὐχ ὅτι κατορθώματί τι· ἡμετέρῳ τούτων ἡξιώ-  
θημεν, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ· ὅτι πάντα τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς καὶ φιλαν-  
θρωπίας, τῆς εἰς ἡμᾶς, τὰ τηλικαῦτα ὑπάρχει πλεονεκτήματα.  
[Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστέ.] Ἦτοι, τοῦ θεοῦ· τουτέστιν, ἀφε-  
λόμενος ὑμᾶς τῆς ἀλαζονείας ὁ θεός, τέκνα ἴδια πεποίηκε  
διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τοιγαροῦν ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς φεύγειν τὴν  
ἀλαζονείαν, ἐχθρὰν οὖσαν τοῦ θεοῦ. Ὅς, Χριστός, ἐγενήθη ἡμῖν  
ἀπὸ θεοῦ σοφία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύ-  
τρωσις.] Τουτέστιν, ὃς ἐποίησεν ἡμᾶς σοφοὺς, καὶ δικαίους,  
καὶ ἁγίους, λυτρώσμενος ἡμᾶς ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐναντίων.  
Ἐπειδὴ γὰρ μωρὰ ἐξελέξατο, σοφὰ αὐτὰ ἐποίησε, καὶ δίκαια,  
καὶ ἄγια. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἔσφισεν ἡμᾶς· ἀλλὰ, δεικνύς  
τὸ ἄφατον τῆς δωρεᾶς, φησὶν· Ἐγενήθη ἡμῖν σοφία, του-  
τέστιν, ἑαυτὸν ἡμῖν ἔδωκεν. Μεγάλα δὲ εἰπὼν περὶ τοῦ υἱοῦ,  
οἷον σοφίαν, δικαιοσύνην, ἁγιασμόν, ἀπολύτρωσιν, προστίθησι  
τὸ, ἀπὸ θεοῦ, ἵνα μὴ ἀγένητον αὐτὸν ὑπολάβῃς. Καὶ ἀπο-  
λύτρωσις.] Ὅρα, πῶς ὁδῶ προβαίνει· Πρῶτον γὰρ σοφοὺς  
ἐποίησεν, ἀπαλλάξας τῆς πλάνης, καὶ τότε δικαίους καὶ ἁγίους  
τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσει· καὶ οὕτως ἡλευθέρωσε  
πάντων τῶν κακῶν· τοῦτό γάρ ἐστιν ἡ ἀπολύτρωσις. Ἴνα,  
καθὼς γέγραπται· Ὁ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω.]  
Πάντα, φησὶ, γέγονε ταῦτα, ἵνα μηδεὶς ἑαυτὸν εἶναι τι νο-  
μίζῃ, μηδὲ εἰς ἑαυτὸν καυχᾶται, ἀλλ' εἰς τὸν θεόν. Αἰνίτ-  
τεται δὲ αὐτούς· ἦσαν γὰρ τινες, μέγιστα φρονούντες.

**ΚΕΦ. II, 1.** Καὶ ἐγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἦλ-  
θον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας καταγγέλ-  
2 λων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ. Οὐ γὰρ ἔκρινα  
τοῦ εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ  
τοῦτον ἐσταυρωμένον.

Εἰρηκώς, ὅτι ἡ σοφία ἐμωράνθη, καὶ οἱ δοκοῦντες μωροὶ

Εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Α'. ἐπιστολὴν, 21

ἐξελέγησαν, προστίθησι· Καὶ ἐγὼ αὐτὸς ὁ κῆρυξ, οὐκ ἦλθον,  
συλλογισμοῖς παρεσκευασμένος ἢ σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ καταγγέλ-  
λων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ. [Λόγου ἢ σοφίας.] Τί δέ;  
εἰ καὶ ἠθέλησεν, ἡδύνατο, εἴποι τις ἄν, ἐλθεῖν ἐν σοφίᾳ;  
Αὐτὸς μὲν οὐκ ἡδύνατο· ὁ δὲ Χριστὸς ἡδύνατο αὐτὸν ποιῆσαι  
σοφόν, εἰ ἠθέλησεν. [Τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ.] Θάνατον γὰρ  
περιτίθει κηρύσσων Χριστοῦ· διὸ μαρτύριον αὐτὸν καλεῖ. Οὐ  
γὰρ ἔκρινα.] Καὶ γὰρ ἐγὼ τοῦτο ἰδοκίμασά, φησιν· (ἐπειδὴ  
καὶ ὁ Χριστὸς διέταξε·) τὸ ἄνευ εὐγλωττίας κηρύξαι. Εἰ μὴ  
Ἰησοῦν Χριστόν.] Τῆς ἔξωθεν, φησὶν, οὐκ ἰδεήθη σοφίας·  
ἀλλὰ μόνον Χριστὸν ἐκήρυξα, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον· καὶ  
ὁμῶς πάντων τῶν σοφῶν ἐνέφραξα τὰ στόματα.

3 Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ  
4 πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς· καὶ ὁ λόγος μου καὶ  
τὸ κήρυγμά μου· οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας  
λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως·  
5 ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ'  
ἐν δυνάμει θεοῦ.

Πῶς γὰρ οὐκ ἀσθενής, ὁ ὑπὸ τοσούτων δυναστῶν διωκόμενος;  
Μονονουχὶ λέγων· τί προσενείματε ἑαυτοὺς, οἱ μὲν, τοῖς σο-  
φοῖς, οἱ δὲ, τοῖς δυνατοῖς; Μή τι ταῦτα συμβάλλεται πρὸς  
τὸ κήρυγμα, ἡ δοκοῦσα σοφία καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δύναμις;  
Ἐνθυμήθητε, πῶς ἦλθον κηρύσσων ὑμῖν. Ἐν σοφίᾳ; Ἀλλ' οὐκ  
ἂν ἔχοιτε τοῦτο εἰπεῖν. Ἀλλ' ἐν δυναστείᾳ; Καὶ μὴν τρέμων,  
καὶ φόβων καὶ ἀπειλῶν γέμων, οὕτως ἐκήρυξον ἐν ὑμῖν. Τί  
οὖν ὑμεῖς τούτων λήθην λαβόντες, σοφοὺς καὶ πλουσίους καὶ  
δυνάστας ἐπιζητεῖτε, καὶ τούτους ὑμῖν διδασκάλους καὶ κα-  
θηγητάς ἀποφαίνεσθε; Καὶ ἐν φόβῳ.] Οὐ μόνον, φησὶν, οὐκ  
ἰδεήθη σοφίας εἰς τὸ κηρύξαι· ἀλλὰ καὶ ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ  
ὡν πολλῷ διὰ τοὺς διωγμούς, οὕτως ἐκήρυξα· ὅπερ πολλὴν  
δείκνυσιν τὴν δυνάμιν τοῦ σταυροῦ, ὅτι ἐν ιδιαιτείᾳ καὶ φόβῳ  
κηρυσσόμενος, ὁμῶς ὑπερίσχυσε. Καταβάλλει δὲ τοὺς παρ' αὐ-

τοῖς σοφοῖς, δεικνύς, πόσα μὲν ἦν τὰ καλύματα τοῦ πιστευ-  
θῆναι τὸ κήρυγμα, πῶς δὲ ἐπιστεύθη. Οὐκ ἐν πειθοῖς ἀν-  
δρωπότης.] Οὐ γὰρ ἦν τὸ κήρυμά μου σεσοφισμένον διὰ τῆς  
ἐξωθεν εὐγλωττίας καὶ παιδεύσεως. Ἀλλ' ἐν ὑποδείξει πνεύ-  
ματος.] Διὰ γὰρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ση-  
μείων καὶ δυνάμεων τὰς ἀποδείξεις τοῦ ἀληθῆ λέγειν παρε-  
χόμεθα, καὶ διὰ τῆς εἰς ἡμᾶς ἐνεργούσης δυνάμεως. Ἴρα ἡ  
πίστις ὑμῶν.] Εἰ γὰρ ἦν ἐν σοφίᾳ ἀνθρωπίνη, ἴσως ἂν ὑπενοήθη,  
τῇ εὐγλωττίᾳ περιγενέσθαι· νῦν δὲ τὸ διὰ σημείων καὶ δυνά-  
μεων εἶναι, τὸ ἀναμφίβολον προξενεῖ τῇ πίστει· ἡ γὰρ διὰ τῶν  
ἔργων καὶ σημείων ἀποδείξεις, τῆς ἐκ ῥημάτων βεβαιότερα.

6 Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ  
τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος  
7 τούτου, τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν  
θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώ-  
8 ρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων, εἰς δόξαν ἡμῶν· ἣν  
οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐγνώκεν·

Ἐπειδὴ ἀπαξ ἀπέδειξε τὴν τῶν ἀνθρώπων δοκῶσαν σοφίαν,  
μωρίαν οὖσαν· τὴν δὲ τοῦ θεοῦ δοκοῦσαν τοῖς ἀπολλυμένοις  
μωρίαν, ταύτην οὖσαν τὴν ἀληθῆ σοφίαν, τότε λοιπὸν θαρρεῖ  
καλεῖν αὐτὴν σοφίαν. Σοφίαν δὲ λέγει, τὰ περὶ Χριστοῦ κή-  
ρυγμα, καὶ τὸ διὰ σταυροῦ σωθῆναι τὴν ὑπ' οὐρανόν. Ἐν τοῖς  
τελείοις.] Τοντέστιν, ἐν τοῖς πιστοῖς· ἐκεῖνοι γὰρ σοφοὶ καὶ  
τέλειοι, οἱ τὰ ἀνθρώπινα ὑπεριδόντες, ὡς ἀσθενῆ, καὶ θεῶ  
ἐκρυπτὰς ἐκδεδωκότες. Οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου.] Αἰῶνος τούτου  
σοφίαν λέγει, τὴν ἐξω, ὡς πρόσκαιρον, καὶ τῷ αἰῶνι τούτῳ  
συγκαταλυμένην. Οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου.]  
Ἀρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου, διὰ τὸ ἐπίκαιρον αὐτῶν, καὶ μέ-  
χρι τοῦ αἰῶνος τούτου ἐσθῆναι καὶ μὴ προϊέναι εἰς τὸ μέλλον.  
Ἰσχυόντας δὲ καλεῖ, αἰνιττόμενος τοὺς παρ' αὐτοῖς φιλοσό-  
φους, λογογράφους, ῥήτορας, οἱ καὶ δημαγωγοὶ ἐγίνοντο. Τῶν  
καταργουμένων.] Καὶ γὰρ καταργοῦνται καὶ συμπαύονται τῷ

παρόντι βίῳ· ἀλλ' οὐχ οὕτως οἱ δίκαιοι· ἀλλὰ τότε μᾶλλον  
ἢ νῦν ἀνθούσιν. Ἐν μυστηρίῳ.] Μυστήριον καλεῖ τὸ κατὰ  
Χριστὸν κήρυγμα· ὅτι οὐδεμία δύναμις οὐρανία ἤδει αὐτὸ πρὸ  
τοῦ γενέσθαι, καὶ ὅτι ἄλλα ὁρῶντες, ἄλλα πιστεύομεν. Χρι-  
στὸν ὁρῶν, ὡς φιλάνθρωπον σέβω· δούλον γεγονότα ἀκούων,  
τῆς κηδεμονίας αὐτὸν προσκυνῶ. Τὴν ἀποκεκρυμμένην.] Ἐτι  
γὰρ καὶ νῦν κέκρυπται αὕτη· ἡ σοφία, τοῖς μὲν ἀπίστοις, καὶ  
σφόδρα, τοῖς δὲ πιστοῖς, οὐ σφόδρα· βλέπομεν γὰρ ἄρτι ἐν  
ἐσόπτρῳ. Ἦν προώρισεν ὁ θεός.] Ἦν, σοφίαν, προώρισέ, φησιν,  
ὁ πατήρ, τὴν περὶ ἡμᾶς κηδεμονίαν ἐνδεικνύμενος, ἵνα ἡμᾶς  
δι' αὐτῆς δοξάσῃ. Τὸ δὲ, πρὸ τῶν αἰώνων, δηλοῖ τὸ συναί-  
θριον πρὸς τὸν πατέρα. Ἦν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων.] Ἐνι μὲν  
νοῆσαι τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Πιλάτου καὶ Ἡρώδου· ἠγνόουν γὰρ  
αὐτὴν τὴν σοφίαν· ἔνι δὲ καὶ περὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμμα-  
τέων· οἵτινες ἠγνόουν τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ  
τοῦ θανάτου γινομένην οἰκονομίαν. Ἄνω δὲ εἰπὼν ἀρχοντας  
τοῦ αἰῶνος τούτου τοὺς τῶν Ἑλλήνων σοφοὺς, νῦν λέγει τοὺς  
τῶν Ἰουδαίων.

8 (Εἰ γὰρ ἐγνώσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης  
9 ἐσταύρωσαν) ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται· ὁ ὀφθαλ-  
μὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ  
ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς  
ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Ἐπειδὴ τοῖς ἀνοήτοις ὁ σταυρὸς ἀδοξία εἶναι ἐδόκει, δρα-  
πῶς Χριστοῦ μνησθεῖς, Κύριον αὐτὸν τῆς δόξης καλεῖ, δει-  
κνύς, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν εἰς δόξαν παρεβλάβη ἐκ τοῦ σταυροῦ  
καὶ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπὶ φιλάνθρωπίᾳ ἐδοξάσθη.  
— ΑΛΛΟ. Εἰ μὲν τὸ, τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου, δέξῃ  
ὡς πρὸς τὸν Ἡρώδην καὶ τὸν Πιλάτον, ἀπλουστερώς νοήσεις  
τὸ ἐπόμενον· Εἰ γὰρ ἐγνώσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς  
δόξης ἐσταύρωσαν· οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐμεμήνησαν, φθόνου μὴ  
ὑποκειμένου. Εἰ δὲ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς ἐκλά-

βοις, οἱ ᾗδεσαν αὐτὸν ὄντα τὸν Χριστόν· (καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἔλεγον οἱ γεωργοὶ τοῦ ἀμπελῶνος· « Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος; θεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ ὁ ἀμπελὼν ἡμῶν ἔσται (α)· ») ἀλλὰ τῷ φθόνῳ ἀπετυφλώθησαν· οὕτω νοήσεις τὸ κάτω, ὅτι Εἰ ἔγνωσαν, ὅτι τοσαύτη ἔσται τοῖς ἔθνεσι σωτηρία ἐκ τοῦ σταυροῦ, οὐδ' ἂν ἤλθον εἰς τὸ σταυρῶσαι, ἐκτίκεσθαι μᾶλλον ἐκ τοῦ φθόνου αἰρούμενοι, ἢ ἵνα σωθῇ τὰ ἔθνη, καὶ ἐκβάλῃ αὐτοὺς, καὶ ἀντικαταστή αὐτὰ εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. — ΑΛΛΟ. Εὐκαίρως Κύριον δόξης ἐκάλεσεν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ σταυρὸς ἀδοξίας εἶναι δοκεῖ, δείκνυσιν, ὅτι μεγάλη δόξα ἐστὶν ὁ σταυρὸς. — Ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται. ] Λέπει τὸ, γέγονε· πολλοῦ γὰρ ὁ ἀπόστολος τῷ ἐλλειπτικῷ σχήματι κέχρηται. Ἀἰτοίμασεν ὁ θεός. ] Τί δὲ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; Τὴν τοῦ Χριστοῦ γνῶσιν, καὶ τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως σωτηρίαν. Ταῦτα γὰρ οὔτε ὀφθαλμὸς ἀνθρώπινος εἶδεν, οὔτε οὐς ἀνθρώπινον ἤκουσεν, οὔτε καρδίᾳ ἀνθρωπίνῃ ἐλογίσατο. Καὶ πῶς, φησὶν, οὐκ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, τῶν ἁγίων προφητῶν προακουσάντων τὸ μυστήριον; Καὶ φαμέν, ὅτι ἕτερον τι ἐστὶ τὸ ὡς ἀνθρώπου ἀκοῦσαι, καὶ ἕτερον τὸ ὡς προφήτην. Καὶ γὰρ Ἡσαΐας φησὶ· « Προσέθηκέ μοι ὥτίον εἰς τὸ ἀκοῦσαι (6)· » οὐκ ἐπειδὴ ἐνέλιπεν αὐτῷ οὐς ἀνθρώπου· ἀλλ' ὅτι προσέλαβε τὸ τοῦ προφήτου. Ἀγαπῶντας δέ, τοὺς πιστεύσαντας καλεῖ ἡ Γραφή.

10 Ἡμῖν δὲ ὁ θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ·

τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ  
11 θεοῦ. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ.

Ὡς περ τινὸς εἰπόντος· Εἰ οὖν οὐδεὶς ἔγνω, πῶς ὑμεῖς μεμαθήκατε; Ὅτι, φησὶν, ὁ θεὸς ἡμῖν διὰ τοῦ πνεύματος ἀπεκά-

(\*) Μαρκ. ΙΒ', 7. Ματθ. ΚΑ', 38. (6) Ἡζ', Ν', 4. ΞΔ', 3.

λυψεν, οὐ δι' ἀνθρωπίνης σοφίας· αὕτη γὰρ οὐκ ἤξιώθη ἰδεῖν τοῦ θεοῦ τὰ μυστήρια. Εἴτα δείκνυσιν τὸ μέγιστον τῆς τοιαύτης μαθήσεως. Τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ. ] Εἰ μὴ γὰρ τὸ πνεῦμα, φησὶ, τὸ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ ἐπιστάμενον, ἐδίδαξεν ἡμᾶς, οὐκ ἂν ἡδυνήθημεν μαθεῖν· ἐν τοῖς ἀπορήτοις γὰρ ἦν τὸ μυστήριον τοῦτο· διὸ καὶ τοῦ πνεύματος ἐδεήθημεν διδασκάλου. Τὸ δὲ, Ἐρευνᾷ, οὐκ ἀγνοίας δεικτικόν ἐστιν, ἀλλὰ τούναντιον, ἀκριβοῦς γνώσεως. Ὁ δὲ ἐν ἁγίοις Γρηγόριος οὕτως· Ἐρευνᾷ, οὐκ ὡς περιεργαζόμενον [τὸ πνεῦμα], ἀλλ' ὡς ἐντροφῶν τῇ θεωρίᾳ. Καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ. ] Βάθη τοῦ θεοῦ λέγει, τὰς βαθυτάτας αὐτοῦ καὶ διακλινανούσας ἡμᾶς οἰκονομίας. — ΑΛΛΩΣ. Βάθη τοῦ θεοῦ εἰσι, τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἡ κεκρυμμένη καὶ ἀπόθετος γνῶσις, ἣν εἶδὸς τὸ πνεῦμα, ταῖς τῶν ἁγίων ἀποκαλύπτει ψυχαῖς, θεῖόν τινα νοῦν ἀποφαίνον ἐν αὐταῖς. — Εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. ] Ὡς περ γὰρ, φησὶ, τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπου οὐδεὶς οἶδεν ἀνθρώπων, εἰμὴ τὸ ἴδιον αὐτοῦ πνεῦμα, οὕτως οὐδὲ τὰ τοῦ θεοῦ τις οἶδεν, εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ.

12 Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ

13 τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου· πνευματικοῖς πνευματικὰ συγχρίνοντες.

Πνεῦμα κόσμου καλεῖ, ὡς οἶμαι, τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ παιδευσιν, ὅπερ, ὡς καταργοῦν τὸν σταυρὸν, ὡς προεῖπεν, οὐκ ἐλάβομεν, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐλάβομεν; ἵνα εἰδῶμεν τὰ χαρισθέντα ἡμῖν ἐκ τοῦ θεοῦ, τουτέστι, τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ γεγονότα. Οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις. ] Τοσούτον ἡμεῖς, φησὶ, τῶν παρ' ἀνθρώποις σοφῶν σοφώτεροι, ὅσον οἱ μὲν Πλάτωνα καὶ Πυθαγόραν ἔχουσι διδασκάλους· ἡμεῖς δὲ

τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου.] Οὐκοῦν οὐδαμοῦ χρεία τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας· ὅλα γὰρ πνευματικά. Πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες.] Τοῦτο λέγει· Ὄταν ἀνακύψῃ ζήτημα πνευματικόν, συγκρίνομεν αὐτό, ἤτοι, ἀπὸ παραδειγμάτων πνευματικῶν τὰς συγκρίσεις καὶ τὰς ἐπιλύσεις ἐπάγομεν· οἷον, ὅτι ἀνέστη τριήμερος ὁ Χριστός, ἐκ τοῦ Ἰωνᾶ τὰς ἀποδείξεις παράγω καὶ τὴν μαρτυρίαν· ὅτι ἐγέννησε παρθένος τὸν Κύριον, ἐκ τῶν στεριῶν Ἄννης καὶ Ἐλισάβετ ἡ ἐπίλυσις.

14 Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστὶ, καὶ οὐ δύ-

15 νатаι γινῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. Ὁ δὲ πνευματικὸς, ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ'

16 οὐδενὸς ἀνακρίνεται. Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν.

Ψυχικὸν ἄνθρωπον καλεῖ, τὸν πάντα τοῖς λογισμοῖς τῆς ψυχῆς διδόντα, καὶ μηδὲν πίστει δεχόμενον, μήτε νομίζοντά τινος ἀνωθεν δεῖσθαι βοήθειας· ὃς τοῖς τῆς ψυχῆς νοήμασιν οὐ δυνάμενος καταλαβεῖν τὰς διδασκαλίας τοῦ πνεύματος, πιστεῦσαι δὲ λογισμῶν χωρὶς οὐκ ἐθέλων, πάντα μωρὰ νομίζει τὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ Κυρίου.—ΑΛΛΩΣ. Ψυχικὸς ἐστίν, ὁ κατὰ σάρκα ζῶν, καὶ μήπω τὸν νοῦν φωτισθεὶς διὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐμφυτον καὶ ἀνθρωπίνην σύνεσιν ἔχων, ἣν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς ἐμβάλλει ὁ δημιουργός.

—ΑΛΛΩΣ. Ὁ ψυχικὸς, χρεῖαν ἔχει ἀνακρίσεως καὶ ἐξετάσεως καὶ μαθήσεως πνευματικῆς, ἵνα παραδεξῇται τὰ τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπανταχῆζόμενος, καὶ δοκῶν ἀρκεῖσθαι τοῖς ἀνθρωπίνους λογισμοῖς, οὐ μόνον οὐδὲν, ὧν ἄγνωε, καταλαμβάνει, ἀλλὰ καὶ τούναντίον εἰς πλείονα καταβαπτιζόμενος ἄγνων, τὸ τῆς ψυχῆς πάθος καὶ νόσημα τοῖς τοῦ πνεύματος νόμοις περιάπτει, καὶ ἡγεῖται αὐτὰ μωρίαν, δέον ἐαυτῷ μέμρεσθαι, ταπεινοῖς καὶ ἀνθρωπίνους μέτροις τὰ ὑπερφῶν καὶ

κρίττονα λογισμῶν μετρεῖν καὶ καταλαμβάνειν ἐγχειρήσαντι. Ὁ δὲ πνευματικὸς οὐ δεῖται ἀνακρίσεως, ἀλλ' αὐτὸς πνευματικῶς καὶ θεοσόφως ἅπαντα δοκιμάζων καὶ κρίνων, τελειοῦται τῇ γνώσει τοῦ πνεύματος· διὸ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται· ὑπὸ μὲν τῶν πιστῶν, ὅτι οὐ διαφωνεῖ ἢ διαστασιάζει πρὸς αὐτούς· ὑπὸ δὲ τῶν ἀπίστων, ὅτι πολλῶν κρείττων ἐστὶ τῆς ἐκείνων ἀνακρίσεως, καὶ ὅτι οὐ μόνον οὐ δεῖται ταύτης, ἀλλὰ καὶ σύνοιδεν ἀκριβῶς ἀνακρίνων, ὅτι τοῖς ταύτῃ χρωμένοις μέγιστον ἐμπόδιον αὐτῇ καθέστηκεν εἰς τὸ πνευματικῶς ἀνακρίνεσθαι καὶ δέξασθαι τὰ τοῦ πνεύματος. Διὸ καὶ χηρεύουσιν οὗτοι τοῦ κυριακοῦ νοῦ, ἥτοι, τῶν ἐντολῶν, καὶ τῆς ἐκεῖθεν νομοθεσίας, τῆς φρονούσης αὐτοὺς καὶ διεγχειρούσης· εἰς τὴν τῶν πνευματικῶν ζητημάτων κατάληψιν. Αὐταὶ γὰρ αἱ κυριακαὶ ἐντολαὶ, συμβιβάζουσαι ἡμᾶς καὶ καταλλάσσουμεναι πρὸς αὐτόν, παρασκευάζουσιν ἐπιτηδεύουσιν εἰς τὴν ἐκεῖθεν τοῖς ἀξίοις χορηγομένην ἑλλαμψίν τε καὶ κατανόησιν. Διὸ οἱ ταύταις ἑαυτοὺς κατεργάσαντες, εἰκότως τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν· τὰ γὰρ τοῦ Χριστοῦ φρονούντες καὶ νοοῦντες, οὐκέτι ἀνθρωπίνῳ καὶ σαρκικῷ λογισμῷ σαλεύοντες κυμαινόμεθα, ταῖς ἐκατέρωθεν ἀντιπνοαῖς χειμαζόμενοι· ἀλλὰ πάγιοι καὶ ἀμετάπειστοι γεγονότες ἐν οὐρανίῳ καὶ θείῳ νοῖ, τῆς ἀληθείας καρπούμεθα τὴν κατάληψιν.— Καὶ οὐ δύναται γινῶναι.] Ἄγνωε, φησὶν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀνόητος· οὐ δύναται γὰρ γινῶναι, ὅτι ἐπὶ τῶν τοιούτων πίστεως μόνῃς χρεῖα, ὡς ἀσθενούντων τῶν λογισμῶν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ πνευματικῶς ἀνακρίνεται, τουτέστιν, ὅτι διὰ πίστεως καὶ πνεύματος τὰς ἀποδείξεις ἔχει τὰ θεῖα. Ἀνακρίνει μὲν πάντα.] Ὁ πνευματικὸς, φησι, πιστῶς ὁρᾷ πάντα, καὶ νοεῖ πάντα, καὶ τὰ ἴδια, καὶ τὰ τῶν ἀπίστων· τὰ δὲ γε αὐτοῦ, οἱ ἀπιστοὶ εἰδέναι οὐ δύνανται. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό· Αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. Πῶς οὖν ὁ πιστὸς πάντα οἶδεν; Ἐπειδὴ οἶδε μὲν τὰ ἐνταῦθα, ὅτι σαθρὰ καὶ ἐπίκληρα· οἶδε δὲ τὰ ἐκεῖ, ὅτι μόνιμα καὶ αἰώ-

να· ὁ δὲ γε ἄπιστος, οὐδὲ τὰ ἐντεῦθεν οἶδεν· ἡγεῖται γὰρ αὐτὰ μεγάλα, οὐδὲν ὄντα· οὐδὲ τὰ ἐκεῖ· ἀπιστεῖ γὰρ αὐτοῖς· — *Τίς γὰρ ἔγνω τοῦ Κυρίου.*] Διὰ τί δὲ ὁ ἄπιστος οὐδὲν οἶδε; (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, *Τίς*, ἀντὶ τοῦ, Οὐδεὶς τῶν ἀπίστων οἶδεν.) Ὅτι, φησὶν, οὐκ ἔγνω νοῦν Κυρίου· διὸ οὐδὲ συμβέβησεν αὐτὸν ἑαυτῷ, τουτέστι, καταλλάξει· οὐκ ἂν δὲ τῷ ἔχθρῳ ἀποκαλύψει ὁ θεός. Διὰ τί δὲ οἱ πιστοὶ καὶ οἱ πνευματικοὶ ἴσασιν; Ὅτι, φησὶ, *τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν*, τουτέστι, πνεῦμα Χριστοῦ· καὶ ἅπερ ἴσμεν, ὑπὸ τοῦ πνεύματος δεδιδαγμένα. Εἰκότως οὖν οἱ μὲν ἀγνοοῦσιν, ἀπεστραμμένον ἔχοντες τὸν θεόν· ἡμεῖς δὲ ἴσμεν, τοῦ πνεύματος εὐπορήσαντες διδασκάλου. — Καθ' ὑπερβατὸν δὲ τὸ· *Τίς γὰρ ἔγνω τοῦ Κυρίου;* Ἐφεξῆς γὰρ ὀφείλει συντάττεσθαι τοῦ, *Οὐ δύναται γινῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται*. Δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς ὑπερβατοῦ, ὡς ἔχει φράσεως, τὸ χωρίον ἐκλαβεῖν. — *Ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν.*] Οἱ μιμήσαι τοῦ νοῦ ἐκείνου τοῦ ἀνθρωπίνου, οὐ ανέλαβε Χριστὸς ὁ θεός ἡμῶν, τὸν ἑαυτῶν νοῦν ἐκκαθάραντες, οὗτοι νοῦν Χριστοῦ ἔχουσιν. \**Ἡ, τοῦ Χριστοῦ, τὸν πατέρα καλεῖ.* ἔχομεν, φησὶν, ἐν ἑαυτοῖς τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα, ὡς τό· « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω (α) »· Νοῦν γὰρ τὸν πατέρα λέγειν ἔθος τοῖς ἀγίοις, ὡς ὁ Γρηγόριος· Καὶ νῷ καὶ λόγῳ καὶ πνεύματι, τῇ μιᾷ συμπεφυκυῖα θεότητι. Καὶ πάλιν· Πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίους, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρούμενον, καὶ πνεύματι τελειούμενον. \**Ἡ, τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν*, τουτέστι, τὰ ἐν τῷ νῷ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα ἡμεῖς ἴσμεν, καὶ ἅπερ αὐτὸς βούλεται, καὶ ἀπεκαλύψει. Καλῶς δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἀξιοπίας ἐπιστώσατο τὸν μετέχοντα χαρίσματος πνευματικοῦ, μῆτε δεῖσθαι τῆς ἑτέρου διδασκαλίας, καὶ ἱκανὸν εἶναι διδάσκειν ἑτέρους. Οὐ γάρ ἐστί, φησιν, ὁ συνίεναι δυνάμενος τὰ βουλεύ-

(α) Β' Κορ. 5'. 16.

ματα τοῦ θεοῦ, ὥστε τινὰ αὐτῷ καὶ προσενεγκεῖν διόρθωσιν. Ἡμεῖς μέντοι παρὰ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως, τὴν σύνεσιν δεξάμενοι, καὶ διδάσκειν ἑτέρους ὑπισχνούμεθα.

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην λαλῆσαι ὑμῖν ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς 2 νηπίοις ἐν Χριστῷ. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἐδύνασθε. Ἀλλ' οὔτε ἐτι νῦν 3 δύνασθε· ἐτι γὰρ σαρκικοὶ ἐστέ. Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος, καὶ ἔρις, καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοὶ ἐστέ, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;

*Οὐκ ἠδυνήθην λαλῆσαι ὑμῖν ὡς πνευματικοῖς.*] Καταβαλὼν αὐτῶν τὸν ἐπὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ τύφον, νῦν θέλει καταβαλεῖν καὶ τὸν ἐν τοῖς πνευματικοῖς, δεικνύς, ὅτι οὔτε ἀκούσαι τι τέλειον ἴσασι. Καλῶς δὲ τὸ, *Οὐκ ἠδυνήθην*, ἀντὶ τοῦ, *Οὐκ ἠβουλήθην*, ἵνα μὴ δόξῃ διὰ φθόνον αὐτοῖς τὸ τελειότερον μὴ εἰρηκέναι. *Ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς.*] Καὶ πῶς ἦσαν σαρκικοὶ, οἱ καὶ σημεῖα ποιοῦντες· Καὶ φαμέν, ὅτι ἦσαν καὶ τοιοῦτοι, καὶ οὐ τοιοῦτοι· Ἔστι γὰρ καὶ σημεῖα ποιεῖν, καὶ εἶναι σαρκικόν, ὡς οἱ λέγοντες· Κύριε, οὐ τῷ σῶ ὀνόματι τὸ καὶ τὸ πεποιθήκαμεν; καὶ ἀκούσαντες· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς (α). *Ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ.*] *Νηπίοις*, ὅσον ἦκεν εἰς τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ. *Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα.*] *Γάλα* φησὶ, τὴν ἐτι ἀτελῆ διδασκαλίαν· *βρῶμα* δὲ, τὴν τελείαν. *Οὐπω γὰρ ἐδύνασθε.*] Ἐπειδὴ, φησὶ, μὴ ἐβούλεσθε· τοῦτο γὰρ προΐων δείκνυσιν, ὅτι παρὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν τὸ μὴ δύνασθαι, ὅπερ καὶ συγγνώμης χηρεῦει, ἡγουν αὐτῆς ἀποστερεῖ. *Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος, καὶ ἔρις.*] Ὅρᾳς αὐτῶν εἶναι τὴν μοχθηρίαν; Καὶ πῶς ἐσμέν, φησὶ, σαρκικοὶ; Λέγει τὴν τοῦτο ποιοῦσαν αἰτίαν· καὶ δυνάμενος ἐγκαλέσαι αὐτοῖς καὶ περὶ ἄλλων, ἐπεὶ τὸ κατεπεῖγον ἦσαν αἱ διχοστασίαι, καὶ ὁ ἐνθεν ζῆλος, καὶ ἡ ἔρις, τούτων μέμνηται.

(α) Ματθ. Ζ', 22. 23.



Καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε. ] Οὐ κατὰ θεὸν ζῆτε, ἀλλὰ κατὰ ἄνθρωπον πολιτεύεσθε, ἥγουν σαρκικῶς.

4 Ὅταν γὰρ λέγῃ τις· Ἐγὼ μὲν εἰμὶ Παύλου· ἔτε-  
5 ρος δέ· Ἐγὼ, Ἀπολλῶ· οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; Τίς  
οὖν ἐστι Παῦλος; τίς δὲ Ἀπολλῶς; ἀλλ' ἢ διάκονοι,  
δι' ὧν ἐπιστεύσατε, καὶ ἐκάστῳ ὡς ὁ Κύριος  
6 ἔδωκεν; Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν· ἀλλ'  
7 ὁ θεὸς ἡύξανε· Ὅστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστὶ τι,  
8 οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων θεός. Ὁ φυτεύων  
δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἐν εἰσιν· ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον  
μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.

Πάλιν αἰνίττεται τοὺς προεστώτας αὐτῶν σοφοὺς καὶ πλου-  
σίους, καὶ αἱρέσεως ὄντας ἀφορμὴν. *Τίς οὖν ἐστι Παῦλος;* ]  
Βαβαί τῆς σοφίας! Εἰς ἑαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ ἐκενώθη, τοῦτο  
κατασκευάζων· Εἰ ἡμεῖς οὐδὲν ἐσμέν, τί ἂν τις εἴποι περὶ  
τῶν παρ' ὑμῖν διδασκάλων; *Ἀλλ' ἢ διάκονοι.* ] Μέγα  
μὲν, καὶ τὸ εἶναι διακόνους πίστεως· πρὸς δὲ τὸ ἀρχέτυπον  
καὶ τὴν ῥίζαν τῶν ἀγαθῶν, τὸν Χριστὸν, μέρος τι λόγου· ὁ  
γὰρ παρέχων τὰ ἀγαθὰ, οὐχ ὁ διακόνων, εὐεργετῇ. Τὸ δέ,  
διάκονος, μεῖζον τοῦ εὐαγγελιζομένου, ὅσον ὁ μὲν, λόγους  
ἀπαγγέλλει, ὁ δέ, καὶ ἔργα ποιεῖ. *Καὶ ἐκάστῳ ὡς ὁ Κύριος  
ἔδωκεν.* ] Οὐδὲ αὐτό, φησι, τὸ μικρὸν τὸ τῆς διακονίας, παρ'  
ἑαυτῶν ἔχομεν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Κυρίου εἰληφάμεν,  
ἄλλος ἄλλῳ μέτρῳ καὶ τοῦτο λέγει· *Καὶ ἐκάστῳ ὡς ὁ Κύ-  
ριος ἔδωκεν.* Ἐγὼ ἐφύτευσα. ] Ἐγὼ μὲν, φησι, πρῶτος τὸ  
κῆρυγμα ἐγκατέσπειρα· ὁ δὲ Ἀπολλῶς τῇ παρ' ἑαυτοῦ παρα-  
κλήσει (1), οὐκ εἶασεν ἀποζηρᾶνθῆναι τὸν σπόρον τῷ καύσωνι  
τῶν τοῦ πονηροῦ πειρασμῶν· τὸ δὲ δὴ ὅλον, τοῦ αὐξάνοντος  
θεοῦ. *Ὅτε ὁ φυτεύων ἐστὶ τι.* ] Ὅρα, πῶς ἀνπαχθῇ ποιεῖται  
τὴν ἐξουδένωσιν τῶν προεστώτων αὐτῶν σοφῶν καὶ πλουσίων,  
ἑαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ εἰς τὸ φαινόμενον ἐξουδενώσας, καὶ δεί-

ξας, ὡς χρὴ μόνῳ τῷ θεῷ προσέχειν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνατιθέ-  
ναι πάντα τὰ συμβαίνοντα ἀγαθὰ; *Ὁ φυτεύων καὶ ὁ ποτίζων,  
ἐν εἰσιν.* ] Ὅσον ἦκεν εἰς τὸ μηδὲν δύνασθαι πλέον ἄνευ τοῦ  
αὐξάνοντος θεοῦ, ἐν εἰσιν. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ κατέδραμε τῶν δι-  
δασκάλων, λέγων· *Τίς ἐστι Παῦλος; τίς δὲ Ἀπολλῶς;* καὶ  
πάλιν· Ὅτε οὔτε ὁ ποτίζων ἐστὶ τι, οὔτε ὁ φυτεύων· τοῦτο δὲ  
ἐποiei, πραινῶναι θέλων τὴν φλεγμονὴν τῶν ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ  
καταλαζονευομένων, καὶ εἰς ἔρεις καὶ στάσεις τὸν λαὸν τοῦ  
Χριστοῦ καταδιελόντων. Ἐπεὶ οὖν ἱκανῶς ἔδοξε καθαιρεῖν  
τὸν ἐκείνων τύπον, διὰ τὸ καὶ ἑαυτὸν συνεξευτελίσαι καὶ τὸν  
Ἀπολλῶ, ἵνα μή τινες εἴπωσιν· Οὐκοῦν μάτην διδάσκεις,  
μάτην τοὺς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος πόνους ἀναδεχόμενος· ἐπή-  
γαγε, τὰς τοιαύτας ἀποκρουόμενας λαβῶς· *Ἐκαστος δὲ τὸν  
ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον·* μονονουχὶ λέ-  
γων· Μηδὲν ἀθυμείτω ὁ καλῶς διδάσκων· εἰ γὰρ καὶ κεκώλυ-  
ται μερίζειν τὸν λαὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἰδιοποιεῖσθαι, καὶ σε-  
μνολογεῖσθαι ἐν αὐτοῖς ὡς διδάσκαλος· ἀλλ' οὖν γε μισθὸν  
λήψεται, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. Εἴ-  
τα ἐπαίρων ἐπὶ πλέον τὸ πρᾶγμα, καὶ πιστούμενος, ὅτι πάν-  
τως ἔσται ὁ μισθός· (θεοῦ γάρ, φησιν, ἐσμέν συνεργοί·) ἅμα  
μὲν, ὥσπερ εἶπον, καὶ λαμπρύνων τὸ τῆς διδασκαλίας ἔργον,  
ἅμα δὲ καὶ πάλιν ὑποδεικνύς, ὅτι θεοῦ ἐστὶ τὸ ἔργον· ὥστε  
οὐ δεῖ ἰδιοποιεῖσθαι καὶ κατατέμνειν αὐτό, μᾶλλον δὲ  
συνάπτειν καὶ ἐνοποιεῖν· τοῦτο γὰρ συνεργῶν· τὸ δὲ ἰδιο-  
ποιεῖσθαι καὶ μερίζειν, ἐχθρῶν καὶ πολεμίων· ἐπιμένει τῷ  
αὐτῷ τῆς ἀποδείξεως χρώμενος κανόνι, ὅτι οὐ χρὴ κατανέ-  
μεσθαι τὸν λαὸν προσώποις ὅλως. Θεοῦ γεώργιόν ἐστέ, φησι,  
θεοῦ οἰκοδομή· τί κατευτελίζετε ἑαυτοὺς, ἐνὸν θεοῦ εἶναι, τοῖς  
ὁμοδοῦλοις ἀνατιθέμενοι;—*Κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.* ] Ἐπειδὴ  
εἰκὸς ἦν, τοὺς πλείω καμόντας περὶ τὴν ἐκείνων πίστιν, ῥαθυ-  
μότερους γενέσθαι, ἀκούσαντας, ἐν εἶναι πάντας, καὶ μικρὸν,  
καὶ μέγα τις ἔτυχε συνεισενεγκῶν, εὐθέως αὐτῷ διορθοῦται,

(1) τῇ συνεχεῖ διδασκαλίᾳ, παρὰ τῷ θεωρητικῷ.

λέγων, ὅτι ἐν εἰσὶν, ὅσον πρὸς τὸ μὴ δύνασθαι ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος θεοῦ πλέον τι ποιῆσαι· ἐπεὶ ὅσον γε πρὸς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἕκαστος κατὰ τὸν ἴδιον κόπον τὸν μισθὸν ἔξει.

9 Θεοῦ γὰρ ἐσμέν συνεργοί· θεοῦ γεώργιον, θεοῦ  
10 οἰκοδομὴ ἐστε. Κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα· ἄλλος δὲ ἐπικοδομεῖ· ἕκαστος δὲ βλέπετω, πῶς  
11 ἐπικοδομεῖ. Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός.

Ἡμεῖς, φησὶν, οἱ τὰ πρὸς σωτηρίαν ὑμῶν δόγματα κηρύξαντες, θεοῦ ἐσμέν συνεργοί· τῷ σκοπῷ γὰρ τοῦ θεοῦ, τοῦ σώσαι θέλοντος, συνεπράξαμεν· ἀλλ' οὐχὶ οἱ νῦν ὑμᾶς καταδιελλόμενοι, καὶ πρόφασιν ὑμῶν στάσεως γανόμενοι. Θεοῦ γεώργιον.] Ἰμεῖς δὲ, θεοῦ γεώργιον καὶ οἰκοδομὴ θεοῦ ὑπάρχετε· καὶ εἰ γεώργιον ἐστὶ καὶ οἰκοδομὴ θεοῦ, ἀπὸ τοῦ δεσπότητος καλεῖσθαι ὀφείλετε, οὐκ ἀπὸ τῶν νῦν προσεστώτων ὑμῶν· ἔλεγον γάρ· Ἐγὼ εἰμὶ τοῦδε· καὶ ἐγὼ, τοῦδε, τὰ ὀνόματα τῶν σοφῶν καὶ πλουσίων λέγοντες. [Ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων.] Σοφὸν ἑαυτὸν καλεῖ ἀρχιτέκτονα, οὐκ ἐπαυνῶν ἑαυτὸν, ἀλλὰ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἀρχιτέκτονος σοφοῦ, τὸ τοιοῦτον θεῖναι θεμέλιον, τοῦτέστι, Χριστόν. Καὶ ὅτι οὐκ ἐπαίροντος ἑαυτὸν τὸ ῥῆμα, δῆλον ἐντεῦθεν· φησὶ γάρ· Κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι· οὐκ ἐμὸν κατόρθωμα λέγων τὸ γενέσθαι σοφόν, ἀλλὰ θεοῦ, τοῦ χαρισμένου. Ἄλλος δὲ ἐπικοδομεῖ.] Εἰς τὴν περὶ πολιτείας ἤλθε παραίνεσιν, ἐπικοδομὴν καλῶν τὰς ἐκάστου πράξεις. Καὶ βλέπετω, φησὶν, ἕκαστος, πῶς οἰκοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον, τοῦτέστιν, ἔχων τὴν πίσιν καὶ αὐτὸν τὸν Χριστόν εἰς τὸ ποιεῖν ἀγαθὰς ἐργασίας. Θεμέλιον γὰρ ἄλλον.] Μὴ τοίνυν προσέχετε, φησι, τοῖς καταδιελλομένοις ὑμᾶς· οὐκ ἐν ἄλλῳ θεμέλιῳ, εἰ μὴ Χριστῷ, ὃν κατήγγειλα· τούτου ἐχώμεθα, τούτῳ προσκολληθῶμεν, ὡς θεμελίῳ, τούτῳ ἐπικοδομήσωμεν τὰς ἐκ πολιτείας χρηστῆς οἰκοδομὰς.

12 Εἰ δέ τις ἐπικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, κα-  
13 λάμην· ἕκαστου τὸ ἔργον φανερόν γενήσεται· ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται· καὶ ἕκαστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκι-  
14 μάσει. Εἴ τις τὸ ἔργον μενεῖ, ὃ ἐπικοδόμησε, 15 μισθὸν λήψεται· εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δὲ, ὡς διὰ πυρός.

Μετὰ τὴν πίστιν, καὶ ἐργασίας καὶ οἰκοδομῆς χρεῖα. Ἀλλ' οἱ μὲν δίκαιοι, ἴσα χρυσῷ καὶ ἀργυρῷ καὶ λίθοις διαυγέσι, τὰς οἰκίας πράξεις ἐπικοδομοῦσι τῇ πίστει· οἱ δὲ γε ἁμαρτωλοὶ, ὕλην ῥαδίως ἐξαπτομένην καὶ τοῦ ἐκεῖσε πυρός ἀξίαν.—ΑΛΛΟ. Οἱ διδάσκαλοι τὰ θεῖα παιδεύουσιν· οἱ δὲ ἀκούοντες, κατὰ τὸ τῆς γνώμης αὐθαίρετον τὸ πρακτέον αἰροῦνται· ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν, βάσανος ἐσται καὶ ἐξέτασις ἀκριβής· καὶ τοὺς μὲν εὖ θεβωκότας, καθάπερ χρυσόν καὶ ἄργυρον, τὸ πῦρ λαμπροτέρους ἀποφανεῖ· τοὺς δὲ τῆς κακίας ἐργάτας, δίκην ξύλων, καὶ χόρτου, καὶ καλάμης καταναλώσει. Ὁ δὲ γε διδάσκαλος, τὰ προσήκοντα διδάξας, οὐκ εἰσπραχθήσεται δίκας, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας ἀξιωθήσεται· τοῦτο γὰρ λέγει, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, τοῦτέστιν, ὁ διδάσκων· τὸ δὲ ἔργον κατακαήσεται, ἀντὶ τοῦ, οἱ πονηρὸν ἑαυτοὺς κατασκευάσαντες ἔργον. Οὕτω δὲ ἀναγνόντες, ἀκριβῶς εὐρήσομεν τὴν τῶν γραμμάτων διάνοιαν. Εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται· οὕτω δὲ, ὡς διὰ πυρός· ἀντὶ τοῦ, Κατακαυθήσεται αὐτοῦ τὸ ἔργον ὑπὸ τοῦ πυρός· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, τοῦτέστιν, ὁ διδάσκαλος· οὐ γὰρ αἴτιος τῆς τούτων ἐπὶ τὸ χεῖρον τροπῆς· αὐτὸς γὰρ τὴν προσήκουσαν διδασκαλίαν προσήνεγκεν. Εἰ δέ τις οὐ βούλεται τὸ, ὡς διὰ πυρός, τῷ ἔργῳ προσαρμόσαι, ἀλλὰ τῷ διδασκάλῳ, οὕτω νοησάτω· Ὅτι ὑπὲρ μὲν ἐκείνων οὐκ εἰσπραχθήσεται δίκας· σωθήσεται δὲ καὶ αὐτὸς διὰ πυρός δο-  
(ΤΟΜ. Δ'.)



κιμαζόμενος, εἴπερ ἄρα ἔχει τὸν βίον τῇ διδασκαλίᾳ κατάλληλον. — *Χρυσόν.*] Τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. *Ἄργυρον.*] Εἰσὶ γὰρ καὶ καταδεέστεροι πολλοὶ γὰρ μοναὶ παρὰ τῷ πατρὶ (α). *Ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει.*] *Ἡμέραν* φησὶ, τὴν τῆς κρίσεως. Ἐν πυρὶ δὲ λέγει τὰ ἔργα ἀποκαλύπτεσθαι· τουτέστι, φανερὰ γίνεσθαι, ὅποια τὴν φύσιν ἐστίν, ἄρα χρυσός; ἄρα ἄργυρος; τῶν δὲ τοιούτων τὸ πῦρ, φησὶν, ἐλεγκτικόν. *Εἴ τις* τὸ ἔργον κατακαήσεται. *Εἴ τις*, φησὶ, τὸ ἔργον οὐκ οἶσκει τὴν τοῦ πυρὸς προσβολὴν, ἀλλ' ἐλεγχθήσεται (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ κατακαήσεται) ὃν πονηρὸν, ζημιωθήσεται. Ἄρα οὖν οὐδὲν ὠφελεῖ πίστις ὀρθή, χωρὶς ἔργων. — Ἄρα μὴ καὶ οὕτω δυνάμεθα νοῆσαι; Οἱ μὲν οἰκοδομήσαντες τὴν εὐκατάπρηστον ὕλην, τέλειον ἐκβέβληνται· ἐζημιῶνται γὰρ πάντα αὐτῶν τὰ σπουδάσματα· αὐτὸς δὲ σωθήσεται. *Τίς;* Ὁ ἐποικοδομήσας τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς τιμίους λίθους. Εἰπὼν γὰρ περὶ αὐτοῦ, ὅτι *μισθὸν λήψεται*, νῦν λέγει, ποῖον μισθόν, τουτέστι, τὴν σωτηρίαν. Σωθήσεται δὲ γε ἐπωδύνως καὶ αὐτός, ὡς εἰκὸς τὸν διὰ πυρὸς παριόντα, καὶ ἐκκαθαίρομενον τὸν ἐνόντα αὐτῷ βραχὺν ῥύπον· θεοῦ γὰρ μόνου τὸ τελέως ἀναμάρτητον· οἱ δὲ ἄνθρωποι, καὶ ὅτι μάλιστα ὧσι δίκαιοι, οὐ τέλειον εἰσὶ καθαροί· εἴρηται γὰρ, ὅτι «πολλὰ πταίωμεν πάντες (β)»· καὶ «Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ (γ)». » Εἴρηται γὰρ καὶ τῷ Μαλαχίᾳ, ὅτι ὡς πῦρ ἐν χωνευτηρίῳ, καὶ πᾶσαν πλυνόντων (δ), πλυνεῖ καὶ καθαρῖσει ὁ θεὸς τινάς. — *Αὐτὸς δὲ σωθήσεται.*] Σωθήσεται, τουτέστιν, οὐκ ἀφανισθήσεται, οὐδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν χωρήσει, ὥσπερ αἱ πράξεις αὐτοῦ αἱ πονηραί. Αὗται γὰρ μέχρι μὲν τοῦ καιροῦ ἐκείνου, τὴν ὑπαρξίν ἔχειν ἐδόκουν καὶ ἐπράττοντο· ἐλθούσης δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τοῦ πυρὸς, αὗται μὲν φρουδοὶ γεγονάσι, μήτε εἶναι, μήτε πράττεσθαι δυνάμεναι· ὁ μὲντοι

(α) Ἰωαν. ΙΔ', 2.

(β) Ἰακ. Γ', 2.

(γ) Ἰωβ. ΙΔ', 4.

(δ) Μαλαχ. Γ', 2.

καταπραΰνόμενος αὐτὰς ἄνθρωπος, οὐ συναναίρεται ταύταις καὶ ἀφανίζεται, ἀλλὰ μένει καὶ σώζεται, τὴν διὰ πυρὸς δίκην τινός. Διὰ τοῦτο γὰρ εἰπὼν, σωθήσεται, ἐπήγαγεν ἐρμηνεύων τὸ, πῶς σωθήσεται· οὕτω δὲ, ὡς διὰ πυρὸς· τουτέστιν· Εἰς τοῦτο μένει καὶ σώζεται, εἰς τὸ διὰ πυρὸς τὸν αἰῶνα κολάζεσθαι. Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ Ἡσαΐου, ὁ ἐν ἁγίοις Βασιλεῖος, δεύτερον ἐπιμνησθεὶς τοῦ ῥητοῦ, ἐπὶ καθάρσει αὐτὸ ἐδέξατο. — *Ὡς διὰ πυρὸς.*] Ὅλα μεταφορικῶς εἶπεν· ἀλλ' ὅρα· οὐχ ὥσπερ τὸ φορτίον καυθὲν, εἰς τὸ μηδὲν χωρήσει καὶ αὐτός· ἀλλὰ τίς· *Αὐτὸς δὲ σωθήσεται· σωτηρίαν*· καλῶν τὴν αἰὶ ἐν τῷ πυρὶ ζῶν, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ διασώζεσθαι. Ὅρα γὰρ, τί προσέθηκεν· οὕτω δέ, φησιν, ὡς διὰ πυρὸς· τουτέστιν, οὕτω σωθήσεται, ὡς ἐν πυρὶ σωζόμενος· τουτέστι, κατακαυόμενος, καὶ μὴ ἀναλισκόμενος. ἵνα γὰρ μὴ, σωτηρίαν ἀκούων, τῷ εὐφήμῳ τοῦ ὀνόματος νομίσης, ἄχρι τοῦ τὰ ἔργα κατακαῆναι τὴν τιμωρίαν εἶναι, ἐδεήθη ταύτης τῆς προσθήκης, τοῦ, *Αὐτὸς σωθήσεται*, διὰ πυρὸς καυόμενος αἰεὶ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ὡς.

- 16 Οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστέ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ  
 17 θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθει-  
 ρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ  
 18 ἅγιός ἐστιν, οἳτινές ἐστε ὑμεῖς. Μηδεὶς ἐαυτὸν ἐξαπα-  
 τάτω· εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι  
 19 τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. Ἦ  
 γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ  
 θεῷ ἐστὶ·

Εἰς τὸν πεπορευκότα εἰς τὴν μητρικὴν εἰσβαλεῖν θέλει λοιπόν· καὶ ὅρα, πῶς ἀρμολίῳ κέχρηται προοιμίῳ, ἐντρεπτικῶς αὐτοῖς λαλῶν. *Καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.*] Ἐπαίρει τὸ ἔγκλημα ἀπὸ τῆς δωρεᾶς, τουτέστι, τῆς ἐνοικίσεως τοῦ πνεύματος. Εἰ δὲ ναὸς θεοῦ ἐσμέν, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν, ἄρα θεὸς τὸ πνεῦμα. *Φθερεῖτοῦτον ὁ θεός.*] Τουτέστιν, ἀπολεῖ. Τοῦτο δὲ, οὐ κατασφωμένον, ἀλλὰ τὸ ἐσόμε-

νον προλέγοντος. «Ο γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ ἅγιός ἐστιν.» Τοιγαροῦν, ἐπειδὴ ἅγιός ἐστιν ὁ ναὸς, ἅγιον ἔχων τὸν ἐνοικοῦντα, οὐ δύναται εἶναι ὁ πόρνος ναὸς θεοῦ. Τίς δὲ ὁ τοῦ θεοῦ ναός; Ἰμεῖς δηλαδὴ, εἰ καθαροὶ μείνητε. *Μηδεὶς ἐαυτὸν ἐξαπατάτω.*] Νομίζων ἄλλό τι εἶναι παρὰ τὰ εἰρημένα. *Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι.*] Σοφὸς ἐνταῦθα καλεῖ, τοὺς τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ἔχοντας. *Μωρὸς γενέσθω.*] Μωρὸς γίνεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ὁ τὴν ἀνθρωπίνην ἀτιμάσκει σοφίαν, καὶ εἰδὼς μηδὲν ἐξ αὐτῆς ὠφελησθαι· τοῦτο γὰρ τὴν ἀνωθεν αὐτῷ προξενεῖ σοφίαν. Ὡς περ γὰρ ἡ κατὰ θεὸν πενία, πλουτὸς ἐστὶ, καὶ ἡ ἀδοξία, δόξα· οὕτω καὶ ἡ κατὰ θεὸν μωρία, σοφία ἐστίν. Ὅρα δέ· οὐκ εἶπεν· Ἀποθέσθω τὴν σοφίαν· ἀλλὰ δηλῶν, ὡς μεγίστως αὐτῆς καταφρόνησαι· χρεῖα, εἶπε· *Μωρὸς γενέσθω*, καὶ ἰδιώτης παιδεύων τὴν παρ' ἡμῖν μὴ αἰσχύνεσθαι ἰδιωτείαν· προξενεῖ γὰρ ἡμῖν πίστιν, οὐ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους ἐπιτρέπουσα τὸ μυστήριον τοῦ κατὰ Χριστὸν κηρύγματος· οἷον· Πόθεν λέγουσα· δηλόν, ὅτι ὁ Χριστὸς υἱὸς ἐστὶ θεοῦ, ἢ ὅτι ἐννηνθρώπησεν ἐρευνῶσα. *Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστίν.*] Οὐ μόνον γὰρ οὐδὲν συντελεῖ πρὸς τὴν ἀληθινὴν καὶ ὄντως σοφίαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐμποδίζει, τῷ οἶσθαι εἰδέναι, καὶ ἀπαξιῶν μαθεῖν· τοῦτο γὰρ ποιεῖ ἡ φυσίωσις αὐτῆς.

19 Γέγραπται γάρ· «Ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν  
20 τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν (α).» καὶ πάλιν· «Κύριος  
γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ  
21 μάταιοι (β).» Ὡς μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις·

Διὰ τῶν οικείων αὐτῶν ὀπλων, τουτέστι, τῆς πανουργίας, ἀλίσκει αὐτοὺς ὁ θεός. Πῶς; Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς πανουργίας αὐτῶν, ὅ ἐστι, τῆς περὶ τὰ πράγματα δεινότητος, οἶονται πάντα εἰδέναι, καὶ μὴ δεῖσθαι διδασκάλων, δι' αὐτῆς ταύ-

της αὐτοὺς εἴλε, διὰ τῶν πραγμάτων δείξας, ὅτι οὐδὲν ἔσασσι τῶν ἀναγκαίων.—Πῶς δὲ ἐδράξατο τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν; Ἐνόμισαν διὰ τῆς προσοῦσης αὐτοῖς ἀνθρωπίνης γνώσεως, τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν καταλήψεσθαι· οἱ δὲ, οὐ μόνον οὐκ ἔτυχον, ὃν περ ἠλπισαν, ἀνθρωπίνους λογισμοῖς ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸναντίον, ἢ ἔσπευδον, τὰ τῆς πανουργίας αὐτοῖς ἐχώρησεν, ἀγνοία καὶ ἀπορία πλείονι τῆς τῶν λογισμῶν ἀσθενείας αὐτοὺς περιβαλόντης.—*Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς.*] Εἰ οὖν ὁ Κύριος γινώσκει, τίς ἀντερεῖ λοιπόν; Εἰ οὖν οἱ διαλογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων μάταιοί εἰσι, καὶ οἱ σοφοὶ ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν μᾶλλον ἀλίσκονται, ἢ περὶ τι κέρδος ἐξ αὐτῆς ἔχουσι, δηλόν ὅτι οὔτε σοφία ἀνθρωπίνη, οὔτε λογισμῶν δεινότης ἰσχύει τι ἢ συντελεῖ πρὸς τὴν τῶν πνευματικῶν διδασκαλίαν καὶ μάθησιν. Εἰ δὲ μηδὲν τούτων πρὸς ταῦτα συντελεῖ, πῶς ἂν τις διδάσκων καυχῆσαιτο, ἀποδεδειγμένων τῶν ἐν ἀνθρώποις δοκούντων ἰσχύειν, μηδὲν ἰσχύειν, ὡς συντελοῦσι πρὸς ὄνησιν; Ἀλλοι γὰρ, ὡς εἴ τις τι καὶ διδάσκει, χάριτός ἐστι καὶ δωρεᾶς τῆς ἀνωθεν, ἀλλ' οὐχὶ σοφίας οικείας ἔργον, ἢ τῆς κατὰ διάνοιαν ὀξύτητος· τὰ δὲ χαρίσματα, οὐχ ἵνα τούτοις ἐπαιρώμεθα, λαμβάνομεν, ἀλλ' ἐπὶ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων ὠφελείᾳ. *Ὅτι εἰσὶ μάταιοι.*] Πῶς γὰρ οὐ; νομίζουσι μὴ δεῖσθαι μηδενός, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἀρκεῖσθαι πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατάληψιν. *Ὡς τε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις.*] Πρὸς τοὺς διδασκάλους αὐτῶν πάλιν ἀποτείνεται· οἵτινες μέγιστον ἐφρόνουν ἐφ' οἷς χαρίσματα εἰλήφασι διδασκαλίας καὶ ἐτέρων τινῶν. Διὰ τὸ οἱ διδασκαλοὶ οὐκ ὀφείλουσι καυχᾶσθαι, ἀλλὰ λέγεις· *Μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις· ὅτι ὅσα ἔχουσι, φησι, χαρίσματα, δι' ὑμᾶς, τὸν λαόν, ἔλαβον αὐτὰ, ἵνα ὑμᾶς ὠφελῶσι. Τί οὖν ἐπ' ἐκείνοις καυχῶνται, ἃ ἔλαβον οὐ δι' οικείους πόρους, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς, καὶ τὴν ὑμῶν σωτηρίαν; Ἡ, Μηδεὶς καυχάσθω, ἢ ἐπὶ τοῖς διδασκάλοις· (οὐ γὰρ τι ἔχουσιν αὐ-*

(α) Ἰωβ Ε, 13, (β) Ψαλμ. 47', 11.

τοὶ οἰκοθεν·) ἡ ἐπὶ τοῖς ἀνθρωπίνους λογισμοῖς· οὐ γὰρ ἔστι δι' αὐτῶν καταλαβεῖν τὴν ἀλήθειαν. Μᾶλλον δὲ ἡ ἀνωτέρω ἐκδοχῇ, καὶ τῇ λέξει τοῦ χωρίου καὶ τοῖς ἐφεξῆς ἐστὶν ἐφαρμόζουσα.

22 Πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστὶν, εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλῶς, εἴτε Κηρᾶς, εἴτε κόσμος, εἴτε ζωὴ, εἴτε  
23 θάνατος, εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε μέλλοντα· πάντα ὑμῶν ἐστὶν· ὑμεῖς δὲ, Χριστοῦ· Χριστὸς δὲ, θεοῦ.

Πάλιν ἑαυτὸν καὶ Πέτρον καὶ Ἀπολλῶ τέθεικε, τοὺς διδασκάλους αὐτῶν αἰνιττόμενος, δεκνὺς, ὅτι καὶ χαρίσματα δι' αὐτοὺς εἰλήφεισαν, καὶ διδασκαλοὶ προεβέβληντο· τοῦτο δὲ σφόδρα τὸν τῶν διδασκάλων τύπον καθαιρεῖ. Ἐπειτα κακεῖνο παρασημαίνει· Εἰ ἐγώ, φησι, καὶ Κηρᾶς, καὶ Ἀπολλῶς ὑμῶν ἐσμέν· σχολῇ γ' ἂν οἱ διδασκαλοὶ ὑμῶν ὀφείλον μέγα φρονεῖν. *Εἴτε κόσμος.*] Καὶ αὐτός, φησιν, ὁ κόσμος, καὶ ἡ ζωὴ, δι' ὑμᾶς ἐστὶ καὶ γέγονε· καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς πρὸς σωφρονισμὸν γέγονεν ὑμέτερον. *Εἴτε ἐνεστῶτα.*] Δείκνυσι πάντα δι' αὐτοὺς γινόμενα, καὶ τὰ ἐνεστῶτα, καὶ τὰ μέλλοντα. *Πάντα ὑμῶν.*] Ὡς εὐεργεσίαι καὶ δωρεαί. *Ἑμεῖς δὲ, Χριστοῦ.*] Ὡς ποιήματα καὶ κτήματα. Χριστὸς δὲ, θεοῦ.] Ὡς γέννημα καὶ υἱός. Καλῶς δὲ τοῦτο προσέθηκεν· ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, πάντα ὑμῶν, ὑμεῖς δὲ, Χριστοῦ, ἵνα μὴ, στάντος αὐτοῦ ἐν ταῦθα, ἀγέννητον καὶ ἀναίτιον νομίσωσι τὸν υἱόν, ἐπήγαγε, Χριστὸς δὲ, θεοῦ. Οὐχ ὡς ἡμεῖς, Χριστοῦ, οὕτω καὶ ὁ Χριστός, θεοῦ, ἀπαγε! Ἡμεῖς μὲν γὰρ, Χριστοῦ, ὡς ἔργον ὄντες αὐτοῦ καὶ ποίημα· ὁ δὲ Χριστός, τοῦ θεοῦ, ὡς προαιώνιον γέννημα καὶ υἱός, καὶ ὡς αἰτίαν ἔχων τὸν πατέρα.

ΚΕΦ. IV, 1 Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ.  
2 Ὁ δὲ λοιπὸν, ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὐρεθῇ. Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας· ἀλλ'

4 οὐδὲ ἑμαυτὸν ἀνακρίνω· (οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύνοδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι·) ὁ δὲ ἀνακρίνων με, Κύριός ἐστιν.

Ἡμᾶς λέγων, τοὺς παρ' αὐτοῖς διδασκάλους αἰνίττεται. *Ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ.*] Ἐπειδὴ σφόδρα κατεβεβλήκει τοὺς διδασκάλους, νῦν ἡρέμα ὑφοῖ αὐτοὺς, ὑπηρέτας Χριστοῦ καλῶν καὶ οἰκονόμους. Πλὴν εἰ καὶ οὕτως ἐστί, φησιν, μηδεὶς τὸν δεσπότην ἀφίς, ἀπὸ τῶν ὑπηρετῶν ὀνομάζεται. *Καὶ οἰκονόμους.*] Οἰκονόμους μυστηρίων καλεῖ, δεκνὺς, ὅτι οὐ παντὶ ἀπλῶς δεῖ παρέχειν τὰ μυστήρια, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις. *Ἴνα πιστός τις εὐρεθῇ.*] Πιστός, φησιν, ὀφείλει εἶναι ὁ οἰκονόμος, καὶ μὴ τὰ τοῦ δεσπότη ἴδια λέγειν εἶναι, ἀλλ' ὡς οἰκονόμος διακονεῖν. Καὶ ταύτῃ δὲ τὸν τύπον αὐτῶν καταβάλλει. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, φησι, τὸ ζητούμενον, καὶ ὀφείλον παντὶ τρόπῳ φυλάττεσθαι παρὰ τῶν οἰκονόμων, τὸ πιστοὺς εἶναι, καὶ ὑπηρετας ἡγεῖσθαι ἑαυτοὺς, καὶ μὴ ἰδιοποιεῖσθαι καὶ σφετερίζεσθαι τὰ τοῦ δεσπότη. Ἡ οὕτω *Λογιζέσθω*, φησιν, ἡμᾶς ἄνθρωπος τάτε ἄλλα, ἅπερ εἶπον, καὶ ὁ λοιπὸν κεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, κακεῖνο ἡμᾶς λογιζέσθω· ἐν ᾧ ἀπὸ κοινοῦ τὸ, *λογιζέσθω*. Τί δὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ ἐν τοῖς οἰκονόμοις ζητούμενον; *Ἴνα πιστός*, φησιν, *εὐρεθῇ*. Εἴτα πρὸς τοὺς ἀναισχυντεῖν μέλλοντας καὶ λέγειν ἐπιχειροῦντας· Τί οὖν, σὺ τοιοῦτος εἶ; προαπαντῶν φησιν· *Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ*. Τοῦτο δὲ φησιν, οὐκ ἐπαίρων ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸ πρέπον ἀξίωμα τῷ κηρύγματι καὶ τῇ διδασκαλίᾳ φυλάττων. Εἰ γὰρ αὐτὸν ἐπαλμπραγμόνουν καὶ ἐξήταζον, καὶ ἐν διασταγμῇ εἶχον, σχολῇ γ' ἂν τὰ παρ' αὐτοῖς κηρυσσόμενα καὶ διδασκόμενα παρεδέξαντο ἂν. Εὐλόγως ἄρα καὶ σοφῶς, καὶ ἐπὶ τῇ σφῶν αὐτῶν σωτηρίᾳ ὠφελίμως, τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν καὶ περιπέτειαν αὐτῶν προαναστέλλει, καὶ ἐπιόραπίζει, καὶ ἐπιμόνως ἀναιρεῖ. Εἴτα, ἵνα μὴ δόξη οὐχὶ τοῦ κηρύγματος ἕνεκα ταῦτα εἰπεῖν καὶ τῆς κοινῆς ὀφελείας, ἀλλὰ σεμνο-

λογῶν καὶ ἐπαίρων ἑαυτὸν, ἐπάγει· Ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδι-  
καίωμαι. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἔξεστιν ὑμῖν ἀνακρίνειν ἐμέ, μήτε  
ἀπλῶς ἄλλοις ἀνθρώποις, ἀλλὰ πεπιστευκότας ὑμᾶς, καὶ ἀναμ-  
φιβόλως διακειμένους πρὸς ἐμέ, δεῖ καρποῦσθαι τὴν τοῦ κη-  
ρύγματος ὠφέλειαν καὶ διδασκαλίαν· καὶ τοσοῦτον πιστῶς καὶ  
ἀναμφιβόλως, ὥς εἰδόντας, ὅτι οὐδὲ ἑμαυτὸν αὐτὸς ἀνακρίνειν  
ἔχω· οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύνοιδά· ὅπερ ἐστὶ μέγιστον καὶ  
ἀπαράγραπτον ἀρετῆς μαρτύριον· εἴπερ οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ  
ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐνοικοῦν αὐτῷ (α)· ἀλλ'  
εἰ καὶ ταῦτά ἐστί μοι, φησὶν, οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι·  
ἔτι γὰρ τοῦ κοινου κριτοῦ δέομαι· ἐκείνου δὲ μήπω πάσης  
ἀφέντος αἰτίας, ἐν ἀγῶνι καὶ ἐν φόβῳ εἰμι, ὥς· μήπω δεδι-  
καιώμενος. Ἀλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο προσήκεν ὑμᾶς τοὺς ὑποδε-  
χομένους τὸ κήρυγμα, ἀμφιβόλως ἔχειν περὶ ἐμέ, ἢ κρίνειν  
καὶ ἀνακρίνειν κατατολμᾶν, καὶ, ὃ μόνου ἐστὶ τοῦ κοινου κρι-  
τοῦ, εἰς τοῦτο ἑαυτοὺς ἀναισθητοῦντας συνθεῖν, καὶ τὸν και-  
ρὸν ἑαυτοῖς προαρπάξεν τῆς κρίσεως. Εἰ δὲ τὸ, ζητεῖται, ὥς  
προστακτικὸν ἐκληφθῇ, ζητεῖτε, οὕτως ἦτε σύμφασιν, ὥς δῆλον,  
οὐδὲν ἀσαφὲς ἔχει, καὶ ὁ νοῦς πρόχειρος. Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλά-  
χιστόν ἐστιν.] Ἵνα μὴ ἐκ τῆς προφάσεως ταύτης καὶ αὐτὸν  
μέλλωσι τὸν Παῦλον ἐν ἀμφιβόλῳ ἔχειν, εἰ πιστός ἐστιν οἰκο-  
νόμος ἢ οὐ· ὅπερ ἐστὶν ἀνατροπὴ τῆς πίστεως αὐτῶν· τὸ αὐ-  
τοῦ ἀσφαλιζέται πρόσωπον, λέγων· Ἀνάξιον ἡγοῦμαι τὸ ὑπό-  
τινος ἀνακρίνεσθαι. Τοῦτο δὲ, οὐ μέγα φρονῶν λέγει, ἀλλ',  
ὥς εἶπον, δεδοικώς, μὴ ἀμφίβολον αὐτοῖς τὴν πίστιν ποιήσῃ.  
Ἡ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας.] Τοῦτο προσθεῖς, ἔδειξεν, ὅτι οὐ  
μόνον παρ' ὑμῶν οὐκ ἀξιῷ ἀνακρίνεσθαι· (ἢ γὰρ ἂν εὐτελείας  
ἦν αὐτῷ) ἀλλ' οὐδὲ παρ' ἄλλου τινὸς ἀνθρώπου ἐνδόξου καὶ  
ὑψηλοῦ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέ-  
ρας. Ἀλλ' οὐδὲ ἑμαυτὸν ἀνακρίνω.] Τουτέστιν, ἀλλ' οὐδὲ

(α) Ῥωμ. Β', 11.

ἑμαυτὸν ἀρκεῖν ἡγοῦμαι πρὸς τὴν τοιαύτην τῆς κρίσεως ἀκρί-  
βειαν, ἐπεὶ μὴδὲ σύνοιδά τι ἑμαυτῷ· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δε-  
δικαίωμαι. Ἵνα δὲ μὴ νομίσης, καυχήσεως εἶναι τὸ εἰρημένον,  
ἐπάγει· Ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι.] Οὐκ ἔχω, φησὶ,  
τὸ ἀσφαλές, εἰ μὴ ὁ θεός με δικαιώσει. Τί γὰρ εἰ ἡμαρτον;  
μὴ ὑμῖν ἐνόμισα ἡμαρτηκέναι; Ὅθεν ἐπάγει· Ὁ ἀνακρίνων με,  
Κύριός ἐστιν, ὁ ἀληθὴς δηλαδὴ κριτής.

5 Ὡστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ  
Κύριος· ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους,  
καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε  
ὁ ἔπαινος γενήσεται ἐκαστῷ ἀπὸ τοῦ θεοῦ.

Εἰ οὖν καὶ τὸν μηδὲν ἑαυτῷ συνειδότα ὁ Κύριος κρίνει·  
καθὼ αὐτός ἐστιν ὁ ὄντως καὶ ἀληθὴς κριτής· τί δήποτε ὑμεῖς  
κρίνετε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν; Ἦν γὰρ καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῖς  
τὸ νόσημα, ὃ καὶ πειράται διορθῶσαι.—ΑΛΛΟ. Παραίνει, μὴ  
σπουδαῖον ἡγεῖσθαι τὸ ἑαυτοὺς ἐκδικεῖν, μὴδὲ τὸ κρίνειν τοὺς  
ἡμαρτηκέναι δοκοῦντας· μὴδὲ ταρασσεσθαι ἐπὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ  
παρόντος τὰς τῶν θνητῶν ὀψείας διαλανθάνουσιν· ἐπεὶ περ αὐ-  
τὸς ὁ Κύριος ἐπιστάς, τῶν μὲν ἀσεβῶν φωτίσει τὰ κρυπτὰ  
τοῦ σκότους· τῶν δὲ κοσμίων καὶ θεοσεβῶν, δι' ἐπιείκειαν  
καὶ ἰδιοπραγμοσύνην λανθανόντων τοὺς πολλοὺς, φανερώσει  
τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· οἷς καὶ τὸν ἔπαινον, φησι, γενήσε-  
σθαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ.—Ὁς καὶ φωτίσει.] Ὁς, φησι, φανερώσει  
τὰ ἐν ἡμῖν κρυπτὰ. Τοῦ σκότους δὲ λέγει, τὰς λανθανούσας  
πονηρὰς πράξεις. Πολλάκις γάρ τις, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀγα-  
θόν τι πράττει· ἢ δὲ γε προαίρεσις λανθάνουσα σφάλλεται. Καὶ  
φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν.] Πάντα γὰρ παρ' αὐτῷ  
γυμνά καὶ τετραγηλισμένα (α), καὶ οὐδὲν προσωπεῖον εὐλα-  
βείας ὠφελεῖ τὸν ἔχοντα. Καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἐκά-  
στῳ ἀπὸ τοῦ θεοῦ.] Ἐπὶ τὸ εὐφημότερον ἤλθε. Καὶ γὰρ ἦν

(α) Ἐβρ. Δ', 13.

ἀκούοντες εἰπεῖν· Τότε ἡ τιμωρία ἡ ὁ ἔπαινος ἔσται· ἀλλ' εἰς τὸ χρηστὸν ἀπέθετο τὸν λόγον.

6 Ταῦτα δέ, ἀδελφοί, μετεσχημάτισα εἰς ἑμαυτὸν· καὶ Ἀπολλῶ δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἐτέρου.

Διὰ τί ταῦτα μετεσχημάτισα εἰς ἑμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ;  
Δι' ὑμᾶς, φησιν· ἵνα μὴ ἀνιάσω ὑμᾶς, ὀνομαστί καθαπτόμενος. Διορθοῦσθαι μὲν γὰρ ἔσπευδεν, ἀνίαν δὲ ἐφυλάττετο. Διὰ δὲ τοῦ μετασχηματισμοῦ ἀμφοτέρω ὑμῖν βουλομένους ἔσται, ρησί, καὶ τὸ διορθοῦσθαι, καὶ τὸ ἀλυπότερον ἀκούσαι τῶν ἐπὶ τῇ διορθώσει ἐλέγχων. Ἐποίει δὲ ταῦτο, καὶ ἵνα μὴ, ὀρισμένα πρόσωπα τῷ ἐλέγχῳ καθυποβάλλων, δόξῃ, ἀνθρώπινῃ τινὶ προσπαθείᾳ ἢ ἀντιπαθείᾳ, τοὺς μὲν ἔαν, τῶν δὲ κατατρέχειν. Ἄλλως τε δέ, καὶ ἵνα μὴ ἐν τῇ τοιαύτῃ διακρίσει, ὧν μὲν καθήψατο, τούτους εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλῃ, ἢ εἰς ὀργὴν καὶ φιλονεικίαν μέλλονα ἀνάψῃ· ὧν δ' ἐπὶ τοῖς ἐλέγχῳ οὐκ ἐμνήσθη, τούτους τύφου καὶ ἀπονοίας ἡ μᾶλλον ἐμπλήσῃ. Διὸ εἰκότως ἐξ ὀνόματος οὐ καθήψατο· ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ τὸν ἐλεγχὸν μετασχηματίσας, καθαρὰν καὶ εὐπρόσδοκον τὴν νοθεσίαν κοινὴν ἅπασιν ἐποίησατο.—Δι' ὑμᾶς.] Τουτέστιν, ἵνα μὴ, τὰ πρόσωπα ἰδικῶς ἀκούοντες τῶν διδασκάλων ὑμῶν, μὴ δέξησθε τὸν λόγον. Ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε.] Πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀποτείνεται. Ἵνα, φησί, διὰ τοῦ ἡμετέρου προσώπου μάθητε τὸ μὴ φρονεῖν ὑπὲρ ὃ γέγραπται· γέγραπται δέ· Ὁ θέλων εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων ἔσχατος (α). Ἵνα μὴ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς φυσιοῦσθε.] Οἷον ὁ μαθητὴς ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου. Τοὺς διδασκάλους δὲ ἀφείλε, πρὸς τὸν λαὸν ἀποτείνεται· καὶ γὰρ ὁ λαὸς ὑπὲρ τῶν διδασκάλων μέγα ἐξρόνουν· οἷον, ὁ τόνδε ἔχων διδάσκαλον κατὰ τοῦ τόνδε ἔχον-

(α) Ματθ. Κ', 27. Μαρκ. Θ', 35.

τος μαθητοῦ ἐφυσιοῦτο καὶ μέγα ἐφρόνει. Καλῶς δὲ αὐτὸ φυσίωσιν ἐκάλεσεν, οἷον οἷον οἶδῃσιν, ἀπὸ μεταφορᾶς σώματος κακοχύμου, ἡ κακὸν πνεῦμα δεξαμένου.

7 Τίς γάρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες;  
8 εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβὼν; Ἦδη κεκορεσμένοι ἐστέ· ἤδη ἐπλούτησατε· χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὀφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν!

Οἷον· Τίς κερικέ σε καὶ δεδοκίμακεν, ὃ διδάσκαλε, ἄξιον ἐπαίνου; Οἱ ἄνθρωποι; Ἀλλ' οὐκ ὀρθὴ τούτων ἡ κρίσις. Τί δὲ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες;] Ἀλλ' ἐρεῖς, ὅτι ὀρθὴ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ σοὶ κρίσις, καὶ ὄντως ἀξιέπαινος εἶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Μηδὲ οὕτω φρόνει μέγα· οὐ γὰρ σὸν κατόρθωμα τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δόσις θεοῦ· ὃ δὲ καυχώμενος, πάντως οὐχ ὡς λαβὼν τὸ χάρισμα καυχᾶται, ἀλλ' ὡς ἐξ οἰκείων αὐτὸ πόνων κτησάμενος. Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβὼν;] Τοῦτο λέγει κατ' ἐρώτησιν, ἵνα οὕτω νοηθῇ· Τί καυχᾶσαι; Ἄρα ὡς μὴ λαβὼν, ἀλλ' οἰκοθεν ἔχων; Καίτοι εἴληφας. Ἦδη κεκορεσμένοι ἐστέ.] Ἀπὸ τοῦ χρόνου αὐτοῦ ἐντρέπει, λέγων· Οὕτω ταχὺ ἐκορέσθητε, καὶ οὐδενὸς δεῖσθε. Ἦδη ἐπλούτησατε.] Καὶ ἐν οὐδενὸς ἐστε χρεῖα. Ἡ γὰρ καύχησις τοῦτο δηλοῖ, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐφθάσατε τὴν κορυφὴν τῆς γνώσεως, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε τινός. Χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε.] Κατὰ ἥθος ὁ λόγος προῆκται. Καὶ πρῶτον μὲν, τὸ ἀσυνείδητον αὐτῶν ἐνδείκνυται καὶ τὸ ἀνόητον· ὅτι, φησί, τηλικούτων ἀξιοθέντες δωρεῶν, οὐ βούλεσθε ἡμᾶς κοινωνοὺς καὶ μετόχους τῶν δοθέντων ὑμῖν ποιῆσαι. Ἀλγῶν, φησι, ταῦτα λέγω. Καὶ ὀφελόν γε ἐβασιλεύσατε.] Εἰρωνικὸς οὗτος ὁ λόγος. Εἴθε γάρ, φησιν, ἥτε βασιλεύσαντες! ἀλλ' οὐκ ἐστέ. Εἴτα, ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ εἰρωνεῖαν εἰρηκῶς τὸ, Καὶ ὀφελόν γε ἐβασιλεύσατε, δείκνυσιν, ὅτι σφόδρα τοῦτο ἤθελε. Πῶς δὲ τοῦτο; Ὅτι, φησιν, ἡ ὑμῶν βασιλεία, ἐμὴ ἦν· δόξα γὰρ διδασκάλῳ, τῶν

μαθητῶν ἐν πίστει πλουτησάντων. Εἰ ἐκορέσθητε, εἰ ἐπλουτήσατε, εἰ ἐβασιλεύσατε, δόξα ἡμῶν ἐστι, συμβασιλευσάντων ὑμῖν. Ὑμεῖς ἤδη ἐν Χριστῷ καὶ φρόνιμοι, καὶ ἰσχυροὶ, καὶ ἔνδοξοι. Ταῦτα γὰρ εἰρωνεῖαν λέγοντός ἐστι ῥήματα.

9 Δοκῶ γάρ, ὅτι ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν, ὡς ἐπιθανατίους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. 10 Ὑμεῖς μωροὶ διὰ Χριστὸν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροὶ· ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι.

Λυπούμενου, μᾶλλον δὲ ἐντρέποντος καὶ κατασχύνοντος ῥήματα λέγει. Ὡς γὰρ ὁρῶ, φησί, καὶ ἐξ ὧν ὑμεῖς ποιεῖτε, ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι, ἐσχατοὶ πάντων παρὰ θεοῦ ἀπαδείχθημεν, καὶ ἐπιθανάτιοι, τουτέστι, κατὰδικοὶ τινες, εἰς τὸ φονεύεσθαι πᾶσιν εὐχερεῖς. Ὑμεῖς μὲν οὖν εἰς τὸ πάσχειν κακῶς προκείμεθα· ὑμεῖς δὲ ἤδη ἐβασιλεύσατε. Ἐξ ὧν γὰρ ὑμεῖς ἐβασιλεύσατε οὕτω ταχέως, ὡς νομίζω (τοῦτο γὰρ λέγει τὸ δοκῶ)· ἡμεῖς γινώσκουμεν, ὅτι ἐσχατοὶ εἰς τὸ κακῶς πάσχειν, κατακεκρίμεθα. Δυνατὸν δὲ καὶ κατὰ ἀπόφανσιν καὶ ἐξ εὐθείας λαβεῖν τὸ ῥητόν. Δοκῶ γάρ, φησιν, ὅτι ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους, ἐσχάτους κήρυκας καὶ διδασκάλους ὑμῶν προστήσατο, μεθ' οὓς οὐκ ἂν τις ἄλλους ἀλλάχθῃεν ποθὲν ἀναφανέντας ὀφείλει προσδέχεσθαι. Οὐ γὰρ ἂν εἴποιεν, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ Χριστοῦ ἀπεσάλησαν· ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν οἱ ἐπιθανάτιοι ἀποσταλέντες. Τὸ δὲ, οἱ ἐπιθανάτιοι, διχῶς ἂν νοηθῇ· ἢ ὅτι καὶ οἱ κατ' αὐτὸν τὸν θάνατον κυρωθέντες εἶναι μαθηταί, συντάττων καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς, καὶ ἀπὸ τῶν πλειόνων οὕτω πάντας ὀνομάζων· ἢ μεταφορικῶς τὸ, ἐπιθανάτιοι οἶον, οἱ βέβαιοι, οἱ ἀληθινοί, μεθ' οὓς οὐκ εἰσὶν ἄλλοι, ἀπὸ τῶν ἐπιθανατίων διαθηκῶν· αὐταὶ γάρ εἰσι βέβαιαι καὶ ἀμετακίνητοι· αἱ τε γὰρ πρὸ αὐτῶν, κοινοῦνται, καὶ αἱ μετ' αὐτάς· δὲ, πλασταὶ καὶ κίβδηλοι, καὶ ἀπόβλητοι νόμῳ τυγχάνουσι.

Καὶ τὸ, δοκῶ, δὲ, οὐ δισταγμοῦ, ἀλλ' ἤθους ἐστὶν ἐμφαντικόν. Εἶτα, Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι ἐσχατοὶ καὶ τελευταῖοι, καὶ μεθ' οὓς οὐκ ἔστιν ἄλλους ἄλλα κηρύσσοντας ἀποδειχθῆναι; Ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, φησὶν. Ὁ κόσμος αὐτός, φησι, καὶ ἡ οἰκουμένη τοῦτο μαρτυρεῖ· καὶ οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄνω τῶν ἀγγέλων τάξεις. Πῶς οὖν ὑμεῖς, ὡς ἀρχηγοὶ καινῆς διδασκαλίας καὶ καθηγηταί, φυσιοῦσθε καὶ ἐπαίρεσθε; Εἰ μὲν γάρ, ἂ παρ' ἡμῶν παρειλήφατε, διδάσκετε, μαθηταὶ ἐστέ, καὶ μάτην ἐφυσιώθητε· εἰ δὲ ἕτερα, παρ' ἂ παρειλήφατε, γινώσκετε, ὅτι ἡμεῖς ἐσμὲν, ὅς ἐσχάτους καὶ τελευταίους καὶ ἐπιθανατίους ὁ θεὸς ἀπέδειξε. Πόθεν οὖν ὑμεῖς παρειληφότες διδάσκετε; Εἰ γὰρ ἡμεῖς ἐσμὲν, οὓς ὁ θεὸς τελευταίους καὶ ἐπιθανατίους ἀποστόλους ἀπέδειξε, δῆλον ὅτι, εἴ τι χρηστὸν παρειλήφατε μάθημα καὶ κατόρθωμα, ἐκ τῶν ἡμετέρων πόνων καὶ τῆς διδασκαλίας ὑμῖν προσγέγονεν. Εἴθε οὖν ἐν τούτοις ἐπλουτήσατε! εἴθε ἐβασιλεύσατε! ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν, οἱ τὰ σπέρματα τῆς θεογνωσίας καὶ τῶν ἀρετῶν καταβαλόντες, συμβασιλεύσωμεν. Ἀλλὰ δέδοικα, μὴ οὐχ οὕτως ἔχη τὰ ὑμέτερα.—Τοὺς ἀποστόλους.] Ἐμφασιν ἔχει πολλὴν τὸ, ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους, τουτέστι, τοὺς τοσαῦτα ὑπὲρ Χριστοῦ πεπονθότας. [Ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν.] Πῶς δὲ, φησι, νομίζω, ὅτι ἐσχατοὶ ἐσμὲν; Ὅτι θέατρον τῷ κόσμῳ ἐγενήθημεν· τουτέστιν, οὐκ ἐν μιᾷ γωνίᾳ πάσχομεν κακῶς, ἀλλὰ πανταχοῦ γῆς· καὶ ὑμεῖς ἤδη βασιλείαν ὀνειροπολεῖτε; Ἐξ ὧν δὲ περὶ τῶν ἀποστόλων ταῦτα λέγει, δείκνυσι τὴν ἐκείνων οἴησιν ματαίαν καὶ ψευδῆ. Καὶ ἀγγέλοις.] Τοιαῦτα, φησὶν, ἡμῶν τὰ παλαίσματα, ὡς καὶ ἀγγελικῆς εἶναι θεωρίας ἄξια. Ὑμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν.] Καὶ τοῦτο ἐντρέπτικῶς. Ὑμεῖς, φησὶν, ὡς ὁρῶ, μωροὶ ἐσμὲν, τοιαῦτα πάσχειν ἀνεχόμενοι. Ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐστέ.] Οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομήσαντες, ὡς ἤδη καὶ βασιλεῦειν ἐν Χριστῷ, ὅ ἐστιν, ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν πράγμα-

σιν. Εἴτα ἐπάγει, ὅτι καὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄτιμοι, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς· ὑμεῖς δὲ πᾶν τὸνναντίον· τοῦτο κατασκευάζων· Ὅτι ἡμᾶς μᾶλλον ἔδει, τοὺς κοπιάσαντας καὶ κεκημηκότας, ἀπολαύειν τῶν ἀγαθῶν, παρὸ ὑμᾶς τοὺς μὴ κοπιήσαντας· εἰ δὲ ἡμεῖς οὕτω ἀπολαύομεν, ἀλλ' ἔτι ἐσμὲν ἐν τῷ πάσχειν κακῶς, πῶς ὑμεῖς ὡς ἡδὴ ἀμοιβῶν ἀπολελαυκότες διὰ τῶν χαρισμάτων, καὶ ὡς ἡδὴ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔχοντες ἐν χερσίν, (ἥνπερ ἄνω λέγει, ὅτι ἐβασίλευσατε,) μέγα φρονεῖτε, καὶ ἀλαζονεύεσθε; *Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν.*] Τουτέστι, δι' αὐτὸν μωροὶ φαινόμεθα καὶ πάσχοντες· ὑμεῖς δὲ ἐξ οἴσεως, καὶ μὴ πάσχοντες, φαίνεσθε ἔχειν τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν. Ἔως δὲ κάτω, κατὰ εἰρωνεῖαν ὁ λόγος αὐτῷ προῆκται.

- 11 Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινώμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστα-  
12 τοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσὶ·  
λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι ἀνεχόμεθα·  
13 βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίφημα ἕως ἄρτι.

Εἰ, φησί, τὰ παλαιά· τὰ νῦν λέγω, ἐν οἷς ἐσμὲν. Πρὸς τοὺς τρυφώντας λέγεται τὸ, καὶ κολαφιζόμεθα· πρὸς τοὺς πεφυσιωμένους τὸ, ἀστατοῦμεν, τουτέστι, διωκόμεθα στάσιν μὴ ἔχοντες. *Ἐργαζόμενοι.*] Ταῦτα ὡς πρὸς τοὺς κέρδους ἐνεκεν καὶ πορισμοῦ ἐπιχειροῦντας τὸ κηρύσσειν. Ἡμεῖς, φησιν, κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσὶ· λοιδορούμενοι, διωκόμενοι, βλασφημούμενοι, οὐ δυσχαίρομεν, ἀλλὰ χαίρομεν διὰ καὶ εὐλογοῦμεν. *Διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα.*] Τοῦτό ἐστι τὸ μωρὸν γενέσθαι διὰ Χριστόν· οἱ γὰρ ταῦτα πάσχοντες, καὶ μὴ ἀντιδρῶντες, ἀλλὰ καὶ τοῖς χρηστοτέροις ἀμειβόμενοι, μωροὶ τοῖς ἀνθρώποις νομίζονται. *Ὡς περικαθάρματα.*] Τουτέστιν, ὡς ἀκαθαρσία, ὡς ἄτιμοι καὶ φευκτοὶ ἐγενήθημεν. Εἴτα, ἔνθα μὴ νομίσωσιν, ὅτι αὐτοὺς αἰνίττεται· (πολλὰ γὰρ ἦν

ὑπομείνας ἐν Κορίνθῳ·) τοῦ κόσμου, φησιν, οὐχ ὑμῶν. *Περικαθάρματα* δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἀποψήγματα, καὶ ὥσπερ ἀποσαρώματα γεγόμενα, ἦγον σκύδαλα, ἅπερ κοινῶς ἀποφιλοκαλήματα καλοῦνται. *ὑπὸ πάντων εὐτελιζόμενοι, καὶ πάντων ἀποκαθάρματα ἐσμὲν,* ὑποτιθέντες ἑαυτοὺς πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ Χριστόν. *Πάντων περίφημα.*] *Περίφημα* λέγεται τὸ σάβανον, ὃ τοὺς ἰδρώτας τοῦ κάμνοντος ἀποφύχει (1). Βαρυθυμοῦντος δὲ λέγει ῥήματα, ἵνα πείσῃ αὐτοὺς, μὴ φρονεῖν μέγα. Εἰ γὰρ ἡμεῖς, φησιν, οἱ ἀπόστολοι ἐν τούτοις, τί ὑμεῖς μέγα φρονεῖτε, ἐφ' οἷς ἐλάβετε χάρισμασιν, ὡς ἡδὴ μεγάλοι τινές; *Ἔως ἄρτι.*] Ἀντὶ τοῦ, οὐτε γὰρ νῦν ἐπαύσαντο οἱ ἐπηρεάζοντες.

- 14 Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα  
15 μου ἀγαπητὰ νοθετῶ. Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου  
16 ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε.

Οὐχ ἵνα, φησί, κατασχίνω ὑμᾶς, ταῦτα ἔγραψα· ἀλλ' ἵνα νοθετήσω. Εἰ γὰρ ὡς τέκνα ἀγαπῶ, δῆλον ὅτι πάντα πρὸς ὠφέλειαν ὑμῶν ποιῶ· οὐ γὰρ ὡς μαθηταῖς, ἀλλ' ὡς τέκνοις προσέχω. *Ἐὰν μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε.*] Πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀποτείνεται, δεικνύς, ὅτι πολὺ μᾶλλον αὐτοὺς ἀγαπᾷ, παρὸ οἱ νῦν ἐπιτηδῆσαντες καὶ καταδιεσμένοι αὐτοὺς διδασκαλοὶ. Τοῦτο δὲ δῆλον, φησι, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων· οἱ μὲν γὰρ, παιδαγωγοὶ εἰσὶν· ἐγὼ δὲ, πατήρ. *Ἐν Χριστῷ.*] Οὐδὲ ἐκείνους ἐπληξ, προσθεῖς τὸ, παιδαγωγούς ἐν Χριστῷ. *Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ.*] Οὐκ ἐμαυτῷ, φησι, τοῦτο

(1) Περίφημα, κατὰ τοὺς λεξικογράφους, τὸ περικατάμαγμα· ἢ τὸ καταπάτημα, τὸ ὑπὸ τὰ ἔχη τῶν ποδῶν πάντων καταπατούμενον· ἢ, κατὰ τὸν Ζωναράν, τὸ ἀπορίπτουμενον σκύδαλον, ὡς περιττόν· ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν τὰς τραπέζας ἀποψόντων μετὰ τὸ φαγεῖν. Ἔστι δὲ ἐνταῦθα περίφημα, ἄνθρωπος εὐτελής, φαῦλος καὶ ἀπόβλητος.



λογίζομαι, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ. Ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα.] Τοιγαρ-  
 οῦν καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν παρ' ἐμοῦ ἔμαθον, ἅπερ ὑμῖν λέ-  
 γουσιν. Ἐγέννησα δὲ λέγων, ἡ τοῖς τῆς φύσεως ὀνόμασι χρῆται  
 τὴν ἀγάπην ἐνδεικνύμενος· ἡ ὅτι διὰ τοῦ κηρύγματος ἐγὼ  
 ὑμᾶς ἐγέννησα ἐν τῷ βαπτίσματι. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μι-  
 μηταί μου γίνεσθε.] Δίκαιοι τοίνυν ἐστέ, μιμῆσθαι με ἅτε  
 πατέρα. Οὐκ ἐπαίρων ἐαυτὸν λέγει τοῦτο, ἀλλὰ δεικνύς, εὐχε-  
 ρῆ αὐτοῖς εἶναι τὴν αὐτοῦ μίμησιν. Εἰ γὰρ ἐγώ, φησι, Χριστὸν  
 μιμοῦμαι, πῶς οὐχὶ ὑμεῖς ἐμέ;

- 17 Διὰ τοῦτο ἐπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὃς ἐστὶ τέκνον  
 μου ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς ἀνα-  
 μνήσει τὰς ὁδοὺς μου τὰς ἐν Χριστῷ, καθὼς παν-  
 18 ταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω. Ὡς μὴ ἐρχομέ-  
 19 νου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. Ἐλεύ-  
 σομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ,  
 καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων,  
 20 ἀλλὰ τὴν δύναμιν. Οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ  
 θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει.

Διὰ τοῦτο ἐπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον.] Ἐπειδὴ ὡς τέκνων κηδο-  
 μαι ὑμῶν. Ὁς ἐστὶ τέκνον μου ἀγαπητόν.] Τὴν τε πρὸς Τι-  
 μόθεον ἀγάπην ἐμφαίνει, κακῶς παρασκευάζει, αἰδεσίμως  
 αὐτὸν ἰδεῖν. Καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ.] Οὐχ ἁπλῶς, φησι, πιστὸν  
 εἰς σαρκικά πράγματα, ἀλλ', ἐν Κυρίῳ, τουτέστιν, ἐν τοῖς  
 κατὰ Χριστὸν πράγμασιν. Ὁς ὑμᾶς ἀναμνήσει.] Οὐκ εἶπε,  
 διδάξει, ἵνα μὴ δυσανασχετήσωσιν, ὡς παρὰ Τιμοθέου, νέου  
 ὄντος, μαθησόμενοι. Τὰς ὁδοὺς μου.] Τουτέστιν, οὐδὲν  
 ἴδιον εἶπη· ἀλλὰ τὰ ἐμέ. Ὅδους δέ, φησι, τὰς οἰκονομίας,  
 τὸ κήρυγμα, τοὺς κινδύνους, τὰ ἐξῆθ' τὰ ἀποστολικά, τοὺς νό-  
 μους τοὺς θεῖους, ἐν οἷς περιπατεῖ. Εἶτα ἀνάγων τὸν λόγον,  
 Τὰς ἐν Χριστῷ, φησι, τουτέστι, τὰς μὴδὲν ἐχούσας ἀνθρώ-  
 πινον. Οὐδὲν, φησι, καινὸν ὑμῖν εἶπη, ἀλλὰ καθὼς πανταχοῦ  
 ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω, ἥτοι τὰς ἐν ἐκάστῃ ἐκκλησίᾳ

διδασκαλίας μου. Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου.] Ἐπειδὴ εἶπε,  
 Πέμπω Τιμόθεον, ἵνα μὴ ῥαθυμότεροι γένωνται, ὡς αὐτοῦ μὴ  
 μέλλοντος ἀπίνειν, διορθοῦται αὐτὸ, ἐπάγων τὸ, Ἐλεύσομαι  
 δέ. Ἐφυσιώθησάν τινες.] Ἦσαν τινές, κατὰ τὸ εἶδος, ἐαυτοὺς  
 ἐπιδεδωκότες, ἡ ἐπὶ γνώσει, ἡ ἐπὶ βίῳ, ἡ ἐπὶ τινι πνευ-  
 ματικῶν ἀλαζονεύμενοι. Εἶτα ἔνθεν κενοδοξία καὶ φυσίωσις  
 παρυπέστη. Τῇ οὖν ἀπουσίᾳ τοῦ διδασκάλου, μηδενὸς ὄντος  
 τοῦ ἐλέγχοντος καὶ διορθουμένου, ἦσαν πεφυσιωμένοι. Ἐλεύ-  
 σομαι δέ.] Τὸ, Ἐλεύσομαι ταχέως πρὸς ὑμᾶς, πτοοῦντός  
 ἐστὶ καὶ φοβούμενου, τούτους νῆφειν καὶ κατεστάλθαι παρα-  
 σκευάζοντος. Καὶ γνώσομαι.] Ἰσως καὶ ἐκόμπαζόν τινες ὡς  
 πλείοι καὶ πνευματικοί· ἀλλὰ, φησιν, ἐρχόμενος, ἔχω γινῶναι,  
 εἰ περὶ ἐαυτῶν κομπάζετε. Τοῦτο γὰρ οὐδενὸς ἄξιον, τὸ κομ-  
 πάζειν μόνον δίχα ἔργων· ἀλλ' εἰ ἄξια τῶν λόγων τὰ ἔργα·  
 οὐ γὰρ λόγων χρεία, ἀλλὰ τοῦ ἔργον ποιεῖν πνευματικόν. Οὐ  
 γὰρ λόγοι χωρὶς ἔργων εἰσενέγκοιεν ἂν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν  
 οὐρανῶν, ὅπερ λέγει εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Οὐ γὰρ ἐν  
 λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει, τουτέστιν, ἐν  
 τῇ ἐπιδείξει τῶν ἔργων.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Κατὰ πόρνων καὶ πορνείας, καὶ τῶν τού-  
 τοις κοινωνούντων.

- 21 Τί θέλετε ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἡ ἐν ἀγάπῃ,  
 ΚΕΦ. V, 1 πνεύματί τε πραότητος; Ὡς ἀκούεται  
 ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν  
 τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ  
 2 πατρὸς ἔχειν. Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ· καὶ  
 οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου  
 ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας;

Ἦμεῖς, φησι, τούτων κύριοι ἐστέ, ἡ ῥαθυμοῦντες εἰς ὀργὴν με  
 (TOM. Δ').



καὶ τιμωρίαν ἐγεῖραι, ὡς τὸν Πέτρον ὁ Ἀνανίας (α), καὶ ἐμὲ αὐτὸν ὁ Ἑλύμας (β), ἡ σπουδάζοντες καὶ νήφοντες, εἰς ἀγάπην. *Ἐν πνεύματι πραότητος.*] Ἐν γὰρ καὶ πνεῦμα αὐστηρότητας καὶ τιμωρίας· ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων αὐτὸ καλεῖ. *Ἀκούεται ἐν ὑμῖν.*] Κοινὸν πάντων ποιεῖ τὸ ἐγκλημα, ἵνα μὴ ῥαθυμῆσιν ὡς ἄλλοι τοῦ πλημμελήματος. *Ἐν ὑμῖν* δέ, φησι, τουτέστι τοῖς πιστοῖς, τοῖς τοσούτων εὐεργεσιῶν ἀπολαύσασιν. Καὶ οὐκ εἶπε, Πράττεται, ἀλλ' ἐκ περιουσίας, *Ἀκούεται.* Τὸ δέ, ὁλως ἀκούεται, ὡς ἐκπεπληγμένου ἐπὶ τῇ φήμῃ καὶ ἀσφάλλοντος. Φεῦ τῆς ἀτοπίας! *Ὅλως ἀκούεται*· ὁλως ἐπὶ γλώσσης τινῶν ταῦτα λέγειν περὶ ὑμῶν ἐγκατέσκηψεν. *Οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν.*] Ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν, τουτέστι, τῶν ἀπίστων, ὀνειδίζει τοῖς πιστοῖς. Εἰ δὲ παρ' αὐτοῖς οὐδὲ ὀνομάζεται, τί ἂν εἴποι τις; ἔνθα καὶ πράττεται· Εἰ δὲ ἂν πράττεται ἐν τοῖς ἔθνεσι, ταῦτα ἐν ὑμῖν καὶ μόνον ἀκουόμενα μέγα ὄνειδος φέρει, τὸ καὶ ὁμοίως ἔντε τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν ὑμῖν, τοῖς πιστοῖς τοιαῦτα αἵσχη πράττεσθαι, πόσῃ τὴν κατηγορίαν αὖξει; Εἰ δὲ τοῦτο, τὸ πράττεσθαι ἐν ὑμῖν, ἂν μὴ ἐν ἐκείνοις, τίνα κακίαν οὐχ ὑπερακοντίζει; *Ὅτε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν.*] Ἵσως μητρειάν. *Περυσιωμένοι ἐστέ.*] Ἡ γὰρ ἐκείνου πλημμελία, κοινὴν ὥφειλεν ὑμῖν αἰσχύνην γεννῆσαι· νῦν δὲ φυσιούσθε, ἐφ' οἷς ἕκαστος κατορθοῦν δοκεῖ. Ἐάν δὲ ᾗτε οἰκειωμένοι τὸ ἐκείνου πλημμέλημα, ὡς ὑμετέρου μέρους, ἐπενθεῖτε ἂν· ἐπειδὴ εἰς τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας ἡ βλάβη προσεχώρησεν. *Ἰτα ἐξαρθῇ.*] Διὰ τί ἐπενθήσαμεν ἂν; ὡς ἐξ ἀντιθέσεως. Διὰ τί; Οὐχ ἵνα ἐκδάλητε, ἀλλ' ἵνα ἐξαρθῇ, ὡς ἐπὶ λοιμοῦ τινος· ὡς εἰ εἶπεν· Εὐχὼν καὶ πένθους χρεῖα, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ λοιμὸς οὗτος. *Ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας.*] Οὐ λέγει τὸ ὄνομα· ὅπως εἰκότα μὲν ἐκ τῶν σφόδρα ἀτόπων ποιεῖν· οἷον καὶ τὴν προσηγορίαν ὡς πικρὸν μὲν παραιτούμενος.

(α) Πραξ. Ε', 3. 5.

(β) Πραξ. ΙΓ', 8. 11.

3 Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὸν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη κέκρικα ὡς παρὼν, τὸν οὕτω τοῦτο  
4 κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ  
5 Χριστοῦ, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὀλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ  
6 ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν.

Ἐπιτίγεται ἐκδιώξαι αὐτὸν, καὶ οὐδὲ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἀναμείναι αὐτοὺς βούλεται. *Παρὼν δὲ τῷ πνεύματι.*] Δείκνυσιν ἑαυτὸν πνεύματι παρόντα, δεδοικώς, μὴ τι ἕτερον βουλεύσωνται περὶ τὸ ἐκβαλεῖν αὐτόν· καὶ φησιν· *Ἢδη κέκρικα.* Μηδεὶς τοίνυν ἀναβαλέσθω· ἡ ἐμὴ κρίσις ἡ κατ' αὐτοῦ ἤδη πέπηγεν. *Τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον.*] Ἄλλοι οὕτως ἀνέγνωσαν· *Τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*· τουτέστι· Τὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐνυβρίσαντα, καὶ μετὰ τὸ ἀξιωθῆναι τῆς Χριστοῦ ἐπωνυμίας τοιαῦτα τολμήσαντα, παράδοτε τῷ σατανᾷ (1). *Συναχθέντων ὑμῶν.*] Ἴνα μὴ δόξῃ αὐθαδεῖας εἶναι τὸ, *Ἢδη κέκρικα*, καὶ αὐτοὺς λαμβάνει κοινωνοὺς ἐν τῷ λέγειν, *Συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος*, τουτέστι τῆς ἐμῆς ἀοράτου ἐπιδημίας. Εἶτα ἐπάγει· *Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.*] Τουτέστι, κατὰ θεὸν συναχθῆτε καὶ κρίνατε, μὴ ἀνθρωπίνῃ· πρὸς αὐτὸν αἰδοῖ ἡ τιμὴ

(1) «Τινὲς δὲ οὕτως ἀναγνώσκουσι· Τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ὑποτίξαντες ἐνταῦθα, ἡ μέσση θέντες, οὕτως ἐπάγουσι τὸ ἔξης, λέγοντες· Συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ· καὶ φησι, τὴν ἐννοίαν ταύτην εἶναι τῆς τοιαύτης ἀναγνώσεως· Τὸν τοιοῦτο κατεργασάμενον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ παράδοτε τῷ σατανᾷ· τουτέστι, τὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐνυβρίσαντα, τὸν μετὰ τὸ γενέσθαι πιστὸν καὶ ἐπώνυμον ἐκείνης τῆς προσηγορίας τοιαῦτα τολμήσαντα, παράδοτε τῷ σατανᾷ. Ἐμοὶ δὲ ἡ προτέρα ἀληθεσττέρα ἐκδοσις εἶναι δοκεῖ· ποῖα δὲ αὕτη; Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου συναχθέντων ὑμῶν, τουτέστι, αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ὑμᾶς ἀνάγοντος, ὑπὲρ οὗ συνέχευε, καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος.» Χρυσόστομος.

κατεχόμενοι· δέδουκε γάρ, μή τι ἕτερον κρίνωσι. Καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος.] Πάλιν ἐπέστησεν αὐτοῖς ἑαυτὸν καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν Χριστόν, ἵνα, ὅταν κρίνωσιν, ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτοῦ παρόντος, ἀδέκαστον ἐξενέγκωσι ψῆφον. *Εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός.*] Ὅρον τίθησι τῷ σατανᾷ, καὶ οὐκ ἐὰν αὐτὸν περαιτέρω προεῖναι, δηλαδὴ μόνον τοῦ σώματος ἄψασθαι, μὴ καὶ τῆς ψυχῆς. Ὁμοιον ἐν τῷ Ἰάβ φησιν ὁ θεός· « Πλὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἄψῃ (α). » Καλῶς δὲ τὸ, *Εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός*· οἶον, ἵνα νόσω αὐτὸν τίξῃ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τοῦ σώματος καὶ τῆς τρυφῆς αἱ ἐπιθυμίαι, τὸ σῶμα κολασθῆναι καὶ νεκρωθῆναι βούλεται. *Ἴνα τὸ πνεῦμα σωθῇ.*] Ἴνα, φησὶν, ἡ ψυχὴ σωθῇ· τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ τὸ σῶμα σωθήσεται. — Καὶ ἄλλως εἰς τὸ, *Ἴνα τὸ πνεῦμα σωθῇ*, πρυτέστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωθῇ αὐτῷ, καὶ μὴ ἀναχωρήσῃ, ὡς ἐξ ἁσεβοῦς (1). Τοῦτο δὲ κηδομένου μᾶλλον, ἢ τιμωρουμένου ἐστίν. — *Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ἡμῶν.*] Αἰνιττεται, ὅτι αὐτοὶ αὐτὸν οὐκ εἶασαν μετανοῆσαι, καυχώμενοι εἰς αὐτόν. Ἴσως γὰρ τῶν παρὰ σφίσι σοφῶν εἷς ἦν οὗτος.

- 6 Οὐκ οἴδατε, ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυ-  
7 μοῖ; Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ᾗτε  
νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι· καὶ γὰρ τὸ πά-  
8 σχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός. Ὡστε ἐορτά-  
ζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ  
πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἄζυμοις εὐκρινείας καὶ ἀληθείας.

Καὶ αὐτῶν κηδεταί. Καὶ γὰρ ἀμελούμενόν, φησι, τὸ κακὸν, καὶ τῷ λοιπῷ λυμαίνεται τῆς ἐκκλησίας σῶματι, διὰ τὸ καὶ ἑτέρους αὐτὸ μμείσθαι. Ὡς περ γὰρ ζύμη, μικρὰ οὖσα, ἅπαν τὸ φύραμα ζυμοῖ, καὶ εἰς ἅπαν ἀναγεῖται· οὕτω καὶ ἡ τοῦτου ἁμαρτία πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάται πολλούς. *Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν*

(α) Ἰωβ Α', 12. (1) Ὁ Θεοδώρητος, « Πνεῦμα δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν ψυχὴν καλεῖ, ἀλλὰ τὸ χάρισμα. Ταῦτα γὰρ, φησι, πάντα πτωχὰ, ἵνα τοῦτο ἐν αὐτῷ φυλαχθῇ ἕως τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείας. »

*παλαιὰν ζύμην.*] Τουτέστι, τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. *Παλαιὰν* δὲ αὐτοὺς ζύμην καλεῖ, ἥ διὰ τὸ σεσηπέναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ἥ ὅτι ἐν Χριστῷ πάντες καινὴ κτίσις· μόνη δὲ ἡ ἁμαρτία παλαιά. Τὸ δὲ, *ἐκκαθάρατε*, τὴν ἀκριβῆ δηλοῖ καθαρίσιν. *Ἴνα ᾗτε νέον φύραμα.*] Ἴνα πάντες ᾗτε τοῦ νέου φυράματος. Νέον γὰρ οἶδεν ἄνθρωπον ἡ Γραφὴ τὸν ἐνάρτεον· παλαιὸν δὲ, τὸν ἁσεβῆ. Δηλοῖ δὲ, ὅτι οὐ πολλοὶ ἦσαν παρ' αὐτοῖς ἁμαρτωλοί. *Ἴνα*, φησὶν, ᾗτε, τουτέστιν, ἐκτὸς τῆς παλαιᾶς ζύμης ἐκείνης, περὶ ἧς εἶπον. *Καθὼς ἐστε ἄζυμοι.*] Τουτέστι, καθὼς χρέος ὑμῖν ἐστὶν ἄζυμοις εἶναι, τουτέστι, χωρὶς ζύμης. Πόθεν δὲ δῆλον, ὅτι ἄζυμοι ὀφείλομεν εἶναι; Αὐτόθεν φανερόν. Καὶ γὰρ τὸ *Πάσχα* ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός. Ὡς περ οὖν οἱ ἐν τῷ νόμῳ βιοῦντες, θυομένου αὐτοῖς τοῦ προσκαίρου καὶ ἀλόγου ἀμνοῦ, ἐν ἑπτὰ ἡμέραις ἄζυμοι ἦσαν· (οὐ γὰρ ἐξῆν αὐτοῖς ἐζυμωμένον οὔτε ἔχειν οἶκοι, οὔτε φαγεῖν)· οὕτω καὶ ἡμεῖς, τοῦ αἰώνιου καὶ λογικοῦ ἀμνοῦ, τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὑπὲρ ἡμῶν τυθέντος· (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ *ἡμέτερον Πάσχα*·) ὀφείλομεν ἄζυμοι αἰεὶ καὶ καινὸν φύραμα εἶναι, μηδὲν τῆς παλαιᾶς ζύμης, ἥτοι τῆς ἁμαρτίας, ἑαυτοῖς συνεπιφερόμενοι. Ὅρα δὲ, πῶς καταλλήλως καὶ προσφυῶς ἐπέμεινε τῇ τροπῇ. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ πεπορευκότος τὴν ἁμαρτίαν ζύμην ἐκάλεσεν, ἐμφαίνων, ὅτι, μὴ ἐκκαθαίρομένης ταύτης, ταχὺ καὶ τὸ ἄλλο συναναζυμοῦται φύραμα, ἀκολούθως ἤρμωσε καὶ τὰ ἐφεξῆς, *ζύμην παλαιὰν, καὶ νέον φύραμα, καὶ ἄζυμους*, τὰς ἀρετὰς καὶ κακίας τούτοις τοῖς ὀνόμασιν ὑποδηλῶν. — *Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα.*] Ὁ, γὰρ, σύνδεσμος αἰτιολογικός. Ἐπὶ αἰτία οὖν κεῖται. Τὸ γὰρ *Πάσχα* ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος διαγορεύει μετὰ τὴν τοῦ πρωτοτόκου θυσίαν ἐν τῷ Πάσχα ἑπτὰ ἡμέρας ἄζυμα ἐσθίειν (α), φησὶν, ὅτι τύπος ἦν ἐκεῖνα τὰ ἄζυμα τοῦ ἡμᾶς μὴ ἔχειν ἐν

(α) Ῥεβ. ΙΒ', 15. ΙΓ', 6. Λευϊτ. ΚΓ', 6.

ἑαυτοῖς τι τῆς κακίας, περὶ ἧς φησιν· ὁ γὰρ Χριστὸς τυθεὶς, εἰς τύπον τοῦ πρωτοτόκου ἀμνοῦ τέθυται. Ἐπάναγκες οὖν καὶ ἡμᾶς τὸν τύπον τῶν ἀζύμων πληροῦν ἐν τῷ ἑκκαθαίρειν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ζύμης τῆς πονηρίας, ἵνα τελείως ἐπιτελεσθῇ τὸ νοητὸν Πάσχα. [Υπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός.] Πάλιν εὐεργεσιῶν μέμνηται. [Ὡστε ἐορτάζωμεν.] Ἐορτάζειν γὰρ χρὴ ἐπὶ ταῖς μεγάλας δωρεαῖς. *Μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ.*] Τῇ τροπῇ ἐνέμεινεν, ὥσανεὶ λέγων· Μὴ ἐν πονηρῷ καὶ κακῷ βίω· ἀλλ' ἐν βίῳ μὴ ἔχοντι ἐπιμιξίαν τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ζύμης τῆς ὀξύδους καὶ σεσηπυίας· τουτέστιν, ἐν καθαρῷ καὶ ἀκιδόηλῳ βίῳ· τοῦτο γὰρ ἐστὶν τὸ, ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας.

9 Ἐγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ· Μὴ συναναμίγνυσθαι  
10 πόρνοις. Καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου  
τούτου, ἢ τοῖς πλεονέκταις, ἢ ἄρπαξιν, ἢ εἰδωλο-  
λάτραις· ἐπεὶ ὀφείλετε ἅρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν.

Ποῦ ἔγραψεν; ἐν οἷς λέγει· Καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενήθησατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τοιοῦτος· οὐχὶ ὁ δεῖνα, ἢ ὁ δεῖνα, ἀλλ' ὅστις ἂν ᾖ τοιοῦτος· καὶ πάλιν· Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην· οὐχὶ τήνδε ἢ τήνδε, ἀλλ' ὅλην τὴν παλαιὰν ζύμην. Δαδῶν γὰρ ἀφορμὴν ἀπὸ τοῦ ἐνός, τοῦ πεπορευκότος, ἐπὶ τὸ κοινὸν ἀνεβίβασε τὸν λόγον, τουτέστιν, ἐπὶ πάντα πόρνον. Κακείθεν πάλιν κοινότερον ἔτι τὸν λόγον ἀποφαίνων, ἐπάγει τὸ αὐτὸ παράγγελμα καὶ ἐπὶ τῶν τὰ ὅμοια πλημμελούντων, οἷον, πλεονεκτούντων, εἰδωλοατρούντων, καὶ εἴ τι ὅμοιον. *Τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου.*] ἵνα μὴ νομίσωσιν ὀφείλειν καὶ τοῖς τῶν Ἑλλήνων πόρνοις· (ὅπερ ἐστὶ, τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου) μὴ συναναμίγνυσθαι· ὅπερ ἦν ἀδύνατον ταῖς πόλιν οἰκοῦσι· διορθοῦται αὐτό. Τὸ δέ, πάντως, ἐνταῦθα, ἐπὶ ὁμολογουμένου κεῖται πράγματος. *Ἐπεὶ ὀφείλετε ἅρα.*] Μετὰ τοῦ δυνατοῦ, καὶ τὸ εὐκὸλον ἔχειν ἀποδίδει, δείξαι τὴν νομοθεσίαν. Μὴ κρίνετε τοὺς πόρνους τοῦ κόσμου τούτου, ἡγουν, τοὺς εἰδωλολάτραις· ἐπεὶ χρέος ἔχετε ἐξ αὐτῶν ἐξελθεῖν· ἀλλὰ κρίνετε καὶ ἀνακρίνατε πρὸς τὸν πόρνον.

11 Νυνὶ δὲ ἔγραψα ὑμῖν, μὴ συναναμίγνυσθαι, ἐάν τις, ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοιδορός, ἢ μέθυσος, ἢ ἄρπαξ·  
12 τῷ τοιοῦτῳ μηδὲ συνεσθίειν. Τί γὰρ μοι καὶ τοὺς  
13 ἔξω κρίνεις; Οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; Τοὺς δὲ ἔξω ὁ θεὸς κρίνει. Καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν.

Τὸ, ὀνομαζόμενος, τινὲς μὲν, τῇ προηγουμένῃ λέξει συνάπτουσι, καὶ δηλοῦσθαι βούλονται δι' αὐτοῦ, ὅτι Ἀδελφὸς μὲν ὀνομαζόμενος, καὶ μέχρι κλήσεως ἔχων τὴν κοινωνίαν, τῷ ὄντι δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐχθρὸς ὑπάρχων, καὶ διίστάμενος. Ἐμοὶ δὲ εὖ ἔχειν δοκεῖ, καὶ εἴ τις αὐτὸ τοῖς ἐπομένοις συνάψας ἐκλάβοι, οὐκέτι τοῦ, ὀνομαζόμενος, τὴν αὐτὴν σημαίνοντος ἔννοian, ἀλλὰ τὸνναντίον, τὸν ἐπὶ προδήλοις τοῖς ἔργοις ἡδὴ, καὶ παρὰ πᾶσι κατὰ τὰ οἰκεία ἔργα ὀνομαζόμενον. Καὶ γὰρ ἡ τῆς λέξεως αὕτη σημασία, ὥσπερ καὶ ἄλλαι πολλαὶ λέξεις, διχῇ σχίζεται· ἐνίοτε μὲν, ὡς ἔφημεν, τὸν μόνον κοινωνοῦντα τῷ ὀνόματι παραδηλοῦσα· ἐνίοτε δέ, τὸν εἰς ἄκρον ἐλθόντα τῆς πράξεως, ὥστε καὶ τὴν κοινὴν προσηγορίαν εἰς ἑαυτὸν ἐπισπάσαντα, ἐκ ταύτης μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ κυρίου ὀνόματος ἐπιγινώσκεσθαι τε καὶ ὀνομάζεσθαι. Τὸν οὖν τοιοῦτον πόρνον καὶ πλεονέκτην καὶ λοιδορον καὶ μέθυσον, τουτέστι, τὸν πρόδηλον καὶ φανερόν οὕτως, ὥστε παρὰ πᾶσι καὶ γινώσκεισθαι καὶ ὀνομάζεσθαι, τοῦτον ἐκτρέπεσθαι παρὰ κελεύεται, καὶ μηδὲ συνεσθίειν αὐτῷ, μήτε κοινολογεῖσθαι, μήτε συναναστρέφεσθαι· οὐχὶ δὲ τὸν ὑπ' ἐνίων ὑποψιθυριζόμενον ἢ λοιδορούμενον. Διὸ σοφῶς ἄγαν καὶ δραστηρίως τοῖς ἄλλοις ἀτόποις ἐργάταις συνῆψε καὶ τὸν λοιδορον, ἵνα τὸ αὐτὸ εἰδῶς ἔχειν ἐπιτίμιον, ὅπερ ὁ πόρνος καὶ ὁ εἰδωλολάτρης, ὅσον εἰς τὸ ὑπὸ πάντων ἀποτρόπαιος εἶναι, χαλινοῖ τὴν γλῶσσαν καὶ κατέχη, καὶ μὴ ἐπαφίησιν αὐτὴν καταβόσκειν, τοὺς τῶν πλησίων βίους. Καὶ τὸ, εἰδωλολάτρης, δὲ διὰ τοῦτό μοι

δοκαῖ ἐνταῦθα συναριθμῆσαι, διδάσκων καὶ ἀσφαλιζόμενος, ὥς, εἰ καὶ μέγα εἴη καὶ τῶν ἀτοπώτατων, ἐν ᾧ τινὲς αἰτιῶνται τὸν ἄνθρωπον, μὴ ἢ δὲ εἰς φῶς ἡγμένον τὸ τόλμημα, οὐδ' οὕτω χρῆ τὸν τοιοῦτον ἐξ ὑποψίας μόνης ἐκτρέπεσθαι· ἐπεὶ οὕτω γε ἂν ταῖς εἰς ἀλλήλους ὑποψίαις καὶ διαβολαῖς ἐξεθεριζόμενοι οἱ ἄνθρωποι, εἰς πολεμίῳ, μᾶλλον δὲ εἰς θηρίῳ, βίον τὴν πολιτείαν αὐτοῖς μεταστήσονται· ἀλλ' ἐκεῖνον δεῖ ἑαυτῶν ἐξαίρειν καὶ ἀποχωρίζειν, ὅς ἐπίδηλος καὶ τοῖς ἔργοις καὶ τῇ παρὰ πάντων ὀνομασίᾳ καθίστηκεν. *Ἡ εἰδωλολάτρης.*] Καὶ πῶς ἐνι, *ἀδελφὸν ὄντα*, τουτέστι, πιστὸν, εἶναι εἰδωλολάτρην; Ὅτι τινὲς καὶ ἐπίστευσαν καὶ τῶν εἰδώλων εἶχοντο· διὸ καὶ φησιν, *ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος*· καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἀλήθειαν ὁ τοιοῦτος οὐδὲ πιστὸς ἐστὶ. *Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίκεας;*] Λοιπὸν τὴν αἰτίαν λέγει τοῦ μὴ κωλύειν τοῖς Ἑλλήνων πόρνοις ἢ πλεονέκταις ἢ λοιποῖς συναναμίγνυσθαι· ὅτι, φησί, τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν θεῶ ἐάτεον· ἡμεῖς δὲ τοὺς ἀδελφοὺς διορθώμεθα, ἐν τῷ κρίνειν καὶ ἀνακρίνειν αὐτῶν τὸν βίον ἐπὶ διορθώσει· ἐξ ἐκείνων γὰρ ἐχωρίσθημεν. *Τοὺς δὲ ἔξω ὁ θεὸς κρίνει.*] Εἴτα, ἵνα μὴ νομίσης ἀτιμωρήτους ἔσεσθαι τοὺς Ἕλληνας πταίοντας, φοβερώτερον αὐτοῖς ἐπέστησε δικαστήριον, τὸ τοῦ θεοῦ. *Καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν.*] Ἡγάγε τὴν μαρτυρίαν, δείκνυς ἄνωθεν τοῦτο νενομοθετῆσθαι (α), καὶ οὐκ εἶναι καινοτομίαν, ἣ νῦν γεγένηται τὸ ἐξαίρειν τὸν πονηρὸν ἐκ μέσου. Τὸ δέ, *ἐξ ὑμῶν αὐτῶν*, δείκνυσι καὶ αὐτοὺς ἐκ τούτου ὠφελουμένους, εἰ χωρισθῶσιν οἱ πονηροί. Εἰ μέλλει ὁ θεὸς τούτους κρίνειν, χωρίσθητε ἀπ' αὐτῶν.

(α) Δευτερ. ΙΓ', 5. ΙΖ', 7. ΚΑ', 7.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖσθαι δικῶν, καὶ ταῦτα ἐπὶ ἀπίστων· ἐν ᾧ, περὶ τοῦ μὴ πορνεύειν.

ΚΕΦ. VI, 1. Τολμᾷ τις ὑμῶν, πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; Οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινούσι; καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, 3 ἀνάξιοι ἐσε κριτηρίων ἐλαχίστων; Οὐκ οἴδατε, ὅτι ἄγγέλους κρινοῦμεν; μήτιγε βιωτικά;

Ορα, ὅτι ὡς ἐπὶ ὁμολογημένων ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, καὶ εὐθὺς ἐκ προομιῶν θυμὸν ἐνδείκνυται, καὶ τόλμαν καλεῖ τὸ πρᾶγμα καὶ παρανομίαν. Τούτων οὕτω, φησί, κατὰ τὸ προσήκον ἐχόντων, καὶ τοὺς μὲν ἐν ὑμῖν ἀδελφοὺς κρίνειν ἐχόντων τὴν ἐξουσίαν, ἐπὶ δὲ τοὺς ἔξω τοῦτο πράττειν οὐ συγχωρουμένων, τολμᾷ τις τοὺς ἔξω καλεῖν κριτὰς ὑμῖν αὐτοῖς γενέσθαι, καὶ οὐ καταδύεται καὶ εἰς λογισμοὺς τοῦτο λαβεῖν; οἱ πιστοὶ τοὺς ἀπίστους ἑαυτοῖς καθίσουσι κριτὰς; ἐκλέγονται δὲ ἀντὶ τῶν ἀγίων τοὺς ἀδίκους; Σφοδρῶς δὲ τοῦτό φησι, πανταχόθεν ἀσφαλιζόμενος, περιστέλλειν ἑαυτοὺς, καὶ μὴ διδόναι τοῖς ἀπίστοις λαβὴν ἐν μηδενί, μήτε δικαζομένους, μήτε ἄλλο τι τῶν οὐ σεμνῶν καὶ εἰρηνικῶν διαπραττομένους. Τοῦτο γὰρ οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ ἐλασφημεῖσθαι δι' αὐτοὺς παρεσκεύαζεν, κάκεινους ἐποίει πρὸς τὸν ἔρωτα καὶ τὸν θιασμὸν τῆς θρησκείας διανίστασθαι. — *Κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων.*] Οὐκ εἶπεν, *ἐπὶ τῶν ἀπίστων*· ἀλλ', *ἐπὶ τῶν ἀδίκων*· οὐ γὰρ πρῶτον ὁ δικαζόμενος τυχεῖν εὐούλεται, τουτέστι, τῶν δικαίων, τοῦτο δείκνυσιν αὐτὸν οὐ τυγχάνοντα· ἀδικοὶ γάρ, φησιν, εἰσὶν οἱ κρίνοντες. Πλὴν σημειώτεον, ὅτι περὶ Ἑλλήνων εἴρηται δικαστῶν· *Καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων;*] Τολμᾷ τις ὑμῶν ποιεῖν τοιοῦτον πρᾶγμα; ἔχων κρίνεσθαι μετὰ ἀδελφοῦ, οὐ

κρίνεται ἐπὶ τῶν ἁγίων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων; Ἐδήλωσε μὲν οὖν αὐτῶν τὸ ἀξιοπίστον, ἁγίους καλέσας· ἔτι δὲ μειζόνως αὐτοὺς ἐξαίρει· τὸν κόσμον γάρ, φησι, κρινούσιν, ἥτοι, τοὺς ἀπίστους, οὐκ αὐτοὶ καθήμενοι καὶ κρίνοντες, ἀπαγε! ὁ γὰρ Κύριος κρινεῖ· ἀλλὰ κατακρίνοντες τὸν κόσμον. Πῶς; Ὅταν γὰρ ἄνθρωποι ὄντες αὐτοῖς ὁμοιοπαθεῖς, καὶ ἐπίστευσαν, καὶ χρῆσθην ἐπεδείξαντο πολιτείαν, τῶν μὴ τοιούτων γενομένων ἄρα οὐκ ἔσονται κατήγοροι; [Ὅτι οἱ ἅγιοι.] Ἐξ αὐτῶν γυμνῶν τῶν ἁμαρτιῶν πεινᾷται τῆς κρίσεως τὸ διάφορον, τοὺς μὲν, ἀδίκους, τοὺς δὲ, ἁγίους καλῶν. Καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος. [Οὐκ εἶπεν, ὅφ' ὑμῶν, ἀλλ', ἐν ὑμῖν, τουτέστι, δι' ὑμῶν. Ἀνάξιοι ἔστε κριτηρίων ἐλαχίστων;] Αἰσχύνῃ, φησὶν, ὑμῖν ἔστι τοῖς κρίνειν τὸν κόσμον μέλλουσι, τὸ κρίνεσθαι ἐν ταῖς ἐντελέσει καὶ ἀδίκους κριτηρίους τῶν ἀπίστων. [Ὅτι ἁγγέλους κρινούμεν.] Ἁγγέλους τοὺς δαίμονας φησι, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, ἐφ' διαβόλῳ καὶ τοῖς ἁγγέλοις αὐτοῦ (α). Πῶς δὲ αὐτοὺς κρινούμεν; Ὅταν ἄσωμάτοι, ἔλαττον ἡμῶν τῶν σαρκιφόρων ἔχοντες εὐρεθῶσι, πλέον κατακρίνονται. Καὶ εἰ ἁγγέλους κρινούμεν, πόσῳ γε βιωτικὰ πράγματα; — ΑΛΛΩΣ. Εἰ ἁγγέλους, τοὺς ἐκπεπτωκότας τῆς οἰκείας τάξεως γνώμης ἰδίας μοχθηρία, εἰ τούτους κρινούμεν, ἥτοι ἐλέγχμεν, αὐτοὶ μετὰ σώματος ὄντες· ὅτι ἐκεῖνοι, χωρὶς σώματος ὄντες, τὸν οἰκεῖον θεσμόν οὐκ ἐτήρησαν, ἡμεῖς δὲ κατὰ τοὺς δοθέντας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου νόμους, καίτοι κακείνων ἐπηρειαζόντων, ἐπολιτευσάμεθα· εἰ οὖν ἐκείνους ἐλέγχουμεν, καὶ ἀναπολόγητον αὐτοῖς καταστασάμεθα τὸ ἁμάρτημα, πόσῳ μᾶλλον ἰσμέν ἵκανοὶ τὰ βιωτικὰ διαλύσαι φιλονεικήματα, καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους δίκας καὶ ἐριδας; Εἰδ' οὕτω τοῖς εἰρημένοις δυσωπεῖσθε, ἀλλ' ἔτι νομίζετε, ὅτι τῶν πιστῶν τὸ δικαιοφρον ἄσθενές ἐστι καὶ ἀδύνατον εἰς τὸ διαλύειν τὰς

(α) παρό. ΚΕ', 41.

δίκας ὑμῖν καὶ τὰς φιλονεικίας· ἀλλ' οὖν, εἰ καὶ ἄσθενεῖς, καθ' ὑμᾶς, καὶ ἐξουθενημένοι ὥσιν οἱ πιστοὶ, καὶ ἀδύνατοι συνιδεῖν δικαιοκρισίαν, ἄμεινόν ἐστι τούτους καθίζειν δικαστὰς, ὅταν ἔχητε χρεῖαν βιωτικῶν κριτηρίων, ἢ τοῖς ἀπίστοις ἑαυτοὺς εἰς κρίσιν ἐκδιδόναι. Ἐξουθενημένους δὲ εἶπον, φησὶν, ἐντρέπων ὑμᾶς καὶ αἰσχύνων· ἐπεὶ πολλοὶ εἰσι διαλύειν ἐν ὑμῖν δίκας ἰσχύοντες καὶ φιλονεικίας. Πόσης γὰρ οὐκ ἔστιν αἰσχύνῃς καὶ καταγνώσεως τοῦτο, εἰ οὐκ ἐν σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδὲ εἷς, ὃς δύνηται διακρίνειν ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν διαζομένων; Διαφέρους δὲ ἀποδείξεις τίθησι τοῦ μὴ δεῖν, καταλιπόντας τοὺς πιστοὺς, ἐπὶ τὸ τῶν ἀπίστων βαδίζειν κριτήριον. Πρῶτον μὲν, ὅτι, εἰ ἡμεῖς νῦν οὐ κρίνομεν ἐκείνους, οἱ πιστοὶ τοὺς ἀπίστους (τί γὰρ μοι, φησὶ, καὶ τοὺς ἐξω κρίνειν (α);) πῶς οὖν οὐ μέγα ὄνειδος ὑπὸ τῶν ἀπίστων κρίνεσθαι τοὺς πιστούς; Δεύτερον· Εἰ οἱ μὲν, ἄδικοι, οἱ δὲ, ἅγιοι, πῶς οὐκ ἔσιν ἡλίθιοι, καταλιπόντες τοὺς ἁγίους, ἐπὶ τοὺς ἀδίκους τρέχειν, καὶ αὐτὰ τυχεῖν ἐλπίζοντα τοῦ δικαίου; Τρίτον· Εἰ οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον ἐλέγχουσι, καὶ ἀναπόδραστον αὐτοῖς τὴν δίκην παρασκευάσουσιν, ἐφ' οἷς, τῆς αὐτῆς φύσεως ὄντες, καὶ τὰς ἀρετὰς πράττοντες, οὐκ ἔσχον μιμουμένους τοὺς ἐλεγχομένους, πόσῳ μᾶλλον εἰσι δυνατότεροι ἀναμεταξὺ δύο δικάζειν καὶ κρίναι; Τέταρτον· Εἰ ἁγγέλους, τοὺς ἄσωμάτους δαίμονας, ἐλέγχειν ἰσμέν δυνατοὶ, πόσῳ μᾶλλον τοὺς ὁμοφυεῖς καὶ ὁμοδιαίτους; Πέμπτον· Εἰ καὶ μὴ ἴσχυον οἱ πιστοὶ δικάζειν, ἄμεινον ἦν καὶ οὕτως, ἐπὶ αὐτῶν ἢ ἐπὶ τῶν ἀπίστων κρίνεσθαι. Καὶ πρὸς τούτοις· εἰ τὸν κόσμον κρίνομεν, φησι, πῶς οὐκ ἔστιν ἀνάξιον ὑμῶν κρίνεσθαι ὑπὸ τῶν ἀπίστων; Τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν· Καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοι ἔστε κριτηρίων ἐλαχίστων; Παραθεῖς δὲ τὰς τοσαύτας ἀποδείξεις, ὅτι οὐ δεῖ κρίνεσθαι ἐπὶ ἀπίστων, ἐπὶ τὸ

(α) Α' Κορ. Ε', 12.

τελειώτερον ἀνάγει τὸν λόγον, καὶ φησι· Τί λέγω, ὅτι οὐ δεῖ κρίνεσθαι ὑμᾶς ἐπὶ ἀπίστων; ἄμεινον ἦν, μηδὲ ἐπὶ πιστῶν· ἀλλὰ πολλῷ ἄμεινον, μηδὲ δίκας ἔχειν πρὸς ἀλλήλους. Αὐτὸ γὰρ τὸ αἰτιᾶσθαι ὅλως ἀλλήλους, ἡττημα ὑμῶν ἐστίν. Ἄριστον μὲν οὖν μηδὲνα μὴτε ἀδικεῖν μὴτε ἀδικεῖσθαι· οὕτω γὰρ κοινὴ πάντων ἦν· ἂν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ σωτηρία· εἰ δὲ δυεῖν ἀνάγκη θάτερον, αἰρετώτερον τοῦ ἀδικεῖν τὸ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ ἐκβάλλει τῆς βασιλείας· τὸ δὲ προξενεῖ αὐτήν. Εἰ δὲ οὐ μόνον οὐχ αἰρεῖσθε ἀδικεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀδικεῖτε, καὶ τότε ἀδελφοὺς καὶ ὁμοπίστους, εἰς οἶον ὑμῖν τὰ τῆς τιμωρίας χωρήσει; (Φωτίου)

- 4 Βιωτικά μὲν οὖν κριτήρια εἰς ἔχητε, τοὺς ἐξουθενή-  
5 νημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε. Πρὸς ἐντροπήν ὑμῶν λέγω· οὕτως οὐκ ἐνὶ ἐν ὑμῖν σοφός οὐδὲ εἷς, ὃς δυνήσεται διακρίναι ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελ-  
6 φοῦ αὐτοῦ; ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων.

Εἰς αὐτῶν χρεῖαν ἔχητε· εἰς ἀνάγκη ἢ εἶναι αὐτὰ ἐν ὑμῖν· εἰς δὲ συστήναι αὐτά. Καὶ ἡ μὲν πρόχειρος ἐννοία τε καὶ σύνταξις αὕτη· ἐνὶ δὲ καὶ βαθύτερον τὴν τε λέξιν διελόντα συνιδεῖν, καὶ τὸ νόημα ἀναπτύξαι. Τοὺς ἐξουθενημένους ἐκ τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἐκ περιουσίας αὐτοῦ τῶν ἐξωθεν δικαστηρίων ἀποστήσαι βούλεται, καὶ φησιν· ὅτι ἴσως εἴποι τις ἂν, ὅτι οὐκ ἐνὶ σοφός τις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὃ διακρίναι δυνάμενος. Εἰ γὰρ, κατὰ τὸν ὑμῶν λόγον, οὐκ ἐνὶ σοφός, τοὺς ἐξουθενημένους μᾶλλον τῆς ἐκκλησίας, ἢ τοὺς εὐτελεστέρους, δικαστὰς καθίζετε, ἢ γουὶν κριτὰς, ἢ τοὺς ἀπίστους. Τοῦτο δὲ Πρὸς ἐντροπήν ὑμῶν λέγω. Πρὸς τὸ ἐντρέψαι, φησὶν, ὑμᾶς, καὶ ἐκ περιουσίας ἀνελεῖν ὑμῶν τὰς προφάσεις, εἶπον, δεῖν τοὺς ἐξουθενημένους καθίζειν· ἐπεὶ ἄρα τοσαύτη σπάνις σοφῶν παρ' ὑμῖν, ὥς τοὺς ἐξουθενημένους ἀναγκασθῆναι καθίσαι κριτὰς. Ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Τοῦ ἀδελφοῦ προσέθηκε.

τοῦτο σημαίνων, ὅτι, ἐν ᾧ πρὸς ἀδελφὸν ἐστὶν ἡ δίκη, οὐδὲ πολλῆς χρεῖα τῷ μεσιτεύοντι ποιικιλίας καὶ εἰδήσεως, ἅτε τῆς ἀδελφικῆς διαθέσεως πολλὰ συμπραττούσης πρὸς τὴν λύσιν τῆς φιλονεικίας. *Ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ.*] Διπλοῦν τὸ κακόν· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ κρίνεσθαι ἀδελφὸν πρὸς ἀδελφόν, κακόν, πόσω μᾶλλον τὸ καὶ ἐπὶ ἀπίστων κρίνεσθαι;

- 7 Ἦδη μὲν οὖν ὅλως ἡττημα ὑμῖν ἐστὶν, ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν. Διὰ τὴν οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε;  
8 διὰ τὴν οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; Ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδικεῖτε, καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς.

Μετὰ τὸ τοὺς δικαστὰς ἀμεῖψαι, λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ ὅλως κρίνεσθαι διαβάλλει, ἡττημα καλὸν τὸ πρᾶγμα, καὶ δικαίως· ἡττᾶται γὰρ τῇ ὀργῇ ὁ ἐπεξιὼν τῷ ἡδίκηκότι. Ἐν τῷ ἔχειν τὰς κρίσεις, φησὶν, ἡττᾶσθε τῷ πάθει τῆς ὀργῆς καὶ τῆς φιλονεικίας, ἔχοντες τὰς κρίσεις ἐπ' ἀμφοτέρων. *Διὰ τὴν οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε;* Πολυπλοῦν τὸ ἔγκλημα· πρῶτον μὲν, τὸ μὴ φέρειν ἀδικουμένων· δεύτερον δὲ, τὸ αὐτὸν ἀδικεῖν· τρίτον, τὸ καὶ ἀδελφὸν ἀδικεῖν. Ὡς εἰ εἶπεν· Καλὸν μὲν, τὸ μὴτε ἀδικεῖν, μὴτε ἀδικεῖσθαι· ἐν αἰρέσει δὲ, βέλτιον τὸ ἀδικεῖσθαι.

- 9 Ἦ οὐκ οἴδατε, ὅτι ἄδικοι βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἄρσε-  
10 νοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὐ· λοῖδοροι, οὐχ ἄρπαγες, βασιλείαν θεοῦ οὐ  
11 κληρονομήσουσι. Καὶ ταῦτα τινες ἦτε· ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιασθήτε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν.

Εἰς ἀπειλὴν συνέκλεισε τὸν λόγον ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἄδικοι βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. *Μὴ πλανᾶσθε.*] Ἐνταῦθα ἀντίτεται, ὅτι ἦσαν παρ' αὐτοῖς τινες, λέγοντες, ὅτι φιλόανθρω-  
πός ἐστιν ὁ θεός, καὶ συγχωρεῖ πᾶσι, καὶ εἰς τὴν βασιλείαν



εισάγει τοὺς ἀμαρτωλοὺς διὰ πλῆθος χρηστότητος· καὶ φησι· *Μὴ πλαχᾶσθε, ταῦτα λέγοντες, καὶ ἐλπίζοντες. Καὶ γὰρ ὁὕτως πλάνη ἐστὶ τὸ χρηστὰ ἐλπίζοντας ἐνταῦθα, ἀλλὰ εὐρεῖν ἐκεῖ. Οὐτε πόρκοι.* Τὸν πεπορνευκότα ἐκείνον αἰνίττεται· διὸ καὶ πρῶτον τέθεικε τό· *Οὐτε πόρκοι. Οὐτε μέθυσαι, οὐ λοιδοροὶ.* Τί δὴ ποτε τοὺς μεθύουσιν καὶ λοιδοροὺς μετὰ τῶν μαγῶν καὶ ἡταιρηκότων καὶ εἰδωλολατρῶν τέθεικε; Πρῶτον μὲν, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς τὸν εἰπόντα, *μωρέ, ἐνοχον εἶπε γέννης (α)*· καὶ οἱ Ἰουδαῖοι δὲ ἐκ τῆς μέθης εἰς εἰδωλολατρείαν ἦλθον (β). Ἐπειτα, ὅτι οὗτοι πάντες, τέως τῆς βασιλείας ἐκπίπτουσι τῶν οὐρανῶν· λοιπὸν δὲ τὰ τῶν τιμωριῶν διάφορον ἐκεῖ εἰσόμεθα. *Καὶ ταῦτά τινες ἦτε.* Καὶ ἡτέ τινές, φησι, ταῦτα ἔχοντες· ταῦτα εἴχετε πολλοί. *Ἀλλὰ ἀπελούσασθε.* Λοιπὸν τὰς εὐεργεσίας καταλέγει τοῦ Χριστοῦ. Ἦτε γάρ, φησι, τὰ εἰρημένα· ἀλλὰ καθαροὺς τούτων ὑμᾶς ἐποίησεν ὁ Χριστός· καὶ οὐ τοῦτο μόνον· ἀλλὰ καὶ ἡγίασε· καὶ οὐ μόνον τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσεν. *Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.* Καὶ ταῦτα, φησι, πάντα ὑπῆρξεν ὑμῖν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι· οἶον, διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ πνεύματος· οὐ διὰ τοῦδε ἢ τοῦδε· τοὺς προεστῶτας αὐτῶν πάλιν αἰνιττόμενος, τοὺς σοφοὺς καὶ πλουσίους.

- 12 Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπὸ τινος. Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ
- 14 Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι· ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἡγείρε, καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Μεταβαίνει δὲ πρὸς ἕτερον πάθος, καὶ ἀποτείνεται κατὰ τῶν γαστριμαργῶν. Ἐξέστι μοί, φησι, φαγεῖν καὶ πιεῖν· ἀλλ' οὐ

(α) Ματθ. β'. 22. (β) Ἑβρ. Αβ'. 6.

συμφέρει μετὰ ἀμετρίᾳ τοῦτο ποιεῖν. *Ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπὸ τινος.* Κύριός εἰμι, φησι, τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν· ἀλλ' ἐὰν ἐκδῶ ἑμαυτὸν· τούτοις ἀμέτρως, δούλος αὐτῶν ἀντὶ κυρίου εὐρεθήσομαι, καὶ δουλεύσω αὐτοῖς· ὡς λέγει ἀλλαχοῦ· *Ὡς θεὸς ἡ κοιλία (α).* Τοιγαροῦν οὐκ ἐξουσιασθήσομαι ὑπὸ τινος τούτων. *Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ.* Βρώματα ἐνταῦθα, τὴν ἀδδθηφαγίαν φησί· *κοιλίαν* δὲ, τὴν γαστριμαργίαν, οὐ τὴν γαστέρα. — ΑΛΛΩΣ. Εἰ μὲν ἀπλῶς βρώματα, τὴν τροφὴν δεῖ ἐκλαβεῖν, καὶ *κοιλίαν*, τὴν ὑποδοχὴν τῶν σιτίων, ἄμεινον εἰς προαγόρευσιν τοῦ μέλλοντος ἐκδέχεσθαι τὸ ἐπαγόμενον· οἶον· *Ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει*· τουτέστιν· Ἀλλὰ ταῦτα ἐν τῇ ἀναστάσει ἀργὰ καὶ ἄχρηστα ἔσται, εἰς ἀφθαρσίαν ἡμᾶς τοῦ θεοῦ μεταστοιχειούντος, ὡς μήτε τροφῆς δεῖσθαι, μήτε πρὸς ὑποδοχὴν σιτίων γαστροὺς παρασκευάζοντες. Καὶ εἴη ἂν καὶ ὁ νοῦς τοῦ, *Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασι*, τοιοῦτος· Ἀλλήλων ἐστὶν ἐρεθιστικά καὶ ἐπιζητητικά· ἦτε γὰρ ἐν τῇ κοιλίᾳ ὄρεξις, ἐπιζητεῖ τὰ σιτία· τὰ τε σιτία, τὴν ἐν ἡμῖν πάλιν ὄρεξιν ἐρεθίζει καὶ διεγείρει· ὁ δὲ θεὸς ἅμφω ἐν τῇ ἀναστάσει ἀργὰ καὶ ἄχρηστα ἀποδείξει. Οὐ χρὴ οὖν περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἀχρήστων λίαν σπουδάζειν. Εἰ δὲ βρώματα μὲν, τὸ ἀκόρεστον τῶν βρωμάτων, *κοιλίαν* δὲ, τὴν ἀπληστίαν τῆς κοιλίας ἐκληψόμεθα· (οὐδὲν γὰρ κωλύει, ταῦτα δηλοῦσθαι ὑπὸ τῶν λέξεων)· οὐ προαγορεύσεως ἐννοίαν δίδωσι τὸ ἐπαγόμενον, ἀλλὰ μάλλον ἀρᾶς καὶ δίκης. Καταργήσει αὐτά, φησιν, ὁ θεός, ἀπελάσει ταῦτα ἀφ' ἡμῶν, ἐκδιώξει τὴν ἀδδθηφαγίαν καὶ γαστριμαργίαν, ἐλευθέρους ἡμᾶς τούτων ἀποδείξει· τῶν κακῶν. Εἰ δὲ ἀρᾶς αὐτοῖς ἐπάγομεν, καὶ ἑαυτοὺς τούτων ἐλευθερωθῆναι εὐχόμεθα, πῶς οὐχὶ βδελυξόμεθα; (Φωτίου) — *Καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν.* Ὡς εἰ εἶπεν· Ἡ ἀδδθηφαγία φιλίαν καὶ οἰ-

(α) Φιλπ. Γ', 19.

κειότητα ἔχει πρὸς τὴν γαστριμαργίαν, κακείνη πρὸς ταύτην· καὶ οὐ δύναται ταῦτα πρὸς τὸν Χριστὸν ἡμᾶς ἀγαγεῖν· ἀλλ' ἑαυταῖς παραπέμουςι τοὺς πειθόμενους αὐταῖς, αὕτη πρὸς ἐκείνην, κακείνη πρὸς ταύτην. Καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. ] Οὐ τὴν γαστέρα λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν· οὐδὲ τὴν τροφήν, ἀλλὰ τὴν τρυφήν. Τί δέ ἐστι τὸ, καταργήσει; Τινὲς μὲν φασι, προαγόρευσιν εἶναι περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκεῖ φαγεῖν καὶ πιεῖν· καὶ εἰ τὸ σύμμετρον ἔχει τέλος, πολλῶ μᾶλλον τὸ ἀμετρον. Τινὲς δέ φασιν, ὅτι τὴν παραινέσιν εὐχῇ ἐπεσφράγισεν, ἀντὶ τοῦ, Ἄν ποτε καὶ ταύτην, ἤγουν, τὴν ἀμετρίαν, καὶ ταῦτα, ἤγουν, τὴν τρυφήν, ὁ θεὸς καταργήσει! Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ. ] Ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι τὸ σῶμα ἡτιάσαστο, κοιλιάν εἰπὼν, δεικνυσιν, ὅτι οὐ τὸ σῶμα ἐν αἰτιάσει, ἀλλ' ἡ γαστριμαργία· τὸ γὰρ σῶμα, φησὶν, οὐ διὰ τοῦτο πέπλασται, ἵνα τρυφᾷ, καὶ ἐκ τούτου εἰς πορνείαν ἐκπίπτῃ· ἀλλ' ἵνα τῷ Χριστῷ ἔπηται, ὡς ὄντι αὐτοῦ κεφαλῇ· καὶ ἵνα ὁ Χριστὸς αὐτῷ ἐπικεῖται. Ἀκόλουθον δὲ ἦν εἰπεῖν· Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ τρυφῇ καὶ τῇ γαστριμαργίᾳ ἀποκεκλήρωται· ἀλλὰ τοῦτο σιωπήσας, τὴν τικτομένην ἐκ τούτων πορνείαν εἶπε, δεικνὺς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς γαστριμαργίας, ὅτι πόρνεϊα ἐστίν. Ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἡγείρεν. ] Ἔτι νηπίους οὖσιν, ἔδει συγκαταβαίνειν, καὶ πρὸς τὴν νηπιότητα αὐτῶν λαλεῖν. Μὴ-θορυβηθῆς ἀκούσας, ὅτι ὁ θεὸς τὸν Κύριον ἡγείρεν· οὐ γὰρ, ἐπειδὴ οὐκ ἔσχευεν ἑαυτὸν ἐγείρειν, τοῦτό φησιν· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ λέγων· « Λύσατέ τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν (α) »· καὶ τό· « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ λαβεῖν αὐτήν (β) »· καὶ εἰς τὰς πράξεις λέγεται· « Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα (γ) »· ἀλλ' ὁ ἀπόστολος καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ τῷ πατρὶ λογίζεται, καὶ τὰ τοῦ πατρὸς, τῷ υἱῷ· « ἃ γὰρ ὁ πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ

(α) Ἰωαν. Β', 19. (β) Ἰωαν. Ι', 18. (γ) Πραξ. Α', 3.

ὁ υἱὸς ποιεῖ (α) ». Καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ. ] Εἰ οὖν ἐσμὲν Χριστοῦ μέλη, ὥσπερ καὶ ἐσμὲν, τῆς κεφαλῆς ἐγερθείσης, δῆλον ὡς συναναστήσεται καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα. Ἀπὸ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. ] Τὸ τοῦ λόγου ἀπίθανον, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ πιστοποιεῖται, ὅπερ εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν οὐ τέθεικεν· ἐγεγόνει γάρ· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως, ἵνα μὴ ἀπιστῶμεν, καὶ ἵνα τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομίσῃ.

15 Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστί; Ἄρα οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, ποιήσω  
16 πόρνης μέλη; Μὴ γένοιτο! Ἡ οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἐν σῶμά ἐστιν; (ἐσονται  
17 γάρ, φησιν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (β).) ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνευμᾷ ἐστι; Φεύγετε τὴν πορνείαν. Πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν· ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει.

Πάλιν ἐπὶ τὴν προκειμένην ἤλθε παραινέσιν, τὴν κατὰ τῆς πορνείας. Ὅρα δέ· οὐκ εἶπε· Τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ζεύξω πόρνη; ἀλλ', ὅπερ ἦν φρικῶδες, ἄραι τὰ ἑαυτοῦ μέλη, τοῦ εἶναι Χριστοῦ, καὶ ποιήσαι εἶναι πόρνης; Ἡ οὐκ οἴδατε, καὶ ἐξῆς. ] Πιστοῦται δ' εἶπε, πῶς γίνονται πόρνης τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη. Διὰ τῆς συνελεύσεως, φησιν, ἐν γίνεται ὁ ἀνὴρ πρὸς τὴν πόρνην· ὥστε καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ, ἃ ἦσαν Χριστοῦ, ἐκείνης μέλη ἐγίνοντο. Ἐσονται γάρ, φησιν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ] Εἰς μαρτυρίαν φέρει τὴν Παλαιάν. Πῶς δὲ ἐσονται εἰς σάρκα μίαν; Ὅτι ἡ σύνοδος οὐκ ἀφήσῃ τοὺς δύο, εἶναι δύο, ἀλλ' ἵνα ποιεῖ. Ἐπειδὴ δὲ μέλη τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ἐνούμενος τῇ πόρνῃ, ἐνοῖ ἑαυτὸν αὐτῇ, καὶ μιαίνει τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ καὶ εἰς τὸν ἀληθινὸν γάμον ἐνοῦνται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, ἀλλ' ὁμοίως καὶ εἰς τὴν διαβεβλημένην πορνείαν. Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ. ] Ὅρα, πῶς διὰ γυμνῶν

(α) Ἰωαν. Ι', 19. (β) Γενεσ. Β', 24· Ματθ. Ιω', 5.



τῶν ὀνομάτων, τῆς πόρνῃς καὶ τοῦ Χριστοῦ, προάγει τὴν κατηγορίαν, δεινοποιῶν αὐτήν. *Ἐν πνεύμα ἔστιν.*] Ὁ τοιοῦτός, φησι, κἂν σῶμα περικείται, πνεῦμα γίνεται μόνον, τῷ μηδὲν ποιεῖν σαρκικόν· τουτέστι πνευματικὸς καθίσταται. Ἡ, ὅτι διὰ μέσου τοῦ ἁγίου πνεύματος συνάπτεται τῷ Χριστῷ, προσκολλώμενος αὐτῷ διὰ τῶν πνευματικῶν ἔργων. — ΑΛΛΩΣ. Μονοειδής ἐστίν, ὅπως γίνεται πνευματικὸς τῇ πρὸς τὸν Κύριον ἐνώσει· οὐκ ἐπισύρεται τὰ σαρκικὰ πάθη, οὐδὲ σχίζεται εἰς διπλὴν τινὰ, θεῶ δουλεύων καὶ μαμωνᾷ, ἀλλ' ὅπως ἐνιαυτός ἐστι, καὶ ὅπως πνευματικὸς, εἰς ἐνότητα συναγόμενος πνεύματος. — *Φεύγετε τὴν πορνείαν.*] Ὡσπερ τινα διώκτριαν οὖσαν, καὶ αἰεὶ ἡμῖν ἐπικειμένην, φεύγειν προτρέπεται, τὴν ἐπιτεταμένην ἀποχὴν ταύτης ὑποτιθεῖς ἡμῖν· οὐδὲν γὰρ οὕτω διώκει ἡμᾶς, ὥς ἡ σαρκικὴ ἐπιθυμία. Πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστίν. *Ἐπὶ τῆς πορνείας*, φησὶν, ὅλον μολύνεται τὸ σῶμα· ὅθεν καὶ ἐπὶ ἑαλανεῖα τρέχειν ἔθος τοῖς πορνεύουσιν· ὁ δὲ γε ἀνδροφόνος, καὶ ὁ ἀρπαξ, χεῖρα μολύνουσι μόνον. Εἰς αὐτὸ τοῖνον τὸ σῶμα ἁμαρτάνει ὁ πόρνος, μολύνων αὐτὸ καὶ καταρρύπαίνων. Ἡ, ὅτι τὰ λοιπὰ ἁμαρτήματα καὶ ἐκ ψυχικοῦ πάθους γίνεται, οἷον ὀργῆς, ἐπὶ ἀνδροφόνου, κενοδοξίας, ἐπὶ τῶν πλουτεῖν ἐθελόντων· ἡ δὲ γε πορνεία ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς πηγὰς ἔχει τῆς ἐπιθυμίας. Ἐξῆραι δὲ ἡβουλήθη τὸ πρᾶγμα· ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ πρόκειται αὐτῷ ἡ παραινέσις· οὐ γὰρ πάντως πάντων χεῖρον ἡ πορνεία.

Εἶπεν εἰς τοῦτο πλείους ἐρμηνείας ὁ ἐν ἁγίοις Σευηριανός, τεύχει νζ', λόγῳ γ', κεφαλαίῳ ιθ', ταύτην τε αὐτὴν εἰπὼν τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ἄλλην· Ὅτι, φησὶν, ὁ πορνεύων, εἰς τὴν ἰδίαν σύστασιν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν πλημμελεῖ, ἐνυβρίζων εἰς τὸ τοῦ σώματος ἡμῶν ἐργαστήριον. Καὶ ἄλλην· Ὅτι σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη Χριστοῦ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. Ὁ οὖν εἰς τὸ ἴδιον σῶμα πλημμελῶν, εἰς Χριστὸν πλημμελεῖ, τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, οὗ καὶ ναός

ἐστὶ τὸ σῶμα. Μετὰ πάντων καὶ ταῦτα δέξει, εἰ βούλει. Ἐξῆραι βουλόμενος τὸ τῆς πορνείας ἁμάρτημα, τοιοῦτόν τινα λέγει σκοπὸν, ὅτι μυρίων ἄξιος τιμαριῶν ὁ πόρνος· ὁ γὰρ τοῦ μολυσμοῦ τοῦ οἴκειου σώματος μὴ φειδόμενος, πῶς ἄλλου ἂν φείσαιο; Ὁ γὰρ ἑαυτῷ κακός, τίνι ἀγαθός; — ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ. Γέγραπται περὶ τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικός· Ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὁ οὖν μὴ νόμῳ καὶ θείῳ γάμῳ ἐπιτετραμμένος, ἀλλὰ πορνεύων (α), δέον ἔχειν τίμιον γάμον καὶ κοίτην ἀμίαντον (β), ἐκ τῆς πορνείας καὶ τῆς ἐνθεν ἀκαθαρσίας ἐνυβρίζει τὸν γάμον καὶ τὴν γυναῖκα. Ὁ δὲ τοῦτο ποιῶν, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει, εἰς τὴν γυναῖκα ἁμαρτάνων, ἥτις ἐν σῶμα ἐστὶ μετὰ τοῦ ἀνδρός· καὶ σῶμα ἐστὶ τοῦ ἀνδρός, καθὼς πλευρὰ αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐλήφθη (γ). Τῶν ἐρμηνειῶν τούτων τὴν τελευταίαν νομίζω καλλίστην εἶναι· ἀνελλιπῇ γὰρ τὴν τοῦ ῥητοῦ διάνοιαν σώζει· εὐρίσκεται γὰρ οὕτω· Πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἂν πράξῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς ἐστὶ τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ἐπὶ μίξει παροινίας καὶ ἀκαρθασίας· ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὴν γυναῖκα ἁμαρτάνει, ἀκαθαρσίας αὐτὴν ἀναπιμπλὰς καὶ αἰσχρότητος. Καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐστὶ πρὸς τοῦτοίς ἅπασιν ἐρμηνεία, ἐν τῷ Περὶ σεμνοῦ γάμου, καὶ πρὸς τούτοις ὅλοις ἡρμήνευσεν οὕτω· Πρὸς ἀβροδιαίτους καὶ φιλοσάρκους γράφων ὁ Παῦλος, τῇ αὐτῶν φιλοσαρκίᾳ συνεργῶν ἐχρήσατο πρὸς τὴν τῆς πορνείας παραίτησιν, τοῦτο λέγων, ὅτι τὰ λοιπὰ ἁμαρτήματα ψυχὴν ἀδικεῖ, καὶ εἰς αὐτὴν μόνην τὴν βλάβην παραπέμπει· ὁ δὲ γε πορνεύων, σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ σῶμα ἀδικεῖ, φθείρων αὐτὸ καὶ ἐκδυναμῶν, καὶ τὸν ψυχικὸν καὶ ζωτικὸν καθαιρῶν τόνον· ὡς εἰ εἶπεν· *Φείσεσθε κἂν τοῦ σώματος ὑμῶν, ὃ περιέπετε καὶ θάλλετε, καὶ οὐ πρόνοϊαν πλείστην ποιείσθε.* Τί οὖν; ὁ φθόνος οὐ τήκει τὸ σῶμα; τί οὖν μόνην τὴν πορνείαν τοῦτο φῆς ποιεῖν; Διὰ τὴν ἀσφαλῶς εἶπεν

(α) Σοφ. ΙΔ', 24—26.

(β) Ἑβρ. ΙΙ', 14.

(γ) Γενεσ. Β', 23.

ὁ ἀπόστολος· φησὶ γάρ· Πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστίν· ὃ δὲ ρθόνος οὐ γίνεται παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐνεργεῖται εἰς ἡμᾶς· πάσχομεν γάρ, ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν τὸν ρθόνον· καὶ πάθος ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ἐνεργεῖται· περὶ ἐνεργείας δὲ νῦν ὁ λόγος τῷ ἀποστόλῳ, οὐμὴν περὶ πάθους· φησὶ γάρ· Πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος.

ΑΛΛΩΣ· Αὐτὸ μερίζει τὸ ἴδιον σῶμα, καὶ εἰς ἑαυτὸν, ἀλλ' οὐκ εἰς ἄλλον τὴν ἀδικίαν ἐπιδείκνυται, ὅπερ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐστὶν εὐρεῖν ἁμαρτημάτων. Πάντες γάρ ἄλλους βλάπτοντες ἁμαρτάνουσιν· ὁ δὲ πορνεύων, ἑαυτὸν βλάπτων καὶ κακοποιῶν.—ΑΛΛΩΣ· Ἡ ἐπαγωγὴ δείκνυσσι τὴν ἔννοιαν τοῦ προτεταγμένου αὐτῆς ῥητοῦ τοιαύτην εἶναι· Εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει· οἷον, εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον τοῦ Δεσπότου σῶμα· καὶ γὰρ ἐπάγει· Ἡ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν, ναὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐστί; καὶ πάλιν· Καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν· καὶ πρὸ βραχέως· Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστί; καὶ πάλιν· Ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ. Ὡστε ὁ πορνεύων, εἰς τὰ ἴδια μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ πλημμελεῖ. Τί οὖν; οἱ τὰς λοιπάς πλημμελοῦντες ἁμαρτίας, οὐχί, κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα πλημμελοῦσι; Καὶ φαμέν, ὅτι οὐχ οὕτως· εἰ γὰρ καὶ διὰ τινος μέλους ὁ κλέπτων ἢ ὁ φονεύων τὴν ἁμαρτίαν ποιεῖ, ἀλλ' οὐχί εἰς αὐτὸ τὸ μέλος, ἀλλ' ἐκτὸς, καὶ εἰς ἄλλον τινὰ κακουργεῖ· ὁ δὲ πορνεύων, καὶ διὰ τῶν μελῶν, ὥσπερ ἐκεῖνοι, καὶ εἰς τὰ αὐτοῦ μέλη καὶ οἷον τὸ σῶμα τὴν βλάβην καὶ τὴν ἀδικίαν ἐπιδείκνυσι.

—ΑΛΛΩΣ· Οὐκ εἶπε· Διὰ τοῦ σώματος ἁμαρτάνει· ὅπερ οἱ πολλοὶ νομίζοντες, πράγματα παρέχουσι τοῖς ἐρμηνεύουσιν· ἀλλ' εἰς αὐτὸ ἁμαρτάνει, εἰς αὐτὸ σφάλλει, αὐτὸ μολύνει, αὐτὸ ἐναγές ἀποφαίνει· ὡς ἂν τις εἴποι· Ὁ δεῖνα ἑαυτὸν ὑβρίζει, ἄλλον δοκῶν ὑβρίζειν. Νῦν γὰρ βλέπει τῷ ἀποστόλῳ ὁ λόγος, οὐ πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα ἐφομένην τῷ ἁμαρτήματι τι-

μωρίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐν τῇ πράξει γενομένην τῷ σώματι ἐκ τῆς συμπλοκῆς ὑβρίν, τουτέστι τὸν μολυσμὸν· ὁ μὲν γὰρ φονεύων, ἄλλον φονεύει· ὁ δὲ πορνεύων, ἑαυτὸν καθυβρίζει· καὶ ὁ τὰ ἄλλα πταίσματα δρῶν, εἰς ἄλλα δρᾷ· ὁ δὲ λαγνεύων, ἑαυτὸν κατασχύνει, ἑαυτὸν μαιίνει. Ὅθεν καὶ ἀπολούονται, τὸν μολυσμὸν ἐννοοῦντες, καὶ τὴν ἀτοπίαν βδελυττόμενοι. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πλημμελήματα, καὶ εἰς τὸν ἀδικούμενον βλέπει· τοῦτο δὲ, εἰς τὸν ἀδικοῦντα· τὰ ἄλλα ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστί τοῦ δρῶντος· τοῦτο δὲ, τὸν δρῶντα μολύνει· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις, ἄλλους ἀδικεῖ, ἐν δὲ τῇ πορνείᾳ, ἑαυτόν.

Ἡ καὶ οὕτως· Ἐπειδὴ ὁ πορνεύων ἐν πρὸς τὴν πορνεύουσαν γίνεται, ὁ τὰ οἰκεῖα μέλη ποιῶν μέλη πόρνῃς, εἰς ἑαυτὸν τῷ ὄντι ἁμαρτάνει· φόνῳ μὲν γὰρ εὐ τινὲς ἐχρήσαντο, ὡς Μωσῆς καὶ Φινεὲς (α), καὶ ὀργῇ, ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος (β)· πορνεῖα δὲ οὐδεὶς πώποτε ἐχρήσατο εὖ. — Καὶ οὕτως· Ἐπειδὴ σῶμα ἐν ἐστὶν ἡ ἐκκλησία, ὁ δὲ καθ' εἷς ἀλλήλων μέλη (γ), ὁ πορνεύων, εἰς πάντας ἁμαρτάνει· ἀνατρέχει γὰρ αὐτοῦ τὸ σφάλμα ἐπὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα, οὗ καὶ ἐκκοπήναι αὐτὸν προσέταξεν, ἕως ἀνμετανοήσῃ. — Λεχθεῖν ἂν καὶ οὕτως· ὅτι, ἐπειδὴ οἱ νόμοι τοῦ τιμίου γάμου συνιόντες, ἐν σῶμα γίνονται (Ἔσονται γάρ, φησι, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (δ)· διὸ καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ (ε)· ὡσαύτως καὶ ὁ ἀνὴρ)· εἰκότως ὁ πορνεύων ἀνὴρ, εἰς τὴν γαμετὴν, τουτέστιν, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Ὡσαύτως καὶ ἡ γυνή. Ἐπὶ μόνῃ γὰρ ταύτῃ τῇ ἁμαρτίᾳ νόμον ἔθετο ὁ Χριστὸς, χωρίζεσθαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων (ζ).

19 Ἡ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ,  
20 καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν; Ἡγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δο-

(α) Ἐξοδ. Β', 12. Ἀριθ. ΚΕ', 7. (β) Πραξ. Ε', 1—5. Πτ', 10.  
(γ) Ῥωμ. ΙΒ', 5. (δ) Γενεσ Β', 24. (ε) Α' Κορ. Ζ', 4.  
(ζ) Ματθ. Ε', 32.

ξάσατε δὴ τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ᾧ τινὰ ἐστὶ τοῦ θεοῦ.

Καὶ τῷ μεγέθει τῆς δωρεᾶς, καὶ τῇ ἀξίᾳ τοῦ δωδωκότος, καταπτοεῖ· πνεῦμα γὰρ ἡ δωρεά· ἔχετε δὲ τοῦτο, φησὶν, ἀπὸ θεοῦ· θεὸς γὰρ ὁ δωδωκὼς αὐτὸ, καὶ ὁ οἰκῶν ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ, τουτέστιν, ἐν τῷ σώματι ὑμῶν. *Καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν.*] Οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τῶν κακῶν πράξεων ἀπείργει· ὅτι ὑπὸ δεσπότην, φησὶν, ἐστε, καὶ οὐδὲν ἔχετε ἴδιον, οὐδὲ αὐτὸ τὸ σῶμα. *Ἦγοράσθητε γὰρ τιμῆς.*] Τῷ αἵματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὄντες ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σατανᾶ. *Δοξάσατε δὴ τὸν θεόν.*] Ἐπεὶ οὖν ἠγοράσθητε ἀπὸ θεοῦ, δοξάσατε αὐτὸν διὰ χρηστῶν πράξεων· ὅπως γὰρ, φησιν, ὁρῶντες τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς (α). *Καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν.*] Τοῦτο εἰπὼν, δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον σώματι χρὴ φεύγειν τὴν πορνείαν, ἀλλὰ καὶ πνεύματι, ἥγουν, τῇ ψυχῇ, τῷ μηδὲ κατὰ διάνοιαν μολύνεσθαι· ὅς γὰρ ἂν, φησιν, ἐμβλέψῃ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν· ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ (β). *Ἄ τινὰ ἐστὶ τοῦ θεοῦ.*] Συχνῶς ἀναμιμνήσκει, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὸ δεσπότην τελοῦμεν, τὸν θεόν. Τοῦτο δηλοῖ τὸ, *ᾧ τινὰ ἐστὶ τοῦ θεοῦ*, καὶ οὐχ ἑαυτῶν.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ γάμου καὶ χηρείας καὶ ἀγαμίας· ἐν ᾧ, περὶ τοῦ μὴ χωρίζεσθαι ἀνδρας γυναικῶν, μηδὲ εἰ ἄπιστοι εἶεν οἱ ἕτεροι. Περὶ ἀγνείας καὶ διγαμίας.

ΚΕΦ. VII, 1 Περὶ δὲ ὧν ἐγράφατέ μοι, καλὸν ἀν-

(α) Ματθ. Ε', 16.

(β) Ματθ. Ε', 28.

2 θρώπων γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι· διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἀνδρα ἔχέτω. Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν ἀποδιδότω· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή.

Ἐγραψαν τῷ Παύλῳ, εἰ δεῖ γυναικὸς ἀπέχεσθαι, ἡ οὐ. *Καλὸν ἀνθρώπων.*] Τὸ μὲν καλὸν καὶ τὸ ὑπερέχον ἐστί, φησι, τὸ ὅπως μὴ ἄπτεσθαι γυναικὸς· τὸ δὲ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, τὸ νομίμῳ κεχερῆσθαι γυναικὶ, καὶ τὸ νομίμῳ κεχερῆσθαι ἀνδρί. *Διὰ δὲ τὰς πορνείας.*] Αὕτη ἡ τῆς συγχωρήσεως αἰτία εἰς ἐγκράτειαν παρακαλεῖ. *Τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν.*] Ἐδειξε χρέος οὖσαν τὴν εὐνοίαν, ἥγουν, τὴν πίσιν καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ οὐ δωρεὰν παρεχομένην. *Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει.*] Ἐπειδὴ εἶπε, *τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν*, ἠρμήνευσε, ποία ἐστὶν αὕτη. Αὕτη φησὶν· Οὔτε ἀνὴρ, οὔτε γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος ἐξουσιάζουσιν, ἀλλὰ τὴν τούτου ἐξουσίαν ὁ ἕτερος ἔχει. Καὶ φαίνεται εὐνοία, ἡ φιλία, εὐνούστατος, ὁ πιστὸς φίλος. Τί δήποτε δὲ ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τὸ πλέον δίδωσι τῷ ἀνδρί, ἐνθα περὶ ὑποταγῆς καὶ ἐξουσίας ὁ λόγος αὐτῷ· νῦν δὲ τὴν ισότητά ἔδωκε; Καὶ φαμέν, ὅτι ἐκεῖ μὲν, περὶ τοῦ ἀρχικοῦ ὁ λόγος αὐτῷ· νῦν δὲ, περὶ σωφροσύνης, ἐν ᾗ οὐδεὶς τὸ πλέον ἢ τὰ ἑλαττον ἔχειν ὀφείλει.

5 Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μήτι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ· καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν.

6 Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγὴν.

7 Θέλω γὰρ, πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἑμαυτόν· ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ θεοῦ, ὅς μὲν οὕτως, ὅς δὲ οὕτως.

Ορα καὶ ὧδε, τὸ χρέος σημανθὲν τῷ ῥήματι τῆς ἀποστερή-

σεως. *Εἰ μήτι ἂν ἐκ συμφώνου.*] Μὴ ἐγκρατευσέθω, φησὶ, θάτερος, θάτερος μὴ βουλομένου, μήπως πορνείας γένηται πρόξενος τῷ ἑτέρῳ μέρει ἢ ἐγκράτεια. *Πρὸς καιρὸν.*] Τούτεστι, κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα· εὐκαιρία δὲ ἀποχῆς ἐστὶν ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχή. Τοῦτο δὲ φησιν, οὐ τὸν συνόντα γυναικί, εὐχέσθαι ἢ νηστεύειν κωλύων· ἀλλ' ὅπως ἡ εὐχή καὶ ἡ νηστεία σπουδαιότερα γένηται. Ἀπέχεσθε γάρ, φησιν, ἵνα σχολάζετε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, ὡς τῆς μίξεως ἀσχολίαν, οὐκ ἀκαθαρσίαν ποιούσης, μίξεως δὲ τῆς πρὸς τὴν νομίμην γυναῖκα. *Διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν.*] ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐχ ὁ διάβολος μόνος αἴτιος τῆς πορνείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἡμῶν ἀκρασία, ἐπάγει, *Διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν*, δεικνὺς ἔνθεν μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ διαβόλου γίνεσθαι πειρασμούς. *Οὐ κατ' ἐπιταγὴν.*] Οὐ γὰρ ὥσπερ τὸ, *Οὐ μοιχεύσεις, Οὐ φονεύσεις*, ἥδη καὶ τὸ μὴ ἀποστρεῖν ἀλλήλους ἐπιταγὴ τίς ἐστι, καὶ ἐπαινετὸς δὲ τοῦτο ποιῶν, ὡς νόμον πληρῶν. *Κατὰ συγγνώμην* δέ, φησὶ, τοῦτο εἶπον, συγκαταβάς τῇ ἀσθενείᾳ ὑμῶν. Οὐκ ἐπιτάσσω, *Μὴ ἀποστρεφεῖτε*· ἀλλὰ μακάριος ὁ ἐγκρατευόμενος. Ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν, *συγγνώμην*, ἔδειξεν, ὅτι καὶ κατεγνωσμένον πράττει πρᾶγμα ὁ μόνον ἐν τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ ἀπεχόμενος. *Εἶναι ὡς ἑμαυτόν.*] Ἐνθα δυσχερὲς ἐπιτάσσει πρᾶγμα, ἑαυτὸν ἐν μέσῳ φέρει. *Ἀλλ' ἕκαστος ἰδίον χάρισμα ἔχει ἐκ θεοῦ.*] Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν κατηγορήσεν, εἰπὼν· *Ἴνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν*· νῦν σπουδάζει παραμυθῆσθαι αὐτούς. Παρθένος ἦν ὁ Παῦλος· καὶ ἐπειδὴ εἶπε, *Θείλω πάντας εἶναι ὡς καὶ ἑμαυτόν*, φησὶ, τὸ μεῖναι παρθένον, χάρισμα εἶναι ἀπὸ τοῦ θεοῦ· οὐκ ἐπειδὴ τῆς ἡμετέρας οὐ δεῖται σπουδῆς τὸ πρᾶγμα· ὑπὲρ αὐτοῦ γὰρ τοῦ ἀξιωθῆναι χαρίσματος, πολλὰ κοπιᾷ τις· ἀλλ', ὡς εἴρηται, παραμυθεῖται αὐτοὺς ὑπὲρ τῆς ὕβρεως. *Ὅς μὲν οὕτως, δὲ δὲ οὕτως.*] *Ὅς μὲν* καὶ παντελῶς ἀπέχεται μίξεως· *δὲ δὲ*, ἄχρι τῆς γαμετῆς ἵσταται.

8 Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις· καλὸν αὐ-  
9 τοῖς ἐστίν, ἐὰν μείνωσιν ὡς καὶ ἐγώ· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν· κρεῖσσον γὰρ ἐστὶ γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι.

Ἐδειξε πάλιν ἑαυτὸν τῆς τῶν ἀγάμων ὄντα συμμορίας. Οὐ γὰρ ἂν τις αὐτὸν εἰκότως ταῖς χηρευσούσαις ἐντάττοι· νεανίας γὰρ ὢν ἐτι τῆς κλήσεως ἠζιώθη. Μηδεὶς δὲ αὐτὸν οἰέσθω τὴν μὲν ἀγαμίαν τοῖς ἀνδράσι, τὴν δὲ γε μετὰ τὸν γάμον ἐγκράτειαν ταῖς γυναῖκι μόναις νομοθετεῖν, διὰ τὸ εἰπεῖν, *τοῖς ἀγάμοις, ἥτοι, τοῖς ἀνδράσι, καὶ ταῖς χήραις*, ἥγουν, ταῖς γυναῖξιν. Ἀμφοτέρω γὰρ ἐκάτερον ἐκπαιδεύει γένος, καὶ τὴν ἀγαμίαν, καὶ τὴν μετὰ τὸν γάμον ἐγκράτειαν τῆς χηρείας. *Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν.*] Ὅρα σοφίαν! Καὶ βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, καὶ οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα, δεδουκῶς, μὴ τι μεῖζον παράπτωμα γένηται. *Ἡ πυροῦσθαι.*] Ἐνέφηγεν, ὅση τῆς ἐπιθυμίας ἡ τυραννίς. Εἰ γὰρ πολλὴν, φησιν, ὑπομένεις βίαν καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι, καὶ γάμησον, μὴ ποτε περιτραπῇς.

10 Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι·

11 (ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω·) καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι.

Ἐπειδὴ ῥητῶς νόμον ὑπὸ τοῦ Κυρίου τεθέντα λέγειν μέλλει, διὰ τοῦτο φησιν· *Οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος*. Τίς δὲ ὁ νόμος; Τὸ, *Μὴ γίνεσθαι διαίρεσιν παρεκτὸς λόγου πορνείας (α)*. Καὶ τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα, εἰ καὶ μὴ ὀνομαστὶ ὁ Κύριος εἶπεν, ὅμως καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ καλῶς ἔχειν δοκεῖ λαλοῦντι, ἥγουν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τῷ διὰ τοῦ στόματος Παύλου λαλοῦντι· πλὴν, ἐπειδὴ τὸ τοῦ χωρισμοῦ ῥητῶς, ὡς εἴρηται, ὁ Κύριος παρέδωκε, τούτου χάριν φησὶν· *Οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος*. Ὡστε

τὸ, ἐγὼ, καὶ, οὐκ ἐγὼ, τὰν τὴν ἔχει τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ μὲν ὅπερ εἶπεν ὁ Κύριος, λέγει, *Οὐκ ἐγὼ*· τὸ δὲ ἕτερον φησὶν, *ἐγὼ*. Ἵνα δὲ μὴ τὰ αὐτοῦ ἀνθρώπινα εἶναι νομίσης, ἐπάγει κατωτέρω· *Δοκῶ δὲ καὶ γὰρ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν* (α). *Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ*.] Κἀλλιον μὲν, φησι, τὸ μὴ χωρισθῆναι· εἰ δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἔχουσα ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα, εἰ καὶ μὴ τῇ μίξει, τῇ μέντοι διαθέσει, καὶ τῷ μὴ ἐπεισαγαγεῖν ἄνδρα ἕτερον. *Γυναῖκα μὴ ἀφιέναι*.] Εἰμὴ τι ἐπὶ λόγῳ πορνείας· οὗτος γὰρ ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος.

- 12 Τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐκ ὁ Κύριος· Εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδο-  
 13 κεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέντω αὐτήν· καὶ γυνή, ἣτις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ  
 14 οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέντω αὐτόν. Ἠγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί· καὶ ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρί·

Ἵνα μὴ διασπασθῶσιν οἱ γάμοι, καὶ λοιπὸν συγχύσεως καὶ παραχῆς καὶ οἰκων ἀνατροπῆς αἰτία ἡ εὐσέβεια τοῖς πολλοῖς νομισθῇ, διὰ τοῦτο τοὺς φθάσαντας ἀπίστοις συνοικεῖν, κωλύει διαιρεῖσθαι. Οὐ γὰρ περὶ τῶν μήπω γεγαμηκότων ταῦτα νομοθετεῖ, ἀλλὰ περὶ τῶν φθασάντων γῆμαι· οὐ γὰρ εἶπεν· Εἴ τις βούλεται λαβεῖν ἄπιστον· ἀλλ', *Εἴ τις ἔχει*. Καὶ γὰρ συνέβαινε, ἀνδρογύνου ὄντος, ἔνα πιστεῦσαι, θάτερον δὲ ἐν ἀπιστίᾳ μέναι. *Ἐχει ἄπιστον*.] Τί οὖν; εἰ ἐν πορνείᾳ ἀλφῇ ἡ γυνή, ἀφεῖναι αὐτὴν ἐπιτέτραπται, εἰ δὲ ἄπιστός ἐστιν, οὐκέτι· καίτοι χεῖρον τῆς πορνείας ἡ ἀπιστία. Χεῖρον μὲν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς πόρνῃς ὁμολογουμένη ἐστὶν ἡ πονηρία· ἐπὶ δὲ τῆς ἀπίστου, ἄγνοια μᾶλλον ἐστὶν, ἢ πονηρία, ἣν καὶ παυθῆναι εἰκός. Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτός φησι· *Τί γὰρ οἶδας, γυναίκα, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις, μόνον ἔαν συνευδοκῇ οἰκεῖν; Καὶ αὐτὴ*

(α) Α' Κορ. Ζ' 40.

*συνευδοκεῖ*.] Εἰ βούλεται, φησι. Τί γὰρ ἐστὶ βλάβος, εἰ, τῆς πίστεως τοῦ ἐνὸς μέρους ἀκραίου μενούσης, ἐλπίς εἴη χρηστὴ, καὶ τὸν ἄπιστον τῷ χρόνῳ μεταβαλόντα πιστεῦσαι; *Μὴ ἀφιέντω αὐτήν*.] Εἰ ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἐν σῶμα γίνεταί, καὶ ὁ κολλώμενος τῇ ἀπίστῳ ὅλον ὅτι ἐν σῶμα γίνεται, πῶς ἐκεῖνο μὲν κωλύει, τοῦτο δὲ οὐ; Καὶ φαμέν, ὅτι ἐν μὲν σῶμα καὶ ἐπὶ τῆς ἀπίστου γίνεται· ἀλλὰ νικᾷ ἡ καθαρότης τοῦ πιστοῦ μέρους τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀπίστου. Πῶς; Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς πόρνῃς ἀμφοτέροι ἀκάθαρτοι, καὶ ἡ πόρνη, καὶ ὁ ἐπὶ τῷ πορνεῦσαι προσιών· ἐπὶ δὲ τῆς ἀπίστου, αὕτη μὲν, καθὼ ἐστὶν ἄπιστος, ἀκάθαρτος· ὁ δὲ προσιών, οὐκέτι· οὐ γὰρ, Ἵνα τῶν ἀπηγορευμένων τι πράξῃ, προσέρχεται, ἀλλὰ τὴν ἐπιτετραμμένην τοῦ γάμου μίξιν. Καὶ πάλιν· Κατ' ἄλλο μὲν ἡ ἄπιστός ἐστὶν ἀκάθαρτος, τουτέστι, κατὰ τὴν ἀσέβειαν· κατ' ἄλλο δὲ κοινωνεῖ τῷ πιστῷ μέρει, οἷον, κατὰ τὴν τῶν σωμάτων μίξιν· ἐπὶ δὲ τῆς πόρνῃς κατ' αὐτὸ, καθὼ ἐστὶν ἀκάθαρτος, ἡ κοινωνία γίνεται, οἷον κατὰ τὸ σῶμα. *Ἠγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος*.] Ἵνα μὴ φοβῆται τὸ πιστὸν μέρος, συνοικεῖν τῷ ἀπίστῳ, ὡς γινόμενον τῇ συνοικῇ ἀκάθαρτον, ὅρα, πῶς ἐκβάλλει τὸν φόβον. *Ἠγίασται*, φησι· τουτέστι, τῇ παρουσίᾳ τῆς καθαρότητος τοῦ πιστοῦ μέρους νικᾶται ἡ ἀκαθαρσία τοῦ ἀπίστου, οὐχ ὅτι ἅγιος ὁ ἄπιστος γίνεται· οὐ γὰρ οὕτως εἶπεν· ἀλλ', *ἡγίασται*, τουτέστι, τῇ καθαρότητι τοῦ πιστοῦ νενίκηται. Λέγει δὲ ταῦτα, παραμυθούμενος τὸ πιστὸν μέρος, καὶ τὸ ἄπιστον εἰς ἐπιθυμίαν πίστεως ἐνάγων. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, τὸ ἀνέχεσθαι τὸν ἄπιστον, καὶ μὴ ἀποτηδᾶν τοῦ συνοικεῖν τῷ πιστῷ, ἐγγὺς ἐστὶ τοῦ πρὸς τὴν εὐσέβειαν συνορᾶν. Ἀλλ' εἴποι τις ἂν ἴσως· Οὐκοῦν τὸ αὐτὸ νοοῦντες καὶ περὶ τοῦ πιστοῦ, ἐγγὺς αὐτὸν εἶναι φαίμεν ἂν τοῦ πρὸς ἀσέβειαν ὁρᾶν. Πρὸς δὲ φαμέν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἴσον· ὁ μὲν γὰρ πιστός, συνοικῶν τῷ ἀπίστῳ, τῆς πίστεως ἐντολὴν καὶ νόμον πληροῖ, ὥστε καὶ ταύτη μᾶλλον ὠκεῖται τῇ πίστει, καὶ δύνανται τῆς ἀπιστίας· ὁ δὲ

ἄπιστος, μόνῃ τῇ πρὸς τὸν συνοικοῦντα στοργῇ δεδεμένος· τὴν συνάφειαν οὐ λύει, οὐχὶ νόμον τὸν ἀπὸ τῆς οἰκειᾶς ἀπιστίας αὐτὸς ἐκτελῶν· ἐέργων δὲ τὸν συνοικοῦντα, χειραγωγηθήσεται ποτε καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ πίστιν δι' αὐτοῦ. Καὶ τὸ στέργειν δὲ αὐτὸ, τῆς εὐσεβοῦς ἐστὶ νομοθεσίας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀσεβείας. Ὡστε καὶ ταύτῃ ἐγγύς ἐστι τοῦ εὐσεβεῖν αὐτὸν, καὶ ἡγιασθαι διὰ τῆς συνοικήσεως τοῦ πιστοῦ.

14 Ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστι· νῦν δὲ  
15 ἁγιά ἐστιν. Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωρίζεσθω· οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις. Ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεός.

Εἰ γὰρ μὴ νικάται τῇ καθαρότητι τοῦ πιστοῦ μέρους τὸ ἄπιστον, οὐδὲν λείπει ἀκάθαρτα τὰ γεννώμενα γίνεσθαι, ἢ ἐξ ἡμισείας καθαρὰ· ὅπερ, φησὶν, οὐκ ἔστιν· ἅγια γὰρ ἐστὶ· τουτέστιν, οὐκ ἀκάθαρτα· τῇ γὰρ περιουσίᾳ τῆς τοῦ ἁγίου λέξεως ἐκβάλλει τὸ δέος τῆς τοιαύτης ὑποψίας· τοῦτό γάρ ἐστιν ὃ λέγει· Ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστιν, εἰ οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλὰ νῦν ἁγιά ἐστι τῇ περιουσίᾳ τῆς ἁγιωσύνης. Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωρίζεσθω.] Οἶον· Εἰ κελεύει σοι, ἢ συγκαινωνῆσαι τῆς ἀπιστίας αὐτοῦ, ἢ, τοῦτο μὴ ποιούσης, ἀναχωρεῖν τοῦ γάμου, ἀναχωρεῖ, φησί· βέλτιον γὰρ τὸν γάμον, ἢ τὴν εὐσέβειαν λυθῆναι. Οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφός.] Εἰ δὲ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πυκνεύει καὶ μάχεται σοι, βουλούμενός σε πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀπιστίαν ἐλκεῦσαι, καὶ οὕτω χωρίσθῃ· οὐ γὰρ δεδούλωσαι εἰς τὰ τοιαῦτα, ὥστε καὶ μαχόμενον βαστάζειν ἐν τοῖς τοιούτοις· καὶ δῆλον, ὅτι περὶ μάχης γινομένης λέγει, ἐξ ὧν ἐπάγει· Ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεός.] Τουτέστιν, ἵνα εἰρηνεύωμεν, καὶ μὴ ἐν ἡμῖν ᾗ στάσις ἢ μάχη. Ἐπεὶ οὖν μάχεται ἐκεῖνος, διὰ τοῦτο ἀπαλλαγῆναι καλόν. — Οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφός ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις.] Οὐκ ἔχει, φησὶν, ἀνάγκην ὁ πιστὸς ἢ ἡ πιστὴ ἐν τοῖς ἀπίστοις τοιαύτην, οἷα αὐτῶν ἐπικεῖται ἐπὶ τῶν πιστῶν· ἐκεῖ μὲν γὰρ

παντὶ τρόπῳ, χωρὶς λόγου πορνείας, οὐκ ἔξεστιν ἀπ' ἀλλήλων τοὺς συναφθέντας χωρισθῆναι· ἐνταῦθα δὲ, ἂν μὲν συνευδοκῇ τὸ ἄπιστον μέρος τῷ πιστῷ συνοικεῖν, δεῖ μὴ λύειν τὸ συνοικέσιον· ἂν δὲ σασιάζῃ, καὶ τὴν λύσιν ἐκεῖνος ποιῇ, οὐ δεδούλωται ὁ πιστὸς εἰς τὸ μὴ χωρισθῆναι· ἀλλ' ἐλεύθερός ἐστιν, ἐκεῖνου λύοντος τὸν γάμον, καὶ αὐτὸς διαστήναι. Πλὴν εἰ καὶ ἐλεύθερός ἐστι, τὸ συνοικέσιον διὰ τὴν τοῦ ἀπίστου στάσιν λύειν, ἀλλ' ἄμεινον πολλῶ ποιήσει, εἰ τὴν ἔριν εἰρήνῃ καὶ καλοκἀγαθίᾳ λύσας, μὴ λύσει τὴν γάμον. Ἐν γὰρ εἰρήνῃ, φησί, κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεός.] Τοῦτο γάρ, φησι, καὶ τῆς κλήσεως τῆς ἀπὸ θεοῦ σημεῖον, τὸ εἰρηνικοὺς, ὅσον τὸ ἐξ ἡμῶν, πρὸς πάντας εἶναι. Καὶ τὸ ἐφεξῆς δέ· Τί γὰρ οἶδας, γύναι, καὶ ἐξῆς, ταύτῃ συνάδει τῇ ἐρμηνείᾳ, διὰ τῆς πρὸς αὐτὴν μάστιγας ἀκολουθίας (Φωτίου).

16 Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; ἢ τί  
17 οἶδας, ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις; Εἰ μὴ (1) ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ θεός, ἑκαστον ὡς κέκληκεν ὁ Κύριος, οὕτω περιπατεῖτω. Καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσονται.

Πάλιν πρὸς τὸ μὴ ἀφιέναι, μένειν θέλοντα, τὸν ἄπιστον, μηδὲ σασιάζοντα, μεταβέβηκε, καί φησιν· Εἰμὴ διαστασιάζοι πρὸς σέ, μένε μετ' αὐτοῦ· εἰκὸς γὰρ τῷ χρόνῳ καὶ αὐτὸν σώσεις, ὁμόψυχόν σοι γινόμενον, καὶ πιστὸν ποιήσεις. Ὅρα δὲ, πῶς οὐκ ἐν ἀνάγκῃ τοῦτο γενέσθαι ἀπήτησεν, ἵνα μὴ βάρος ἐπιθῇ, ἀλλὰ τῇ τοῦ μέλλοντος ἀδελφίᾳ καὶ τὴν ἀνάγκην ἐξεῖλε, καὶ ταύτην μὴ ἀπογνῶναι καὶ ἐκναρ-

(1) Ὁ Οἰκουμένης στίζει καὶ ἐρμηνεύει κατὰ τὸν Σευηριανόν. — σώσεις ἢ μὴ; Ἐκάστῳ κ. τ. λ. Διετηρήσαμεν τὴν κοινοτέραν ἀνάγνωσιν, ἂν καὶ ἡ ἐρμηνεία γίνηται κατ' ἐκείνην. Προσθέτομεν δὲ ἐνταῦθα ἀρχαῖον σχόλιον. « Εἰ μὴ ἑκάστῳ. » Τουτέστιν, εἰ μὴ τις βούλεται τὴν τοῦ θεοῦ κρίσιν ἀνατρέπειν. Αὐτὸς γὰρ, ὡς μόνος εἶδὼς τὸ συμφέρον, τὸν μὲν εὐδόκησεν, ἐξ ἀρχῆς ἀπίστῳ συν-αφθῆναι· τὸν δὲ, πιστῷ συνοικεῖν αὐτοῖς ὁκνῶμικα. Τινες δὲ στίζοντες τελείαν εἰς τὸ, εἰ μὴ, τοιαύτην τὴν ὅλην σύμφορην ποιοῦσι· Τί οἶδας, εἰ σώσεις· τί οἶδας, εἰ μὴ σώσεις. »

κῆσαι συμβουλεύουσιν, παρεσκεύασεν. Ἡ μὴ.] Ἔως τοῦ, ἡ μὴ, στίξον τελείαν στιγμήν, ἵνα ἡ οὕτως. Ἡ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις ἡ μή; τουτέστι· Πόθεν οἶδας, εἰ σώσεις ἡ μὴ σώσεις; Ἄδηλον γὰρ τὸ μέλλον· ἀδήλου δὲ ὄντος, οὐ δεῖ λύειν τὸν γάμον. Μὴ σώζων μὲν γάρ, οὐκ ἐβλάθης· σώζων δὲ, ὠφελήσας καὶ ὠφελήθης. Ἐκάστω ὡς ἐμέρισεν ὁ θεός.] Τὸ γὰρ συμφέρον αὐτὸς μόνος οἶδε· καὶ πότερον μᾶλλον συντελεῖ, τὸν πιστὸν ἐξ ἀρχῆς ἀπίστω συναφθῆναι, ἢ πιστῷ. Ἐπ' ἐνίων μὲν γὰρ συνέφερε, πιστὸν πιστῷ συνοικεῖν, καὶ συνήφθη· ἐπ' ἐνίων δὲ, πιστὸν ἀπίστω, καὶ γέγονεν οὕτω. Καὶ τούτων οὐδεὶς ἐστὶν ἱκανὸς συνιδεῖν τὰς αἰτίας, πλὴν τοῦ οὕτω διαταξαμένου καὶ μερίσαντος θεοῦ, καὶ καλέσαντος Κυρίου. Εἰ δὲ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Κύριος τὰς τοιαύτας συναφείας ἔταξε καὶ ἐμέρισε κατὰ τὸ ἐκάστου συμφέρον, οὐκ ὀφείλει ὁ πιστὸς, ἀπίστω συναφθεὶς, δυσφορεῖν ἢ ἀγωνιᾶν, καὶ λύσιν ἐπιζητεῖν· ἀλλὰ καθὼς ἐκλήθη ἕκαστος, τούτῳ ἐμμένειν καὶ συμπεριπατεῖν. Ὁ γὰρ Σευηριανὸς ἔστιξεν οὕτως. Εἰ γὰρ μὴ οὕτω στίξης, ἀσυνάρτητον ἔλεγεν εἶναι τὴν σύνταξιν. Οὕτω σε, φησὶν, ἐμέρισιν ὁ θεός, καὶ οὕτω κέκληκε, μετὰ γυναικὸς ἢ ἀνδρός ἀπίστου· στέργε τοιγαροῦν τὸν γάμον, καὶ μὴ διαλύσης τὴν πίστιν (1). Οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσομαι.] Τοῦτο ἐπάγει, ἵνα τῷ ἔχειν καὶ ἄλλους κοινωνοὺς, προθυμότεροι περὶ τὴν ὑπακοὴν γένωνται.

18 Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπισπάσθω. Ἐν

(1) Ὁ Θεοφύλακτος· «Τινὲς οὕτως ἀνέγνωσαν· Τί οἶδας, ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις, ἡ μή; Εἴτα ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς· Ἐκάστω ὡς ἐμέρισεν ὁ θεός· τουτέστι· Πόθεν οἶδας, καὶ τί σώσης, καὶ τίς καὶ μή; Ἄδηλον πάντως· ἀδήλου δὲ ὄντος, οὐ δεῖ λύειν τὸν γάμον· μὴ σώζων μὲν γάρ, οὐκ ἐβλάθης· σώζων δὲ, ὠφελήσας καὶ ὠφελήθης.» Ἐπειτα εἰς τὸν Χρυσόστομον (Τομ. Ι'. Σελ. 165.) ἀναφερόμενος, λέγει· «Ἄλλ' οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Ἰωάννης ἀνέγνω· ἄλλα· Εἰ μὴ ἐκάστω ὡς ἐμέρισεν ὁ θεός· ὁ καὶ βέλτιον πάντως· ὡσανεὶ γὰρ εἶπεν ὁ ἀπόστολος· Οὐ γίνεται ὁ χωρισμὸς διὰ τὴν ἀπιστίαν, εἴ μὴ ἡ ἐκείτω, ἀντὶ τοῦ· Ἀλλὰ ἕκαστος οὕτως ἔχεται, ὡς πωδύνησεν αὐτὸν ὁ θεός· γυναῖκα ἔχων ἀπιστὴν ἐκλήθη; μένει ἔχων, καὶ μὴ διὰ τὴν ἀπιστίαν ἐκβάλλῃς.»

19 ἀκροβυστία τις ἐκλήθη; μὴ περιτεμνέσθω. Ἡ περιτομή οὐδὲν ἐστὶ, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδὲν ἐστὶν, 20 ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν θεοῦ. Ἐκαστος ἐν τῇ κλήσει, ἢ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω.

Πάλιν φησί· Περιτετμημένος ἐκλήθη; μὴ ἐπισπῶ. Ὁ δὲ ἅγιος Ἐπιφάνιος φησιν, ὅτι διὰ τινος θεραπείας φαρμακευτικῆς δύναται τις ποιῆσαι τὸν ἐμπερίτομον ἀκρόβυστον· καὶ ὅτι ταύτης τῆς ἐπινοίας πρῶτος εὑρετής γέγονεν Ἡσαΐ· διὰ τοῦτό φησιν ὁ θεός· Τὸν Ἡσαΐ ἐμίσησα. Ἐν ἀκροβυστία τις ἐκλήθη; μὴ περιτεμνέσθω.] Εἰκὸς γὰρ ἦν διὰ τινος θεραπείας δύνασθαι εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανελθεῖν τὴν περιτομήν, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνατρέχειν καὶ καυχᾶσθαι. Ἐν ἀκροβυστίᾳ, φησὶν, ἐκλήθη; μένει δ' εἰ· οὔτε γὰρ ἡ περιτομή πρὸς σωτηρίαν συμβάλλεται, οὔτε ἡ ἀκροβυστία λυμαίνεται· ἐνός γὰρ χρεῖα μόνον, τοῦ πληροῦν τὰς ἐντολάς. Καὶ ἡ ὠφέλεια διὰ τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς περιγίνεται ὁμοίως καὶ τῇ περιτομῇ καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ· τῶν γὰρ ἐν ἀνθρώποις πράξεων, αἱ μὲν καθ' αὐτὰς ἔχουσι τὸ χρήσιμον, καὶ εἰ μὴ ὧσιν ἐντολῆς ἡρτημέναι θείας, οἷον ἡ δικαιοσύνη καὶ τὰ ὅμοια· αἱ δὲ, διὰ μόνην τὴν ἐντολήν, ὡς τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ νόμῳ.

21 Δοῦλος ἐκλήθη; μὴ σοι μελέτω· ἀλλ' εἰ καὶ δύ- 22 νασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι. Ὁ γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος, ἀπελεύθερος Κυρίου ἐστίν· ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος κληθεὶς, δοῦλός ἐστι Χριστοῦ. Τιμῆς ἡγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι 24 ἀνθρώπων. Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μενέτω παρὰ θεῷ.

Πάλιν ἡ αὐτὴ συμβουλή, οἷον τὸ ἐν ταῖς αὐτοῖς μένειν, ἐν οἷς ἐκλήθη τις. Εἰ δοῦλος ὢν ἐκλήθη, μὴ θορυβοῦ· οὐ λυμαίνεται πρὸς τὴν πίστιν ἡ δουλεία· καὶ τοσοῦτον οὐ λυμαίνεται, ὥστε, εἰ καὶ δύνασαι ἐλευθερωθῆναι, μᾶλλον χρῆ



σε δουλεύειν. Οὕτως οὐδὲ εἷς ἔσται σοι ἐκ τῆς δουλείας ἐμποδισμός.—ΑΛΛΩΣ. Ἵνα μὴ τοῖς δούλοις ἐμπόδιον πρὸς τὴν εὐσεβείαν ἡ δουλεία νομισθῇ, διαζήθηται φησὶν, ὅτι τοῦτο τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ ἐμποδῶν εἶναι, ὥστε οὐδὲ ἐν φροντίδι εἶναι δεῖ περὶ αὐτῆς. Μὴ γὰρ μελέτω σοι, φησὶν· ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι διὰ τινος σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἐλεύθερος γενέσθαι, ἕα τοῦτο, καὶ κέρησο μάλλον τῇ δουλείᾳ· οὐδ' οὕτως οὐδὲν ἐλαττοῦσαι τοῦ δεσπότου· ἀπελεύθερος γὰρ, ὥσπερ καὶ κακῆνος, τοῦ κοινοῦ δεσπότου. Δούλος μὲν γὰρ εἶ τοῦ κοινοῦ δεσπότου, ὥσπερ καὶ κακῆνος· καὶ ἀπελεύθερος· πάλιν, ὥσπερ καὶ κακῆνος. Τί οὖν σοι τῆς σωματικῆς μέλει δουλείας, τῆς μήτε σὲ ἐλαττούσης, μήτε τῷ δουλευομένῳ μειζόν τι προστιθείσης, ἀλλ' ἐκάτερα μὴδὲν εἰς τὸ τυχεῖν τῶν ἔσων παραβλαπτούσης; —'Ο γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δούλος.] Ἐν τοῖς κατὰ Χριστόν, φησί, πράγμασιν, ἔσοι ἔστέ σὺ καὶ ὁ δεσπότης ὁ σός· κακῆνος γὰρ δούλος Χριστοῦ ἔστί· σὺ δὲ τάχα καὶ πλέον ἔχεις· ἀπελεύθερος γὰρ εἶ Χριστοῦ· αὐτὸς γὰρ σε πάσης νοητῆς δουλείας ἡλευθέρωσεν. Ὅμως ἐκ τῆς περιουσίας τῶν λέξεων θέλει δεῖξαι τὸ ἴσον δούλου καὶ δεσπότου· ἐπεὶ πάντες ἀπελεύθεροί τε ἐσμὲν Χριστοῦ· καθὼς ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς τῆς τυραννίδος τοῦ σατανᾶ· καὶ δούλοι Χριστοῦ· ἐπειδὴ ἐκείθεν ἐλευθερώσας, ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἡγάγε βασιλείαν. Τιμῆς ἡγοράσθητε.] Τῷ γὰρ αἵματι τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ ἡγόρασεν ἡμᾶς ὁ θεὸς καὶ πκτήρ. Μὴ γίνεσθε δούλοι ἀνθρώπων.] Ἄνω εἶπεν· Ἐὰν καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μάλλον χεῖσαι· ἐνταῦθα δὲ λέγει· Μὴ γίνεσθε δούλοι ἀνθρώπων· τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ἐλευθέρους καὶ πρὸς δούλους ἀρμόζει. Ὁ γὰρ τῷ δεσπότη, ἄτοπα καὶ ἀσεβῆ ἐπιτάττοντι, μὴ εἰκὼν, οὐ γίνεται δούλος ἀνθρώπων, καὶ ὑπὸ ζυγὸν τῇ δουλείᾳ· τοιοῦτος ἦν ὁ Ἰωσήφ· ὁ δὲ διὰ δῶρα ἡ γαστριμαργίαν ὑπουργῶν ἀνθρώποις πρὸς ἀτόπους ὑπηρεσίας, δούλος ἔστιν ἀνθρώπων, καὶ ἐλεύθερος εἶναι δοκῇ. Ταύτην ἀπαγορεύει τὴν δουλείαν, οὐ τὴν συνήθη καὶ

φρονομισμένην· ἐκείνη γὰρ τῇ δουλείᾳ ὑποτάσσεται καὶ εἶκειν πανταχοῦ παραινέει (1).

25 Περὶ δὲ τῶν παρθένων, ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω· γνώμην δὲ δίδωμι, ὡς ἡλεημένος ὑπὸ Κυρίου  
26 πιστὸς εἶναι. Νομίζω οὖν, τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ  
27 τὸ οὕτως εἶναι. Δέδεσαι γυναικί· μὴ ζῆται λύσιν·  
28 λέλυσαι ἀπὸ γυναικός· μὴ ζῆται γυναικα. Ἐὰν δὲ καὶ γήμης, οὐχ ἡμαρτες· καὶ ἐὰν γήμη ἡ παρθένος, οὐχ ἡμαρτε· θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἐξουσιν οἱ τοιοῦτοι· ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι.

Ἐπειδὴ εἰς μεῖζονα φιλοσοφίαν ἔρχεται, φοβεῖται αὐτὸ καθαρῶς ἐπιτάζει, τὴν ἀποτυχίαν τῶν μετιόντων δεδοικώς. Διὰ τοῦτο, οὐχ ὡς ἐπιταγὴν, ἀλλ' ὡς συμβουλὴν δίδωσι. Τὰ δὲ περὶ τῶν παρθένων, ἐμμελέστερον ἡρμήνευσεν Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὡς ἐν μονοβίβλῳ ἀκριβέστερον περὶ τούτου διαλαβὼν, καὶ ἐκεῖ πρόσχες (2). ἐγὼ δὲ τὰ χάριτι θεοῦ ἐπελθόντα μοι ἔγραψα. Ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω.] Ἐπειδὴ ὁ Κύριος, φησιν, οὐκ ἐνομοθέτησεν, οὐδὲ ἐπέταξε τι περὶ τῆς παρθενίας· ἀλλ' εἶπεν· Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω (α). οὐκοῦν οὐδὲ ἐγὼ τολμῶ ἐπιτάζειν· μέγα γὰρ καὶ ἐπικίνδυνον τὸ πράγμα· πλὴν ἀλλὰ γνώμην δίδωμι, τουτέστι, συμβουλὴν· καθὼς καὶ αὐτὸς ἡξιώθη διὰ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ πιστὸς εἶναι (3). Ὡς ἡλεημένος ὑπὸ Κυρίου.] Ἠλεημένος, φησὶν, εἰς τὸ εἶναι πιστὸς, οἶον, κῆρυξ καὶ γνωμοδότης. Νομίζω οὖν, τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν.] Ὅρα πάλιν, πῶς τὴν ἐξ ἀνάγκης ἐπιταγὴν κολάζει. Νομίζω,

(1) Ἑβρ. 5', 5—8. Κολοσ. Γ', 22—25. Α' Τιμ. 5', 1. 2.

(2) Εἰς τὸ σύγγραμμα ἐκεῖνο παραπέμπει ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος, λέγων· «Εἰ δὲ παρεδράμωμεν τὰ περὶ τῆς παρθενίας, μηδὲς ἡμῶν ἔκον καταγινωσκίτω· καὶ γὰρ ἐλόκληρον ἡμῖν βιβλίον εἰς τοῦτο σύγκειται· τὸ χωρίον· καὶ μετὰ ἀκριβείας, τῆς ἡμῶν ἐγχαρούσης. ἐκεῖ πᾶσιν ἐπεξελθόντες, περιττολογίαν εἶναι ἐνομίαμεν καὶ ἐνταῦθα πάλιν αὐτὰ ἐνθεῖναι. Διόπερ ἐκεῖ παραπέμπομεν ὑπὲρ τούτων τὸν ἀκρατήν.» Τιμ. 1. Σελ. 168. Εὐρίσκεται δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐκδοσμένον ἐν τόμῳ Α'. Σελ. 268.

(α) Ματθ. 10', 12.

(3) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου.

φησί. Τί; Ὅτι καλὸν τὸ ἄνευ γάμου εἶναι, διὰ τὰς ἐν αὐτῷ δυσκολίας, καὶ τὰ τοῦ γάμου κακὰ. Διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην.] Τὸν διωγμὸν οἶμαι λέγειν αὐτὸν ἐνταῦθα, τὸν ἀπὸ τῶν ἀπίστων τοῖς πιστοῖς ἐπανατεινόμενον, καὶ τὰς ἄλλας ἐπηρεάς καὶ κακώσεις, ἃς ὑπέμενον· τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἐνεστῶσαν ἀνάγκην αὐτὸν καλεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ παραινεῖς ὑψηλὴν καὶ μεγάλην ἠθέλησε ποιήσασθαι, μετὰ περιστάσεως ἔδοξεν αὐτὴν εἰσάγειν. Καλόν, φησιν, ἡ παρθενία, καὶ διὰ τὴν ἐνεστῶσαν τῶν πειρασμῶν φορὰν· ῥᾶον γὰρ καὶ ἀκοπώτερον ταύτην οἴσομεν, ἢ γυναῖκας καὶ τέκνα ἐν διωγμοῖς καὶ μυρίαις ταλαιπωρίαις συνεπαγόμενοι. Καταμεριζομένης γὰρ εἰς πολλὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐν ἀφορήτῳ κακῷ ἀνάγκη καταβαπτισθῆναι τὸν ἄνθρωπον· μόνον δὲ ὄντα, καὶ τοῖς ἑτέρων πάθεσι μὴ κατατεμνόμενον, εὐχερὲς τῆς τῶν κακῶν ὑπερνασχεῖν τρικυμίας. Εἴτα, ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Οὐκοῦν καὶ ὁ φθάσας γάμῳ κοινωνῆσαι, ἄμεινον ποιήσει λύων τὸν γάμον· ἐπήγαγε, Μὴ γένοιτο! τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν, δέδεσαι γυναικί; μὴ ζῆτει λύσιν. Ἀλλ' ὥσπερ, φησὶν, ὁ δεδεμένος, οὐκ ὀφείλει λύσιν ζητεῖν, οὕτως οὐδὲ ὁ λελυμένος, δεσμὸν ἑαυτῷ ὀφείλει περινοεῖν. Τὸ δὲ, λέλυσαι, διχῶς ἐστὶν ἐκλαβεῖν, ἢ ὅτι οὕτω ὅλως ἐδέσθης, ἢ ὅτι λυθεῖς, ἀφ' οὗ ἐδέσθης δεσμοῦ, οὐκ ὀφείλεις ἄλλῳ γυναικὸς δεσμῷ πάλιν συνδεθῆναι. Μὴ ζῆτει λύσιν.] Ἐπειδὴ εἶπε περὶ παρθενίας, δεδοικώς αὐτοῦς, ὡς ἀστηρίκτους, μῆτι θορυβηθῶσι, συντρέχει τὸν γάμον· συνάδει δὲ τοῖς ἄνω εἰρημένοις. Λύσιν γὰρ ἐνταῦθα, οὐ τὴν ἐκ συμφωνίας ἀποχὴν τῆς μίξεως λέγει, ἀλλὰ τὴν παρὰ γνώμην, καὶ ἄνευ λόγου πορνείας, διάλυσιν τοῦ συναλλάγματος· τὸ δὲ, μένοντος τοῦ ἀνδρογύνου, παρθενεῖς, καλόν. Ἐὰν δὲ καὶ γήμης.] Ἐπιδιορθοῦται αὐτὸ, τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀκροατῶν δεδοικώς, ὡς οὐ χωρούντων τὴν παρθενίαν.—ΑΛΛΩΣ. Τὸ, Ἐὰν δὲ καὶ γήμης, οὐχ ἡμαρτες, καὶ ἐφεξῆς, τοῖς ἄνω καθ' ὑπερβάτον συντακτέον· οἶον· Καλὸν

ἄνθρωπον τὸ οὕτως εἶναι· ἐὰν δὲ καὶ γήμης, οὐχ ἡμαρτες, καὶ ἐξῆς. Οὐ γὰρ δεῖ συνάπτειν αὐτὸ τῷ, λέλυσαι ἀπὸ γυναικὸς; μὴ ζῆτει γυναικα· ἐὰν δὲ καὶ γήμης, οὐχ ἡμαρτες. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνακόλουθος, οὕτω λαμβανομένη ἡ ἔννοια· τί γὰρ τῷ γεγαμηκότι ἤδη καὶ διαλυθέντι προσήκει λέγειν, Ἐὰν δὲ καὶ γήμης; τοῦτο γὰρ τοῖς μήπω γεγαμηκόσιν ἀρμόδιον. Ἐπειτα δὲ, καὶ μέγα ἐστὶν ἀμάρτημα, λυσάμενον ἀπὸ τῆς γυναικὸς, ἄλλην γήμασθαι. Ὡστε οὐκ ἐγχωρεῖ οὕτω συνάψαι τὸ χωρίον, ἀλλ' ὡς πρότερον εἴρηται. Καὶ γὰρ καὶ πρὸ ὀλίγου εἶπε· Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἀγαμος (α). Διὰ τε οὖν τὰ προειρημένα, καὶ τὸ νῦν εἰρημένον, ἵνα μὴ ἐναντία ἑαυτῷ λέγειν δόξῃ, καθ' ὑπερβάτον συντακτέον. Εἰ δὲ τὸ, λέλυσαι, οὐχὶ πρὸς τοὺς συναφθέντας, εἴτα διαλυθέντας, ἀκούσεις, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸς τοὺς μὴ συνελθόντας ὅλως εἰς γάμου κοινωνίαν, ἀλλὰ λελυμένους ὄντας τοῦ τοιοῦτου δεσμοῦ, ἐγχωρεῖ καὶ κατὰ πόδα ἡ σύνταξις.—Καὶ ἐὰν γήμη ἢ παρθένος, οὐχ ἡμαρτε.] Παρθένον ἐνταῦθα φησὶν οὐ τὴν ἀφιερωμένην θεῷ, ἀλλὰ τὴν ἀγαμον κόρη· ὡς ἦγε ἀφιερωθεῖσα θεῷ, ἐὰν γήμη, μοιχὸν ἐπιφέρει τῷ Χριστῷ, ὃ νενύμφευται. Θλίψιν δὲ ἔξουσι τῇ σαρκί.] Οἱ γαμοῦντες, φησί, θλίψιν ἔξουσι, διὰ τὰς ἐν τῷ γάμῳ φροντίδας καὶ λύπας· Ἐγὼ δέ, φησι, φείδομαι ὑμῶν, ὡς τέκνων, καὶ βούλομαι, ἐλευθέρους εἶναι καὶ ἀλύπους· τέως γὰρ ἐν δεσμοῖς τυγχάνετε· δέδεσαι γάρ, φησι, γυναικί. Εἴτα καὶ ἑαυτῶν οὐκ ἐξουσιάζουσιν, ὡς ἄνω φησὶν.

- 29 Τοῦτο δὲ φημι, ἀδελφοί, ὅτι ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστιν· ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας,  
30 ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι· καὶ οἱ κλαίοντες, ὡς μὴ κλαίοντες· καὶ οἱ χαίροντες, ὡς μὴ χαίροντες· καὶ  
31 οἱ ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες· καὶ οἱ χρώ-

(α) Α' Κορ. Ζ', 11.

μενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι.  
Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.

Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι *θλίβειν τῇ σαρκὶ ἐξουσιν*, ἵνα μὴ τις εἴπῃ, Ἀλλὰ καὶ ἡδονὴν ἐκ τοῦ συνεσταλμένου καιροῦ πειρᾶται τὰ τῆς ἡδονῆς ὑποτεμεῖν. Διὰ τοῦτό, φησι, λέγω, ὅτι θλίβειν ἐξουσιν, ἐπειδὴ μήτε ἡδονὴν δύνανται ἔχειν, τῷ τὸν καιρὸν οὕτω συνεστάλθαι, καὶ πρὸς λύσιν ἐπείγασθαι. Ἢδὴ γὰρ ἡγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, καὶ λοιπὸν ἀποδημεῖν πρὸς αὐτὸν κελευόμεθα. *Ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι.*] Πῶς δ' ἂν ὦσιν ὡς μὴ ἔχοντες; Ἐν τῷ μὴ ὑπακούειν αὐταῖς εἰς τὰς μωρὰς τοῦ κόσμου ἐπιθυμίας· ἢ ὅτι καὶ περὶ τὴν μίξιν ἐγκρατεῖς εἶναι βούλεται. *Καὶ οἱ κλαίοντες, ὡς μὴ κλαίοντες.*] Διὰ τὴν τοῦ καιροῦ βραχύτητα, πάντα τὰ ἐν σπουδῇ νῦν ὑπάρχοντά τισιν, ὡς οὐκ ὄντα, φησὶν, ὀφείλομεν ἡγεῖσθαι, καὶ τὸ ἔχειν γυναῖκα, καὶ τό χαίρειν, καὶ τὸ λυπεῖσθαι. Ὅταν γὰρ ἐγγὺς ὁ θάνατος, τί δεῖ τοῖς ὧδε ἐμφιλοχωρεῖν; καὶ νομίζειν εἶναι γάμον καὶ ἀγορασίας, ἢ τὸ ὅλως χρᾶσθαι τῷ κόσμῳ; *Καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι.*] Τὸ πᾶν τῇ κοσμικῇ ἀπολαύσει, οἷον τρυφῇ, καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείᾳ κεχρῆσθαι, *κατάχρησιν* καλεῖ, τὸ μὴ κεχρῆσθαι αὐτῷ, καθὼς πρέπει, σημαίνων. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο παρήχθημεν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ταῦτα πράττωμεν· ἐπ' ἔργοις γὰρ ἀγαθοῖς ἐκτίσμεθα. Ὁ οὖν τὰ ἐν οἷς ἐπλάσθη ἀφείς, καὶ ἐτέρως τῷ κόσμῳ χρώμενος, *παραχρᾶται* αὐτῷ. *Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.*] Παρέρχεται, καὶ τέλος ἕξει, φησὶν, ὁ κόσμος ὁ νῦν ὀρώμενος. Τί οὖν ἔχασθαι δεῖ τοῦ λυομένου; *Σχῆμα* δὲ εἶπεν, ἐμφαίνων, ὅτι ἄχρις ὧσέως εἰσι τὰ τοῦ παρόντος κόσμου, καὶ οὐκ ἔχουσι τι μόνιμον ἢ βέβαιον.

32 Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. Ὁ ἄγαμος μερι-  
33 μνᾶ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ  
γαμήσας μεριμνᾶ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ  
34 γυναικί. Μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος· ἡ

ἄγαμος μεριμνᾶ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἀγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι· ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾶ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί.

Πῶς δ' ἂν εἴμεν ἀμερίμνοι; Εἰ ἄγαμοι ὦμεν· τὰς γὰρ κοσμικὰς φροντίδας τίς ἀγνοεῖ; Ὁ ἄγαμος μεριμνᾶ τὰ τοῦ Κυρίου. Ὅρα, πῶς τῇ τῆς μερίμνης διαφορᾷ ἐπὶ τὴν παρθε-νίαν παρακαλεῖ· τὸ γὰρ τὰ τοῦ Κυρίου μεριμνᾶν, οὐκ ἔστι μερίμνα, ἀλλὰ σωτηρία. Ὅθεν ἄνω λέγει· *Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. Μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος.*] Μεμέρισται, τουτέστι, διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ οὐ τὴν αὐτὴν ἔχουσι φροντίδα, ἀλλὰ μεμερισμέναι εἰσὶ ταῖς σπουδαῖς· ἡ μὲν γὰρ παρθένος, τὰ τοῦ Κυρίου μεριμνᾶ, ἵνα ἡ σώματι καὶ πνεύματι ἀγία· σώματι μὲν, διὰ τὴν ἀγνείαν, πνεύματι δὲ, διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν οἰκειότητα, καὶ τὴν ἐνοικησιν τοῦ παρακλήτου πνεύματος· ἡ δὲ γαμήσασα, τὰ τοῦ κόσμου μεριμνᾶ· ἀνδρὶ γὰρ ἀρέσαι βούλεται. Ἴσως γὰρ καὶ εὐοπτος εἶναι βούλεται, καὶ οἰκουρὸς, καὶ μὴδὲ τῷ δεομένῳ ἀπλούσα χεῖρα φιλόανθρωπον. *Γυναῖκα* δὲ φησι, τὴν γεγαμηκυῖαν.

35 Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὁμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω· οὐχ ἵνα ἐβρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὖ-σχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάσως.  
36 Εἰ δὲ τις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει, ἔάν ἡ ὑπέρακμος, καὶ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι· ὁ θέλει, ποιεῖτω· οὐχ ἁμαρτάνει· γαμείτωσαν.

Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὁμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω.] Τοὺς περὶ παρθενίας λόγους, φησὶν, ἐκίνησα, τοῦτο ὑμῖν συμφέρειν εἰδὼς· οὐχ ἵνα δὲ ἀναγκάσω ὑμᾶς, καὶ θέλοντας, καὶ μὴ θέλοντας, παρθενεύειν. Τὴν γὰρ ἀνάγκην ἐβρόχον καλεῖ. Ὁρᾷς, πῶς δέ-δοικε τέλειόν τι ἐπιτάξαι; Ἀλλὰ πρὸς τὸ εὖσχημον.] Τί γὰρ παρθένου καὶ τῆς τοιαύτης πολιτείας καὶ ζωῆς εὖσχημονέστερον καὶ καθαρώτερον; *Καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ.*] Οὐ γὰρ λέγω, φησὶ, ταῦτα, ἵνα ἐβρόχον ὑμῖν καὶ ἀνάγκην ἐπιβάλω, ἀλλὰ

πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ ἀπερισπάσως εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀγαγεῖν ὑμᾶς βουλόμενος. Ἔστι δὲ εὐπρόσεδρον, τὴ εὐχερῶς παραμένον, ἢ διπνεκῶς, ἀμετεωρίσως, ἀφροντίστως. *Εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν νομίζει.*] Ἀσθένεια φύσεως ἀνθρώπου τὸ νομίζειν ἀσχημονεῖν, εἴγῃ τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα φυλάττει παρθένον, καὶ θεῷ ἀφιστοῖ. Εἰ δέ τις, φησὶν, ἀσχημοσύνην νομίζει φέρειν αὐτῷ, τὸ ἀνέκδοτον γάμῳ φυλάττειν οἱκοὶ τὴν θυγατέρα παρθελεύουσαν, καὶ οἶεται οὕτω μᾶλλον ὀφείλειν γίνεσθαι, οἷον ἐκδοῦναι, *ποιεῖτω, ὃ θέλει.* οὐ γὰρ κεκώλυται ὁ γάμος· μὴ γένοιτο! εἰ καὶ ὑψηλότερον ἢ παρθένα. Ὡστε, εἰ βούλονται, ἐκγαμίσωσαν αὐτάς, φησι. Εἰ δέ τις ἔστηκεν ἐν αὐτῇ τῇ γνώμῃ ἐδραῖος, ἥτοι εἰς τὸ μὴ ἐκγαμίσαι αὐτήν, μὴ ποιῶν τοῦτο ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀπὸ νόμου κωλυόμενος· (ὁ γὰρ οὕτω τοῦτο ποιῶν, λίαν ἁμαρτάνει) ἔαν οὖν τις τοῦτο, ὡς μὴ ἔχων ἀνάγκην ποιῇ, ἀλλ' ὡς κύριος μὲν ὢν ἑκατέρου θελήματος ἀπὸ τοῦ νόμου, αὐτὸς δὲ αἰρετώτερον κρίνων τὸ μὴ ἐκγαμίζειν, καὶ οὗτος καλῶς ποιεῖ, φυλάττων παρθένον καὶ ἀμέριμνον τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα. Δύναται δὲ τὸ, *Μὴ ἔχων ἀνάγκην*, καὶ ἄλλως οὐδὲν ἥττον οὐκείως ἐκληφθῆναι· οἷον· Μὴ ἀναγκαζόμενος τὸ ἐναντίον ποιεῖν ὑπὸ τῆς θυγατρὸς. Ἐὰν γὰρ ὁρᾷ τὰ τῆς θυγατρὸς εἰς τὸ ἐκγαμίζειν αὐτὸν ἀναγκάζοντα, οὐκ ὀφείλει παρθένον αὐτὴν τηρεῖν, εἰς τὸ ἐναντίον αὐτὴν καὶ τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς γνώμης ἐκβιάζόμενος· ἐκούσιον γὰρ, ἀλλ' οὐκ ἀκούσιον τὸ τῆς παρθενίας· ἐπεὶ μετὰ τοῦ ἀκουσίου, καὶ εἰς χειρὸν ἂν ἀποκλίνειν, ἑαυτῇ μὲν συγγνώμην φέρουσα, εἰς δὲ τὸν βιασάμενον αὐτὴν παρθελεύειν, τῆς ἀτοπίας τὴν αἰτίαν ἀναφέρουσα. \**Ἦν τὸ, Μὴ ἔχων ἀνάγκην*, καὶ τοῦτο ἂν ὑποδηλώσειε· Μὴ ἔχων ἀνάγκην τοῦτο ποιεῖν, ἢ ὡς προαφιερώσας τῷ θεῷ, καὶ ἀναθεῖς παρθελεύειν, ἢ ὡς τῆς θυγατρὸς ἐπὶ τοῦτο καταναγκαζούσης. Τῷ γὰρ ὑπὸ τίνος τῶν εἰρημένων ἀνάγκην ἔχοντι μὴ ἐκγαμίζειν, οὐδὲ βουλεύσασθαι ἄλλως ἐνι, οὐδὲ κρίσιν ἄλλην ἐν τῇ καρδίᾳ μελετῆσαι· ἀλλ' οὐδὲ ἐπιτελοῦντι τηλικούτος ὁ ἔπαινος, ὅσον μὴ

ἐπιτελοῦντι τὸ κατὰ καιρὸν, ἀλλὰ πολλαπλάσιον. Ὅς δὲ χωρὶς ἀνάγκης τοῦτο κέκρικε ποιεῖν ἐν τῇ καρδίᾳ, παρθένον μὲν ἔχων, μέγα κατῳρώσεν, ἐκγαμίσας δὲ, οὐδὲν ὅλως ἡμαρτεν. — *Ὁ θέλει, ποιεῖτω.*] Ἐἴτε ἐκγαμίσάτω, εἴτε τηρεῖτω παρθένον· οὐδέτερον γὰρ ἁμαρτία· εὐδοκεῖ δὲ μᾶλλον ὁ φυλάττων παρθένον, ὡς προῖων φησὶν.

- 37 Ὅς δὲ ἔστηκεν ἐδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τοῦ  
38 τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς ποιεῖ. Ὡστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων, καλῶς ποιεῖ· ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων, κρεῖσσον ποιεῖ.

Οὕτως, πῶς ἐκ προοιμίων θαυμάζει τὸν τηροῦντα αὐτὴν παρθένον; Ὅς ἔστηκε, φησὶν, *ἐδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ.*] Ἀπὸ τοῦ ἐκεῖνος, ὁ διὰ τὴν δοκοῦσαν ἀσχημοσύνην καθυφαίς καὶ ἐκγαμίσας, οὐκ ἔστηκεν ἐδραῖος ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ θεοῦ. *Μὴ ἔχων ἀνάγκην.*] Οὐκ ἔχει, φησὶν, ἀνάγκην μὴ ἐκγαμίσαι αὐτήν. Ἡ γὰρ ἂν, οὕτε οὕτω θαυμάσιος ἦν μὴ ἐκγαμίζων· τῇ γὰρ ἀνάγκῃ, καὶ οὐκ αὐτῷ, τὸ ἔργον ἐλογίζετο· νῦν δὲ αὐτοῦ φιλοτιμία ἐστὶ τὸ πᾶν, καὶ θεοφιλὴς προαίρεσις. Ὁ γὰρ ἄκων καὶ ἐξ ἀνάγκης φυλάττων τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, ἄχαρις· ὁ δὲ διὰ τὸν τοῦ Κυρίου πόθον, μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἀλλ', ὃ θέλει, τοῦτο ποιεῖν δυνάμενος, εἰ φυλάζει, ἐκεῖνος θαυμάσιος. *Καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.*] Ἐδραῖόν τινα ὑποτίθεται ἄνθρωπον, ὃν οὐκ ἔχουσε σαλευσθαι ἢ δοκοῦσα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀσχημοσύνη ἐπὶ τῶν φυλαττόντων παρθένοισι τὰς θυγατέρας. *Καλῶς ποιεῖ.*] Ἐπαινεῖ αὐτὸν τῆς ἐδραίας γνώμης, *Καὶ ὁ ἐκγαμίζων, καλῶς ποιεῖ.*] Καὶ ἐκεῖνο μὲν καλόν· οὐ γὰρ ἁμαρτία τὸ ἐκγαμίζειν· πᾶν δὲ, ὃ οὐκ ἁμαρτία, καλόν· ὁ δὲ γε μὴ ἐκγαμίζων, καὶ κατῳρώματι πράττει, ὃ κρεῖττόν ἐστιν. Ὅρα δὲ, πῶς ἐκ τῆς συγκρίσεως, τὸ μὴ ἐκγαμίζειν συμβουλεύει.

39 Γυνὴ δέδεταί νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ

αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρᾳ  
40 ἐστίν, ᾧ θέλει γαμῆθῃ, μόνον ἐν Κυρίῳ. Μακα-  
ριώτερα δὲ ἐστίν, ἐὰν οὕτω μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν  
γνώμην· δοκῶ δὲ καὶ γὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν.

[Περὶ δευτερογαμίας ἐνταῦθα διδάσκει, συγχωρῶν μὲν αὐτὴν·  
πλὴν μακαριώτεραν τιθεὶς τὴν μὴ διγαμοῦσαν. Ὡς γὰρ ἡ  
παρθενία τοῦ πρώτου γάμου καλλίων· οὕτω καὶ ὁ πρῶτος γά-  
μος τοῦ δευτέρου (1).] *Γυνὴ δέδεται νόμῳ.* Νόμῳ λέγει τῷ  
περὶ τῶν μοιχῶν, ᾧ κατέχεται εἰς τὸ μὴ συμπλακῆναι ἐτέρῳ.  
Διὰ τοῦτο εἶπε, *Δέδεται*· καὶ ἐν τῷ ἐπεῖν, *δέδεται*, δείκνυ-  
σιν, ὅτι μοιχαλὶς ἂν γένοιτο, ἐτέρῳ συζευχθεῖσα, ζῶντος τοῦ  
ἀνδρός· ἀποθανόντος δὲ, *Ἐλευθέρᾳ ἐστίν*, ᾧ θέλει γαμῆθῃ-  
ναι. Ἠλευθέρωται γὰρ τοῦ πρώτου δεσμοῦ καὶ νόμου,  
καὶ λέλυται. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἐλύθη, προτρέπεται, μὴ πάλιν  
γῆμαι καὶ δεθῆναι. *Μόνον ἐν Κυρίῳ.*] Πλὴν μετὰ  
σωφροσύνης, φησί, καὶ κοσμιότητος δεθῆτω νομίμῳ γάμῳ,  
ἐπὶ παιδοποιίᾳ καὶ προστασίᾳ, μὴ διὰ πάθος ἐπιθυμίας. *Κατὰ  
τὴν ἐμὴν γνώμην.*] Ἵνα μὴ ἀνάγκην τὸ πρᾶγμα νομίσῃς,  
φησί, *Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην*· ὅσον ἐγὼ γινώσκω, κατὰ τὴν  
ἐμὴν παραινέσιν καὶ συμβουλήν, οὐ κατὰ τινὰ νομοθεσίαν  
ἀνάγκην. Εἵτα, Ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Οὐκοῦν, εἰ μὴ ἐστὶ νομοθε-  
σία, τί χρὴ ὅλως τινὰ κατὰ τὴν σὴν παραινέσιν ποιεῖν; ἐπή-  
γαγεν, ὅτι καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ παναγίου Πνεύματος παραινουμέν,·  
εἰ καὶ μὴ εἰς νόμου ἀνάγκην, διὰ τὴν ἀσθένειαν ὑμῶν, τὴν  
συμβουλήν κατακλείομεν. *Δοκῶ δὲ καὶ γὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν.*  
Ἵνα μὴ τις νομίσῃ τὰς τοιαύτας συμβουλίας Παύλου εἶναι,  
καὶ διὰ τοῦτο ἀνθρωπίνως, ἐπάγει, ὅτι *πνεῦμα θεοῦ ἔχω*·  
ὡς εἰ ἔλεγεν ὅτι, *Νομοθεσίαι εἰσὶ τοῦ παρακλήτου, οὐκ ἐμαί.*  
Πολλὴν δὲ ταπεινοφροσύνην ἐνδείκνυται τὸ, *δοκῶ*, λέγων,  
τοῦτέστιν, ἡγοῦμαι, ὑπονοῶ.

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφλάκτου.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ διαφορᾶς ἐδεσμάτων καὶ ἀποχῆς  
δαιμονικοῦ σεβάσματος· ἐν ᾧ, περὶ συμ-  
περιφορᾶς· περὶ τῆς ἑαυτοῦ πολυπλό-  
κου συμπεριφορᾶς· περὶ τοῦ μὴ κοινω-  
νεῖν δαίμοσι· περὶ τοῦ μὴ ἀδιαφορεῖν  
ἐν ὠνίοις καὶ κλήσεσιν.

ΚΕΦ. VIII, 1 Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων, οἶδαμεν, ὅτι  
πάντες γινώσκοντες ἔχομεν· (ἡ γινῶσις φυσιοῦ, ἡ δὲ  
2 ἀγάπη οἰκοδομεῖ· εἰ δέ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω  
3 οὐδὲν ἔγνωκεν, καθὼς δεῖ γινῶναι· εἰδὲ τις ἀγαπᾷ  
τὸν θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ.)

Ἡ αἰτία τῆς τῶν εἰδωλοθύτων ἐπιπλήξεως αὕτη. Τινὲς, ὅγ-  
τες παρὰ Κορινθίους περὶ τὴν πίστιν τέλειοι· καὶ εἰδότες, ὅτι  
οὐ τὰ εἰσπορευόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅτι τὰ εἰδῶλα,  
ξύλα καὶ λίθοι ὄντα, οὐδὲν εἰσιν, ἀδιαφόρως ἐν τοῖς μισροῖς  
τῶν εἰδώλων οἴκοις εἰσιόντες, μετέχον τῶν ἐκεῖσε τραπεζῶν,  
καὶ εἰδωλοθύτων ἐγεύοντο. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς τελείους  
ἐβλαπτε· (δαίμονων γὰρ ἐκοινωνοῦν τραπέζαις·) καὶ τοὺς  
ἀτελεστέρους· οὐδὲ γὰρ ἐξήταζον οὗτοι μεθ' ἧς ταῦτα ποιῶσιν  
ἐκεῖνοι γινώσκοντες· ἀλλὰ τὸ γινόμενον μόνον ὁρῶντες, πρόφασιν  
ἐλάμβανον εἰδωλοθυτεῖν, ὡς καὶ τῶν τελείων, κατὰ τι-  
μὴν τῶν εἰδώλων, κοινωνούντων τῶν ἐκεῖσε τραπεζῶν. *Οἶ-  
δαμεν, ὅτι πάντες γινῶσκοντες ἔχομεν.*] Μέγα ἐφρόνουν, ὡς γινῶσιν  
ἔχοντες θεοῦ· διὸ ἐδόκουν μηδὲ παραφυλάττεσθαι τὰ εἰδωλό-  
θута. Ταύτην οὖν τὴν γινῶσιν κοινὴν πάντων λέγει· πάντες  
γάρ, φησιν, ἔχομεν ταύτην τὴν γινῶσιν. Τοῦτο δὲ λέγων, κα-  
θαιρεῖ αὐτῶν τὸ φρόνημα. *Ἡ γινῶσις φυσιοῦ.*] Καὶ ἐτέρως  
αὐτῶν καταβάλλει τὸ φύσημα, δεικνύς τὴν γινῶσιν χωρὶς

ἀγάπης οὐ μόνον οὐκ ὠφελοῦσαν, ἀλλὰ καὶ βλάπτουσαν· Φυσιοὶ γάρ, φησιν· ἡ δὲ ἀγάπη, τὸναντίον, οἰκοδομεῖ τὰ κατεβληθέντα καὶ σχισθέντα προφάσει τῆς ἐπὶ τῇ γνώσει φυσιώσεως μέλη. Καθὼς δεῖ γινῶναι.] Πάλιν ἐτέρως αὐτοὺς συστήλλει. Οὐ μόνον, φησιν, ἡ γνώσις κοινή ἐστι, καὶ φυσιοῖ, ἀγάπης οὕσα χωρὶς· ἀλλ' οὐδὲ τελεία ἐστὶ, καθὼς εἶναι δεῖ· ὡς εἰ ἔλεγεν· Οὐπω οὐδὲν ἔγνωτε τέλειον, εἰ καὶ δοκεῖτε εἰδέναι, καὶ διὰ τί τοσοῦτον ἐπαίρεσθε; Οὐ περὶ τῶν προκειμένων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς πράγματος, οὐκ ἔνεστι νῦν γνώσις τελεία. Εἰπὼν δὲ· *Εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν θεόν*· δείκνυσιν ἀπὸ ἀγάπης ἐγγινομένην τὴν τελείαν γνώσιν. *Εἰ τις γάρ, φησιν, ἀγαπᾷ τὸν θεόν*. Καὶ ὅρα· οὐκ εἶπεν οὐδὲ οὕτως, ὅτι γινώσκει τὸν θεόν, ἀλλ' *ἐγνωσται ὑπὸ τοῦ θεοῦ*· ταύτη ἀδύνατον κατασκευάζων τὴν τελειοτάτην γνώσιν, καὶ καθαιρῶν αὐτῶν τὸ οἴημα· ἡ δὲ ὁ ἐγνωσμένος παρὰ θεοῦ, ἀξιούται ἀποκαλύψεως, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ φησι· Καὶ ἤκουσεν ἁρρήτα ῥήματα, καὶ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι (α)· τοῦτο δηλῶν· ὅς τις ἔχει τὴν ἀγάπην, ἐκείνος ἀποκαλύπτεται τὴν τελειωτέραν γνώσιν.

- 4 Περὶ τῆς θρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἶδαμεν, ὅτι οὐδὲν εἰδῶλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς  
5 ἕτερος, εἰ μὴ εἷς. Καὶ γὰρ εἶπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς· (ὡς περ  
6 εἰσὶ θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί·) ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεός, ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα,  
7 καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνώσις·

Τί μέγα φρονεῖτε; Οὐχ ἡμῶν μόνον ἡ τοιαύτη εἰδήσις, τὸ εἰδέναι δηλαδὴ, ὅτι οὐκ ἔστιν εἰδῶλα, τουτέστιν, ὅτι οὐδὲν ἐστίν, οὐδενός· εἰσιν ἄξια· ὅτι γὰρ εἰσὶ ξύλα καὶ λίθοι, πάντες τοῦτο γινώσκουμεν, καὶ οὐχ ὑμεῖς μόνοι. Οὐδὲν ἐν κόσμῳ εἰδῶλον.] Τουτέστιν, οὐδὲν τῶν ἐν κόσμῳ ὄντων ἐστὶν εἰδῶλον·

(α) Β' Κορ. ΙΒ', 4.

ἀλλ' ἐπινοίας ματαίας ἀναπλάσμις καὶ ἀνατύπωσις. Διὸ ἐν μόναις ταῖς τούτων διανοαῖς ἡ τῶν εἰδώλων ὑπαρξὶς ἰδρύεται· ἐν ἄλλῃ δὲ οὐδενὶ δύναται ἔχειν τὴν ὑπόστασιν. Καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς ἕτερος.] Τοῦτο πρὸς τοὺς νομίζοντας, αὐτὰ τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους τῶν εἰδώλων ἔχειν τινὰ ἰσχύν. *Εἰ μὴ εἷς.*] Τοῦτο πρὸς τοὺς νομίζοντας, δυνάμεις τινὰς θείας παρίεσθαι τοῖς τῶν εἰδώλων ζῶαντις. Καὶ γὰρ εἶπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί.] Ἐπειδὴ εἶπεν, οὐδεὶς θεὸς ἕτερος· ἐνομίζοντο δὲ παρ' Ἑλλήσιν εἶναι πολλοὶ θεοί· ἵνα μὴ τῇ φανερᾷ δόξῃ τῶν Ἑλλήνων, (τῇ πεπλανημένῃ μὲν, κρατούσῃ δὲ ὁμῶς,) ἐναντιοῦσθαι δόξῃ, ὅρα τί, φησιν· *Εἶπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί*. Καὶ καλῶς τὸ, *Λεγόμενοι*· οὐκ εἰσὶ γὰρ· τουτέστιν, οὐκ εἰσὶν ἐν ἀληθείᾳ, ἀλλ' ἐν λόγῳ· εἴτε ἐν οὐρανῷ, οἶον, ἥλιος καὶ σελήνη· εἴτε ἐπὶ γῆς, οἶον, οἱ παρ' αὐτοῖς ἡρώες. Εἰ οὖν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες πολλοὺς θεοὺς καὶ κυρίους· ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεός. *Ὡς περ εἰσὶ θεοὶ πολλοί.*] Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, *Λεγόμενοι*, δέξαι. Εἰσὶ γὰρ, φησι, παρ' Ἑλλήσι θεοὶ καὶ κύριοι λεγόμενοι, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεός, καὶ εἷς Κύριος. *Ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεός, ὁ πατήρ.*] Ἐπειδὴ εἶπεν· *Εἷς θεός, ὁ πατήρ· καὶ εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός*, μὴ νομίσης ἀποκεκληρωσθαι τῷ μὲν πατρὶ τὸ, Θεός, τῷ δὲ υἱῷ τὸ, Κύριος. Πολλαχοῦ γὰρ αἱ Γραφαί, καὶ τὸν πατέρα Κύριον καλοῦσιν, ὡς· «*Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου (α)*» καὶ τὸν υἱόν, Θεόν, ὡς· «*Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεός ὁ θεός σου (β)*» καὶ· «*Ἐξ ὧν ὁ Χριστός τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός εὐλογητός (γ)*». Εἰ δέ τις λέγει, ἐπὶ τοῦ πατρὸς μόνου τὸ, Θεός, ἀρμόζειν, διὰ τὸ εἰπεῖν, *εἷς θεός*, ἅρα γε καὶ ἐπὶ μόνου τοῦ υἱοῦ ἀρμόσει τὸ, Κύριος, διὰ τὸ εἰπεῖν, *εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός*; Ἀλλ' οὐκ ἔστι. Πρὸς ἀντιδιαστολὴν γὰρ τῶν ψευδωνύμων θεῶν καὶ κυρίων τὸ, *εἷς*, εἴρηται. Πολλοὶ δὲ ζητοῦσι, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐμνήσθη τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Καὶ φαμέν, ὅτι πρὸς Ἑλ-

(α) Ψαλμ. ΡΘ', 1.

(β) Ψαλμ. ΜΔ', 8.

(γ) Ρωμ. Θ', 5.



ληνας ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, τοὺς πολλοὺς θεοὺς καὶ κυρίους λέγοντας. Ἐφοβήθη οὖν καὶ τοῦ πνεύματος μνησθῆναι, μὴ πως καὶ παρ' ἡμῖν πολυθεῖαν εἶναι νομίσωσι. Διὸ καὶ οὕτως ἀσφαλῶς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐμνήσθη τὸν μὲν πατέρα, εἰπὼν ἓνα θεόν, ἵνα μὴ δύο θεοὺς νομίσωσι· τὸν δὲ υἱόν, ἓνα Κύριον, ἵνα μὴ δύο Κυρίους νομίσωσιν. Εἰ γὰρ εἶπε θεὸν καὶ θεόν, πολυθεῖαν ἂν ἐξ ἀπειρίας ἐνόμισαν Ἕλληνες· ἢ Κύριον καὶ Κύριον, πολυκυριότητα ἂν ἐνόμισαν. Ὡστε καὶ τοῦ νῦν εἰπεῖν Θεὸν τὸν πατέρα, καὶ Κύριον, τὸν υἱόν, αἷτη ἡ αἰτία· ἦν γὰρ ὑποσχόμενος, παρ' ἡμῖν ἓνα θεόν εἶναι. Εἰ οὖν εἶπε καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, Θεὸν ἢ Κύριον, πάλιν εὕρισκετο τῇ οἰκείᾳ μὲν ὑποσχέσει ὅσον πρὸς Ἑλληνας ἐναντιούμενος, καὶ πολυθεῖαν ἢ πολυκυριότητα κατὰ τὸ φαινόμενον εἰσάγων. Διὸ Θεὸν εἰπὼν τὸν πατέρα, Κύριον εἶπε τὸν υἱόν, τῇ νηπιότητι συγκαταβαίνων τῶν Ἑλλήνων. Ἀποδείκεται γὰρ ἀδιαφόρως τοῖς τοιοῦτοις ὀνόμασι κεχρημένη ἡ Γραφή. Ἐξ οὗ τὰ πάντα.] Αὐτὸς γὰρ αἰτία πᾶσι τοῖς οὖσι· τὸ γὰρ, Ἐξ οὗ τὰ πάντα, τὴν δημιουργίαν σημαίνει, καὶ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν. Καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν.] Διὰ τούτου τὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως δηλοῖ λόγον· οἶον, εἰς αὐτὸν ἐπιστράμμεθα, καὶ εἰς αὐτὸν ἐσμὲν ἡρτημένοι. Καὶ εἰς Κύριος.] Ἄλλος ὁ πατήρ· διὰ τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ, εἰς. Καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.] Διπλῶ τῷ λόγῳ, τῷ τε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἔλθεῖν, καὶ τῷ ἐκ τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐπιστρέψαι δι' αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνώσις.] Οὐ πάντες, φησὶν, ἴσασιν, ὅτι εἷς θεὸς ἐστὶ, καὶ εἷς Κύριος, καὶ οὐ πολλοί· οὐδὲ πάντες ἴσασιν, ὅτι τὰ εἰδῶλα οὐδὲν εἰσιν.

- 7 Τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ συνειδήσις αὐτῶν, ὡς ἀσθενὴς οὖσα, μολύνεται. Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίσθησι τῷ θεῷ· οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα.

Λέγων, τινὲς, ἀορίστως, οὐκ ἀποκαλύπτει αὐτοὺς, ἵνα μὴ.

ἐναντιοπαθεῖν ποιήσῃ. Ἐως ἄρτι.] Ὅρα, ὅτι οὐ πάντες ἴσασιν, ὅτι οὐδὲν ἐστὶ τὰ εἰδῶλα; Ἀμέλει ἕως ἄρτι τινὲς, τουτέστι, καὶ μετὰ τὸ πιστεῦσαι, τὰ εἰδωλόθυτα, ὡς εἰδωλόθυτα ἐσθίουσι, τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου, τουτέστι μετὰ τῆς αὐτῆς γνώμης, μεθ' ἧς καὶ οἱ Ἕλληνες, ὡς ἡγούμενοι εἶναι τι τὰ εἰδῶλα, καὶ δεδοικότες, ὡς βλάψαι δυνάμενα. Καὶ ἡ συνειδήσις αὐτῶν, ἀσθενὴς οὖσα, μολύνεται.] Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐκεῖνα μολύνουσιν· ἀλλὰ, ἡ συνειδήσις αὐτῶν μολύνεται, ὡς ἀσθενὴς οὖσα, καὶ μὴ δυναμένη νοῆσαι, ὅτι οὐδὲν εἰσιν. Ἐπεὶ οὖν ἀσθενὴ καὶ σαθρὰν ἔχουσι τὴν συνειδήσιν, μολύνονται ἐσθιόντες, εἰ καὶ μὴ ἐμολύνοντο. Διὰ τί δὲ μὴ ἔχοντες ἀσθενὴ τὴν συνειδήσιν, οὐκ ἐμολύνοντο; Ὅτι οὐκ εἰσὶ τι βλάψαι τὰ εἰδῶλα, οὐδὲν εἰσιν, οὐδενὸς ἀξία, ἀνώφελη. Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίσθησι τῷ θεῷ.] Ἴνα μὴ, οἷα εἰκός, εἴπωσιν· Ἐγὼ καθαρὰ ἐσθίω συνειδήσει, καὶ τί μοι μέλει, εἴ τις δι' ἀσθενεῖαν σκανδαλίζεται; δείκνυσιν, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ φαγεῖν ὅλως ἐπὶ καταφρονήσει τῶν εἰδώλων, οὐδὲν γενναῖον ἐστί. Κἂν γὰρ μὴ ἐβλάπτειτο, φησιν, ὁ ἀδελφός, ἀσθενὴς ὢν, οὐδὲ οὕτω τι τῶν ἐπαινουμένων ἐποίεις, ἢ τῶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσάγαγεῖν καὶ παραστήσαι δυνάμενων. Τί γὰρ ἐστὶ φαγεῖν καὶ μὴ φαγεῖν; Οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· τουτέστιν, εὐδοκιμοῦμεν παρὰ τῷ θεῷ, ὡς μέγα τι πεποιηκότες, καὶ περισσεύομεν ἐν ἐπαίνῳ· (ἐναθρόνοντο γὰρ ἐκεῖνοι ἐπὶ τοῦτο, καὶ δείκνυσιν αὐτοὺς οὐδὲν ποιούντας·) οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα, τουτέστιν, ὑστεροῦμεν καὶ ἐλαττούμεθα ἐν ἐπαίνῳ.

- 9 Βλέπετε δὲ, μήπως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσιν. Ἐὰν γὰρ τις ἴδῃ σέ, τὸν ἔχοντα γνώσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνειδήσις αὐτοῦ, ἀσθενοῦς ὄντος, οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν; καὶ ἀπολείται ὁ ἀσθενὴς ἀδελφός ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, δι' ὃν  
12 Χριστὸς ἀπέθανεν. Οὕτω δὲ, ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς



ἀδελφούς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε.

**Φοβούντος ὁ λόγος.** *Μήπως ἡ ἐξουσία αὐτῇ.*] Οὐκ εἶπεν, ἡ γνῶσις, ἢ ἡ τελειότης, ἀλλ', ἡ ἐξουσία, ὅπερ προπετείας ἐστὶ καὶ ἀλαζονείας μᾶλλον. *Πρόσκομμα γένηται.*] Τουτέστι, σκάνδαλον, καταστροφή. Εἰπὼν δέ, τοῖς ἀσθενοῦσιν, αἰτιάται αὐτοὺς, ὅτι οὐδὲ τῶν ἀσθενούντων φείδονται ἀδελφῶν, οἷς ἔδει καὶ χεῖρα ὀρέγειν. *Σὲ τὸν ἔχοντα γνῶσιν.*] Τουτέστι, Σὲ τὸν, ὡς λέγεις, τέλειον ὄντα, ἐὰν ἴδῃ ἀσθενής τις, τῶν εἰδωλοθύτων γεγόμενον, οὐχὶ ἡ συνείδητις αὐτοῦ, ἀφορμὴν πλεῖω λάβῃ εἰς τὸ ἐσθίειν τὰ εἰδωλόθυτα, καὶ οἶσθαι εἶναι τι τὰ εἰδωλα; Εἰπὼν δέ, οἰκοδομηθήσεται, δείκνυσιν, ὅτι ἐπὶ πλεῖον αὐτοῦ ἡ ἀσθένεια αὐξηθήσεται. *Καὶ ἀπολείπει ὁ ἀσθενῶν ἀδελφός.*] Καὶ γενήσεται πρόφασις ἀπωλείας ἐτέρῃ ἢ τῇ τελειότητι. *Δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν.*] Καὶ ὁ μὲν Χριστός, φησιν, οὐδὲ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ παρητήσατο· σὺ δὲ οὐδὲ ἄχρι βρωμάτων ἀποχῆς συγκαταβαίνεις, ἵνα μὴ σκανδαλίζηται. *Καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν.*] Οὐκ εἶπε, σκανδαλίζοντες, ἀλλὰ, τὸ ὁμότερον, *τύπτοντες*· τί γὰρ ὁμότερον τοῦ τύπτοντος τὸν ἀσθενῆ; *Εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε.*] Πῶς εἰς Χριστὸν πταίομεν, ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφούς; Πῶς; Ὅτι τὰ τῶν οἰκετῶν, αὐτὸς ὡς δεσπότης, οἰκαιοποιεῖται· καὶ ὅτι εἰς σῶμα αὐτοῦ τελοῦσιν οἱ πληττόμενοι· καὶ ὁ ἐκεῖνος διὰ τῆς οἰκείας κατάρθρωσε σφαγῆς, τουτέστι, τὴν σωτηρίαν, σὺ διὰ βρώματος καταλύεις· καὶ τί γένοιτ' ἂν τούτου ἀλογώτερον;

13 **Διόπερ, εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω.**

**ΚΒΦ. ΙΧ, 1.** Οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος; οὐχὶ Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν, ἑώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου· ὑμεῖς ἐστὲ ἐν Κυρίῳ;

2 **Εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλὰ γὰρ ὑμῖν εἰμὶ· ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστὲ ἐν Κυρίῳ.**

Τοῦτο μάλιστα ἀρίστου διδασκάλου, τὸ ἐξ ἑαυτοῦ παιδεύειν. Ἰμεῖς, φησὶν, οὐδὲ εἰδωλοθύτων, τῶν καὶ ἄλλως ἀπηγορευμένων, φείδεσθε, ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τὸν ἀδελφόν· ἐγὼ δέ, τί λέγω εἰδωλοθύτων; οὐδὲ ἄλλου ἂν ἀψαίμην κρέως, εἰ ἐκ τούτου σκανδαλίζεται τις· ἡ δὲ παραίτησίς μου ἔσται αἰώνια· οὐ μὴ φάγω κρέα, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἐπειδὴ εἶπεν· *Εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα*· ἵνα μὴ τις νομίσῃ, ὅτι φιλοτιμία ῥημάτων αὐτῇ (οὐκ ἂν γὰρ καὶ ἔργῳ ταῦτα ἐπλήρωσεν) ἀναγκάζεται λοιπὸν δεῖξαι, πῶς καὶ τῶν συγκεχωρημένων ἀπέσχετο ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τινος. Τί γὰρ λέγω, φησὶ, περὶ τῶν εἰδωλοθύτων; Αὐτοῦ γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἐπιτάξαντος, τὸν κηρύσσοντα τὸ εὐαγγέλιον, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, τουτέστι, παρὰ τῶν μαθητευομένων, ἐσθίειν (α), ἐγὼ εἰλόμην καὶ λιμῶ, εἰ· δεοί, φθαρῆναι, καὶ μηδὲν παρ' ὑμῶν λαβεῖν· οὐκ ἐπειδὴ παρέχοντές μοι, φησὶ, σκανδαλίζεσθε· ἀλλ' ἵνα πλεον οἰκοδομήσθε, ὁρῶντές με, ἀδάπανον ὄντα ὑμῖν. Ὡστε, φησὶ, καὶ νόμου θεοῦ ἐπιτρέποντός μοι λαμβάνειν, διὰ τὴν ὑμῶν οἰκοδομήν οὐδὲν εἰλόμην λαβεῖν παρ' ὑμῶν· ἀλλὰ ταῖς χερσὶ μου ἐκοπίων ἐργαζόμενος καὶ ἀποτρεφόμενος. Ἰδοὺ, τέως ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἀληθεύοντα· λοιπὸν δὲ καὶ ἄλλο κατασκευάζει. Ἐγὼ μὲν, φησιν, οὕτως· ὑμεῖς δὲ οὐδὲ εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθε, πρὸς τὸ μὴ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν ἀδελφῶν σκανδαλίζειν, μᾶλλον δὲ ἀπολλύειν. Πολλῶν δὲ στίχων περιεκτικὴ ἐστὶν ἡ ἔννοια τῆς παραγραφῆς, καὶ ἐκτείνεται ἕως τοῦ· *Ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων.*—*Οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος;*] Εἶτα, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι, εἰ καὶ ἐβούλου λαβεῖν, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῆν σοι λαβεῖν, διὰ τοῦτο

(α) Ματθ. 1'. 10. Λουκ. 1', 7. Α' Κορ. Θ', 14.

οὐδὲ εἴληφας· ἵνατί, φησιν, οὐκ ἐξῆν μοι; Οἱ ἄλλοι ἀπόστο-  
λοι οὐ τρέφονται ἐκ τοῦ εὐαγγελίου; Ναί, φασι. Τί οὖν ἐγὼ;  
Οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; τουτέστιν, ὡς ἐκείνοι· οὐκ εἰμὶ ἐλεύ-  
θερος; τουτέστι, μὴ ὑπὸ τινα εἰμὶ τὸν καλῶντά με λαβεῖν;  
Ἔϊτα, ἵνα μὴ παλιν λέγωσιν, ὅτι οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι πλέον  
ἔχουσι τὸ, τὸν Χριστὸν ἐωρακέναι καὶ συναναστραφῆναι αὐτῷ,  
ἐπάγει· Οὐχὶ Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν, ἐώρακα;]  
Ὡστε μὴδὲ ἐν τούτῳ ἐλάττον τι ἔχω τῶν λοιπῶν ἀποστό-  
λων. « Ἐσχάτον γὰρ πάντων, ὥσπερ ἐν τῷ ἐκτρώματι, ὥσθι  
κάμοι (α). » Οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστὲ ἐν Κυρίῳ; ] Ἔϊτα,  
ἵνα μὴ λέγωσιν· Εἰ καὶ ἀπόστολος εἶ, καὶ ἐλεύθερος, οὐδὲν  
μέντοι ἔργον ἐπεδείξω ἀποστόλου· πῶς, φησίν; οὐ τὸ ἔργον  
μου ὑμεῖς ἐστέ; τουτέστιν, οὐκ ἐργασίαν ἀποστόλοις πρέπουσαν  
ἐπεδειξάμην εἰς ὑμᾶς, ἐπιστρέψας ὑμᾶς; ὅπερ ἐν Κυρίῳ διὰ Χρι-  
στοῦ πέπραχα. Εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος. ] Καίτοι, φησιν,  
ἐξεστὶ μοι λέγειν, ὅτι ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ, μέχρι τοῦ  
Ἰλλυρικοῦ, πεπλήρωκα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ (6)· ἀλλὰ  
τέως οὐ λέγω. Μὴ καὶ ὑμῶν οὐ γέγονα ἀπόστολος; Εἰ γὰρ  
ἄλλων οὐκ εἰμὶ, ὑμῶν τέως εἰμὶ· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν παρ' ὑμῶν  
εἴληφα· εἰς τοῦτο γὰρ ὅρα τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῷ. Ὅθεν φη-  
σὶν· Ἡ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστέ. ] Τουτέ-  
στιν, εἰ βούλεται τις μαθεῖν, εἰ εἰμὶ ἀπόστολος, ὑμᾶς εἰς ἀπό-  
δειξιν προβάλλομαι. Πάντα γὰρ τὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν ὑμῖν  
ἐπεδειξάμην, καὶ σημεῖα ποιήσας, καὶ διδάξας τὴν πίσιν, καὶ  
κινδύνους ὑπομείνας, καὶ βίον ἀνεπίληπτον ἐπιδείξας. Ταῦτα  
γὰρ, καὶ τὰ τοιαῦτα, σφραγίζει, καὶ ἐκτυποῖ, καὶ ἀποδεικνύει  
τὸν ἀπόστολον.

- 3 Ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν, αὕτη  
4 ἐστὶ. Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν;  
5 μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν,

(α) Α' Κορ. ΙΕ', 8. (6) Ῥωμ. ΙΕ', 19.

ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ  
6 Κυρίου, καὶ Κηφᾶς; Ἡ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας  
οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι;

Τοῖς ζητοῦσι μαθεῖν, πόθεν δῆλον, ὅτι τὰ τοῦ ἀποστόλου  
σημεῖα ἐπεδειξάμην, ἢ ὅτι ἀδάπανον ἐκέρυξα τὸ εὐαγγέλιον,  
ὑμᾶς εἰς μαρτυρίαν καὶ ἀπόδειξιν προβάλλομαι. Τοῦτο γάρ  
ἐστιν ὃ λέγει· Ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν, αὕτη  
ἐστὶ· τουτέστιν, ἡ εἰς ὑμᾶς ἀποστολή. Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξου-  
σίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν; ] Οὐκ εἶχον ἄρα, φησὶν, ἐξουσίαν φα-  
γεῖν καὶ πιεῖν ἐκ τῶν μαθητευομένων; τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς  
ἐκέλευσεν· ἀλλ' ὅμως καὶ τούτου ἀπασχόμην, διὰ τὸ μὴ σκαν-  
δαλισθῆναι ὑμᾶς. Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖ-  
κα περιάγειν; ] Αἱ εὐποροὶ γυναῖκες, πιστεύουσαι, ἠκολούθουν  
ἐνίοις τῶν ἀποστόλων, εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτῶν χρεῖας χο-  
ρηγοῦσαι, ὡς αὐτοὺς λοιπὸν ὄντας περὶ τούτου ἀμερίμνους,  
μόνῳ τῷ κηρύγματι αὐτοὺς ἀπασχολεῖσθαι. Ὅρα δὲ, ὅτι τὸν  
κορυφαῖον, ἔσχάτον τέθεικε· τοῦτο αἰνιττόμενος· Καὶ τί τοὺς ἄλ-  
λους λέγω; αὐτὸς ὁ Πέτρος οὐ τοῦτο ἐποίησε; Καὶ οἱ ἀδελφοὶ  
τοῦ Κυρίου. ] Ἀδελφοὺς τοῦ Κυρίου, τοὺς νομισθέντας ἀδελφούς  
αὐτοῦ λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ οὕτως ἐχρημάτιζον, καὶ αὐτὸς κατὰ  
τὴν κοινὴν δόξαν εἶπεν· οἳτινὲς εἰσιν υἱοὶ Ἰωσήφ, Ἰάκωβος,  
ἐπίσκοπος Ἱερουσολύμων, Ἰωσήφ, καὶ Σίμων, καὶ Ἰούδας· οἱ ἀ-  
δελφοὶ ὠνομάσθησαν τοῦ Κυρίου, διὰ τὴν πρὸς τὴν Θεοτόκον  
μνηστείαν τοῦ Ἰωσήφ. Ἐγὼ καὶ Βαρνάβας. ] Εἰδὼς τὸν Βαρ-  
νάβαν κοινωνοῦντα αὐτῷ τῆς ἀκριβείας ταύτης, ἤγουν, τοῦ ἀνεν-  
δαπάνης κηρύττειν, καί γε ἐξουσίαν ἔχων μὴ ποιεῖν οὕτως, οὐκ  
ἀπέκρυψεν. Οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; ] Τουτέστι,  
τοῦ μὴ τὰ πρὸς τροφήν καὶ αὐτάρκειαν ἀπὸ τοῦ κηρύγματος  
πορίζεσθαι; Ἀλλ' ὅμως ἔχοντες ἐξουσίαν, οὐ χρώμεθα τῇ ἐξου-  
σίᾳ, ἵνα μᾶλλον ὑμᾶς ὠφελήσωμεν, ἀδάπανον κηρύσσοντες τὸ  
εὐαγγέλιον. Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, δῆλον ὅτι, εἰ καὶ συνή-  
δειν σκανδαλιζομένους ὑμᾶς ἔνεκεν κρεωφαγίας, καίτοι ἀκώ-

λυτον ὄν, οὐκ ἂν ἔφαγον εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ σκανδάλου πρό-  
ξενος γενοίμην τῷ ἀδελφῷ, πόσω μᾶλλον δεῖ φυλάττεσθαι ὑμᾶς  
ἀπὸ τῶν εἰδωλοθύτων, δι' ὧν οἱ ἀδελφοὶ οὐ μόνον σκανδα-  
λίζονται, ἀλλὰ καὶ τὰς συνειδήσεις μολύνουσι; Τὸ δὲ, ἡ μόνος  
ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι,  
οἰκειότερον ἐπὶ τῆς λέξεως οὕτως ἐκλαβεῖν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι  
ἀπόστολοι ἐξουσίαν ἔχουσι τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι, μηδὲ κοπιᾶν  
ταῖς χερσίν, ἀλλ' ἐκ τῶν διακονούντων αὐτοῖς τρέφεσθαι· ἐγὼ  
δὲ καὶ Βαρνάβας, ὡς φαίνεται, οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ  
ἐργάζεσθαι, ἀλλ' ἀνάγκη ταῖς χερσὶ κοπιῶντας, οὕτως ἑαυτοῖς  
τὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρεῖαν ἐπαρκεῖν;

7 Τίς στρατεύεται ἰδίῳις ὀψωνίοις ποτὲ; τίς φυτεύει  
ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἢ  
τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποι-  
μνης οὐκ ἐσθίει;

Τίς, φησι, στρατευόμενος, οἰκοθεν τρέφεται, καὶ οὐκ ἐκ τῆς  
στρατείας; Καὶ τοῦτο λέγει, ἰδίῳις ὀψωνίοις. Καλῶς δὲ  
τὸ τοῦ στρατιώτου πρότερον τέθεικται· τοῦτο γὰρ ἀρμόδιον τῇ  
ἀποστολῇ διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ κινδύνους καὶ τὸν πόλεμον τῶν  
νοητῶν ἐχθρῶν. Τίς φυτεύει ἀμπελῶνα.] Ἐκ τοῦ ἀμπελῶ-  
νος, τὸν ἐν τῇ ἀποστολῇ πόνον, καὶ τὴν πολλὴν ταλαιπωρίαν  
καὶ ἐπιμέλειαν δηλοῖ. ἡ τίς ποιμαίνει ποίμνην.] Διὰ τῆς  
ποιμνης δηλοῖ τὴν διδασχὴν καὶ τὴν κηδεμονίαν τὴν ἐν τῇ  
ἀποστολῇ. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ παραδείγματα δείκνυσι, χρῆναι  
τὸν διδάσκαλον ἐκ τῶν μαθητευομένων ἐσθίειν, ὥσπερ τὸν  
στρατιώτην, ἐκ τῆς στρατείας, καὶ τὸν φυτεύσαντα ἀμπελῶνα,  
ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ, καὶ τὸν ποιμένα, ἐκ τοῦ τῆς ποίμνης  
γάλακτος. Ἀλλ' ὅμως, φησὶ, καὶ τοῦ δικαίου τοῦτο βουλομέ-  
νου, καὶ τοῦ Κυρίου καλεῦσαντος, ἐγὼ ἀδαπάνω ὑμῖν ἐκέρυξά,  
ἵνα μή τινα σκανδαλίσω. Ἐγὼ τοιγαροῦν καὶ τῶν ἐπιτετραμ-  
μένων ἀπεσχόμην διὰ τὴν ὑμετέραν οἰκοδομήν· ὑμεῖς δὲ οὐδὲ

εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθε διὰ τὸ μὴ βλάπτειν τοὺς ἀδελφούς.  
Οὗτος γὰρ ὁ σκοπὸς ἐστὶν αὐτῷ εἰς ὅλον τοῦτο τὸ χωρίον.

8 Μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λαλῶ; ἢ οὐχὶ καὶ ὁ  
9 νόμος ταῦτα λέγει; Ἐν γὰρ τῷ Μωσέως νόμῳ  
γέγραπται· «Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα (α).»  
10 Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ; ἢ δι' ἡμᾶς πάντως  
λέγει; Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη, ὅτι ἐπ' ἐλπίδι ὀφεί-  
λει ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν καὶ ὁ ἀλοῶν, (1) τῆς  
ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν, ἐπ' ἐλπίδι.

Ἐπειδὴ τὸ δεῖν τρέφεσθαι αὐτοὺς ἐκ τῶν μαθητευομένων ἔδειξε,  
καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων κοινὴν εἶναι συνήθειαν τοῦτο, λοι-  
πὸν καὶ ἀπὸ γραφικῆς μαρτυρίας θέλει τοῦτο πιστώσασθαι,  
καὶ φησὶ· Μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λαλῶ;] Τουτέστι, Μὴ  
τοῖς ἀνθρώποις μόνον τοῦτο δοκεῖ; ἢ ἐξ ἀνθρωπίνων μόνων  
παραδειγμάτων τοῦτο ἔχω συστήσαι τῷ λόγῳ; οὐχὶ καὶ ὁ  
νόμος ταῦτα λέγει; Ἐν γὰρ τῷ Μωσέως νόμῳ γέγραπται.]  
Ἐκ περιουσίας κατασκευάζει ὁ βούλεται· διὰ τοῦτο καὶ τὸ τῶν  
βοῶν παρυσάγει ὑπόδειγμα. Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ;]  
ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Καὶ τί ἀνήκει πρὸς τὸ προκείμενον τὸ περὶ  
τῶν βοῶν εἰρημένον; φησὶ, Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ; Μέ-  
λει μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ περὶ τῶν ζώων· οὐχ οὕτω δὲ, ὡς καὶ  
νόμον περὶ τούτων τιθέναι· ἀλλ' ἐκ τούτου παιδεῦσαι ἡμᾶς  
βούλεται, τοὺς κοπιῶντας μὴ ἀνονήτως κοπιᾶν, ἀλλὰ τρέφεσθαι  
ἐκ τῶν πόνων. Καὶ ἐγὼ οὖν, ὃς ἐκοπίασα, δίκαιος ἤμην τρέφε-  
σθαι παρ' ὑμῶν. ἡ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει;] Τὸ, πάντως,  
ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένου φησὶ, τουτέστι, πᾶσι τρόποις. Ὅτι ἐπ'  
ἐλπίδι ὀφείλει.] Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ τῶν βοῶν. Ὅτι ὁ διδά-  
σκαλος, φησὶν, ὀφείλει τῶν πόνων ἔχειν τὰς ἀμοιβὰς, οὐχὶ ἐφ'  
ὅτῳ μὴδὲν περαιτέρω ἀπολαύσειν, ἀλλ' ἐφ' ᾧ ἐλπίδα ἔχειν,  
μετὰ ταύτην τὴν πρόσκαιρον καὶ βραχείαν ἀπόλαυσιν, καὶ τῶν

(α) Δευτερ. ΚΕ', 4.

(1) Παρ' ἄλλοις· ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν.

αἰωνίων καὶ ὑπερφύων τυχεῖν ἀγχιθῶν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἐπαρόμενον· *Καὶ ὁ ἀ.λοῶν, τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν, ἐπ' ἐλπίδι.* Τῆς γὰρ διακονίας οἱ ἀπόστολοι τῆς ἐπὶ τῇ διατροφῇ ἐλπίδα εἶχον παρὰ τῶν μαθητευομένων τυγχάνειν, καὶ ἐτύγγανον· οὐ μέντοι γε ταῦτο ἦν αὐτοῖς ἡ τελεία ἐλπίς· ἀλλὰ ταύτης ἀπολαύοντες τῆς ἐλπίδος, ἔτι τὰ μείζονα ἐκαραδύκουν καὶ ἠλπίζον. Τοῦτο δὲ φησιν, ὅτι οὐδὲν ἐνέκοπτε τὴν τῶν μελλόντων ἐλπίδα καὶ ἀπόλαυσιν ἡ τῆς παρὰ τῶν μαθητευομένων ἐπὶ τῇ τροφῇ ὑπηρεσίας ἀπόλαυσις· ἐντεῦθεν δηλῶν, ὡς, καίτοι μηδὲν ἐμποδῶν ὄντος πρὸς τὴν ἐκεῖθεν ἀπόλαυσιν τοῦ τρέφεσθαι παρὰ τῶν μαθητῶν, ὅμως οὐκ εἴληφά, φησι. Πλείοσι δὲ αὐτὸ ἐπιχειρήμασιν ἀκώλυτον ὄν κατασκευάζει, διὰ τε τὸ εἰρημένον, καὶ ἵνα μὴ, ἀπεχόμενος αὐτὸς, τοὺς ἄλλους δόξῃ χρωμένους ἐν διαβολῇ τινὶ καθίστασθαι. *Καὶ ὁ ἀ.λοῶν, τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ.*] Ἡ αὐτὴ πάλιν τροπή. *Καὶ ὁ ἀ.λοῶν, φησι, τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν, ἐπ' ἐλπίδι.* Ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἀροτριῶν, ἐπ' ἐλπίδι ἀροτριᾷ, ταύτης τῆς ἐλπίδος λοιπὸν καὶ ἄλλων ὀφείλει ἀπολαῦσαι, ἣν ἠλπισεν ἐν τῷ ἀροτριᾷ. Τίς δὲ ἡ ἐλπίς; Τὸ μεταλαβεῖν δηλονότι τῶν καρπῶν. *Εἴτα προστίθεται, ἐπ' ἐλπίδι.*] Ἵνα γὰρ μὴ τις εἴπῃ· Τῶν τοσούτων οὖν πόνων, ὧν ὑπομένουσιν οἱ ἀπόστολοι, αὕτη ἐστὶν ἡ ἀμοιβή, τὸ τρέφεσθαι μόνον; προσέθηκεν, *ἐπ' ἐλπίδι.*· τουτέστιν, ἐπ' ἐλπίδι μὲν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν οἱ ἀπόστολοι μοχθοῦσι· πλὴν δεῖ καὶ ἐντεῦθεν ἔχειν παραψυχὴν, τὴν παρὰ τῶν μαθητευομένων χορηγίαν. Τοῦτο δὲ δηλοῖ, ὅτι ἐπὶ τῇ μελλούσῃ ἐλπίδι, δεῖ μετέχειν καὶ ἐτέρας ἐλπίδος, τουτέστι, τροφῆς, καὶ τῶν λοιπῶν.

- 11 Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα, εἰ  
12 ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν; Εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ μᾶλλον ἡμεῖς; Ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ· ἀλλὰ πάντα

στέγομεν, ἵνα μὴ ἐγκοπὴν τινὰ δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ.

Εἴτα καὶ ἄλλο λέγει, δεικνύς, δεῖν τὸν διδάσκαλον τρέφεσθαι. Οὐ γὰρ ὁμοία, φησὶν, ὧν λαμβάνετε, παρέχετε. Εἰ γὰρ ἡμεῖς τὰ πνευματικὰ εἰς ὑμᾶς ἐσπείραμεν, τουτέστι, παρέχομεν, μέγα ἐστὶν, ἔάν τὰ σαρκικὰ λάβωμεν; πνευματικὰ, τὴν πίστιν, λέγων, σαρκικὰ δὲ, τὴν τροφήν. *Εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσι.*] Δηλοῖ τινὰς ἀπατεῶνας, κρατοῦντας αὐτῶν· καὶ οὐ μόνον παρ' αὐτοῖς ἐσθίοντας, ἀλλὰ καὶ ἐξουσιάζοντας αὐτῶν. Εἰ οὖν ἐκεῖνοι, φησι, τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν ἐν τῷ ἄρχειν ὑμῶν, οὐκ ἄρα ἡμεῖς, οἱ ἀληθῶς ἀπόστολοι, ἐσμὲν δίκαιοι μᾶλλον τοῦτο ποιεῖν; Ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ.] Ὅρᾳς, ποῦ ἀποδίδεται τὸ συμπέρασμα τοῦ νοήματος; Εἰ γὰρ καὶ ἦν μοι, φησὶν, ἐξουσία τοῦ λαμβάνειν παρ' ὑμῶν, ὡς ἀποδεδεικται ἔκ τε τοῦ ταῦτα ποιεῖν καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, καὶ ἐξ ὧν παρεθέμην παραδειγμάτων, καὶ ἐκ τοῦ νόμου Μωσέως, ὅμως οὐδὲν εἴληφα; δεδοικώς, μὴ τοῦτό τις ἐγκόψῃ πρὸς τὴν πίστιν. Εἰ οὖν ἐγώ, φησι· (τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ νόημα) καὶ τῶν ἐπιτετραμμένων ἀπέχομαι, διὰ τὸ μὴ σκανδαλίσαι τινὰς, πῶς ἡμεῖς οὐδὲ τῶν εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθε, καὶ ὅπως ἀπηγορευμένων, ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίζειν τοὺς ἀσθενεσέρους τῶν ἀδελφῶν; *Τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ.*] Τουτέστιν, οὐδὲν παρὰ τινος ἔλαβον. Ἀλλὰ πάντα στέγομεν.] Ἵνα γὰρ μὴ τις εἴπῃ, ὅτι, ἐπειδὴ οὐκ ἐχρηζες, διὰ τοῦτο οὐκ ἔλαβες· ἐπάγει, Ἀλλὰ πάντα στέγομεν· τουτέστι, καὶ ἐν μεγάλῃ στενοχωρίᾳ ὄντες, ὅμως πάντα στέγομεν, οἶον, καὶ πείναν, καὶ δίψαν, καὶ γυμνότητα, ἵνα μόνον μὴ τις ἐγκοπὴ γένηται, τουτέστιν, ἡ σμικρὰ καὶ ἡ τυχοῦσα ἀναβολὴ εἰς τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ κήρυγμα.

- 13 Οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν; οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται; Οὕτω καὶ ὁ

Κύριος διέταξε τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλου-  
15 σιν, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν. Ἐγὼ δὲ οὐδενὶ ἐχρη-  
σάμην τούτων.

Μὴ ἀρκεσθεῖς τοῖς πρώτοις, καὶ ἕτερα ἐπάγει ἐκ τοῦ νόμου·  
δεικνύς, ὡς ἔξῃν αὐτῷ παρὰ τῶν μαθητῶν λαβεῖν· καὶ φησιν·  
Οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι.] Τουτέστιν, οἱ παραμένοντες τῷ ἱερῷ,  
καὶ τὰς ἐν αὐτῷ λειτουργίας ἐκτελοῦντες λεύεται. Ἐκ τοῦ ἱεροῦ  
ἐσθίουσιν.] Οὐκ εἶπεν, Ἐκ τῶν προσφερόντων· ἵνα μήτε τοὺς λαμ-  
βάνοντας εὐτελίσῃ, μήτε τοὺς διδόντας ἐπάρῃ· ἀλλ', Ἐκ τοῦ ἱε-  
ροῦ. Οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες.] Ἱερὰ μὲν ἐργαζο-  
μένους τοὺς λεύτας φησὶν, οἱ τὰ ἐπιδέκατα ἐλάμβανον· τῷ θυ-  
σιαστηρίῳ δὲ προσεδρεύοντας, τοὺς ἱερέας, οἱ ἐκ τῶν θυμάτων  
εἶχον ἀφαιρήματα. Τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται.] Πάλιν  
καὶ ὧδε τὸν αὐτὸν εἶπε τρόπον. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐκ τῶν θυόν-  
των λαμβάνουσιν, ἀλλ', Ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου· τὰ γὰρ προσ-  
ενεχθέντα μετὰ τὸ προσενεχθῆναι, οὐκέτι τῶν προσενεγκάντων  
ἦσαν, ἀλλὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Καλῶς τὸ, συμ-  
μερίζονται· τὰ μὲν γὰρ ὀλοκαυτώματα ἐγίνετο, καὶ ἦν μόνου  
τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ ἐκ τῶν θυομένων δὲ, τὸ μὲν αἷμα προσ-  
εχεῖτο τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τὸ στέαρ ἐθυμιάτο· τῶν δὲ κρεῶν  
ἀφαίρημά τι ἐλάμβανεν ὁ ἱερεὺς, οἶον, τὸν δεξιὸν βραχίονα, καὶ  
τὸ στηθύνιον, καὶ τὸ ἥνυστρον. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος.] Οὕτως,  
οὐδέν, φησι, ξένον· ἀλλὰ τῇ Παλαιᾷ ἐπόμενος, οὐδὲν καινο-  
τομῶν ἐποίησα. Ὅρα δὲ, τὸ μέγιστον ἔσχατον τέθεικεν. Ἐκ τοῦ  
εὐαγγελίου ζῆν.] Καθὼς περ οὐκ εἶπεν, Ἐκ τῶν προσενεγ-  
κάντων, ἀλλ', Ἐκ τοῦ ἱεροῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, οὕτω καὶ  
ὧδε οὐκ εἶπεν, Ἐκ τῶν μαθητῶν, ἀλλ', Ἐκ τοῦ εὐαγγελίου.  
Καλῶς δὲ λέγει· τὸ, ζῆν, δεικνύς, ὅτι οὐδὲν ἔξιστιν ἄλλο λαμ-  
βάνειν, πλὴν τροφῶν καὶ ἐνδύματος. Οὐδενὶ ἐχρησάμην τού-  
των.] Τούτων. Ποίων; Τῶν παραδειγμάτων, ὧν εἶπον, τοῦ  
νόμου, καὶ τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Χριστοῦ, ὅτι χρὴ λαμβά-  
νειν τοὺς διδασκάλους, καὶ ζῆν ἐκ τῶν μαθητευομένων.

15 Οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί·  
καλὸν γάρ μοι· μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά  
16 μου ἵνα τις κενώσῃ. Ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ  
ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται· οὐαί  
17 δέ μοι ἐστίν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. Εἰ γὰρ ἐκὼν  
τοῦτο πράσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκono-  
18 μίαν πεπίστευμαι. Τίς οὖν μοι ἐστίν ὁ μισθός;  
ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέ-  
λιον τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ μὴ καταχρησασθαι τῇ  
ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

ἵνα μὴ νομίσωσι, διὰ τοῦτο αὐτὸν ταῦτα γεγραφήκεναι, ὡς δου-  
λόμενον ἀπ' ἄρτι τοῦ λοιποῦ λαμβάνειν, διορθῶται αὐτό. Οὐκ  
ἔγραψα ταῦτα, φησὶν, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί.] Τουτέστιν,  
ὡς τὰ παραδείγματα βούλεται, ὡς αἱ τοῦ Κυρίου διατάξεις  
διατάττουσιν· οἶον, ἵνα λαμβάνω. Καλὸν γάρ μοι μᾶλλον ἀπο-  
θανεῖν.] Ὅρα, μετὰ πόσης τὸ λαβεῖν διακρούεται σφοδρότητος!  
Καλὸν μοι, φησὶ, μᾶλλον ἀποθανεῖν· οἶον, αἰροῦμαι μᾶλ-  
λον διαφθαρῆναι λαμῶ, ἢ ἵνα κενωθῇ, τουτέστι, μάταιόν μου  
τὸ ὑπὲρ τούτου γένηται καύχημα. ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι,  
Εἰ καὶ μὴ λαμβάνει, ἀθυμεῖ μέντοι καὶ ἀδημονεῖ ἐφ' οἷς οὐ  
λαμβάνει, καύχημα τὸ πρᾶγμα καλεῖ, δεικνύς τὴν ὑπὲρ τοῦ  
γινομένου χαρὰν καὶ προθυμίαν. Τίς γὰρ ἡμελλε κενῶσαι τὸ  
καύχημα Παύλου; Ὁ παρέχων τι αὐτῷ εἰς τὸ εὐαγγέλιον.  
Ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, φησὶν, οὐκ ἔστι μοι καύχημα.] Τί  
οὖν ἐστὶ σοι καύχημα; εἶποι τις ἂν αὐτῷ· ἐπάγει· Τὸ ἀδάπα-  
παν ποιῆσαι τὸ εὐαγγέλιον. Τί οὖν; τοῦτο τοῦ εὐαγγελίζεσθαι  
μεῖζον; Οὐμενοῦν φησιν· ἀλλὰ τὸ μὲν εὐαγγελίζεσθαι ἐνεχει-  
ρίσθην, ἐπιτέτραμμαι· τὸ δὲ ἀδαπάνως κηρύσσειν, ἐμῆς φιλοτι-  
μίας ἔργον. Καύχημα γὰρ φησιν, ὃ αὐτὸς ἐξ οἰκείας φιλοτιμίας  
ἐπιδείκνυται· τὴν δὲ δεσποτικὴν ἐπιταγὴν, ὡς δούλος πιστός,  
ποιῶν, οὐ λογιζεται εἰς οἰκεῖον κατόρθωμα. ἤκουσε γὰρ τοῦ  
δεσπότου λέγοντος· Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε· Ὅτι  
ἄχραιοι δούλοι ἐσμέν· ὃ ἀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν

(2).» Ποῖον οὖν κόλχημα, τὸ κατὰ χρέος γινόμενον; *Ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται.*] Ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἐνετέλατο (1). Οὐαὶ δέ μοι ἐστὶν, ἂν μὴ εὐαγγελίζωμαι.] Παραδίδωμι γὰρ τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου. *Εἰ γὰρ ἐκὼν τοῦτο πράσσω.*] Ποῖον; Τὸ ἀδάπανον τιθέναι τὸ εὐαγγέλιον. *Μισθὸν ἔχω.*] Ὅτι, καὶ τοῦ Κυρίου λαμβάνειν ἐπιτρέψαντος, οὐκ εἴληρα.—**Η ΟΥΤΩΣ.** Εἰ γὰρ τὸ κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἐμῆς ἦν ὅλως φιλοτιμίας, καὶ οὐδεμία μοι ἀνάγκη ἐκ τῆς δεσποτικῆς ἐντολῆς ἐπέκειτο, εἰκότως ἐπὶ τούτῳ μισθὸν μέγαν ἠλπίζον, καὶ ἐξῆν μοι, ὡς ἐπὶ ἰδίῳ κατορθώματι, καυχᾶσθαι· εἰ δὲ ὡς διακονίαν καταπιστευθεὶς, καὶ ἀνάγκην ἔχων ὑπηρετεῖν, τοῦτο πράσσω, οὐκέτι ὁμοίως ὁ μισθὸς ἔπεται, οὐδ' ἐστὶν ἐπὶ τούτῳ καυχᾶσθαι. Ἐπὶ τίνι οὖν ἐστὶ λαμπρὸς ὁ μισθὸς καὶ τὸ κόλχημα; Ἐφ' ᾧ κηρύσσειν μὲν, ὡς προσετάγην, τὸ εὐαγγέλιον, μηδὲν δὲ ἐκ τοῦ κηρύγματος, μηδ' ὅσον ἀποζῆν, λαμβάνειν· ἀλλ' ἀδαπάνως καὶ δωρεὰν ὑπηρετεῖν τῇ διακονίᾳ.—*Εἰ δὲ ἄκων.*] Ἄκων δὲ λέγει· ὅτι οὐκ αὐτοῦ ἔργον, οὐδὲ φιλοτιμία τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπιταγή. Ὅρα δὲ, ὅτι οὐκ εἶπεν, Οὐκ ἔχω μισθὸν, ὡς ἄνω· ἀλλ', *Οἰκονομίαν πεπίστευμαι*, δεικνὺς, ὅτι καὶ τοῦτο μισθὸν ἔχει, ἀλλ' οὐχ οἷον ἐκεῖνο, τὸ ἀδαπάνως κηρύττειν.—**Ἡ ΟΥΤΩΣ.** *Εἰ μὲν ἐκὼν τοῦτο πράσσω, τὸ ἀδάπανον τιθέναι τὸ εὐαγγέλιον, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οὐδὲ οὕτω σφάλλομαι.* Τί δὴ ποτε; Οἰκονομίαν γὰρ πεπίστευμαι· τοὺς δὲ τοιαύτην οἰκονομίαν πεπιστευμένους, ἔξεστι λαμβάνειν· ὁ γὰρ Κύριος προσέταξε τοῖς τὸ εὐαγγέλιον κηρύσσουσιν, ἐξ αὐτοῦ ἐσθίειν. Τοῦ δὲ, ἐκὼν, καὶ, ἄκων, αὕτη ἡ διαφορὰ· ἐκὼν μὲν, ἐνθα καὶ λογισμὸς συνευδοκεῖ, ἀσφαρῶς φέρων καὶ χαίρων ἐπὶ τῷ γινομένῳ· ἄκων δὲ,

(2) Λουκ. 12', 10.

(1) «Τὸ, ἀνάγκη μοι ἐπίκειται, οὐ πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ αὐτεξουσίου· ἀλλὰ πρὸς ἀντιδικαστολήν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐν τῷ λαμβάνειν εἰρηται, καὶ διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπὶ τῷ μὴ ποιεῖν κολάσεως.» Θεοφύλακτος.

ἐνθα μετὰ βίας καὶ ἀνάγκης τοῦ λογισμοῦ τοῦτο πράσσει.—*Τίς οὖν μοι ἐστὶν ὁ μισθός;*] Ἐπειδὴ ἀσφαρῶς εἴρηκεν, ἑαυτὸν ἐρμηνεύει, ποῖον αὐτῷ τὸ κόλχημα. *Εἰς τὸ μὴ καταχρησασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου.*] Ἐξουσίαν λέγει πανταχοῦ τὸ πρᾶγμα, δεικνὺς, ὅτι οὐδὲ οἱ λαμβάνοντες σφάλλονται· ἐξουσίαν γὰρ ἔχουσι τοῦ λαβεῖν. Ὅρα δὲ τὴν ἀκριβείαν αὐτοῦ! *Κατάχρησιν* καλεῖ, τὴν ὅλως χρῆσιν, οἷον τὸ ὅλως λαβεῖν· καὶ τὸ ἄλλοις ἀληθῶς ἀναμάρτητον, ἡγεῖται αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπιβλαβές, οὐχ ὡς βλαβερὸν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἀκριβάζων. *Ἐν τῷ εὐαγγελίῳ* δὲ προσέθηκες, δεικνὺς, τὸν διδάσκοντα ὀφείλειν λαμβάνειν, τὸν καὶ ποιῶντα, οὐ μὴν δὲ καὶ τὸν ἀργοῦντα.

19 Ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἑμαυτὸν  
20 ἐδούλωσα, ἵνα τοὺς πλείονας κερδήσω. Καὶ ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω· τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς  
21 ὑπὸ νόμον κερδήσω· τοῖς ἀνόμοις, ὡς ἀνομος, (μὴ ὢν ἀνομος θεῷ, ἀλλ' ἐννομος Χριστῷ,) ἵνα κερδήσω  
22 ἀνόμους· ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν, ὡς ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω· τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ  
23 πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. Τοῦτο δὲ ποιῶ διὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοινωνὸς αὐτοῦ γένωμαι.

Τὸ πλέον λέγει· ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔλαβον, καίτοι ἐξουσίαν ἔχων· ἀλλὰ καὶ ἑλεύθερος ὢν, καὶ μηδενὶ ὑποκείμενος, οὐδὲ ἀνάγκην ἔχων, ἐκὼν ἑμαυτὸν ἐδούλωσα πᾶσιν, ἵνα σώσω πολλούς. Τοῦτο δηλοῖ τὸ, *τοὺς πλείονας*. *Ἰνα τοὺς πλείονας κερδήσω.*] Εἶδες ἀγάπην; Κέρδος ἰδιὸν ἡγεῖται τὴν ἐτέρων σωτηρίαν. *Καὶ ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς Ἰουδαῖος.*] Λοιπὸν λέγει τοὺς τρόπους τῆς δουλείας. Οὐκ εἶπε δὲ, Ἰουδαῖος ἐγενόμην, ἀλλ', ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα δείξῃ, ὅτι οἰκονομία ἦν τὸ γινόμενον. Πότε δὲ γέγονεν ὡς Ἰουδαῖος; Ὅτε περιέτεμε τὸν Τιμόθεον (α)· ὅτε ἀγνισάμενος εἰσῆλθαι εἰς τὸ

(α) Πραξ. 15, 3.



ἱερὸν μετὰ τῶν ἐχόντων τὴν εὐχὴν (α). ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθεῖς Ἰουδαίους μεταστήσῃ, ἐγένετο ὡς Ἰουδαῖος. Πῶς; Ὅτι, εἰ μὴ περιέτεμε, μηδὲ ἡγνίσθη, καὶ ἐν τούτῳ ἔπεισεν Ἰουδαίους, ὅτι ἔχεται τοῦ νόμου, οὐκ ἂν προσήλθον αὐτῷ, καὶ, ὡς ἀποστάτῃ, οὐδὲ λόγων ἐκοινώνησαν. Πῶς δὲ ἦν σῶσαι τοὺς μηδὲ προσιόντας, μηδὲ ἀκούοντας τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, ἀλλ' ὡς βδέλγμα αὐτὸν ἡγουμένους; — ΑΛΛΩΣ. Ἐγένετο τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς Ἰουδαῖος, ὅτε ἐν τῷ ἱερῷ ἡγνίσατο καὶ ἔθυσε, καὶ περιτεμὼν τὸν Τιμόθεον, Ἰουδαίοις πέπομφε διδάσκαλον, διὰ περιτομῆς τὴν περιτομὴν ἀναιρῶν. Διὸ οὐκ εἶπεν, Ἰουδαῖος, ἀλλ', ὡς Ἰουδαῖος (Ἰσιδώρου). — ΑΛΛΩΣ. Ἰουδαῖος, οἶμαι, τοὺς μηδέπω πεπιστευκότας καλεῖ· ὑπὸ νόμον δὲ, τοὺς τὸ εὐαγγέλιον μὲν δεξαμένους, ἔτι δὲ τῇ τοῦ νόμου φυλακῇ προσδεδεμένους. Καὶ διὰ τούτους γάρτοι καὶ δι' ἐκείνους, καὶ τῆς νομικῆς καθάρσεως ἐν Ἱεροσολύμοις ἠνέσχετο, καὶ ἐν τῇ Λυκαονίᾳ τὸν Τιμόθεον περιέτεμε, καὶ ἄλλα μυρία παραπλήσια ὥκονόμησε (Θεοδώρητου.) — Τοῖς ὑπὸ νόμον.] Ὑπὸ νόμον λέγει, τοὺς προσηλύτους, ἢ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντας μὲν, ἔτι δὲ καὶ τοῦ νόμου ἔχομένους. Πότε δὲ γέγονεν ὡς ὑπὸ νόμον; Ὅτε εἶπον αὐτῷ οἱ ἀμφὶ τὸν Ἰάκωβον· «Ὁρᾶς, ἀδελφε, πόσαι μυριάδες εἰσὶν οἱ πιστεύσαντες; καὶ πάντες εἰσὶ ζηλωταὶ τοῦ νόμου (β).» τότε ἡγνίσθη δι' αὐτούς. Ὁρα δὲ πανταχοῦ τὸ, ὡς, προσκείμενον, ἵνα δείξῃ, ὅτι οἰκονομικῶς ταῦτα ἐποίει, ἵνα τοὺς ἀληθῶς ταῦτα ποιοῦντας διορθώσῃται. Τοῖς ἀνόμοις, ὡς ἄνομος.] Ὅτε Ἀθηναῖοις δημηγορῶν, οὐκ ἀπὸ προφητῶν, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ νόμου διελέχθη, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὴν παραινέσιν ἐποιήσατο, ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοῦς δογμάτων χειρούμενος· ὅτε εὗρεν ἐν τῷ βωμῷ καὶ ὅς τις εἰηδόαγγελος θεός (γ). Διὸ οὐκ εἶπεν, ἄνομος, ἀλλ', ὡς ἄνομος. Τὸ δὲ, Μὴ ὦν

(α) Πραξ. ΚΑ', 26.

(β) Πραξ. ΚΑ', 30.

(γ) Πραξ. ΙΖ', 16—23.

ἄνομος θεῷ, ἀλλ' ἔνομος Χριστῷ, ἢ ὡς ἀδιάφορον εἶπεν· (ἐπὶ γὰρ μιᾷ οὐσίᾳ οὐκ ἔστι διαφορά·) ἢ, εἰ τοῦτο βεβιασμένον ἦγῃ, οἶμαι τοῦτο μηνύειν, τὸ μὴ μόνον κατὰ νόμον πεπολιτεῦσθαι, τὸν τῷ πατρὶ παρά τινων ἐπιγραφόμενον, καὶ διὰ τὴν ἔξιν τῶν μανθανόντων, οὐ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ δεδωκότος, νηπίοις μᾶλλον ἀρμόζοντα· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ οὐράνιον καὶ τέλειον νόμον. Οὐκ ἄνομος, κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ ἔνομος κατὰ τὸ εὐαγγέλιον· οὐκ ἔξω τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ εἴσω τῆς χάριτος· οὐκ ἐμοίχευσα διὰ τὸν νόμον· ἀλλ' οὐδὲ εἶδον ἀκολάστως διὰ τὸ εὐαγγέλιον· οὐκ ἐφόνευσα διὰ τὸν φόβον· ἀλλὰ καὶ ὀργῆς ἐκράτησα διὰ τὸν πόθον (α). Ὁ μὲν γὰρ τὸν παλαιὸν φυλάσσας νόμον, οὐκ ἦν ἄνομος θεῷ· ὁ δὲ τὸν νέον, ἔστι καὶ ἔνομος Χριστῷ. Ταῦτα δὲ φησιν, οὐκ ἀποκληρῶν τῷ πατρὶ μὲν τὸν νόμον, τῷ υἱῷ δὲ τὸ εὐαγγέλιον· ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν καὶ δόξαν ἀφορῶν. Πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐστί, καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ πατρὸς (β). — ΑΛΛΩΣ. Τοῖς ἀνόμοις, ὡς ἄνομος.] Ἀνόμους λέγει, τοὺς μὴ ὄντας ὑπὸ τὸν τοῦ Μωσέως νόμον, τοὺς ἐξ ἐθνῶν, οἷς καὶ αὐτὸς ἐπιφοιτῶν, συγκατέβαινε τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν, καὶ πολλὰ τῶν μεγάλων δογμάτων οὐκ ἐξέφαινε, εἰδὼς αὐτοὺς μὴ βαστάζοντας. Οὕτως οὖν, φησὶν, ἐγενόμην πρὸς αὐτοὺς, ὡς μὴ ὦν ὑπὸ τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ. Ἡνίκα γὰρ πρὸς Ἀθηναίους ἐδημηγόρει, οὐ τρανῶς ὡς περὶ θεοῦ διελέχθη περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς περὶ ἀνθρώπου ψιλοῦ· οὐδὲ γὰρ ἔχουρον τοιοῦτόν τι ἀκούειν· ὑπενόησαν γὰρ ἂν αὐτὸν ἵνα τῶν παρὰ σφίσι τεθεοποιημένων· οἷος ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἀσκληπιός, καὶ οἱ λοιποί. — Μὴ ὦν ἄνομος θεῷ.] ἵνα μὴ νομίσης, μεταβολὴν γνώμης γεγονέναι, ἐπάγει· Μὴ ὦν ἄνομος θεῷ· τουτέστι, μὴ ὦν ἔξω τῶν νόμων τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἔνομος· τουτέστιν, ἔνομος ὑπάρχων Χριστοῦ. Σημειωτέον δὲ τὸ ῥητὸν,

(α) Ματθ. Ε', 21. 27. 28.

(β) Ἰωάν. ΙΖ', 10.



Οὐκ εἰμὶ ἄνομος θεῶ, ἀλλ' ἔνομος· καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, θεῶ· (τοῦτο γὰρ ἡ ἀκολουθία) εἶπε, Χριστῷ. Ἄρα Θεὸς ὁ Χριστός. *Τοῖς ἀσθενέσιν, ὡς ἀσθενής.*] Καὶ οὐδὲ μέχρ' αὐτῶν ἔστην, φησὶν· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀσθενέσι περὶ τὴν πίστιν, ὡσαύτως ἀσθενής γέγονα. Πῶς γὰρ οὐκ ἦν οὕτως, ὅτε, δημηγορῶν, οὐ τρανῶς, ὡς περὶ θεοῦ, τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἐμνημόνευεν; Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, ὅτε τοὺς διακρινομένους φαγεῖν κρέα, διὰ τὴν ἐνίων κρεῶν παρατήρησιν, τούτων τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων, οὔτε αὐτὸς τούτοις ἐπετίμα, καὶ τοὺς ἄλλους ὅχλησιν αὐτοῖς ἐπάγειν ἐκώλυε (α). *Τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα.*] Καὶ συντόμως εἰπεῖν, τοῖς πᾶσι γέγονα ὃ ἦσαν, καίτοι γε οὐ πάντας σώζειν προσδοκῶν· (ἡ γὰρ ἂν οὐκ ἦν οὕτως θαυμαστόν) ἀλλ' ἵνα καὶ ὀλίγους σώσω. Τὸ δὲ, πάντως, καὶ πρὸς προτροπὴν κεῖται τῶν κηρυσσόντων. Ὡς περ γὰρ, φησι, πάντας σωθῆναι δυσχερές, οὕτω καὶ τὸ μὴ πάντας σωθῆναι (1). *Τοῦτο δὲ ποιῶ διὰ τὸ εὐαγγελίον.*] Εὐαγγελίον λέγει τοὺς πιστοὺς, τοὺς διὰ τοῦ εὐαγγελίου σωζομένους, ὡς καὶ ἄνω ἔλεγεν· *Ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ἤρ',* τουτέστιν, ἐκ τῶν αὐτῶ πεπιστευκότων. *Τοῦτο δὲ ποιῶ διὰ τοὺς ἐκ τοῦ εὐαγγελίου πεισεύσαντας.* ἵνα οὖν δυνήθῃ, φησί, κοινωνῆσαι τοῖς πιστοῖς τῶν ἀποκειμένων αὐτοῖς ἀγαθῶν, πάντα ἐποίησα καὶ ποιῶ. Ὅρα δὲ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολήν! Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐκ ἐπειδὴ ἐπὶ μισθῷ τινα ταῦτα ἔπραττεν, ἀλλ' ἵνα ἐκείνους πείσῃ, πάντα ποιεῖν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν οἰκεδομῆς, ὡς καὶ αὐτὸς ἐποίει.

24 Οὐκ οἶδατε, ὅτι οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἰς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; Οὕτω  
25 τρέχετε, ἵνα καταλάβητε. Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται· ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ἵνα φθαρτὸν

(α) Ῥωμ. ΙΔ' ΠΕ' 1. (1) - Τὸ δὲ, πάντως, προσέθηκε, παραμυθούμενος τοὺς διδασκοντας. Κἂν γὰρ μὴ τοὺς πάντας διασώσῃ τις, πάντως γε ὀλίγους διασώσῃ. Οὐκ οὖν οὐκ ὀφείλει ἀποναρκεῖν. » Θεοφύλακτος.

26 στέφανον λάβωσιν· ἡμεῖς δὲ, ἄφθαρτον. Ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως· οὕτω πυκτεύω,  
27 ὡς οὐκ ἀέρα δέρω· ἀλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι.

Μετά τὸ δεῖξαι, δεῖν συγκαταβαίνειν τοῖς ἀσθενέσι, δι' ὧν εἶπεν, Ἐγενόμην ὡς Ἰουδαῖος, ὡς ἄνομος, ὡς ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἐν ἀληθείᾳ ὄντας οὕτω σώσω, λοιπὸν πληκτικώτερον αὐτοῖς διαλέγεται. Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦτο εἶπεν, οὐ δεῖξαι θέλων, ὅτι ἐκ πάντων εἰς σωθήσεται, ἅπασι· ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ πιστεῦσαι μόνον εἰς σωτηρίαν, ὥσπερ οὐδὲ ἐκεῖνοις τὸ δραμεῖν ἀπλῶς· ἀλλὰ χρὴ σπουδάζειν μέχρις αὐτοῦ τοῦ βραβεῖου, ἥγουν, τοῦ στεφάνου. Εἰ γὰρ καὶ γινώσκῃς ἔχετέ, φησι, τῆς πίστεως, εἰ μὴ μετὰ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀγάπης ἔχετε ταύτην, οὐδὲν ὠφελήσεσθε. Τοῦτον γὰρ τὸν λόγον καὶ ἄνω ἐγύμνασεν. *Οὕτω τρέχετε, ἵνα καταλάβητε.*] Οὐκ ἄρα κατειληφότες ἦσαν. *Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος.*] Διδάσκει καὶ τὸν τρόπον, πῶς ἂν τις καταλάβῃ. *Πάντα ἐγκρατεύεται.*] Τουτέστιν, Οὐχὶ τοῦδε μὲν ἀντέχεται, τοῦδε δὲ οὐ. Τοῦτο γὰρ τὸ ὄντως ἀγωνίσασθαι, τὸ πασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ ἐντολῶν φύλαξ γενέσθαι, καὶ ἀπέχεσθαι πάντων τῶν πονηρῶν καὶ ἐναντίων. Οὗτος γὰρ ἀληθὴς ἀγωνιστής. *Ἴνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν.*] Ἐκ τῆς εἰς τὸ ἔλαττον συγκρίσεως αὖξει τὸ πρᾶγμα. Εἰ οἱ ἀγωνιζόμενοι, φησὶν, ἐν τῷ σταδίῳ, πάντα ἐγκρατεύονται, ἵνα μὴ τὴν ἰσχύν ἐκλίσσωσι, φθαρτοῦ ἐπιέμενοι στεφάνου, πῶς ἡμεῖς οἱ ἄφθαρτον προσδοκῶντες, οὐκ ἂν μάλλον ἐγκρατευσώμεθα ἐκ πάντων τῶν βλαπτόντων; *Ἐγὼ τοίνυν.*] Λοιπὸν ἑαυτὸν εἰς μέσον φέρει· καὶ οὗτος ἄριστος τρόπος διδασκαλίας, ἐξ ἑαυτοῦ εὑρεῖν τὰ παραδείγματα. Ἐγὼ τοιγαροῦν μετὰ γνώσεως τρέχω, οὐχὶ ἀδήλως, τουτέστιν, οὐκ εἰκῇ καὶ μάτην, καὶ πρὸς οὐδένα σκοπὸν, ὡς ὑμεῖς, οἱ μάτην τρέχοντες. Τί γὰρ ὑμῖν ὄφελος ἐκ τοῦ τελειότητα δῆθεν ἐπιδείκνυσθαι

ἐν τῷ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν, ἢ τις σου τελειότης, φησί, βλάπτει τὸν ἀδελφόν; Ἀλλ' οὐκ ἐγὼ οὕτως· ἀλλ' ἐν καιρῷ καὶ συγκαταβάσει κέχημαι, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. Οὕτω πυκτεύω, ὥς οὐκ ἀέρα δέρω. Οὕτω πυκτεύω καὶ ἀγωνίζομαι, οὐχ ἵνα δέρω ἀέρα· ἔχω γὰρ τίνα δαίμονα, τὸν διάβολον· ὑμεῖς δὲ τῇ πίστει τρέχοντες, καὶ ταῖς πληγαῖς πυκτεύοντες, εἰς οὐδὲν δέον κέχησθε. Ἀλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα. Οὐκ ἀφίημι, φησί, τῇ γαστρὶ καὶ τῷ σώματι τὰς ἡνάς· ἀλλὰ περισφίγγω αὐτὸ καὶ ὑποτάσσω· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, Ὑπωπιάζω καὶ δουλαγωγῶ, τουτέστι, δαμάζω, καὶ ὡς δούλον ἄγω (1). Οὐ γὰρ συμβάλλεται μοι, φησί, τὸ κηρύττειν μόνον, ἀν μὴ καὶ τὰ παρ' ἐμαυτοῦ παράσχωμαι. Ταῦτα δὲ λέγων, αἰνίττεται αὐτοὺς καὶ γαστριμάργους, καὶ ὅτι οὐκ ἀρκεῖ ὑμῖν τὸ πιστεῦσαι μόνον, ὥσπερ οὐδὲ ἐμοὶ τὸ κηρύττειν, ἐὰν μὴ ἐγὼ καὶ ὑμεῖς καὶ τὸ σῶμα καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ ἀρρωλώσωμεν.

ΚΕΦ. X, 1 Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν (α),  
2 καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον (β)· καὶ πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ  
3 καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα  
4 πνευματικὸν ἔφαγον (γ)· καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον (δ). (ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός·)

Καταλέγει λοιπὸν, πόσων ἡξιώθησαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ θεοῦ δωρεῶν· καὶ δείκνυσιν μετὰ τὰς δωρεὰς ταύτας τοὺς πολλοὺς μὴ ἀρέσαντας θεῷ. Ταῦτα δὲ φησι, πείθων, ὅτι, ὥσπερ ἐκεῖ-

(1) «Ὑπωπιάζω, τουτέστι, πυκτεύω πρὸς τὸ σῶμα. Ὑπωπία γὰρ λέγονται τὰ ὑπὸ τῆς ὀφθαλμοῦ τραύματα, ἃ ἐν τῷ πυκτεῦναι ἐγίνοντο.» Θεοφύλακτος. «Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, τουτέστι, πρὸς ἀσκήσιν αὐτὸ μετ' ἐπιστήμης καὶ φρονήσεως γυμνάζω, καὶ πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων σφύριγγαν, οὐ πρὸς ἀσέλγειαν ὑπονουμίαν.» Σουίδας.

(α) Ἀριθ. Θ', 15—23. Ἐξοδ. II', 21. 22. (β) Ἐξοδ. ΙΑ'.

(γ) Ἐξοδ. ΙΣ'. (δ) Ἐξοδ. ΙΖ', 6. Ἀριθ. Κ', 8—12.

νοὺς οὐκ ὤνησε τὰ τοσούτων ἀπολαῦσαι δωρεῶν, ἐπειδὴ τὰ παρ' ἐαυτῶν οὐ παρέσχοντο· οὕτως οὐδὲ ὑμᾶς ὠφελήσεται ἡ πίστις καὶ τὸ μυστηρίων ἀξιώθῃναι πνευματικῶν, εἰ μὴ καὶ ἀξίους ἐαυτοὺς παράσχοιτε τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος. Ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες. Ἐν τούτοις, ἀπὸ τῆς παραθέσεως τῶν παλαιῶν παιδεύσαι αὐτοὺς βούλεται τὰ προσήκοντα, δεικνὺς κακείνους, καθάπερ ἐν τινι τύπῳ, τῶν ἴσων ἀξιωθέντας. Οὕτω γὰρ, καταλλήλου φαινομένου τοῦ παραδείγματος, εὗρίσκετο δικαίως αὐτοῖς παραινῶν, μὴ τὰ ὅμοια πλημμελεῖν, ἵνα μὴ τὰ ὅμοια πείσωνται. Τὸ μὲν οὖν ὑπὸ τὴν νεφέλην αὐτοὺς γενέσθαι, δηλώσας ἦν τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος. Ἐκείνους τε γὰρ ἡ νεφέλη σκιαζούσα, τῆς τῶν Αἰγυπτίων βλάβης ἀπήλλατ'· καὶ ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ ἀγίου πνεύματος, τῆς δαιμονικῆς ἐξαίρει κακίας. Τὸ δὲ διὰ τῆς θαλάσσης αὐτοὺς διελθεῖν, ἔοικε κατὰ τοῦτο τοῖς ἡμετέροις· ὅπερ γὰρ ἐκείνοις ἡ διὰ τῆς θαλάσσης παρέσχε διὰ-βασίς, τῶν μὲν πολεμίων αὐτοὺς παντελῶς ἀπαλλάξασα, βεβαίαν δὲ τοῦ λοιποῦ τὴν ἐλευθερίαν δωρησαμένη, τοῦτο ἡμῖν πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἐχθροὺς, τοὺς δαίμονας, τὸ βάπτισμα γέγονε. Τὸ δὲ, Εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, σημαίνει, ὅτι, καθάπερ ἐκεῖνοι, τούτων τυχόντες, ὑπέσχοντο τοῖς Μωσαϊκοῖς νόμοις βιοῦν· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι, τὸ τῆς υἱοθεσίας κομιζόμενοι πνεῦμα, συνθήκας καὶ ὁμολογίας τιθέμεθα τοῦ κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ ζῆν, ὥσπερ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι εἶπον πρὸς τὸν Μωϋσῆν· ὅτι, Εἴ τι ἡμῖν ὁ θεὸς εἴπη, ποιήσομεν μετὰ τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς (α). — Ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν.] Δέγει γὰρ ὁ Δαυΐδ· «Διεπέτασε νεφέλην εἰς σκέπην αὐτοῖς, καὶ πῦρ τοῦ φωτίσαι αὐτοὺς τὴν νύκτα (β).» Εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο.] Τουτέστι, τῷ Μωϋσεὶ ἐκοινωνήσαν ἐν τῷ βαπτισμῷ. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ βάπτισμα κοινωνεῖν ἡμᾶς ποιεῖ τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ, τὸ τῶν αὐτῶν,

(α) Ἐξοδ. ΚΔ', 3—7.

(β) Ψαλμ. ΡΑ', 39.

ὧν εἶπον, θαυμάτων κοινωνῆσαι τοὺς Ἰουδαίους, ἐάπτισμα καλεῖ. Βούλεται γὰρ τὸν τύπον ἐγγὺς ἀγαγεῖν τῆς ἀληθείας· διὸ καὶ τῷ αὐτῷ ῥήματι ἐχρήσατο, τὴν διὰ τῆς θαλάσσης δίοδον ἐάπτισμα προσειπὼν.—Ἐβάπτισε Μωϋσῆς, καὶ πρὸ τούτου ἐν νεφέλῃ καὶ ἐν θαλάσσῃ· τύπος δὲ τοῦτο ἦν, ὡς καὶ Παύλῳ δοκεῖ, ἡ θάλασσα, τοῦ ὕδατος, ἡ νεφέλη, τοῦ πνεύματος, τὸ μάννα, τοῦ τῆς ζωῆς ἄρτου, τὸ πόμα, τοῦ θείου πόματος. (Γρηγορίου τοῦ θεολόγου).—Εἰς ἐκείνον, φησὶν, ἀφορῶντες καὶ θαρσύνοντες, ἀνῆλθον ἐαυτοὺς τῷ θαλάσσιῳ ῥέειθρῳ βαπτίζεσθαι. Εἴτα καὶ ὑπὸ τῆς νεφέλης, ὡσαύτως ἐκείνῳ κατακολουθοῦντες, ἐσκιάζοντο. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τῷ ὕδατι ἐκαλύφθησαν, ἀλλ' οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ χώρῳ τοῦ ὕδατος γεγονότες ἐπορεύοντο, ἐν ᾧ ἀνάγκη τοὺς διαπορευομένους ὅλῳ καταβαπτίζεσθαι τῷ ὕδατι, κατὰ φύσιν ἔχοντος τοῦ ὕδατος (Φωτίου).—Εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντες, φησὶν· ἐπειδὴ αὐτὸν ἰδόντες πρῶτον εἰσεβαλόντα μετὰ τὴν διαίρεσιν τῆς θαλάσσης, ἐμιμήσαντο καὶ αὐτοί. Οὕτως οὖν ὥσπερ πρωτοστάτης αὐτοῖς τούτου γέγονε Μωϋσῆς.—*Ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ.*] Καὶ γὰρ συνεσκιάζοντο τῷ Μωϋσεὶ ὑπὸ τῆς νεφέλης, καὶ συνεπέξουν Μωϋσεῖ, διαιεθείσης τῆς θαλάσσης. *Τὸ αὐτὸ ῥῶμα πνευματικόν.*] *Πνευματικόν* καλεῖ καὶ τὸ ῥῶμα καὶ τὸ πόμα, ὡς ἂν τοῦ πνεύματος ἅμφω διὰ τοῦ Μωσέως κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ δύναμιν παρασχόντος. Λέγει δὲ περὶ τοῦ μάννα καὶ τῶν κρεῶν, καὶ περὶ τοῦ ὕδατος. *Ἐξαγον.*] Οἶον, τὸ μάννα, ὥσπερ ἡμεῖς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. *Πόμα πνευματικόν.*] Οἶον, τὸ ἐκ τῆς ἀκροτόμου πέτρας ἀναβλύσαν ὕδωρ, ὥσπερ ἡμεῖς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ καὶ αἰσθητὰ ἐκείνοις ἦν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ πνευματικῶς παρῆχοντο. Οὐ γὰρ φύσεως ἦν ἀκολουθία ἡ δόσις, ἀλλὰ χάριτος πνευματικῆς (Ι). *Ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας.*] Αἰσθητὴ μὲν ἦν ἡ πέτρα,

(1) « Πνευματικὰ δὲ ταῦτα λέγει· ἐπειδὴ εἰ καὶ αἰσθητὰ ἦσαν, ἀλλ' οὐ φύσεως ἀκολουθία ἐγένοντο, ἀλλὰ χάριτι πνευματικῇ. » Θεοφύλακτος.

δηλονότι, ἡ τὸ ὕδωρ τοῖς Ἰσραηλίταις ἀναβλύσασα, ἀλλ' οὐχὶ τῇ οἰκείᾳ φύσει τοῦτο ἐβλύσεν, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῆς κατ' ἐνέργειαν παρουσίας αὐτῇ πνευματικῆς πέτρας, καὶ ἀκολουθοῦσης τῇ χρείᾳ τῶν διψῶντων, τουτέστι, πρὸς τὴν ἐκείνων σωτηρίαν καὶ ὠφελειαν πάντα μεταποιούσης καὶ μεταπλαττούσης, καὶ συνεπομένης αὐτῶν τῷ βουλήματι· καὶ ποτὲ μὲν τὸ ὕδωρ εἰς διάβασιν αὐτοῖς, ἴσα πέτραις στερεούσης· ποτὲ δὲ τὸν οὐρανὸν, εἰς ἐρῶσιν καὶ τροφὴν αὐτοῖς ἀφθονον γεωργούσης· ἄλλοτε δὲ τὴν πέτραν εἰς ὑδάτων γονὰς ἀναστομούσης. Διὸ εἰκότως λέγουσι· ἂν ἐκ πνευματικῆς πέτρας πεινῇ· αὕτη γὰρ ἦν ἡ τὴν αἰσθητὴν ἐκείνην εἰς ὑδάτων λύσασα πηγὰς. Τίς δὲ ἦν ἡ πνευματικὴ ἐκείνη πέτρα, ἡ πᾶσι τούτοις παρακολουθοῦσα, καὶ πρὸς τὴν ἐκάστου καιροῦ χρείαν τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων μεταστοιχειοῦσα καὶ συμμεταβάλλουσα; Τίς; ἀκολούθως φησὶν· Ὁ Χριστὸς δηλονότι, ὁ καὶ νῦν εἰς ἡμᾶς τὰ ὅμοια καὶ μεῖζον ἐπιδεικνύμενος. Ἔστι δὲ τὸ, ἀκολουθοῦσης, καὶ ἐτέρως ἐκλαβεῖν. Ἡ γὰρ νοητὴ πέτρα, ἥτοι, ὁ Χριστός, οὐ μόνον τὰ εἰρημένα αὐτοῖς παραδόξως ἐβράβευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἠκολούθει καὶ εἶπετο, παραπλήσια τούτοις καὶ μεῖζονα τὸν Ἰσραηλίτην εὐεργετῶν. Ἀλλὰ καὶ νῦν ἡμῖν τοῖς πιστοῖς ἀκολουθοῦσης· ὥς εἶναι κατὰ συνέχειαν τῆς αὐτῆς προνοίας, καὶ τοῦ αὐτοῦ δεσπότη καὶ θεοῦ, τὰ τε ἐν τῇ Παλαιᾷ θαυματουργήματα καὶ τὰς εὐεργεσίας, καὶ τὰ ἐν τῇ Καινῇ. *Ἐκ πνευματικῆς.*] Ἐπειδὴ εἶπε, πνευματικόν τὸ πόμα, τοῦτο δὲ οὐδὲν εἶχε παρηλλαγμένον, ὥσπερ τὸ μάννα, ἀλλ' ὕδωρ ἦν κοινόν· οὕτως ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἀναβλύσεως κατασκευάζει αὐτὸ πνευματικόν· οὐ γὰρ οἰκείᾳ φύσει ἡ πέτρα αὐτὸ ἀνεδίδου· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, ἔδει καὶ πρὸ τούτου ἀναδιδόναι· ἀλλ' ἐτέρα τις πέτρα πνευματικὴ τὸ πᾶν ἐνήργει, ἥτις ἦν, φησὶν, ὁ Χριστός. Τὸ δὲ, ἀκολουθοῦσης, εἶπεν, ἵνα δείξῃ, ὅτι αὐτὸς ἦν παρὼν αὐτοῖς πανταχοῦ, καὶ πάντα θαυματουργῶν.

5 Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ θεός·

(τομ. Α'.)

- 6 κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ (α). Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κακεῖνοι ἐπεθύμησαν (β).  
 7 Μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθὼς τινες αὐτῶν ὡς γέγραπται· «Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν,  
 8 καὶ ἀνέστησαν παίζειν (γ). » Μηδὲ πορνεύωμεν, καθὼς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἐπεσον ἐν μιᾷ  
 9 ἡμέρᾳ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες (δ). Μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν, καθὼς καὶ τινες αὐτῶν ἐπείρασαν,  
 10 καὶ ὑπὸ τῶν ὄφρων ἀπώλοντο (ε). Μηδὲ γογγύζετε, καθὼς καὶ τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ (ζ).

Πάντες ὧν εἶπον θαυμάτων καὶ δωρεῶν ἡξιώθησαν· ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσι, φησὶν, ἡρέσθη, ἢ εὖ ἐβουλεύσατο ἐπ' αὐτῶν ὁ θεός· τοῦτο γὰρ τὸ, εὐδόκησε· καίτοι μεγάλων ἦσαν ἀξιωθέντες δωρεῶν. Ὁρᾶτε οὖν, φησὶ, μήπως οὐδὲ ἐφ' ὑμῶν εὖ βουλεύσεται ὁ θεός, εἰ καὶ ἡξίωσθε πολλῶν δωρεῶν, ἐὰν μὴ ἀξιὸν εἶον παράσχῃτε. Πάντες οἱ Ἰουδαῖοι ἀπώλοντο. Πῶς οὖν φησὶν, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ θεός; Ἴνα μὴ δόξῃ αὐτοῖς πανωλεθρίαν προφητεύειν· ἢ διὰ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Χαλεῖβ, καὶ τοὺς νέους τῶν Ἰουδαίων υἱούς (η)· καὶ εἰς τὴν μοσχολατρείαν, μεσιτεύσαντος τοῦ Μωσέως, μόνον δισμῦριοι καὶ τρισχίλιοι ἀπώλοντο (θ). Κατεστρώθησαν.] Τὸ, κατεστρώθησαν, τὴν αἰφνιδίαν αὐτῶν καὶ πλείστην ἀπώλειαν δηλοῖ. Τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν.] Ὡς περ γὰρ ὁ βαπτισμὸς, καὶ τὸ βρῶμα, καὶ τὸ πόμα τύποι ἦσαν ἡμῶν, οὕτω καὶ ὁ ὀλεθρος τύπος ἦν ἡμῶν, εἰς τὸ μὴ τὰ ἴσα πράξαντας τὰ ἴσα παθεῖν. Καθὼς κακεῖνοι ἐπεθύμησαν.] Καὶ ὁ Δαυὶδ φησὶ· «Καὶ ἐπεθύμησαν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ ἐρήμῳ

(α) Ἀρμ. ΙΑ', 16. 29. 32.

(β) Ἀρμ. ΙΑ', 4. Ψαλμ. ΟΗ', 29.

(γ) Ἐξοδ. ΑΒ', 6.

(δ) Ἀρμ. ΚΕ, 1. 9.

(ε) Ἀρμ. ΚΑ', 5. 6.

Ἐξοδ. ΙΖ, 2. 7.

(ζ) Ἀρμ. ΙΑ', 2. 37.

(η) Ἀρμ. ΙΑ', 30. 33. ΚΣ', 65.

(θ) Ἐξοδ. ΑΒ'. Ψαλμ. ΡΕ, 23.

(α). » Καθίσαντες γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι ἔκλαιον, καὶ εἶπον· «Τίς ψωμίει ἡμᾶς κρέα; Ἐμνήσθημεν τοὺς ἰχθῦας, οὓς ἡσθίομεν ἐν Αἰγύπτῳ δωρεάν, καὶ τοὺς σικύους, καὶ τοὺς πέπονάς, καὶ τὰ πράσα, καὶ τὰ κρόμυα, καὶ τὰ σκόροδα. Νυνὶ δὲ ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατὰξῆρος· οὐδὲν πλὴν εἰς τὸ μάννα οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν (β). » Μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε.] Διὰ τοῦτου ἡρέμα πῶς τοὺς τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίοντας αἰνίττεται, δεικνύς, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ γαστριμαργίας ἦλθον εἰς εἰδωλολατρείαν· καὶ ὑμεῖς, φησὶν, ἀπὸ γαστριμαργίας αὐτὰ μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τελειότητος ἐσθίετε, ὥς περ ἐκεῖνοι, χοροὺς στήσαντες περὶ τὸν μόσχον, ἔπαιζον χορεύοντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἔλεγον· «Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνεβίβασάν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου (γ) ». Τινὲς δὲ τὸ, παίζειν, ἀντὶ τοῦ, εἰδωλολατρεῖν, ἐνόησαν. Μηδὲ πορνεύωμεν.] Πάλιν εἶπεν ἀμαρτίαν ἄλλην, ἀπὸ γαστριμαργίας निकτομένην. Γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ Ἀριθμῶν· «Καὶ κατέλυσεν Ἰσραὴλ ἐν Σατταίμ· καὶ ἐβεβηλώθη ὁ λαὸς ἐκπορνεῦσαι εἰς τὰς θυγατέρας Μωᾶβ· καὶ ἐκάλεσαν αὐτοὺς εἰς τὰς θυσιὰς τῶν εἰδώλων αὐτῶν. Καὶ ἔφαγεν ὁ λαὸς τῶν θυσιῶν αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καὶ ἐτελέσθη Ἰσραὴλ τῷ Βεελφεγὼρ· καὶ ὠργίσθη θυμῷ Κύριος τῷ Ἰσραὴλ. Καὶ εἶπε Κύριος τῷ Μωϋσῇ· Δάβε πάντας τοὺς ἀρχηγούς τοῦ λαοῦ, καὶ παραδειγματίσον αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ ἀπέναντι τοῦ ἡλίου, καὶ ἀποστραφήσεται ἡ ὁργὴ θυμοῦ Κυρίου ἀπὸ Ἰσραὴλ. Καὶ εἶπε Μωϋσῆς ταῖς φυλαῖς Ἰσραὴλ· Ἀποκτείνετε ἕκαστος τὸν οἰκεῖόν αὐτοῦ τὸν τετελεσμένον τῷ Βεελφεγὼρ (δ) ». Τότε καὶ ὁ Φινεὴς, υἱὸς Ἐλεάζαρ, συνεξελέντησε τῷ Ζαμβρῇ, καὶ τῇ γυναικὶ Χάσθῃ. Καὶ ἐγένοντο οἱ τεθνηκότες ἐν τῇ πληγῇ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες. Τινὲς δὲ τῶν ἀντιγραφάντων τὸ παλαιόν, εἰκοσιτέσσαρας ἔθεσαν. Μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν.] Αἰνίττεται αὐτοὺς, ὅτι σημεία ἐπεζήτουν, πειράζοντες τὸν

(α) Ψαλμ. ΡΕ, 14.

(β) Ἀρμ. ΙΑ', 4-6.

(γ) Ἐξοδ. ΑΒ, 4.

(δ) Ἀρμ. ΚΕ, 1-5. Ψαλμ. ΡΕ, 28.

Χριστόν, καθὼς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι εἰς ὧν τὸ ὄρος. Κυκλώσαντες γὰρ τὴν γῆν Ἐδὼμ, κατελάλησαν κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ Μωϋσῆ, λέγοντες· «Ἰνατὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου, ἀποκτείνειν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐνθα οὐκ ἔστιν ἄρτος οὐδὲ ὕδωρ; ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν προσέχθισεν ἐν τῷ ἄρτῳ τῷ διακένῳ. Καὶ ἀπέστειλε Κύριος εἰς τὸν λαὸν τοὺς ὄφεις τοὺς θανατοῦντας, καὶ ἔδακνον τὸν λαόν· καὶ ἀπέθανε λαὸς πολὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ (α)». *Μηδὲ γογγύετε.*] Αἰνίσσεται δὲ αὐτοὺς καὶ διὰ τούτου, ὅτι ἐν τοῖς πειρασμοῖς οὐ γενναίως ἔφρουν, ἀλλὰ μετὰ γογγυσμοῦ, λέγοντες, Πότε ἤξει τὰ ἀγαθὰ; καὶ ἕως πότε αἱ κακώσεις; Οὐ γὰρ τὸ παθεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ μόνον μέγα, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐχαρίστως παθεῖν, ὡς ὁ Ἰωβ. Ἐγόγγυσαν καὶ Ἰουδαῖοι εἰς Μερβάν διὰ ὕδωρ· πικρὸν γὰρ ἦν (β). Πάλιν ἐγόγγυσαν, οὐκ ὄντος ὕδατος, ὅτε Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐκελεύσθησαν ἐξαγαγεῖν ὕδωρ ἐκ πέτρας, καὶ πατάξας αὐτήν ὁ Μωϋσῆς, εἶπε· Μὴ ἐκ τῆς πέτρας ταύτης ἐξαγάγωμεν ὑμῖν ὕδωρ (γ); Πάλιν ἐγόγγυσαν, ὅτε ἐπέμψθησαν τινες ἐκ τοῦ λαοῦ κατασκέψασθαι τὴν γῆν Χαναάν. Πάλιν ἐγόγγυσαν, ὅτε ἐκέλευσε Μωϋσῆς τῷ λαῷ ποιῆσαι σάλπιγγας ἀργυρᾶς, ὥστε δι' αὐτῶν σημαίνειν. Καὶ ἐν τῷ ἐξαίρειν τὴν κιβωτὸν, ἐγόγγυζεν ὁ λαὸς, καὶ εὐθὺς κατεκλήμμενος τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἐκλήθη ὁ τόπος ἐμπυρισμός· καὶ νύξαιτο Μωϋσῆς, καὶ ἐπαύσατο ἡ τιμωρία (δ), ἣν καὶ λέγει ὁ μέγας Παῦλος ὁλίβρον, τουτέστι, δυνάμιν τινα τιμωρόν.

- 11 Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις· ἐγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν  
12 αἰώνων κατήντησεν. Ὡστε ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλε-  
13 πέτω, μὴ πέσῃ. Πειρασμός ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος· πιστὸς δὲ ὁ θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει

(α) Ἀρθ. ΚΑ', 5—7. (β) Ἐξοδ. ΙΒ', 23, 24.

(γ) Ἐξοδ. ΙΖ, 2—7. Ἀρθ. Κ', 19. (δ) Ἀρθ. Ι', 1. ΙΑ', 3. ΙΔ'. ΙΣ'.

σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκθασιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν.

Τίτους ἐκεῖνα καλεῖ, δεικνὺς μερίζωνας αὐτοὺς κολασθήσεσθαι. Ὡς περ γὰρ ἐπὶ τῶν θωρεῶν ἡ ἀλήθεια τοῦ τύπου μερίζων, οὕτω πάντως καὶ ἐπὶ τῶν τιμωριῶν. *Ἐγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων.*] Τῷ τε εἰπεῖν, ὅτι πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν ἐγράφη, καὶ ἐκ τοῦ ἐπιστᾶν αὐτοῖς τὸ τέλος, καὶ τὰς ἐκεῖ αἰωνίας τιμωρίας, πλέον αὐτοὺς πτοεῖ. ἤδη γὰρ, φησι, τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε, καὶ ἡ ἡμέρα δηλονότι τῆς τιμωρίας. Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι ἅμα καὶ ἅμα ἐτιμωροῦντο, ἀλλ', ἰδοὺ, καὶ ὑμῖν ἐφθασεν ἡ ἡμέρα τοῦ τέλους. Τὸ δὲ, κατήντησεν, οἶον, ἐφθασεν. Ὡστε ὁ δοκῶν ἐστάναι.] Πάλιν τοὺς ἐπὶ τῇ γνώσει μέγα φρονοῦντας αἰνίσσεται. Εἰ γὰρ καὶ ἐστάναι, φησί, νομίζεις, εὐλαβοῦ, μὴ πέσῃς. Αὐτὸ γὰρ τὸ θαρρεῖν, ὅτι ἔστηκας, οὐδὲ ἐστάναι ἐστὶ· δοκεῖς γὰρ· οὐκ ἀληθῶς δὲ ἔστηκας· εἰ δὲ καὶ ἔστηκας, εὐχερῆς ἐξ ἀπονοίας ἡ πτώσις, *Πειρασμός ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν.*] Ἐπειδὴ ἐφόβησεν αὐτοὺς, εἰπόν· Ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ· πολλοὺς δὲ ἦσαν ὑπενεγκόντες ἤδη πειρασμούς· ἵνα μὴ λέγωσι· Τί ἡμᾶς φοβεῖς; πολλῶν γὰρ ἡμῖν γενομένων πειρασμῶν καὶ κινδύνων, οὐ πεπτώκαμεν, καὶ νῦν ἔχομεν πεσεῖν; φησὶν, ὅτι οὐκ εἴληφεν ὑμᾶς πειρασμός, εἰ μὴ μικρός· ἀνθρώπινον γὰρ τὸν μικρὸν καλεῖ. *Πιστὸς δὲ ὁ θεός.*] Τουτέστιν, ἀληθής, καὶ οὐ διαψεύσεται. Ἐπηγγέλατο γὰρ· Δεῦτε οἱ κοπιῶντες, καὶ ἀναπαύσω ὑμᾶς (α), ἡγουν, τοὺς πειραζομένους. Ὡς περ δὲ δύνασθε.] Ἀναλόγως, φησι, τῇ ὑμῶν δυνάμει συγχωρεῖ τὸν πειρασμόν ἔρχεσθαι· μᾶλλον δὲ πᾶς πειρασμός μερίζων τῆς ὑμετέρας δυνάμεως, εἰ μὴ ὁ θεός βοηθεῖ. Ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκθασιν.] Τοῦτο διχῶς ἐστὶν ἐκλαβεῖν· ἢ ὅτι τὸν πειρασμόν συγχωρῶν ἐπελθεῖν, αὐτίκα καὶ διωκεδάζει,

(α) Ματθ. ΙΑ', 28.

καὶ παύει αὐτὸν, ὥστε καὶ ὑμᾶς δύνασθαι, διὰ τὸ ὀλίγον χρόνον ἐνοχλεῖν ὑμῖν, ὑπενεγκεῖν αὐτόν· ἢ ὅτι σὺν τῷ πειρασμῷ ποιήσει καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ ἐκθῶσιν, τουτέστι, ποιήσει ὑμᾶς αὐτίκα καρτερικοὺς καὶ ὑπομένειν ἱκανοὺς, ὥστε μηδὲν ὑμᾶς ἐκ τοῦ πειρασμοῦ βλάπτεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ μεγάλα κερδαίνειν. *Ἐκθῶσιν* δὲ λέγει τὴν πληρώσιν καὶ παύσιν, διὰ τὸ δυναθῆναι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν· ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὁς ποιήσει συντόμως τοὺς πειρασμοὺς πέρας λαβεῖν, ἔνεκεν τοῦ δυναθῆναι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν.

- 14 Διόπερ, ἀγαπητοί μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλο-  
 15 λατρείας. Ὡς φρονίμοις λέγω· κρίνατε ὑμεῖς, ὃ  
 16 φημι. Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν,  
 οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ; Τὸν  
 ἄρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ  
 17 Χριστοῦ ἐστίν; Ὅτι εἰς ἄρτος, ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ  
 ἐσμὲν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν.  
 18 Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα· οὐχὶ οἱ ἐσθίου-  
 τες τὰς θυσίας, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσὶ;

Ἐπειδὴ ἱκανῶς αὐτῶν καθήψατο, θεραπεύει λοιπὸν αὐτοὺς, ἀγαπητοὺς αὐτοὺς καλῶν. Ὁρα δὲ· οὐκέτι διὰ μόνην τὴν βλάβην τῶν ἀσθενεστέρων ἀδελφῶν, κωλύει αὐτοὺς ἐσθίειν τὰ εἰδωλόθυτα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἐσθίειν διαβάλλει, εἰδωλολατρείαν τὸ πρᾶγμα καλῶν, καὶ τὴν ταχεῖαν ἀπ' αὐτοῦ ἀναχώρησιν ἀπαιτῶν· φεύγετε γάρ φησιν. *Ὡς φρονίμοις λέγω.* Ἐπειδὴ ἐξῆρε τὸ ἐσθίειν εἰδωλόθυτα, εἰδωλολατρείαν τὸ πρᾶγμα προσειπὼν, καὶ διὰ τοῦτο καθήψατο αὐτῶν, λοιπὸν πειράται θεραπεῦσαι τὸ τραχὺ τοῦ λόγου, καὶ φησιν· Ἰμεῖς φρόνιμοι ὄντες, κρίνατε τὸ πρᾶγμα, καὶ ἔχετε εὐρεῖν αὐτὸ εἰδωλολατρείαν. Τοῦτο δὲ ποιῶν, καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπευθύνους καθίζει δικαστάς, δεικνύς, ὅτι σφόδρα θαρρῆε τοῖς οἰκειοῖς λόγοις ὡς ἀληθείαι· καὶ λοιπὸν κατασκευάζει εἰδωλολάτρας ὄντας, καὶ κοινωνοὺς εἰδωλῶν, τοὺς ἐσθιόντας τὰ εἰδωλόθυτα.

*Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας.* Ποτήριον τῆς εὐλογίας φησὶ, τὸ ποτήριον τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. *Ὁ εὐλογοῦμεν.* Ὁ μετὰ χειρὸς ἔχοντες εὐλογοῦμεν τὸν χαρισάμενον ἡμῖν τὸ αἶμα αὐτοῦ, τουτέστιν, εὐχαριστοῦμεν τῷ τὸ αἶμα αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέαντι, καὶ ἀρρότητων ἀγαθῶν ἡμᾶς ἀξιώσαντι. *Οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ;* Συνάπτει γὰρ ἡμᾶς τῷ Χριστῷ τὸ αἶμα αὐτοῦ, ὡς μέλη τῇ κεφαλῇ, διὰ τῆς μεταλήψεως. *Τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν.* Ὅπερ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οὐ πέπονθεν ὁ Κύριος· (ὁστοὺν γὰρ αὐτοῦ, φησὶν, οὐ συντριβήσεται (α)·) τοῦτο νῦν δι' ἡμᾶς ὑπομένει, κατακλῶμενος, ἵνα συνάψῃ ὑμᾶς ἑαυτῷ.—**ΑΛΛΩΣ.** Ἀπόδειξις ἐστὶ τοῦ εἰρημένου τὸ ἐπαγόμενον. Πόθεν γὰρ δῆλον, φησὶν, ὅτι ὁ ἄρτος, ὃν κλῶμεν, κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστίν, τουτέστιν, ὅτι εἰς κοινωνίαν ἡμᾶς τοῦ σώματος συνάγει τοῦ Χριστοῦ; Πόθεν δῆλον; Ὅτι ἐν σῶμα ἐσμὲν καὶ καλούμεθα οἱ πάντες, Χριστῷ συναπτόμενοι, ὡς τοῦ κοινῷ σώματος κεφαλῇ. Εἰ οὖν μὴ τῷ σώματι αὐτοῦ καὶ τῷ αἵματι εἰς κοινωνίαν συνηγόμεθα, τίνοι ἂν ἐτέρῳ ἐν σῶμα ἦμεν καὶ ἐκαλούμεθα;—*Ὅτι εἰς ἄρτος.* Ἐπειδὴ εἶπε, *Κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου ἐστὶ*· δοκεῖ δὲ, τὸ κοινωνοῦν ἕτερον εἶναι παρ' ἐκεῖνο, ὃ κοινωνεῖ· νῦν θέλει δεῖξαι, ὅτι οὐ κοινωνοῦμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα ἐσμὲν τοῦ Χριστοῦ οἱ πάντες· ὥσπερ ἀμέλει σῶμά ἐστι τῆς κεφαλῆς τὸ λοιπὸν σῶμα. Καθάπερ γὰρ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν κόκκων εἰς ἄρτος γίνεται, οὕτω καὶ ἡμεῖς, πολλοὶ ὄντες, ἐν γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ. *Οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν.* Εἴτα ἐπάγει καὶ λογισμόν, πῶς γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ. Τί γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ὁ ἄρτος; Δῆλον ὅτι σῶμα Χριστοῦ. Τί δε γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; Δῆλον ὅτι σῶμα Χριστοῦ· μετέχοντες γὰρ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς ἐκεῖνο γινόμεθα· ἐπειδὴ εἰς ἄρτος, ὁ Χρι-

(α) Ἐξ. δ. 1Β', 10. Ἀρθ. Θ', 12. Ἰωαν. 1Θ', 26.

τοῦ. Ἐκ πολλῶν γὰρ κόκκων, ἐπὶ παραδείγματος, ὁ ἄρτος γίνεται· καὶ ἡμεῖς οἱ πολλοὶ, ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἑνὸς μεταλαμβάνοντες, γινόμεθα ἐν σῶμα Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ παλαιὰ ἡμῶν σὰρξ ἐσθίει ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἐδίδεκεν ἡμῖν σαρκὸς νέας. *Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα.*] Ἡμεῖς γάρ, φησι, κατὰ πνεῦμα ἐστέ Ἰσραήλ. *Οὐχὶ οἱ ἐσθιόντες τὰς θυσίας, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσὶ;* Κατ' ἐρώτησιν ἀνάγνωθι. Ἐπειδὴ δὲ μέρος τι τοῦ θύματος, οἶον, τὸ στέαρ, κατεκαίετο ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ (α), τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ θύματος ἐσθιόντας, κοινωνοὺς ἐκάλεσεν, οὐ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ θυσιαστηρίου· ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, οὐχ οὕτως· ἀλλὰ, κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστίν.

19 Τί οὖν φημί; ὅτι εἰδωλὸν τί ἐστίν; ἢ, ὅτι εἰδω-  
20 λόθυτον τί ἐστίν; Ἀλλ' ὅτι, ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαι-  
μονίοις θύει, καὶ οὐ θεῷ.

Μὴ γὰρ τοῦτό, φησι, λέγω, ὡς ἐχόντων τινὰ ἰσχύϊ τῶν εἰδωλῶν ἢ τῶν θυομένων αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο δυναμένων ἢ ὠφελῆσαι, ἢ βλάψαι; Οὐχί, φησιν, οὐδενός εἰσιν ἄξια, οὐδὲν εἰσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐσπουδαιολογήσατο περὶ τῶν εἰδωλῶν, ἐροῦν, μὴ νομίσωσιν ἔχειν τινὰ ἰσχύϊ αὐτά. *Ὅτι εἰδωλὸν τί ἐστίν;* Οὐχ ὅτι ἐστὶ τι τὰ εἰδωλα, διὰ τοῦτο κωλύει τῶν εἰδωλοθύτων γεύεσθαι· προεῖρηται γάρ, ὅτι τῶν μὴ ὄντων ἐστὶ καὶ ἀνυπάρχων κατ' οὐσίαν, καὶ οὔτε βλάβην οὔτε ὠφέλειαν ἔχουσιν ἰσχύϊ προξενῆσαι τινι· ἀλλὰ διὰ τοῦτο κωλύει, ὅτι διὰ τῶν εἰδωλῶν τοῖς δαίμοσι προσάγεται ἡ θυσία. Πῶς οὖν οὐκ αὐτόθεν ἐδελυκτὸν καὶ φευκτὸν τὸ μεταλαμβάνειν δαιμονικῆς θυσίας, καὶ δι' αὐτῆς αὐτοῖς ἐκείνοις ἔρχεσθαι εἰς κοινωνίαν; Εἴτα καὶ διὰ τῆς παραθέσεως τῆς κυριακῆς τραπέζης καὶ τοῦ κυριακοῦ ποτηρίου, μᾶλλον ἐλέγχει τὸ ἄτοπον τῶν γενομένων ἃ ἐστὶν εἰδωλόθυτα. Καὶ ὅρα τὸ σοφόν! Κατ'

(α) Ἐξοδ. ΚΘ', 13. Λευϊτ. Γ', 2.

ἀρχῆς μὲν ἡρέμα πως ἤπτετο τῶν ἐλέγχων· προῖον δὲ, ὡς ἐν-  
τῷθα, λίαν πικρῶς ἐπεμβαίνει. *Ἄ θύει τὰ ἔθνη.*] Οὐ λέγω, ὅτι ἔχουσι τινὰ ἰσχύϊ τὰ εἰδωλα· ἀλλ' ὅτι τὰ θύματα, οὐ θεῷ, ἀλλὰ δαίμοσι θύεται. Μὴ τοίνυν τρέχει ἐπὶ τὰ μισητὰ τοῦ θεοῦ. Καὶ γὰρ εἰ καὶ βασιλικῆς μετέχεις τραπέζης, καὶ τὰς τὴν ἀφείς, ἐπὶ τὰς τῶν καταδίκων ἑστρέχεις, εὖ ἐποίεις; οὐχ ὅτι ἐβλαπτεν ἡ ὠφέλει ἐκείνη, ἀλλ' ὅτι ἐνύβριζες τὴν βασιλικὴν τραπέζαν.

20 Οὐ θέλω δὲ, ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαιμονίων γίνε-  
21 σθαι. Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν, καὶ  
ποτήριον δαιμονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου  
22 μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων. Ἡ παραζηλοῦ-  
μεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμέν;

Εἰ γὰρ οἱ τῆς μυσικῆς μετέχοντες τραπέζης, κοινωνοῦσι Χριστῷ· οἱ δαιμόνων μετέχοντες τραπέζης, δῆλον ὅτι δαίμοσι κοινωνοῦσιν. *Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν.*] Ἐπειδὴ ἐν τάξει παραιέσεως εἰρήκει· *Οὐ θέλω ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαιμονίων γίνεσθαι·* ἵνα μὴ ἡ παρὰ τὴν εἰρήνην καταφρονηθῇ, νῦν ὡς ἐν τάξει ἀποφάσεως αὐτὸ τέθεικεν, εἰπὼν· *Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων.* Ἐκ μόνων τῶν ὀνομάτων Κυρίου καὶ δαιμονίων κατεσκεύασε τὴν κώλυσιν. *Ἡ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον;*] Ἐντροπτικῶς αὐτὸ τέθεικεν. Ἡ πειράζομεν, φησι, καὶ παρακνίζομεν τὸν θεόν, εἰ δύναται κολάσαι ἡμᾶς, πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἀποχωροῦντας; Εἴτα εἰς τὴν εἰς ἄτοπον ἐπαγωγὴν ἐξέρχεται, καὶ φησι· *Μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμέν, καὶ πειράζομεν καὶ παρακνίζομεν;* Ἀναμνησθε σφόδρα πληκτικῶς τῆς Μωσαϊκῆς ῥήσεως· *«Παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεῷ· παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν (α).»*

23 Πάντα μοι ἔξεσιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα

(α) Λευτερ. ΑΒ', 21.



24 μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. Μηδεὶς τὸ  
ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος.  
25 Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν  
26 ἀνακρίνοντας διὰ τὴν συνείδησιν· τοῦ γὰρ Κυρίου  
ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς (α).

Ἰνα μή τις εἴπῃ αὐτῷ, ὅτι, ἐπειδὴ μετὰ καθαρᾶς ἐσθίῳ συν-  
ειδήσεως, ἐξουσίαν ἔχω τοῦτο ποιεῖν, ἐπάγει· Ναί, πάντα  
μέν σοι ἔξεστιν· ἐπειδὴ αὐτεξούσιος παρὰ θεοῦ γεγονός· ἀλλ' οὐ  
πάντως καὶ συμφέρει σοι τὸ ἐσθίειν· ὁδῷ γὰρ προβαίνων, διά-  
θεσιν σχολῆς πρὸς τὰ εἰδωλα τῷ συνεχῶς κοινωνεῖν τῶν τρα-  
πεζῶν αὐτῶν. *Ἄλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ.*] Τοῦτο ὡς πρὸς  
τοὺς βλαπτομένους ἀδελφούς. Εἰ γὰρ καὶ ἔξεστί σοι, φησὶν,  
ἀλλ' οὐκ οἰκοδομεῖς τὸν ἀδελφόν σου, τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ καὶ  
καταλύεις. *Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω.*] Μὴ γὰρ τοῦτό, φησι,  
μόνον ζητεῖ [ὁ θεός], εἰ καθαρᾶ αὐ ἐσθίεις συνειδήσει· ἀλλ'  
εἰ καὶ τὸν ἀδελφόν σου ὠφελεῖ τὸ γινόμενον. *Πᾶν τὸ ἐν  
μακέλλῳ.*] Ἐπειδὴ πολὺν κατέτεινε λόγον περὶ τῶν εἰδω-  
λοθύτων, ὡς λοιπὸν αὐτοὺς, ὡς εἰκός, καὶ τὰ ἐπ' ἀγορᾶς  
ὦνια παραιτεῖσθαι φοβουμένους, ὡς ὄντα εἰδωλόθυτα, ἀπάγει  
αὐτοὺς τοῦ τοιούτου φόβου.—**ΑΛΛΩΣ.** Τὸ ἀντιπίπτειν δοκοῦν  
λύει. Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ σφοδρότητος τῶν εἰδωλοθύτων κα-  
τέδραμε, καὶ τοὺς ἐσθίοντας ἐπετίμησεν, ἵνα μή τις εἴπῃ·  
Τί οὖν; ἀποσχέσθαι ἄρα δεῖ ἡμᾶς καὶ τῶν ἐν ἀγορᾷ προκειμένων  
κρεῶν; ἢ ἀνάγκην σχοίμεν ἂν περιέειναι τὰς ἀγοράς, καὶ ἐπε-  
ρωτᾶν καὶ ἀνακρίνειν, μή ποτε εἰδωλόθυτον εἴη; εἰς τοιαῦτα  
ἡμῶν συγκλείσομεν καὶ σενελάσομεν τὸν βίον; Ἰν' οὖν μὴ τοι-  
αῦτά τινες ἀντιτείνουσιν ἔχουσιν, προφθάσας αὐτὸς δίδωσι τὰς  
λύσεις, καὶ φησι· Μήτε τὰ ἐν ἀγορᾷ ἀνάγκην εἶναι παραιτεῖ-  
σθαι, μήτε ἀνακρίνειν καὶ ἐπερωτᾶν, εἰ ἄρα εἰδωλόθυτόν  
ἐστίν, ἢ οὐ· ἀλλ' ἐκείνων ἀπέχεσθαι μόνον, περὶ ὧν τις φθάσας

(α) Ψαμ. ΚΓ', 1.

ἐμήνυσεν, εἰδωλόθυτα εἶναι. *Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ*, φησὶν,  
*ἐσθίετε*, μηδὲν διατάζοντες κατὰ συνείδησιν, μηδὲ ἀνακρί-  
νοντες καὶ ἐπερωτῶντες δι' αὐτήν, ἵνα ταύτην ἀμφίβολον οὖσαν  
θεραπεύσητε. Οὐ γὰρ ἐβούλετο δύσκολον αὐτοῖς τὴν μετὰ-  
ληψιν παρασκαεῶσαι τῆς τροφῆς, ἵνα μὴ ἐκ τούτου ὀλιγωρή-  
σαντες, τὸ πᾶν τῆς ἀκριβείας, ὥς ἀδυνάτου τῆς ἐντολῆς οὕσης  
εἰς τὸ φυλαχθῆναι, παραλύσωσι.—*Μηδὲν ἀνακρίνοντες.*] Μὴ  
ἀνακρίνοντας τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἐρωτῶντας, εἰ ἄρα εἰδωλό-  
θυτόν ἐστιν, ὡς πληττόμενοι τὴν συνείδησιν, καὶ καθαρῶς αὐτήν  
ἐθέλοντες· ἀλλ' ἀζητήτως τὰ ἐπ' ἀγορᾶς πωλούμενα ἐσθίετε.  
\***Η**, *Μηδὲν ἀνακρίνοντας διὰ τὴν συνείδησιν*, ταυτέστι, Μη-  
δὲν ἕνεκεν αὐτῆς ἐπερωτῶντες καὶ ἀνακρίνοντας. Δεῖ γὰρ αὐ-  
τὴν καθαρὰν καὶ ἀδίστακτον ἐσθίοντας ἔχειν, καὶ μὴ δεῖσθαι  
πληροφορίας ἄλλης, τῆς ἀπὸ τῆς ἀνακρίσεως. *Τοῦ γὰρ Κυρίου  
ἡ γῆ.*] Εἰ γὰρ ἡ γῆ τοῦ Κυρίου ἐστὶ, δῆλον ὅτι καὶ τὰ ἐν  
αὐτῇ, οἶον, τὰ τε κρέα καὶ οἱ καρποί. Εἰ δὲ αὐτοῦ πάντα, οὐ-  
δὲν ἀκαθαρτον φύσει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκάστου διανοίας. Εἰ  
οὖν τοῦ Κυρίου ἐστὶ, τί ἀνακρίνεις;

27 Εἰδὲ τις καλεῖ ὑμᾶς τῶν ἀπίστων, καὶ θέλετε πο-  
ρεύεσθαι, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε, μη-  
28 δὲν ἀνακρίνοντας διὰ τὴν συνείδησιν. Ἐὰν δέ τις  
ὑμῖν εἴπῃ· Τοῦτο εἰδωλόθυτόν ἐστι· μὴ ἐσθίετε,  
δι' ἐκεῖνον τὸν μηνύσαντα, καὶ τὴν συνείδησιν. Τοῦ  
γὰρ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.

**Καλῶς** τὸ, *Θέλετε*. Οὔτε γὰρ προτρέψασθαι, οὔτε ἀποτρέ-  
ψασθαι αὐτοὺς ἠβούλετο. *Μηδὲν ἀνακρίνοντας.*] Διὰ τί; Ἰνα  
μὴ τῇ πολλῇ περιεργίᾳ νομισθῇτε δειλιᾶν τὰ εἰδωλα. *Διὰ  
τὴν συνείδησιν.*] Ὡς θέλοντες καθαρὰν φυλάττειν ὑμῶν τὴν  
συνείδησιν. *Ἐὰν δέ τις ὑμῖν εἴπῃ.*] Ἰνατὶ μηκέτι ἐσθίωμεν;  
Καὶ φησὶν· Ἀληθῶς μὲν πάντα τοῦ Κυρίου ἐστίν, ὡς καὶ αὐτὴ  
ἡ γῆ, ἐξ ἧς ἐκβαίνει ταῦτα· ἀλλ' ἐὰν φάγητε, τὴν συνείδησιν  
τοῦ μηνύσαντος βλάπτετε· σκανδαλισθήσεται γὰρ, λογιζόμενος,

τί δήποτε ἀκούσαντες, οὐκ ἀπέχεσθε. Τοῦτο δὲ λέγει, φοβούμενος μήπως νομίσωσιν, ὡς ἰσχὺν τῶν εἰδώλων ἐχόντων, γίνεσθαι τὴν κώλυσιν. Τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ. Σὺ μὲν γὰρ οἶδας, ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀσθενείας κατατρονεῖς· ἐκεῖνος δὲ, τῇ πλάνῃ δεδουλωμένος, ἐλάβεν ἐντεῦθεν καρποῦται, εἰδωλοθύτων σε κρεῶν μεταλαμβάνειν ἡγούμενος. Τοῦτο γὰρ διδάσκει τὰ ἐξῆς· Ἰνατί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; ἐλευθερίαν καλῶν τὴν χάριν τῆς πίστεως· Εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω, τί βλασφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ; Οὐχ ὅσιον ἄλλον λωβῆσθαι διὰ τὴν ἐμὴν τελειότητα. — ΑΛΛΩΣ. Ἐπειδὴ ἀνωτέρω, ὅτε τὰ ἐν μακέλλῳ παλούμενα οὐκ ἐκώλυεν ἐσθίειν, ἐπήγαγε· Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, τουτέστι, τὰ ἐν αὐτῇ πάντα· ταῦτα γὰρ εἰσι τὰ πληροῦντα αὐτήν, καρποὶ καὶ ζῶα, καὶ τὰ ὅμοια· εἶτα προῖων λέγει· Ἐὰν δέ τις ὑμῶν εἴπῃ, ὅτι εἰδωλοθύτὸν ἐσθί, μὴ ἐσθίετε· ἵνα μή τις εἴπῃ· Τί οὖν; νῦν οὐκ ἔστιν ἡ γῆ τοῦ Κυρίου καὶ τὰ ἐν αὐτῇ; ἀλλ' ὅτε μὲν οὐκ ἐκώλυες ἐσθίειν, τοῦ Κυρίου ἦν, νῦν δὲ οὐκ ἔστιν; ἵνα μὴ οὖν μὴ ἐξῇ τοῦτο λέγειν τινὶ, πάλιν τίθησι τὸ αὐτὸ, καὶ ρησι· Τοῦ Κυρίου μὲν ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, ὅπερ ἔμπροσθεν εἶπον· ἀλλὰ διὰ τὸν μηνύσαντα καὶ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, οὐ δεῖ γεύεσθαι ἐκείνων τῶν εἰδωλοθύτων. Εἰ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, αὐτὸς οὐδενὸς ποιήσει ὑμᾶς ἔχειν ἐνδεῶς, καὶ τὰ αὐτῆς δι' αὐτὸν ἀπόσχησθε τῆς εἰδωλοθύτου θοίνης· Ἡ, ἔπει τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, πολὺ μᾶλλον καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐν αὐτῇ· διὰ τοῦτον τὸν μηνύσαντα, ὃς ἐστὶ τοῦ Κυρίου, καὶ τοὺς ἄλλους ἴσως τοὺς μηνύοντος ἀκούσαντας, ἵνα μὴ βλαβῶσι, μὴ ἐσθίετε. Τοῦ Κυρίου γὰρ ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ δεῖ ὡς ὁμοδούλων φροντίζειν τῶν ἐν αὐτῇ. Οὐ γὰρ, ὅτε μὲν ἔδει φαγεῖν, τοῦτο ἔδει ἐννοεῖν· ὅτε δὲ μὴ ἐσθίειν, τοῦτο παρορᾶν· ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντας, καὶ τότε εὐχαρίστως ἐσθίειν, ὡς τοῦ Κυρίου παρα-

σχόντος ἡμῖν εἰς βρώσιν ταῦτα· καὶ νῦν εἰκότως μὴ ἐσθίειν, ὡς φυλαττομένους σκανδαλίζειν τοὺς τοῦ Κυρίου δούλους καὶ ὁμοδούλους ἡμῶν (Φωτίου).

29 Συνείδησιν δὲ λέγω, οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου. Ἰνατί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται  
30 ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; Εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω,  
31 τί βλασφημοῦμαι, ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ; Εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε.

Συνείδησιν.] Τὴν τοῦ Ἑλλήνος τοῦ καταμηνύσαντος, ἵνα μὴ βλαβῇ. Ἰνα δὲ μή τις εἴπῃ· Διὰ μὲν τὴν τῶν ἀδελφῶν συνείδησιν τῶν βλαπτομένων, καλῶς φαγεῖν κωλυόμεθα· περὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν οὐ δεῖ φροντίζειν· Οὐκ ἐκείνου φροντίζω, φησί· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα σοῦ, ἵνα μὴ καταγινώσκῃ· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· Ἰνατί γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; ἐλευθερίαν τὸ ἀπαρτήρητον καὶ ἀκώλυτον λέγων. Τίς γὰρ χρεῖα, ἵνα ἡ ἐλευθερία μου, τουτέστι, τὸ ἀπαρτήρητόν μου καὶ ἐλεύθερον παρατηρήσεως ἐρωμάτων, κρίνηται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; τουτέστι, κατακρίνηται ὑπὸ τῆς τοῦ Ἑλλήνος συνειδήσεως; Ἐρεῖ γὰρ, ὡς εἰκός· Μῦθοι τὰ χριστιανῶν· τὰ εἰδῶλα δοκοῦσι βδελύττεσθαι, καὶ τὰ αὐτοῖς θυόμενα προθύμως ἐσθίουσιν. Εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω.] Μετέχω τῶν τοῦ θεοῦ χαρισμάτων διὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, τὴν οὕτω μου τὴν ψυχὴν ὑψηλὴν ποιήσασαν, ὡς πεπεῖσθαι, μηδενὶ τοιούτῳ μολύνεσθαι· θαρρῶν οὖν τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ ἐσθίω. Ἀλλ' εἰ σύ, φησιν, ἐκ χάριτος θεοῦ γέγονας τέλειος, ὥστε εἰδέναι, μηδὲν εἶναι τὰ εἰδῶλα, καὶ κατιρτισμένην, ὡς λέγεις, ἔχεις τὴν ψυχὴν, εἰς τὸ μηδὲν παραβιάπτεσθαι, καὶ μετασχεῖν βουληθῆς τῶν εἰδωλοθύτων, τί οὖν βλασφημεῖσθαι σαυτὸν παρασκευάζεις, καὶ διὰ σοῦ τὴν πίστιν καὶ τὸν θεόν; καὶ τότε ἐπ' ἐκείνῳ, ὑπὲρ οὗ μᾶλλον ὠφείλεις εὐχαριστεῖν, τελειωθείς τὴν διάνοιαν; Αὐτὸς δὲ ἐφ'

ἐαυτοῦ τὸν λόγον ἐσχημάτισε, μετρίωτερον τὸν ἐλεγχον ποιῶν. Καὶ ὅτε τῶν ἐλέγχων ἔπαυσε, τότε τὸν εἰς ἐαυτὸν λύσας μετασχηματισμὸν, ἐξ εὐθείας αὐτοῖς παραινεῖ, λέγων· *Εἴτε οὖν ἐσθίετε, καὶ ἐξῆς.* [Λίπερ οὖ ἐγὼ εὐχαριστῶ.] Ἐγὼ, φησιν, ἐσθίων εὐχαριστῶ ὑπὲρ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, ἥτις μοι τὴν βρῆχην ὑψήλην καὶ ἀμύλοντον ὑπάρχειν ἐποίησε. Διὰ τοῦτο λέγει· *Μετίχων εὐχαριστῶ.* Διὰ τί οὖν ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ, τουτέστιν, ὑπὲρ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων βλαστηγούμαι; Ἐροῦσι γὰρ εἰρωνας τινὰς ἡμᾶς εἶναι καὶ ψευδολόγους, τὰ μὲν εἰδωλὰ δῆθεν ἀποστρεφόμενους, κοινωνοῦντας δὲ τῶν ἐκεῖσε τραπεζῶν. *Εἴτε οὖν ἐσθίετε, καὶ ἐξῆς.* Οὕτω, φησι, πάντα πράττετε, ἵνα τοῦ δοξάζεσθαι τὸν θεὸν ἀφορμὰς παρέχητε· ὥς τάγε νῦν γινόμενα παρ' ὑμῶν, καὶ βλασφημία ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀδοξίαν τῇ πίστει προστρίβεται, καθὼς εἴρηται.

32 Ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις, καὶ Ἑλλήσι,  
33 καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ· καθὼς καὶ γὰρ πάντα  
πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον,  
ΚΕΦ. XI, 1 ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. Μι-  
μηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ.

*Ἀπρόσκοποι γίνεσθε.* Τουτέστι, μηδεμίαν μηδενὶ ψόγον παρέχοντες ἀφορμὴν. Ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν μήτε Ἑλληνα, μήτε Ἰουδαῖον σκανδαλίσωμεν, μήτε μὴν τοὺς ἀδελφούς· οὗτοι γὰρ ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ. Ὅρα δὲ, τὸ μείζον, ἐσχατον εἶπε. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἄλλους ἐφέλκεσθαι προσήκει πρὸς τὴν πίστιν, οὐ μὴν καὶ τοὺς ἀδελφούς διώκειν. Ἐμφαίνει δὲ ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων πάντας σκανδαλιζομένους ἐκ τοῦ ἐσθίειν αὐτοὺς εἰδωλόθυτα. *Καθὼς καὶ γὰρ.* Εἴτα, ἐπειδὴ δυσχερὲς ἐπέταξεν· (ὑπευθύνους γὰρ αὐτοὺς ἐποίησε καὶ τῆς Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων βλάβης) ἐαυτὸν εἰς παράδειγμα τέθεικεν, εὐπαράδεκτον ταύτῃ κατασκευάζων τὸν λόγον. *Πάντα πᾶσιν ἀρέσκω.* [Ὡς εἰ εἶπεν· Εἰς πάντα πᾶσιν ἀρέσκω· ὅπως καὶ ἄνω εἶλεγε· Τοῖς

πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω (α). *Μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον.*] [Ὡς ὅταν ἔλεγεν· *Ἡ ἐχρόμη, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου,* τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα (β)· τοῦτο γὰρ μίμησις Χριστοῦ, τὸ μὴ τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ζητεῖν, ἀλλὰ τῶν πλησίων κηδεσθαι. *Ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν.*] Τὸ τῶν πολλῶν, φησι, συμφέρον μᾶλλον, ἢ περ τὸ ἑαυτοῦ. Ἐπειδὴ ἔνιοι ζητοῦσι μὲν τὸ τῶν πολλῶν συμφέρον, ἀλλ' οἱ μὲν, ἵνα κερδήσωσιν αὐτῶν τὴν εὐνοίαν ἐπὶ τὸ σφίσι λυσιτελεῖν· οἱ δὲ, ἵνα παρ' αὐτῶν ἐπαινεθῶσιν· οἱ δὲ, ἵνα ἄλλου τινὸς ἐπιτύχωσι τοιούτου, αὐτοὺς δείκνυσιν· ἐφ' ὅτῃ αὐτοὺς αὐτοῖς ἐσπούδασεν ἀρέσκειν, καὶ φησιν, ὅτι ἐπὶ τὸ ἐκείνοις συμφέρον· καὶ οὐχ ἀπλῶς συμφέρον, ἀλλ' ἔτι σαφέστερον, ἵνα σωθῶσι, φησί. Τὸ δὲ, *Καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ, μὴ ἀλαζδόνος λόγον νοήσης, ἀλλὰ προτροπομένου μᾶλλον εἰς τὴν μίμησιν.* Εἰ γὰρ ἐγὼ, φησι, Χριστὸν ἐμιμησάμην τὸν καταφρονήσαντα καὶ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ὑπὲρ τοῦ ζῆσαι ὑμᾶς, πόσῃ μᾶλλον ὑμεῖς ἐμεῖ; Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐγὼ ὑμῶν κρείττων, ὅσον ἐκεῖνος ἐμοῦ, ὁ πάντων ἀσυγκρίτως ὑπερέχων.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Περὶ σχήματος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐν  
εὐχαΐς καὶ προφητεῖαις.

2 Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις  
3 κατέχετε. Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρός ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ἐστὶ· κεφαλὴ δὲ γυναι-  
4 κὸς, ὁ ἀνὴρ· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ, ὁ θεός. Πᾶς

(α) Α' Κορ. Θ', 22.

(β) Ρωμα. Θ', 3

άνηρ, προσευχόμενος, ἢ προφητεύων, κατὰ κεφα-  
 5 λῆς ἔχων, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Πᾶσα  
 δὲ γυνή, προσευχομένη ἢ προφητεύουσα ἀκα-  
 τακάλυπτω τῇ κεφαλῇ, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν  
 ἑαυτῆς· ἐν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρτημένῃ.

[Ἐπειδὴ τὸν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων λόγον ἀπῆρτισε, περὶ με-  
 γάλων ὄντα, νῦν κουφότερόν τι ἀμαρτήματα διορθοῦται. Εἴωθε  
 γὰρ μετὰ τῶν βαρέων τὰ κουφότερα ἀμαρτήματα τιθέναι.]  
 Μέμφεται δὲ τοῖς Κορινθίοις, ὅτι αἱ μὲν γυναῖκες αὐτῶν ἀκα-  
 τακάλυπτω τῇ κεφαλῇ καὶ ἤχοντο καὶ προσεφθέτουν· οἱ δὲ  
 ἄνδρες καὶ ἐκόμων, καὶ κατακεκαλυμμένοι ἦσαν τὴν κεφαλὴν ἐν  
 τῇ εὐχῇ καὶ προφητείᾳ, ἃ τινὰ ἐλληνικῶν ἦν ἔθων. Αἰνίττεται  
 δὲ, ὅτι καὶ παρὼν περὶ τούτων αὐτοῖς διελέκτο· ὧν οἱ μὲν  
 ἐπίσθησαν, οὓς καὶ ἐπαινεῖ· οἱ δὲ οὐ, πρὸς οὓς προῖων φησὶν·  
*Εἰ δὲ τις δοκεῖ φιλόνομος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν*  
*οὐκ ἔχομεν. Ὅτι πάντοτέ μου μέμνησθε.*] Καίτοι περὶ τοῦ  
 μὴ κομᾶν ὁ λόγος αὐτῷ, μηδὲ κεκαλυφθαι ἐν εὐχῇ καὶ προ-  
 φητείᾳ τὴν κεφαλὴν, πῶς οὖν φησιν, Ὅτι πάντοτέ μου μέ-  
 μνησθε; Πρόφασιν εὐλογον λαβὼν, ἐπαίρει τοῖς ἐπαίνους αὐτούς·  
 πρὸς γὰρ τοὺς ὑπακούσαντας ὁ λόγος αὐτῷ, οὐχὶ περὶ τῶν μὴ  
 ὑπακουσάντων. *Καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν.*] Ἐντεῦθεν δὴλον,  
 ὅτι καὶ ἀγράφως πολλὰ παρέδωκε, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ  
 ἀπόστολοι. *Θείλω δὲ ὑμᾶς εἰδέσθαι.*] Πρὸς τοὺς πεισθέντας  
 τῷ λόγῳ τούτῳ διαλεγόμενος, τοὺς ἀπιστήσαντας διορθοῦται,  
 μὴ δεῖν κεκαλυμμένην εὐχεσθαι κεφαλῇ. Ἐπιφέρει δὲ καὶ τὴν  
 αἰτίαν. *Πατὴρ ἀνδρός.*] Πιστοῦ, δηλονότι· αὐτοῖς γὰρ εἰσι  
 μέλη Χριστοῦ· καὶ αὐτῶν κεφαλὴ ὁ Χριστός, οὐ μὴν τῶν ἀπί-  
 στων. Κεφαλὴ μὲν ἡμῶν τῶν πιστῶν ἐστὶν ὁ Χριστός, ὡς  
 σουσώμων καὶ συμμετόχων αὐτῷ γεγεννημένων διὰ τῆς κοι-  
 νωνίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ. (δεῖ αὐτῆς γὰρ  
 ἅπαντες ἔν σώμα χρηματίσαντες, κεφαλὴν ἔχομεν αὐτόν)  
 κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, ὡς γεννήτωρ καὶ προ-

εὐλεὺς καὶ ὁμοούσιος αὐτοῦ. *Κεφαλὴ δὲ γυναικὸς, ὁ ἀνὴρ, ὅτι*  
*καὶ αὐτὸς γεννήτωρ αὐτῆς καὶ προεὐλεὺς καὶ ὁμοούσιος ὑπάρ-*  
*χει αὐτῇ. Ἀκόλουθος οὖν καὶ ἀρμοδία ἡ ἀναλογία. Εἰ δὲ τὸ,*  
*Πατὴρ ἀνδρός, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπίστων ἐκλάβεις, ἐγχωρεῖ κατὰ*  
*τὸν τῆς δημιουργίας λόγον· τῶν γὰρ ἄλλων ἄρχειν τὸν ἄν-*  
*θρωπον ἐπιτρέψας, αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἰδίαν μόνον εἴασε μένειν*  
*ἐξουσίαν καὶ ἀρχὴν, μὴ ἐπιστήσας αὐτῷ ἕτερον δεσπότην ἢ*  
*ἐξουσιασὴν. Ἡ, Κεφαλὴ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, διὰ τὸ κατάρχειν καὶ*  
*ἐξουσιάζειν αὐτῆς· Κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ θεός, διὰ τὸ αἷτιον*  
*εἶναι αὐτοῦ, ὡς πατὴρ υἱοῦ. Οὐ δεῖ γὰρ τὰ περὶ κεφαλῆς εἰρη-*  
*μένα, ὁμοίως καὶ ἐπὶ Χριστοῦ ἐκλαμβάνειν· ἀλλὰ τῶν μὲν ἄν-*  
*θρώπων κεφαλὴ, ὁ Χριστός, κατὰ τὸ δημιουργικόν· Χριστοῦ δὲ*  
*κεφαλὴ, ὁ πατὴρ, διὰ τὸ αἷτιον. Πλὴν εἰ μὴ καὶ Χριστοῦ*  
*οὕτω κεφαλὴ ὁ θεός, καθάπερ ἡμῶν ὁ Χριστός, καθὼς ἐστὶ καὶ*  
*νοεῖται ἄνθρωπος, κατὰ τό· Ὁ πατὴρ μου μεῖζων μου*  
*ἐστὶ (α)· καὶ Ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ πατέ-*  
*ρα ὑμῶν, καὶ θεὸν μου, καὶ θεὸν ὑμῶν (β).* Πᾶς ἀνὴρ προσ-  
 ευχόμενος.] Οὐκ αἰεὶ κωλύει τὸν ἄνδρα κατακαλύπτεσθαι,  
 ἀλλὰ μόνον ἐν προσευχῇ καὶ προφητείᾳ. *Κατὰ κεφαλῆς ἔχων.*  
 Οὐκ εἶπε, κεκαλυμμένος τὴν κεφαλὴν, ἀλλὰ, κατὰ κεφαλῆς  
 ἔχων, ἀναιρῶν οὕτως οὐ μόνον τὸ τῷ ἱματίῳ καλύπτεσθαι,  
 ἀλλὰ καὶ κόμην· καὶ γὰρ καὶ ὁ κομῶν κατὰ κεφαλῆς ἔχει, τὴν  
 κόμην, δηλαδή. *Καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.*] Ἡμεῖς  
 γὰρ ὁ θεὸς τοὺς ἄνδρας αὐτεξουσίους ἐποίησε, τουτέστιν, ὑπ'  
 οὐδένα τῶν ἐν τῇ γῇ ὑποκειμένους, ἀλλὰ πάντων ἄρχοντας.  
 Διὸ οὐ δεῖ ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξουσίαν τοὺς οὐκ ὄντας  
 ὑπὸ ἐξουσίαν τινὸς τῶν ἐν τῇ γῇ. Τὸ γὰρ κεκαλυφθαι τὴν

(α) Ἰωαν. ΙΔ', 28. (β) Ἰωαν. Κ', 17.—«Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώ-  
 πινον ἐκλάβεις, οὕτως εἰρησθαι τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ κεφαλὴν, ὥσπερ αὐτὸς  
 ὁ Χριστὸς ἐλέγθη ἡμῶν κεφαλὴ, οὐδὲν ἀσεβές· ἐπεὶ καὶ θεὸς ὁ πατὴρ λέγεται  
 τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ἐπεὶ γὰρ ἡμῖν ὁμοιωθῆναι κατεδέξατο,  
 καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισε, καὶ κεφαλὴ, οὐδὲν καινὸν, εἰ καὶ τὰ τῆς  
 ταπεινώσεως ὀνόματα καταδέχεται, καὶ τὸν κατὰ τὴν θεότητα πατέρα ἔχει  
 κεφαλὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς ἄρχοντα αὐτοῦ, καὶ ὡς θεὸν αὐτοῦ.» Θεοφύλακτος,

κεφαλὴν, ἐξουσίαν τινὰ εἶναι ἐπιτιθέναι τῇ κεφαλῇ· ἀντὶ γὰρ ἐξουσιαστοῦ ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα, ὅπερ εἶωθεν εἶναι ἐπὶ τῆς γυναικὸς, δηλοῦν τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐξουσίαν, ὡς ὑποκειμένης αὐτῷ. Ὁ οὖν τῇ ἐλευθερᾷ κεφαλῇ ἐπιτιθεὶς ἐξουσίαν, εἰκότως κατασχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, τὸν Χριστόν. *Κατασχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς.* Ἦσαν γὰρ καὶ γυναῖκες τὸ χάρισμα τῆς προφητείας ἔχουσαι, ὡς αἱ Φιλίππου θυγατέρες (α), καὶ ἄλλαι πολλαί. Πῶς δὲ κατασχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς; Ὅτι τε τὸ αὐτὸ ἐστὶ τῇ ἐξυρμημένῃ, καὶ ὅτι δραπέτριάν τινα ἑαυτὴν τῇ κεφαλῇ ἀποδείκνυσαι καὶ φυγάδα, ἀποστατήσασαν τῆς δοθείσης αὐτῇ παρὰ θεοῦ ἐξουσίας, ἡγουν τοῦ ἀνδρὸς. *Ἐν γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ αὐτό.* Πῶς ἐστὶν *ἐν* καὶ τὸ αὐτὸ *τῇ ἐξυρμημένῃ*, ὅποτε ἡ μὲν ἐξυρμημένη, οὐδὲ τὴν φυσικὴν σκέπην ἔχει, οἷον, τὰς τρίχας, αὕτη δὲ ἔχει; Καὶ ἐροῦμεν, ὅτι ἡ ἀκατακάλυπτος, ὅσον τὸ εἰς αὐτὴν ἦκον, καὶ τὸ ἐκ φύσεως ἀπεσείσατο κάλυμμα, ἡγουν, τὰς τρίχας.

- 6 Εἰ γὰρ οὐ κατακαλύπτεται γυνή, καὶ κειράσθω· εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ τὸ κείρασθαι ἢ ξυρᾶσθαι, κατακαλύπτεσθω. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων· γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρὸς ἐστὶν.

Τοῦτο προσθεὶς, ἐδήλωσεν, ὅτι οὐκ ἐν προσευχῇ ἢ προφητείᾳ μόνον αὐτὴν δεῖ κατακαλύπτεσθαι, ἀλλὰ πάντοτε. Ὡς περ γὰρ τὸ ξυρᾶσθαι, οὐκ ἐν εὐχῇ μόνον καὶ προφητείᾳ ἀπρεπές, ἀλλὰ καὶ πάντοτε, οὕτω καὶ τὸ ἀκατακάλυπτον εἶναι. *Εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ τὸ κείρασθαι ἢ ξυρᾶσθαι, κατακαλύπτεσθω.* Ἐπιμένει δεικνύς, ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τῇ ξυρήσει ἔοικε· καὶ ὥς περ ἐκείνη αἰσχρὸν, οὕτω καὶ αὕτη. *Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν.* Κατασκευαστικῶς προάγει τὸν λόγον. Εἶτα τὴν αἰτίαν λέγει τοῦ μὴ δεῖν ἄνδρα κατακαλύ-

(α) Παρ. ΚΑ', 9.

πτεσθαι τὴν κεφαλὴν, οὐ τὴν πρώτην· διότι κεφαλὴν ἔχει τὸν Χριστόν· ἀλλὰ ἄλλην· *Εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων.* Εἰκὼν θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, οὔτε κατὰ τὸ σῶμα, οὔτε κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀρχικὸν μόνον. Ὡς ἀπάντων τοίνυν τῶν ἐπὶ γῆς τὴν ἀρχὴν πεπιστευμένος, εἰκὼν προσαγορεύεται τοῦ θεοῦ· ἡ δὲ γυνή, ὡς ὑπὸ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐξουσίαν τελοῦσα, τοῦ ἀνδρὸς ἐστὶ δόξα, καὶ οἷον εἰκὼν εἰκὼν. Ἄρχει μὲν γὰρ καὶ αὕτη τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὑποτετάχθαι τῷ ἀνδρὶ προσετάγῃ (Θεοδωρήτου). *Δόξα θεοῦ ὑπάρχων.* Τουτέστιν, ὑπαρχὸς ὢν θεοῦ, καὶ ὑπὸ ἀρχὴν ὢν θεοῦ μόνου. Δεῖ οὖν τὸν ὄντα μὲν ὑπ' οὐδένα τῶν ἐν τῇ γῇ, αὐτὸν δὲ ἄρχοντα ἀπάντων τῶν ἐν τῇ γῇ, καὶ αὐτῆς τῆς γυναικὸς, μετὰ τῶν συμβόλων τῆς ἐλευθερίας, τουτέστι, τῆς ἀκατακάλυπτου κεφαλῆς, προσιέναι θεῷ. Εἰς γὰρ δόξαν θεοῦ ὀφείλει ὁ ἀνὴρ ὑποτετάχθαι τῷ θεῷ, καὶ εἰς δόξαν ἀνδρὸς, ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. Τί δὲ ἐστίν, εἰς δόξαν, Εὐπειθὴς καὶ ἐκουσίως μετὰ χαρᾶς πράττειν τὰ ἀρέσκοντα θεῷ· ὡσαύτως καὶ ἡ γυνὴ πράττειν τὰ ἀρέσκοντα τῷ ἀνδρὶ· ὡς ὅγε κατὰ βίαν καὶ ἄκων ποιῶν καὶ δυσφορῶν, οὐχ ὑποτάσσεται εἰς δόξαν θεοῦ· ὡσαύτως οὐδὲ ἡ γυνὴ, εἰς δόξαν ἀνδρὸς. Ὡς τε δεῖ προθύμως τὸν ἄνδρα ἀκατακαλύπτως προσιέναι θεῷ, καὶ τὴν γυναῖκα ὡσαύτως κατακαλύπτεσθαι. — *Δόξα θεοῦ.* Τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἐξουσίας τὸ τιμιώτατον. Δι' αὐτὸν γὰρ μᾶλλον ἢ δι' ἄλλο τι τῶν ἐν κόσμῳ δεδόξασται, καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ φιλάνθρωπίας περαινέρεται. Ὡσαύτως, δόξα ἀνδρὸς ἡ γυνή· τῆς γὰρ ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἐξουσίας αὕτη ἐστὶ τὸ τιμιώτατον, δι' ἧς μᾶλλον ἢ δι' ἑτέρου τινὸς, ὢν ἄρχει, ἐστὶν αὐτῷ ἐγκαλλωπίζεσθαι καὶ δοξάζεσθαι. *Γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρὸς ἐστὶν.* Τουτέστιν, ἀρχὴ ἀνδρὸς, καὶ ὑπὸ ἀρχὴν ἀνδρὸς. Δεῖ οὖν αὐτὴν μετὰ τῶν συμβόλων τῆς ὑποταγῆς εἶναι αἰεὶ.

- 8 Οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρὸς· καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα,

- 10 ἀλλὰ γυνή, διὰ τὸν ἄνδρα. Διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνή ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, διὰ τοῦς  
 11 ἀγγέλους. Πλὴν οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς, οὔτε  
 12 γυνή χωρὶς ἀνδρός, ἐν Κυρίῳ. Ὡς περ γὰρ ἡ γυνή ἐκ τοῦ ἀνδρός, οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικὸς.  
 13 τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ. Ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνατε· πρέπον ἐστὶ γυναῖκα ἀκατακάλυπτον τῷ θεῷ προσεῦχέσθαι;

Τὰς ὑπεροχὰς καταλέγει τοῦ ἀνδρός, δι' ἃς αὐτῷ τὸ ἄρχειν δέδωται· ὅτι τε ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἡ γυνή, καὶ ὅτι οὐκ ἐκεῖνος δι' ἐκείνην, ἀλλ' ἐκείνη δι' αὐτόν (α). Διὰ τοῦτο ὀφείλει.] Διὰ τὰς εἰρημένας, φησὶν, αἰτίας ὀφείλει ἡ γυνή ἐξουσίαν ἔχειν, τουτέστι, κάλυμμα, ἵνα φαίνεται, ὅτι ὑπὸ ἐξουσίαν τυγχάνει· τὸ γὰρ κάλυμμα κάτω νεύειν καὶ κεκυφέναι καὶ ἐντρέπεσθαι ποιεῖ, ὅπερ σύμβολόν ἐστι καὶ δεικτικὸν τοῦ ἄρχεσθαι αὐτήν. Ἡ γυνή ἐξουσίαν ἔχειν.] Τουτέστι, τὴν τοῦ ἀνδρός ἐξουσίαν καὶ κυριότητα, ἥπερ ὑπόκειται, ὀφείλει ἔχειν, καὶ ἐπιδείκνυσθαι ἐπ' αὐτῆς τῆς κεφαλῆς. Τοῦτο δὲ πῶς κατορθοῦται; Διὰ τοῦ κατακαλύπτεσθαι. Διὸ καὶ αὐτὸ τὸ κατακάλυμμα εἰκότως ἀν' ἐξουσία κληθεῖη, ὥς τῆς τοῦ ἀνδρός ἐξουσίας καὶ κυριότητος ἐνδεικτικὸν ὑπάρχον καὶ παραστατικόν. Τὸ δὲ, Διὰ τοὺς ἀγγέλους, τοῦτο μοι δοκεῖ ὑποδηλοῦν· Ἐπειδὴ γὰρ αἰτίαν τοῦ ὀφείλειν ὑποτετάχθαι τῷ ἀνδρὶ τὴν γυναῖκα φησὶν, ὅτι, Οὐκ ἐκτίσθη ἡ γυνή διὰ τὴν γυναῖκα, ἀνάπαλιν δέ, καὶ διὰ τοῦτο δεῖ ἔχειν αὐτήν τὸ κατακάλυμμα, τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐξουσίαν τοῦ ἀνδρός ὁμολογοῦσαν, ἐπαγαγὼν, διὰ τοὺς ἀγγέλους, δηλοῖ, ὅτι, εἰ καὶ μὴ τοὺς ἀνθρώπους αἰσχυνομένη, οὐκ ἐθέλει τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ' οὖν αἰσχυνομένη τοὺς ἀγγέλους, οἱ μάρτυρες καὶ ἐπόπται γεγέννηται τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς. Αὐτοὶ γὰρ, εἰ καὶ μὴ ἄνθρωποι, ἐφορῶντες ἦσαν,

(α) Γεν. Β', 18.

οὐκ αὐτὸν ἀπὸ τῆς γυναικὸς, ἀλλ' αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀνδρός τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως λαβοῦσαν. Ὁ δὲ Κλήμης ὁ Στρωματεύς ἐν τρίτῳ τῶν Ἰποτυώσεων, ἀγγέλους φησὶ τοὺς δικαίους καὶ ἐναρέτους. Κατακαλύπτέσθω οὖν φησὶν, ἵνα μὴ εἰς πορνείαν αὐτοὺς σκανδαλίσῃ· οἱ γὰρ ὄντως καὶ ἐν οὐρανοῖς ἄγγελοι, καὶ κατακαλυμμένην αὐτὴν βλέπουσιν. Εἰ τῆς τοῦ ἀνδρός, φησιν, ἐξουσίας καταφρονεῖς, καὶ τοὺς ἀγγέλους αἰδέσθητι, ἵνα μὴ αὐτοῖς ἐν ἴσῳ φαίνῃ τῇ ἐξυρμημένῃ, καὶ οἷον ἀνταίρουσα κατὰ τῆς ὑπὸ θεοῦ σοὶ ἐπιτεθείσης ἐξουσίας (1). Πλὴν οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς.] Ἐπειδὴ πολὺ κατήγαγε τὴν γυναῖκα, εἰπὼν, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός ἐστὶ, καὶ δι' αὐτὸν γέγονε, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν τελεῖ, νῦν διορθοῦται αὐτό. Μὴ γάρ μοι, φησὶ, τὴν πρώτην λέγε δημιουργίαν, ἀλλ' ἔλθε εἰς τὰ νῦν. Ἄν γὰρ τὰ νῦν ζητῆς, εἰς ἑκατέρου πρὸς τὴν ὑπαρξίν δέονται. Εἴτα ἐπάγει· Ἐν Κυρίῳ.] Τουτέστι, διὰ τὸν Κύριον· ἐπειδὴ αὐτὸς ἐδημιούργησεν, εἶναι αὐτοὺς ἀλλήλων αἰτίους· τὸ γὰρ πρῶτον αἴτιον, αὐτὸς ὁ Κύριος. Καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικὸς.] Ὁρα σοφίαν Παύλου! Οὐκ εἶπεν, Ἐκ τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ, Διὰ τῆς γυναικὸς, δηλονότι, καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι διὰ τῆς γυναικὸς τὸν ἄνδρα αἴτιος ὁ ἀνὴρ, ὡς προκαταρκτικὸν αἴτιον αὐτὸς ὑπάρχων. Τὸ γὰρ πρῶτον ἡ γυνή ἐξ ἀνδρός, οὐχὶ ὁ ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς· τὰ νῦν δέ, εἰ καὶ ὁ ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλὰ πάλιν διὰ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ κατάρχει. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἐκ τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ, Διὰ τῆς γυναικὸς, ἵνα ποιήσῃ πάλιν ἀρχὴν τὸν ἄνδρα (2). Ἐπεὶ οὖν εἶπεν αὐτοὺς ἐαυτῶν ποιητικούς, καὶ μι-

(1) Τινὲς τῶν νεωτέρων ἐρμηνευτῶν ἀγγέλους ὑπολαμβάνουσι ἐνταῦθα τοὺς παρὰ τῶν ἔθνικων ἀρχόντων εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν χριστιανῶν ἀποστελλομένους πρὸς τὸ μαρτυρεῖν, εἰ πάντα ἐν τάξει γίνονται ἐν αὐταῖς, κατασκοποῦν. Ὅτι δὲ οἱ κατασκοποὶ λεγόνται καὶ ἄγγελοι δηλὸν ἐκ τῶν ἱερῶν Γραφῶν. Οἱ παρὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἀποσταλέντες εἰς τὸ κατασκοπεῦσαι τὴν Γεργῶ δύο νεανίσκοι (Ἰησ. Ναυῆ Β', 1. 5', 24.) λέγονται (Κεφ. 5', 17) ἄγγελοι, ὡς καὶ Ἰακ. Β', 25· ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβρ. ΙΑ', 31. λέγονται κατασκοποὶ οἱ αὐτοί. Ὁ θεὸς Παῦλος ἐμεταχειρίσθη τὸ ὄνομα ἀγγέλους, ἀντὶ τοῦ, κατασκοποῦντος, ἵσως διὰ μαρτυρίαν.

(2) Ἡ μὲν γυνή, φησιν, ἐκ τοῦ ἀνδρός· εἰ γὰρ παραμένει τῷ ἀνδρὶ τοῦτο ἀκέραιον, τὸ ἐξ αὐτοῦ εἶναι τὴν γυναῖκα· ὁ δὲ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικὸς, του-



κρὸν παραμυθισάμενος τὴν γυναῖκα, ἐπάγει· *Τὰ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ.*] Τὸ γὰρ ἀρχέτυπον πάντων αἰτίων ὁ θεός. *Ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίναιτε.*] Πάλιν αὐτοὺς καθίζει δικαστάς, ἐκ περιουσίας κατασκευάζων ὃ θέλει. *Πρέπον ἐστὶ γυναικί.*] Ἐνταῦθα φοβερώτερόν τι αἰνίττεται, ὅτι πρὸς τὸν θεὸν ἡ ὕβρις ἀνατρέχει.

14 Ἡ οὐδὲ αὕτη ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν  
15 ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστὶ· γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστίν· ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου  
16 δέδοται αὐτῇ. Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ.

Ὡστε, φησί, καὶ αὕτῃ τῇ φύσει πολεμεῖ ὁ μὴ πειθόμενος. *Ἀνὴρ ἐὰν κομᾷ, καὶ ἐξῆς.*] Πῶς ἀτιμία τῷ ἀνδρὶ τὸ κομᾶν· ὅτι σχῆμα γυναικὸς ἀναλαμβάνει, καὶ ἄρχειν ταχθεὶς, τὸ τῆς ὑποταγῆς σύμβολον ἀναδέχεται. *Γυνὴ ἐὰν κομᾷ, καὶ ἐξῆς.*] Γυναικὶ δὲ δόξα ἡ κόμη· ὅτι φυλάττει τὴν οἰκίαν τάξιν· τιμὴ δὲ ἐκάστῳ ἡ τῆς τάξεως φυλακὴ. *Ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου.*] Ἐπειοὺν ἔχει ἐκ τῆς φύσεως τὸ τῶν τριχῶν περιδύλαιον, ὁφείλει καὶ αὕτη περιβάλλεσθαι, ἵνα μὴ τοὺς φυσικοὺς ἀνατρέπῃ θεσμούς (I). *Δέδοται αὐτῇ.*] Τουτέστιν, ἀπὸ τῆς φύσεως. Ὁρα! ἐπειδὴ εἶπε τὸ ἀκατακάλυπτον ἔχειν τὸν ἄνδρα τὴν κεφαλὴν, καὶ ὁφείλει μὴ κομᾶν, ἀλλ' ἔχειν τὸ ἐλευθερόν, πῶς τὴν γυναῖκα κατακαλυμμένην ἀφήσι κομᾶν εἰς σύμβολον τῆς ὑποταγῆς. *Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι.*] Ἐπειδὴ πρὸς ἐθελούους ἔγραφεν, οἱ διὰ συλλογισμῶν τὰ πάντα κατεσκευάζον καὶ ἀνεσκευάζον, φησὶν· Οὐ καιρὸς νῦν τοῦ φιλο-

πίστει, ἡ γυνὴ διακονεῖ ἐστὶ τῇ γεννήσει τοῦ ἀνθρώπου· ἡ πλείων δὲ ἐνέργεια, τοῦ σπέρματος· ὥστε ὁ ἀνὴρ οὐκ ἂν λεχθεὶς κυρίως ἐκ τῆς γυναικὸς· ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διὰ τῆς γυναικὸς, ὡς διακονοῦ γεννημένης πρὸς τὴν γέννησιν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Κυρίου ὁ Παῦλος οὕτως εἶπεν· ἀλλὰ, γενόμενόν, φησιν, ἐκ γυναικὸς (Γαλατ. Α', 4.). Ἐφελθὴ γὰρ τῇ, διὰ, προθέσει χρῆσασθαι, ἵνα μὴ δῶ χάριν τοῖς αἱρετικοῖς λέγειν, ὅτι ὡς διὰ σωτήρος, τῆς παρθένου, διήλθεν· ἡ καὶ διότι, ἀνδρὶς μὴ παρεσθόντος, καρπὸς τῆς κοιλίας αὐτῆς μόνος ἦν.» Θεοφύλακτος.

(1) «ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς φύσεως μόνως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς προαφρέσεως τὴν ὑποταγὴν ἐκλήγῃ.» Θεοφύλακτος.

νεκεῖν· εἰ γὰρ ἀναισχυντεῖ τις πρὸς τὰ εἰρημένα, ἡμεῖς, καὶ ἡ ἐκκλησία, οὐκ ἔχομεν ἔθος τοιοῦτον. Ποῖον; Τὸ φιλονεικεῖν· ἀλλὰ τὸ πείθεσθαι τοῖς ἐπιτάγμασι τῶν διδασκάλων, μηδὲν ἀντιτείνοντες. Ἡ, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἔθος παρ' ἡμῖν, ἵνα ὁ μὲν ἀνὴρ κομᾷ καὶ καλύπτεται τὴν κεφαλὴν, ἡ δὲ γυνὴ τοῦναντίον.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ κοινωνίας θεοπρεποδς, οὐ πλησμονικῆς.

17 Τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινώ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ  
18 κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἥττον συνέρχεσθε. Πρῶτον μὲν γὰρ, συνερχομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν· καὶ μέρος τι πιεσύω.  
19 Δεῖ γὰρ καὶ αἰρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι  
20 φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. Συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, οὐκ ἐστὶ κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν·

Ἡ αἰτία τοῦ νῦν κεφαλαίου αὕτη ἦν· Παρὰ τοῖς Κορινθίοις δεῖπνα κυριακὰ ἐγίνετο· ἐγίνετο δὲ οὕτω· Κατὰ ῥητάς ἡμέρας, ἤγουν, ἑορτασίμους, μετὰ τὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων μετάληψιν, ἐγίνετο δεῖπνα κοινὰ, τῶν πλουτούντων παρασκευάζοντων αὐτὰ, καὶ τοὺς πένητας συγκαλουμένων. Τοῦτο δὲ ἦν πρόφασις ἀγάπης καὶ ταπεινοφροσύνης. Ἐπεὶ οὖν τὸ τούτων τῶν ἀγαθῶν αἴτιον παρεφθείρετο, ἐδεήθη αὐτῶ τοῦ γράψαι. Παραγγέλλων τοῦτο, φησὶν, οὐκ ἐπαινώ ὑμᾶς, ὅτι με ἠγάγετε ὅλως εἰς ἀνάγκην παραγγελίας τοιαύτης. Ἐδεῖ γὰρ ὑμᾶς, μήτε δεηθῆναι εἰς τοῦτο παραινέσεως. Οὐκ ἐπαινώ, φησι, τὸ συνέρχεσθαι ὑμᾶς· καίτοι ἐπαινίου ἄξιον ἦν· ἀλλ' αὐτοὶ αὐτὸ φόγου καὶ κατηγορίας αἴτιον ἐποιήσατε. Ἄμα καὶ ἐντρέπων αὐτοὺς, ὅτι, ἐφ' οἷς ἐπαινεῖσθαι αὐτοῖς ἐνῆν, ἀντὶ τούτου παραγγελίας καὶ τὸ μὴ ἐπαινεῖσθαι ἑαυτοῖς ἐπεσπᾶσαντο. Διὰ τὸ δὲ οὐκ ἐπαινεῖ τὸ

συνέρχεσθαι· ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ κρείττονι, ὥσπερ ἔδει, ἀλλ' ἐπὶ τῷ χείρονι συνήρχοντο, ἤτοι, ἐπὶ τῷ ἀτιμάζειν τοὺς ἀδελφούς καὶ καταισχύνειν, καὶ τὴν ἀλαζονείαν αὐτῶν καὶ γαστριμαργίαν ἐπιδείκνυσθαι. [Ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον.] Ἰνατί οὐκ ἐπαινεῖς; ὅτι, φησὶν, οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἥττον συνέρχεσθε. Δέον γὰρ ὑμᾶς καὶ ἐπιδοῦναι πρὸς ἀρετὴν, αὐτοὶ καὶ ἦν εἴχετε διεπθέριατε· Πρῶτον μὲν γάρ, *συνερχομένων ὑμῶν, ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν.*] Οὐκ εὐθύς δὲ εἰς τὸν περὶ τοῦ κυριακοῦ δεῖπνου λόγον εἰσῆλθεν, ἀλλ' ἀνωθεν ἐκκόπτει τὸ κακόν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ μὴ συνιέναι καὶ συνδειπνεῖν μετὰ τῶν πενήτων, σχίσμα ἦν. *Καὶ μέρος τι πιστεύω.*] Ἰνα μὴ εἴπωσι· Τί γάρ, εἰ ψεύδονται οἱ διαβάλλοντες; οὔτε ὅτι πιστεύω, εἶπε· Ἰνα μὴ ἀναισχυνοτέρους αὐτοὺς ποιῇσιν· οὔτε ὅτι ἀπιστῶ· Ἰνα μὴ δόξη μάτην ἐπιτιμᾶν· ἀλλὰ, *Καὶ μέρος τι πιστεύω, τουτέστι, κατὰ τινα τρόπον, ἢ μικρόν τι πιστεύω. Δεῖ γὰρ καὶ αἰρέσεις.*] Αἰρέσεις ἐνταῦθα, οὐ τὰς δογματικὰς φησι, τὰς περὶ πίστεως, ἀλλὰ τὰς περὶ τῶν τραπέζων. Προκρίνοντες γὰρ οἱ πλούσιοι τοὺς πλουσίους, τοὺς πένητας ἀφίαισι. [Τί δέ ἐστι τὸ, *διὸς ἀντὶ τοῦ, ἐνδέχεται, ἢ καὶ ὅτι ἀνάγκη ἐστίν, ἀνθρώπους ὄντας ὑμᾶς, μὴ πάντας ὀρθοποδεῖν· διὰ τοῦτο οὖν καὶ πιστεύω· ὥσπερ καὶ ὁ Κύριος εἶπεν· Ἀνάγκη ἐστὶν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα* (α). ἀντὶ τοῦ· Ἐπεὶ πονηροὶ εἰσιν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀνάγκη καὶ σκάνδαλα εἶναι καὶ ἔρχεσθαι (Ι).] Ἰνα οἱ δόκιμοι.] Τὸ, Ἰνα, ἐνταῦθα οὐκ ἔστιν αἰτιολογικόν, ἀλλὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως δηλωτικόν. Τὸ γάρ· Δεῖ καὶ αἰρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν· τοῦτό φησιν· Ἐπειδὴ ὑμεῖς οἱ πλούσιοι σχίζεσθε, παρεορῶντες τοὺς πένητας, ἐκβαίνει ὅτι οἱ πένητες δι' ὑπομονῆς εὐρίσκονται δόκιμοι. *Φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.*] Ὅτι γὰρ σαρκοί, μᾶλλον ἐν τοῖς τοιούτοις ἐκλάμπουσι καιροῖς· δηλοῖ

(α) Ματθ. ΙΗ, 7.

(Ι) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου.

δὲ τοὺς πένητας, τοὺς τὴν ὑπεροψίαν τῶν πλουσίων γενναίως φέροντας, καὶ τοὺς ἔτι τὸ ἔθος διαφυλάττοντας. *Συνερχομένων οὖν ὑμῶν.*] Ἡ μὲν συνέλευσις, φησιν, ἀγάπην ἐνδείκνυται· πλὴν οὐ περαίνεται τὸ ἔργον. *Οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν.*] Κυριακὸν δὲ αὐτὸ καλεῖ, ὡς μίμησιν ὃν ἐκείνου τοῦ φρικτοῦ, ὃ ὁ Κύριος συνέφαγε τοῖς μαθηταῖς· ὡς εἰ ἔλεγε· Συνέρχεσθε μὲν ἐπὶ τὸ φαγεῖν κυριακὸν δεῖπνον, ἀλλ' οὐ ποιεῖτε· τοῦτο· δηλοῖ τὸ, *Οὐκ ἔστι.*—*Κυριακὸν δεῖπνον*, τὸ δεσποτικὸν καλεῖ μυστήριον. Ἐκείνου γὰρ πάντες ὁμοίως μεταλαμβάνουσι, καὶ οἱ πενίᾳ συζῶντες, καὶ οἱ πλούτῳ κομῶντες, καὶ οἰκέται καὶ δεσπότες, καὶ ἀρχοντες καὶ ἀρχόμενοι. Ἐδεῖ τοίνυν, φησὶ, καὶ τὰς κοινὰς τραπέζας εἶναι κοινὰς, καὶ τὴν δεσποτικὴν μιμεῖσθαι, ἢ πᾶσιν ὁμοίως πρόκειται· νῦν δὲ οὐχ οὕτω δρᾷτε· ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν· *δεῖπνον* δὲ κατὰ τὴν τότε συνήθειαν λέγει τὸ ἄριστον.

21 Ἐκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει ἐν τῷ  
22 φαγεῖν, καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει. Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας; Τί ὑμῖν εἶπω; ἐπαινέσω ὑμᾶς; Ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινῶ.

Τὸ κυριακόν, φησι, δεῖπνον, ἰδιωτικὸν πεποιήκατε, ἀφαιρούμενοι αὐτοῦ τὸ κάλλιστον τοῦτο καὶ σωτήριον ὄνομα. Ἔως μὲν γὰρ ἦν κοινόν, καὶ κυριακὸν δεῖπνον ἐλέγετο· τὰ γὰρ τοῦ δεσπότη, πάντων κοινὰ τῶν δούλων. Εἶτα καὶ λαϊμάργους αὐτοὺς ἀποκαλεῖ· *Προλαμβάνει* γὰρ, φησὶν, ἕκαστος ἐν τῷ φαγεῖν, καὶ οὐ καλεῖ, οὐδ' ἀναμένει τοὺς πένητας, ὥσπερ δεδοικώς, μὴ οὐ χυρτασθῇ. *Καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει.*] Ὁ μὲν πένης πεινᾷ· ὁ δὲ πλούσιος μεθύει. Δύο ἐγκλήματα αὐτῶν ἐξαγγέλλει· καὶ τὸ παρορᾶσθαι τοὺς πένητας, καὶ τὸ αὐτοὺς μεθύειν. *Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε;*] Ὡς γὰρ, φησιν, ἂν μὴ κοινὰς ἔχητε τὰς τραπέζας ἐσθίοντες, διὰ τί μὴ εἰς

τούς οίκους ὑμῶν ἐσθίετε; Ἡ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ κατα-  
φρονεῖτε;] Ὁ γὰρ ἰδιωτικὰ δεῖπνα ἐν ἐκκλησίᾳ ποιῶν, καὶ τὸν  
ἅγιον τόπον ὑβρίζει, καὶ κυριακὸν δεῖπνον οὐ ποιεῖ· ἀλλὰ  
μὴν καὶ τοὺς πένητας κατασχύνει. Καὶ κατασχύνετε τοὺς  
μὴ ἔχοντας.] Οὐ γὰρ τοσοῦτον αὐτοῖς μέλει, φησὶν, ὅτι λι-  
μώττουσιν, ὅσον ὅτι καταφρονοῦνται περιορώμενοι καὶ μὴ συγ-  
καλούμενοι. Ἡ, ὅτι κατασχύνονται, ἐλεγχόμενοι ἐπὶ τῷ μὴ  
αὐτοὶ ἔχειν. Τί ὑμῖν εἶπω;] Εἴτα μετὰ τὴν ἀποδείξιν τοῦ  
πταίσματος, ἡμερώτερον αὐτοῖς διαλέγεται. Δέον γὰρ εἰπεῖν·  
Ταῦτα οὐ μυρίων θανάτων ἄξια; φησὶν· Ἐπαιρέσω; Ἐρ' τοῦτω  
οὐκ ἐπαινῶ.] Τί ὑμῖν δοκεῖ; ἄρα παραλόγως εἶπον ὑμῖν καὶ  
ἀρχόμενος τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ὅτι οὐκ ἐπαινῶ; οὐχὶ καὶ ἀπ'  
αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας ἐμάθετε, ὅτι ἐν ἐπαι-  
νουμένῳ πράγματι, τῷ κυριακῷ δεῖπνῳ, ψόγου ὑμεῖς, ἀλλ'  
οὐκ ἐπαινῶ, ἄξια διαπράττεσθε; Ὡστε ἐγώ, φησι, δικαίως  
οὐκ ἐπαινῶ, καίπερ καθ' αὐτὸ ἐπαινετοῦ μάλιστα τοῦ ἔργου  
τυγχάνοντος.

- 23 Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέ-  
δωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣν  
24 παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον· καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε,  
καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα,  
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν  
25 ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ  
δειπνῆσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ δια-  
θήκη ἐστίν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὡς ἂν  
ἀν πίνετε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

[Τίνος ἔνεκεν τῶν μυστηρίων μέμνηται καὶ τῆς ἐσπέρας ἐκείνης;  
Σφόδρα ἀναγκάως· ἵνα πείσῃ, ὅτι ὁ δεσπότης σου τῆς αὐτῆς  
πάντας ἡξίωσε τραπέζης, καὶ σὺ τὸν ὁμογενῆ παρωθεῖς καὶ  
ἀπαξιῖς (1);] Ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου.] Καὶ

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφύλακτου.

τοὶ οὐ παρῆν τότε ὁ Παῦλος, πῶς οὖν λέγει· Ἐγὼ παρέλαβον  
ἀπὸ τοῦ Κυρίου; Ἀλλὰ νῦν πάρεστι· καὶ γὰρ νῦν ὁμοίαν ἐκεί-  
νης ἡμῖν ὁ Κύριος παρατίθησι τράπεζαν· ἢ, ἐδιδάχθην, φησί,  
ταῦτα ἀπὸ τοῦ Κυρίου· ἵνα ἢ τὸ, παρέλαβον, ἀντὶ τοῦ, ἐδι-  
δάχθην. Ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣν παρεδίδοτο,  
καὶ ἔξῃς.] Ταῦτα παρήγγειλεν, ἃ, λέγει, παρέδωκα ὑμῖν ὡς  
εἰ ἔλεγεν, ὅτι, ὁ Κύριος ἡμῶν, κοινῆς τραπέζης οὐ μόνον τοὺς  
ἁγίους αὐτοῦ μαθητάς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν προδότην αὐτῆς  
ἡξίωσε, τὸν ἔχθρὸν, τὸν παμπόνηρον· καὶ ὑμεῖς ἀπαξιούτε συν-  
δειπνεῖν πένησι; καὶ ὅτι, τσαρουῖσθαι μέλλων, ταύτην ἡμῖν τὴν  
μυσταγωγίαν ἐσχάτην παρέδωκεν· ἀλλ' ὑμεῖς αὐτὴν διεφθείρετε.

— ΑΛΛΩΣ. Εἰ ὁ Κύριος, φησι, κοινωνεῖν σε τοῦ οἰκείου σώ-  
ματος καὶ τῆς μυστικῆς τραπέζης οὐκ ἀπηξίωσε, σὺ τῶν σῶν  
ἀπαξιῖς τὸν ὁμοδουλον κοινωνεῖν; Ἡ καὶ οὕτως· Εἰ ὁ Κύριος  
ἐπίσης σοὶ καὶ τῷ πένητι τοῦ οἰκείου σώματος καὶ αἵματος  
τὴν τράπεζαν καὶ τὸν κρατῆρα παρατίθησι, σὺ τολμᾷς τοῦτον  
τῆς σῆς ἀποσχίζειν τραπέζης καὶ ὑπερορᾶν; Εἰ ἐκεῖνος ἡύχα-  
ρίσται, τὸ οἰκεῖον σῶμα μερίζων καὶ διδούς, σὺ οὐ πολλῷ μάλ-  
λον εὐχαρίστως καὶ μετὰ πλείους χαρᾶς τῶν ἐκείθεν σοὶ δω-  
ρηθέντων κοινωνοὺς καὶ συνεσιτάτορας λαμβάνεις τοὺς πένητας; —  
Καὶ εὐχαριστήσας.] Ὁ Κύριος, εὐχαριστήσας, ἔκλασε τὸν ἄρ-  
τον, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς. Εἰ τοίνυν ἐπ' εὐχαριστίᾳ καὶ  
σὺ προσέρχῃ, μὴδὲν ἀνάξιον ποιεῖ τῆς εὐχαριστίας, μεθύων,  
καὶ λιμῷ καὶ ὕβρει διαφθείρων τὸν πένητα. Λάβετε, φάγετε.]  
Αὐτὸς μὲν, φησι, κοινῇ δέδωκε πᾶσι, λέγων· Λάβετε, φάγετε·  
σὺ δὲ σαυτὸν ἀποσχίζεις τῶν πένητων καὶ τοῦ τῆς ἐκκλησίας  
σώματος· ἐκεῖνος τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐξίστης ἔδωκε· σὺ δὲ οὐδὲ τὸν  
κοινὸν ἄρτον δίδως ἐξίστης. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον.] Ἦν  
δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς ποτήρια, ἐν οἷς ἔσπενδον· καὶ γὰρ  
μετὰ τὸ θῆσαι, τὸ αἶμα τῶν ἀλόγων ἐν τοῖς ποτηρίοις δεχό-  
μενοι, ἔσπενδον. Ἀντὶ οὖν τοῦ αἵματος τῶν ἀλόγων, ὃ τὴν  
παλαιὰν Διαθήκην ἐσφράγισε, τὸ ἴδιον αἶμα ὁ Κύριος δίδω-

σι, τὴν καινὴν Διαθήκην ἐπισφραγίζων. Καλῶς δὲ, ἐν ποτηρίῳ, ἵνα δείξῃ τὴν Παλαιὰν τοῦτο προσκιαγραφοῦσαν. Διὰ τοῦτο εἶπε· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι, οὐχὶ τῶν ἀλόγων ζώων· Ἐν τῷ ἐμῷ, φημί, αἵματι, οὐκ ἐν τῷ τῶν ἀλόγων, ὡς ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς.

- 26 Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου  
27 καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. Ὡστε, ὅς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἐνοχος ἐστὶ τοῦ σώματος καὶ  
28 τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω·

Ὁ τὸν θάνατον καταγγέλλων τοῦ Κυρίου, πᾶσαν τὴν ὄψιν, καὶ πᾶσαν τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ πᾶσαν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν συγκαταγγέλλει· Ἀχρὶς οὗ ἂν ἔλθῃ.] Τουτέστιν, ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. — Τὸ, Ἀχρὶς οὗ ἂν ἔλθῃ, ἐν ὑπερβατῇ ληπτέον· οἶον· Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, ἄχρις οὗ ἂν αὐτὸς ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἕως τότε τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε. Ἀπὸ τότε γὰρ, οὔτε τῶν ἁγίων τούτων μυστηρίων μεταληψόμεθα, εἰς πλείωτέραν καὶ μυστικωτέραν πολιτείαν καὶ ἀπόλαυσιν ἀναγόμενοι. — Ὅς ἂν ἐσθίῃ, καὶ ἐξῆς.] Αὐτοὺς αἰνίττεται, δεικνύς, ἀναξίως μεταλαμβάνοντας, ὡς περιορῶντας τοὺς πένητας. Ἐπειδὴ δὲ ἀναξίως, φησί, τῇ μεταλήψει τοῦ δεσποτικοῦ προσέρχεσθε σώματος, διὰ τοῦτο πολλοῖς συμβαίνουνσι νόσοι τε καὶ πάθη καὶ θάνατοι. Πόθεν δὲ ἐστὶ τὸ ἀναξίως ὑμᾶς προσέρχεσθαι; Ἐκ τε τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων, ὧν πράττετε, καὶ ἐκ τοῦ, συνερχομένους ὑμᾶς εἰς τὸ κυριακὸν δεῖπνον, ὑπερορᾶν τοὺς πτωχοὺς, δι' οὓς ἐγγεγόνει τὸ συνέρχεσθαι. Διὰ γὰρ τοῦτο αὐτό τε τὸ κυριακὸν, ἰδιωτικὸν ποιῶντες, ἐξυβρίζετε· καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ

ποιῆσαι τὸ κυριακὸν δεῖπνον συνέρχεσθε, ἀτιμάζετε, γαστριμαργίας ἑαυτοῖς τράπεζαν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' οὐ κυριακὸν δεῖπνον παρατιθέμενοι· καὶ τοὺς πένητας δὲ καταισχύνετε. Διὰ γοῦν ταῦτα ἀναξίους τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἑαυτοὺς παρασκευάζετε. Ἐνοχος ἐστὶ.] Τὸ, ἐνοχος τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι, καθάπερ παρέδωκε μὲν αὐτὸν ὁ Ἰούδας, παρόντων δὲ εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι, οὕτως ἀτιμάζουσιν αὐτὸν οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα χερσὶν ἀκαθάρτοις δεχόμενοι, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι κρατοῦντες αὐτὸν τότε, καὶ ἐναγῆ προσφέροντες στόματι. Διὰ δὲ τὸ εἰπεῖν πολλάκις, Τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ψιλὸς ὁ θυόμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, ὁ ποιητὴς πάντων, ὡς δὴθεν διὰ τούτων ἐκφοβῶν αὐτούς. Ἐνοχος δὲ γίνεται τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ὁ ἀναξίως μεταλαμβάνων, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἐκχέας αὐτό· οἱ μὲν γὰρ τότε ἐφόνευσαν, αὐτὸς δὲ τῇ ἀναξιώτητι νῦν αὐτὸν φονεύειν δοκεῖ. Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν.] Περὶ τοῦ κυριακοῦ μὲν δεῖπνου ἦν ὁ λόγος αὐτῷ· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸν περὶ τῶν μυστηρίων ἐνέπεσε λόγον, κατὰ τινα λόγου ἀκολουθίαν, τὰ προκείμενα διορθοῦται. Τοῦτο γὰρ ἔθος τῷ Παύλῳ, πάντα τὰ παρεμπίπτοντα διορθοῦν. Δοκιμαζέτω, φησὶν, ἄνθρωπος ἑαυτὸν, οὐχ ἕτερον τὸν ἕτερον (τοῦτο γὰρ κρῖναι ἐστίν·) ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτόν. Οὐχ ἕτερόν, φησι, δικαστὴν ἐφιστῶ σοι· ἀλλ' ἑαυτὸν σεαυτῷ. Δίκασον οὖν τῷ συνειδότη σου, καὶ οὕτω πρόσιθι.

- 29 Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυ-  
30 ρίου. Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄβ-  
31 ῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς  
32 διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου, παιδεύομεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ  
33 κατακριθῶμεν. Ὡστε, ἀδελφοί μου, συνερχόμενοι  
34 εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. Εἰ δέ τις πει-

να, ἐν οἷῳ ἐσθιέτω· ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε.  
Τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι.

Οὐ παρὰ τὴν τῶν μυστηρίων φύσιν ταῦτα, λέγει, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν προσιόντων ἀναξιώτητα. *Μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου.*] Τουτέστι, μὴ ἐξετάζων, μηδὲ ἐννοῶν τῶν προκειμένων τὸ μέγεθος. Εἰ γὰρ μάθοιμεν, τίς ποτέ ἐστιν ὁ προκειμένος, οὐ δεηθόμεθα ἑτέρου, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἡμᾶς νήρσειν παρασκευάσει. *Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί.*] *Διὰ τοῦτο.* Ποῖον; *Διὰ τὸ ἀναξίως προσιέναι.* Τί οὖν; εἴποι τις ἄν' οἱ ἄνοσοι γηράσκοντες, οὐχ ἁμαρτάνουσιν, ἐπεὶ μὴ κοιμῶνται πρόωροι; *Ναί, φησιν· ἀλλ' οὐχ αὕτη μόνη ἀνταπόδοσις τοῖς ἀναξίως προσιοῦσι, τὸ ἀποθνήσκειν πρὸ καιροῦ· ἀλλ' εἰσὶ καὶ ἐκεῖ χαλεπώταται τιμωρία.* Τὸ δὲ, *ἱκανοί*, τινὲς ἀντὶ τοῦ, *πολλοί*, ἐνόησαν· ἢ, ἀρκετοὶ εἰς διόρθωσιν τοῦ ἁμαρτήματος τούτου ἀπέθανον. *Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν.*] Οὐκ εἶπεν, εἰ ἑαυτοὺς ἐκολάζομεν, ἀλλὰ μόνον, *εἰ ἐκρίνομεν*· τουτέστιν, Εἰ μόνον κατεγινώσκουμεν ἑαυτῶν ἁμαρτανόντων, καὶ τῶν ὧδε, καὶ τῶν ἐκεῖ ἀπηλλάγμεν ἂν τιμωρίων. Ὁ γὰρ ἑαυτοῦ καταγινώσκων, ὡς δεῖ, οὐκ ἂν εἰς τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν πολλάκις ἐμπίσσοι. *Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου.*] Ἐπεὶ οὖν, φησι, τὸ οὕτω κοῦφον οὐ ποιοῦμεν, τουτέστι, τὸ καταγινώσκειν ἑαυτῶν, οὐδὲ οὕτως ἀφειδῶς ἡμῖν ὁ θεὸς κέχρηται, ἀλλὰ ὧδε παιδεύει, ἵνα ἐκεῖ ἐλεήσῃ. *Παιδευόμεθα.*] Οἷον, νουθετούμεθα. Οὐ γὰρ εἶπε, *Τιμωροῦμεθα*, ἀλλὰ, *Παιδευόμεθα*, ὡς νουθεσίας καὶ διορθώσεως γινομένης. *Ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακρίθωμεν.*] *Κόσμον* φησὶ τοὺς ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἁμαρτίᾳ ἀνθρώπους. *Φησὶ δὲ, ὅτι οἱ πιστοὶ καὶ θεῷ περισπούδαστοι, ὧδε ἀπολαμβάνουσι τὰς τιμωρίας διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἵνα μὴ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐκεῖ δώσωσι δίκην.* Ὡστε *συνερχόμενοι εἰς τὸ φάγειν.*] *Εἰς τὸν πρότερον ἦλθε λόγον.* Ὁρα δὲ· οὐκ εἶπε, *Τοῖς πένησι μεταδίδοτε*, ἀλλὰ, τὸ σεμνότερον, *Ἀλλήλους ἐκ-*

*δέχεσθε*, ὡς κοινῶν ὄντων τῶν ἐκεῖσε εἰσφερομένων ἐδεσμάτων, καὶ δεῖ ἀναμένειν τὴν κοινὴν συνέλευσιν· ὡς ὅγε τοῦτο· φησι, μὴ ποιῶν, ἀναξίως ἐστὶ τῆς μυστικῆς μεταλήψεως. — Ὡστε, ἀδελφοί μου, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε.] *Διατί;* Ἵνα μὴ ἀναξίως δειχθῇτε τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος μετέχοντες· ἵνα μὴ ἀναξίως μετέχοντες, ἐνοχοὶ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκχύσεως τοῦ αἵματος γενόμενοι, ἀπαραιτήτων τὸ κρίμα ἐξοίτε· ἵνα μὴ, κρίματι τηλικούτῃ περιπεπτωκότες, νόσοις καὶ πάθεσι καὶ θανάτῳ ἐκδαπανηθείητε· ἵνα μὴ, ἂν μὴ τούτοις ἀποδῶτε τὴν ἔκτισιν, εἰς ἀπέραντον κόλασιν σὺν τοῖς ἀπίστοις ἐκδοθείητε (Φωτίου).—*Εἰ δέ τις πεινᾷ.*] *Γαστριμαργίας αὐτῶν καταγινώσκει*, καὶ ὡς παιδίῳ θυσανασχετοῦσι κέχρηται, ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἰδίους οἴκους παραπέμπων. *Ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε.*] Τουτέστιν, ἵνα μὴ εἰς κόλασιν ὑμῶν συνέρχησθε, τὴν ἰδίαν ὑμῶν ἐκκλησίαν ὑβρίζοντες, καὶ τοὺς πένητας περιορῶντες· δι' ἀγάπην γὰρ συνέρχεσθε εἰς τὰ δεῖπνα· ταύτης δὲ μὴ οὐσης, βέλτιον ὑμᾶς οἴκοι σιτεῖσθαι. Τοῦτο δὲ φησιν, ἐφελχόμενος αὐτοὺς πρὸς τὸ συνέρχεσθαι. ὡς δεῖ. *Τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι.*] Ἡ περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ πράγματος φησὶ τοῦτο, οἷον, τοῦ κυριακοῦ δείπνου, καὶ ἐν ἄλλοις κεφαλαίοις διορθώσεως δεομένου· ἢ περὶ ἑτέρου πράγματος, δεομένου, οὐ ῥημάτων, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ διαφορᾶς χαρισμάτων καὶ οἰκονομίας αὐτῶν· ἐν ᾧ, περὶ ἀγάπης, ὡς μεγίστου χαρίσματος· περὶ προφητείας, ὡς μείζωνος γλώσσης.

ΚΕΦ XII, 1 Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοί, οὐ

- 2 θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν. Οἴδατε, ὅτι, ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἰδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγόμενοι. Διὸ γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐν πνεύματι θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν· καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

**Η** ὑπόθεσις τοῦ χωρίου αὕτη· Παρὰ Κορινθίους οἱ πιστεύσαντες, πνευματικῶν ἠξιοῦντο χαρισμάτων· καὶ οἱ μὲν, γλώσσαις ἐλάλουν, οἱ δὲ, προεφήτευσον, οἱ δὲ, ἐτέρων ἐπετύγγανον· ἅτινα χαρίσματα διχοστασίας πρόφασις αὐτοῖς ἐγίνετο, νηπίοις οὖσιν. Ὅ, τε γὰρ τὸ μείζον χάρισμα λαβὼν, ἐπῆρτο κατὰ τῶν τὰ ἐλάττωνα ἐχόντων· ὅ, τε τὸ ἐλαττον λαβὼν, διεφθονεῖτο τῷ τὸ μείζον λαβόντι. Ἐπειτα καὶ μάντις ἦσαν παρ' αὐτοῖς καὶ ψευδοπροφηταί· ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτοῖς δῆλον, τίς μὲν ὁ ἐν πνεύματι ἁγίῳ προφητεύων, τίς δὲ ὁ ἐν δαίμονι μαντευόμενος. Ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦτο αὐτοὺς ἐτάραττε, λέγει σημεῖα μάντεως καὶ προφήτου, καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτοὺς διορθοῦται. *Περὶ τῶν πνευματικῶν.*] Τουτέστι, τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος. *Οἴδατε, ὅτι, ὅτε ἔθνη ἦτε.*] Περὶ τῶν ἐκ πνεύματος ἁγίου χαρισμάτων λέγων, δεῖξαι θέλει, τίς μὲν τῶν πνευματοφόρων, τίς δὲ τῶν μάντεων ἡ διαφορὰ καὶ ἐπίγνωσις, καὶ φησιν· *Οἴδατε*, οὐ δεῖσθε μαθεῖν παρ' ἐμοῦ, ὅτι, ὅτε ἔθνη ἦτε, τουτέστι, τοῖς ἀπίστοις καὶ ἔθνεσιν ἐγκατελέγεσθε, πρὸς τὰ εἰδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγόμενοι. Ὅτε τοίνυν ἔθνη ἦτε, ἤγουν, συναριθμούμενοι τοῖς ἔθνεσι, πρὸς τὰ εἰδωλα ἀπήγεσθε μαντευόμενοι. Καλῶς δὲ τὸ, ὡς ἂν ἤγεσθε· τουτέστιν, ὅπως ἔτυχε, μῆτε σῶφρονος ἐντὸς ὄντες λογισμοῦ ἢ σχήματος, μῆτε ἐκόντες ἀπίοντες, ἀλλὰ μετὰ βίας ἄκοντες ἐνθουσιῶντες καὶ μαινόμενοι. Ἀπῆγοντο δὲ παρὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς δαίμονος, οὐδὲν ἐπιεικὲς ἔχοντες, ἀλλὰ πάντα μανιώδη. Ὅτι οὐδεὶς ἐν πνεύματι θεοῦ λαλῶν, καὶ ἐξῆς.] Μία μὲν διαφορὰ προφητῶν, ὅτι οἱ μὲν καθεστη-

κότες καὶ μάλιστα σῶφρονούντες, προλέγουσι τὰ ἐσόμενα· οἱ δὲ ψευδοπροφηταί, ἐξεστηκότες καὶ μαινόμενοι, καὶ ὡς περ εἶχ' ὑπὸ τῶν κινούντων δαιμόνων ἀγόμενοι. Δευτέρα δὲ, ὅτι οἱ μὲν, οὐδὲν ἐλάσφημον οὐδὲ ἀπαίσιον φθέγγονται, ἀλλὰ καὶ θεολογοῦσιν ὡς ἄριστα, καὶ πάντα σεμνῶς λέγουσιν· οἱ δὲ, βλασφήμους τε καὶ ἀπηχεῖς φωνὰς ἀπερεύονται. *Καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.*] Εἶπε σημεῖον μάντεως, τὸ ἐξεστηκότης αὐτοὺς βία ἔλκεσθαι πρὸς τὰ εἰδωλα, καὶ προλέγειν δῆθεν τὰ ἐσόμενα· λέγει καὶ προφήτου σημεῖον. Ποῖον τοῦτο; Ὅτι οὐδεὶς ἔχων πνεῦμα θεοῦ, ἀναθεματίζει καὶ ὑβρίζει τὸν Κύριον. Καὶ πάλιν, οὐδεὶς αὐτὸν δύναται Κύριον εἰπεῖν, μὴ ἔχων πνεῦμα ἅγιον.

- 4 Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα·  
5 καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος·  
6 καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστὶ θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

**Μ**ετὰ τὸ δεῖξαι τὴν διαφορὰν τοῦ προφήτου καὶ τοῦ ψευδοπροφήτου, λοιπὸν εἰς τὸν περὶ χαρισμάτων ἦλθε λόγον, καὶ φησι· διαιρέσεις δὲ, καὶ οἷον μερίδες χαρισμάτων εἰσὶ· τῷ δὲ, χαρισμάτων, εἰπεῖν, ἐπαίδευσεν τὸν δοκοῦντα τὸ ἐλαττον ἔχειν χάρισμα, μὴ ἀλγεῖν, ὅτι οὐκ ἔλαβεν ὅσον ἔτερος· οὐ γὰρ ὀφειλὴ ἐστίν, ἀλλὰ χάρισμα καὶ δωρεά. Εἰ οὖν ἐδωρήθη σοι, φησὶν, χάριν ἔχε ὑπὲρ ὧν ὅλως εἴληφας, καὶ μὴ ἀλγεῖ ὑπὲρ ὧν ἔλαττον εἴληφας. Πάλιν δὲ τῷ προσθεῖναι, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα, πλέον παραμυθεῖται. Εἰ γὰρ καὶ ἐλαττόν σου, φησὶ, τὸ χάρισμα, ἀλλὰ τοῦ ἐνὸς ἐστὶ πνεύματος δωρεά, καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα.—**ΑΛΛΩΣ.** Χαρίσματα μὲν αὐτὰ καλεῖ, τὴν φιλοτιμίαν δεικνὺς τοῦ δωρήματος· διακονίας δὲ, διδάσκων μὴ ἐπαίρεσθαι τούτοις τοὺς ἀξιωθέντας, ἀλλὰ μετὰ συστολῆς καὶ μετριοφροσύνης ὡς εἰς ὑπηρεσίαν καὶ διακονίαν τῶν πλησίον κληθέντας, οὕτως ἐντυγχάνειν τοῖς προσιοῦσιν· ἐνεργήματα δὲ πάλιν, αὐτὴν δηλῶν τὴν πράξιν. Ὅρα ἀκριβῶς, πῶς τὸ πανά-



γιον Πνεῦμα, τρανῶς καὶ Κύριον καὶ Θεὸν ἀνεκήρυξεν. Εἰπὼν γάρ· Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ πράγματος ἐπαρχῶν· Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος· εἴτα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μείνας νοήματος, καὶ εἰπὼν· Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς, ἐπισυνάπτει λέγων· Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον, δεικνύς, ὅτι καὶ τὸ Θεὸς καὶ τὸ Κύριος ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἑταίρε Πνεύματος. Πάντα γὰρ ὅσα προεῖπεν, εἰς τὴν τοῦ πνεύματος συνῆξεν ὑπόστασιν, οὐ μόνον διὰ τοῦ εἰπεῖν· Ἐκάστῳ δίδοτε ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐφεξῆς τῶν χαρισμάτων ἀπαριθμήσεως. Πάντα γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοσθαι διατείνεται· καὶ συγκεφαλαιούμενος πάλιν λέγει· Πάντα δὲ ταῦτα τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐνεργεῖ. Ὡστε φανερόν, ὅτι τὸ πανάγιον Πνεῦμα, καὶ Κύριον καὶ Θεὸν λαμπρῶς καὶ διαρρήδην ἐνταῦθα ὁ θεὸς Παῦλος θεολογεῖ. Εἰ δέ τις τὸ μὲν Πνεῦμα ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκλάβει, τὸ δὲ Κύριος καὶ Θεός, τὸ μὲν, ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, τὸ δὲ, ἐπὶ τοῦ πατρὸς· καὶ οὕτως οὐδὲν ἥττον ἢ τε κυριότης καὶ ἡ θεότης ἐξ αὐτῶν τούτων μαρτυρηθήσεται τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Πρῶτον μὲν, ὅτι διαιρεῖν τὰ χαρίσματα εἰπὼν τὸ πανάγιον Πνεῦμα, τὸ αὐτὸ τοῦτο πράττειν καὶ τὸν Κύριον καὶ τὸν Θεὸν φησιν. Ὡστε ἅπερ ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα, ταῦτα καὶ ὁ Κύριος τῇ κυριότητι, καὶ ὁ Θεὸς τῇ θεότητι ἐνεργεῖ. Εἰκότως ἄρα τὰ αὐτὰ ἐνεργοῦντι τῷ πνεύματι, καὶ ἡ κυριότης ὑπάρξει τοῦ υἱοῦ, καὶ ἡ θεότης τοῦ πατρὸς. Ὡστε τὸ Πνεῦμα, καὶ Κύριος καὶ Θεός. Καί μοι δοκεῖ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τοῦ Πνεύματος, τῷ ὑποστατικῷ ὀνόματι χρῆσασθαι· ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς, τοῖς κοινοῖς· ἵνα ἐξῇ τοῖς συνορώσιν, ἀπὸ τῆς ταυτότητος τῆς ἐνεργείας, τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, καὶ τὰ αὐτὰ ὀνόματα τὸ Κύριος καὶ Θεός, κατὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας ἐπὶ τοῦ Πνεύματος ἐκλαμβάνειν. Οὐ μόνον δὲ ἐκ

τῶν εἰρημένων ἡ κυριότης καὶ θεότης ἀποδείκνυται τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπαγομένης συγκεφαλαιώσεως. Φησὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα πάλιν σαφέστερον, ὅτι Πάντα ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ. Πῶς; Αὐτοκρατορικῶς καὶ κυρίως. Καθὼς γὰρ βούλεται, φησι. Ὡς, εἰ πάντα, ἃ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐνεργεῖ, ταῦτα καὶ τὸ Πνεῦμα ποιεῖ, καὶ θεϊκῶς καὶ κυρίως ποιεῖ· (ὡς γὰρ βούλεται, οὕτω ποιεῖ· βούλεται δὲ δηλονότι, ὥσπερ ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεός· οὐ γὰρ ἔστιν ἀντίξουν, ἅπασι βούλημα) φανερόν, ὡς καὶ Κύριος ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα καὶ Θεός. Αὐτοκρατορικῶς τε γὰρ τὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔργα ποιεῖ, καὶ ὡς Κύριος καὶ Θεός ποιεῖ, καὶ πάντα ποιεῖ. Ἐπιστημειῶσαι δὲ δεῖ καὶ τοῦτο, ὡς ἐν πορίσματος μοίρᾳ ἀναφανέν, πῶς τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖν ἀποφαινόμενος ἅπαντα, ἄλλοτε μὲν τῇ, Κατὰ, προθέσει κέχρηται, ἄλλοτε δὲ τῇ, Διὰ· καὶ πάλιν ἐνίοτε τῇ, Ἐν, δεικνύς, ὅτι παρ' αὐτῷ ἡ τῶν προθέσεων χρῆσις ἀδιάφορος. Κατ' αὐτὸ γάρ φησι, καὶ Δι' αὐτοῦ, καὶ Ἐν αὐτῷ, περὶ τοῦ αὐτοῦ διαλαμβάνων ἁγίου Πνεύματος. Καὶ τούτοις εἰς ἑλεγχον χρήσῃ τῶν λεσχηνευόντων περὶ τοῦ, Δι' αὐτοῦ, καὶ, Ἐξ αὐτοῦ, καὶ, Ἐν αὐτῷ, καὶ διὰ τῆς ἐτερότητος τῶν λεξειδίων, εἰς βλασφήμους ἐννοίας ἐξαγομένων (Φωτίου).—Τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα.] Οὐχ οἶόν τε τὸν ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐνεργούμενον, ἀλλότριον τῆς θείας φύσεως τὸν Χριστὸν ἀποφῆναι· ἀλλ' οὐδ' αὖ πάλιν δυνατόν αὐτὸν εἰλικρινῶς ὁμολογῆσαι θεόν, μὴ ὑπ' ἐκείνης τῆς χάριτος φωτιζόμενον. Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν.] ἵνα μὴ, χαρισμάτων μόνον ἀκούσας ὁ τὸ ἕλαττον λαβὼν χάρισμα, ἀλγῇ, ὡς ἑλαττωθεὶς περὶ τὴν δωρεάν, ἐπάγῃ, διακονιῶν, δεικνύς καὶ ἐπίπονον τι αὐτοῖς δεδόσθαι λειτουργήματα. Εἰ τοίνυν τὸ πλέον ἔχει, κατὰ τὸ ἐπίπονον ἔχει τὸ πλέον. Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων.] Ἐνεργημάτων, τουτέστι, χαρισμάτων· ἰσοδυναμεῖ γὰρ τὸ χάρισμα καὶ ἡ διακονία καὶ ἡ ἐνέργεια· ὅτι καὶ ἴσα ἐστὶ τὰ παρὰ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύμα-

το; δωρούμενα. *‘Ο δὲ αὐτός ἐστι θεός.’* Πάνυ δογματικῶς τὸ χωρίον ἐξέθετο. Ἀπαριθμησάμενος γὰρ τὴν ἀρίαν Τριάδα διαιρετῶς, συνάπτει αὐτὴν ἀσυγχύτως. Ἡ γὰρ αὐτὴ καὶ διαιρεῖται ταῖς ὑποστάσεσι, καὶ συνάπτεται τῇ οὐσίᾳ, ὡς καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος φησί· Τρία ταῖς ὑποστάσεσιν· ἓν τῇ θεότητι. Πάνυ δὲ ἀκριβὲς ἡ ἐπαγωγὴ· *‘Ο δὲ αὐτός θεός ἐστιν, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα.* Ὁ γὰρ ἐνεργεῖ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ταῦτα θεὸς ἐνεργεῖ· ἐν γὰρ ταύταις ταῖς ὑποστάσεσιν ἡ θεότης, ἡγούνη, αὐταὶ ἡ θεότης.

- 7 Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος  
8 πρὸς τὸ συμφέρον. Ὡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος  
δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως,  
9 κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ  
πνεύματι· ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἱαμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ  
10 πνεύματι· ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ  
δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ  
δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἐρμηνεῖα γλωσσῶν.

*Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος.* Φανέρωσις τοῦ πνεύματος, τὰ σημεῖα καλεῖ· διὰ γὰρ τῶν σημείων ἡ ἐπιστάσια τοῦ παρακλήτου διεδείκνυτο. *Πρὸς τὸ συμφέρον.* Ἵνα μὴ, χαρισμάτων μόνον ἀκούσας, ὁ τὸ ἕλαττον χάρισμα ἔχων, ἀδύμονῃ, καὶ λέγῃ· Τί γὰρ, εἰ καὶ εἷς ἐστὶ θεός, πλην ἐγὼ τὸ ἕλαττον ἔχω; ἐπάγει, *Πρὸς τὸ συμφέρον*, δεικνύς, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ λαβεῖν ἕλαττον, συμφέρει. Ὡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδεται. Ἀπαριθμεῖται τὰ χαρίσματα, δεικνύς πάντα τῆς αὐτῆς ὄντα πηγῆς, τοῦ πνεύματος· Ἵνα καὶ ὁ τὸ ἕλαττον ἔχων μὴ ἀλγῇ, καὶ ὁ τὸ μείζον, μὴ ἐπαίρηται· ἐπειδὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος κἀκεῖνα καὶ ταῦτα. *Λόγος σοφίας.* Λόγος σοφίας, οἷον εἶχον ὁ Παῦλος, ὁ Πέτρος, ὁ Ἰωάννης, καὶ οἱ κατ’ αὐτούς· διὸ καὶ πρῶτον αὐτὸ τέθεικε. *Λόγος δὲ γνώσεως ἐστίν*, ὃν εἶχον οἱ ἰδιῶται πιστοὶ, εἰδότες μὲν αὐτοὶ, ἄλλους δὲ διδάξαι μὴ ἰσχύοντες. *Ἐτέρῳ δὲ πίστις.* Πίστιν

δὲ ροῖν, οὐ τὴν τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν σημείων, περὶ ἧς ἔχουν οἱ ἀπόστολοι, *Πρόσθετε ἡμῖν*, λέγοντες, *πίστιν* (α)· οὐ γὰρ ἂν οὐκ εἶχον πίστιν οἱ ἀπόστολοι· ἀλλ’ ἐπειδὴ ἤκουσαν, *Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκος σιμύπεως*, ἤτησαν ταύτην τὴν πίστιν εἰς τὸ ἐνεργεῖν θαύματα. — *Πίστιν ἐνταῦθα οὐ τὴν κοινὴν ταύτην λέγει, ἀλλὰ τὸ ἰδικὸν χάρισμα.* (ἔτι γὰρ καὶ χάρισμα πίστεως καλούμενον)· πίστιν δὲ καὶ τὴν τῶν δογμάτων. — *Χαρίσματα ἱαμάτων.* Καλεῖ μὲν χαρίσματα ἱαμάτων, τῶν χωλῶν τὸν δρόμον, τῶν ἀρρώστων τὴν υἰεῖαν, τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὅσα τοιούτα· *ἐνεργήματα δὲ δυνάμεως*, τὴν τοῦ ἔλθου τυφλότητα (β), τὸν Ἀνανίου καὶ Σαπφείρας θάνατον (γ), τοὺς τῷ σατανᾷ παραδοθέντας, ἵνα παιδευθῶσι, μὴ ἐλαττωθῶσιν (δ). Ὁ τὸ χάρισμα τῶν ἱαμάτων ἔχων, ἰάτο τοὺς ἀσθενοῦντας· ὁ δὲ τὰ ἐνεργήματα τῶν δυνάμεων, καὶ ἰάσθαι τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἀπιστοῦντας καὶ διασρέφοντας ἰσχύει. Ἀλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων. Τουτέστι, τὸ εἰδέναι, τίς ὁ προφήτης, καὶ τίς ὁ ψευδοπροφήτης· τίς ὁ πνευματικὸς, καὶ τίς ὁ μὴ τοιοῦτος· ἐπειδὴ καὶ μάντις ἦσαν κατ’ ἐκείνον τὸν καιρὸν τοὺς ἀνθρώπους ἐξαπατῶντες. *Γένη γλωσσῶν.* Τοῦτο ἐνόμιζον οἱ Κορίνθιοι· μείζον εἶναι πάντων, διὰ τὸ ἐν πρώτοις τοῦτο λαβεῖν τοὺς ἀποστόλους. Τόδ’ οὐχ οὕτως ἔχει· τὸ γὰρ τῆς διδασκαλίας χάρισμα μείζον, καὶ ἡ ἐρμηνεῖα τῶν γλωσσῶν μείζων τοῦ ἀπλῶς γλώσσαις λαλεῖν. Οἰκειότατα δὲ ἐπὶ τῶν γλωσσῶν γένη εἶπε, τὰς διαφορὰς αὐτῶν γένη καλέσας. *Ἐρμηνεῖα γλωσσῶν.* Ἡ ὅτι ἐτέρων γλώσσαις λαλούντων, οὗτοι ἡρμάνευον, ἢ ὅτι μετὰ τοῦ λαλεῖν καὶ ἡρμάνευον, ὅπερ οὐκ ἰσχυον ποιῆσαι οἱ γλώσσαις μόνον λαλοῦντες.

11 Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦ-

(α) Λουκ. ΙΖ', 5. 6. (β) Πραξ. ΙΓ', 11. (γ) Πραξ. Ε, 5. 10.  
(δ) Α' Τιμ. Α', 20.

12 μα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται. Καθὰ-  
περ γὰρ τὸ σῶμα ἐν ἔστι, καὶ μέλη ἔχει πολλά,  
πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἐνός, πολλὰ  
ὄντα, ἐν ἔστι· σῶμα· οὕτω καὶ ὁ Χριστός.

Πάλιν τὴν αὐτὴν παραμυθίαν τίθησιν, ὅτι τὸ αὐτὸ πνεῦμα  
ἐνεργεῖ πάντα. Ἐπιστομίζει δὲ μᾶλλον τὸν ἀπαρεσκόμενον  
ἐπὶ τῇ διανομῇ· καθὼς γὰρ βούλεται, φησιν, οὕτω καὶ ποιεῖ·  
καὶ σὺ τίς εἶ ὁ μὴ ἀρεσκόμενος; Διὰ δὲ τοὺς Πνευματομά-  
χους σημειῶσαι τὸ ῥητόν· ἐκεῖνοι γὰρ ἀνοσίως φασί, καὶ τὸ  
ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργεῖσθαι παρὰ τοῦ πατρός. Ἀλλὰ ἐνθεν ὄρα,  
ὅτι οὐ τῶν ἐνεργουμένων, ἀλλὰ τῶν ἐνεργούντων ἐστὶ τὸ  
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δεσποτικῶς, καὶ θεϊκῶς, καὶ αὐτοδυνάμως.  
Πάντα γὰρ ταῦτά, φησιν, ἐνεργεῖ, καὶ, καθὼς βούλεται, οὐ  
καθὼς κελεύεται. Ὡστε δεσπότης καὶ θεός. Ὁμοιον καὶ ἀλ-  
λαχοῦ φησι· Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ (α). Καθὰπερ γὰρ  
τὸ σῶμα ἐν ἔστι.] Ἀπὸ τοῦ περὶ τὸ σῶμα παραδείγματος  
βούλεται δεῖξαι, ὅτι πάντες ἐν ἔσμεν, εἰ καὶ διάφορα ἔχομεν  
χάρισματα. Εἰ οὖν ἐν ἔσμεν, ποῦ λοιπὸν ἔχει λόγον τὸ περὶ  
διαφορᾶς χαρισμάτων περιφέρεισθαι καὶ λογοπραγεῖν; Πολλὰ  
ἔντα, ἐν ἔστι σῶμα.] Πάντα γὰρ τὰ μέλη συντελεῖ εἰς τὸ  
εἶναι ἐν καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα. Οὕτω καὶ ὁ Χριστός.]  
Οὕτω, φησὶ, καὶ ὁ Χριστός, πολλὰ μὲν ἔχει μέλη, τοὺς  
καθ' ἕκαστον πιστοὺς, ἐν δὲ σῶμα, τὴν κοινότητα τῆς ἐκ-  
κλησίας. Ἐκ γὰρ πολλῶν συγκειμένη, ἐν ἔστι σῶμα, κεφαλὴν  
ἔχουσα τὸν Χριστόν, ὡς εἶναι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν Χρι-  
στὸν ἐν αὐτοτελεῖ σῶμα.

13 Καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶ-  
μα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες,  
εἴτε δούλοι, εἴτε ἐλεύθεροι· καὶ πάντες εἰς ἐν  
14 πνεῦμα ἐποτίσθημεν. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν  
15 ἐν μέλος, ἀλλὰ πολλά. Ἐὰν εἴπῃ ὁ ποῦς· Ὅτι

(\*) Ἰωαν. Γ', ε.

οὐκ εἰμὶ χεῖρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος· οὐ παρὰ  
16 τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος; Καὶ ἐὰν εἴπῃ  
τὸ οὗς· Ὅτι οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμός, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ  
σώματος· οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώμα-  
17 τος; Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμός, ποῦ ἡ ἀκοή;  
18 εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὁσφρησις; Nunὶ δὲ ὁ θεὸς  
ἔθετο τὰ μέλη, ἐν ἑκάστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι,  
19 καθὼς ἠθέλησεν. Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἐν μέλος,  
20 ποῦ τὸ σῶμα; Nun δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἐν δὲ  
σῶμα.

Ἐν ἐνὶ πνεύματι, οἶον, δι' ἐνός, ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶμα  
ἐβαπτίσθημεν.] Εἴτα ἐπάγει καὶ τὸ κατασκευάσαν πάντας  
ἐν σῶμα, δηλαδὴ τὸ εἶναι ἐν τὸ πνεῦμα, καὶ πάντας ὑπὸ  
τοῦ ἐνός βαπτίσθαι πνεύματος εἰς ἐν σῶμα, τουτέστιν,  
εἰς τὸ ποιῆσαι πάντας σῶμα ἐν. Τέως δὲ διὰ δύο τούτων  
παραμυθεῖται τὸν τὸ ἔλαττον ἔχοντα χάρισμα, τῷ τε εἰπεῖν,  
ὅτι ἐν σῶμα πάντες ἔσμεν, καὶ τῷ εἰπεῖν, διὰ τοῦ αὐτοῦ  
πνεύματος καὶ τῆς αὐτῆς κολυμβήθρας ἐν ἡμᾶς γεγονέναι.  
Εἰς ἐν πνεύμα ἐποτίσθημεν.] Δι' ἐνός, φησὶ, πνεύματος ἐσχή-  
καμεν τῶν χαρισμάτων τὴν δωρεάν. Ἐποτίσθημεν δὲ εἶπεν,  
ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν δένδρων, τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρδευομένων  
πηγῆς. Ἐν οὖν πνεῦμα ἐπότισεν ἡμᾶς, καὶ ἥρδευσε, καὶ ἐν  
σῶμα εἶναι ἐποίησε. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἐν μέλος,  
ἀλλὰ πολλά.] Καὶ μὴ θαυμάσῃς, φησὶν, εἰ, τοσοῦτοι ὄντες,  
ἐν σῶμα ἔσμεν, ὅποτε καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἀπὸ  
πολλῶν μελῶν ἐν ἔστιν εὑρεῖν τὸ σῶμα. Τὰ δὲ πρὸς ἐκεί-  
νους ἀρμόδια ῥήματα, ὡς ἐκ προσώπου τῶν μελῶν τέθεικε,  
δειξαι θέλων, ὅτι, εἰ καὶ ἔλαττόν τις ἔχει χάρισμα, οὐ παρὰ  
τοῦτο ἐκβέβηκεται τοῦ εἶναι μέλος τοῦ σώματος. Καὶ γὰρ καὶ  
ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος, καὶ τὸ ἔλαττον καὶ τὸ τι-  
μιώτερον, εἰς ἐν συντελεῖ σῶμα. Ἐὰν εἴπῃ ὁ ποῦς.] Ἐὰν  
τοῦτο εἴπῃ· ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τὸ εἰπεῖν,  
Οὐκ εἰμὶ, ἤδη ἀπέστη ἐκ τοῦ σώματος. Οὕτως οὐδὲ σὺ,

ἐπειδὴ τότε ἔχεις τὸ χάρισμα, καὶ οὐχὶ τότε, ἥδη πέπαισαι τοῦ εἶναι σῶμα ἐν σὺν τοῖς ἄλλοις. *Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ἐσθλαλμός.*] Ἐπειδὴ ὀφθαλμοῦ καὶ ποδὸς ἐμνήσθη, καὶ ἀκοῆς καὶ χειρὸς· ἐκ δὲ τούτου ἐλύπησεν, αἰνιζόμενος καὶ αὐτοὺς ἐλάττωσιν τινα ἔχειν, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν μελῶν, νῦν δείκνυσιν οὕτως εἶναι συμμέτρων, διαφόρων εἶναι χαρίσματα. Ὡς περ γὰρ τὸ σῶμα, διὰ τοῦτο ἐστὶ σῶμα, ἐπειδὴ ἐκ διαφόρων συνέστηκε μελῶν, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν, τοῦτο εἶναι ποιεῖ σῶμα, ἡ διαφορά τῶν χαρισμάτων καὶ διακονιῶν. *Νυνὶ δὲ ὁ θεὸς ἔθετο.*] Ὅρα κἀναυθῆ, πῶς τρανώτερον, καὶ χωρὶς τινος ἀμυβολίας, τὸ Πνεῦμα Θεοῦ ἀνεκήρυξεν. Εἰπὼν γὰρ πρὸ βραχίους, ὅτι, Πάντα ταῦτα τὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖ, νῦν πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν λέγων, φησὶν· Ὁ θεὸς ἔθετο τὰ μέλη, ἐν ἑκαστῷ αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν· μέλη γὰρ, τοὺς τὰ χαρίσματα τὰ διάφορα παρὰ τοῦ πνεύματος εἰληφότας ὠνόμασε. Κάκει μὲν ἔλεγεν, Ἐνεργεῖ, διαίρου ἐκάστω, καθὼς βούλεται· ὥδε δὲ, Ἐθετο ἑκαστῷ αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν. Εἰ οὖν ὁ θεὸς οὕτως ἠθέλησεν, ἄποπον τὸ ἀδημονεῖν, ἐφ' οἷς ὁ θεὸς ἠθέλησεν. Τὸ δὲ, *Καθὼς ἠθέλησεν*, ἀνω περὶ τοῦ πνεύματος εἶπεν· Ἐν ἐνὶ πνεύματι ὑμεῖς πάντες· καὶ, Πάντες εἰς ἐν πνεῦμα ἐποτίσθημεν. Καὶ ἐπειδὴ εἰς ἐν πνεῦμα πάντες, καὶ τοῦ πνεύματος τὸ θέλημα, πάντως θεὸς τὸ πνεῦμα. Ἡ καὶ περὶ ὅλης τῆς Τριάδος νοήσεις· οὐ γὰρ ἐστὶ διαφορά τῆς ὁμοουσίου καὶ πανυμνήτου Τριάδος. *Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἐν μέλος, τοῦ τὸ σῶμα;*] Αὐτὸ τὸ ποιοῦν ἐκεῖνοις πρόφασιν μικροψυχίας, τὸ εἶναι διάφορα τὰ χαρίσματα, αὐτοὺς εἰς πρόφασιν ἐνώσεως λαμβάνει. Εἰ γὰρ μὴ εἶχετέ, φησι, διάφορα τὰ χαρίσματα, οὐδὲ σῶμα ἦτε· σῶμα δὲ μὴ ὄντες, οὐδὲ ἰσοτίμοι ἂν ἦτε. Ἡ γὰρ ἰσοτιμία καὶ ἑνωσις, ἐκ τοῦ εἶναι ἐν σῶμα ἐστίν.

21 Οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ· Χρεῖαν σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ· Χρεῖαν

22 ὑμῶν οὐκ ἔχω. Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκά-  
23 κατὰ ἐστὶ· καὶ ἂν δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν· καὶ τὰ ἀσχήμονα ὑμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν  
24 ἔχει· τὰ δὲ εὐσχήμονα ὑμῶν, οὐ χρεῖαν ἔχει.

Πείσας ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, μὴ ἀθυμεῖν τοὺς τὰ ἐλάττωνα ἔχοντας χαρίσματα, νῦν καταστέλλει τὸ φρόνημα τῶν τὰ μείζονα ἐχόντων. Ὡς περ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς οὐ δύναται λέγειν τοῖς λοιποῖς μέλεσι· Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω· (ἐνός γὰρ ἐνδέοντος, ἅπαν χωλεῖ τὸ σῶμα) οὕτως οὐδὲ οἱ τὰ μείζονα εἰληφότες χαρίσματα, δύνανται ἐπαίρεσθαι κατὰ τῶν τὰ ἐλάττωνα ἐχόντων, ὡς οὐ χρῆζοντες αὐτῶν· ἐνός γὰρ ἀποβολή, χωλεῖν ποιεῖ τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας, οὐκ αὐτάρκων ὄντων τῶν τὰ μείζονα ἐχόντων χαρίσματα μόνων οἰκοδομεῖν αὐτήν. Καλῶς δὲ εἶπε τὸ, οὐ δύναται· κἀν γὰρ πολλὰ θέλη, φησὶν, εἰπεῖν· Χρεῖαν σου οὐκ ἔχω· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει φύσεως τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον, καὶ ἐξῆς.] Νῦν δεῖξαι θέλει, ὅτι καὶ χρεωδέστεροι τάχα εἰσιν οἱ τὰ δοκοῦντα ἐλάττωνα τῶν χαρισμάτων εἰληφότες. Καλῶς δὲ εἶπε, τὰ δοκοῦντα, δεικνύς, ἐν δοκῇσει μόνῃ τὴν ἐλάττωσιν εἶναι, οὐ μὴν ἐν ἀληθείᾳ. Τίνα δὲ ἐστὶ ταῦτα, *Τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν*, Φασὶ τινες περὶ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτὸν τοῦτο εἰρηκέναι, οἱ ἀσθενεῖς μὲν εἰσιν ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη, μέγα δὲ τι συντελοῦσι τῷ σώματι, εἰ καὶ δοκοῦσιν ἀσθενεῖς εἶναι. Ὡς, εἰ ἀσθενεῖς ὡς ἐστὶ ἐκ τούτων, μὴ ἀθυμεῖτε· ἀναγκαῖοι γὰρ ἐστέ. Ὅτι δὲ οὐδὲ ἀσθενεῖς ὑμεῖς, ἀλλ' ἐκεῖνοι μᾶλλον, οἷς ἡ οἴησις, δῆλον ἐντεῦθεν, φησὶν· Ἀ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, πλεον ἀξιούμεν προνοίας καὶ βοηθείας, καὶ ἐξῆς. *Καὶ ἂν δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι.*] Πανταχοῦ τὸ, δοκοῦμεν, ἐπιλέγει, δεικνύς ἀνθρωπίνην εἶναι ταύτην τὴν οἴησιν. Τὸ δὲ, ἀτιμότερα, τινὲς φασὶν αὐτὸν περὶ τῶν ποδῶν εἰρηκέναι, οἱ

τὴν μὲν κἀτὼ χώραν εἰλήρασι, θάλλονται δὲ καὶ προνοοῦνται παρ' ἡμῶν πλέον σχεδὸν τῶν λοιπῶν μελῶν. Ἐπ' αὐτῶν γὰρ ἐστῆρικται ἅπαν τὸ σῶμα. Ἡ γ' οὖν τοῦτο λάβε περὶ τῶν γεννητικῶν μοριῶν, ἃ δοκεῖ μὲν ἀσχημονα εἶναι καὶ ἀτιμα, πλὴν ἔλοιτ' ἄν τις ὅλον ἔχειν τὸ σῶμα γυμνόν, ἢ ταῦτα. Διὸ ἐπάγει· *Τοῦτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτιθέμεν, καὶ εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει.*—Ἔστι δὲ τοῦτο οἰκειότερον καὶ οὕτως ἐκλαβεῖν· Οὐ συμβαίνει ὑμῖν ἐλάττους εἶναι, ἐκ τοῦ δοκεῖν ἐλάττους χαρίσματος τυχεῖν. Οὐ πάντως γάρ, εἴ τις ἔτυχε μείζονος χαρίσματος, ἥδη καὶ μείζων· ἐπεὶ καὶ πολλοὶ τῶν εἰληφότων, τῶν μὴδ' ὅλως εἰληφότων ἐλάττους εἰσὶ· καὶ τί λέγω ἐλάττους; ἀλλὰ καὶ ἄθλιοι παντελῶς, ὡς ἐκτεῖνοι οἱ λέγοντες· Κύριε, οὐ τῷ σὺ ὀνόματι τάδε καὶ τάδε ἐποιήσαμεν; οἷς ἀπέπεπεν ὁ δεσπότης, μῆτε εἰδέναι αὐτοὺς ποτέ· (α)· οὐ γὰρ καλῶς ἐχρήσαντο τῷ χαρίσματι· ἀλλὰ καὶ ἀποχωρεῖν κατὰ κεφαλὴν ἐπέταττεν· οἷος ἦν καὶ ὁ μὴ ἀκολουθῶν τῷ Χριστῷ καὶ σημεῖα ποιῶν (β)· οἷος αὐτὸς ὁ Ἰουδᾶς. Αὐτὸς δὲ ταῦτα μὲν τέως οὐ καταλέγει· ἀπὸ τῶν σωματικῶς δὲ εἰρημένων αὐτῷ κατασκευάζει καὶ τοῦτο, ὅτι οὐκ ἀνάγκη μείζους νομίζειν τοὺς λογιζομένους μείζον εἰληφέναι χάρισμα· τοῦναντίον δ' ἔσθ' ὅτε καὶ ἐλάττους. Φησὶ γάρ, ὅτι τοῖς ἀσχημοσιν ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν περιτιθέαμεν, καὶ τοῖς ἀτιμωτέροις, τιμὴν περισσοτέραν. Μὴ ἄρα διὰ τοῦτο καὶ τιμιώτερα καὶ εὐσχημονέστερα τῶν τιμιωτέρων καὶ εὐσχημονεστέρων εἰσίν; Οὕτω, φησι, καὶ ὁ θεὸς ἐνίοτε τῷ ὑστεροῦντι πλεον δίδωσι χάρισμα· τῷ δὲ αὐτάρκως καὶ ἱκανῶς ἔχοντι ῥυθμίσει αὐτόν, ἔλαττον. Μὴ οὖν ὑμῖν ἀθυμητέον, ἔλαττον δοκοῦσιν ἔχειν χάρισμα· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, τὰ εὐσχημονέστερα καὶ τιμιώτερα ἡμῶν μέλη, ἅτε οὐ πολλῆς ἔχοντα χρεῖαν εὐσχημοσύνης, ἐφ' ἧς εἰσι κοσμιότητος καὶ σεμνότητος μένειν

(α) Ματθ. Ζ', 22-23.

(β) Μαρκ. Θ', 38.

ἐῶντες, τοῖς ἀτιμωτέροις καὶ ἀσχημονεστέροις τιμὴν καὶ εὐσχημοσύνην περιτιθέαμεν. Ὡστε ἐκ τοῦ ἔλαττον λαβεῖν τινα, μᾶλλον ἐστὶν εὐθυμεῖν καὶ εὐχαριστεῖν, ὅτι οὕτως αὐτὸν κατ' ἀρχὰς ἔπλασεν, ὁ πάντα σοφῶς καὶ ἀκαταλήπτως ποιῶν θεὸς ἡμῶν, ὥς ἐλαττόνων δεῖσθαι εἰς αὐτάρκειαν καὶ τελειώσιν. Ταῦτα δὲ φησι, τοὺς τε ἔλαττον δοκοῦντας ἔχειν, ἐπὶ τῇ ἀθυμίᾳ παρακαλῶν, καὶ τοὺς πλέον λαβεῖν οἰομένους, τῆς οἰήσεως κατασπῶν. Τί φησὶς ἑαυτὸν, πλέον ἔχειν δοκῶν; Ἀσθενείας σου τοῦτο μαρτύριον ἐστὶν, ὅτι πλείονων ἐδεήθης. Τί καταπίπτεις, ἔλαττον ἔχειν δοκῶν; Ἰσχύος σου τοῦτο τεκμήριον, ὅτι ἐλαττόνων σε δεηθέντα παρέδειξεν ὁ θεός. Καὶ σκόπει, πῶς ἤρξατο μὲν κατὰ βραχὺ πρὸς τὴν χρεῖαν εἰσάγειν αὐτοὺς, καὶ ἀνίσων ἐδόκουν τῶν χαρισμάτων τυχεῖν. Ἐπειτα δὲ καὶ πλέον ἐπῆρε τοὺς ἐλαττοῦσθαι δοκοῦντας· μᾶλλον γὰρ οἱ ἀθυμοῦντες δέονται παραψυχῆς, ἢ οἱ ἀλαζονευόμενοι φειδοῦς καὶ ἐπεικοῦς ἐπιτιμήσεως. Εἴτα ταῦτα εἰπὼν, πάλιν συμβιβάζει αὐτοὺς εἰς τὴν ὁμοτιμίαν καὶ ὁμόνοιαν· *Ἵνα μὴ ᾗ, φησὶ, σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη, καὶ ἐξῆς.* (Φωτίου).—*Τὰ δὲ εὐσχημόνα ἡμῶν.*· Ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Καὶ ποῖος οὗτος λόγος, προνοεῖν τῶν ἀσχημόνων καὶ ἀτίμων, καταφρονεῖν δὲ τῶν εὐσχημόνων; Οὐ καταφρονοῦμεν, φησὶν· ἀλλ' ἐκεῖνα οὐδενὸς ἐξ ἡμῶν δέονται, ὡς φύσει τὸ εὐσχημον ἔχοντα. Παραμυθεῖται δὲ πάλιν διὰ τούτου τοὺς ἔχοντας τὰ μείζω χαρίσματα.

24 Ἀλλ' ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑστεροῦντι  
25 περισσοτέραν δοὺς τιμὴν, ἵνα μὴ ᾗ σχίσμα ἐν τῷ  
σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι  
26 τὰ μέλη. Καὶ εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει  
πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει  
πάντα τὰ μέλη.

*Ἀλλ' ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα.*· Εἰ συνεκέρασεν, οὐκοῦν καὶ ἐν ἐποίησε· τὸ γὰρ κινώμενον, ἐν γίνεται. Καὶ ποῦ λοι-

πὸν ἐν τῷ ἐνὶ τὸ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον; Τῷ ὑστεροῦντι.] Ὄρα· οὐκέτι εἶπε, τῷ ἀτίμῳ, ἢ τῷ ἀσχήμονι· ἀλλὰ, τῷ ὑστεροῦντι, δεικνὺς οὐκ ὄντα φύσει ἀσχημα ἢ εὐσημα, ἤγουν ἐντιμα, ἢ ἀτιμα. *Περισσότεραν δὸς τιμὴν.*] Ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος τοῦτο ἴδοι τις ἂν ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, πῶς ἐστὶν εὐρεῖν τοὺς ἀτιμωτέρους καὶ ἀσθενεῖς πλείονος κηδεμονίας ἀπολαμβάνοντας; Καὶ φαμέν, ὅτι ὁ θεὸς τῶν ἀσθενεστέρων μᾶλλον προνοεῖ. Καὶ ὅρα τὸν ληστήν, πρὸ τῶν ἀποστόλων εἰς τὸν παρὰ δεισιν εἰσελθόντα (α), καὶ τὸ ἀπολωλὸς ἐκ τῆς ἑκατοντάδος πρόβατον, δ καὶ εὐρεθὲν ἐπὶ τῶν ὧμων ἐβαστάχθη (β), καὶ τοὺς τῆς ἐνδεκάτης ἐργάτας, οἱ πρῶτοι τὸν μισθὸν κομίζονται (γ), βαστάζοντο; καὶ συγκαταβαίνοντος τοῦ θεοῦ τοῖς ἀσθενεῖσι μᾶλλον. Διὸ καὶ φησι, *περισσότεραν δὸς τιμὴν, ἵνα ἐκ τούτου παραμυθῆσθαι τοὺς τὸ ἔλαττον ἔχοντας χάρισμα.* Ἴνα μὴ ἡ σχίσμα ἐν τῷ σώματι.] Τὸ γὰρ εἶναι ὅλως σῶμα, ποιεῖ τὸ μὴ ἀποσχίζεσθαι· ὥς εἶγε ἀποσχισθεῖν, τὸ πᾶν ἀπόλωλε. Τούτο δὲ φησι, φοβῶν τοὺς τὰ μεγάλα ἔχοντας χάρισματα καὶ καταστέλλων· ὥς ἦγε τῶν ἑλαττόνων ἐν χάρισμασιν ἀποφοίτησις καὶ σχίσις, καὶ αὐτοὺς ἐκείνους λυμανεῖται, κινδυνεύοντας μηκέτι εἶναι σῶμα Χριστοῦ. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἐπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη.] Οὐ μόνον, φησὶν, ἵνα μὴ ἀποσχίζηται τὰ μέλη· ἀλλ' ἵνα καὶ ἡ ἀγάπη ἢ πολλὴ καὶ ὁμόνοια. Ὡς τε προνοητέον, φησὶ, καὶ μεριμνητέον ἀλλήλων· ἐν γὰρ τῇ ἐνώσει τὸ εἶναι ἔχομεν. *Καὶ εἴτε πάσχει ἐν μέλος.*] Εἰ γὰρ ἠῶσθαι δεῖ ἀκριβῶς, καὶ προνοεῖν ἀλλήλων τὰ μέλη, εὐδὴλον ὥς καὶ τὰ ἀποβαίνοντα, εἴτε πάθη, εἴτε εὐδοκίμησεις, κοιναὶ εἶναι ὀφείλουσιν· ἢ γὰρ ἀπορραγῇ τῶν ἑλαττόνων, καὶ σοί, φησι, τῷ μείζονι ὄντι, λυμανεῖται, ὥς περ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁ πούς ἀποκοπίεις, ἤγουν, τὸ ἔλαττον μέρος τοῦ σώματος, τοῦ δοκοῦντος κρείττο-

(α) Λουκ. ΚΓ'. 43. (β) Λουκ. ΙΒ', 4. 5. (γ) Ματθ. Κ', 9. 12.

νος. *Εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος.*] Ἡ κεφαλὴ στεφανοῦται, καὶ πᾶσι τοῖς μέλεσι δόξα καὶ χαρὰ γίνεται.

- 27 Ὑμεῖς δὲ ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους.  
28 Καὶ οὗς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἴτα χάρισματα ἱαμάτων,  
29 ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. Μὴ πάντες, ἀπόστολοι; μὴ πάντες, προφῆται; μὴ πάντες, διδασκαλοὶ; μὴ πάντες, δυνάμεις; μὴ πάντες, χάρισματα ἔχουσιν ἱαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσι;

Εἴτα, ἵνα μὴ λέγωσι· Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς τὸ τοῦ σώματος καὶ τῶν μελῶν παράδειγμα; δείκνυσι καὶ αὐτοὺς ὄντας σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη· εἰ δὲ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα οὐ δεῖ στασιάζειν (λύσεως γὰρ ἡ εἰσὶς αἰτία) πολλῷ μᾶλλον τὸ Χριστοῦ. *Καὶ μέλη ἐκ μέρους.*] Ἄπαντες μὲν οἱ ἀπανταχοῦ πιστοὶ, σῶμα εἰσι Χριστοῦ· ὑμεῖς δὲ οἱ Κορίνθιοι, μέλη ἐκ μέρους· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ μόνοι τὸ ὅλον σῶμα, ἀλλὰ μέλη ἐστέ· καὶ οὐδὲ πολλὰ, ἀλλὰ ἐκ μέρους (1). Δείκνυσι δὲ διὰ τούτου ἤδη κατεσπαρμένον ἐν τῷ πλείονι κόσμῳ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν πίστιν. Καὶ οὗς μὲν ἔθετο ὁ θεός.] Καὶ οὗς μὲν ἀποστόλους, φησὶν, ἔθετο καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Καλῶς δὲ τὸ, πρῶτον, ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τέθεικεν· οὗτοι γὰρ οἱ τῆς πίστεως ἀρχηγοί. Τοὺς δὲ προφήτας δευτέρους λέγει, οὐ τοὺς παλαιούς λέγων, ἀλλὰ τοὺς ἐν ἐκάστη ἐκκλησίᾳ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ προφητεύοντας, οἷον ὁ Ἀγαθός,

(1) «Τί δὲ ἐστὶ τὸ, ἐκ μέρους; Τότε εἰς ὑμᾶς ἵκον, καὶ ὅσον εἰκὸς ἐξ ὑμῶν οἰκοδομηθῆναι μέρος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, σῶμα· τὸ δὲ πᾶν σῶμα ἓν, οὐχὶ ἡ παρὰ Κορινθίους ἐκκλησία, ἀλλ' ἡ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. διὰ τοῦτο ἐφητεν, ἐκ μέρους· τούτεστιν, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἡ παρ' ὑμῖν μέρος ἐστὶ τῆς πανταχοῦ κειμένης ἐκκλησίας, καὶ τοῦ σώματος, τοῦ διὰ πασῶν συνισταμένου τῶν ἐκκλησιῶν· ὥστε οὐχὶ πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαν εἰσπνεύειν ἂν εἴητε δίκαιον, εἴγε παντός ἐστε μέλη τοῦ σώματος». Χρυσόστομος.



καὶ ἄλλοι πολλοὶ (α). Εἰ οὖν ἦσαν προφηταί, πῶς ὁ Κύριος φησὶν· Ὁ νόμος καὶ οἱ προφηταὶ ἕως Ἰωάννου (β); Καὶ φαιμέν, ὅτι τοὺς παλαιούς φησὶν ὁ Κύριος, τοὺς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ προφητεύσαντας.—*Δεύτερον προφήτας.*] Προφήτας λέγει ὁ μέγας ἀπόστολος, οὐ τοὺς πρὸ τῆς χάριτος, ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ χάριτι· ἐξ ὧν ἦν ὁ Ἄγαθος, καὶ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ προφητεύσαντες, καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἀπόστολος. (Θεοδώρητου).—*Τρίτον διδασκάλους.*] Καὶ γὰρ οὗτοι τὰ μέγιστα ὠφελοῦσι, καὶ εἰκότως εἰσιν εὐθὺς μετὰ τοὺς προφήτας. *Εἶτα δυνάμεις.*] Τὰ ἐνεργήματα δηλονότι τῶν δυνάμεων. Αἱ μὲν δυνάμεις, καὶ ἰῶντο τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ ἐκόλαζον τοὺς ἀντιλέγοντας, ὡς ὁ Παῦλος τὸν Ἑλύμαν (γ), καὶ ὁ Πέτρος τὸν Ἀνανίαν (δ)· οἱ δὲ τὰ χαρίσματα τῶν ἱαμάτων ἔχοντες, μόνον ἰῶντο· διὰ τοῦτο καὶ προτιμᾷ τὰς δυνάμεις. *Ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις.*] Τὸ ἀντέχεσθαι τῶν ἀσθενούντων, καὶ προστατεῖν αὐτῶν, ὅπερ καὶ αὐτὸ χάρισμα λέγει, εἰ καὶ τῶν ἡμετέρων δεῖται πόνων. Τὸ δὲ αὐτὸ τῇ ἀντιλήψει ἢ κυβερνήσει, ἢ τοιούτον τι ὅμοιον. *Γένη γλωσσῶν.*] Τούτου τοῦ χαρίσματος ἦσαν ἠξιοῦμένοι οἱ Κορίνθιοι, καὶ μέγα ἐπ' αὐτῷ ἐφρόνουν· διὸ καὶ κατασέλλων αὐτῶν τὴν οἴησιν, ἔσχατον τέθεικεν. Εἶτα, ἵνα μὴ τῇ τάξει ταύτῃ, καὶ τῷ φανερωσάι τὰ μείζονα καὶ τὰ μικρότερα χαρίσματα, πᾶσι λύπην ἐμβάλῃ τοῖς τὰ ἐλάττονα ἔχουσιν, ἀκούσων τί φησι· *Μὴ πάντες, ἀπόστολοι; μὴ πάντες, προφηταί;* Εἰ γὰρ πάντες ἐν ἤτε, οὐκ ἦτε διάφορα μέλη. Εἰ πάντες, φησὶν, ἦτε προφηταί, ποῦ οἱ ἀπόστολοι; εἰ πάντες ἀπόστολοι, ποῦ οἱ διδάσκαλοι; Ὡς τε ἡ τάξις αὕτη καὶ συμφέρουσα καὶ ὠφελιμωτέρα, ἵνα ἕκαστος τοῦ πλησίον δέηται.

31 *Ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα, τὰ κρείττονα. Καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι.*

(α) Πραξ. ΙΑ', 28. ΙΓ', 1. (β) Λουκ. ΙΣ', 16.  
(γ) Πραξ. ΙΓ', 11. (δ) Πραξ. Ε', 1-5.

ΚΕΦ. XIII, 1 Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγο-  
2 να χαλκὸς ἡχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὅρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐ-  
3 δὲν εἰμι. Καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι.

Ἡρέμα ἠνίκατο, ὅτι αὐτοὶ αἵτιοι τοῦ μέγαλα μὴ λαβεῖν χαρίσματα, διὰ τὴν ῥαθυμίαν αὐτῶν· τοῦτο γὰρ τὸ, *ζηλοῦτε*, ἐμφαίνει. Καὶ οὐκ εἶπε, τὰ μείζονα, ἀλλὰ, τὰ κρείττονα, τουτέστι, τὰ ὠφελιμωτέρα, καὶ δυνάμενα μᾶλλον τὴν ἐκκλησίαν ὠφελεῖν. *Καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν.*] Ἐὰν ὅλως, φησὶ, *ζηλωταὶ* ἐστέ κρείττωνων χαρισμάτων, δείκνυμι ὑμῖν καθ' ὑπερβολὴν κρείττον χάρισμα· τὴν ἀγάπην δὲ μέλει δεικνύειν. Καὶ ὅρα! Οὐκ εἶπε, *Καθ' ὑπερβολὴν χάρισμα ὑμῖν δείκνυμι*, ἀλλ', *ὁδὸν καθ' ὑπερβολὴν*, τουτέστιν, ὑπερέχουσαν, σημαίνων ὁδὸν εἶναι τὴν ἀγάπην, εἰς πάντα φέρουσαν τὰ χαρίσματα· καὶ ὁ ταύτην κτησάμενος, δι' αὐτῆς ὁδεύσει καὶ εἰς τὰ λοιπά.

—*ΑΛΛΩΣ.* *Τὸ, Ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα*, δοκῶ μοι μὴ κατὰ παραίνεσιν καὶ ἀπόφασιν εἰρηκέναι· πῶς γὰρ, ὅγε πολλάκις πρὸς τε τὸ συμφέρον εἰπὼν λαβεῖν ἕκαστον τὸ χάρισμα, καὶ μὴδὲν διαφέρειν πολλάκις ἐνδειζάμενος τὸν δοκοῦντα ἔχειν τὸ μείζον χάρισμα πρὸς τὸν ἔχοντα τὸ ἐλάττον; ἀλλ' εἰρησθαί μοι δοκεῖ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ κατ' ἐρώτησιν *Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα*; Καὶ οὕτω ὑμᾶς ἐπέισαμεν, μὴ ἀθυμεῖν ἐπὶ τοῖς ἐλάττοις; ἀλλ' ἔτι ἐρασται καὶ ζηλωταὶ τῶν μείζονων ἐστέ; Ἐγὼ καὶ ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις μέθοδον ὑμῖν καὶ ὁδὸν δείκνυμι, δι' ἧς οὐδὲν τούτων τῶν χαρισμάτων τῶν μεγίστων δεσθέντες, καθ' ὑπερβολὴν ἀν' τῶν ἄλλων καὶ ἀληθῶς μείζους καὶ τελειότεροι φανείητε. Τί οὐδέστι τοῦτο; Ἀπλοῦν καὶ ἀκο-

πον, καὶ ἐκ τοῦ ῥήσπου παραγινόμενον. Τί οὖν ἐστὶ; Τί δὲ ἄλλο, ἀλλ' ἢ ἀγάπη; Ταύτην γὰρ ὁ καθαρὸς ἀναλαβὼν, πάντων προέχει, πάντων ὑπερανabέβηκεν· ὁ δὲ ταύτην μὴ ἔχων, πάντων ἐκπέπτωκε, πάντων ἐστὶν ἐρημος. Ἄν δὲ τὴν ἀγάπην ἔχωμεν, οὔτε περὶ χαρισμάτων ἀλλήλοις ἐρίσαντες μικρολογησόμεθα, οὔτε ἄλλο τι τῶν οὐ προσηκόντων, ἡμῶν ἄψεται (Φωτίου). — ΑΛΛΩΣ. Τοῦτο τινες κατ' ἐρώτησιν ἀνέγνωσαν, ἀντὶ τοῦ, Ὡς γὰρ ἐφίεσθε τῶν μειζόνων χαρισμάτων; Εἰ ὄντως ἐφίεσθε, ἐγὼ ὑμᾶς ἐπὶ ταῦτα ποδηγήσω προθύμως. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε· *Καὶ ἐτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι*, τουτέστι, τῶν καθ' ὑπερβολὴν μειζόνων χαρισμάτων δείκνυμι τὴν ὁδόν· καὶ διδάσκει αὐτοὺς, ὡς τούτων ἀπάντων κρείττων ἡ περὶ τὸν πέλας ἀγάπη. (Θεοδωρήτου).

*Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐξῆς.*] Ποία οὖν αὕτη ἡ ὁδός; Ἡ ἀγάπη, φησὶν· ἥς χωρὶς οὐδὲν ἐστὶ χάρισμα ἐπωφελές. Καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτοῖς τιμίου χαρίσματος τῶν γλωσσῶν ἀρχεται, καὶ φησιν· Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέλων λαλῶ, ἄνευ ἀγάπης, εἰκὴ καὶ μάτην καὶ εἰς οὐδὲν δεῖον φθέγγομαι, ὥσπερ τὰ ἄψυχα, ὁ χαλκὸς καὶ τὸ κύμβαλον. *Γλώσσαις δὲ ἀγγέλων* εἰπὼν, οὐ σῶμα τοῖς ἀγγέλοις περιτίθῃσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς φωνῆς, τοῦ ἡμῖν ἐγνωσμένου ὀργάνου, τὴν πρὸς ἑαυτοὺς τῶν ἀγγέλων ὁμιλίαν δηλοῖ· ἔχουσι γὰρ κακεῖνοι νοεράν τινα δύναμιν, πρὸς τὸ ἀλλήλοις διαδιδόναι τὰ νοεῖα νοήματα· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι αὐτῷ [τῷ Χριστῷ] κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων (α)· οὐ γὰρ ὁστ' αὐ καὶ νεῦρα ἔχουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐπιτεταμένην ὑποταγὴν ἐδῆλωσε. *Γέγονα δέ, φησι, χαλκὸς ἢ κύμβαλον*, τουτέστι, φωνὴν μὲν ἀφίεις, εἰκὴ δὲ φθιγγόμενος, καὶ ὀχληρὸς ὢν, μηδένα δὲ ὠφελῶν, διὰ τὸ ἀγάπης ἐστέρεισθαι. *Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν.*] Θέλων, δεῖξαι μέγα

(α) Φιλιπ. Β', 10.

τι τὴν ἀγάπην, αὖξει πρῶτον τὰ χαρίσματα, καὶ τότε φησὶν, αὐτὰ ἐκτὸς ἀγάπης οὐδὲν εἶναι. Ἄνω γὰρ εἰπὼν· *Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων λαλῶ*, ὥσπερ ἦν παρ' αὐτοῖς μέγιστον, νῦν πάλιν ἐπὶ τῆς προφητείας τὸ αὐτὸ ποιεῖ. Προφητεῖαν γὰρ ἐὰν ἔχω, φησὶν, οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀκροτάτην, τὴν καὶ πάντα εἰδυῖαν τὰ μυστήρια, καὶ τὴν γινώσκον ἔχουσαν, ἄνευ ἀγάπης, οὐδὲν εἰμι. Τοῦτο γὰρ κάτω ἀποδίδωσι. *Πᾶσαν τὴν πίστιν.*] Πίστιν νῦν, οὐ τὴν τῶν πιστῶν, τὴν κοινὴν καὶ καθολικὴν, λέγει, ἀλλὰ τὸ χάρισμα τὸ τῆς πίστεως. Ἦν γὰρ τι χαρίσματος εἶδος, ὁμωνύμως οὕτω τῇ πίστει λεγόμενον· ὥστε ἐπὶ φανερώσει πνευματικῆς μετουσίης ἐχορηγεῖτο πολλοῖς τῶν εὐσεβῶν ἐν τῷ τότε καιρῷ. Περὶ τούτου τοῦ χαρίσματος καὶ ὁ Κύριος ἐν εὐαγγελίοις φησὶν· *Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει· τούτῳ· Ἄρθητι, καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ γενήσεται εὐτὼς (α)*· οὐ δῆπου γὰρ ὡς πρὸς ἀπίστους τὴν κοινὴν πίστιν, ταῦτα πρὸς αὐτοὺς διελέγετο ὁ Κύριος· ἀλλὰ πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητάς· τουτέστιν, Ἐὰν ἔχητε τὸ τῆς πίστεως χάρισμα. Ὁ δὲ εἶπεν ὁ Κύριος ἐν εὐαγγελίοις μέγιστον εἶναι, τὸ διὰ πίστεως ὅρη μειοστᾶν, τοῦτο φησιν [ὁ Παῦλος], μηδὲν εἶναι, ἀγάπης χωρὶς. *Οὐδὲν εἰμι.*] Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἀγάπην μὴ ἔχων, μικρότατος εἰμι καὶ εὐτελής, ἀλλ', οὐδὲν εἰμι. *Καὶ ἐὰν ψωμίσω.*] Τουτέστιν, ἐὰν αὐτουργὸς γένωμαι τῶν ἐμαυτοῦ, διανεμὼν, καὶ θεραπεύων τοὺς δεομένους. Καλῶς δὲ τὸ, ψωμίσω, μετὰ τῆς δόσεως, καὶ τὴν οἰκίαν σημαῖνον διακονίαν. Ὅρα δὲ καὶ τὸ, *Πάντα τὰ ὑπάρχοντα*, οὐ μέρος αὐτῶν. [Ἀλλ' εἴποι τις ἂν· Πῶς ἐστὶ δυνατόν, ψωμίσαι τὰ ὑπάρχοντα χωρὶς ἀγάπης; Ἔστιν οὖν εἰπεῖν, ὅτι, ἡ τὸ οὐκ ὄν, ὡς ὄν ὑπέθετο, ὥσπερ ὅταν λέγῃ· Ἐὰν ἡμεῖς, ἡ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε (β)· καίτοι οὔτε αὐτός, οὔτε

(α) Ματθ. 17', 20. Λουκ. 17', 6.

(β) Γαλατ. Α', 8.

ἄγγελος ἔμελλεν ἕτερα εὐαγγελίζεσθαι· καὶ ἀλλαχοῦ πολλα-  
χοῦ τοιαῦτα λέγει· ἢ ὅτι ἐστὶ καὶ χωρὶς ἀγάπης διδόναι,  
ὅταν μὴ διὰ τὴν πρὸς τοὺς δεομένους συμπάθειαν, ἀλλὰ διὰ  
τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν γίνηται· μετὰ ἀγάπης δὲ γίνεται, ὅταν  
ὡς συμπάσχων καὶ περικαιόμενός τις τοῦτο ποιῇ (1).] *Ἰνα  
καυθίσωμαι.*] Τὸν χαλεπώτατον λέγει θάνατον, τὸν ὑπὲρ θεοῦ  
δηλονότι γινόμενον.

- 4 Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται· ἡ ἀγάπη οὐ  
5 ζηλοῖ· ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ  
ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ  
6 λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγ-  
7 χαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα σέγει, πάντα πιστεύει,  
8 πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέ-  
ποτε ἐκπίπτει.

Εἴτα λοιπὸν διεξέρχεται τῆς ἀγάπης τὰ γνωρίσματα, δει-  
κνὺς, ὅτι οὐ μόνον ἐλαστήσαντα τὰ πάθη ἐκριζοῖ, ἀλλ' οὐδὲ  
φῶναι συγχωρεῖ. Ὅρα δὲ, εὐθύς τὴν μακροθυμίαν τέθεικε, τὴν  
ρίζαν πάσης φιλοσοφίας· μακροθυμος γὰρ ὁ μακρὰν καὶ με-  
γάλην ἔχων ψυχὴν. Ἐπειδὴ δὲ τινες εἰσιν, οἱ τῇ μακροθυμίᾳ  
οὐκ εἰς φιλοσοφίαν κέχρηται, ἀλλὰ πρὸς τὸ διαρρῆξαι τοὺς  
ἐνοχλοῦντας, καὶ πειρᾶσαι ἐπὶ πλέον, ἡθικώτερον αὐτοῖς δια-  
λεγόμενος, φησὶ, χρηστεύεται, τουτέστιν, οὐκ ἐπὶ τῷ ἀνάψαι  
τὴν ὀργὴν τῶν ἐνοχλοῦντων, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καταπραῦναι, τῇ μα-  
κροθυμίᾳ κέχρηται, καὶ ἡμερότητι χρῆται. *Οὐ ζηλοῖ.*] Βαβαί!  
οἷον ἐστὶ τὸ μὴ ζηλοῦν! ἤγουν μὴ φθονεῖν τοὺς εὖ πράττοντας,  
*Οὐ περπερεύεται.*] Οὐκ ἀλαζονεύεται, οὐ προπετεύεται· ἦτοι  
οὐδὲν προπετές ποιεῖ· πέρπερος γὰρ, ὁ προπετής. *Οὐ φυσιοῦται.*  
Οὐ φρονεῖ μέγα ἐπὶ οἰκείοις κατορθώμασιν. *Οὐκ ἀσχημονεῖ.*  
Τουτέστιν, οὐ μόνον οὐ φρονεῖ μέγα, ἀλλὰ καὶ, τὰ αἰσχιστα  
πάσχουσα, οὐκ οἴεται ἀσχημοσύνην τὸ πρᾶγμα διὰ τὸν ἀγα-

(1) Ἐ τῷ Θεοφύλακτου.

πόμενον. Ἡ καὶ οὕτω τὸ, οὐκ ἀσχημονεῖ, ἤγουν, οὐκ ἐπεξέρ-  
χεται τοῖς ἀδικοῦσι σφοδρῶς. Ἡ, ὅτι οὐδὲν τῶν εὐτελῶν τε  
καὶ ταπεινῶν τῆς τῶν ἀδελφῶν ὠφελείας ἐνεκεν παραιτεῖται  
δρᾶσαι, ὡς τάχα ἀσχημον εἶναι τὴν πράξιν ὑπολαμβάνουσα.  
*Οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς.*] Λέγει τὸν τρόπον, πῶς οὐκ ἀσχημονεῖ·  
ὅτι οὐ ζητεῖ τὸ οἰκεῖον συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τοῦ πλησίον· καὶ  
ἀσχημοσύνην τοῦτο ἡγεῖται, ὅταν ἀσχημονοῦντα τὸν πλησίον  
μὴ ἀπαλλάξῃ. *Οὐ παροξύνεται.*] Ἀλλ' οὐδὲ παροξύνεται· ἐπειδὴ  
οὐκ ἀσχημονεῖ· ἀνὴρ γὰρ θυμώδης, οὐκ εὐσχήμων. *Οὐ λογι-  
ζεται τὸ κακόν.*] Πάντα πάσχουσα τὰ κακὰ, οὐ παροξύνεται  
εἰς ὀργήν· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐργάζεται τὸ κακόν, ἀλλ' οὐδὲ  
λογίζεται. *Οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ.*] Οὐκ ἐφθίδεται, οὐκ εὐφραί-  
νεται, ὅταν τις ἀδικῇ καὶ ἐπηρεάζηται· ἤγουν, οὐ χαίρει ἐπὶ  
τοῖς κακῶς πάσχουσι· συγχαίρει δὲ τοῖς εὐδοκίμοις· καὶ  
ὅταν ἡ ἀλήθεια εὐδοοῦται, δόξαν οἰκείαν τοῦτο ἡγεῖται.  
*Πάντα στέγει.*] Καὶ ὕβρεις, καὶ πληγὰς, καὶ θάνατον· τοῦτο  
γὰρ αὐτῇ ἡ μακροθυμία χαρίζεται, ἤγουν, τὸ στέγειν· ἦν,  
μακροθυμίαν, προτεῖναι αὐτῇ εἶπε. *Πάντα πιστεύει.*] Ἀ  
ὅν εἶπε ὁ ἀγαπώμενος· καὶ οὐδὲν ὕπουλον οὔτε αὐτὸς λαλεῖ,  
οὔτε τὸν λαλοῦντα οἴεται. *Πάντα ἐλπίζει.*] Οὐκ ἀπογινώσκει,  
φησὶ, τοῦ ἀγαπώμενου, ἀλλ' ἐλπίζει αὐτὸν αἰεὶ εἰς τὸ βέλτιον  
ἐπιδοῦναι. Εἰ δὲ καὶ ἐλπίσας, φησὶν, ἀποτύχῃ, ἐκείνου τῇ κα-  
κίᾳ ἐναπομείναντος, φέρει γενναίως αὐτοῦ τὰ ἐλαττώματα·  
*πάντα γὰρ, φησιν, ὑπομένει. Οὐδέποτε ἐκπίπτει.*] Οὐ δια-  
λύεται, φησιν, οὔτε διακόπτεται· ἤγουν, οὐδέποτε ἐκπίπτει,  
οὐδὲ ἀποτυγχάνει τῆς εὐδοκίμησης· ἀλλ' αἰεὶ προφάσεις ἀγα-  
θὰς καὶ καλὰς ἑαυτῇ εὐρίσκει, δι' ὧν τῆς πρὸς τοὺς πλησίον  
στοργῆς καὶ συναφείας κατέχει τοὺς χρωμένους αὐτῇ, παρα-  
μένειν καὶ μὴ διαρρῆγνυσθαι, κἂν ἐκεῖνοι ἀφηνιῶσι, καὶ ἀπο-  
σκιρτᾶν αἰτίας παρέχωσι. Στέγειν γὰρ ποιεῖ, καὶ ἐλπίζειν,  
καὶ ὑπομένειν τὸν ἀμαρτάνοντα εἰς αὐτόν.

8 Εἴτε δὲ προφητεῖαι, καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσ-

9 σαι, παύσονται· εἴτε γινώσις, καταργηθήσεται. Ἐκ  
μέρους δὲ γινώσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν·  
10 ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταρ-  
γηθήσεται.

Καταλέξαι τῆς ἀγάπης τὰ θλαστήματα, πάλιν αὐτὴν καὶ  
ἐτέρῳ τρόπῳ ὑποῖ, ἐν τῷ λέγειν, καὶ τὴν προφητείαν, καὶ τὰς  
γλώσσας, καὶ τὴν γινώσιν τέλος ἔξειν, τὴν δὲ ἀγάπην μόνι-  
μον εἶναι, στάσιμον, καὶ ἀτελεύτητον. Εἰ γὰρ καὶ αἱ προφη-  
τεῖαι καὶ αἱ γλώσσαι διὰ τὴν τῆς πίστεως γινώσιν εἰσὶ, τῆς πί-  
στεως πανταχοῦ ἀπλωθείτης, εἰκότως ὡς περιτταὶ ἀργήσουσι  
τοῦτο δὲ καὶ νῦν μὲν, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ μέλλοντος. *Εἴτε  
γινώσις καταργηθήσεται.*] Ἐὰν ἡ γινώσις καταργηθῇαι μέλλῃ,  
ἄρα ἐν ἀγνωσίᾳ μέλλομεν διάγειν; Μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ περὶ τῆς  
νῦν γινώσεως, τῆς ἐκ μέρους, εἴρηται αὐτῷ, ὅτι καταργηθήσεται.  
Ἡ γὰρ νῦν γινώσις, ἐκ μέρους οὕτα, ἐπὶ ἔλθῃ ἡ τελεία γινώσις,  
ἡ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, αὕτη ἡ ἐκ μέρους τέλος ἔξει, τῇ  
τελείᾳ γνώσει καταργουμένη. Τὸ αὐτὸ δὲ μοι καὶ περὶ τῆς προ-  
φητείας νόει. *Ἐκ μέρους δὲ γινώσκωμεν.*] Ἀντὶ τοῦ, Ἐκ μέρους  
γὰρ· αἰτία γὰρ ἐστὶ τοῦ, διὰ τί μέλλουσι καταργηθῆναι καὶ  
παύσασθαι.—*Εἴτε γινώσις, καταργηθήσεται.*] Γινώσιν ἴσως  
τὴν τοῦ διδάσκειν φησὶ· πλατυνομένης γὰρ τῆς εὐσεβείας καὶ  
τῆς πίστεως, ἀργήσει ἡ διδασκαλία (Φωτίου).

11 Ὅτε ἡμῖν νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος  
ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμεν· ὅτε δὲ γέγονα  
12 ἄνθρωποι, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. Βλέπομεν γὰρ  
ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον  
πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ  
ἐπιγινώσκωμαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην.

Ἐπειδὴ εἶπε, τῆς τελείας γνώσεως ἐρχομένης, τὴν μερικὴν τέλος  
ἔξειν, καὶ παραδείγματι κυροῖ τὸν λόγον. Ὅτε, φησὶν, ἡμῖν  
νήπιος, πᾶσι τὴν ἡλικίαν, πάντα νήπια εἶχον, καὶ τὸ λαλεῖν,  
καὶ τὸ φρονεῖν, καὶ τὸ λογιζέσθαι· ὅτε δὲ ἄνθρωποι γέγονα, ἀπέβ-

ρίψα τὰ τῆς νηπιότητος. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν, φη-  
σι. Νῦν νηπία ἐστὶν ἡμῖν ἡ γινώσις· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς νήπιοι ἐσμην.  
Ὅταν τοίνυν τελειῶι γενώμεθα, ὃ ἐστὶν ἐν τῷ μέλλοντι χρό-  
νῳ, πάντα τὰ νηπιώδη ἀπορρίψομεν· νηπιότητι γὰρ ὅμοιος ἡ  
παρούσα γινώσις καὶ προφητεία καὶ πολιτεία, πρὸς τὴν μέλλου-  
σαν. *Ὡς νήπιος ἐλάλουν.*] Ὡς πρὸς τὰς γλώσσας τὸ, *ἐλά-  
λουν*· ὡς πρὸς τὰς προφητείας τὸ, *ἐφρόνουν*· ὡς πρὸς τὴν  
γινώσιν τὸ, *ἐλογιζόμεν*. *Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου.*  
Σαφηνίζει τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ νηπίου, καὶ θέλει δεῖξαι, ὅτι  
ἀμυδρά τις ἐστὶν ἡμῖν ἄρτι ἡ γινώσις· τότε δὲ, τρανωτέρᾳ  
ἔσται· *βλέπομεν γὰρ ἄρτι, φησὶ, δι' ἐσόπτρου.* Εἴτα, ἐπειδὴ  
τὸ ἐσόπτρον ἐκτυπώτερον δείκνυσσι τοῦ ἐμφαινομένου τὴν μι-  
μῆσιν, προστίθειται τὸ, *Ἐν αἰνίγματι*, δεικνὺς ἀμυδροτέραν  
εἶναι, τὴν νῦν δοκοῦσαν τελειοτάτην γινώσιν, καὶ τοῦ ἐν ἐσό-  
πτρῳ προφαινομένου πράγματος. *Πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.*  
Οὐχ ὡς σωματικόν τι ἡ αἰσθητὸν πρόσωπον τοῦ θεοῦ ἔχοντος,  
ἀλλὰ τὴν τρανωτέραν καὶ σαφεστέραν γινώσιν τῇ λέξει τοῦ  
προσώπου παρίστησι τροπικῶς. Ἡ, τοῦτο νόει μοι περὶ τοῦ  
υἱοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτὸν λέγειν. *Ἄρτι  
γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγινώσκωμαι.*] Νῦν, φησὶν, ἐκ  
μέρους αὐτὸν [τὸν θεόν] γινώσκω· τότε δὲ οὕτως αὐτὸν ἐπι-  
γινώσκωμαι καὶ ποθήσω, ὥς περ νῦν αὐτὸς με ἐπέγνω. Νῦν γὰρ  
ἡμεῖς μὲν αὐτὸν οὐκ ἐγινώσκομεν, αὐτὸς δὲ καὶ ἐπέγνω, καὶ  
πρὸς ἑαυτὸν εἴλκυσε· τότε γὰρ ἡμεῖς αὐτὸν καὶ ἐπιγνωσόμεθα,  
καὶ ἐπιδραμιούμεθα αὐτῷ, τῆς γλυκύτητος αὐτοῦ τρανωτέραν  
πεῖραν λαμβάνοντες. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, καθαιρεῖ αὐτῶν τὸ ἐπὶ  
τῇ γνώσει ῥρόνημα, δεικνὺς καὶ μερικὴν εἶναι τὴν νῦν γινώσιν,  
καὶ ταύτην αὐτὴν οὐκ εἶξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἡμῖν γεγενῆσθαι  
δωρεάν, καὶ δῖχα πόνων ἡμετέρων. Αὐτὸς γὰρ, φησιν, ἡμεῖς  
καὶ ἐπέγνω, καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἴλκυσε. *Καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη.*  
Ἀντὶ τοῦ, ἀκριβῶς καὶ τελείως. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ, φησι, καὶ τὴν  
ἀρχὴν ἐγὼ ἐπεγνώσθην, ἵνα καὶ αὐτὸς γινώσκωμαι, καθὼς ἐστὶν ἀν-

θρώπων δυνατόν, τελείως καὶ ἀκριβῶς τὸν ἐπιγινόντα με δεσπότην.

13. Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη.

ΚΕΦ. XIV, 1 Διώκετε τὴν ἀγάπην· ζηλοῦτε δὲ τὰ 2 πνευματικά, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. Ὁ γὰρ λαλῶν γλώσση, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ θεῷ· οὐδεὶς γὰρ ἀκούει· πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια· ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομῆν, 4 καὶ παράκλησιν, καὶ παραμυθίαν. Ὁ λαλῶν γλώσση, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ· ὁ δὲ προφητεύων, ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ.

Εἰσὶ μὲν οὖν καὶ γλώσσαι, καὶ προφητεῖαι, καὶ γνώσεις νῦν, εἰ καὶ ἀμυδραί· πλὴν, τῆς πίστεως χεθείσης εἰς πάντας, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴρηται, πάντῃ ἀργήσουσιν· ἡ μὲντοι πίστις, ἡ ἐλπίς, ἡ ἀγάπη μονιμώτεραι τούτων· τὸ γὰρ εἰρημένον, *Νυνὶ δὲ μένει*, ναήσεις ἀντὶ τοῦ, οἷον μονιμώτεραί εἰσι τῶν λοιπῶν αἱ τρεῖς αὐταὶ ἀρεταί, ἡγουν τὰ χαρίσματα, ἡ πίστις, καὶ ἡ ἐλπίς, καὶ ἡ ἀγάπη· καὶ τούτων δὲ αὐτῶν πάλιν μείζων ἡ ἀγάπη· ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον παρεκτείνεται.— *Πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη.*] Ἡ πίστις καὶ ἡ ἀγάπη, οὐ μόνον ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, τῶν ἄλλων χαρισμάτων παυομένων, διαμένουσιν, ἀλλὰ πολλῷ πλεον καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Τότε γὰρ ὡς ἀληθῶς τοῖς ἁγίοις τὸ εἰρηνικὸν καὶ φιλάλληλον καθαρὸν καὶ ἀστασίαστον. Καὶ ἡ πίστις δὲ ὁμοίως. Τότε γὰρ λαμπρότερον καὶ τελειώτερον ἔσται ἐντροπῆν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ποθουμένου. Τὴν δὲ ἐλπίδα εἴποι ἂν τις ἔσως ἔτι τότε παρῆναι, ὡς τῶν ἐλπισθέντων ἤδη παρόντων, καὶ μηδὲν διχψήσασαν τοὺς ἡλικιώτας· αἰδίων γὰρ τὸ χρῆμα τῆς ἀληθείας.— **ΑΔΑΔΩΣ.** *Νυνὶ δὲ μένει πίστις· ἀλλ' οὐχ οὕτω*, φησί· τὸ γὰρ, *Νῦν*, ἐνταῦθα οὐκ ἔστι χρόνου δηλωτικόν· οὐχ οὕτως οὖν, φασὶν, ἐπὶ τῆς πίστεως ἔστιν ἰδεῖν καὶ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων χαρισμάτων· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα,

ἄπερ καὶ ἀπηριθμήσατο, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀργήσει, τῶν τελειωτέρων ὑμῶν ἐπιγινομένον τότε· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἐπιλείψει καὶ ἀργήσει, τῆς εὐσεβείας εἰς πάντας ἐξαπλουμένης. Βιδήσουσι γὰρ με, φησὶν, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου (α). Καὶ γὰρ τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων χαρισμάτων ἐδόθη, ἕνεκα τοῦ χειραγωγεῖσθαι καὶ προσάγεσθαι τῇ πίστει τοὺς ἀνθρώπους· προσαχθέντων δὲ καὶ πιστευσάντων, ὁπλον ὅτι πύσεται. Ἀλλ' οὐκέτι ὡσαύτως καὶ ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη. Αὐταὶ γὰρ δι' ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου βίου παραταθήσονται καὶ παραμεινῶσι· καὶ τότε μᾶλλον ἐκλάμψουσιν, ὅτε τὰ ἄλλα ἀργήσῃ. Τότε γὰρ μᾶλλον ἐπικρατήσῃ, καὶ μᾶλλον αὐτῶν ἡ χρεία, ὅτε πάντες εὐσεβήσουσι, καὶ πιστεύσουσι· τότε γὰρ μᾶλλον καὶ ἐλπίδος ἔστι χρεία, καὶ ἐλπιούσι, καὶ ἀγάπης, καὶ ἀγαπήσουσιν. Ὡς τε παυομένων τῶν ἄλλων χαρισμάτων, αὐταὶ μᾶλλον ἐκλάμψουσιν.— *Τὰ τρία ταῦτα.* Διὰ τοῦτο δὲ τὰ τρία ταῦτα τῶν λοιπῶν μονιμώτερα, οἷον, τῆς προφητείας, καὶ τῶν γλωσσῶν, καὶ τῆς γνώσεως· ἐπειδὴ, τῆς πίστεως χεθείσης, ἀργεῖν ἔμελλον λοιπὸν αἱ κατὰ πλάτος προφητεῖαι καὶ γλώσσαι. Καὶ ἡ παρὰ Κορινθίους δὲ γνώσις τέλος ἔμελλεν ἔξειν, ἀμυδρότερα ὑπάρχουσα τῆς νῦν οὐσης χάριτι Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ γνώσεως. *Διώκετε τὴν ἀγάπην.*] Ἐπεὶ οὖν οὕτω μέγα χρῆμα ἀπεδείχθη ἡ ἀγάπη, διώκετε αὐτήν. Ὅρα δέ· οὐκ εἶπεν· ἀκολουθεῖτε αὐτῇ, ἡκτέσασθε αὐτήν· ἀλλὰ, *διώκετε*, δεικνὺς πεφνεῖναι ἡμᾶς αὐτὴν καὶ ἔτι φεύγειν, καὶ πολλοῦ δεῖν ἡμῖν δρόμου, ἵνα φθάσωμεν αὐτήν, τοσοῦτον ἀφαστηκυῖαν. *Ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά.*] ἵνα μὴ νομίσωσι, διὰ τοῦτο αὐτὸν τοὺς περὶ ἀγάπης λόγους εἰρηκέναι, ὡς ἔξω βάλλοντα τὰ χαρίσματα, ἐπάγει· *Ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά*, τουτέστι, τὰ χαρίσματα, μετὰ τῆς ἀγάπης.— *Ἀντὶ τοῦ.* Μηδὲ ἐκείνων ἀμελεῖτε· μείζων μὲν γὰρ ἡ ἀγάπη, καὶ ταύτην χρὴ διώκειν· οὐ

δεῖ δὲ, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀμελεῖν χαρισμάτων, καὶ μάλιστα τοῦ περὶ τὴν προφητείαν χαρίσματος (φώτιου). — *Māλλον δὲ ἵνα προφητεύητε.*] Σύγκρισιν ποιεῖται λοιπὸν προφητείας καὶ γλωσσῶν· καὶ δείκνυσιν ὡφελιμωτέραν τὴν προφητείαν, καταβάλλων τὰς γλώσσας· καὶ γὰρ σφόδρα ἦσαν ἐπηρμένοι [οἱ Κορίνθιοι] δι' αὐτάς, διὰ τὸ πρώτου αὐτοῦ τοῦ χαρίσματος ἡξιώσθαι τοὺς ἀποστόλους. *‘Ο γὰρ λαλῶν γλώσση, καὶ ἐξῆς.*] Ἐν τούτῳ δείκνυσιν, μὴ ὅν μέγα τὸ τῶν γλωσσῶν ὡφελιμον· οὐδένα γάρ, φησι, τῶν ἀκούοντων οἰκοδομεῖ· τῷ γὰρ θεῷ λαλεῖ, οὐκ ἀνθρώποις· ἐπεὶ μηδεὶς νοεῖ τὰ λεγόμενα· καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ λέγει, *Οὐδεὶς γὰρ ἀκούει.* Εἴτα, ἵνα μὴ παντελῶς ἀχρήστους αὐτοὺς δείξῃ, ἐπάγει· *Πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια.*] Τοῦτο δὲ ἐξίν, ἡ ὅτι τῷ ἰδίῳ πνεύματι, οἶον, τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ, προσδιαλέγεται· ἡ ὅτι ἐν πνεύματι ἀγίῳ, οἶον, διὰ πνεύματος ἀγίου λαλεῖ. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐν πνεύματι λαλεῖ, ἐλαττόν ἐστι τῆς προφητείας χάρισμα, ὅσω καὶ ἡ ὡφέλεια ἤττων. *‘Ο δὲ προφητεύων.*] Ἀπὸ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος δείκνυσιν τὴν προφητείαν κρείττονα· τοὺς γὰρ ἀνθρώπους, φησὶν, οἰκοδομεῖ ἐπὶ τὴν πίστιν, καὶ παρακαλεῖ πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ παραμυθεῖται ἐπὶ τοῖς ἐσόμενοις πειρασμοῖς. *‘Ο λαλῶν γλώσση, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ.*] Πολλοί, γλώσσαις λαλοῦντες, οὐκ ἴσχουν καὶ ἐτέροις ἐρμηνεύσαι αὐτὸν ἔλεγον. Οὗτοι τοίνυν ἑαυτοὺς μόνους ὡφέλουν. Ὅθεν περὶ τῶν εἰδόντων μὲν αὐτῶν αὐτοὺς λαλοῦσιν, οὐκ εἰδόντων δὲ ἐτέροις ἐρμηνεύσαι τὸ, *‘Ο λαλῶν γλώσση, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ.* *‘Ο δὲ προφητεύων ἐκκλησίαν, οἰκοδομεῖ.*] Ὁ δὲ προφητεύων, πάντας τοὺς ἀκούοντας ὡφελεῖ. Ὅσον οὖν τὸ μέσον τοῦ ἑνα ὡφελίσθαι, καὶ τοῦ ἐκκλησίαν, τοσοῦτον τὸ μέσον τῶν γλωσσῶν καὶ τῆς προφητείας.

5 Θέλω δὲ, πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε· μεῖζων γὰρ ὁ προφητεύων ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις, ἐκτὸς εἰμὴ διερμηνεύῃ, ἵνα ἡ ἐκκλησία οἰκοδομητῇ λόγῳ. Νυνὶ δὲ, ἀδελφοί, ἐάν

ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω, ἐάν μὴ ὑμῖν λαλήσω ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν 7 γνώσει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ; Ὅμως τὰ ἀψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε ἀλόγος, εἴτε κιθάρα, ἐάν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ ᾄῃ, πῶς γνωσθήσεται τὸ ἀνλούμενον, ἢ τὸ καθαριζόμενον;

Εἴτα, ἐπειδὴ πολλοὶ παρ' αὐτοῖς γλώσσαις ἐλάλουν, ἵνα μὴ νομισθῇ κατὰ φρόνον ἀποσμικρύνειν τὰς γλώσσας, φησί· *Θέλω δὲ, πάντας γλώσσαις λαλεῖν*, οὐχ ἕνα, ἢ δύο· πλὴν μᾶλλον ὑμᾶς προφητεύειν βούλομαι· ἐπειδὴ μεῖζων ὁ προφητεύων, διὰ τὸ τοὺς πλείονας ὡφελεῖν. *Ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ.*] Ἐπειδὴ ἀπεφάνητο μεῖζονα τὸν προφήτην τοῦ μόνον γλώσσαις λαλοῦντος, μὴ εἰδότες δὲ διερμηνεύειν, ἐπάγει· *Ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ*· τουτέστι· *Μεῖζων ὁ προφήτης, ἐκτὸς ἐκείνου τοῦ καὶ γλώσσαις λαλοῦντος καὶ διερμηνεύοντος* αὐτὸς λέγει· ὁ γὰρ τοιοῦτος ἴσος ἐστὶ τῷ προφήτῃ· ὁμοίως γὰρ τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας ὡφελεῖ, διὰ τοῦ ἐρμηνεύειν τὰ ἀσαφῶς ἐν γλώσσῃ λεγόμενα. Χάρισμα δὲ ἦν καὶ ἡ ἐρμηνεία· καὶ ἄλλοις μὲν ἐδίδото τῶν γλώσσαις λαλούντων· ἄλλοις δὲ οὐκ ἐδίδото. *Νυνὶ δὲ, ἀδελφοί, ἐάν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς.*] Νυνὶ δὲ, φησι, βούλομαι ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ προσώπου, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι ὑμῖν φορτικόν, ταῦτα σχηματίζει, καὶ δεῖξαι, ὅσον λείπει εἰς τελείωσιν τῷ γλώσσαις μόνον λαλεῖν. *Ἐάν γάρ, φησιν, ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν, καὶ ἐξῆς.* Πρότερον δὲ ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχηματίσας προσώπου, λοιπὸν προῖων καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκείνων ταῦτα γυμνάζει. Ἀλλὰ κάκει, ἐνθα τραχύτερόν τι μέλλει λέγειν, εἰς ἑαυτὸν τοῦτο ἀναδέχεται, ὡς τό· *Ἔσομαι τῷ λαλοῦντι ἄρβαρος*· καὶ εἴτι ὁμοιον.— *Ἐάν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν.*] Ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου δεῖξαι θέλων τὸ τῶν γλωσσῶν ὑποδείξ, φησὶν· Ἰποθώμεθα ἐμὲ αὐτὸν εἶναι τὸν γλώσσαις λαλοῦντα· ἀλλ' οὐδὲ ὑμᾶς ἐκ τούτου ὡφελήσω. Ἐάν γὰρ μὴ λαλήσω ὑμῖν, φησιν, ἐν ἀποκαλύψει, τουτέστιν, εὐσύννοπα

τινα καὶ σαφῆ καὶ νοούμενα· ἢ ἐν γνώσει, τουτέστιν, ἵνα γινώσκητε ἃ λέγω· ἢ ἐν προφητείᾳ· (ταύτην γὰρ ἐνόουν κατὰ τὴν κοινὴν ὁμιλίαν λαλουμένην)· ἢ ἐν διδαχῇ· (καὶ γὰρ ὁ διδάσκων σπουδάζει νοεῖν τοὺς διδασκομένους τὰ λεγόμενα)· οὐκ ἔσομαι ὑμῖν ἐπωφελής. (1)—*Ἡ ἐν ἀποκαλύψει.*] Τὰ εἶδη λέγει τῶν ἐν λόγῳ χαρισμάτων· ταῦτα δέ εἰς γλώσσας ἐρμηνεύειν, καὶ τὰ λαλούμενα παρ' αὐτῶν ἀποκαλύπτειν, ἢ συνάμωφ, καὶ γλώσσαις λαλεῖν καὶ ἀποκαλύπτειν, ὃ καὶ γνώσιν καλεῖ, ὅτι λαλεῖ καὶ ἐρμηνεύει ὡς εἶδώς ὃ λέγει, ἢ προφητεύειν· (τοῦτο δὲ δῆλον, τί ἐστίν)· ἢ διδάσκειν· ἕτερον τοῦτο χάρισμα παρὰ τὰ εἰρημένα. Φησὶν οὖν· Ἐὰν ἔλθω, ἔχων μὲν τὸ χάρισμα τοῦ γλώσσαις λαλεῖν, μὴ ἔχων δὲ τι ἄλλο χάρισμα τῶν εἰρημένων τεσσάρων, τί ἔσται ὑμῖν ὄφελος; (Φωτίου.)—*Ὅμως τὰ ἄψυχα φωνῇ διδόντα.*] Καὶ τί, φησι, λέγω, ὅτι ἐφ' ἡμῶν, τὸ μὲν νοούμενον ὠφέλιμον, τὸ δὲ μὴ νοούμενον, ἀκερδές; Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις ὄργανοις τοῦτο τις εὔροι. Καὶ ἐπὶ κιθάρας γὰρ καὶ αὐλοῦ, μὴ συγχέεσθαι χρὴ τὰ λεγόμενα· ἐπεὶ οὐκ ἂν ποτὲ τινα ψυχαγωγῇσιν. Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν μικρῶν μέγα ἡ σαφήνεια, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν; Κατὰ τάξιν γὰρ χρὴ κροτεῖσθαι τὰ ὄργανα, καὶ ἐνάρθως, ὅπερ λέγει διαστολὴν, ἡγουν, παραλλαγὴν καὶ ἐναλλαγὴν μέλους (2).

8 Καὶ γὰρ, ἐὰν ἄδῃ φωνὴν σάλπιγγε δῶ, τίς πα-  
9 ρασκευάσεται εἰς πόλεμον; Οὕτω καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνω-

(1) «Ἐὰν μὴτι εἶπω ἐν ἀποκαλύψει· τουτέστιν, ὅσα εἰδῶσαι λέγειν οἱ ἀποκαλύπτως ἐκ θεοῦ πυρόντες· ὃ καὶ αὐτὸ εἶδος προφητείας ἐστίν, ὅταν, ἱσταμένων πολλῶν, ἀποκαλύπτονται τὰ ἐκαστοῦ νοήματα· ἢ ἐν γνώσει· τουτέστιν, ὅσα δύνανται λέγειν οἱ γνώσιν ἔχοντες, καὶ μυστήρια θεοῦ διαλύοντες τοῖς ἀκούουσιν· ἢ ἐν προφητείᾳ· ὅταν καὶ περὶ τῶν παρελθόντων, καὶ τῶν ἐνεστώτων, καὶ τῶν μελλόντων διαλέγηται τις καθολικώτερον γὰρ ἡ προφητεία ἢ ἡ ἀποκάλυψις· ἢ ἐν διδαχῇ· τουτέστιν, ἐν εἰδεί· διδασκαλικῷ λόγῳ, ὅταν περὶ ἀρετῆς, ὅταν περὶ δογμάτων γίνηται ἡ διὰ λέξεως· καὶ ἡ διδαχὴ γὰρ πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκούοντων γίνηται.» Θεοφύλακτος. (2) «Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις ὄργανοις, ἐὰν διαστολὴν, τουτέστι, διάκρισιν καὶ σαφήνειαν, οἱ φθόγγοι μὴ ἔχωσιν, ἀλλὰ συγχυμένα τὰ πάντα ᾄδω, οὐ γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον, οὐδὲ ψυχαγωγῇ ἔσται καὶ εὐφροσύνη ἐκ τούτου.» Θεοφύλακτος.

σθήσεται τὸ λαλούμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἄερα λαλοῦντες. Τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐστίν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον. Ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλοῦντι θάρος· καὶ ὁ λαλῶν, ἐν ἐμοὶ θάρβαρος. Οὕτω καὶ ὑμεῖς.

Ἐκ τῶν παραδειγμάτων δείκνυσι, τίς ἡ δύναμις καὶ ἡ ὠφέλεια τῆς σαφήνειας, καὶ φησιν· Οὐ μόνον αὐλὸς καὶ κιθάρα, ἀλλὰ καὶ σάλπιγγε· ἐὰν δὲ φωνὴν ἄδῃ, οὐδεὶς ἔσται ὁ εἰς πόλεμον παρασκευαζόμενος· (τὸ γὰρ, τίς, ἀντὶ τοῦ, Οὐδεὶς, κεῖται)· ἀγνοουμένου δηλαδὴ τοῦ σαλπισθέντος. Εἴ-πα, ἵνα μὴ λέγωσι· Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς ταῦτα τὰ παραδείγματα, ἐπάγει· Οὕτω καὶ ὑμεῖς, εἰ μὴ διὰ τοῦ χαρίσματος αὐτοῦ τῆς γλώσσας σαφῆ καὶ νοούμενον εἴπητε λόγον, ἔσεσθε εἰς ἄερα λαλοῦντες, τουτέστιν, εἰκὴ καὶ μάτην καὶ ἀνωφελῶς. Ἀλλ' εἴποι τις ἂν· Εἰ ἀνωφελές ἐστι τὸ τῶν γλωσσῶν [πρᾶγμα], διὰ τί ἐν εἰδεί χαρίσματος ταύτας ἐλάβανον; Ἴνα ὁ λαλῶν καὶ ἔχων αὐτὸ ὠφεληται μόνος. Εἰ δὲ καὶ ἐτέροις ἐμελλεν εἶναι· χρήσιμος, ἐρμηνείας χρεια, ἣν ἐλάβανον οἱ μᾶλλον κεκαθαρμένοι. Κατὰ γὰρ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς καθάρσεως ἐδίδοντο καὶ τὰ χαρίσματα. Τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν.] Τοσαῦτα, τουτέστι, πολλὰ, καθὼς ἔτυχε, γένη φωνῶν ἐσιν, ἐμψύχων τε καὶ ἀψύχων· οἷον, ἀνθρώπων, ζώων, πτηνῶν· καὶ ἀψύχων ὀργάνων· οἷον, λύρας μουσικῆς, ναύλης, καὶ ἐτέρων· ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ἐνὸς τούτων, φησὶν, ὠφεληθεὶς τις, εἰ μὴ εἰδῇ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς. Τοιγαροῦν οὐδὲ ἐκ τῶν ὑμετέρων γλωσσῶν ὠφέλειά τις εἰς ἄλλους διαβήσεται, εἰ μὴ τις εἰδῇ τὴν δύναμιν τοῦ λαλουμένου. Ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν διερμηνεύης λαλῶν γλώσσαις· διερμηνεύσεις δὲ, εἰ πλεον ἄληπτον θίον καὶ πίσιν θερμὴν καὶ πεπυρωμένην κτήση.— Τὸ, Τοσαῦτα γένη φωνῶν, καὶ ἐξῆς, διχῶς ἐστίν, ἐκλαβεῖν· ἢ ὅτι πολλά ἐστι γένη φωνῶν, καὶ τούτων τῶν γενῶν οὐδὲν ἐστὶν ἄφωνον·



ἡ πολλὰ ἐστὶ γένη φωνῶν, ἀλλ' οὐδεμία τοῖς ὁμογενέσιν αὐτῶν ἐστὶν ἄσημος καὶ ἀνεπίγνωστος· τὸ γὰρ ἄφωτος, τὰ δύο ἐστὶ σημαῖνον εὐρεῖν, καὶ τὸ παντελῶς ἄφωνον, καὶ τὸ ἄσημον μόνον καὶ ἀδιδάγνωστον. Εἰ μὲν οὖν, ὡς προείρηται, ἐκληψόμεθα, εἴη ἂν τοιοῦτος ὁ ἀποστολικὸς νοῦς· Πολλὰ ἐστὶ γένη φωνῶν, καὶ τούτων τῶν γενῶν οὐδὲν ἐστὶν ἄφωνον· ἀλλὰ τί κερδαίνομεν ἡμεῖς ἐκ τῶν φωνῶν ἐκείνων, μηδὲν αὐτῶν συνιέντες; Ἐὰν γὰρ μὴ εἰδῶ, τί σημαίνει ἡ φωνή, ἔσομαι ἐγὼ τε ἐκείνῳ, καὶ ἐκεῖνος ἐμοὶ βάρβαρος. Εἰ δέ, ὡς ὕστερον ἐρρήθη, ἐκληψόμεθα, ὁ νοῦς τοιοῦτος· Πολλὰ γένη ἐστὶ φωνῶν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν τούτων ἐστὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἄσημον καὶ ἀνεπίγνωστον. Πῶς οὖν ὑμεῖς εἰς ἀέρα λαλοῦντες, καὶ ἄσημα τοῖς ὁμογενέσι φθεγγόμενοι, ὡς μέγα τι κατωρθωκότες ἐπαίρεσθε; ἀλλ' οὐχὶ σπουδάζετε μᾶλλον καὶ ἐπιμελεῖσθε, ἵνα καὶ τὸ διερμηνεύειν τὰς γλώσσας προσλαβόντες, εἰς κοινὴν ὠφέλειαν χρῆσασθαι τῷ χαρίσματι; Ὁ γὰρ δὴ μόνον γλώσσαις λαλῶν, ἄσημου καὶ ἀνεπιγνώστου τῆς φωνῆς ὑπαρχούσης τῷ ἀκροατῇ, ἀντὶ τοῦ ὠφελεῖν, ἔσαι αὐτῷ βάρβαρος· καὶ ὁ ἀκροατὴς ὁμοίως τῷ λαλοῦντι βάρβαρος λογισθήσεται· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν κέρδος;— Ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς. ] Εἰσὶν οὖν μυρία φωνὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐὰν οὖν μὴ διαγινῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, τούτέστιν, ἐὰν μὴ εἰδῶ, τί λαλεῖ, ἐσόμεθα ἀλλήλοις βάρβαροι, οὐ παρὰ τὴν τῆς φωνῆς κακίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμῶν ἄγνοιαν. Οὕτω καὶ ὑμεῖς. ] Οὕτω. Πῶς; Ὡς περ οἱ λαλοῦντες καὶ μὴ νοοῦμενοι, καὶ διὰ τοῦτο ὄντες ἑαυτοῖς βάρβαροι, οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς. Διὰ ποῖον; ἵνα μὴ ᾗτε ἀλλήλοις βάρβαροι. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ἐπιθυμίαν ἔχετε χαρισμάτων, ἐκείνων τυχεῖν ἀγωνίσασθε, δι' ὧν ὑμῖν ἡ ὠφέλεια τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ οἰκοδομὴ κατορθωθήσεται. Αὐτὸς δέ, ἵνα περισσεύητε, φησι, τούτέστιν, ἵνα πλέον ἢ νῦν ἔχητε, γλώσσαις νῦν μόνον λαλοῦντες, καὶ οὐχ ἐρμηνεύοντες. \*H, ἵνα περισσεύητε μᾶλλον τοῦ γλώσσαις λα-

λεῖν. Τὰ γὰρ ἄλλα χαρίσματα περισσεύει τῶν γλωσσῶν, ὡς πλείονα ὠφέλειαν παρσχόμενα (1).

- 12 Ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε πνευμάτων, πρὸς τὴν οἰκοδο-  
 13 μὴν τῆς ἐκκλησίας ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε. Διό-  
 περ ὁ λαλῶν γλώσση, προσευχέσθω, ἵνα διερμην-  
 14 νεύῃ. Ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσση, τὸ πνεῦμά μου  
 προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι.

Παυσαμένος τῶν παραδειγμάτων, γυμνώτερον αὐτοῖς παραινεῖ. Ἐπειδὴ ὅλος, φησι, ζηλοῦτε καὶ ποθεῖτε τὰ χαρίσματα· (τοῦτο γὰρ ἐνταῦθα τὰ πνεύματα)· τοιαῦτα ἐπιθυμεῖτε καὶ ζητεῖτε, τὰ δυνάμενα τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομῆσαι, καὶ ὠφελῆσαι. Ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε. ] Οὐκ εἶπεν, ἵνα κτήσῃτε τὰ χαρίσματα, ἀλλ', ἵνα περισσεύητε, τουτέστιν, ἵνα μετὰ πολλῆς δαφιλίας αὐτὰ ἔχητε. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησι, τοῦ μὴ βούλεσθαι ἔχειν ὑμᾶς αὐτὰ, ὅτι καὶ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν αὐτοῖς ἐβούλομαι, μόνον ἂν εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον αὐτὰ μεταχειρίζεσθε. Διόπερ ὁ λαλῶν γλώσση. ] Εἶτα λέγει καὶ τρόπον, πῶς ἂν σχοίησαν χαρίσματα, τὰ τὴν ἐκκλησίαν ὠφελοῦντα. Ὁ γὰρ λαλῶν, φησι, γλώσση, προσευχέσθω, ἵνα καὶ τὸ διερμηνεύειν λάβῃ. Ἄρα οὖν αὐτοὶ αἵτιοι τοῦ μὴ καὶ τὸ μεῖζον λαβεῖν, ὡς οὐκ αἰτοῦντες τὸ μεῖζον. Ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσση. ] Ἐὰν γὰρ, φησι, λαλῶ γλώσση, οὐ μὴν καὶ διερμηνεύω, τὸ μὲν πνεῦμά μου, ἥτοι, ἡ ψυχὴ μου, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὠφελεῖται· ἄκαρπος δέ μου ὁ νοῦς εὐρεθήσεται, τῷ μὴ καὶ ἄλλους ὠφελεῖν· νοῦ γὰρ καρπὸς, τὸ διὰ ποικίλων καὶ παντοδαπῶν νοημάτων ὠφέλειαν τοῖς πλησίον ἐπινοεῖν. Τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται. ] Ἀντὶ τοῦ, τὸ χάρισμά μου τὸ πνευμα-

(1) Ὁ Θεοφύλακτος ἀναγινώσκει· Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ἡ ζηλωταί ἐστε πνευμάτων, καὶ λέγει «Τινὲς εἰς τὸ, Οὕτω καὶ ὑμεῖς, στίξουσιν, καὶ ἐρμηνεύουσιν τοῦτο· Οὕτω καὶ ὑμεῖς, γλώσσαις λαλοῦντες ἀσφῶδες, βάρβαροι δοκεῖτε τοῖς ἀκούουσιν. Εἶτα ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς ἀναγινώσκουσιν τὸ· Ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε.» Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἴσως εὐρίσκεται καὶ παρ' ἄλλῳ· ἀλλ' ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, ὅτι παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ εὐρομεν αὐτήν, εἰμὴ παρὰ μόνῳ τῷ Οἰκουμένει.

πικόν, αὐτὸ τὸ λαλεῖν γλώσσαις. Ὁ δὲ τοὺς μου ἀκαρπὸς ἐστίν.] Τουτέστιν οὐκ ἔσχε τὸν ἀπὸ τῶν ἀκροατῶν συναγόμενον αὐτῷ καὶ τρυγώμενον καρπὸν· ὁ τοῦ λαλοῦντος νοῦς οὐκ ἐκέρδησεν αὐτόν· οὐκ ἀπῆλυσεν τοῦ τοιούτου καρποῦ· ἔρημος ὤφθη τοῦ καρποῦ· ἀκαρπὸς ἐστίν.—Τὸ, προσεύχομαι, καὶ, προσεύχομαι, ἀντὶ τοῦ λαλεῖν τι ταῖς γλώσσαις καλὸν καὶ σπουδαῖον εἴληψε. Καὶ γὰρ καὶ ἡ προσευχὴ εἰδὸς τί ἐστὶ τοῦ λόγου. Φησὶν οὖν, ὅτι, Ἐάν τι λαλῶ τῶν ἀναγκαίων καὶ καλῶν, μὴ διερμηνεύω δὲ αὐτὸ καὶ τοῖς ἀκροαταῖς, ἐμαυτὸν μὲν ὠφελῶ (τοῦτο γὰρ ἐστίν, Τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, τουτέστιν, ἐγὼ μόνος ἀπολαύω τοῦ ἀναγκαίου ἐκείνου καὶ τοῦ καλοῦ)· ἄλλος δὲ οὐκ ὠφελεῖται, ἵνα κερδήσῃ μου ἐντεῦθεν καὶ ὁ νοῦς τὸν καρπὸν τῆς ἐκείνων ὠφελείας. Τὸν νοῦν δὲ ἐστερηθῆναι τοῦ τοιούτου καρποῦ καὶ πάλιν ἀπολαύειν ὑποτίθεται, ὅτι ἐκεῖνος μᾶλλον τῶν ἐν ὑμῖν δυνάμεων ἐραστής ἐστὶ τῆς τοῦ πλησίον ὠφελείας, ἅτε μήτε ὡς τὸ θυμικόν, μήτε ὡς τὸ ἐπιθυμητικόν, ῥαδίως οὕτω παθαινόμενος, καὶ τῆς ἰδίας καὶ κατὰ φύσιν ἀρετῆς εὐχερῶς μεθιστάμενος. Καὶ ἐκεῖνός ἐστι μᾶλλον ἀκαρπός, ὅτε ἐς τὴν συναίσθανόμενος· καὶ πάλιν, ἐπειδὴ ἐπιτύχη τοῦ καρποῦ, ἐνευφραίνεται. Εἴτα φησί· Τί οὖν ἐστίν; οἶον· Τί δεῖ γενέσθαι; Πῶς ἐστὶ ἡμῖν, μὴ ἀκαρπὸς εἶναι; Πῶς; Ἐπιμεληθεῖσι δι' ἀρετῆς, ὥστε τὸν γλῶσσαις λαλοῦντα, καὶ τῷ πνεύματι λαλεῖν καὶ τῷ νοί· τουτέστι, καὶ ἕνεκα τῆς ἰδίας ὠφελείας λαλεῖν, καὶ ἕνεκα τοῦ ἀπολαύειν τὸν νοῦν τοῦ καταλλήλου καρποῦ· τοῦτο δὲ ἐστίν, ἡ τῶν πλησίων ὠφέλεια. ἔσται δὲ τοῦτο, ἐάν ταῖς γλώσσαις λαλοῦντες, λάβωμεν χάρισμα καὶ ἵνα διερμηνεύωμεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῦ λαλεῖν τι τῶν καλῶν καὶ σπουδαίων τὸ τῆς προσευχῆς ὄνομα λαβὼν, ἐπέμεινε χρώμενος αὐτῷ, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι προηγουμένως περὶ προσευχῆς ἐστὶν ὁ λόγος, ἀλλ' οὐχὶ περὶ παντὸς ἀναγκαίου καὶ ἐπιτηδείου λόγου, γλώσσαις λαλουμένου, μετέπεσεν εἰς τὸ ψάλλειν, ὥσαντι λέγων, ὅτι, Εἴτε ἐπὶ προσευχῆς, εἴτε ἐπὶ ψαλμωδίας, εἴτε ἐπὶ

ἄλλου τινὸς λόγου τῶν ἀναγκαίων καὶ καλῶν, ἐπὶ πάντων ὁμοίως δεῖ καὶ ἑαυτὸν ὠφελεῖν καὶ τὸν πλησίον. Εἴτα φέρει καὶ παράδειγμα, δεικνύς, ὅτι κατὰ πολλὰ ἐλλείπει καὶ ὑστερεῖ τὸ γλῶσσαις μόνον λαλεῖν, ἄνευ γε τοῦ διερμηνεύειν. Ἐάν γάρ, φησι, τῷ πνεύματι εὐλογήσης, τουτέστι, Σὺ μόνος συνεῖς, καὶ σαυτὸν οἷς εὐλογεῖς ὠφελῶν, ὁ δὲ ἀκροατὴς οὐ συνίησιν ἃ λέγεις, τί ἀποκριθήσεται πρὸς σέ; πῶς ἐρεῖ τὸ, Ἀμήν, ἂν τοῦτο ἢ χρεῖα τυχόν· αὐτὸν ἀποκρίνασθαι, μὴδὲν ὅπως εἰδὼς ὧν σὺ λέγεις; Σὺ μὲν μὲν γὰρ καλῶς, καὶ ἐπὶ τῷ σαυτοῦ συμφέροντι εὐλογεῖς καὶ εὐχαριστεῖς, εἰ τύχοι, ἢ ἄλλο τι τῶν δεόντων ποιεῖς· (καθόλου γὰρ τὸν λόγον βούλεται ἐξακούεσθαι, καὶ οὐκ ἐπὶ τινος εἵδους ὠρισμένου· διὸ ποτὲ μὲν, τὸ ψάλλειν, ἄλλοτε δὲ, τὸ εὐλογεῖν, καὶ μετ' αὐτὸ καὶ ἀντ' αὐτοῦ τίθησι τὸ εὐχαριστεῖν, δεικνύς, ὅτι καθόλου περὶ παντὸς ἀναγκαίου καὶ ἐπιτηδείου γλῶσσαις λαλουμένου ἐστὶν αὐτῷ ἡ παραίνεσις καὶ ἡ σπουδὴ)· ἀλλ', ὅπερ ἔλεγον, σὺ μὲν ἐπὶ τῷ σαυτοῦ συμφέροντι γλῶσσαις λαλῶν, εὐλογεῖς καὶ εὐχαριστεῖς, καὶ ἄλλο τι λαλεῖς· ὁ δὲ ἀκροατὴς οὐδὲν κερδαίνει, οὐδὲν ὠφελεῖται ἀπὸ σοῦ (Φωτίου).

- 15 Τί οὖν ἐστὶ; Προσεύχομαι τῷ πνεύματι, προσεύχομαι δὲ καὶ τῷ νοί· ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοί. Ἐπεὶ, ἐάν εὐλογήσης τῷ πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρεῖ τὸ Ἀμήν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ; ἐπειδὴ τί λέγεις, οὐκ οἶδε.  
17 Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς· ἀλλ' ὁ ἕτερος οὐκ  
18 οἰκοδομεῖται. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου, πάντων ὑμῶν  
19 μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν· ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πάντε λόγους διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω, ἢ μυρίου λόγους ἐν γλώσσῃ.

Τί οὖν ἐστὶ, φησι, τὸ ὠφελιμώτερον; καὶ τί χρὴ αἰτεῖν τὸν θεόν; Τί; Τὸ προσεύχεσθαι τῷ πνεύματι, οἶον, τῇ ψυχῇ, ὅπερ εἰς τὴν αὐτοῦ μόνου συντείνει ὠφέλειαν· προσεύχεσθαι δὲ καὶ

τῷ νοῦ, τουτέστι, τῇ διανοίᾳ, ὅπερ καὶ εἰς τὴν τῶν πλησίων εὐθάνει οἰκοδομήν, κατὰ τὴν ἐπάνω παραγραφὴν· καὶ ψάλλειν δὲ ὁμοίως. — Προσεύξομαι τῷ πνεύματι, καὶ ἐξῆς.] Πνεῦμα, τὸ πνευματικὸν χάρισμα καλεῖ· νοῦν δὲ, τὴν σαφένειαν καὶ ἐρμηνείαν τῶν λεγομένων. Λέγει δὲ, ὅτι προσήκει τὸν ἐτέρω γλώττῃ διαλεγόμενον, εἴτε ἐπὶ ψαλμωδίας, εἴτε ἐπὶ προσευχῆς, εἴτε ἐπὶ διδασκαλίας, ἢ αὐτὸν ἐρμηνεύειν καὶ νοεῖν τί λέγει εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀκουόντων, ἢ ἕτερον, τοῦτο ποιεῖν δυνάμενον, συνεργὸν τῆς διδασκαλίας παραλαμβάνεσθαι (Θεοδώρητου). — Τοῦτο δὲ λέγει· ὅτι σὺ, ψάλλων ἢ προσευχόμενος, ἐρμηνεύει καὶ σεαυτῷ τὰ λεγόμενα, καὶ τοῖς ἀκούουσί σου ὁμοίως, ἵνα εἰπωσι τὸ, Γένοιτο· ἐπεὶ ἄλλως οὐκ οἶδασι, τί λέγεις. Τοῦτο λέγει, Ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοῦ, τουτέστι, νοήσω, καὶ ἐρμηνεύσω καὶ τοῖς ἀκούουσιν. Ἐπει, ἐὰν εὐλογήσης τῷ πνεύματι.] Ἐὰν γὰρ μόνος σὺ ἐπίστασαι, φησί, τί εὐλογεῖς, ἤγουν, τί εὐχέσαι, καὶ ἡ σὴ ψυχὴ τοῦτο λέγει τῷ πνεύματι· οἱ δὲ λοιποὶ ἀγνοοῦσι, τῷ σέ μὴ εἰδέναι ἐρμηνεύσαι, ἤγουν, μὴ εἰδότα τὴν δύναμιν τῶν λεγομένων, ὃ εἰς ἰδιώτου τόπον τελῶν, οὐκ ἂν εἴπῃ τὸ, Ἀμήν, ἐπὶ τῇ σὴ εὐχῇ· μὴ εἰδὼς γὰρ, τί λαλεῖς, οὐδὲ γινώσκει, πότε δεῖ σοι τὸ, Ἀμήν, ὑπακοῦσαι. Τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου.] Ἰδιώτην λέγει, τὸν ἐν τῷ λαϊκῷ τάγματι τεταγμένον· ὅτι καὶ τοὺς ἕξω τῆς στρατείας οὕτω καλεῖν εἰώθασι. Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς.] Εἴτα καὶ τὸ ἀξιέπαινον φυλάττων τῷ χαρίσματι τῶν γλωσσῶν, φησί· Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλ' ὁ πλησίον οὐκ ὠφελεῖται. Πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν.] Εἴτα, ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τοῦτο εὐτελεῖν καὶ ὑποτιθέναι, ἤγουν μικρότερον ποιεῖν, τὸ τῶν γλωσσῶν χάρισμα, ὡς αὐτὸς αὐτὸ μὴ κεκτημένος, φησί· Πάντων ὑμῶν πλέον γλώσσαις λαλῶ· πλὴν τοῦτο λέγων, πρῶτον εὐχαρισεῖ τῷ θεῷ, δηλῶν, ὡς ἐκ τούτου ἔχει τὸ χάρισμα. Θελῶ πάντε λόγους διὰ τοῦ ρόος μου λαλῆσαι.] Τουτέστι, νοῶν αὐτὸς καὶ εἰδὼς ἃ

λέγω, καὶ ἐρμηνεύσαι δυνάμενος ταῦτα, καὶ τοῖς ἀκούουσιν ταφηνίσαι, ὅπως ὠφελῶνται. Ἡ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ.] Μὴ ἐσχίσων αὐτοὺς ἐρμηνεύσαι. Τότε γὰρ εἰς ἐμὲ μόνον ἡ ὠφέλεια περιίσταται.

- 20 Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν· ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιᾶζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε.  
21 Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· «Ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χεῖλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονται μου, λέγει Κύριος (α).»  
22 Ὅστε αἱ γλώσσαι εἰς σημεῖον εἰσιν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις· ἡ δὲ προφητεία, οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν.

Μετὰ τὸ δεῖξαι τὸ τῶν γλωσσῶν χάρισμα, ποῖον τί ἐστὶ, καὶ μείζονα τὴν προφητείαν, λοιπὸν πληκτικωτέρῳ χρῆται λόγῳ, καὶ ὀνειδίζει αὐτοῖς, ὡς παιδικὰ φρονοῦσι. Μὴ παιδία γίνεσθε, φησί· νηπιῶν γὰρ ἐστὶν ἀληθῶς τὸ τὰ μικρὰ θαυμάζειν, διὰ τὸ, τυχόν, ἐκπληκτικὰ εἶναι, οἷα εἰσι καὶ αἱ γλώσσαι· τῶν δὲ μεγάλων καταφρονεῖν, τουτέστι, τῆς προφητείας. Ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιᾶζετε, καὶ ἐξῆς.] Ὅταν πρόκειται ἀδικία τις, ἢ ἁμαρτία, τότε νηπιᾶζετε. Νηπιᾶζειν δὲ τῇ κακίᾳ ἐστὶ, τὸ μὴ εἰδέναι κακοποιεῖν, ἢ ἁμαρτάνειν, ἀλλ' ὥσπερ νήπιον ἄκακον εἶναι· ἡ δὲ τῶν φρενῶν τελειότης, καὶ κακίαν φεύγει, καὶ ἀρετὴν διώκει, καὶ τὰ μείζω καὶ ὠφελιμώτερα τῶν χαρισμάτων διακρίνειν οἶδεν. Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται.] Πάλιν συγκρίνει τὴν προφητείαν πρὸς τὰς γλώσσας, καὶ δείκνυσιν αὐτὴν ὑπερέχουσαν. Ἐν τῷ νόμῳ δὲ, λέγει, γέγραπται· καί· τοι Ἡσαΐας τοῦτό φησιν· ἀλλ' ὁ ἅγιος πᾶσαν τὴν Παλαιὰν, νόμον καλεῖ· τὴν δὲ μαρτυρίαν παράγει, ἡρέμα δεικνύς μὴ σφόδρα χρήσιμον εἶναι τὸ τῶν γλωσσῶν σημεῖον, διὰ τὸ καὶ ἀπίστοις γίνεσθαι. Καὶ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονται μου.] Τί

(α) Ἡσ. κη', 11. 12.

(TOM. Δ').

οὐν ἐλάλει, εἰ ἤδει μὴ ἀκουσθησόμενος; Ἵνα τὰ αὐτοῦ ποιήσῃ ὁ θεὸς, καὶ διὰ πάντων δείξῃ τὴν περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν, καὶ νικήσῃ ἐν τῷ κρῖνεσθαι αὐτὸν (α), καὶ ἀπαλλάξῃ πάσης ἀπολογίας.—Ἡ καὶ τὸ, Οὐδ' οὕτως εἰσακούσονται μου, ὡς πρὸς τὸ κοινὸν εἴρηται, καὶ τὸ μὴ πάντας εἰσακούσαι· ἐπεὶ ἐνι μηδὲ ἓνα εἰσακούσαι.—*Ὡστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖον εἰσιν.*] Ὁρᾷ, πῶς ὑποτίθῃσι τῇ προφητείᾳ τὰς γλώσσας; *Εἰς σημεῖον γάρ, εἰσι, φησί· τὸ δὲ σημεῖον ἐκπλήττει μὲν, οὐ πάντως δὲ διδάσκει καὶ ὠφελεῖ· ὁπότε καὶ βλάπτει πολλάκις, ὥσπερ ἡ ἀνευ ἑρμηνείας γλῶσσα, ὡς προῖὼν φησιν, ἔνθα λέγει, Οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μαίνεσθε; Οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις.*] Οἱ γὰρ πιστοὶ οὐ δέονται σημείων, ἥδη πιστοὶ ὄντες. *Ἡ δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν.*] Ἡ δὲ προφητεία, φησὶν, ὠφελεῖ τοὺς πιστοὺς· κατηχεῖ γὰρ αὐτούς· οὐκέτι δὲ καὶ τοὺς ἀπίστους, οἷον τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας, εἰ μὴ ὅτι προῖων λέγει, ὅτι καὶ αὐτοὺς ὠφελεῖ. Ἐλεγχόμενος γάρ, φησιν, ὁ ἄπιστος, καὶ ἀνακρινόμενος ὑπὸ πάντων, ἐρεῖ, ὅτι ὄντως ὁ θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστίν. Ὅρα, πόση διαφορὰ τῆς προφητείας! Αἱ μὲν γὰρ γλῶσσαι, γελᾷ τοὺς ἀπίστους ποιοῦσιν· ἐροῦσι γάρ, φησιν, *ὅτι μαίνεσθε*· ἡ δὲ προφητεία, τοὺς πιστοὺς μὲν πᾶσι τρόποις ὠφελεῖ, ἔστι δ' ὅτε καὶ τοὺς ἀπίστους ὠφελεῖ, τῷ ἐλέγχειν αὐτοὺς, καὶ παρασκευάζειν ἐπὶ πρόσωπον πίπτειν, καὶ προσκυνεῖν τῷ θεῷ· τοῦτο γὰρ προῖων λέγει. *Ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν, εἰς ὠφελειάν ἐστίν, ὃ ἐστὶ, διδαχὴν.*

- 23 Ἐάν οὖν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ ἰδιῶται,  
24 ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μαίνεσθε; Ἐάν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλθῃ δὲ τις ἄπιστος, ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων· καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερά

(α) Ψαλμ. κ', 6.

γίνεται· καὶ οὕτω πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, προσκυνήσῃ τῷ θεῷ, ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστί.

Ἡρέμα δεῖξαι θέλει, ὅτι καὶ ἀφορμὴ βλάβης ἐστὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις, ἐάν μὴ καὶ ἑρμηνείαν ἔχῃ. Τοῦτο δὲ λέγει, καθαιρῶν αὐτῶν τὸ φύσημα. Εἴτα, ἵνα μὴ δόξῃ τοῦ χαρίσματος κατηγορεῖν, ἐπάγει· Ἐάν εἰσέλθῃτε πάντες γλώσσαις λαλοῦντες· εἰσέλθωσι δὲ καὶ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μαίνεσθε; Καίτοι τῆς ἐκείνων ἰδιωτείας καὶ ἀπιστίας, οὐ τῆς χάριτος, τὸ ἐγκλημα, ὅμως ἀφορμὴ καὶ οὕτω βλάβης ἐστὶν ἰδιώταις καὶ ἀπίστοις, ὅπερ οὐχ εὐρήσεις ἐπὶ τῆς προφητείας. *Ἰδιῶται, ἢ ἄπιστοι.*] Ἰδιώτας ἐνταῦθα, τοὺς ἀμνηήτους ἐκάλεσε, καὶ διδάσκει, ὡς, οἱ μὴ συνιέντες τῶν λεγομένων, μεμνημένων περὶ αὐτῶν σχήσουσι δόξαν (Θεοδωρήτου). *Οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μαίνεσθε;*] Ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν γλώσσαις λαλοῦντες, δεικνυσιν αὐτοὺς εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόληψιν ἐκ τῶν γλωσσῶν βλαπτομένους. Ἐπόληψις γάρ, φησὶ, μαινομένων λαμβάνετε· ὁ ἐστὶ τῆς σπουδῆς ὑμῶν ἐναντίον καὶ τῆς ποιήσεως. *Ἐάν δὲ πάντες προφητεύωσιν, καὶ ἐξῆς.*] Ἐπὶ δὲ τῆς προφητείας, φησὶ, τὸ ἐναντίον συμβαίνει· αὕτη γὰρ καὶ τοὺς ἀναισχύντους τῶν ἀπίστων ἐφέλκεται, τῷ ἐλέγχειν αὐτοὺς καὶ ἀνακρίνειν, καὶ τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτῶν φανεροῦν. *Καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ.*] Τουτέστιν, ὃ ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἔχει, καὶ τὰ κατ' αὐτὰ, ἐναχθήσεται ἐν μέσῳ, καὶ φανερωθήσεται, καὶ οὕτω, διὰ τοῦ ἀνακρίνεσθαι δηλονότι, τὰ κρυπτὰ αὐτοῦ φανεροῦνται, καὶ πεσὼν προσκυνεῖ τῷ θεῷ. *Πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον.*] Τὸ γὰρ γινόμενον, καὶ τὸν σφόδρα ἀνάσχυοντον καταιδέσει, καὶ ποιήσει τὸν ἄπιστον, ἐπιγινώσκειν τὸν θεόν, πίπτοντα ἐπὶ πρόσωπον καὶ προσκυνοῦντα αὐτῷ, καὶ ὁμολογοῦντα, ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστίν.

- 26 Τί οὖν ἐστὶν, ἀδελφοί; Ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἱ-

27 κοδομήν γινέσθω. Εἴτε γλώσση τίς λαλεῖ, κατὰ  
 δύο, ἢ, τὸ πλεῖστον, τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος· καὶ εἰς  
 28 διερμηνεύετω. Ἐὰν δὲ μὴ ἢ διερμηνευτῆς, σιγά-  
 τω ἐν ἐκκλησίᾳ· ἐαυτῷ δὲ λαλεῖτω καὶ τῷ θεῷ.

Τί οὖν, φησί, ποιητέον ὑμῖν; Ἰδοὺ γὰρ ἀνηκόατε τὰς τῶν  
 χαρισμάτων διαφοράς. Καὶ λοιπὸν λέγει· Ἐκαστος ὑμῶν εἴτε  
 ψαλμὸν ἔχει· (ἀπὸ γὰρ χαρίσματος καὶ ψαλμοὺς ἐποιοῦν)  
 εἴτε διδαχὴν ἔχει· (οἷον, εἰ δύναται διδάσκει καὶ ὠφελεῖσαι)  
 εἴτε προφητεῖαν· (τοῦτο γὰρ ἢ ἀποκάλυψις)· εἴτε γλώσσαν  
 ἔχει· (καλῶς δὲ καὶ τῶν γλωσσῶν ἐμνήσθη· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὰς  
 ἐν τοῖς προλαβοῦσι σφόδρα καθεῖλε, νῦν καὶ αὐτῶν ἐμνήσθη·  
 ἐπεὶ ἐδοξεν ἂν μὴδὲ εἶδος εἶναι χαρίσματος τὸ τῶν γλωσσῶν)  
 εἴτε ἐρμηνείαν ἔχει, καὶ δύναται τὰς γλώσσας ἐρμηνεύειν, πρὸς  
 ἐν τέλος πάντα ὁράτω, τὸ οἰκοδομεῖν τὴν ἐκκλησίαν. Ὡς ἂν  
 εἰ ἔλεγε· Πάντα, ὅσα ἂν εἴπον χαρίσματα, ψαλμὸν, διδαχὴν,  
 ἀποκάλυψιν, ἤγουν, προφητεῖαν, γλώσσαν, ἐρμηνείαν, εἰς ὠφέλειαν  
 ἔστωσαν τοῦ λαοῦ καὶ οἰκοδομήν. Κατὰ δύο, ἢ, τὸ πλεῖστον,  
 τρεῖς.] Οὐ κωλύω, φησί, τὸ γλώσση λαλεῖν, ἀλλὰ τὸ χωρὶς ἐρ-  
 μηνέως. Μὴ οὖν πολλοὶ λαλεῖτε γλώσση, μὴδὲ συγκεχυμένως, ἵνα  
 μὴ ἀκαταστασία γίνηται· ἀλλὰ δύο, ἢ τρεῖς τὸ πλεῖστον, καὶ  
 ἀνὰ μέρος, τουτέστιν, ἐκ διαδοχῆς, ἥτοι, εἰς ἀφ' ἑνός, λαλεῖτω,  
 καὶ διερμηνεύετω ἕτερος. Ἐὰν δὲ μὴ ἢ διερμηνευτῆς.] Ἐὰν μὴ  
 ἔχη ἐρμηνευτὴν, ἐν ἐκκλησίᾳ μὴ λαλεῖτω, ἵνα μὴ δοκῇ βάρ-  
 βαρος, ἀσύνητα καὶ ἀδιανόητα φθεγγόμενος τοῖς πολλοῖς.  
 Ἐὰν δὲ οὕτως εἴη κενόδοξος, ὥστε μὴ ἀνέχεσθαι σιγᾶν, ἐαυ-  
 τῷ λαλεῖτω καὶ τῷ θεῷ.] Τὸ, ἐαυτῷ λαλεῖτω, οὐκ ἔστιν  
 ἐπιτρέποντος, ἀλλ' οὐδὲ κωλύοντος. Ὡς εἰ ἔλεγεν· Εἰ μὴ ἔχει  
 ἐρμηνευτὴν, σιγάτω· εἰ δὲ μὴ καρτερεῖ σιγᾶν· (τοῦτο δὲ  
 κατηγορίας ἐστίν·) ἐαυτῷ λαλεῖτω καὶ τῷ θεῷ, τουτέστιν,  
 ἀψοφητὶ καὶ ἡρέμα καθ' ἑαυτὸν, ὡς θεὸν μόνον ἀκούειν, οὐ  
 μὴν ἀνθρώπους. Ὅρα δὲ, πῶς ἐν τῷ δοκεῖν ἐπιτρέπειν,  
 ἀποτρέπει.

29 Προφηταὶ δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλεῖτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι  
 30 διακρινέτωσαν· ἐὰν δὲ ἄλλω ἀποκαλυφθῇ καθη-  
 31 μένῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω. Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα  
 πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μαθηθῶσι, καὶ  
 32 πάντες παρακαλῶνται. Καὶ πνεύματα προφητῶν  
 33 προφήταις ὑποτάσσεται· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀκαταστα-  
 σίας ὁ θεὸς, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκ-  
 κλησίαις τῶν ἁγίων.

Ἦσαν ἐν τοῖς προφήταις καὶ μάντις λαμβάνοντες· διὸ φησι·  
 Δύο, ἢ τρεῖς λαλεῖτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν· του-  
 τέστι, διακρινέτωσαν τούτους οἱ ἄλλοι, μὴ που τίς μάντις προ-  
 φητεῖ εἶναι ὑποκρίνεται. Διὰ τοῦτο δὲ δύο, ἢ τρεῖς προφητεύ-  
 ειν κελεύει, ἵνα μὴ διὰ τὸ πλῆθος λάθωσιν οἱ μάντις. Ἐὰν  
 δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ.] Εὐταξίαν ἐνταῦθα καὶ  
 ταπεινοφροσύνην διδάσκει. Εἰ σοῦ, φησι, προφητεύοντος, ἄλ-  
 λον ἐκίνησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, σὺ σίγα, ἵνα μὴ, τῶν δύο  
 ἅμα προφητεύοντων, σύγχυσις γένηται· διὰ τοῦτο γὰρ, φησι,  
 σοῦ προφητεύοντος, ἄλλος ἐνεπνεύσθη, βουλομένου τοῦ πνεύ-  
 ματος καὶ δι' ἐκείνου λεχθῆναι τι. Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα  
 πάντες προφητεύειν.] Ἐπειδὴ δὲ τὸν πρῶτον σιγᾶν ἐκέλευσε,  
 παραμυθεῖται αὐτόν. Μὴ δυσχεράνης, φησί, σιγᾶν κελεύόμενος·  
 δύνη γὰρ καὶ σὺ καὶ ἄλλος προφητεύειν, ἤγουν, πάντες, εἰ  
 εἰς, εἰς προφητεύῃ· τουτέστιν, οὐκ ἐκλείψει ὁ καιρὸς, ἵνα  
 πάντες, οἱ τὴν ἐκκλησίαν πληροῦντες, καὶ μαθηθῶσι, καὶ  
 εἰς πίστιν παρακαλῶνται καὶ ὁδηγῶνται. Οὐ γὰρ ἐνὶ μόνῳ  
 περικλείεται τὸ χάρισμα· ἀλλὰ πρὸς πάντας δίδεται· ἵνα  
 πᾶσα ἡ ἐκκλησία μαθηθῇ, καὶ παράκλησιν πρὸς ἀρετὴν δέχη-  
 τα. Καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται.]  
 Πνεύματα προφητῶν φησὶν, αὐτὸ τὸ πνευματικὸν χάρισμα.  
 Ἔπειτα, ἵνα μὴ λέγῃ τίς· Καὶ πῶς σιγᾶν δύναμαι; αὐτὸ γὰρ  
 τὸ ἐπιπλέον ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐκόντα καὶ ἄκοντα ἀνγκάζει  
 λαλεῖν· οὐχ οὕτω, φησὶν· ὑποτέτακται γὰρ τῷ προφήτῃ τὸ

χάρισμα<sup>α</sup> τουτέστιν, ἐν αὐτῷ ἐστι καὶ λαλεῖν καὶ σιωπᾶν. Οὐχ οὕτω δὲ οἱ μάντιες· ἐκεῖνοι γὰρ μετὰ τὴν παρ' αὐτοῖς ἐνθουσίασιν, καὶ ἄκοντες, οἷα δαιμονῶντες, λαλοῦσιν ἃ οὐ βούλονται. Εἰ τοίνυν τὸ χάρισμα τοῖς προφήταις ὑποτέτακται, πῶς οὐκ ἄτοπον ὑμᾶς μὴ ὑποτάσσεσθαι τῷ κοινῇ συμφέροντι, ἵνα, ὅταν ᾗ καιρὸς σιωπῆς, σιωπᾶτε; Οὐ γὰρ ἐστὶν ἀκαταστασίας ὁ θεός.] Εἴτα δείκνυσιν, ὅτι καὶ τῷ θεῷ τοῦτο δοκεῖ, τὸ τὸν πρῶτον σιγᾶν· ἐπεὶ ὁ θεός, φησιν, οὐκ ἔστι θεός ἀκαταστασίας καὶ συγχύσεως, (ἥτις ἐκ τοῦ μὴ σιγᾶν, ἀλλὰ πάντας προφητεύειν, γίνεται) ἀλλ' εἰρήνης· οὗτος δὲ ὁ τῆς εἰρήνης νόμος, ἐν πάσαις ἐστὶ ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. Καλῶς δὲ φησι, πᾶν ἅγιον· ἐπειδὴ καὶ Ἑλλήνων ἦσαν ἐκκλησίαι, καὶ Ἰουδαίων, καὶ λοιπῶν ἀπίστων.

- 34 Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν  
οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτά-  
35 σσεσθαι, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν· αἰσχρὸν γὰρ ἐστὶ γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν.  
36 Ἡ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν;

Πάντοθεν τὴν ἡσυχίαν νομοθετήσας, ἐκ τοῦ μὴ πλείους τῶν τριῶν γλώσσαις λαλεῖν, καὶ ταῦτα ἀνὰ μέρος, τουτέστιν, εἰς ἀφ' ἑνὸς, καὶ ἐκ τοῦ, τὸν πρῶτον προφητεύοντα, τῷ δευτέρῳ παραχωρεῖν, ἵνα μὴ, πολλῶν ὁμοῦ προφητεύοντων, καὶ σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία ἐκ τούτου εἴη, ἦλθε λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὴν τῶν γυναικῶν ἀκαιρον φλυαρίαν. Αἱ γυναῖκες σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται· ἥγουν, οὐκ ἀπονενέμνηται αὐταῖς λαλεῖν (α). Καὶ οὐκ εἶπε μόνον σιγᾶν, ἀλλὰ καὶ ὑποτάσσεσθαι, ὃ πλέον ἐστὶ τῆς σιωπῆς· ἡ γὰρ ὑποταγὴ τὴν μετὰ φόβου σιγὴν δηλοῖ, ὡς ἐπὶ δουρίδων τινῶν γίνεται. Καθὼς καὶ ὁ νόμος

(α) Α' Τιμοθ. Β', 12.

λέγει.] Νόμον τὸ τῆς Γενέσεως βιβλίον λέγει. Τί δὲ ὁ νόμος λέγει; «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστρόφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει (α).» Εἰ οὖν τῷ ἀνδρὶ ὑποτάσσεσθαι ἐρίσθη, πολλῶ μᾶλλον τοῖς πνευματικοῖς διδασκάλοις καὶ τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας πληρώματι. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν.] Εἰ οὖν μὴ λαλοῦσιν, εἴποι τις ἄν, πῶς μάθοιεν τὰ ἀγνοούμενα; Ἐν οἴκῳ, φησί, παρὰ τῶν ἀνδρῶν μαθησάμεν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐκεῖνας κοσμίας ποιεῖ, καὶ τοὺς ἄνδρας προσεκτικωτέρους, εἰδότες, ὅτι παρὰ τῶν γυναικῶν ἐρωτηθήσονται περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γραφῶν καὶ δογμάτων. Σημείωσαι δὲ, ὅτι οὐδὲ περὶ τῶν χρησίμων αὐταῖς ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν ἐπέτρεψεν. Αἰσχρὸν γὰρ ἐστὶ γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν.] Εἴτα, ἐπειδὴ, ὡς εἶκός, καὶ ἐνεκαλλωπίζοντο αἱ γυναῖκες ἐπὶ ταῖς δῆθεν πνευματικαῖς ἐν ἐκκλησίᾳ ὑμιλίαις, δι' ἀποφάνσεως αὐτὸ ἀναιρεῖ, λέγων, ὅτι αἰσχρὸν ἐστίν. Ἡ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξῆλθεν; [Ὡς πρὸς τινὰς ἀντιλέγοντας αὐτῷ ὁ λόγος ἐσχημάτισται. Τί γὰρ, φησὶν, ἐναντιώσθε, καὶ οὐχ ἡγείσθε καλῶς ἔχειν τὸ σιγᾶν ἐν ἐκκλησίᾳ τὰς γυναῖκας; μὴ ὑμεῖς μόνον ἐστέ πιστοὶ ἐν κόσμῳ, μὴ ὑμεῖς ἐστέ διδασκαλοὶ, καὶ ἀφ' ὑμῶν ἐξῆλθε τὸ κήρυγμα εἰς τοὺς λοιπούς; τοῦτο γὰρ λέγει· Ἡ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξῆλθεν. Οὔτε μόνον ἐστέ, φησι, πιστοὶ, οὔτε πρῶτοι. Δεῖ οὖν τὰ τῇ οἰκουμένῃ δοκοῦντα, καὶ παρ' ὑμῶν κρατεῖν.

- 37 Εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι, ἢ πνευματικὸς, ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι τοῦ Κυρίου εἰσὶν ἐν-  
38 τολαί· εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. Ὡς τε, ἀδελφοί,  
39 ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις  
40 μὴ κωλύετε. Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.

Πολλὰ ὡς διδάξας τὸ, δεῖν τὰς γυναῖκας σιγᾶν, νῦν καὶ τοῦτο προστίθισιν, ὅτι καὶ τῷ θεῷ τοῦτο δοκεῖ. Εἴ τις γὰρ,

(α) Γένεσ. Γ', 16.

ρησιν, ἡ προφήτης ἐστὶ παρ' ὑμῖν, ἡ ἄλλο πνευματικὸν ἔχει χάρισμα εἰς τὸ εἰδέναι τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα, ἵστω, ὅτι θεοῦ εἰσιν ἐντολαὶ ἃ γράφω, καὶ οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ πρὸς ταῦτα κινουμαι. *Εἰ δέ τις ἀγνοεῖ*, ὅτι θεοῦ εἰσὶν ἐντολαὶ, ἀγνοεῖται· τουτέστιν· Ἐγὼ εἶπον, καὶ ὁ θέλων, πειθέσθω· ὁ δὲ μὴ θέλων, ὁ θέλει ποιεῖτω. Τὸ δὲ ταῦτα λέγειν, σημεῖον ἐστὶν ἀνδρὸς οὐ τὰ ἑαυτοῦ πέντως βουλομένου σῆσαι, ἀλλὰ τὸ κοινῇ συμφέρον σκοποῦντος. Τὸ δὲ τοιοῦτον σχῆμα τοῦ λόγου ποιεῖν εἶωθεν ὁ Παῦλος, ἐνθα οὐ μέγα ἐστὶ τὸ γινόμενον πλημμέλημα· τί γὰρ μέγα τὸ ἀγνοεῖν αὐτοὺς, ὅτι θεοῦ εἰσὶν ἐντολαὶ τὸ σιγᾶν τὰ γυναῖκες; *Ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν.*] Πάλιν ἐπανήλθεν, ὅθεν ἐξῆλθε, καὶ μεῖζονα δείκνυσι τὴν προφητείαν ἐν τῷ εἰπεῖν, *Ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν*· ἥτονα δὲ τὴν τῶν γλωσσῶν χάριν· τὸ γὰρ λαλεῖν, φησι, γλώσσαις μὴ κωλύετε. Εἴτα ἐπανακεφαλαιοῦται τὰ πρῶτα. *Πάντα*, φησὶν, *εὐσχημένως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω*. Ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν οἱ γλώσσαις λαλοῦντες, δύο ἢ τρεῖς λαλώσι, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ οἱ προφητῶνται ἀλλήλοις παραχωρῶσι, καὶ αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίᾳ σιωπῶσιν.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ ἀναστάσεως σωμάτων καθολικῆς· ἐν ᾧ, περὶ τῆς ἐν Χριστῷ διορθώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως· ὁμοιώσις τῶν ἀνισταμένων πρὸς τὰ ἀναφυόμενα σπέρματα· περὶ τῆς εἰς δόξαν καὶ δύναμιν ἀλλαγῆς.

ΚΕΦ. XV, 1 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε,

2 ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε, δι' οὗ καὶ σώζεσθε, (τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε)· ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύσατε.

Εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως ἔρχεται λόγον· [ὅς ἐστι τὸ κεφάλαιον τῆς ἡμετέρας πίστεως· εἰ γὰρ οὐκ ἐστὶν ἀνάστασις, οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἠγέρθη· εἰ δὲ οὐκ ἠγέρθη, οὐδὲ ἐσαρκώθη· καὶ οὕτως οἴχεται ἡ πᾶσα ἡμῶν πίστις. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἐχώλεσε παρὰ Κορινθίους ἡ ἀνάστασις· (οἱ γὰρ ἔξω σοφοὶ πάντα ἂν κατεδέξαντο, ἢ τὴν ἀνάστασιν)· περὶ τούτου ἀγωνίζεται ὁ Παῦλος. Σαφώτατα δὲ ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τῶν ἥδη αὐτοῖς πιστευθέντων (1).] Λέγει δὲ, ὅτι οὐδὲν ξένον ὑμῖν ἐσθ'· ἀλλὰ τὸ ᾗδ' ἡ γνωρισθὲν ὑμῖν, εἰς λήθην δὲ ἐλθόν, τοῦτο γνωρίζω ὑμῖν, οἷον, ἐπαναμιμνήσκω. Ἀδελφοὺς δὲ καλέσας αὐτοὺς, ὁμοῦ μὲν αὐτοὺς καταπαύνει, ὁμοῦ δὲ καὶ ὅθεν ἀδελφοὶ γεγονόταμεν ἀναμιμνήσκει· διὰ γὰρ τὴν ἐνσαρκον τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πάντες ἀδελφοὶ γεγονόταμεν. *Εὐαγγέλιον* δὲ εἰπὼν, τῶν μυρίων ἀγαθῶν ἀνέμνησεν, ὧν ἀπελεύσαμεν διὰ τῆς ἐνσαρκου παρουσίας καὶ τῆς ἀναστάσεως. *Ὁ καὶ παρελάβετε.*] Οὐκ εἶπεν, ὃ ἠκούσατε, ἀλλ', ὃ παρελάβετε, οἷον, ὥς περ τινα παρακατήκην. Οὐ λόγῳ γὰρ μόνον παρελήφεσαν, ἀλλὰ καὶ διὰ σημείων καὶ ποικίλων δυνάμεων. *Ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε.*] Ὁρα τὴν σοφίαν Παύλου! Ἐσαλεύοντο οὗτοι· καὶ ὁμοῦς ἐστάναι αὐτοὺς λέγει, ἔκων ἐν τούτῳ προσπειλούμενος ἀγνοεῖν, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους αὐτοὺς ποιήσῃ. Εἴτα τοῦ ἐστάναι τὸ κέρδος τιθέμενος, δι' οὗ, εὐαγγελίου, ἐστηκότες, φησὶ, καὶ σώζεσθε. *Τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε.*] Ὡσαυτὶ αὐτῶν σαφηνεῖαν μόνον ζητούντων, οὐ μὴν ἀμφιβαλόντων περὶ τὴν ἀνάστασιν, οὕτω λέγει· *Τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν*· τουτέστι, ποίῳ τρόπῳ ἡ ἀνάστασις ἐλέχθη γίνεσθαι. Ὡς εἰ ἔλεγε· Περὶ μὲν τοῦ δόγματος, οὐκ ἂν φαίην

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου.



ὑμᾶς ἀμφιβάλλειν, τὸν δὲ τούτου ζητεῖν λόγον. Ὁθεν, φησὶ, τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον ὑμᾶς ὑπομιμνήσκω, ποίῳ τρόπῳ ἐλέχθη γίνεσθαι ταύτην. Εἴτα, ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ἐστήκατε, ἵνα μὴ βραθύμους αὐτοὺς ἐργάσῃται, μαρτυρῶν αὐτοῖς τὸ ἐστάναι, φησὶν· εἰ κατέχετε· κατέχετε δὲ πάντως, ἐκτὸς εἰμὴ εἰκὴ ἐπιστεύσατε. Ἐκτὸς γὰρ τοῦ κατέχειν τὸ περὶ ἀναστάσεως δόγμα, εἰκὴ ἐπιστεύσατε, ἤγουν, ματαίως. **ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ.** Ἀναμιμνήσκω ὑμῖν, ποίῳ τρόπῳ ἐδηλώθη ὑμῖν ὁ λόγος τῆς ἀναστάσεως, εἰ κατέχετε τούτον τὸν λόγον τῆς ἀναστάσεως· ἐκτὸς γὰρ τούτου τοῦ δόγματος εἰ κατέχετε, εἰκὴ ἐπιστεύσατε· εἰ δὲ ἐκτὸς τούτου ἐστὲ, εἰς μάτην ὁ κόπος ὑμῶν, ὡς τοῦ κεφαλαίου τῆς πίστεως ἐν τούτῳ ὑπάρχοντος.

- 3 Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον· ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς· καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται  
5 τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς γραφάς· καὶ ὅτι ὥφθη  
6 Κηφᾶ, εἴτα τοῖς δώδεκα. Ἐπειτα ὥφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους  
7 μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν. Ἐπειτα ὥφθη Ἰακώβῳ· εἴτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν.

**Μέγα** ὃν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγμα· οἰοεὶ γὰρ θεμελιὸς ἐστὶ πάσης τῆς πίστεως· ἐν πρώτοις ὑμῖν αὐτὸ παρέδωκά, φησὶ· καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ παρὰ Χριστοῦ αὐτὸ περιέληφα. Οὐδὲν οὖν ἴδιον εἶπον ὑμῖν ἐν πρώτοις. Ὡσπερ οὖν ἐγὼ κατέχω αὐτὸ, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε κατέχειν. Τοιγαροῦν αὐτὸ περιελήφτες, νῦν ἀμφιβάλλειν οὐκ ὀφείλετε διὰ τὸν χρόνον. **Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν.** Οὐκ εὐθέως εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἦλθε λόγον· ἀλλ' ἄνωθεν αὐτὸν κατασκευάζει. Χριστός, φησιν, ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἵνα ἡμᾶς, τεθανατωμένους ταῖς ἁμαρτίαις, ζωοποιήσῃ (α).

(α) Ῥωμ. Α', 25.

**Κατὰ τὰς γραφάς.** Οὐδὲν ξένον γέγονεν· ἄνωθεν γὰρ τοῦτο προεῖρητο καὶ προτετετύπωτο. **Καὶ ὅτι ἐτάφη.** Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, κατὰ τὰς γραφάς. Ἀληθὴ δὲ τὸν θάνατον δεῖξαι θέλων, καὶ οὐ φαντασίᾳ, ὡς τισι δοκεῖ τῶν αἰρετικῶν, τὸ, ἐτάφη, προσέθηκε· βεβαίως γὰρ ἡ ταφή τοῦ θανάτου. Καὶ Μανιχαῖοι δὲ καταισχύνονται οἱ λέγοντες, ὅτι ὁ Παῦλος θάνατον λέγει τὰς ἁμαρτίας, καὶ ἀνάστασιν, τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν· οὐ μὴν, φασί, κατ' ἀλήθειαν ἀπέθανε (1). Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς γραφάς· Πάλιν τὸ, κατὰ τὰς γραφάς, προσέθηκε, διὰ τὰ πολλοὺς ἀθέους ἀμφιβάλλειν περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. **Καὶ ὅτι ὥφθη Κηφᾶ.** Καίτοι τὸ εὐαγγέλιον φησὶ, πρώτη τὸν Χριστὸν ὤφθαι τῇ Μαρίᾳ (α)· ἀλλ' ἐν ἀνδράσι, πρώτῳ ὤφθη τῷ Πέτρῳ, ἅτε προύχοντι τοῦ θιασπειοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν. **Εἴτα τοῖς δώδεκα.** Καίτοι ὁ Ματθαῖος μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἀντεῖσθήθη ἀντὶ τοῦ Ἰούδα, πῶς οὖν λέγει, **Εἴτα τοῖς δώδεκα;** Λέγομεν οὖν, ὅτι ἡ γραφικὸν ἐστὶ σφάλμα, ἢ ὅτι τῷ προγνωστικῷ ὀφθαλμῷ ὁ Κύριος εἰδώς, ὅτι συναριθμηθήσεται τοῖς ἑνδεκα, ὥφθη καὶ αὐτῷ, ἵνα μηδὲ ἐν τούτῳ ἔλαττον ἔχη τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. Τοιοῦτόν τι παραδηλοῖ καὶ ὁ Ἰωάννης, μηδαμῶς μὲν λέγων, ὅτι ὥφθη τοῖς ἑνδεκα· ἀλλὰ περὶ τοῦ Θωμᾶ διαλεγόμενος, εἶπε· **Θωμᾶς δὲ, εἰς ἐκ τῶν δώδεκα (β).** Μᾶλλον γὰρ εἴπομεν ἂν, ὅτι τὸν Ματθαῖον συνέταξεν ἡ χά-

(1) Ἀπέθανε γὰρ ὁ Χριστός· ποῦν θάνατον; σωματικὸν πάντως· οὐ γὰρ δὴ τὸν ἐν ἁμαρτίας ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν (Ἦσ. ΝΓ', 9). Εἰ δὲ καὶ ἀνασχυντοῖεν, λέγοντες, ὅτι τὸν ἐν ἁμαρτίας θάνατον ἀπέθανε καὶ αὐτός· πῶς φησιν, ὅτι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν; Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἁμαρτωλὸς ἦν, πῶς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἀπέθανεν; Ἀλλὰ καὶ τῷ, κατὰ τὰς γραφάς, εἰπεῖν, ἐντρέπει σαφέστατα τούτους. Πανταχοῦ γὰρ αἱ γραφαὶ τοῦτον τὸν σωματικὸν θάνατον τῷ Χριστῷ προσμαρτυροῦσιν· Ἠρῶ ξαν γὰρ, φησὶ, χεῖράς μου, καὶ πόδας μου (Ψαλμ. ΝΑ', 18)· καὶ· Ὁψονταί εἰς ἐν ἐξ ἐκείνων (Ζαχ. ΙΒ', 10)· καὶ· Ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· καὶ· Ἰπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤκει εἰς θάνατον (Ἦσ.· ΝΓ', 5. 6). Θεοφύλακτος.

(α) Ματ. ΙΓ', 9.

(β) Ἰωαν. Κ', 24.

εις κατὰ πρόγνωσιν τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, ἢ τὸν Ἰούδα· πάλιν συνέταξε μετὰ τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ἀγχόνην (1). Ἐπὶ πεντακοσίους ἀδελφοὺς.] Τὸ, ἐπάνω, οἱ μὲν φασιν εἰρηκεῖναι, οἷον, Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα αὐτοῖς καὶ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ δεῖξῃ· ἄλλοι δὲ, ἀντὶ τοῦ, πλείουσιν, ἡρμήνευσαν, τουτέστι, πλείοσι τῶν πεντακοσίων. Ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι.] ἔχω, φησὶν, ἔτι ζώντας μάρτυρας. Τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν.] Διὰ τῆς τοῦ, ἐκοιμήθησαν, λέξεως ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως προκαταβάλλεται· ὁ γὰρ κοιμώμενος, καὶ ἀνίσταται. Ὡς φησὶ Ἰακώβω.] Τῷ ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου, τῷ χρηματίσαντι πρῶτῳ ἐπισκόπῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Εἴτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν.] Ἦσαν γὰρ καὶ ἄλλοι ἀπόστολοι ἐκ τῶν μαθητῶν κατὰ μίμησιν τῶν δώδεκα, οἷος ἦν ὁ Παῦλος καὶ Βαρνάβης καὶ Θεοδόσιος.

- 8 Ἐσχατον δὲ πάντων, ὥσπερ εἰς τῷ (2) ἐκτρώματι,  
9 ὥσθι καὶ μοί. (Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων· ὃς οὐκ εἰμι ἱκανὸς, καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ.  
10 Χάριτι δὲ θεοῦ εἰμί, ὃ εἰμι· καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ, ἡ εἰς ἐμέ, οὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσώτερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ἡ σὺν ἐμοί.) Εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτω κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε.

Ταπεινοφροσύνης μὲν τὸ ῥῆμα· πλὴν οὐ διὰ τοῦτο ἐλάττων τινὸς ὁ Παῦλος, ὅτι ἐσχάτῳ αὐτῷ ὤφθη. Οὕτε γὰρ Ἰάκωβος ἐλάττων ἦν τῶν πεντακοσίων· ἐπειδὴ ὕστερον ἐκείνων ὤφθη αὐτῷ. Πλὴν καὶ οἰκονομικῶς ἑαυτὸν ἐξυψεύλλει, ἵνα, ὅταν εἴπῃ τὸ μέγα ῥῆμα ἐκεῖνο, τὸ, Περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα, μὴ ἀπιστηθῇ. Ὡς περὶ τῷ ἐκτρώματι.] Ἔστι δὲ

ἐκτρώμα, τὸ ἀτελεσφόρητον, ἤγουν, τὸ ἀτελὲς ἐμβρυον, τὸ ἀμορφον, τὸ ἐξάμβλωμα καὶ ἀμβλωθρίδιον. Ἐνταῦθα καὶ ὁ ἐν πᾶσι τέλειος Παῦλος, ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικαῦτος, ὡς μὴ μορφωθείς ἐξ ἀρχῆς τῇ κατὰ Χριστὸν πίστει, ἐκτρώμα φησὶν ἑαυτὸν διὰ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολῆς (1). Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων.] Δοιὸν ἀποφαίνεται καὶ περὶ ἑαυτοῦ. Ὅρα δὲ! οὐκ εἶπε μόνον τῶν δώδεκα, ἀλλὰ πάντων τῶν ἀποστόλων. Εἴτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν· διότι, φησὶν, ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ. Χάριτι δὲ θεοῦ εἰμί, ὃ εἰμι.] Ὅρα εὐγνωμοσύνην! Τὰ μὲν ἀμαρτήματα, ἑαυτῷ καταλογίζεται· τὰ δὲ κατόρθωματα, τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ ἀνατίθησι. Καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ, ἡ εἰς ἐμέ, οὐ κενὴ ἐγενήθη.] Καὶ τοῦτο μεθ' ὑποστολῆς εἶπεν. Οὐ γὰρ εἶπεν· Ἄξια τῆς χάριτος ἐπραξα· ἀλλ', οὐ ματαία, φησὶν, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ εὐρέθη ἐν ἐμοί. Πῶς; Ὅτι πάντων, φησὶ, τῶν ἀποστόλων περισσώτερον ἐκοπίασα. Ὅρα δὲ καὶ ὧδε, πῶς ὑφειμένως αὐτὸ τέθεικεν! Οὐ γὰρ εἶπεν· ἡγωνισάμην, ἢ ἐκήρυξα, ἢ ἐκινδύνευσα, ἀλλ', ἐκοπίασα, ταύτῃ τῇ λέξει τὸ περὶ ἑαυτοῦ ἐγκώμιον ὑποτεινόμενος. Ὅμως ἐπὶ ταῦτα τὰ ῥήματα ἐξ ἀνάγκης ἦλθε, διὰ τὸ ἀξιόπιστον δηλαδὴ φανῆναι· δεῖ γὰρ τὸν διδασκαλὸν ἀξιόπιστον εἶναι. Οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ἡ σὺν ἐμοί.] Εἴτα ὥσπερ δειλιάσας, μὴ αὐτῷ τὸ κατόρθωμα λογισθῇ, ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν αὐτὸ ἀνατίθησιν. Καὶ τὸ κοπιᾶσαι δὲ αὐτό, φησι, τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἐστίν, οὐκ ἐμὸν κατόρθωμα. Εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι.] Εἴτε ἐγὼ ἐκοπίασα πλέον, εἴτε ἐκεῖνοι, περὶ γούν τὸ κήρυγμα ὁμοφωνοῦμεν, φησὶν, ἅπαντες. Καὶ οὐκ εἶπεν· Εἰ μὴ ἐμοὶ πιστεύητε, ἐκείνοις πείσθητε· ἐξηυτέλιζε γὰρ ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἀξιόπιστον μάρτυρα τῆς ἀληθείας ἑαυτὸν ἀπέ-

(1) Εἶπεν· Εἴτα τοῖς δώδεκα, ἂν καὶ ὁ μὲν Ἰούδας ἦν ἡδὴ τεθνηκώς, ὁ δὲ Θωμᾶς, ἀπὸν διότι ἐκ δώδεκα ἦν ἐξ ἀρχῆς συγκαταλεγμένος ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων. (2) Πρὸς τῷ Χρυσοστόμῳ Τομ. Ι. Σελ. 356. C. γράφεται, ὥς περὶ τῆς, ζῶν, τινί. Οὕτως εὐρίσκεται γεγραμμένον καὶ ἐν πολλοῖς χειρογράφοις.

(α) «Ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτὸς ἀνάξιον ἑαυτὸν τοῦ εἶναι ἀπόστολον λέγει, καὶ ἀπόβλητον, οὕτως ἑαυτὸν ἀνόμασεν, ὡς ἀτελεσφόρητον κατὰ γὰρ τὸ τοῦ ἀποστόλου ἀξίωμα. Τινὲς δὲ τὸ ὕστερον γέννημα, ἐκτρώμα ἐνόησαν· διότι καὶ αὐτὸς ἐσχάτος τῶν ἀποστόλων.» Θεοφύλακτος.

φαινε·ν· ἀλλὰ τί λέγει; Συμφωνοῦμεν ἅπαντες. Καὶ τῷ εἰπεῖν δὲ, *Κηρύσσομεν*, τὸ ἀληθές τῶν λεγομένων παρίστησιν. Οὐ γὰρ ἐν παραβύστω, φησί, καὶ ἐν γωνίᾳ λαλοῦμεν περὶ τούτων, ἀλλὰ φανερώς, καὶ ἕως ἄρτι· τοῦτο γὰρ τὸ, *κηρύσσομεν*. Καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε.] Μετὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὴν τὴν ἐκείνων πίστιν καλεῖ μάρτυρα τῆς ἀληθείας. Οὐ γὰρ ἂν ἀπλῶς, φησιν, ἐπιστεύσατε λόγοις, ἐφυσμένοις καὶ ἀπατηλοῖς, εἰ μὴ ἐπίσθητε, ἀληθῆ εἶναι τὰ κηρυσσόμενα.

- 12 Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν  
13 οὐκ ἔστιν; Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ  
14 Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ  
15 πίστις ὑμῶν. Εὕρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ· ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστόν, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται.

Ἀριστα συλλογίζεται. Ἀποδείξας γὰρ πρότερον, ὅτι Χριστὸς ἐγήγερται, καὶ ὅτι οὕτω κηρύσσεται παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων· ἐκ τῆς τούτου ἐγέρσεως καὶ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν κατασκευάζει, ὡς ἐπομένου πάντοτε καὶ πάντως τοῦ θλου τῷ μέρει, καὶ τῇ κεφαλῇ, τοῦ λοιποῦ σώματος. *Πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν.*] Ὁρα, πῶς οὐ κατὰ πάντων ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, ἵνα μὴ ἀναισχυνοτέρους αὐτοὺς ἐργάσῃται· ἀλλὰ, *τινές, φησι, λέγουσιν*. Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν.] Ἴνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς ἐγήγερται, οὐ μὴν δὲ ἔσται καὶ καθολικὴ ἀνάστασις, ἐκ τοῦ ἐναντίου κατασκευάζει αὐτὸ, καὶ φησιν· Εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· ἐκάτερον γὰρ ἐκατέρου κατασκευαστικὸν καὶ ἀποδεικτικὸν τυγχάνει. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἀνέστη, εἰ μὴ ἐμελλεν ἡμῶν ἀπαρχὴ εἶναι; Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται.] Οὐκ εἶπεν, Οὐκ ἐσαρκώθη, ἀλλ', Οὐκ ἐγήγερται, δεικνύς καὶ τὴν σάρκα-

σιν τῇ ἀναστάσει συνήφθαι· καὶ διὰ τοῦτο σεσαρκῶσθαι αὐτὸν, ἵνα τὴν ἀνάστασιν κατορθώσῃ. *Κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν.*] Ὡσεὶ εἶπεν· Ἄπαντα ἀπόλωλε καὶ μεματαιώται, καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν, καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. *Ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ.*] Καὶ οὐ μόνον μάταιον, ἀλλὰ καὶ ὁλως ἀνόσιον, φησί, τὸ συκοφαντεῖν ἡμᾶς τὸν θεόν, λέγοντας, ὅτι ἐποίησέ τι, ὅπερ οὐκ ἐποίησεν.

- 16 Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγή-  
17 γερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πί-  
18 στις ὑμῶν· ἔτι ἔστέ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν· ἄρα  
19 καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλονται. Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλπιότες ἐσμέν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν.

Πάλιν τῷ αὐτῷ ἐπαγωνίζεται λόγῳ. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησι, ἀνέστη, ἵνα καθολικὴν ἀνάστασιν ποιήσῃ· εἰ δὲ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν, ἄρα οὐδὲ αὐτὸς ἀνέστη. Τούτου δὲ δοθέντος, *ματαία ἡ πίστις ὑμῶν*· ὅπερ ἄτοπον. *Ἐτι ἔστέ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν.*] Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς κατεσχέθη ὑπὸ τοῦ θανάτου, πῶς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀπῆλλαξε θανάτου, τοῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας γεγονότος; Ἀκολουθῶς τοιγαροῦν, οὐδὲ ἡ ἁμαρτία τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ ἀνήρηται· εἰ γὰρ ἀνήρητο, ἀνήρητο ἂν καὶ ὁ δι' αὐτῆς θάνατος· εἰ δὲ τοῦτο ἐγεγόνει, ἔδει πάντως τὸν καὶ τοὺς ἄλλους θανάτου ἀπαλλάξαντα, αὐτὸν πρῶτον ἀναστῆναι, καὶ δαηγὸν τοῖς ἄλλοις γενέσθαι πρὸς τὴν ἀνάστασιν. *Ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλονται.*] Τῷ ὀνόματι τῆς κοιμήσεως τὴν ἀνάστασιν παρεισάγει. Οἱ διὰ τὸν Χριστόν, φησιν, ἀποθανόντες καὶ μαρτυρήσαντες, ἀπώλονται, εἰ μὴ ἔστιν ἀνάστασις· καὶ πάντες δὲ ἀπλῶς, οἱ τοὺς πολλοὺς διανύσαντες καμάτους, καὶ τοὺς μύριους ὑπομεμενηκότες κινδύνους, ἀπώλονται, τῶν τερπνῶν τοῦ κόσμου στερηθέντες, καὶ μηδὲ μετὰ ταῦτα μέλλοντές τινος ἀγαθοῦ ἀπολαῦσαι, εἴπερ ἀνάστασις οὐκ ἔσται. Ὅπερ ἄτο-

πον ἦν, ἀπολέσθαι τοὺς δι' αὐτὸν ἀποθανόντας. Πανταχοῦ γὰρ ἐπὶ τὴν εἰς ἄτοπον ἐπαγωγὴν προείπιν. Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλιπικότες.] Εἰ ἄχρι, φησί, τῆς ὧδε ζωῆς ἐστὶ τὰ ἡμέτερα, καὶ εἰς ταύτην μόνην περιέκλεισται ἡμῶν τὰ τῶν ἐλπίδων, ἄθλιοί ἐσμεν· τὸ γὰρ πᾶν ἀπολέσαμεν, τὰ μέλλοντα ἀπολέσαντες. Καὶ τί λέγω, φησιν, ὅτι τὸ ἐλπί-  
 ζειν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐλεεινὸς ποιεῖ; Εἰ γὰρ καὶ ἐν Χριστῷ ἐλπίζομεν ἐν ταύτῃ μόνῃ τῇ ζωῇ, καὶ οὕτως ἄθλιοί ἐσμεν· εἰ γὰρ μετὰ καμάνους τοσοῦτους καὶ κινδύνους, ἄχρι ταύτης τῆς ζωῆς ἡμῶν ἔσται τὰ ἀγαθὰ, καὶ αἱ τῶν καμάντων ἀντιδόσεις.

20. Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ  
 21 τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀν-  
 22 θρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις  
 23 θήσονται. Ἐκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρ-  
 24 χὴ Χριστὸς, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ παρου-  
 σίᾳ αὐτοῦ· εἴτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῶ τὴν βασι-  
 λείαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν  
 ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν.

Μετά τὸ παραχρῶς ἀποδείξει ὅσα ἄτοπα ἐκ τοῦ μὴ πι-  
 στεύεσθαι τὴν ἀνάστασιν τίκεται, ἀναλαμβάνει τὸν λόγον,  
 καὶ λοιπὸν ἀποφαντικῶς λέγει· Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται  
 ἐκ νεκρῶν· ἄρα καὶ κοινὴ ἀνάστασις ἔσται, καὶ τὰ ἄτοπα  
 ταῦτα οὐ συμβήσεται. Ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο.]  
 Εἰ δὲ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων γεγένηται ὁ Χριστὸς, δῆ-  
 λον ὡς καὶ οἱ λοιποὶ συνεγερθήσονται. Ἀπαρχὴ γὰρ ἐστὶ, τὸ  
 ἐκ πολλῶν ἓνα τινὰ πρῶτον τόδε ἢ τόδε ποιῆσαι, ὃ μέλλουσι  
 καὶ οἱ λοιποὶ ποιεῖν ἐφεξῆς (I). Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου

(1) Σχόλιον ἀρχαῖον· « Ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο, ὅτε πρῶτος αὐτὸς τῆς εἰς τὴν ζωὴν ἐπαγούτου προκατάρξας. Τότε γὰρ τις λέγει-  
 ται ἀπαρχὴ, ὅτε τι πρῶτος αὐτὸς ποιῆσει, ὃ καὶ οἱ λοιποὶ μέλλουσι ποιεῖν, ἐκείνου κατακολουθοῦντες. »

ὁ θάνατος.] Τῷ εἰρημένῳ καὶ αἰτίαν προστίθουσιν. Αὐτὴν γὰρ  
 ἔδει, φησί, τὴν ἡττηθεῖσαν ἀνθρωπίνην φύσιν νικῆσαι· καὶ  
 τὸν καταδληθέντα ἀνθρώπον ἀναμαχήσασθαι καὶ ἐκνικῆ-  
 σαι, καὶ τὸ θραβεῖον λαβεῖν. Ὡς περ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ.]  
 Ἐρμηνεύει τὸ εἰρημένον. Ὡς περ, φησιν, ὁ θάνατος δι' ἀν-  
 θρώπου εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, οὕτως ἔδει καὶ τὴν ἀνάστα-  
 σιν δι' ἀνθρώπου εἰσαχθῆναι. Ἐκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγμα-  
 τι.] Ἐπειδὴ εἶπε, ζωοποιηθήσονται, ἵνα μή τις νομίσῃ, καὶ  
 τοὺς ἁμαρτωλοὺς σώζεσθαι, ἐπάγει· Ὅσον μὲν κατὰ τὸ ἀνα-  
 στῆναι, πάντες ζωοποιηθήσονται· ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ  
 τάγματι ἔσται, καὶ ἐν οἷς ἐστὶν ἄξιος. Ἀπαρχὴ Χριστὸς,  
 καὶ ἐξῆς.] Ἀπαρχὴ, φησι, καὶ ὁδὸς τῆς ἀναστάσεως, ὁ Χρι-  
 στὸς γεγένηται· μετ' αὐτὸν δὲ, οἱ αὐτοῦ, τουτέστιν, οἱ πιστοὶ  
 καὶ οἱ εὐδοκίμηκοί τε αὐτῷ, πρῶτοι ἀναστήσονται, ἐξ οὐρανῶν  
 ἐκείνου ἐρχομένου· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ.  
 Τοὺς τοῦ Χριστοῦ δὲ, λέγει τοὺς δικαίους, κατὰ τὸν  
 λόγον τῆς οἰκειώσεως· δεῖ γὰρ ἔχειν προτέρημα τι καὶ ἐν αὐτῷ  
 τῷ ἐγείρεσθαι τοὺς δικαίους. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλουσιν ἀρπάζε-  
 σθαι εἰς αἴρα εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου (α), προσγείρονται,  
 ἵνα ἀπαντῇσαι θράσωσι. Τίς γὰρ ἦν χρεῖα προσγείρεσθαι τοὺς  
 ἁμαρτωλοὺς, τοὺς κάτω μέλλοντας μένειν τὸν κριτὴν; Ἐἴτα,  
 μετὰ τοῦτο, τὸ τέλος τῶν πάντων πραγμάτων, καὶ αὐτῆς  
 τῆς ἀναστάσεως, ὅτε πάντων κοινῶς ἐγειρομένων οὐχ ὥς-  
 περ γὰρ νῦν, μόνου τοῦ Χριστοῦ ἀναστάντος, κατὰ χώραν  
 μεμένηκε τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, οὕτω καὶ τότε ἔσται·  
 ἀλλὰ πάντα τέλος λήψεται. — Ἀπαρχὴ Χριστὸς.] Εἰς ἀφθαρ-  
 σίαν πρῶτος ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. Ὅσοι γὰρ τετυχήκα-  
 σιν ἀναστάσεως, εἴτε δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, εἴτε διὰ προφη-  
 τῶν καὶ ἀποστόλων, αὐθις τεθνήσκουσιν. Ἐπειτα οἱ τοῦ  
 Χριστοῦ, ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ.] Τουτέστιν, ὅταν ἀπ' οὐ-

(α) Α'. Θεσσαλ. Α', 17.

φανῶ φανῇ ἐν δόξῃ, πρῶτον οἱ πιστοὶ καὶ δίκαιοι, καὶ εἰς αὐτὸν προσηλπικότες, καὶ τὴν ἑνσαρκον παρουσίαν δεξιόμενοι, ἀναστήσονται. *Εἶτα τὸ τέλος.*] Μετὰ τὴν τῶν δικαίων ἀνάσιν καὶ τὴν ἐν νεφέλαις ἀρπαγὴν εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, τότε τὸ τέλος· τουτέστιν, ἡ τῶν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τελευτησάντων ἔσται ἀνάστασις, καὶ τῇ κρίσει παραδοθήσονται. — *Ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί.*] Παραδίδωσι δέ, οὐκ αὐτὸς στερούμενος· ἀνόητον γὰρ λίαν καὶ ὑπονοεῖν, ὡς στασιάζουσιν μὲν εἶχεν, ἀπαλλάξας δὲ πόνοις ἰδίους, ταύτης ἐστερήθη· ἀλλὰ παραδίδωσιν, οἷον ἐκ κοινῶν ποιεῖται τὸν πατέρα τοῦ ἰδίου κατορθώματος· κοινὰ γὰρ ἅπαντα τὰ τῆς Τριάδος. Εἰ γὰρ καὶ ὁ υἱὸς σεσάρκωται, ἀλλ' εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οὐκοῦν κοινὰ καὶ ἡ σαρκωθείς ὁ υἱὸς, καὶ σταυρωθεὶς, καὶ ἀναστὰς, εἰργάσατο κατορθώματα. Καλῶς οὖν φησι, *τὴν βασιλείαν παραδίδωσι*, τουτέστι, κοινοποιεῖται, καὶ εὐφραίνει αὐτὸν τῷ κατορθώματι· ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς, παραλαβὼν αὐτὴν στασιάζουσιν, οὐκ ἀφείλετο αὐτὴν τοῦ πατρὸς, οὕτω νῦν παραδίδους, οὐδ' αὐτὸς ἀφαιρεθήσεται αὐτῆς. Παραδίδωσι δέ, εἴποι τις ἂν, καὶ τὸν ἑξῶ σκοποῦ, οὐκ ἐφ' ᾧ μὴ ἔχειν, ἀλλ' ἐφ' ᾧ μὴ ταλαιπωρεῖσθαι περὶ αὐτὴν, καὶ ἐφ' ᾧ μὴτε συμμαχεῖν, μὴτε τροποῦσθαι, μὴτε ἄλλο τι ποιεῖν, ὧν τὰ μὲν πρὸ τοῦ πάθους, τὰ δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὡς υἱὸς θεοῦ ἀνθρώπος γεγονώς, εἰς ἡμᾶς ἐπεδείξατο. Παραδίδωσιν οὖν, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἐφ' ᾧ μὴ ἔχειν, ἀλλ' ἐφ' ᾧ μηκέτι τῶν εἰρημένων τί περὶ αὐτὴν ἐπιτελεῖν· ἐπεὶ καὶ παρεῖληφεν, οὐκ ἐφ' ᾧ μὴ ἔχειν· (εἶχε γὰρ, ὥσπερ καὶ ὁ πατήρ)· ἀλλ' ἐφ' ᾧ πόνοις ἰδίους, στάσεως αὐτὴν καὶ τυραννίδος ἀπαλλάξειν. — **ΑΛΛΩΣ.** *Ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν.*] Πότε ταῦτα, ὦ Παῦλε; *Ὅταν*, φησί, *παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί.* Παραδῶ δέ· τουτέστι, κατορθωθείσαν εἰς μέσον ἀγάγῃ. Ἔσται δὲ τοῦτο, ὅταν ἡττηθῶσιν οἱ δαίμονες, καὶ παύσωνται τοῦ τὰ ἴδια ἐνεργεῖν. Τότε

γὰρ τελείως ἡμῶν ὁ Χριστὸς βασιλεύσει, μηκέτι μεριζομένων τῷ θεῷ καὶ τῷ κοσμοκράτορι, μηδὲ τὰ μὲν, τῷ θεῷ, τὰ δὲ, τοῖς πάθεσι πειθομένων. Τί οὖν; τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί παραδώσει; Καί· δείξει γὰρ θελεῖ μίαν γνώμην τῆς ἁγίας Τριάδος. Οὔτε γὰρ, φησιν, ὁ Χριστὸς, κατορθώσας τὴν μάχην, αὐτὸς μόνος, ὥσπερ τις τύραννος, καθέξει τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ τῷ πατρί καὶ τῷ πνεύματι τὸ γινόμενον πράττεται. — *Τῷ θεῷ καὶ πατρί.*] Διὰ τὸ αἴτιον αὐτοῦ εἶναι, οὕτως εἶπεν. Ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος, ἐν βιβλίῳ τετάρτῳ τῶν κατὰ Ἰουλιανού, πρὸς αὐτὸ τὸ πέρας, οὕτω φησίν· *Ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν*, τουτέστιν, ὡς ὑπὸ τυράννου διηρπασμένην ἐξελών, ἐλευθερὰν παριστᾷ τῷ ἰδίῳ γεννήτορι. — *Ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν, καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν.*] Κατηργήσῃ, τουτέστι, νικήσῃ, παύσῃ τὰς πονηρὰς καὶ ἀποστατικὰς δυνάμεις· νῦν μὲν γὰρ ἐνεργοῦσι· τότε δὲ οὐκ ἂν ἐνεργήσωσιν, εἰς κόλασιν παραδιδόμεναι. Ὁμοίον φησι καὶ ὁ Δαυὶδ· «ἐν τῇ σκιᾷ τῶν πτερυγῶν σου ἐλπιδῶ, ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ἀνομία (α)»· τότε γὰρ παρέρχεται, ὅταν αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καταργηθῶσι, καὶ ἀνενέργητοι μείνωσιν. Εἶχεν αἰεὶ ὁ πατήρ τὴν τῶν ἀνθρώπων βασιλείαν, καὶ μὴν καὶ τῶν ἀγγέλων· ἀλλὰ τὴν μὲν τῶν ἀγγέλων, ἀστασίαστον· τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων, στασιάζουσιν, καὶ πάθεσιν αἰχμαλωτιζομένην, καὶ δαιμόνων ἐπηρεαίᾳ τυραννομένην. Ἀλλ' ὁ υἱὸς διὰ τοῦ οἰκείου πάθους, δὲν σαρκὶ γεγονώς ἀνεδέξατο, πᾶσαν ἐσθήρωσε τυραννίδα, καὶ ἀσθενεστάτην εἰργάσατο, καὶ τὸ αἰχμαλωτίζον ἐταπείνωσε, καὶ ἡχμαλώτισεν· ὅμως, τῶν ἀνθρώπων ἐν βίῳ καταβῆραθυμούντων, ὥσπερ σπινθήρες τινὲς τῆς κακίας διὰ τῆς ἡμῶν ἀμελείας ἀνάπτουσι καὶ ἀναφλέγονται· μετὰ δὲ τὸ τέλος, τῶν μὲν παθῶν πεπαυμένων, τῶν δὲ δαιμόνων κολαζομένων, καὶ τῶν δικαίων ἀνενόχλητων ἐν παραδείσῳ διαιωμένων, παραδίδωσιν ὁ υἱὸς

(α) Ψαλμ. ΝΓ', 2.

τῷ πατρὶ τὴν βασιλείαν, ὡς κατορθώσας, καθάραν τυραννίδος καὶ ἀστυλίαςτον.

- 25 Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἡ ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας  
 26 τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ (α). » Ἐσχα-  
 27 τος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος· ἡ πάντα γὰρ  
 ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ (β). » Ὅταν δὲ  
 εἴπῃ, ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δηλοῖ ὅτι ἐκτὸς τοῦ  
 28 ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. Ὅταν δὲ ὑποταγῇ  
 αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγή-  
 σεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ θεὸς  
 τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Τὸ, βασιλεύειν, ἐνταῦθα, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' οἷον, Δεῖ αὐτὸν τὰ  
 τοῦ βασιλεύοντος ποιεῖν, τουτέστι, πολεμεῖν τοὺς ἐχθροὺς, συμ-  
 μαχεῖν τοῖς ἰδίοις· τοὺς μὲν τροποῦσθαι, τοὺς δὲ ῥύεσθαι.  
 Μετὰ γὰρ ταῦτα, οὐδενὸς τῶν εἰρημένων χρεῖα· ἀστυλίαςτος γὰρ  
 τὸ λοιπὸν ἡ βασιλεία. Ἐξ ἄχρις οὗ ἂν θῇ.] Οὐ τέλος ἐπιτιθεῖς τῇ  
 βασιλείᾳ, εἶπε τὸ, ἄχρις οὗ ἂν θῇ, ἀλλ' ἀξιώπιστον ποιῶν τὸ  
 εἰρημένον, καὶ θαρρύνειν παρασκευάζων, ὥσαντι ἔλεγε· Μὴ, ἐπειδὴ  
 ἤκουσας, ὡ οὗτος, ὅτι καταργήσει πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, καὶ  
 αὐτὸν τὸν θάνατον, φοβηθῇς, ὅτι ἀτονήσῃ, καὶ οὐ μὴ ποιήσῃ  
 ταῦτα· ἕως γὰρ ἂν πάντα ποιήσῃ, δεῖν βασιλεύειν αὐτὸν λέ-  
 γων, οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι μετὰ τὸ ποιῆσαι οὐ βασιλεύσει·  
 ἀλλ' ἐκείνο δεικνύς, ὅτι, καὶ μὴ νῦν γένηται, πάντως ἔσται·  
 κρατεῖ γὰρ αὐτοῦ ἡ βασιλεία, καὶ οὐκ ἀπονεῖ, ἄχρις οὗ ἂν πάντα  
 κατορθώσῃ· κρατοῦσα δὲ ἄχρις οὗ ἂν πάντα κατορθωθῇ, πολλῶ  
 μᾶλλον μετὰ τὸ κατορθωθῆναι κρατήσῃ· ἡ τῆς γὰρ βασιλείας  
 αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος (γ). » Τὸ δὲ, ἄχρι, καὶ τὸ, ἕως, οὐ  
 χρόνου δηλωτικὰ· ἀλλὰ τὸ, Ἀεὶ, σημαίνουσιν· οἷον τό· Ἐγὼ  
 μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας (δ). »  
 καὶ τό· Ἐκείθεν ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου

(α) Παλμ. ΡΘ', 1.

(β) Παλμ. Η', 7.

(γ) Λουκ. Α', 23.

(δ) Ματθ. ΚΗ', 20.

(α)· ἡ καὶ τό· ἡ Παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν  
 αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε (β). » Δεῖ οὖν αὐτὸν βασιλεύειν ἀεὶ· καὶ  
 τοῦτο λέγει τὸ, ἄχρις· καὶ πρὸ τοῦ ὑποτάξαι τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ  
 τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὸ ὑποτάξαι. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ τε-  
 θῆναι ἐβασίλευε, πολλῶ μᾶλλον μετὰ τὸ θῆναι. Πάντας δὲ  
 τοὺς ἐχθροὺς φησι, τουτέστι, τοὺς δαίμονας, τὸν διάβολον,  
 τὸν θάνατον, τοὺς ἀπίστους. Ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ  
 θάνατος.) Ὁ τὸν διάβολον ὑποτάξας, πρόσδηλον ὅτι καὶ τὸ  
 ἔργον αὐτοῦ, τὸν θάνατον, ὑποτάξει· ἡ δὲ ὑποταγὴ καὶ ἦτα  
 τοῦ θανάτου, τὸ ἀφαιρεθῆναι αὐτοῦ τοὺς νεκροὺς τῇ ἀναστάσει.  
 Πῶς δ' ἂν φανεῖται, ὅτι ὑπέταξεν, εἰ μὴ τὰ σώματα, ἃ κατεῖχεν,  
 ἐξήμεσε· τότε γὰρ ἠττᾶται, ὅταν καὶ τὰ σκῦλα διαρπαγῇ.  
 Πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.] Ἐπεὶ πάντα παρὰ  
 τοῦ υἱοῦ ἔφη γίνεσθαι, τὴν βασιλείαν κατορθοῦσθαι, τὰς ἐξουσίας  
 καταργεῖσθαι, πάντας ὑπὸ τοὺς πόδας κεῖσθαι, ἐφοβήθη, μὴ  
 μεῖζων νομισθῇ τοῦ πατρὸς, καὶ λοιπὸν ἐπὶ τὸν πατέρα  
 ἀνάγει τὰ πάντα· πάντα, λέγων, ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας  
 αὐτοῦ, δεικνύς ἐκεῖθεν εἶναι τῷ υἱῷ τὸ δύνασθαι, ἐκ τῆς ἀχρό-  
 νου αἰτίας. Ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος.] Ὅρα δὲ, πῶς δηλὸς  
 ἔστιν ἐκεῖνον φοβηθεῖς τὸν φόβον, τὸ μὴ νομισθῆναι μεῖζονα  
 τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, ὅτι πάλιν ἡσφαλίσατο αὐτό· ἐκτὸς γάρ,  
 φησι, τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα· καὶ δίκαιος ὁ φό-  
 βος· πρὸς γὰρ ἄνδρας ἀπὸ Ἑλλήνων πιστεύσαντας ἔγραψεν,  
 οἱ ἐδόξαζον τὸν Δία, ἐπαναστάντα τῷ οἰκίῳ πατρὶ, ἐξῶ-  
 σαι αὐτὸν τῆς βασιλείας. Δεός οὖν ἦν, μὴ τι τοιοῦτον καὶ  
 παρ' ἡμῖν ὑποπτεύσωσι. Τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται  
 τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα.] Τουτέστι, τότε δείκνυται ἀλη-  
 θῶς καὶ θεοπεπεπῶς ὑποταγμένος· ὅτι ἐπληρώσας τὸ πατρικὸν  
 βούλημα, παραστήσας τὴν βασιλείαν, πάσης στάσεως καὶ τυ-  
 ραννίδος ἡλευθερωμένην.—ΑΛΛΩΣ. Εἶτα, ἵνα μὴ τις λέγῃ,

(α) Παλ. ΡΘ', 1.

(β) Ματθ. Α', 25.

ὅτι, εἰ καὶ μὴ ὑποτέτακται τῷ υἱῷ ὁ πατήρ, οὐδὲν κωλύει εἶναι αὐτοῦ μείζονα τὸν υἱόν, τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἐκ περιουσίας ἀναιρῶν, προστίθουσιν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ὑποταγέσθαι τῷ πατρί, τὴν πολλὴν ὁμόνοιαν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα δεικνύς, καὶ ὅτι ὁ πατήρ ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς δυνάμεως ταύτης τῷ υἱῷ, καὶ οὐχ ὁ υἱὸς ἑτέρα τίς ἐστι δύναμις, ἀντίθεος τῷ πατρί. Ὑποταγὴν δὲ ἀκούων, θεοπρεπῶς ἐκλαβε τὸ εἰρημένον, μὴ δουλείαν τινὰ καὶ ὑποταγὴν ἀκούσιον, ἀλλ' ὡς προσήκον υἱὸν θεοῦ πατρὶ θεῷ ὑποτέταχθαι, ὡς αἰτίαν τιμῶντα. — Ἰνα ἡ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν παῖσι.] Τῆς κακίας δηλοῖ διὰ τούτων τὴν ἀναίρεσιν. Ὅταν γὰρ ἡ ἀμαρτία ἀναιρεθῇ, εὐδὴλον, ὅτι ὁ θεὸς ἔσται τὰ πάντα ἐν παῖσι, μηκέτι ἡμῶν ἐπιμεριζομένων θεῷ καὶ πάσιν. Ἄλλοι δὲ οὕτως ἡρμήνευσαν· Ἰνα ἡ τὰ πάντα εἰς τὸν πατέρα ἡρτημένα, ὡς αἰτίαν. Τοῦτο δὲ φησιν, ἵνα μὴ δύο ἀρχὰς ἀπεσχισμένους ὑπονοήσῃς. Ὅταν γὰρ, οἱ μὲν ἐχθροὶ ᾧσιν ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ υἱοῦ· ὁ δὲ υἱὸς μὴ στασιάζῃ πρὸς τὸν πατέρα, ἀλλὰ, καθὼς πρέπον υἱῷ θεῷ, ὑποτέτακται τῷ οἰκίῳ πατρί, πάντως ὁ θεὸς καὶ πατήρ ἔσται τὰ πάντα ἐν παῖσιν· οἰκαιοποιεῖται γὰρ τὰ τοῦ υἱοῦ, ὡς πατήρ· καὶ πᾶν ὅπερ δύναται ὁ υἱός, τοῦτο εἰς τὸν πατέρα ἀνάγεται· αὐτὸς γὰρ αὐτῷ αἴτιος τοῦ δύνασθαι, ὃ γεννήσας αὐτὸν ἀχρόνως. — Εἰ θεϊκῶς ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ ὑποταγέσθαι, ἐξ ἀρχῆς ἂν ὑπετέτακτο, ἐξ οὗ καὶ θεὸς ἦν· εἰ δὲ οὐχ ὑπετέτακτο, ἀλλ' ὕστερον ὑποταγέσθαι, ἀνθρώπων ὡς ὑπὲρ ἡμῶν [ὑποταγέσθαι,] καὶ οὐ θεϊκῶς ὑπὲρ ἐκρυτοῦ. (Βασιλείου).

- 29 Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν  
30 πᾶσαν ὥραν; Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νῆ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ  
32 Κυρίῳ ἡμῶν! Εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος; Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, «φάγωμεν καὶ πίωμεν» αὐρίον γὰρ

33 ἀποθνήσκωμεν (α). » Μὴ πλανᾶσθαι· φάεσθαι ἡθὴ χρηστὰ δμιλῖαι κακαί (1).

Πάλιν εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἦλθε λόγον, καὶ φησιν· Εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν, οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τί ποιήσουσι; τουτέστιν, ὡς μὴ ἀνισταμένων· εὐδὴλον γάρ· ὅτι εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν πιστεύσαντες, βαπτιζόμεθα· ὥς εἰ ἔλεγε· Τί ποιήσουσιν οἱ ὑπὲρ νεκρῶν μὲν ὡς ἀνισταμένων καὶ πιστεύσαντες καὶ βαπτισθέντες, ψευσθέντες δὲ τῆς ἐλπίδος, καὶ ἄλλο τι εὐρηκότες παρὰ τὰ προσδοκῆθέντα; πόσον, φησιν, ἀδήμονήσουσι καὶ ἀποκλαύσονται, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν ὡς ψευδῇ λοιδορήσουσι; τοῦτο λέγει τὸ, Τί ποιήσουσι· τουτέστιν, αὐτὰ ποιήσουσιν, ἅπερ εἶπον. Ὅρῃς, ποῦ ἀνῆγαγε τὸ πρᾶγμα;—ΑΛΛΩΣ. Ἐπεὶ τί ποιήσουσι, φησιν, οἱ βαπτιζόμενοι, ὥστε μὴ εἶναι διαπαντὸς νεκροὶ, καὶ ἐν τῷ ᾧ κατέχεσθαι; Οἶον, τῆς ἀναστάσεως μὴ οὔσης, οἱ ἐπὶ ταιαύταις ἐλπίσι βαπτιζόμενοι, ὥστε μετὰ θάνατον ἀναστῆναι, τί ποιήσουσιν; (2)—Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται;] Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται, ἵνα ἀναστῶσιν; Ὁ δὲ Παῦλος ἐπιπληκτικώτερον, Τί βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, φησιν· οἶον, τί βαπτίζονται, οὐδ' ὑμεῖς διὰ τῆς ἰδίας δόξης, αἰδίου νεκροῦς ἀπεφῆνατε; νεκροὺς δὲ καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἑαυτοὺς, καὶ νεκροὺς αἰωνίους, ἀποφηνάμενοι, τί βαπτίζεσθε ὑπὲρ ὑμῶν, τῶν μηκέτι, καθ' ὑμᾶς, ἀναστυγόμενων, ἀλλ' αἰ νεκρῶν ἐσομένων; Ἐπὶ ἄλλων δὲ προσώπων προάγει τὸν λόγον, καὶ οὐχ ἐπ' αὐτῶν ἐκείνων, ἵνα μὴ, πλέον καθαψάμενος, εἰς ἀπόνοιαν ἐκκαλέσῃται. Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν;] Εἰ ὅλως, φησιν, ἀνάστασις οὐκ ἔστι, διὰ τί καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι αἰ ἐν κινδύνῳ ἐσμέν; τοῦτο γὰρ λέγει,

(α) Ἡσ. ΚΒ', 13.

(1) Γνώμη Μενάνδρου τοῦ κωμικοῦ ἐν Θαλίᾳ.

(2) «Οἱ πιστεύσαντες, ὅτι ἔσται ἀνάστασις νεκρῶν σωμάτων, καὶ βαπτισθέντες ἐπὶ ταιαύταις ἐλπίσι, τί ποιήσουσιν ἀπατηθέντες; τί δὲ ὅλως καὶ βαπτίζονται ἄνθρωποι ὑπὲρ ἀναστάσεως, τουτέστιν, ἐπὶ προσδοκίᾳ ἀναστάσεως, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται.» Θεοφύλακτος.



πάσαν ὥραν, τουτέστιν, αἰεὶ. Μεγίστη δὲ τῆς ἀναστάσεως ἀπόδειξις, τὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους ὁρᾶσθαι, μέχρι θανάτου κινδυνεύοντας. Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω.] Τῇ προθυμίᾳ, καὶ τῷ πρὸς τὸν θάνατον ἐτοιμῶς ἔχειν, καὶ τῷ τοιαῦτα πάσχειν, ὃ θάνατον ἔφερον ἦ, ὅσον ταῖς ἐπιφοραῖς τῶν θλίψεων καὶ τῶν πειρασμῶν, καὶ τῇ καθημερινῇ ἐλπίδι τοῦ θανάτου. Ἦν τὴν ὑμετέραν καύχῃσιν!]\* Ἡ ὁμνυσι, λέγων· Μὰ τὴν ὑμετέραν καύχῃσιν ἦ, Διὰ τὴν ὑμετέραν καύχῃσιν ἀποθνήσκω. Λέγει δὲ καύχῃσιν τὴν αὐτῶν προκοπὴν· καύχῃσιν γὰρ τῷ διδασκάλῳ ἡ τῶν μαθητῶν ἐπίδοσις. \*Ἦν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.] Ἐπειδὴ μέγα εἶπε, τῷ Χριστῷ αὐτὸ ἀνατίθησι. Διὰ τὴν προκοπὴν ὑμῶν, φησὶν, ἦν ἔχω διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκείνου γὰρ τὸ ἔργον, οὐκ ἐμὸν. Εἰ κατὰ ἀνθρωπογενήριον ἀχρησα.] Ὅσον ἦκε, φησὶν, εἰς ἀνθρώπους, ἐγὼ ἐθριομάχησα· ἀντὶ τοῦ, ὅσον ἦν μοι δυνατὸν· ἀλλὰ τί τούτου μοι ὄφελος, ἀναστάσεως μὴ οὔσης (Ι); \*Ἡ οὕτως· Εἰ μὴ διὰ τὴν ἐσομένην ἐλπίδα καὶ ἀντίδοσιν ἐθριομάχησα, ἀλλὰ διὰ δόξαν ἀνθρωπίνην, τί ὠφέλημαι; Ἐθριομαχῆσαι δὲ καλεῖ, τὸ πρὸς ἰουδαίους καὶ πρὸς ἀπὸ τῶν ἀργυροκόπων μάχην ἔχειν (α). τί γὰρ οὗτοι θηρίων διέφερον; Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται.] Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ ἀντίδοσις ἐστὶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν· τούτου δὲ μὴ ὄντος, φαργὴν δεῖ καὶ πίνειν πρὸ τοῦ ἀποθάνειν, ὡς τούτων μόνων παρ' ἡμῶν κερδαινομένων. Τοῦτο δὲ τὸ ῥῆμα ἀπὸ τοῦ Ἡσαίου παρήγαγε, κωμωδῶν τὴν ἀνοιαν τῶν μὴ λεγόντων ἀνάστασιν.—Φάγωμεν καὶ πίνωμεν.] Λακωνικὴ καὶ ἀρχαία παροιμία. Μέννηται ταύτης καὶ Ἡσαίας (Φωτίου). — Μὴ πλανᾶσθε.] Ἀπαλλαγεῖς τῶν εἰς αἵτοπον ἐπαγωγῶν, εἰς παραίνεσιν ἦλθεν, ἡρέμα καὶ ὡς ἀνοήτων αὐτῶν καὶ κούφων κατηγορῶν· τοῦτο γὰρ τὸ, Μὴ πλανᾶσθε, δηλοῖ. Φθείρουσιν ἤδη χρηστὰ ὁμιλίας κακαί.] Καὶ τὰ

(2) «Ὅσον τὸ εἰς ἀνθρώπους, ἐθριομάχησα· τί γὰρ εἰ ὁ θεὸς ἐξέρπασέ με τῶν κινδύνων;» Θεοφύλακτος. (α) Πραξ. ΙΘ', 24 καὶ ἐξῆς.

χρηστὰ ἦθη, φησὶν, αἱ συνεχεῖς τῶν κακῶν ὁμιλίας διαφθείρουσι· καὶ γὰρ ῥάνις ἐνδελεχοῦσα, κοιλαίνει πέτραν (Ι). Διὰ τούτου παραινεῖ αὐτοῖς, ἐκτρέπεσθαι τῆς ὁμιλίας τῶν μοχθηρῶν, καὶ, μὴ θαρρύνοντας ἑαυτοῖς, ὅτι οὐ βλαβήσονται αὐτοί, χρηστοὶ ὄντες, τῷ πρὸς αὐτοὺς ἐνδελεχῶς ὁμιλεῖν, τῆς ἐκείθεν λύμης ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ὑποπίμπλασθαι. \*Ἡ, χρηστὰ εὐφῆμως καλεῖ, τὰ εὐεξαπάτητα, δηλῶν, ὅτι ἄλλοι αὐτοὺς εἰς ταῦτα ὑποσύρουσιν.

- 34 Ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ἀγνωσίαν γὰρ θεοῦ τινες ἔχουσι· πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω.  
35 Ἐλλ' ἐρεῖ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ  
36 ὃς σῶματι ἔρχονται; Ἄφρον! σὺ δὲ σπεῖρεις, οὐ  
37 ζωοποιεῖται, εἰ μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὁ σπεῖρεις, οὐ τὸ  
38 σῶμα τὸ γεννησόμενον σπεῖρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἐκάστω τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα

Τὸ, ἐκνήψατε, ὡς ἐπὶ μεθυσάντων· τὸ δὲ, δικαίως, οἷον εἰς συμφορόντως· ἔτι γὰρ καὶ ἀδίκως νήφειν, οἷον ἐπὶ κακῷ. Καὶ μὴ ἁμαρτάνετε.] Ἐκ τούτου γὰρ, φησι, καὶ τῇ ἀναστάσει ἀπιστεῖτε· οἱ γὰρ ἑαυτοῖς κακὰ συνειδότες, οὐ πείθονται εἶναι ἀνάστασιν, δεῖ τῶν κολάσεων. Διὰ τοῦτο, φησι, μὴ ἁμαρτάνετε, ἵνα πιστεῦναι τὴν ἀνάστασιν. Ἀγνωσίαν δὲ θεοῦ, φησὶν, ἔχουσιν, οἱ τῇ ἀναστάσει διαπιστοῦντες· οὐ γὰρ ἴσασι τοῦ θεοῦ τὴν δύναμιν. Οὐκ εἶπε δὲ, ἔχετε, ἀλλὰ, τινὲς ἔχουσι, ταύτῃ τῇ λέξει τὸ ἐγκλημα ὑποτεμνόμενος. Πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω.] Ἐπειδὴ πολλὰ αὐτῶν καθήφατο, παραμυθεῖται αὐτούς. Πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω, φησί· τουτέστιν, οὐκ ἐπὶ τῷ ἀτιμάσαι ὑμᾶς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἐντρέψαι, ὥστε αἰσχύνοντας ἀπορρίψαι τὸ ἀπιστεῖν τῇ ἀναστάσει. Ἀλλ' ἐρεῖ τις,

(1) Γνώμη Σερφίλου τοῦ πειρατοῦ.

καὶ ἐξῆς.] Οὐκ εἶπεν· Ὑμεῖς λέγετε· ἵνα οὕτως ἀνεπαχθῇ ὁ λόγος ἡ, ὡς ἐπὶ ἄλλων ἀπιστούντων ἐξεταζόμενος. Εἴτα δύο ἄπορα αὐτοῖς εἶναι δοκοῦντα, ὡς ἐξ ἀντιθέσεως λύει. Ἀμφέβαλλον γάρ, πῶς ἐγείρεται τὸ ἀπαξ διαλυθὲν σῶμα· καὶ, ποῖω σῶματι ἀνίσταται ὁ νεκρὸς, τούτῳ, ἢ ἐτέρῳ τινί. Ταῦτα οὖν τὰ δύο αὐτοῖς ἐπιλύει διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ κόκκου. Ἀφρον.] Ἀπὸ δήλου παραδείγματος ποιεῖται τὴν ἐπίλυσιν· διὸ καὶ ἄφρονας αὐτοὺς καλεῖ, ὡς τὰ οὕτω σαφῇ ἀγνοοῦντας. Σὺ, φησὶν, ὁ σπείρεις, σὺ, ὁ φθαρτός, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· τί οὖν περὶ θεοῦ ἀμφιβάλλεις; Οὐ ζωοποιεῖται δέ, φησὶν, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ, λέξεις χρησάμενος, οὐ σπέρμασιν, ἀλλὰ σώμασιν ἁρμοδίαις· οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἄλλως οὐ βλαστάνει, ἐὰν μὴ διαλυθῇ, ἀλλ', οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Ὅρα δέ, πῶς εἰς τὸ ἐναντίον περιέτρεψε τὸν λόγον. Ἐκεῖνοις γὰρ ἐδόκει ἄπορον, πῶς μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ἐγειρόμεθα· αὐτὸς δὲ τὸ ἐναντίον φησὶν· ὅτι διὰ τοῦτο ἐγειρόμεθα, ἐπειδὴ ἀποθνήσκομεν· ὡς οὐκ ἐγγωροῦντος ἄλλως ζωοποιηθῆναι, εἰ μὴ ἦν θάνατος· τοῦτο γὰρ τὸ παράδειγμα τοῦ σίτου δηλοῖ, καὶ τῶν λοιπῶν σπερμάτων. Καὶ θέασαι, τέως μία λύσις, ὅτι οἱ ἀποθανόντες ἐγείρονται. Εἰ οὖν σὺ ὁ σπείρεις, καὶ τρόπον τινὰ τάφῳ καλύπτεις, καὶ θανατοῖς, τοῦτο ὁ θεὸς ἀνίστησι, καὶ δίδωσι τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα, τὸ σαπὲν καὶ διαλυθὲν· δίδωσι δέ, καθὼς ἠθέλησεν, εὐπρεπέστερον καὶ ὡραιότερον· ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος διὰ τῆς οἰκείας ἀποφάνσεως εἰς γῆν καὶ τάφον ἐκέλευσε κατατίθεσθαι καὶ ἀποθνήσκειν, τοῦτο αὐτὸς πάλιν οὐκ ἔχει ῥᾶον τὸ ζωοποιῆσαι καὶ ἀναστῆσαι, ὅτε βούλεται καὶ θελήσει· Καὶ ὁ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις.] Ἐν τοῖς ἄνω, δύο εἴπομεν αὐτοὺς ἀμφισβητεῖν περὶ τῆς ἀναστάσεως, τό· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί· καὶ τό· Ἐν ποίῳ σῶματι ἐγείρονται· ἔνθα ἠρμηνεύετο τό· Ἀλλ' ἐρεῖ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖω δὲ σῶματι ἔγρονται; Τὴν μὲν οὖν, ὅτι ἐγείρονται, ἀπόδειξιν, ἐν τοῖς

ἄνω εἶπεν, ἔνθα ἔλεγε· Σὺ ὁ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Ἰδοὺ καὶ ἡ δευτέρα ἀπόδειξις. Καὶ ὁ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον.] Λέικνυσι γάρ, ὅτι τὸ μὲν αὐτὸ σῶμα ἐγείρεται, ἥτοι τῆς αὐτῆς ὄν οὐσίας· (τοῦτο γὰρ λέγει· ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα·) λαμπρότερον δὲ καὶ κοσμιώτερον, ὥσπερ ἀμέλει εὐπρεπέστερος ὁ [φυόμενος] στάχυς τοῦ [σπειρομένου] γυμνοῦ κόκκου· οὐδὲ γὰρ σπείρεις τὸν ἄσταχυν αὐτόν, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον· Ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα.] Εἰ οὖν ὁ θεὸς δίδωσι σῶμα, τί ἔτι περιεργάζῃ, ποῖω σῶματι ἐγειρόμεθα, καὶ διαπιστεῖς τῇ ἀναστάσει, ἀκούων θεοῦ δύναμιν καὶ θέλησιν; Ὁ γὰρ θεὸς τὸ λυθὲν μὲν ἐγείρει σῶμα· ἀλλὰ εὐπρεπέστερον, ἀλλὰ πνευματικώτερον. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν σπερμάτων ἐστὶν εὐρεῖν, ὅτι εὐπρεπέστερον τοῦ καταβληθέντος τὸ βλαστήσαν ἀνέισι. Καὶ ἐκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα.] Τοῦτο τῶν αἰρετικῶν ἀναντιρρήτως ἐμφράττει τὰ στόματα, τῶν λεγόντων, τὸ αὐτὸ σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει μὴ ἐγείρεσθαι, ἀλλ' ἕτερον. Ἰδοὺ γὰρ ἀκούεις, ὅτι τὸ ἴδιον σῶμα ἐκάστῳ δίδεται,

- 39 Οὐ πᾶσα σὰρξ, ἡ αὐτὴ σὰρξ· ἀλλὰ ἄλλη μὲν ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων,  
40 ἄλλη δὲ πτηνῶν. Καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια· ἄλλ' ἑτέρα μὲν ἢ τῶν ἐπουρανίων  
41 δόξα, ἑτέρα δὲ ἢ τῶν ἐπιγείων. Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ.

Εἴτα, ἵνα μὴ, ἀκούσας περὶ τοῦ σίτου, νομίσης, ὅτι, ὥσπερ ἐπὶ αὐτοῦ πάντες οἱ ἀστάχυες ὁμότιμοι ἀνίσταν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει ὁμότιμοι πάντες ἔσονται, δεῖξαι θέλει, ὅτι διαφορὰ ἐστὶ τῶν ἀνισταμένων· (ὅπερ καὶ προφθάσας ἠνίκατο, εἰπὼν· Ἐκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι (α).) καὶ φησιν, ὅτι,

Οὐ πᾶσα σὰρξ, ἡ αὐτὴ σὰρξ· τουτέστιν, οὐ πάντες ἐν τῇ αὐτῇ τιμῇ ἀνίστανται, ἀλλ' ἔχουσι διαφορὰν· καὶ τέως περὶ τῶν ἁμαρτωλῶν λέγει· καὶ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐστὶ διαφορὰ τιμωρίας. Ὅθεν φησὶν· *Ἄλλη μὲν ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν καὶ ἰχθύων*, τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἐκεῖ οὖσαν διαφορὰν δηλῶν· καὶ ὡς ἐν παραδείγματι ἐπεξήλθε τῷ λόγῳ· ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὡς περ ἐστὶν ἐν ταῦθα διαφορὰ τῆς σαρκὸς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς τῶν κτηνῶν καὶ τῶν λοιπῶν ζώων, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν διαφορᾷ καὶ αὐτῶν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν ταῖς τιμωρίαις. Πάντα οὖν ὅσα εἴρηται τούτῳ νῦν, περὶ διαφορᾶς ἁμαρτωλῶν αὐτῷ εἴρηται· περὶ γὰρ τῶν δικαίων παρακαλιῶν λέγει, ὅταν τὰ οὐράνια καταλέγῃ σώματα. *Καὶ σώματα ἐπουράνια.*] Εἴτα ἄχρι τῆς διαφορᾶς τῶν ἁμαρτωλῶν ἐστὶ ἡ ἀνάστασις; Οὐ μένουσιν· ἐστὶ γὰρ καὶ σώματα ἐπουράνια, τουτέστι, τὰ τῶν δικαίων, τὰ πλουτοῦντα τῷ φῶς τοῦ παρρηλικίου· ἐστὶ δὲ καὶ σώματα ἐπιγεια, τουτέστι, τὰ τῶν ἁμαρτωλῶν, τὰ τοῖς γένεσις φρονήμασιν ἐνσυστημασμένα· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ δόξα τῶν ἐπουρανίων, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων· καὶ ἑτέρα μὲν ἡ τῶν δικαίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἁμαρτωλῶν· τῶν γὰρ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἐστὶ δόξα· οὐ γὰρ τοῦτο συνυπακούσῃς, ἐν τῷ εἰπεῖν, ἑτέρα ἡ δόξα τῶν δικαίων, καὶ ἑτέρα ἡ τῶν ἁμαρτωλῶν· οὐκ ἐστὶ δόξα, ἀλλὰ διαγωγὴ. Εἴτα λέγει καὶ τῶν δικαίων τὴν διαφορὰν, ὥς περ ἀμέλει μικρὸν ἐμπροσθεν εἶπε τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν. *Ἄλλη δόξα ἡλλου, καὶ ἑξῆς.*] Ὡς περ γὰρ λαμπρὰ μὲν πάντα καὶ περιφανῆ τὰ οὐράνια σώματα· ἐστὶ δ' ὅμως καὶ ἐν αὐτοῖς διαφορὰ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστράων (1)· οὕτω καὶ οἱ δίκαιοι ἐξουσιν ἐν αὐτοῖς διαφορὰν. Πάντες μὲν γὰρ ἐν δόξῃ· ἀλλὰ, ἄλλο τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ ἄλλο, τὸ τῆς σελήνης. Ὅρα δὲ, πῶς εὐφυῶς, ἐν τὰ-

(1) - Καὶ γὰρ ἀστέρες πρὸς ἀστέρας διαφέρουσιν ἐν δόξῃ, τουτέστιν, ἐν τῷ φωτί· δόξα γὰρ τῶν ἀστέρων τὸ φῶς. » Θεοφύλακτος.

ζει παραδείγματος, ὅλῳ τῷ νοήματι ἐπεξήλθε. Περὶ δὲ τῆς δόξης τῶν δικαίων καὶ ἁμαρτωλῶν, οὐκ ἐν συγκρίσει ἐποιήσατο, ἀλλὰ δείξας, μὴ εἶναι δόξαν τῶν ἁμαρτωλῶν.

42 Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Σπείρεται ἐν  
43 φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ,  
ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται  
44 ἐν δυνάμει· σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα  
πνευματικόν. Ἔστι σῶμα ψυχικόν, καὶ ἔστι σῶμα  
45 πνευματικόν. Οὕτω καὶ γέγραπται· « Ἐγένετο ὁ  
πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν (α)· ὁ  
46 ἔσχατος Ἀδὰμ, εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. Ἀλλ' οὐ  
πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν· ἔπειτα  
τὸ πνευματικόν.

Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις.] Οὕτω. Πῶς; Ἐν διαφορᾷ πολλῇ, καθὼς καὶ τὰ προγραφέντα ἐδήλωσε παραδείγματα. *Σπείρεται ἐν φθορᾷ.*] Ἄνω μὲν περὶ σπερμάτων λέγων, λέξεσιν ἐχρήτο, σώμασι πεποιημέναις· ὡς ὅταν ἔλεγεν· Οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· νῦν δὲ περὶ σωμάτων λέγων, λέξεσι χρῆται, σπέρμασι πεποιημέναις. *Σπείρεται γὰρ, φησὶν, ἐν φθορᾷ.* Τοῦτο δὲ ποιεῖ πανταχοῦ, ἐγγὺς τῶν παραδειγμάτων ἄγων τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον. *Σπορὰν δὲ λέγει νῦν, οὐ τὴν ἐν τῇ μήτρᾳ, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ γῇ τῶν νεκρῶν σωμάτων ἀπόθεσιν, ὡς εἰ ἔλεγε· Καταβάλλεται ἐν τῇ γῇ τὸ νεκρὸν σῶμα ἐν φθορᾷ, τουτέστιν, ἐπὶ τῷ φθαρῆναι.* Καλῶς δὲ εἶπεν, ἐγείρεται, καὶ οὐ, φύεται, ἵνα μὴ νομίσης, τῆς γῆς εἶναι τὴν ἐργασίαν. *Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ.*] Τί γὰρ νεκροῦ διαρρέοντος εἰδεχθέστερον; ἀλλ' ἐγείρεται ἐν τῇ δόξῃ τῆς ἀφθαρσίας, εἰ καὶ μὴ τῆς αὐτῆς τιμῆς ἀπολαύσῃ πάντες. *Σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ.*] Οὕτω γὰρ ἡμέραι πέντε, καὶ οὐκ ἰσχύει ἡ σὰρξ ἀντιχεῖν πρὸς τὴν φθοράν· ἀλλ' ἐγείρεται ἐν τῇ τῆς ἀφθαρσίας δυνάμει, ἀνάλωτος οὖσα λοιπὸν πάσῃ φθορᾷ. *Σπείρεται σῶμα*

(α) Γενεσ. Β', 7.

[*ψυχικόν*.] *Ψυχικόν*, φησι, σῶμα, τὸ ὑπὸ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων διοικούμενον, καὶ ἐν ᾧ ἡ ψυχή τὸ κύριον καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχει· *πνευματικόν* δὲ, τὸ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καταπλουτοῦν ἐνέργειαν, καὶ ὑπ' ἐκείνου τὰ πάντα διοικούμενον. Τί γὰρ νῦν, εἴποι τις ἄν, οὐκ ἐνεργεῖ ἐν τισι τὸ πνεῦμα; Ναί· ἀλλὰ νῦν μὲν πολλάκις καὶ ἀφίπταται, μεταβληθέντος τοῦ βίου· τότε δὲ σύνεστιν αἰεὶ. Ἡ, *ψυχικόν* λέγει, τὸ γεῶδες, καὶ βαρὺ· *πνευματικόν* δὲ, τὸ λεπτομερέστερον καὶ κοῦφον.—*Σῶμα ψυχικόν*. Εἴ τις ἀκολούθως τοῖς προειρημένοις ἐκλαβεῖν ἐθέλει ταῦτα, ἐκεῖνο οἶμαι εἰρησθαι νῦν ἀπλῶς, τὸ τοῦ ἀνθρώπου θνητὸν σῶμα· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἀσθενείᾳ, καὶ ἐν φθορᾷ, καὶ ἐν ἀτιμίᾳ σπείρεται, καὶ θάπτεται ἐν τῇ γῇ. Τοῦτο οὖν τὸ θνητὸν σῶμα, *ψυχικόν* ἐστίν, ὅτι τοῖς ψυχικοῖς ὑπηρετήσατο πάθεισιν· «Οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ ῥύπου καθαρὸς, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ (α).» Καὶ γὰρ καὶ ὅσαι σωματικαὶ πράξεις, τὴν πηγὴν καὶ γένεσιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἔχουσιν· ὥστε τὸ τοῦ ἀνθρώπου θνητὸν σῶμα, εἰκότως ἂν *ψυχικόν* καλοῖτο. *Σπείρεται* οὖν *ψυχικόν*, ἐγείρεται δὲ ἀθάνατον, ὅπερ ἐστὶ *πνευματικόν*· *πνευματικόν* δὲ, ὅτι οὐκέτι τοῖς ψυχικοῖς ὑπηρετῆσαι παθήμασιν, οὔτε τὰ τῶν δικαίων, ἀλλ' οὐδὲ τὰ τῶν ἁμαρτωλῶν σῶματα. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πολλὴν μεταμέλειαν, εἰ καὶ ἀνόνητον, ἐφ' οἷς ὑπηρετήσαντο, ἔχουσιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ, *Σπείρεται*, πολλάκις εἶπε, καὶ τὸ, *Ἐγείρεται*, ὁμοίως· τί δὲ ἐστὶ τὸ σπειρόμενον ἢ τὸ ἐγειρόμενον οὐκ εἶπε, διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐπήγαγε καὶ τοῦτο, *Σπείρεται*, λέγων, σῶμα *ψυχικόν*, ὃ εἶπεν ἐν φθορᾷ, καὶ ἐν ἀτιμίᾳ, καὶ ἐν ἀσθενείᾳ σπείρεσθαι· ἀλλ' *ἐγείρεται* σῶμα *πνευματικόν*, ὃ ἐν δόξῃ, καὶ δυνάμει, καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ ἐγερθήσεται· τὸ γὰρ ἀθάνατον κατὰ τὸν οἰκείον λόγον καὶ ἔνδοξον καὶ ἐντιμον καὶ ἀφθαρτον, εἰ καὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς αἰσχύνῃς καὶ ἀδοξίας διὰ τὴν οἰκείαν μοχθηρίαν ὑπόθεσις γίνε-

(α) Ἰωβ ΙΑ', 4.

ται (Φωτίου).—*Ἔστι σῶμα ψυχικόν*.] Ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Πόθεν ἡμῖν εἰσάγεις σῶματα διάφορα, καὶ λέγεις *ψυχικόν* καὶ *πνευματικόν*; φησὶν· Ἔστι σῶμα *ψυχικόν*, καὶ ἔστι σῶμα *πνευματικόν* (Ι). Οὐκ ἐγὼ τοιγαροῦν κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν καὶ ἐπινόειαν ταῦτα λέγω, φησὶν, ἀλλ' ἔτι καὶ πρὸ ἡμῶν εἴρηται. Πόθεν δὴλον; φησὶν· Οὕτω καὶ γέγραπται· Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς *ψυχὴν ζῶσαν*· ὥστε ἐστὶ σῶμα *ψυχικόν*. Εἶτα, ὁ ἔσχατος ἄνθρωπος, εἰς *πνεῦμα ζωοποιούν*· ὥστε ἐστὶ καὶ σῶμα *πνευματικόν*, τὸ ἀρμύζον τῷ ζωοποιούντι Πνεύματι. Ἀλλὰ τοῦτο πόθεν δὴλον, ὅτι ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, εἰς *πνεῦμα ζωοποιούν*; Πόθεν δὴλον; Ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἐνεργείας· ἄλλως τε δὲ καὶ γέγραπται καὶ τοῦτο· «Τὰ ῥήματα γὰρ, φησιν, ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστιν (α).» ὥστε καὶ εἰς *πνεῦμα ζωοποιούν* τοὺς ἀκούοντας καὶ πειθόμενους αὐτοῖς· εἰ δὲ τοῦτο, δὴλον ὡς καὶ *πνευματικόν* οὗτοι ἔξουσιν ἐν τῇ ἀναστάσει σῶμα, μήκετι δυνάμενον εἰς *ψυχικόν* τραπῆναι, ὥσπερ ἐνίοτε συμβαίνει τοῖς ἐτι τῷ βίῳ παρούσι. Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς *ψυχὴν ζῶσαν*.] Καὶ μὴ ἀπίσται, φησιν, ὅτι τὰ νῦν *ψυχικά* ἡμῶν σῶματα ἔσται τότε *πνευματικά*· ἔχομεν γὰρ ἤδη τούτου τὰς ἀποδείξεις· ὁ γὰρ Ἀδὰμ, *ψυχικόν* εἶχε σῶμα· ὁ δὲ Χριστὸς, *πνευματικόν* ἔσχε σῶμα, ὅλην δεξάμενον τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν παρουσίαν· καὶ δὴλοὶ τοῦτο ἡ μείνασα ἐπ' αὐτὸν περιστέρα (β). Καθὼ γὰρ ἐστὶ καὶ νοεῖται ἄνθρωπος ὁ Κύριος, ἔσχε τὴν τοῦ παρακλητοῦ ἐνέργειαν, καίτοι ἰδίου ὄντος αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, καθὼ ἐστὶ καὶ νοεῖται θεός. Σημειῶσαι δὲ καὶ ζωοποιὸν τὸ Πνεῦμα ὑπάρχειν· καίτοι τῆς ἀκολουθίας ἀπαιτούσης εἰπεῖν, *Εἰς πνεῦμα ζῶν*, καθὼς περὶ τοῦ *ψυχικοῦ* εἶπεν, *Εἰς ψυχὴν ζῶσαν*, αὐτὸς εἶπε *ζωοποιούν*, τὸ μείζον εἰπών.—*Σῶμα* λέγεται *πνευμα-*

(Ι) «*Ψυχικόν*, ὃ νῦν ἔχομεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ. *Πνευματικόν*, ὃ μέλλομεν ἔχειν ἐν τῇ μελλούσῃ, τὸ αὐτὸ μὲνδὲν, *πνευματικόν* δὲ· τοῦτέστιν, ἀφθαρτον.» Θεοφύλακτος.

(α) Ἰωαν. 5', 33.

(β) Ἰωαν. Δ', 22.

τικόν, οὐ τὸ λεπτομερές καὶ ἀεζῶδες, καθὼς λέγουσί τινες, ὅτι τοιοῦτον αἱ ψυχαὶ ἐν τῇ ἀναστάσει λήψονται σῶμα, ὃν ἔστιν εἷς καὶ ὁ Ὀριγένης· ἀλλὰ πνευματικὸν λέγεται τὸ χωροῦν πᾶσαν τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν καὶ κοινωνίαν· ὥσπερ οἶνον καὶ ἐλαιον σκεῦος καλεῖται τὸ τούτων χωρητικόν. Ἀναλόγως οὖν καὶ ψυχικὸν ἐκάλεσε, τὸ τῇ ψυχῇ, καὶ οὐ πνεύματι ἀγίῳ διοικούμενον (Μεθοδίου). — ΑΛΛΩΣ. Πνευματικὸν καλεῖ σῶμα, τὸ μηκέτι τοῖς ὁρασίμοις τῆς φθορᾶς ὑποπίπτον, ἀλλὰ τῇ ἀφθαρσίᾳ καὶ δόξῃ περιεκοσμημένον. Σὰρξ οὖν ἡ αὐτὴ ἀνίσταται μετὰ τοῦ αὐτοῦ σχήματος, μηκέτι τὸ φρόνημα φέρουσα τὸ ἐμπαθές, ἀλλὰ τὸ τοῦ πνεύματος, οἶονεὶ πρὸς ἐνδοξοτέραν μεταβάλλουσα κατάστασιν, καὶ ὑψηλοτέραν, ὡς εἴρηται, τῆς ταπεινώσεως τῆς φθορᾶς ὑπὸ τῆς λαμπρότητος τῆς ἀφθαρσίας ἀναλωθείσης. — Ὁ ἔσχατος Ἀδάμ, εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν. ] Τοῦτο οὐ γέγραπται· ἀλλὰ τὸ κατὰ τὸ ἀκόλουθον γινόμενον, ὡς γεγραμμένον φησὶν. Ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν. ] Ἀλλ' οὐ πρῶτον γέγονε τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν. Ἡ γὰρ τοῦ ψυχικοῦ ἑκπτώσις καὶ παράθρασις, τῆς τε ἐνανθρωπήσεως πρόφρασις γέγονε, καὶ τοῦ ἐνωθῆναι σῶματι τὸν θεὸν Λόγον, ὃν καὶ λέγει πνευματικόν (Γ).

- 47 Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς, χοϊκός· ὁ δεύ-  
 48 ρος ἄνθρωπος, ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Οἷος ὁ  
 49 χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπου-  
 49 ράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι· καὶ καθὼς  
 50 ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ  
 50 τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ. Τοῦτο δέ φημι,  
 ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κλη-

(1) «Ἴνα μή τις εἴπῃ· διὰ τί τὸ ψυχικὸν σῶμα καὶ χεῖρον νῦν ἔχομεν· τὸ δὲ πνευματικὸν μέλλει; φησὶν, ὅτι καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐκατέρων οὕτω διετάχθησαν. Καὶ ὁ μὲν Ἀδάμ, πρότερος· ὁ δὲ Χριστὸς, ὑστερος· ὥστε ἐπὶ τὸ ἐλπίων αἰεὶ τὰ ἡμέτερα πρόβεισι· καὶ πιστεύω, ὅτι καὶ τὰ νῦν ἐν σοὶ φθαρτὰ καὶ χεῖρω, ἐπὶ τὸ ἀφθαρτεν καὶ κρείττον μετασχηματίζεται. » Θεοφύλακτος.

ρονομήσαι οὐ δύνανται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ.

Πληρώσας τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον, εἰς παραίνεσιν ἦλθε πολιτείας ἀρίστης, καὶ φησιν, ὅτι ὁ Ἀδάμ ἐκ γῆς ἦν· τοιγαροῦν καὶ χοϊκός ἦν, τουτέστι, γῆινος καὶ σαρκύς· ὁ δὲ γε δεύτερος Ἀδάμ, ὁ Κύριος, ἐξ οὐρανοῦ ἦν· οὐράνιος γὰρ ὁ θεὸς Λόγος· εἰ γὰρ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὁμοούσιον ἡμῖν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κρείττονος, τουτέστι, τῆς θεότητος, οὐράνιον αὐτὸν λέγει. — ΑΛΛΩΣ. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος γῆινος ἦν, οὐ διὰ τὸ ἐκ γῆς παρῆχθαι (οὕτω γὰρ, πάντες γῆινοι· καὶ ἔτι, οὐκ ἂν τις αἰτιάσαστο τὸ ἐκ γῆς παρῆχθαι) ἀλλ' ἐκ γῆς, φησι, τουτέστι, γῆινος καὶ σαρκικός, καὶ κάτω φρονῶν· ὁ δὲ δεύτερος, μετάρσιος ὅλος καὶ οὐράνιος, καὶ μηδεμιᾶ τῶν γῆινων κηλίδι βαρυνόμενος. Οἷος τοιγαροῦν ἦν ὁ χοϊκὸν ἑαυτὸν, δι' ὃν ἐφρόνει καὶ ἐπραττε, καταστήσας, τοιοῦτοι ἔσονται καὶ οἱ πρὸς μίμησιν ἐκείνου βιοῦντες, τουτέστι, χοϊκοί, καὶ πάσχοντες ὅσα εἰκὸς πάσχειν τοὺς προσηλωσάντας ἑαυτοὺς τῷ χοϊ· καὶ οἷος ἦν ὁ μετάρσιος καὶ οὐράνιος καὶ καθαράν τὴν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ πολιτείαν ἐνστητάμενος, τοιοῦτοι ἔσονται καὶ οἱ πρὸς μίμησιν, καθ' ὅσον ἐστὶν ἀνθρώποις δυνατόν, ἐκείνης τῆς οὐρανοῦ διαγωγῆς πολιτευσάμενοι, τουτέστιν, ἐπουράνιοι τε ἔσονται, καὶ τῶν ἀξίων αὐτοῖς γερῶν ἀπολαύσουσι. — Οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί. ] Οἷος, φησὶν, ὁ χοϊκός Ἀδάμ, τοιοῦτοι ἔσονται καὶ πάντες οἱ γῆινοι· τουτέστιν, οἱ ὅλοι τῆς γῆς ὄντες, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπτοημένοι, ἀποθανοῦνται τὸν νοητὸν θάνατον, τὸν τῆς ἁμαρτίας. Καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. ] Οἱ μιμηταὶ γινόμενοι Χριστοῦ κατὰ τὸν Παῦλον, ἔσονται ὡς ὁ ἐπουράνιος, καθ' ὅσον ἀνθρώποις ἐφικτόν. «Οἶδαμεν γὰρ, φαίνε αἱ Καθολικαί, ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα (α).» Καὶ

(α) Α' Ἰωαν. 2.

αὐτὸς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ.] Τουτέστι, καθὼς  
τὰ πάντα ἐπράξμεν ταῦτα γὰρ εἰκὼν τοῦ χοῦκοῦ φορέσο-  
μεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τουτέστιν, ἀγαθοεργού-  
μεν καὶ μυσταὶ αὐτοῦ γινόμενοι κατὰ τὸ ἐγγεγραμμένον· καθὼς  
καὶ αὐτὸς [ὁ Γαβριὴλ] ἀλλοτρίου φησὶ «Μιμηταί μου γίνεσθε,  
καθὼς καὶ ἐγὼ Χριστοῦ (α).» Εἰκὼν δὲ τοῦ χοῦκοῦ, καὶ τὸ  
Γ' εἶ, καὶ εἰς τὴν ἀπειλήν (β). » εἰκὼν δὲ τοῦ ἐπουρανίου,  
εἶναι νεκρῶν ἀνάστασις καὶ ἀφθαρσία. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Με-  
σοβίος ἐν τῇ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. Τὸ δὲ, φορέσομεν, εἰ μὲν  
διὰ τοῦ οὐρανίου γραπτέον, προαγόρευσις ἐστίν, ἐξ ἀκολουθί-  
ας τῆς βασιλείας, τοῦ μέλλοντος, καὶ ἀποφάνσεως ἅμα δύναμιν  
πληροῦσαι· τουτέστι· Πάντως φορέσομεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐ-  
πουρανίου, ὡς περ ἐφορέσαμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ· καὶ  
εἴη ἂν εἰκὼν μὲν τοῦ χοῦκοῦ, ὁ θάνατος· εἰκὼν δὲ τοῦ ἐπου-  
ρανίου, ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἀφθαρσία. Ὅ,τε γὰρ Ἀδάμ, διὰ  
τοῦ θανάτου εἰκονίζεται· αὐτὸς γὰρ καὶ πρῶτος τῶν ἄλλων  
αἴτιος τοῦ θανεῖν γέγονε· καὶ ὁ δεσπότης Χριστὸς πάλιν, διὰ  
τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀφθαρσίας εἰκονίζεται· αὐτὸς τε γὰρ  
πρῶτος ἀνέστη σαρκί, νικήσας τὸν θάνατον, καὶ τῷ γένει παντὶ  
τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀφθαρσίαν ἐπήγαγεν. Εἰ δὲ τὸ,  
φορέσομεν, διὰ μακροῦ γραπτέον ἐστὶ τοῦ ὧ, παραίνεσις ἐστὶ  
καὶ συμβουλὴ ἐπὶ ἀρετὴν, καὶ ἔνθεον πολιτεῖαν. Φορέσωμεν,  
φησὶν, ἐνδύσασθε τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, ἵνα κληρονο-  
μήσωμεν τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Καὶ εἴη ἂν εἰκὼν μὲν  
ἐνταῦθα τοῦ χοῦκοῦ λαμβανομένη, αἱ πράξεις αἱ πονη-  
ραὶ, καὶ ἐρίβουσαι πρὸς τὰ γῆϊνα καὶ σαρκικά· τὰ δὲ  
ταῦτα γὰρ μορφαὶ καὶ χαρακτηρίζουσι τὸν ἁμαρτωλὸν, ὅς ἐστι  
χοῦκος· εἰκὼν δὲ τοῦ ἐπουρανίου, τὸ ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον  
τῆς πολιτείας, καὶ ἡ κτῆσις τῶν οὐρανίων ἀρετῶν. Φησὶν οὖν  
ἅμα καὶ ἐντρέπων· Φορέσωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου,

(α) Α' Κορ. ΙΑ', 1.

(β) Γενεσ. Γ', 19.

ἐκτινόμεθα πολιτεῖαν, ὑψούσαν ἡμᾶς πρὸς οὐρανόν. Οὐ γὰρ  
χισγίνεσθε, οὐδὲ ἐγκαλύπτεσθε, ὅτι τὴν μὲν εἰκόνα τοῦ χοῦ-  
κοῦ προθύμως ἐφορέσαμεν, καίτοι κατασπῶσαν ἡμᾶς, καὶ τῆς  
βασιλείας τοῦ θεοῦ ἀναξίους ἀποφαίνουσιν· πρὸς δὲ τὴν εἰκόνα  
τοῦ ἐπουρανίου ἔτι μέλλομεν καὶ ἀναβαλλόμεθα· Σπουδάσωμεν  
ταύτην ἐνδύσασθαι, ταύτην ζηλῶσαι, τὴν οὐράνιον πολι-  
τεῖαν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἐνὶ τυχεῖν τῆς οὐρανίου βασιλείας.  
Τοῦτο δὲ φησὶ, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ, καὶ ἐξῆς.] Ἐπειδὴ εἴ-  
πεν, εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, ὥσανει ἐρμηνεύων ταύτην, φησὶ·  
Διὰ τοῦτο ταῦτα εἶπον, ἵνα μάθητε, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα,  
τουτέστιν, αἱ πονηραὶ πράξεις, οὐ δύνανται τὴν βασιλείαν  
τοῦ θεοῦ κληρονομήσαι.—Καὶ τὸ, Τοῦτο δὲ φημι, ἀδελφοί,  
πρὸς τὴν διάφορον ἐρμηνείαν τοῦ, Καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰ-  
κόνα τοῦ χοῦκοῦ, φορέσομεν, ἢ φορέσωμεν, καὶ τὴν εἰκόνα  
τοῦ ἐπουρανίου, ἐκληφθήσεται. Ἡ γὰρ τῆς προτροπῆς καὶ  
συμβουλῆς ἐστὶν αἰτία· ὅτι, Διὰ τοῦτο παραινῶ ὑμῖν καὶ συμ-  
βουλεύω ταῦτα ποιεῖν, ἵνα τὴν τῶν οὐρανῶν κληρονομήσητε  
βασιλείαν· διότι οἱ σαρκικοὶ καὶ ἐμπαθεῖς βασιλεῖαν θεοῦ οὐ  
κληρονομήσουσιν· οὐ γὰρ ἐστὶ φύσιν ἡ ἀκολουθίαν ἔχον, ἵνα ὁ  
καταφθείρας καὶ καταρρύπτων ἑαυτὸν ταῖς ἀκαθαρσίαις, τὰ  
τῶν ἀπαθῶν καὶ μὴ καταφθαρέντων τοῖς πάθεσι γέρα κλη-  
ρονομήσῃ. Εἰ δὲ τῆς δογματικῶς εἰρημένης ἐρμηνείας αἰτίαν  
αὐτὸ ἐκληφθῆμεθα, τουτέστι, τῆς, ὅτι ἐστὶ πάντως ἡ ἀνά-  
στασις, καὶ οὕτω πολλὴν τὴν ἀκολουθίαν ἔξει· συλλογιστικώ-  
τερον γὰρ τὸ, Τοῦτο δὲ φημι, τὴν ἀνάστασιν εἴη ἂν κατα-  
σκευάζον· τὸ δὲ, Κληρονομήσαι οὐ δύνανται, ἐν τοῖς  
πλατυχωτέροις. Τὸ ἀποθνήσκον, κληρονομεῖται· τὸ δὲ ζῶν,  
κληρονομεῖ. Διὸ, οὐ τὸ ἀποθνήσκον σῶμα κληρονομεῖ τὴν  
ἀφθαρσίαν καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' αὐτὸ ὑπὸ  
τούτων κληρονομεῖται, εἰς τὸ γενέσθαι ἀφθαρτον καὶ δεκτικὸν  
τῆς βασιλείας. (Φωτίου).—Οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κλη-  
ρονομεῖ.] Φθοράν, φησὶ τὴν κακίαν, ὡς καταφθειρούσαν τὸ

καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ.] Τουτέστι, καθὼς τὰ ραῦλα ἐπράξμεν ταῦτα γὰρ εἰκὼν τοῦ χοῦκοῦ· φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τουτέστιν, ἀγαθοεργούνας, καὶ μιμηταὶ αὐτοῦ γινόμενοι κατὰ τὸ ἐγγχωρὸν· καθὼς καὶ αὐτός [ὁ Γαβλός] ἀλλαχοῦ φησὶ· «Μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ἐγὼ Χριστοῦ (α).» Εἰκὼν δὲ τοῦ χοῦκοῦ, καὶ τό· «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση (β).» εἰκὼν δὲ τοῦ ἐπουρανίου, ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις καὶ ἀφθαρσία. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Μεθόδιος ἐν τῇ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. Τὸ δὲ, φορέσομεν, εἰμὲν διὰ τοῦ οὐρανόθεν γραπτέον, προαγόμενός ἐστιν, ἐξ ἀκολουθίας ἀφθαρσίας, τοῦ μέλλοντος, καὶ ἀποφάνσεως ἅμα δυνάμιν πληροῦσα· τουτέστι· Πάντως φορέσομεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, ὡς περ ἐφορέσαμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ· καὶ εἴη ἂν εἰκὼν μὲν τοῦ χοῦκοῦ, ὁ θάνατος· εἰκὼν δὲ τοῦ ἐπουρανίου, ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἀφθαρσία. Ὅ,τε γὰρ Ἀδάμ, διὰ τοῦ θανάτου εἰκονίζεται· αὐτός γὰρ καὶ πρῶτος τῶν ἄλλων αἴτιος τοῦ θανεῖν γέγονε· καὶ ὁ δεσπότης Χριστὸς πάλιν, διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀφθαρσίας εἰκονίζεται· αὐτός τε γὰρ πρῶτος ἀνέστη σαρκὶ, νικήσας τὸν θάνατον, καὶ τῇ γενεῇ παντὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀφθαρσίαν ἐπήγαγεν. Εἰ δὲ τὸ, φορέσομεν, διὰ μακροῦ γραπτέον ἐστὶ τοῦ ω, παραίνεσις ἐστὶ καὶ συμβουλὴ ἐπ' ἀρετὴν, καὶ ἔνθεον πολιτείαν. Φορέσωμεν, φησὶν, ἐνδυσώμεθα τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, ἵνα κληρονομήσωμεν τὴν οὐράνιον βασιλείαν. Καὶ εἴη ἂν εἰκὼν μὲν ἐνταῦθα τοῦ χοῦκοῦ λαμβανομένη, αἱ πράξεις αἱ πονηραὶ, καὶ ἐρίθουσαι πρὸς τὰ γῆϊνα καὶ σαρκικά πάθη· ταῦτα γὰρ μορφοῖ καὶ χαρακτηρίζει τὸν ἀμαρτωλὸν, ὅς ἐστι χοῦκός· εἰκὼν δὲ τοῦ ἐπουρανίου, τὸ ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον τῆς πολιτείας, καὶ ἡ κτῆσις τῶν οὐρανίων ἀρετῶν. Φησὶν οὖν ἅμα καὶ ἐντρέπων· Φορέσωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου,

(α) Α' Κορ. ΙΑ', 1.

(β) Γενεσ. Γ', 19.

ἐκτισώμεθα πολιτείαν, ὑψώσαν ἡμᾶς πρὸς οὐρανόν. Οὐ γὰρ κίσχυνεσθε, οὐδὲ ἐγκαλύπτεσθε, ὅτι τὴν μὲν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ προθύμως ἐφορέσαμεν, καίτοι κατασπῶσαν ἡμᾶς, καὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἀναξίτους ἀποφαίνουσιν· πρὸς δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου ἐτι μέλλομεν καὶ ἀναβαλλόμεθα, σπουδάζωμεν ταύτην ἐνδύσασθαι, ταύτην ζηλωσαι, τὴν οὐράνιον πολιτείαν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἐνι τυχεῖν τῆς οὐρανίου βασιλείας. Τοῦτο δὲ φημί, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ, καὶ ἐξῆς.] Ἐπειδὴ εἴπιν, εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, ὥσαντι ἐξηρμηνεύων ταύτην, φησὶ· Διὰ τοῦτο ταῦτα εἶπον, ἵνα μάθητε, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα, τουτέστιν, αἱ πονηραὶ πράξεις, οὐ δύνανται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ κληρονομήσαι.—Καὶ τὸ, Τοῦτο δὲ φημί, ἀδελφοί, πρὸς τὴν διάφορον ἐρμηνείαν τοῦ, Καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, φορέσομεν, ἢ φορέσωμεν, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, ἐκληφθήσεται. Ἡ γὰρ τῆς προτροπῆς καὶ συμβουλῆς ἐστὶν αἰτία· ὅτι, Διὰ τοῦτο παραινῶ ὑμῖν καὶ συμβουλεύω ταῦτα ποιεῖν, ἵνα τὴν τῶν οὐρανῶν κληρονομήσητε βασιλείαν· διότι οἱ σαρκικοὶ καὶ ἐμπαθεῖς βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν· οὐ γὰρ ἐστὶ φύσιν ἢ ἀκολουθίαν ἔχον, ἵνα ὁ καταφθείρας καὶ καταρρώπων εἰαυτὸν ταῖς ἀκαθαρσίαις, τὰ τῶν ἀπαθῶν καὶ μὴ καταφθαρέντων τοῖς πάθεσι γέρα κληρονομήσῃ. Εἰ δὲ τῆς δογματικῶς εἰρημένης ἐρμηνείας αἰτίαν αὐτὸ ἐκληψόμεθα, τουτέστι, τῆς, ὅτι ἐστὶ πάντως ἡ ἀνάστασις, καὶ οὕτω πολλὴν τὴν ἀκολουθίαν ἔχει· συλλογιστικώτερον γὰρ τὸ, Τοῦτο δὲ φημί, τὴν ἀνάστασιν εἴη ἂν κατασπείζον· τὸ δὲ, Κληρονομήσαι οὐ δύνανται, ἐν τοῖς πλατυκωτέροις. Τὸ ἀποθνήσκον, κληρονομεῖται· τὸ δὲ ζῶν, κληρονομεῖ. Διὸ, οὐ τὸ ἀποθνήσκον σῶμα κληρονομεῖ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' αὐτὸ ὑπὸ τούτων κληρονομεῖται, εἰς τὸ γενέσθαι ἀφθαρτον καὶ δεκτικὸν τῆς βασιλείας. (Φωτίου).—Οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ.] Φθοράν, φησὶ τὴν κακίαν, ὡς καταφθειρούσαν τὸ



τῆς φυγῆς εὐγενές. Οὐκ ἂν οὖν ἡ φθορὰ κληρονομήσῃ τὰ ἀφθάρ-  
τα, καὶ τὰ ἀει ὡσαύτως ἔχοντα τῆς θρασυείας ἀγαθὰ.

51 Ἰδοὺ, μυστήριον ὑμῖν λέγω. Πάντες μὲν οὐ κοι-  
52 μηθισόμεθα· πάντες δὲ ἀλλαγισόμεθα, ἐν ἀτόμῳ,  
ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. (Σαλπί-  
σει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοί,  
53 καὶ ἡμεῖς ἀλλαγισόμεθα.) Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν  
τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο  
ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.

Ἄλλιν εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως ἐπίνεισι λόγον, καὶ φησιν,  
ὅτι φρικτόν τι καὶ ἀπόρρητον αὐτοῖς μέλλει λέγειν· δείκνυσι  
δὲ διὰ τοῦτου καὶ πολλὴν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην, ἐκ τοῦ  
ἀπόρρητα αὐτοῖς λέγειν. Πάντες μὲν οὐ κοιμηθισόμεθα· πάν-  
τες δὲ ἀλλαγισόμεθα.] Οὐ πάντες μὲν, φησιν, ἀποθανοῦνται,  
ὅμως μέντοι πάντες ἀλλαγίσονται, καὶ οἱ μὴ ἀποθνήσκοντες,  
τουτέστιν, εἰς ἀφθαρσίαν μεταπεσόντες. Μὴ τοίνυν διὰ τοῦτό,  
φησιν, ἀπίσται τῇ ἀναστάσει, διὰ τὸ μέλλειν ἀποθνήσκειν καὶ  
διαλύσθαι· εἰσὶ γάρ τινες τότε εὐρισκόμενοι, οἳ οὐ μὴ ἀποθάνωσιν,  
ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρκέσει αὐτοῖς τοῦτο εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκεί-  
νῃ, ἂν μὴ ἀλλαγῶσι, καὶ οὕτως εἰς ἀθανασίαν ἔλθωσιν.  
Ὡς περ οὖν ἐκείνοις οὐ συμβάλλεται πρὸς τὴν ἀνάστασιν τὸ μὴ  
ἀποθανεῖν· οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς βλάψει τὸ ἀποθανεῖν· καὶ γὰρ  
κακείνοις ἡ ἀλλαγὴ, θανάτός ἐστιν· ἀποθνήσκει γὰρ ἐν αὐτοῖς  
ἡ φθορὰ, ἀλλαττομένη εἰς ἀφθαρσίαν. Ἄλλοι δὲ τὸ, Οὐ κοι-  
μηθισόμεθα, φασὶ, περὶ τοῦ μακροῦ θανάτου αὐτὸν εἰρηκέναι,  
ὥς φθορὰς καὶ διαλύσεως δεσθῆναι· τὸ γὰρ, ἐν ἀτόμῳ, ἡγουν,  
ἐν στιγμῇ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἡγουν, φορὰ καὶ κινήσει καὶ  
ὀρμῇ ἀποθανεῖν καὶ ἀναστῆναι, οὐδὲ κοίμῃσιν εἶναι φασί.  
Ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ.] Καὶ, τὸ παρὰδοξόν, φησιν, ὅτι  
τῶν αὐτὰ θαύματα ἐν ἀκαριαίῳ χρόνῳ, καὶ ὅσον μύσαι βλέφαρον,  
ἔσαι, ἅμα τῇ τῆς σάλπιγγος ἡχῇ.—Ἄρα μὴ ἐνὶ καὶ οὕτω νοῆσαι;  
Μικρὰ δὲ προαφηγητέον τοῦ νοήματος. Ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάν-

νης φησὶν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει (α), τὸ τέλος τοῖς ἀνθρώποις  
μὴ ὑπ' ἐν πᾶσιν ἐπάγεσθαι, ἀλλὰ κατὰ μέρος ἐλθεῖν τοῦ, ἵνα,  
τῶν πρώτων ἀπολυμένων, οἱ ὑπολιμπανόμενοι τῷ φόβῳ τῶν  
προκαλωθέντων εἰς μετάνοιαν ἔλθωσι. Λέγει δὲ τὸ δόγ-  
μα τοῦτο ἐν τῇ λύσει τῆς ἐσδόμης σφραγίδος τοῦ βιβλίου.  
Ὡς οὕτως ἐχόντων, νοήσεις τὸ, Ἐν ἀτόμῳ, καὶ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλ-  
μοῦ, κατὰ κοινὸν εἰρησθαι, καὶ πρὸς τὰ δύο ἀρμόζειν, ἵνα  
ἡ οὕτω Πάντες μὲν οὐ κοιμηθισόμεθα, οἷον, ἀποθανοῦμεθα,  
ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, διὰ τὸ κατὰ μέρος ἐπάγεσθαι  
τὸ τέλος, κατὰ τὸν λόγον τῆς ἀποκαλύψεως. Πάντες μέντοι  
ἀλλαγισόμεθα ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ  
σάλπιγγι. Αἱ μὲν γὰρ πρῶται σάλπιγγες, ἐπεὶ οὐδὲ κατὰ  
τὴν Ἀποκαλύψιν, οὐκ ἐγείρουσι τοὺς νεκροὺς, ἀλλὰ συντελοῦσι  
τοὺς ἀνθρώπους (Γ)· ἡ δὲ τελευταία σάλπιγξ, τὴν τε ἔγερσιν  
καὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ἤδη ἀναστάντων ποιεῖ ἐν ἀτόμῳ,  
καὶ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, σὺν τῇ κτίσει· καὶ γὰρ καὶ ἡ κτίσις ἀλ-  
λαγίσεται ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν  
τέκνων τοῦ θεοῦ, καθὼς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους εἶπεν (Ε). —  
Σαλπίζει γάρ.] Εἴτα, ἵνα μὴ ἀπιστήσῃ τις, πῶς τὰ  
τηλικαῦτα ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ γίνονται, τὸ ἀξιόπιστον τοῦ  
λόγου δείκνυς ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ ποιοῦντος θεοῦ, φη-  
σὶ· Σαλπίζει γὰρ ἡ σάλπιγξ ἐκείνη ἡ φοβερά, καὶ οἱ νεκροὶ  
ἀναστήσονται, δηλονότι ἐνηλλαγμένοι καὶ ἀφθαρτοί. Καὶ  
ἡμεῖς, τουτέστιν, οἱ καταλαμβανόμενοι τότε ζῶντες· περὶ  
ἐκείνων γάρ, οὐ περὶ ἑαυτοῦ φησὶ καὶ ἡμεῖς τοιγαροῦν ἀλ-  
λαγισόμεθα. Ἐπὶ τούτων γὰρ οὐκ ἔσται ἔγερσις, τῶν μηδὲ  
κοιμηθέντων, ἀλλὰ μόνον ἐναλλαγὴ. Οἱ μὲν νεκροί, οἱ προ-  
ποθιανόντες, ἐγερθήσονται ἀφθαρτοί· οἱ δὲ ζῶντες τότε, πῶς

(α) Ἀποκαλ. Κεφ. Η'—1Α'.

(Γ) τὴν συντέλειαν τῶν ἀνθρώπων ποιοῦσι Θεοφύλακτος.

(Ε) Ῥωμ. Η', 21.

ἐγερεθήσονται; Μόνον ὡς ἐν ῥοπῇ ἀλλαγῆσονται εἰς ἀθανασίαν. Δεῖ γάρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο.] Ἐρμήνευσε, τί βούλεται ἡ ἐναλλαγή· τὸ ἐκ φθαρτοῦ εἰς ἀσθαρσίαν, καὶ ἐκ θνητοῦ εἰς ἀθανασίαν ἀλλαγῆναι, γησιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ. Ἐπειδὴ κατὰ τινὰ τῶν ἀντιγράφων περιέχεται τὸ τοῦ ἀποστόλου Πάντες μὲν κοιμηθησόμεθα· οὐ πάντες δὲ ἀλλαγῆσόμεθα· κατὰ τινὰ δὲ ὅτι Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα· πάντες δὲ ἀλλαγῆσόμεθα· παρακαλῶ μαθεῖν, ποίαν δεῖ τῶν ἐκδόσεων ἐγκρίναι, καὶ τί τὰ ἐκ τούτων δηλούμενα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ. Οἶμαι, ὅτι καθ' ἑκατέραν τῶν ἐκδόσεων, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἀρχαῖα τῶν ἀντιγράφων καὶ τὰς δύο περιέχουσιν, εὐσεβῶς τις ἐκλαμβάνων, τοῦ ἀποστολικοῦ οὐκ ἀποπεσεῖται σκοποῦ. Κατὰ μὲν οὖν τό Πάντες κοιμηθησόμεθα· οὐ πάντες δὲ ἀλλαγῆσόμεθα· οὕτω χρὴ νοεῖν ὅτι Πάντες μὲν τὴν διὰ θανάτου κοίμῃσιν ὑπομενοῦμεν, οὐ πάντες δὲ τὴν δόξαν καὶ τὴν παρρησίαν ἀνταλλαξόμεθα, ὅπερ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ἐν ἄλλῃ τίθησι φάσκων σαφέστερον· «Εἴ γε, καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὐρεθησόμεθα (α).» Κατὰ δὲ τό Οὐ πάντες μὲν κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγῆσόμεθα· οὕτω χρὴ ἐκδέχεσθαι· Ὅτι μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα τὴν χρονικὴν κοίμῃσιν, ὥστε διεθῆναι ταρῆς καὶ λύσεως τῆς εἰς φθοράν, ἀλλὰ σύντομον τὸν θάνατον οἱ τότε εὐρισκόμενοι ὑπομενοῦσι, μὴ δεόμενοι χρονικῆς κοιμήσεως, διὰ τὴν παραυτίκα γινομένην ἀνάστασιν· πάντες δὲ ἀλλαγῆσονται, τουτέστιν, ἀσθαρσίαν ἐνδύσονται.

54 Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀσθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε  
55 γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· «Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος (β).» Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέν-

56 τρον; ποῦ σου, ἄδῃ, τὸ νίκος (α); Τοῦ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία· ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ὁ νόμος. Τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νίκος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅταν οὖν, ρησί, ταῦτα γένῃται, τότε ἡ γραφὴ πληροῦται ἡ τοῦ Ὡσηέ. Ἐπειδὴ γὰρ παρὰδύξα καὶ ὄντως μυστήρια εἶπε, λοιπὸν καὶ τῇ γραφικῇ μαρτυρίᾳ πιστοῦται τὸν λόγον. Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος, τουτέστιν, εἰς τέλος· οἶον, ἀπόλωλεν, ἠφάνισται, οὐδὲ ἑλπίς ὑποστροφῆς αὐτῷ καταλείπεται. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ καταποθῆναι τὸν θάνατον εἰς φθοράν τῶν καταπιόντων· ὥσπερ καὶ φάρμακόν ἐστι καταποθῆναι ἐπὶ διαφθορᾷ ὁμοίως τῶν χρῆσασμένων· διὰ τοῦτο ἐπήγαγε τὸ, Εἰς νίκος, ἀντὶ τοῦ, Οὐχ ἵνα φθίσῃ τὸν καταπιόντα, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἀφανισθῇ, καὶ κατακράτος ἐκνικηθῇ, ὥστε μηκέτι μηδ' ἔχῃ μάχης, ἢ σκιάν ἐνοχλήσεως ὑπολειφθῆναι. Καὶ τὸ, Κατεπόθη, δὲ μετὰ τῆς προθέσεως ῥηθέν, τὴν σφοδρὰν αὐτοῦ διαφθορὰν σημαίνει· Ὁλος, ρησί, κατεπόθη εἰς νίκος, ὥστε μηδὲν αὐτοῦ ἐτι ἐναπολειφθῆναι. Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον;] Ὡσανεῖ ὁρῶν αὐτὰ γινόμενα, καὶ οἶον χαμαὶ κειμένῳ ἐπεμβάινει τῷ θανάτῳ, καὶ ἐγκαυχᾶται αὐτῷ, Ποῦ σου, λέγων, τὸ κέντρον; ποῦ σου ἡ κατὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων νίκη, θάνατε καὶ ἄδῃ (Γ); Ἀπόλωλεν, ἠφάνισται, τέλος ἔχει. Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία.] Διὰ ταύτης γὰρ ἴσχυεν ὁ θάνατος, ὥσπερ δυνάμει αὐτῇ καὶ κέντρῳ χρῆσάμενος. Ὡς περ γὰρ ὁ σκορπίος, αὐτὸς μὲν ζωῦφιόν ἐστιν εὐτελές, ἐν δὲ τῷ κέντρῳ τὴν ἰσχὺν ἔχει· οὕτω καὶ ὁ θάνατος, δίχῃ τῆς ἁμαρτίας ἀνενέργητός τις ἦν καὶ ἀνυπόστατος. Ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ὁ νόμος.] Πῶς ἐστὶ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος; Ὅτι ἐκτὸς νόμου ἀσθενῆς ἦν ἡ ἀμαρ-

(α) Ὡσπερ II\*, 14.

(1) «Εὐρίς δ' ἂν διαφορὰν τινὰ ἔδου καὶ θανάτου, τῷ τὸν μὲν ἄδῃν τὰς ψυχὰς κατέχειν· τὸν δὲ θάνατον, τὰ σώματα· αἱ γὰρ ψυχαὶ ἀθάναται». Θεοφύλακτος.

(α) Ε' Κορ. Ε', 5.

(β) Ἠσ. ΚΕ', 8.

τα κατὰ ἀγνώσιν γινόμενα (1)· ὁ δὲ νόμος αὐτὴν φανερώσας, κατέκρινε μᾶλλον ἡμᾶς, ὡς ἐν γνῶσει ἁμαρτάνοντες· καὶ ἐνεργὸν καὶ ἰσχυρὸν ἐποίησε κατ' ἡμῶν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμῶν κακίαν, τῶν μὴ καλῶς χρησαμένων τῷ δοθέντι οὐρανόφ. Μὴ οὖν ἀμείβεσθαι, ὡς ἄνθρωποι, περὶ τῆς ἀναστάσεως, ὅρων καὶ τὸ κέντρον τοῦ θανάτου, τὴν ἁμαρτίαν, ἀναιρεθῆναι, καὶ τὴν ἰσχύϊν πάλιν τῆς ἁμαρτίας, ἥγουν, τὸν νόμον, λυθεῖσαν· τῆς γὰρ ἁμαρτίας ἀναιρεθείσης, ἥγουν, τοῦ κέντρον τοῦ θανάτου, τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δῆλον ὡς καὶ ὁ θάνατος συναναιρεθήσεται. Τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῆκος.] Ὁ Χριστός, φησι, τὸ τρόπαιον ἔστησεν· ἡμεῖς δὲ τῶν στεφάνων κοινωνοῦμεν. Χάρις δὲ τῷ πατρὶ, τῷ γεννήσαντι υἱόν, τὸν τοσαῦτα κατορθώσαντα ἡμῖν.—ΑΛΛΩΣ. Ἐπειδὴ τὸν νόμον εἶπε δύναμιν τῆς ἁμαρτίας, ἵνα μὴ τινες αὐτόν τε τὸν νόμον, ὡς φαῦλον πεπαῦσθαι νομίσωσι, καὶ τὸν νομοθέτην ἐλαττωμήσωσιν, ἐπάγει· Τῷ δὲ θεῷ χάρις· οἷον· Τῷ δὲ νομοθέτῃ θεῷ, καὶ πατρὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, χάρις. Αὐτὸς γὰρ καὶ τὸν νόμον κατὰ καιροὺς συμφέροντα ἔδωκε, καὶ τούτῳ ἡμῶν εἰς ἰσχύϊν ἁμαρτίας ἀποχρησαμένων, καὶ κραταιωσάντων τὴν ἁμαρτίαν, αὐτὸς πάλιν διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ κατ' αὐτῆς ἀναμνηρίστον κράτος καὶ νῆκος (Φωτίου).

58 Ὡστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἐδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε, εἰδότες, ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενός ἐν Κυρίῳ.

Ἐπεὶ οὖν ἐγνωτέ, φησι, ταῦτα οὕτως ἔχειν, εἶναι τε ἀνάστασιν, καὶ ἀμοιβὰς καλῶν καὶ φαύλων, ἐδραῖοι γίνεσθε· ἐσαλεύοντο γὰρ περὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον, καὶ τοῦ

(1) « Ὅτι, τοῦ νόμου μὴ ὄντος, ἐν ἀγνοίᾳ ἁμαρτάνοντες, οὐχ οὕτω κατεκρινόμεθα· ὁ δὲ νόμος κ. τ. λ. » Θεοφύλακτος.

ἀγαθοῦ βίον ἡμέλουν, ὡς οὐκ οὕτως ἀναστάσεως. Εἴτα φησί· Περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε.] Οὐ μόνον αὐτὸ ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ περισουσίας αὐτὸ ποιοῦντες. Τὸ δὲ ἔργον τοῦ Κυρίου, τουτέστιν, ὁ ἀγαπᾶ ὁ Κύριος, καὶ ὁ ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν, ἡ ἀρετὴ ἐστίν. Ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενός ἐν Κυρίῳ.] Ὅν νῦν κάμνετέ, φησιν· ἀλλ' ἔσται αὐτοῦ ἀμοιβὴ παρὰ θεοῦ. Τὸ δὲ, Ἐν Κυρίῳ, νοήσεις ἡ ὅτι ὁ ἐν Κυρίῳ κόπος ὑμῶν· τουτέστιν, ὁ καὶ τὴν ἀνωθεν βοήθειαν ἔχων, ὡς ἐπὶ θειαρίστοις ἔργοις γινόμενος· ἡ ὅτι παρὰ Κυρίῳ οὐ ματαιωθήσεται ὁ κόπος, ἀλλὰ λήψεσθε παρ' ἐκείνου τὰς ἀμοιβὰς.

ΚΕΦ. XVI, 1 Περὶ δὲ τῆς λογίας, τῆς εἰς τοὺς ἀγίους, ὡς περ διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, 2 οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. Κατὰ μίαν σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω, θησαυρίζων ὅ,τι ἂν εὐδοῶται· ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται. 3 Ὅταν δὲ παραγένωμαι, οὐς ἐὰν δοκιμάσητε, δι' ἐπιστολῶν τούτους πέμψω, ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς Ἱερουσαλήμ· ἐὰν δὲ ἡ ἀξίον τοῦ κάμε πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται.

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ δογμάτων λόγον, εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀρετῶν, τὴν ἐλεημοσύνην, ἦλθε. Λογίαν δὲ λέγει τὴν συλλογὴν, κοῦφον εὐθύς ἐκ προοιμίων ποιῶν τὸ πρᾶγμα· τὸ γὰρ ἐκ πολλῶν συνεισφερόμενον, κοῦφον ἦν ἐκάστω. Εἴτα εἰς ζῆλον αὐτοὺς ἄγει, τῇ διηγέσει τῶν ἐτέροις κατορθωθέντων· ὡς περ γὰρ, φησιν, οἱ Γαλάται πεποιθήκασιν. Ὅρα δὲ, πῶς ἐμφαίνει τὸ ἀναγκαῖον τοῦ γινόμενου· Ὡσπέρ, φησι, διέταξα· οὐ γὰρ εἶπε, παρήνεσα, ἡ συνεβουλευσάμην, ἀλλὰ, διέταξα, τῷ μετὰ αὐθεντίας ἐπιτάζει δειλῶν τὸ τοῦ πράγματος ἀπαραίτητόν τε καὶ ἀναγκαῖον. Κατὰ μίαν σαββάτων.] Μίαν σαββάτων, τὴν κυριακὴν λέγει· ἀντὶ τοῦ, τὴν πρώτην τῶν τοῦ σαββάτου, ἡτοι, τῆς ἐβδομάδος, ἡμερῶν. Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἐπὶ ἐλεημοσύνην αὐτοὺς προτρέπεται, τῶν ἐν αὐτῇ μυστηρίων ὑπο-

μιμνήσκων. *Παρ' ἐαυτῷ τιθέτω.*] Προνοητικῶς λίσαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Εὐθύς φερέτω· ἵνα μὴ τις, ἐλάχιστον ἔχων, αἰσχύνηται· ἀλλὰ πρῶτον παρὰ σαυτῷ συνάγαγέ, φησι· καὶ ὅταν ἄξιον λόγου γένηται, τότε φέρε. *Θησαυρίζετω δὲ ὅ,τι ἂν εὐοδῶται.*] Τουτέστιν, ὅπερ ἂν ὁ θεὸς πέμψῃ, καὶ ὃ εὐχερὲς ἔχη. *Ἴνα μὴ, ὅταν ἔλθω.*] *Ἴνα μὴ,* φησιν, ὅτε καιρὸς ἐστὶν ἀναλώσεως, τότε συνάγειν ἄρζητε. *Τῷ δὲ εἰπεῖν, Ὅταν ἔλθω,* προθυμότερους αὐτοὺς εἰς τὴν συλλογὴν ποιεῖ, ὡς ἐπ' ὄψεσιν αὐτοῦ μελλούσης γίνεσθαι τῆς συνεισφορᾶς. *Οὗς ἂν δοκιμάσητε.*] Καλῶς τὸ, *Οὗς ἂν δοκιμάσητε,* τέθεικεν, ἀποτριβόμενος πανταχοῦ τὸ σκανδαλίσαι τινὰς, ἵνα μὴ ὑποπεύσωσιν, ὡς καὶ αὐτὸς τι θούλεται λαβεῖν ἐκ τῶν συναγομένων. *Ἀπεργεῖν τὴν χάριν ὑμῶν.*] *Χάριν* εἶπε, τουτέστι, φιλοτιμίαν, ἵνα δείξῃ αὐτοὺς μέγα τι ποιούντας, καὶ οὐκ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης· τοιοῦτον γὰρ ἡ χάρις· (τὸ γὰρ ἐλεημοσύνην εἰπεῖν, οἰκτρὸν ἦν, καὶ ἀνάξιον τῶν μελλόντων λαμβάνειν ἀγίων) καὶ σημαίνει, ὅτι ἀντιλήψονται καὶ αὐτοὶ χάριν, τὰς εὐχὰς αὐτῶν. *Ἐὰν ἡ ἄξιον.*] Διὰ τούτων εἰς δαψίλειαν αὐτοὺς προτρέπεται. Ἐὰν ᾗ, φησί, τοσαῦτα [τὰ συναχθέντα], ὡς καὶ τῆς ἐμῆς δεῖσθαι διακονίας τὸ πρᾶγμα, καὶ γὰρ ἀπελεύσομαι. Πανταχοῦ δὲ καὶ τοὺς ἐκείνων ἔχειν μάρτυρας θούλεται, ὡς αὐτὸς οὐδὲν λήψεται ἐξ αὐτῶν· διὸ φησι, *σὺν ἐμοὶ πορεύονται.*

5 Ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλ-  
6 θω· Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι· πρὸς ὑμᾶς δὲ τυ-  
7 χὸν παραμενῶ, ἢ καὶ παραχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς με  
8 προπέμψητε, οὗ ἂν πορεύωμαι. Οὐ θέλω γὰρ  
9 ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν· ἐλπίζω δὲ χρόνον τινὰ  
ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς, ἂν ὁ Κύριος ἐπιτρέπῃ. Ἐπι-  
μενῶ δὲ ἐν Ἐφέσῳ ἕως τῆς πεντηκοστῆς· θύρα γάρ  
μοι ἀνέωγε μεγάλη καὶ ἐνεργής, καὶ ἀντικείμενοι  
πολλοί.

*Ὅταν Μακεδονίαν διέλθω.*] Οὐκ εἶπεν, ἀπέλθω, ἀλλὰ,

διέλθω, παραμυθούμενος αὐτοὺς, ὡς εὐθύς παραγινόμενος. Καὶ ὅρα προτίμησιν! Ἐκείνους διέρχομαι, φησι, παρ' ὑμῖν δὲ παραμενῶ· καὶ γὰρ πλείους ἦσαν οἱ ἐν Κορίνθῳ πιστοί· διὸ καὶ προτιμῶνται παρ' αὐτοῦ. *Πρὸς ὑμᾶς δέ.*] τὸ, Δέ, παρέλκει ἐνταῦθα· σύνηθες δὲ τοῦτο τῇ θείᾳ Γραφῇ· ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἔξω συγγραφεῦσι πολλὴ ἡ τοιαύτη χρῆσις, καὶ μάλιστα τοῖς Ἀττικισταῖς. *Τυχὸν παραμενῶ.*] Καλῶς τὸ, *τυχὸν,* τουτέστιν, ἴσως· οὐ γὰρ ᾗδει πάντως εἶτε ἐπιτραπίῃ τοῦτο ὑπὸ τοῦ πνεύματος, εἴτε μὴ ὑπὸ τοῦ πνεύματος γὰρ ᾗγετο ἔνθα ἐκεῖνο ᾗθελεν. Ἀγάπης δὲ δεικτικὸν τὸ, *τε παραμεῖναι αὐτοῖς,* καὶ τὸ ὑπ' αὐτῶν προπεμφθῆναι. *Ἴνα ὑμεῖς με προπέμψητε, καὶ ἐφεξῆς.*] Εἰς παράκλησιν αὐτῶν καὶ παραμυθίαν εἴρηκε καὶ τὸ· *Ἴνα ὑμεῖς με προπέμψητε· καὶ τὸ.* Οὐ θέλω ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν· καὶ τὸ· *Ἐλπίζω χρόνον τινὰ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς.* Τὸ δέ, *Ἐὰν ὁ Κύριος ἐπιτρέπῃ,* ἐρμηνεῖα ἐστὶ τοῦ εἰρημένου ἄνωθεν, *Πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν παραμενῶ,* διὰ τί εἶπε, *τυχὸν.* Ὅτι οὐκ οἶδα, φησὶν, ἂν ὁ Κύριος ἐπιτρέπῃ· ἀλλ' οὖν τὸ ἐμὸν θέλημά ἐστιν, ἵνα προσμεῖνω παρ' ὑμῖν. *Ἐπιμενῶ δὲ ἐν Ἐφέσῳ.*] Σφόδρα ἀγαπῶντος ἦν τὸ, *τε* εἰπεῖν, ποῦ προσμενεῖ, καὶ τὸ μέχρι πότε· ἕως τῆς πεντηκοστῆς φησί· καὶ διὰ τί; *Θύρα γάρ μοι ἀνέωκεται* τουτέστι, πολλοὶ εἰσιν οἱ παρσκευασμένοι τὴν πίστιν δέξασθαι· εἰσοδος οὖν ἐστὶ μοι πρὸς αὐτούς. Τοῦτο δὲ καὶ παραθαρρύνοντός ἐστιν· ὅτι πανταχοῦ γῆς λοιπὸν ἀπλουταὶ τὸ κήρυγμα. *Θύρα γάρ μοι ἀνέωγε μεγάλη καὶ ἐνεργής.*] Ἀκμάζει γὰρ, φησί, τῶν προσιέναι μελλόντων τῇ πίστει ἢ διάνοιᾳ, οὐδὲν χαῦνον ἢ δίψυχον ἔχουσα· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀντικείμενοι πολλοί. Ὅσῳ γὰρ ὁρᾷ ἐαυτὸν ὁ διάβολος γυμνούμενον, τοσούτῳ ταρασσεται, καὶ τοὺς ἐναντιουμένους ἐξεγείρει.

10 Ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος, βλέπετε, ἵνα ἀφόβως γέ-

- νήται πρὸς ὑμᾶς· τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται,  
 11 ὡς καὶ ἐγώ. Μή τις σὺν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ. Προ-  
 πέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρὸς με·  
 12 ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν. Περὶ δὲ  
 Ἀπολλῶ, τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐτὸν,  
 ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν· καὶ πάντως  
 οὐκ ἦν θέλημα, ἵνα νῦν ἔλθῃ· ἐλεύσεται δὲ, ὅταν  
 εὐκαιρήσῃ.

Οὐχ ἵνα μή τις αὐτῷ ἐπιβουλεύσῃ τῶν πλουτούντων, ἡ σο-  
 ρία πεποιθότων, περὶ ὧν ἐν ἀρχαῖς ἔλεγεν ὡς παρασπώντων  
 τοὺς μαθητάς, διὰ τοῦτο λέγει ἀφόβως· ὁ μὲν γὰρ Τιμόθεος  
 πάντα ἦν ἔτοιμος ὑπομεῖναι· ἀλλ' ἵνα μὴ οἱ ἐπίβουλοι ἔλα-  
 βῶσι. Καλῶς δὲ τὸ, πρὸς ὑμᾶς. Μὴ γὰρ μοι, φησί, τοὺς  
 Ἕλληνας εἵπῃς, τέως τὰ παρ' ὑμῶν ζητῶ. *Τὸ γὰρ ἔργον  
 Κυρίου ἐργάζεται.*] Εἶτα ἀπὸ τοῦ ἔργου, τοῦ διδάσκειν καὶ  
 κηρύσσειν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἰσάζειν αὐτὸν ἑαυτῷ, ἐξαίρει τὸν  
 ἄνδρα. *Μή τις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ.*] Ἦν γὰρ καὶ νέος, καὶ  
 μόνος, καὶ τοσούτου δήμου φροντίδα ἐπετέτραπτο· ἃ τινα  
 πάντα καταφρονήσεως παρεῖχεν ἀφορμάς. *Προπέμψατε αὐτὸν  
 ἐν εἰρήνῃ.*] Μὴ μάχας αὐτῷ καὶ φιλονεικίας παράσχητε, μη-  
 δὲ παρὰ τινος ἐπιβουλευθῆναι συγχωρήσητε. Τὸ δὲ, ἐκδέχο-  
 μαι αὐτὸν, φοβοῦντός ἐστιν· ἵνα, εἰδότες, ὅτι πάντα αὐτῷ  
 ἀπαγγελεῖ, μηδὲν αὐτὸν θλίψωσιν· ἅμα δὲ καὶ ἀξιόπιστον  
 τοῦτω ποιῶν τὸν Τιμόθεον, ὅτι ὁ Παῦλος, καίτοι ἔχων τί  
 ποιεῖν, δι' αὐτὸν περιμένειν φησί. *Περὶ δὲ Ἀπολλῶ, τοῦ  
 ἀδελφοῦ.*] Ὁ Ἀπολλῶς καὶ πρεσβύτερος ἦν τοῦ Τιμοθέου, καὶ  
 λόγιος ἀνὴρ (α). Ἰνα οὖν μὴ λέγῃσι· τί δή ποτε αὐτὸν οὐκ  
 ἐπέμψα· καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι, προτετιμῆσθαι τὸν Τιμόθεον,  
 ἀμφοτέρω θεραπεύει, τῷ παρακαλέσαι μὲν αὐτὸν ἀπελθεῖν, μὴ  
 πεῖσαι δέ· ἐπεὶ μὴ ἦν, φησί, θέλημα θεοῦ. *Ἐλεύσεται δέ.*  
 Ἰνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις, εἶπεν,

(α) Πραξ. ΙΗ', 24.

ὅτι ἐλεύσεται· ἅμα καὶ ὑπὲρ ἐκείνου ἀπολογούμενος, καὶ αὐτοὺς  
 βοηθώντας αὐτὸν ἰδεῖν παραμυθούμενος τῇ ἐλπίδι τῆς παρουσίας·

- 13 Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κρα-  
 14 ταιοῦσθε· πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. Παρα-  
 15 καλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί· οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ,  
 ὅτι ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, καὶ εἰς διακονίαν  
 16 τοῖς ἁγίοις ἔταξαν ἑαυτούς· ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσ-  
 σῃσθε τοῖς τοιοῦτοις, καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι  
 καὶ κοπιῶντι.

Ως περὶ καθευδόντων, καὶ σαλευομένων, καὶ μαλκχιζομένων,  
 καὶ νοθρῶν ὁ λόγος, τό· *Γρηγορεῖτε, καὶ στήκετε, καὶ ἀνδρίζε-  
 σθε, καὶ κραταιοῦσθε. Πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω.*] *Εἴτε τις διδάσκει, εἴτε τις ἄρχει, εἴτε τι ποιῇ, ἀγάπῃ προη-  
 γείσθω, φησί. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς.*] Τὸ ὑπερβατόν· *Παρα-  
 καλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοι-  
 οῦτοις. Ποίοις; Τοῖς ἀφορίσασιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ διακονεῖν τοῖς  
 ἁγίοις· καὶ μὴ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι  
 καὶ κοπιῶντι εἰς τὴν χρείαν τῶν ἁγίων. Οἴδατε τὴν οἰκίαν  
 Στεφανᾶ.*] Καὶ ὑμεῖς ἴστε, φησί, πῶς κάμνουσι, καὶ οὐ δεῖ-  
 σθε παρ' ἐμοῦ μαθεῖν. *Ἀπαρχὴν δὲ λέγει τῆς Ἀχαΐας τὸν  
 οἶκον τοῦ Στεφανᾶ, ἡ διὰ τὸ πρῶτους αὐτοὺς πιστεῦσαι, ἡ  
 διὰ τὸ τὰ πρῶτα αὐτοὺς ἔχειν ἐπ' εὐλαβείᾳ· ἡ γὰρ ἀπαρχή,  
 τὸ ἐξαιρετόν δηλοῖ. Ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας.*] Ἦγουν, τῆς Ἑλ-  
 λάδος· ὅθεν καὶ Ἀχαιοί, οἱ Ἕλληνες. *Καὶ εἰς διακονίαν τοῖς  
 ἁγίοις.*] Εἰς τὸ ὑποδέχασθαι τοὺς ἁγίους, καὶ διακονεῖν αὐ-  
 τοῖς. Τὸ δὲ, ἔταξαν ἑαυτούς, οἷον, ἀφώρισαν, τοῦτον τὸν βίον  
 εἵλοντο· οὐ παρ' ἄλλων καταστάντες ἀνάγκῃ, ἀλλ' ἐκούσιως  
 παρ' ἑαυτῶν. *ὑποτάσσησθε τοῖς τοιοῦτοις.*] Τουτέστι, συναν-  
 τιλαμεινέσθε, καὶ εἰς δαπάνην χρημάτων, καὶ εἰς διακονίαν  
 σωματικὴν, καὶ εἰς πάντα πείθησθε αὐτοῖς· τοῦτο γὰρ ἡ  
 ὑποταγή. Ἰνα δὲ μὴ δόξῃ τῷ Στεφανᾶ χαρίζεσθαι, ἐπάγει·  
*Καὶ παντὶ τῷ συνεργῶντι καὶ κοπιῶντι.*

- 17 Χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Στεφανῆ καὶ Φουρτουνά-  
του καὶ Ἀχαικοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα οὗτοι  
18 ἀνεπλήρωσαν· ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ  
τὸ ὑμῶν. Ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους.

Οὗτοι εἰσιν οἱ ἀναγγελλαντες αὐτῷ τὴν παρὰ Κορινθίους δι-  
χοστασίαν· καὶ οἱ τῆς Χλόης διὰ τούτων ἰσως ἐδήλωσαν (α).  
Ἐπεὶ οὖν εἰκὸς ἦν, τοὺς Κορινθίους ἡγριῶσθαι πρὸς αὐτοὺς,  
παρατίθεται αὐτοὺς, λέγων· Ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα ἀνεπλή-  
ρωσαν· τουτέστιν, ἀντὶ πάντων ὑμῶν ἦλθον, καὶ δι' ὑμᾶς  
τοσαύτην ἀποδημίαν ἐστεῖλαντο πρὸς με. Ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ  
ἐμὸν πνεῦμα.] Ἐδίδαξεν, ὅτι εἰς ἐκείνων ὄφελος συνέτεινε τὸ  
ἀναπαυθῆναι τὴν ψυχὴν τοῦ Παύλου. Ἀναπαύσαντες γὰρ τὸ  
ἐμὸν πνεῦμά, φησι, καὶ τὸ ὑμῶν ἀνέπαυσαν· τουτέστιν, ἐμέ τὸν  
διδάσκαλον ἀναπαύσαντες, καὶ ὑμᾶς τοὺς μαθητάς μου ἀνέ-  
παυσαν. Ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους.] Ἐν τιμῇ αὐτοὺς  
ἔχετε· ὅτι δι' ὑμᾶς κεκμήκασιν.

- 19 Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀσίας. Ἀσπά-  
ζονται ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ πολλὰ Ἀκύλας καὶ Πρί-  
20 σκυλλα, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ. Ἀσπά-  
ζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες. Ἀσπάσασθε ἀλλή-  
21 λους ἐν φιλήματι ἀγίῳ. Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ  
22 Παύλου. Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χρι-  
23 στὸν, ἦτω ἀνάθεμα· μαρὰν ἀθά. Ἡ χάρις τοῦ Κυ-  
24 ρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἡ ἀγάπη μου μετὰ  
πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἀμήν.

Συνδεῖ τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ, ὥσπερ εἴω-  
θεν αἰεὶ ποιεῖν. Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα.] Παρὰ τούτοις μένων  
διὰ τὸ ὁμότεχνον, τὴν σκηνοποιὸν εἰργάζετο τέχνην (β). Ὅρα  
δὲ αὐτῶν τὴν ἀρετὴν! ὅτι τὸν οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν ἐπε-  
ποιήκεισαν. Ἐν φιλήματι ἀγίῳ.] Τὸ τοῦ ἀγίου φιλήματος

ᾧ δὲ μόνον πρόκειται, διὰ τὰς πολλὰς αὐτῶν διχοστασίας·  
ἱκκτος γὰρ αὐτῶν ἔλεγεν· Ἐγὼ εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ, Ἀπολλώ·  
ἐγὼ δὲ, Κηρᾶ (α). Ἄριστον δὲ λέγει, τὸ ἄδολον, τὸ ἀνυπόκρι-  
τον, καὶ ἐξ ἀγάπης. Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου.]  
ἰδιόχειρον ἔγραψε τὸν ἀσπασμὸν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα δείξῃ,  
ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιήσατο αὐτήν. Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύ-  
ριον.] Δι' ἐνὸς ῥήματος πάντας ἐρόδησε, τοὺς ἀπὸ ἀνθρώπων  
ὀνομαζομένους, τοὺς πόρνους, τοὺς σκανδαλίζοντας τοὺς ἀδελ-  
φούς τῇ τῶν εἰδωλοθύτων ἐρώσει, τοὺς τῇ ἀναστάσει ἀπιστοῦν-  
τας, καὶ πάντας ἀπλῶς τοὺς παρ' αὐτοῖς ἔξω τῆς αὐτοῦ διδα-  
σκαλίας διάγοντας· οἱ γὰρ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, οὐ φιλοῦσι  
τὸν Κύριον. ἦτω ἀνάθεμα.] Ἐστω ἀλλότριος τοῦ κοινοῦ σώ-  
ματος τῆς ἐκκλησίας. Μαρὰν ἀθά.] Τουτέστιν· Ὁ Κύριος ἦλθε  
(Γ). Τοῦτο δὲ φησι, τὴν οἰκονομίαν ἐσθαιῶν καὶ τὴν ἀνάσασιν,  
καὶ ἐντρέπων αὐτοὺς, ὅτι ὁ δεσπότης ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν·  
ὁμοίως δὲ παροργίζετε αὐτὸν, πράττοντες ἄτοπα. Τῇ Ἑβραϊκῇ  
δὲ κέχρηται λέξει, δεικνύς, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀποστρέφεται  
τὴν ιδιωτείαν, ἀλλὰ καὶ σεμνύνεται· τὸ γὰρ Ἑβραϊστὶ λαλεῖν,  
ιδιωτεία αὐτοῖς ἐδόκει οὔσι σοφοῖς. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, καθαιρῶν  
τὸν τύρον τῶν σοφῶν.—ΑΛΛΩΣ. Μαρὰν ἀθά. Τοῦτο οὐ τῆς  
Ἑβραίων τινὲς ὑπέλαβον, ἀλλὰ τῆς Σύρων εἶναι φωνῆς· ἐρμη-  
νεύεται δέ· Ὁ Κύριος ἦλθε. Τέθεικε δὲ τὴν λέξιν ὁ ἀπό-  
στολος, τῶν ἐπὶ εὐγλωττία σεμνυνομένων Κορινθίων τὴν ὀφρὺν  
καταστέλλων, καὶ διδάσκων, ὡς οὐ παιδεύσεως, ἀλλὰ πίστεως  
αὐτοῖς χρεια. —Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ'  
ὑμῶν.] Τοῦτο διδασκάλου, τὸ μὴ μόνον παραινεῖν, ἀλλὰ καὶ  
ἐπεύχεσθαι, καὶ διπλῇ στηρίζειν, τῇ τε διδασκαλίᾳ, καὶ τῇ  
τῆς ἀνωθεν βοήθειας διὰ τῶν εὐχῶν ἐπιχορηγίᾳ. Εἴτα, ἐπειδὴ  
αὐτῶν πολλὰ καθήψατο, νῦν θεραπεύει αὐτοὺς, καὶ ἐπεύχεται·

(α) Α' Κορ. Α', 11. (β) Πραξ. ΙΗ', 2. 3.

(γ) Α' Κορ. Α', 12.

(δ) Ὁ Κύριος ἡμῶν ἦκει, ἢ ἦξει.

Εἴτε, λέγων, ἡ ἀγάπη μου μεθ' ἐμῶν. Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς;  
 Ἐάν ὁρθῶς βαδίζητε. Εἴτε, ἵνα μὴ νομίσωσι κολακείας εἶναι  
 τὸ ῥῆμα, ἐπάγει· Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Οὐδέν, οἴσιν, ἀνθρώ-  
 πινον ἢ σαρκικὸν παρ' ἐμοί· ἐν γὰρ Χριστῷ ἔσται ἡ ἀγάπη μου  
 μεθ' ὑμῶν.

---

### Τ Ε Λ Ο Σ ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

---

Ἐγγραφή ἀπὸ Φιλίππων διὰ Στεφανῶ καὶ Φουρτουνάτου  
 καὶ Ἀγαῖκοῦ καὶ Τιμοθέου.

Η

## ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.



ΥΠΟΘΕΣΙΣ  
ΤΗΣ  
ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ  
ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Μακεδονίας. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Δεξάμενοι οἱ Κορίνθιοι τὴν προτέραν ἐπιστολήν, κατενύγησαν ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ τοῦ λαβόντος τὴν μητρυιάν, καὶ ἐλυπήθησαν, ὡς παριδόντες τὸ τοιοῦτον ἀμάρτημα. Εἴτα ὑψηπάζοντο παρὰ τινῶν τῶν καὶ τὰς προφάσεις τῶν σχισμάτων ποιούντων, ὥστε παρακαθεζεσθαι τῷ γράμματι τοῦ νόμου, καὶ διάφορον (1) ἡγεῖσθαι τὴν παρὰ τοῦ Χριστοῦ χάριν, καὶ μᾶλλον προσέχειν τοῖς ἐν προσώπῳ καυχωμένοις. Ἦσαν δὲ καὶ περὶ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἀγίους φροντίζοντες καλῶς. Πρὸς ταῦτα οὖν ἀντιγράφει ὁ ἀπόστολος. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τοὺς ἐκβαλάντας τὸν παρανομήσαντα· ἔπειτα ἀξιώσασιν αὐτοὺς καθικετεύει, καὶ μετανοήσαντα ἐκεῖνον κελεύει δεχθῆναι. Ἐν αὐτῇ δὲ διδάσκει περὶ τοῦ νόμου, διαιρῶν τὸ γράμμα, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐ δεῖ λαμβάνειν τὸ γράμμα μόνον τοῦ νόμου· ἀλλὰ ἐν αὐτῷ τῷ γράμματι τὴν διάνοιαν ἐρευνᾶν· (οὐ γὰρ μόνον ῥῆμά ἐστιν ὁ νόμος, ἀλλ' ἐν τοῖς ῥητοῖς ἐστὶ καὶ ὁ νοῦς τοῦ πνεύματος·) ἔπειτα, ὅτι τοῦ Χριστοῦ ἐλθόντος, καινὴ κτίσις γέγονε, καὶ οὐ δεῖ κατὰ τὸ παλαιὸν ζῆν, ἀλλ', ὡς ἐν καινῇ κτίσει, ἐν πᾶσιν ἀνανεοῦσθαι,

(1) ἀδιάφορον, παρ' ἄλλοις.

καὶ ἀργὴν εἶναι λοιπὸν τὴν περιτομήν. Ἀποδέχεται δὲ αὐτοὺς καὶ περὶ τῆς διακονίας, καὶ προτρέπεται, μᾶλλον αὐτὴν πλεονάζειν. Αἰτιώμενος δὲ τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καταλέγει πάντα, ὅπερ πέπονθε διὰ τὸν Κύριον, καὶ τὰς ὁπτασίας διηγεῖται, ὥς περ ἐώρακεν, εἰς τὸν παράδεισον καὶ εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν ἀρπαγείς. Εἶτα παραγγέλλας μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ μετανοεῖν τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἐν εὐχαριστίᾳ τειλεῖσθαι τὴν ἐπιστολήν.

Ὁ πᾶς τοίνυν λόγος ἐστὶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ περὶ τοῦ ἐαυτοῦ, καὶ περὶ Κορινθίων, καὶ τῶν ψευδαποστόλων· καὶ ἐκ ταύτης τῆς ὑποθέσεως πρόεισιν εἰς τὰ τῆς χάριτος Θεοῦ, καὶ περὶ ἀγαθῆς πολιτείας, κατὰ τὸ εὐσυνείδητον καὶ τὸ ἐναγώνιον καὶ τὸ ἀφιλοχρήματον, καὶ περὶ τῆς μεταδοτικῆς ἀρετῆς, καὶ περὶ τῆς τῶν ψευδαποστόλων ἀλαζονείας καὶ πονηρίας.

## Α Λ Λ Ω Σ.

Τὶ δὲ ποτε τῇ πρώτῃ δευτέραν προστίθῃσιν ἐπιστολήν, ζητεῖσθαι ἄξιον. Ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ, ἀπελθεῖν πρὸς αὐτοὺς ἐπαγγελάμενος, καὶ μὴ ἀπελθὼν, τοῦ πνεύματος εἰς ἕτερα αὐτὸν ἀπασχολοῦντος, καὶ διὰ τὸ πειρασμοῦς ἐμπσεῖν, διὰ τῆς νῦν δευτέρας ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀπελθεῖν ἀπολογεῖται, καὶ ἵνα καὶ ἀπελθεῖν διὰ τῆς ἐπιστολῆς δόξῃ. Ἐπειτα καὶ ἦσαν βελτίους ἐκ τῆς πρώτης ἐπιστολῆς γενόμενοι [οἱ Κορίνθιοι]· εὐλογον οὖν ἦν δευτέραν αὐτοὺς λαβεῖν ἀξιωθῆναι, ἵνα πλεῖον ἐπιδώσῃ πρὸς ἀρετὴν.

## ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

## ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Εὐχαριστία περὶ Θεοῦ βοηθείας, ἐν ᾗ πεποιθέναι φησίν.

ΚΕΦ. Ι, 1 ΠΑΥΛΟΣ, ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος, ὁ ἀδελφός, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, σὺν τοῖς 2 ἁγίοις· πᾶσι, τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ, πέμψας ἐκεῖ τὸν Τιμόθεον, καὶ νῦν ἀπολαβὼν αὐτὸν, εὐχόμενος ἑαυτῷ συνάπτει, [Καὶ γὰρ καὶ παῖραν τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἔδωκε Τιμόθεος Κορινθίοις, καὶ ὡς ἤδη γινώσκον αὐτοῖς γεγονότα, καὶ διορθώσαντα πολλὰ τῶν ἐν αὐτοῖς, προσλαμβάνεται αὐτὸν ἐν τῇ ἐπιστολῇ (1).] Ὅρα δὲ, ποτὲ μὲν τέκνον αὐτὸν καλεῖ· Ὡς πατρί γάρ, φησι, τέκνον ἐδούλευσέ μοι εἰς τὸ εὐαγγέλιον (α). ποτὲ δὲ συνεργόν· Τὸ γὰρ ἔργον, φησι, Κυρίου ἐργάζεται, ὡς ἐγὼ (β). νῦν δὲ ἀδελφόν, διὰ πάντων ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιῶν.

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου (α) Φιλιπ. Β', 22. (β) Α' Κορ. Ις', 10.

Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ.] Πάλιν αὐτοὺς συνδέει, ἐκκλησίαν εἰπὼν· οἱ γὰρ διεσπασμένοι οὐκ εἰσὶν ἐκκλησία. Σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσιν.] Ἁγίους αὐτοὺς καλεῖ, ἐμφαίνων, ὅτι ἐστὶς γεώδης, εἴτις ἀκάθαρτος, οὐκ ἔστιν ἄξιος ταύτης τῆς προσηγούρας. Δοκοῦσι δὲ οὗτοι κοινῇ σαλευέσθαι· διὰ τοῦτο κοινὴν ποιεῖται καὶ τὴν θεραπείαν. Τοῦτο δὲ καὶ πρὸς Γαλάτας καὶ πρὸς Ἑβραίους γράφων ποιεῖ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.] Τὴν συνήθη προσηγούριαν καὶ τούτοις ἐπεύχεται. Εἴρηται δὲ ἐν ἄλλοις περὶ τούτων.

- 3 Εὐλογητὸς ὁ θεὸς, καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ θεὸς  
4 πάσης παρακλήσεως, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, διὰ τῆς παρακλήσεως, ἥς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ.

Εὐλογητὸς ὁ θεὸς, καὶ ἐξῆς.] Ἐπαγγελάμενος μὲν ἦν ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ, ἀπιέναι πρὸς αὐτούς· ἀλλ' ἐκωλύθη, πειρασμῶν μεγάλων αὐτὸν καταλαβόντων. Ἄρχεται οὖν εὐφρῶς καταβάλλειν ἀπολογίας σπέρματα. Εὐχαριστῶ γάρ, φησι, τῷ θεῷ, ὅτι παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν. Στίξον δὲ εἰς τὸ, θεὸς· εἶτα ἄρξαι· καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡμῶν μὲν γὰρ θεός, τοῦ δὲ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ πατὴρ. Ταύτην δὲ τὴν διαίρεσιν καὶ ὁ δεσπότης ἡμᾶς ἐδίδαξεν· ἐν γὰρ τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ἔφη· «Ἐξομολογῶμαί σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς (α)·» σαφῶς διδάσκων, ὡς αὐτοῦ μὲν ἔστι πατὴρ, τῆς δὲ κτίσεως ποιητὴς καὶ δεσπότης (1). «Ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν.] Ἔθος τοῖς ἁγίοις, ἐκ τῶν εἰς αὐτοὺς εὐεργεσιῶν ὀνομάζειν τὸν θεόν· ἐπὶ μὲν νίκης πολέμων, «Ἀγαπήσω

(α) Ματθ. 1Α', 25.

(1) «Εἶδὲ καὶ συναπτῶς νοήσεις τὸ, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου, οὐδὲν καινόν· καὶ γὰρ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ, κατὰ μὲν τὸ ἀνθρώπινον, θεός· κατὰ δὲ τὴν θεότητα, πατὴρ.» Θεοφύλακτος.

σε, Κύριε, ἡ ἰσχὺς μου» φησί· καὶ «Κύριος ὑπερασπιστὴς μου (α)»· ὅταν δὲ ζόφου καὶ σκοτώσεως νοῦ λυτρωθῶσι, «Κύριος φωτισμὸς μου (6)»· νῦν δὲ πατέρα οἰκτιρμῶν, καὶ θεὸν παρακλήσεως αὐτὸν ὀνομάζει ὁ Παῦλος. Ὅρα δὲ τὸ ταπεινὸν τοῦ ἁγίου! Λυτρωθεὶς γὰρ τῶν διὰ τὸ κήρυγμα πειρασμῶν, οὐ λέγει, ὅτι κατ' ἄξιαν ἐλυτρώθην, ἀλλὰ κατ' οἰκτιρμούς καὶ ἔλεον θεοῦ. «Ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς.] Οὐκ εἶπεν· Ὁ μὴ ἐὼν ἡμᾶς θλίβῃναι· (οἶδε γὰρ τὰς θλίψεις συμφερούσας·) ἀλλ', «Ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς. Εἰπὼν δὲ, ὁ παρακαλῶν ἐπὶ πάσῃ θλίψει, δηλοῖ καὶ συνεχεῖς θλίψεις, καὶ συνεχεῖς παρακλήσεις. Εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν.] Ὅρα ταπεινοφροσύνης ὑπερβολήν! Οὐ παρεκλήθην, φησί, διὰ τὸ εἶναι με ἄξιον παρακλήσεως· ἀλλ' ἵνα, ἐκ τοῦ ὑποδείγματος τῆς εἰς ἐμὲ παρακλήσεως, ἄλλους, ὄντας ἐν πειρασμοῖς, δυνήθω παρακαλεῖν. Ὡς διὰ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν, οὐ δι' ἐμὴ ἢ παράκλησιν. Ἡ, ὅτι ἡ εἰς ἐμὲ παράκλησις, καὶ ἄλλους συμπααρακαλεῖ, τοὺς οἷον ἀλγαῦντας ἐπὶ ταῖς ἐμαῖς θλίψεσιν.

- 5 Ὅτι, καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ  
6 παράκλησις ἡμῶν. Εἴτε δὲ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν· (καὶ ἡ ἐλπίς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν·) εἴτε παρακαλούμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρα-  
7 κλήσεως καὶ σωτηρίας· εἰδότες, ὅτι, ὥσπερ κοινωνοὶ ἔστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως.

ἵνα μὴ δόξωσι τινες λέγειν, ὅτι, μὴ φροντιζομένων τῶν ἀποστόλων παρὰ θεοῦ, γίνονται αὐτοῖς συνεχεῖς θλίψεις, ὅρα, πῶς ἐξάγει τὸ πρᾶγμα· τοῦ Χριστοῦ, λέγει, εἰσὶν αἱ θλίψεις καὶ τὰ παθήματα, ἃ ἡμεῖς ὑπομένομεν· αὐταὶ δὲ καὶ περισσεύουσιν εἰς ἡμᾶς· ὥσει ἔλεγεν· Οὐχ ὅσα πέπονθεν ὁ Χρι-

(α) Ψαλμ. 12', 1.

(6) Ψαλμ. 135', 1.

στός, πάσχομεν· ἀλλὰ καὶ πλεῖω. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· «Καὶ ἀντανάπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ (α).» Τοῦτο καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀνευ τῆς ἀπὸ θεοῦ παρακλήσεως ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν, τὸ εἰδέναι, ὅτι τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει τὰ παθήματα, ἃ αὐτοὶ πάσχουσι, καὶ εἰ μὴ προσετίθετο, ὅτι καὶ ἡ παράκλησις τοῦ Χριστοῦ περισσεύουσα ἦν εἰς αὐτοὺς, εὐθυμίας αὐτοῖς ἀφορμὰς ἐμποιοῦσα· ὥσει ἔλεγε· Περισταὶ μὲν αἱ θλίψεις, ἀλλὰ πολλῶ πλεῖον ἡ παράκλησις. Οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν.] Περισεύουσι μὲν, φησιν, ἐν ἡμῖν οἱ πειρασμοὶ καὶ αἱ θλίψεις· ἀλλὰ καὶ τούτων ἔτι μᾶλλον περισσεύουσιν αἱ παρακλήσεις. Πῶς; Ὅτι οὐ μόνον διασκεδάζουσι τὰς θλίψεις, ἀλλὰ καὶ χαίρειν παρασκευάζουσι, καὶ στεφάνους καὶ θραβεῖα προξενοῦσιν. Οὐ κατὰ ἀναλογίαν, φησὶ, τῶν θλίψεων ἡ παράκλησις, ἀλλὰ πολλῶ μείζων· περισσεύει γάρ, φησιν, ἡ παράκλησις. *Εἴτε θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας.*] Θλιβόμεθα δηλαδὴ. Πῶς; Ὅτι ἐξῆν ἡμῖν, τὸ κηρύσσειν ἀποθεμένοις, ἐν ἀδείᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ εἶναι· ἀλλ' οὐ τοῦτο ποιοῦμεν· ἀλλὰ μᾶλλον αἰρούμεθα θλίβεσθαι καὶ κινδυνεύειν, ἵνα ὑμᾶς διὰ τοῦ κηρύγματος παρακαλέσωμεν πρὸς τὴν πίστιν, καὶ σώσωμεν. Οὐκοῦν ὑπὲρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας τὰς θλίψεις ὑπομένομεν, τῆς ἐνεργουμένης, ἐν ὑμῖν δηλονότι, τουτέστιν, ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος δυνάμεως, τοῦ τὰ σημεῖα ἐνεργοῦντος. *Ἐν ὑπομονῇ.*] Ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν ἡ σωτηρία, φησὶν, ἐν ὑπομονῇ οὕσι τῶν ἰσῶν, ἡμῖν παθημάτων· τουτέστιν, οὐ μόνον διὰ τῆς ἡμετέρας ὑπομονῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὑμετέρας· ἥτοι, οὐκ ἐμοῦ μόνου ἔργον ἡ ὑμετέρα σωτηρία, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν αὐτῶν. Ὡς περ γὰρ ἡμεῖς κηρύσσοντες πειραζόμεθα, οὕτω καὶ ὑμεῖς μαθητεύοντες, τὰ αὐτὰ παθήματα ὑπομένετε, ἃ καὶ ἐγώ. Πολλὴν δὲ ἀρετὴν αὐτοῖς προσμαρτυρεῖ, ὅτι μετὰ πειρασμῶν ἐδέχοντο τὸ κήρυ-

(α) Κολ. Α', 24.

μα. *Καὶ ἡ ἐλπίς ἡμῶν.*] Ποῖα ἐλπίς; Ὅτι ἐνεργουμένη ἐστὶ ἐν ὑμῖν ἡ σωτηρία, καὶ τὰ αὐτὰ ἡμῖν καὶ ὑμῖν συνενεχθεῖν παθήματα. Πῶς; Παρακαλούμενοι, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας παρακαλούμεθα, ἀποδείξιν ἐντεῦθεν καὶ γνώσιν ἀναμφισβήτητον λαμβάνοντες, ὅτι καὶ ὑμεῖς παρακληθήσεσθε· ὥστε οὐδὲν ἥττον ἐν οἷς αὐτοὶ βυόμεθα τῶν πειρασμῶν παρακαλούμεθα, ἀλλ' ὁμοίως καὶ ἐν οἷς σαφῶς ἴσμεν καὶ πεπείσμεθα, ὅτι παρακληθήσεσθε καὶ ὑμεῖς. Πόθεν δὲ τοῦτο δῆλον; Αὐτόθεν, φησὶν· ὥς περ γὰρ ἐς τὴν κοινωνίαν τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν θλίψεων, οὕτως ἐσσεσθε καὶ τῆς παρακλήσεως. *Βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν.*] Τουτέστιν, ὅσα ἂν πάσχητε, θαρροῦμεν, ὅτι οὐ περιτραπήσεσθε, οὔτε ἀπαγορεύσετε, οὔτε ὑπὲρ ὧν ὑμεῖς πάσχετε, οὔτε ὑπὲρ ὧν ἡμᾶς πάσχοντας ὁρᾶτε. *ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας.*] Ἄνω εἰπὼν, ὅτι ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας θλιβόμεθα, ἵνα μὴ δόξη ἐπαχθῆς τις εἶναι, νῦν λέγει, ὅτι καὶ ὑπὲρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας παρακαλούμεθα· ἵνα μὴ, ἀπαγορεύσαντες, ἀμελήσωμεν τῆς σωτηρίας ὑμῶν· ἢ, ἵνα παρακληθῆτε, ὁρῶντες ἡμᾶς ὑπὸ θεοῦ παρακαλουμένους. Ὡς περ γάρ, φησι, κοινωνοὶ ἐστέ τῶν παθημάτων, οὕτως ἔδει, κατὰ τὸ ἀκόλουθον, κοινωνοὺς εἶναι καὶ τῆς παρακλήσεως. *Εἰδότες, ὅτι, ὥς περ κοινωνοὶ ἐστέ τῶν παθημάτων.*] Τοῦτο γὰρ εἰδότες ἐσμέν, ὅτι, ὥς περ ἐστὲ τῶν πειρασμῶν κοινωνοὶ, οὕτως ὑμᾶς ἐπ' ἀνάγκης εἶναι δεῖ καὶ τῆς παρακλήσεως κοινωνοὺς.—Ὅρῶντες γὰρ ἡμᾶς παρακαλουμένους, εὐέλπιδες ἐσσεσθε καὶ ὑμεῖς, ὅτι, ἐπειδὴν πειρασμοῖς περιπέσητε, παρακληθήσεσθε καὶ ὑμεῖς, ὥς περ καὶ ἡμεῖς. Ὡς περ γὰρ κοινωνοὶ ἐστέ τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως κοινωνήσετε. *Παράκλησις* δὲ εἴη ἂν, ἡ τὸ περιαιρεθῆναι τοὺς πειρασμοὺς, καὶ ἀπροσδοκῆτως ἐκ τῶν περιεσχηκότων δυσχερῶν ἀπαλλαγῆναι· ἢ καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς μέσσοις ὄντας τοῖς δεινοῖς, εὐψύχως καὶ γενναίως φέρειν τὰ συμπίπτοντα, τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι γευρομένους, ὃ οὐκ ἂν γένοιτο, μὴ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν, χεῖρα παρέχοντος (Φωτίου).

- 8 Οὐ γὰρ θέλομεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν, τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρύνθημεν ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε
- 9 ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν· ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεῷ,
- 10 τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς· ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται· εἰς ὃν ἡλπίκα-
- 11 μεν, ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται, συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει, ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν (1).

Εἶτα, ἐπειδὴ ἀπροσδιορίστως θλίψεως ἐμμένητο, νῦν λέγει, ποίας θλίψεως. Θέλομεν, φησὶν, ἵνα μηδὲν ἀγνοεῖτε τῶν κατ' ἐμὲ, ὅπερ ἀγάπης ἐστίν. Ἡ, ἵνα μὴ, ἀγνοοῦντες τὰ συμβάντα ἡμῖν, μέμψησθε, διὰ τί κατὰ τὰς ὑποσχέσεις ἡμῶν οὐκ ἤλθομεν πρὸς ὑμᾶς. [ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν.] Ἐν τῇ Ἀσίᾳ φησὶν αὐτῷ γενέσθαι τὴν θλίψιν, περὶ ἧς καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔλεγεν ἐπιστολῇ, ὅτι Θύρα μοι ἀνέφεται μεγάλη, καὶ οἱ ἀντικείμενοι πολλοί (α). Ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρύνθημεν.] Δοκεῖ δὲ τὸ αὐτὸ λέγειν, καθ' ὑπερβολὴν, καὶ, ὑπὲρ δύναμιν· ἀλλ' οὐκ ἐστίν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Καθ' ὑπερβολὴν, τουτέστι, Μέγας ἦν ὁ πειρασμός. Εἶτα, ἐπειδὴ ἔνι καὶ μέγαν ὄντα τὸν πειρασμὸν φέρεσθαι γενναίως παρὰ τινος· Καὶ οὐ μόνον μέγας, φησὶ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμὴν υπερβαίνων δύναμιν. Ὡστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν.] Τουτέστι, μηδὲ προσδοκῆσαι ἡμᾶς ἔτι ζῆν. Καὶ οὕτως ἦν, φησὶ, μέγας ὁ πειρασμός, ὥς καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς· τὸν δὲ τοιοῦτον πειρασμὸν

(1) Παρ' ἄλλοις ἀναγινώσκεται, ὑπὲρ ὁ μὲν, ὡς καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Οἰκουμένει· ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ. Παρὰ δὲ τῷ Χρυσόστομῳ Τομ. Ι. Σελ. 393· Β. ἀναγινώσκεται, ὑπὲρ ὁ μὲν· καὶ Σελ. 432. Α. Δ. ὑπὲρ ἡ μὲν.

(α) Α' Κορ. Ις' 9.

ὁ Δαυὶδ πύλας ἄθου καλεῖ, καὶ ὠδῖνας, καὶ σκιὰν θανάτου (α). Ἀπεγνώσθημεν, φησὶν, οὐ προσδοκῆσαι ζῆσεσθαι· ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς ἐλογισάμεθα, ὅτι ἀποθανούμεθα πάντως· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν· τοῦτο ἡμῖν τὰ πράγματα ἀπεκρίνατο, ὅτι ἀπολλύμεθα πάντως. Καὶ τίνος ἔνεκεν συνεχώρησε μέχρι τοσούτων κινδύνων ἐλθεῖν ἡμᾶς ὁ θεός; [ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς.] Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἵνα μὴ μέγα φρονώμεν, ἵνα μὴ ἐπαυρόμεθα τοῖς κατορθώμασιν· θ καὶ προῖων σαφέστερον λέγει· Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ υπεραιρώμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἀγγελλος σατᾶν (β)· τοὺς θλίβοντας αὐτὸν λέγων καὶ ἐπηρεάζοντας, τούτων τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον, σατᾶν καλῶν. Συνεχωρήτην, φησὶ, πειρασμούς· ὑπομένειν, ἵνα ἡ ἀπόνοιά μου καταστέλληται, καὶ μετριάξω μάθω. Διὸ καὶ παρακαλέσας τὸν θεὸν, οὐκ ἔτυχον τῆς αἰτήσεως, ἀλλ' ἔμεινα δινηκεῶς φάρμακον ταπεινοφροσύνης τὴν θλίψιν ἔχων.—ΑΔΔΩΣ. Ἄλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν.] Τὸ ἀπόκριμα, τουτέστι, τὴν ψῆφον, τὴν κρίσιν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἄχρις ἡμῶν, καὶ τῆς ἡμῶν ὑπονομίας, ἔστη ἡ τοῦ θανάτου προσδοκία· ὁ γὰρ θεὸς οὐκ εἴασεν αὐτὴν εἰς ἔργον ἐλθεῖν, διδάσκων ἡμᾶς, μὴ πεποιθέναί ἐπὶ ἰδίᾳ δυνάμει ἢ βουλῇ, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ μόνῳ· ὅτι καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀνέλπιστα καὶ ἀδύνατα, αὐτῷ ῥάδια καὶ δυνατά. Τοῦτο δὲ φησὶ τὸν θεὸν πεποιηκέναι, οὐχ ὡς αὐτὸς ὁ Παῦλος δεόμενος μαθεῖν· (τίς γὰρ αὐτοῦ μάλλον ἦδει τὸ, ἐπὶ μόνῳ θεῷ ἐλπίζειν;) ἀλλ' ἵνα δι' αὐτοῦ οἱ ἄλλοι τοῦτο μάθωσιν. Ἡ οὕτως· ἑαυτῶν, φησὶν, ἀπέγνωμεν παντελῶς, ἵνα τὴν ἐλπίδα ἐπὶ μόνῳ θεῷ σχῶμεν· ὁ δὲ ἑαυτοῦ προαπογινώσκων, πῶς ἂν οἰκεία βουλῇ ἢ δυνάμει ἢ ἀπολογία

(α) Ψαλμ. ΙΖ', 5, 6. ΚΒ', 4. ΜΓ', 20. ΜΖ', 7. Ρς', 10. 18.

(β) Β' Κορ. ΙΒ', 7.

σώζεσθαι ἐλπίσει; Ὡς ἀκόλουθον, ὅ,τι τις ἔχει, τοῦτο τὸν θεὸν δεδοκέναι. — ΑΛΛΩΣ. Τὸ ἀπόκριμα, τὴν ψῆφον, τὴν προσδοκίαν, τὴν κρίσιν. Τοιαύτην γὰρ ἔχει τὰ πράγματα ζωὴν, τοιαύτην ἀπόκρισιν ἐδίδου τὰ συμβάντα, ὅτι ἀποθανούμεθα πάντως. Οὐ μὴν μέχρι τῆς πείρας ἐξέζη τοῦτο, ἀλλὰ μέχρι τῆς ὑπονοίας ἐστὶ τῆς ἡμετέρας. Ἡ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων φύσις τοῦτο ἀπεφάντατο· ἡ δὲ τοῦ θεοῦ δύναμις, οὐκ ἀφῆκε τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐξελεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ διανοίᾳ μόνῃ τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ἐν τῇ προσδοκίᾳ τοῦτο συμβῆναι συνεχώρησε· διὸ φησὶν· Ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν (Χρυσόστομος). — Ὡς περ λέγομεν, Ἀπεκρίθη ἡ νόσος εἰς ὑγίαν, ἡ, ἀπεκρίθη εἰς θάνατον, τουτέστιν, ἐξέζη, ἐτελεσθη, ἀπετελεύτησεν· οὕτω καὶ νῦν, ἀπόκριμα τοῦ θανάτου, τὸ τέλος αὐτοῦ χρη νοεῖν καὶ τὴν ἐκβασιν. Ἐξηπορήθημεν γὰρ, φησι, τοῦ ζῆν, καὶ μετὰ τῶν νεκρῶν ἐλογισθημεν, οὐχ ὑφ' ἐτέρων, ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἔσχατον καὶ τὸ τέλος τοῦ θανάτου κατιδόντες καὶ λογισάμενοι. Ὁ δὲ οὐδὲ, λογισάμενοι, φησὶν, ἀλλ', ἐσχήκαμεν, τὸ ἀναμφίβολον τοῦ θανάτου καὶ παρестηκὸς ἐνδεικνύμενος. Οὕτως ἦν ἡ θλίψις καθ' ὑπερβολὴν καὶ ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε ὁ Παῦλος ἤδη τεθνηκῶς ἦν, ὅσον τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Γέγονε δὲ τοῦτο, φησὶ, καὶ παρ' ἐλπίδας ἐσχάμεν, ἵνα ἐν μηδενὶ ὦμεν τεθαπνέντες ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεῷ, τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς, ὃς καὶ ἡμᾶς νεκρωθέντας νῦν ἤγειρε· καὶ γὰρ τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐν ἑαυτοῖς ἐσχήκαμεν, καὶ τοῦτο οὐχὶ ἄλλων περὶ ἡμῶν ὑπολογισαμένων, ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς· καὶ οὐκ ἐλογισάμεθα, ἀλλ', ἐσχήκαμεν, ὅπερ ἀδίστακτος καὶ βεβαία κρίσις. Ὡς τε δήλον, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἠγειρέ, φησι, τεθνεώτες ἂν εἴημεν. Εἰ δὲ ταῦτα Παῦλος, ὁ ἐν ταῖς θλίψεσι πλατυνόμενος, ὁ καθ' ὅπερ στεφάνοις καὶ ἀναρρήσσει ταῖς θλίψεσι σεμνυνόμενος, εἰ ταῦτα ἐκεῖνος λέγει, καὶ τὸ πᾶν τῆς σωτηρίας εἰς τὸν θεὸν ἀνατίθησιν, ἡμεῖς τί ὄραν ὀφειλομένον

ἕτερον; ἢ πῶς ἑαυτοῖς θαρρῆν ὑπαχθέντες, οὐκ ἐγκυταλεισθέντες δικαίως ὑπὸ τοῦ σῶζοντος καὶ ὑπερασπίζοντος θεοῦ; — Τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς.] Τοῦτο λέγων, ἅμα μὲν ἐμραίνει τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, μονονουχὶ λέγων, ὅτι νεκροὺς γενομένους ἀνέστησεν· ἅμα δὲ καὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦς ὑπομιμνήσκει λόγον, ὃν πολλὸν ἐποιήσατο ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ. — Ὁς ἐκ τηλικούτου θανάτου.] Οὐκ εἶπε, κινδύνου, ἀλλὰ, θανάτου, ὅπερ καὶ τὸ ὑπέρχον τῶν κινδύνων δηλοῖ, καὶ τὴν ἀνάστασιν πάλιν παρατίθεται, ὡς εἰ ἔλεγε· Τί ἀπιστοῦσι τινὲς τῇ ἀναστάσει; ἥδη δίδωσι δείγματα ταύτης ὁ θεός· ἡμᾶς γὰρ τῷ ὀλίγῳ μέρει νεκρωθέντας ἤγειρεν. [Ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται.] Τοῦτο δείκνυσιν τὸν αὐτοῦ βίον, αἰεὶ ὄντα ἐν προσδοκίᾳ θλίψεων· τὸ γὰρ, ῥύσεται, εἰδότης ἦν αἰεὶ ἐξείν πειρασμούς. Συγγυρογούτων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει.] Ὁρα ταπεινοφροσύνην! Παῦλος τῆς Κορινθίων εὐχῆς τὴν συνεργίαν αἰτεῖ· τοῦτο δὲ καὶ διδάσκοντός ἐστι τῆς εὐχῆς τὸ ἀναγκαῖον. Ἰνα ἐκ πολλῶν προσώπων, καὶ ἐξῆς.] Ἐρρύσατό, φησι, καὶ ῥύσεται ἡμᾶς ὁ θεός, καὶ ὑμῶν εἰς τὴν εὐχὴν συνεργούντων· ἵνα κοινὴν τὴν χάριν ἔμοι τε καὶ ὑμῖν παράσχῃ· ἵνα ἐν πολλοῖς προσώποις, τουτέστι, διὰ πολλῶν προσώπων, τῶν ὑμετέρων δηλονότι, εὐχαριστηθῇ ὁ θεός ὑπὲρ τῆς εἰς ἐμὲ χάριτος. — ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ. Ἰνα ἐκ πολλῶν προσώπων, τουτέστι, τῶν ὑμετέρων, τὴν δέησιν προσδεχόμενος, καὶ ἔτι ῥύσεται ἡμᾶς, καὶ ἅμα εὐχαριστηθῇ διὰ τὸ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ γεγονὸς χάρισμα. Οὐκ εἶπε δὲ· Ἰνα ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ εὐχαριστηθῇ, ἡ ἡ εὐχέθαι, ἀλλὰ τὸ χάρισμα, ὅπερ εἰώθαμεν λέγειν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν καὶ παραδόξων, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερκειμένων. Εἶπε δὲ, τὸ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ, πρότερον εἰπὼν, ἐκ πολλῶν προσώπων. Τί δὴ ποτε; Ἡ δὴλον, ὅτι τῷ μὲν, ἐκ πολλῶν προσώπων, τοὺς εὐχαριστεῖν ὀφείλοντας δηλῶν· τῷ δὲ, διὰ πολλῶν, τοὺς τρόπους, καθ' οὓς δεῖ εὐχαριστεῖν· οὐ γὰρ ἀρκεῖται, δι' ἐνὸς αὐτοὺς τρόπου εὐχαριστῆ-

σαι, ἀλλὰ διὰ πλεόνων. Οὕτως ἐστὶν εὐγνώμων, καὶ οὕτως οἷδε μέγα εὐεργέτημα τὸ εἰς αὐτὸν γεγενημένον, μᾶλλον δὲ, ὥς ἐκεῖνος φησί, *χάρισμα*· ὥς οὐδὲ ἑαυτὸν ἐξαρκεῖν εἰς εὐχαριστίαν νομίζει· ἀλλ' οὐδὲ τοὺς πολλοὺς σὺν αὐτῷ, εἰ μὴ καὶ διὰ πολλῶν εὐχαριστήσωσι τρόπων. Εἴτα, ὑπὲρ ὑμῶν, φησί· τουτέστι· Τί δήποτε συνυπουργήσομέν σοι τῇ δεήσει; τί δήποτε εὐχαριστήσομεν; Ὅτι τὸ ῥυθῆναι με, φησί, καὶ ἔτι ῥυεσθαι με, οὐκ ἔστι μόνον ἐμὴ βοήθεια καὶ παράκλησις, ἀλλ' οὐδὲν ἦντον καὶ ὑμετέρα. Συνυπουργήσατε τοίνυν τῇ δεήσει· εὐχαριστήσατε, ὥς ὑπὲρ ὑμῶν ταῦτα ποιῶντες· ἡ γὰρ ἐμὴ παράκλησις καὶ σωτηρία, ὑμετέρα ἐστὶ. Καὶ τοῦτο οὐχὶ νῦν, φησί, λέγω παραινῶν, ἀλλὰ καὶ καυχῶμαι αἰεὶ ἐν τούτῳ, ὅτι οὕτω διακείσθε ὑμεῖς πρὸς ἐμέ, ὥς τὴν ἐμὴν σωτηρίαν καὶ παράκλησιν ὑμετέραν ἡγεῖσθαι· ἡ γὰρ καύχησις ὑμῶν, φησὶν, αὕτη ἐστὶ, τὸ οὕτω διακείσθαι ὑμᾶς πρὸς ἐμέ, καὶ οὕτως ὑπολαμβάνειν ἐμέ περὶ ὑμῶν. Τίς σε ἔπεισεν, οὕτως ἔχειν καὶ καυχᾶσθαι, ὦ Παῦλε; Τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεώς μου, φησὶν, ἐξ ὧν ἔπραξα εἰς ὑμᾶς, ἐξ ὧν σύνοιδα εὐεργετήσας τὰ μέγιστα, ἐξ ὧν περισσοτέρως τῶν ἄλλων ἐν ὑμῖν ἡγωνισάμην· ταῦτά με πείθει, νοεῖν περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ ὑμεῖς τὴν ἐμὴν παράκλησιν καὶ σωτηρίαν ἰδίαν ἡγεῖσθε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ γὰρ καύχησιν αὐτὸ ποιῶμαι, τὴν ὑμετέραν περὶ ἐμέ σorgeν καὶ διάπυρον ἀγάπησιν· ἐκ ταύτης γὰρ τίκεται καὶ τὸ τὴν ἐμὴν παράκλησιν καὶ σωτηρίαν οἰκίαν ἑαυτῶν ἡγεῖσθαι· ἡ γὰρ καύχησις ὑμῶν αὕτη ἐστὶ, κατὰ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεώς μου· ὅτε δὲ ἡ συνειδήσις μαρτυρεῖ, ἀναμφίβητος ἡ ἀλήθεια.

- 12 Ἡ γὰρ καύχησις ὑμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ὑμῶν, ὅτι ἐν ἀπλότῃ καὶ εἰλικρινείᾳ θεοῦ, (οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι θεοῦ) ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέρως  
13 δὲ πρὸς ὑμᾶς. Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἢ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε· ἐλπίζω δέ,

14 ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγινώσεσθε, καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρους· ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμέν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ ἡλεῆσθαι, ἵνα μὴ ταύτῃ τὴν ἀκροατὴν βαρυμότερον ποιήσῃ, λέγει, δεῖν οἴκοθεν ἔχειν τῆς σωτηρίας τὰς ἀφορμὰς ἀπὸ συνειδήτος χρηστοῦ. Τὸ μαρτύριον γὰρ, φησί, τῆς συνειδήσεως ὑμῶν, ὥς εἰ ἔλεγεν· Τὸ συνειδὸς ὑμῶν, μαρτυροῦν ἡμῖν ἀγαθὰ, καὶ ὅτι ἐν ἀπλότῃ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, μεγίστην παρακλήσεως πρόφασιν δέδωκεν ἡμῖν, μᾶλλον δὲ οὐ παρακλήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ καυχήσεως. [Ὅτι ἐν ἀπλότῃ.] Ἄνευ δόλου, ἀνευ ὑποκρίσεως τινὸς καὶ ἐπικαλύμματος· Οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ.] Οὐκ ἐν δεινότητι καὶ στροφῇ λόγων, συσκιαζούσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀνεστράφημεν. Ὅρα δέ· ἐφ' οἷς μέγα ἐφρόνουν οἱ ψευδαπόστολοι, ταῦτα αὐτὸς ἀποσιεῖται καὶ φεύγει. Ἀλλ' ἐν χάριτι θεοῦ.] Τουτέστι, ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ χαρισθείσῃ σοφίᾳ, καὶ ἐν τοῖς σημείοις καὶ τέρασιν, ἃ τίνα χάρις ἦν θεοῦ. Μεγίστη δὲ παράκλησις, τὸ συνειδέναι τινὰ ἑαυτῷ, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ δυνάμει, ἀλλὰ θεῷ χάριτι πάντα ποιεῖ. Καὶ οὐκ ἐν Κορίνθῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ. Περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς.] Πῶς; Ὅτι μετὰ τῶν σημείων, ἔτι καὶ ἀδάπανον παρ' αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον ἐκήρυξε. Καὶ ὅρα· ὅπερ ἦν αὐτοῦ κατόρθωμα, τοῦτο τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ ἀνατίθησιν. Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν.] Ἐπειδὴ μέγα ἐφθέγγατο περὶ ἑαυτοῦ, τὸ ἀδάπανον κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα μὴ τις νομίσῃ κόμπων ῥημάτων εἶναι ταῦτα, χηρεύοντα τῶν ἔργων, αὐτοὺς τοῦ ἀληθῆ λέγειν παράγει μάρτυρας· Οὐ γὰρ ἄλλα, φησί, γράφομεν ὑμῖν, τουτέστι, ξένα καὶ ἀλλότρια ὑμῶν· (ἐγγράφει γὰρ πρότερον, ὥς ἀδάπανον ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον παρ' αὐτοῖς·) ἀλλ' ἐκεῖνα ὑμῖν γράφομεν, ἃ ἀναγινώσκετε, τουτέστιν, ἃ ὑπομνησάμεσθε· ἀνάγνωσις γὰρ ἐστὶν ἡ ὑπόμνησις,



καὶ τῇ ἀνωθεν γνῶσις. Καὶ τί λέγω, φησὶν, ἃ τίνα ὑπομιμνήσκεισθε; Ἄ τίνα μὲν οὖν ἐπιγινώσκετε εἶναι ἡμῶν ἱδία, μηδὲ ὑπομνησθῆναι δεόμενοι διὰ τὸ πρόδηλον αὐτῶν, ἀλλὰ ἀκριβῶς εἰδότες καὶ πρὸ ὑπομνήσεως. Ἐλπίζω δὲ, ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγινώσκεσθε.] Ὁρᾷς, ὅτι οὐδὲν ἐπηρεμένον λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ θεῷ ἀνατίθεται τὸ πᾶν; Ἐλπίζω γάρ, φησιν, εἰς τὸν θεὸν δηλαδὴ, ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγινώσκεσθε ἡμᾶς τοιοῦτους ὄντας, οἷους καὶ αἱ ἐπιστολαὶ ἡμῶν δηλοῦσι· ἀπὸ τούτου δὲ καὶ ὁ παρελθὼν δηλοῦται. Εἰς· Καθὼς, φησὶ, καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρους.] Ἐκ μέρους γὰρ ἐπέγνωτε ἡμᾶς, τουτέστιν, ἐπειράθητε, ἡμῶν ἐπιδειξαμένων ὑμῖν ἐκ μέρους τινὰ ἐναρέτου εἴου τεκμήρια. Μετριοφρονῶν δὲ τοῦτο λέγει. Ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμέν.] Ἐλπίζω, φησὶν, ὅτι ἕως τέλους ἐπιγινώσκεσθε. Τίς; Ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμέν· οὐχὶ δὲ μόνον ἡμεῖς ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν καύχημα ἐστέ. Ὡς γὰρ ἐκ μέρους νῦν αὐτὸ τοῦτο ἐπέγνωτε, οὕτως ἔλπίζω, ὅτι καὶ τελείως ἐπιγινώσκεσθε αὐτὸ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὅτε ἕκαστος ὢν ἐπράξε τὴν ἀντιμισθίαν εὐρήσει. Ἐξ ὧν γὰρ εὐρήσετε πεισθέντες ἐμοὶ καὶ τῷ κηρύγματι, τότε τελείως ἐπιγινώσκεσθε, καὶ οὐκ ἐκ μέρους, ὅτι καύχημα ἡμῶν ἐσμέν· καὶ ἐγὼ δὲ ὑμῶν τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν, καύχημα ποιήσομαι. Εἴτα, ἵνα μὴ φορτικὸς εἶναι δόξῃ περὶ ἑαυτοῦ λέγων, κοινὰ τὰ αὐτοῦ ποιεῖται κατορθώματα. Εἰ γὰρ τοιοῦτος, φησὶ, δειχθῶ, οἷον εἴρηκα, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου, οἷον, ἐν τῇ κρίσει· (οὐδὲ γὰρ δεῖ τὰ παρόντα σκοπεῖν, οἷον, τὰ ὀνειδῆ, τὰς ὑβρεῖς, ἃς ἀκούομεν ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι)· εἰ τοιοῦτοι τοιγαροῦν δειχθώμεν, καύχημα ὑμῶν ἐσμέν. Πῶς; Ὅτι τοιούτων ὑποπόρησατε διδασκάλων, τῶν οὐδὲν ἀνθρώπινον διδασκάντων. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐν ὑμῖν καυχησόμεθα, ὅτι τοιούτων ὑποπόρησαμεν μαθητῶν, μὴ σαλευομένων, ἢ σκανδαλιζομένων· ἐν τῷ πάσχειν κακῶς τοὺς αὐτῶν διδασκάλους.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ ἀγάπης τῆς πρὸς αὐτοὺς καὶ φειδοῦς εἰς τὸ μὴ λυπεῖν, εἰ καὶ λυπῶν ὠφελεῖ, ὥς ἐπὶ τοῦ διὰ πορνείαν ἐπιτιμηθέντος, ὃ καὶ συγχωρεῖ.

- 15 Καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς τὸ πρότερον, ἵνα δευτέραν χάριν ἔχητε· καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ Μακεδονίας ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Τοῦτο οὖν βουλευόμενος, μήτι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην; ἢ, ἃ βουλεύομαι, κατὰ σάρκα βουλεύομαι, ἵνα ἢ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὐ οὐ;

Ποία πεποιθήσει; Ποία; Τῷ καυχᾶσθαι ἐφ' ὑμῖν, τῷ καύχημα ὑμῶν εἶναι, τῷ ἀγαπᾶν ὑμᾶς, τῷ μηδὲν ἑμαυτῷ συνιδέναι πονηρόν. Ἐπὶ ταύτῃ, φησὶ, τῇ προσδοκίᾳ, ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι, τῇ καὶ ὑμᾶς ἐμὸν εἶναι καύχημα ἐγγυωμένη ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐμὲ εἶναι ὑμῶν. Εἰ δὲ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἐβουλόμην, δῆλον ὅτι σφοδρὰ καὶ πολλὰ ἦν ἡ βούλησις· οὐ γὰρ ἀνθρωπίνη ἦν, ἀλλὰ διὰ κοινὸν κέρδος, καὶ σωτηρίαν ψυχικὴν. Ὡστε ἄκων ἐνεκόπην τῆς βουλήσεως· οὐ γὰρ ἂν ἐκὼν τοιοῦτου κέρδους ἡμέλησα. Τοῦτο δὲ βεβαίαν καὶ ἀληθεστάτην ἀπολογίαν κατασκευάζων θέθεικεν· οὕτως ἐφρόντιζε, μηδενὶ σκανδάλου παρασχεῖν πρόφασιν. Ἴνα δευτέραν χάριν ἔχητε.] Ἴνα διπλὴν χάριν ἔχητε, καὶ διὰ τῶν γραμμάτων καὶ διὰ τῆς παρουσίας μου· τουτέστι, διπλὴν χαρὰν, τὴν τε διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς, καὶ τὴν διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας· χάριν γάρ, τὴν χαρὰν λέγει. Καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδονίαν.] Καίτοι ἐν τῇ προτέρᾳ εἰρήκει ἐπιστολῇ· Ἐλεύσομαι

οὐδὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλιθα (α). ἐταῦθα δὲ φησιν, ὅτι ἠβουλόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς τὸ πρότερον. Τί οὖν; ἐκωτῶ ἐναντιούμαι; μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τοῦτο λέγει· Τοσοῦτο, ἀπέρχον τοῦ ἑαυτοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι, ὅσον ἤκουσεν εἰς τὴν ἐμὴν γνώμην, καὶ πρὶν Μακεδονίαν ἰδεῖν, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἤθελον, ἀλλ' οὐκ ἀπέβη μοι κατὰ γνώμην τὰ πράγματα. Καὶ ἔφ' ἑμὴν προπεμφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν.] Ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἀδιόριστως εἶπεν· Ἵνα ὑμεῖς με προπέμψητε, οὐδ' ἐὰν πορεύομαι (β). καὶ γὰρ τότε ἤγνοε, ποῦ κελεύεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀπελθεῖν· νῦν δὲ λέγει, ποῦ ἐμελλε πορεύεσθαι, ὅτι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ὅρξας αὐτὸν πνεύματι πανταχοῦ ἀγόμενον; Τοῦτο οὖν βουλεύομενος.] Ἐνταῦθα ἐκδηλότερον ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῆς βραδύτητος, καὶ φησιν, ὅτι, τοῦτο οὖν βουλεύομενος, τὸ ἐλθεῖν δηλαδὴ πρὸς ὑμᾶς, τίνας ἔνεκεν οὐκ ἔλθον; Ἄρα ὡς ἐλαφρὸς καὶ εὐρίπιστος, καὶ τοῖς οἰκείοις ἐναντιούμενος λόγοις; μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ τί τὸ αἴτιον; Ὅτι ἂν βουλεύομαι, φησὶν, οὐ κατὰ σάρκα βουλεύομαι, ἵνα ἢ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὐ, οὐ· ὅπερ αὐτὸς ἐρωτηματικῶς τέθεικε. Καὶ τί βούλεται, ὅρα. Ὁ σαρκικός, φησιν, ἄνθρωπος καὶ κατὰ σάρκα βουλεύομενος, οἷον, ὁ μὴ ἀγόμενος πρὸς τὰ πρακτέα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματος, κύριός ἐστιν ἀπιέναι ὅπου βούλεται· ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀγόμενος, οὐκ ἔχει ἐξουσίαν θαρσύνειν ὅπου θέλει· δεσπότη γὰρ ὑποτέτακται τῷ παρακλητῇ, καὶ τῷ αὐτοῦ πνεύματι εἴκειν ἀναγκάζεται. Ὡστε τὸ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, οὐχ ὡς εὐρίπιστος καὶ ἐλαφρὸς καὶ ψευδολόγος ὑπερθέμην, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος, ᾧ ἄγομαι, ἡ αἰτία, τοῦ ἀλλοχοῦ ἥπερ ἐβουλόμην ἀξάντος. Ὅρα δὲ σοφίαν! Ὅπερ οἱ διαβάλλοντες, πρόφασιν λαιδωρίας ἐποιούντο, τὸ ὑποσχόμενον μὴ ἐλθεῖν, τοῦτο αὐτὸς πρόφασιν ἐγκωμίου ποιεῖται, τὸ μὴ ἐξουσιάζειν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ὅπου ἂν αὐ-

(α) Α' Κορ. ις'. 5.

(β) Α' Κορ. ις', 6.

τῷ δοξῇ.—Ἦ, ἢ βουλεύομαι, κατὰ σάρκα βουλεύομαι; Ἀπο-  
κρίναι τινὲς λέγοντες, πότερον ἂν βούλεται Παῦλος καὶ ἐπαγγέ-  
λεται περὶ τῶν τῆς πίστεως δογμάτων, κατὰ σάρκα βούλε-  
ται καὶ ἐπαγγέλλεται, ἢ κατὰ πνεῦμα; Εἰ γὰρ κατὰ πνεῦμα,  
οὐκ ἔσται αὐτοῦ τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὐ, οὐ· εἰ δὲ κατὰ σάρκα,  
πῶς θεῖα; πῶς πνευματικά; Τί οὖν, φασίν; Ὅτι περὶ τῶν τῆς  
πίστεως δογμάτων, οὔτε τι ἐπαγγέλλεται αὐτός, οὔτε τι  
βουλεύεται· δεσποτικά γὰρ αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῆς μεγάλης  
βουλῆς τὰ βουλεύματα· κῆρυξ δὲ μόνον ἐστὶν ὁ Παῦλος καὶ  
διάκονος, ὡς καὶ αὐτὸς φησι, μυστηρίων Χριστοῦ (α). Εἰ-  
κότως οὖν αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ περὶ τούτων οὔτε βουλεύεται οὔτε  
ἐπαγγέλλεται. Ἀλλ' εἰ περὶ τῶν τῆς πίστεως δογμάτων οὐκ  
ἔξεστιν αὐτῷ, φασιν, οὔτε βουλεύεσθαι οὔτε ἐπαγγεῖλαι, κατὰ  
σάρκα δὲ οὐ δεῖ πάλιν αὐτὸν βουλεύεσθαι· (καὶ γὰρ  
κακείνος ἀποπέμπεται τοῦτο ἐν τῷ λέγειν· ἢ, ἂν βουλεύο-  
μαι, κατὰ σάρκα βουλεύομαι;) εἰ οὖν ἐν μηδετέροις βου-  
λεύεται ἢ ἐπαγγέλλεται, ἐν τίσιν ἄρα ὅλως βουλεύεται ἢ τὰς  
ἐπαγγελίας ποιήσεται; Φαμέν οὖν, ὅτι ἔστι θεῖα, καὶ ἀνθρώπινα,  
ἢ, εἰ βούλει, πνευματικά, καὶ σαρκικά· καὶ τῶν πνευματικῶν δὲ  
ἔστι διαφορὰ πολλή· ἀλλὰ τέως πρὸς τὸ προκείμενον. Τῶν πνευ-  
ματικῶν, τὰ μὲν εἰσὶν ἀρεταί, τὰ δὲ, αὐτὸς ὁ τοῦ κηρύγ-  
ματος λόγος· τὰ δὲ οὐκ αὐτὸς μὲν οὗτος, ἀλλ' ὅμως ἐκείνοις  
ἀρμόζων, οἳ καὶ τὸν τοῦ κηρύγματος λόγον παρεδέξαντο, ἢ  
καὶ Παῦλος ἔξεστι καὶ βουλεύεσθαι καὶ διατάττεσθαι. Καὶ  
γὰρ φησιν· Ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι,  
ὡς ἡλεημένος ὑπὸ Κυρίου, πιστὸς εἶναι (β). Καὶ τῶν σαρκικῶν  
δὲ, τὰ μὲν εἰσὶν ἐναντία τοῦ πνεύματος, τὰ δὲ, οὐκ ἐναντία  
τοῦ πνεύματος, ἕτερα δὲ μόνον καὶ οὐχὶ τὰ αὐτὰ τοῖς πνευ-  
ματικοῖς. Ἐναντία μὲν, οἷον, δυσσέβεια, ἀπιστία, κλοπή,  
μοιχεία, καὶ τὰ ὅμοια· ἕτερα δὲ μόνον καὶ οὐκ ἐναντία, οἷον,

(α) Α' Κορ. Δ', 1.

(β) Α' Κορ. Ζ', 25.

προσῆ, ἔπνος, ἐγκτήγορσις, καὶ τὰ ὅμοια. Ἐπιδοδεγμένων τοιούτων τῶν διαφορῶν τῶν κατὰ τὸ προκείμενον τέως χρησιμευσῶν, τῶν τε πνευματικῶν καὶ τῶν σαρκικῶν, δεῖ καὶ τοῦτο προσεπιλογίσασθαι, ὅτι, ὥσπερ οἶον ἀπὸ τῶν ἐπαγγελτῶν καὶ βουλευτῶν πολλὰ ἀνακύπτει διαφορὰ, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἐπαγγελιομένων καὶ βουλευομένων ἀνακύπτουσι διαφοραί. Οὐτοι γὰρ περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν εἰρημένων βουλευόμενοι καὶ ἐπαγγελλόμενοι, ἢ κατὰ σάρκα ἢ κατὰ πνεῦμα τὴν βουλὴν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ποιήσονται. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ κηρύγματος ὁ Παῦλος οὕτε βουλεύσεται, οὕτε ἐπαγγελίαν ποιήσεται· κηρύξει δὲ μόνον καὶ διακονήσει, καθὼς καὶ ἠρώριστα καὶ ἀπέσταλται· οἱ δὲ ψευδαπόστολοι, καὶ βουλεύονται καὶ ὑποσχέσεις δώσουσι· καὶ γὰρ δολοῦσι καὶ καπηλεύουσι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. Περὶ μέντοι τῶν ἁρμοζόντων μὲν τοῖς πιστοῖς, μὴ νομοθετηθέντων δὲ ὑπὸ Χριστοῦ, ἃ καὶ αὐτὰ ἐστὶ πνευματικά, καὶ βουλεύσεται καὶ γνωματεύσει, καθὼς καὶ προσέφημεν. Καὶ ὁ δῆλον, ὅτι καὶ ἐκ τούτου μόνου τὸ ἄπορον λέλυται· εὐρηται γὰρ ἃ καὶ βουλεύσεται, καὶ γνωματεύσει, καὶ νομοθετήσει· ὅμως δὲ καὶ ἐστὶ ῥητέον. Περὶ μὲν γὰρ τῶν σαρκικῶν, ἃ καὶ ἐναντία ἐστὶ τοῦ πνεύματος, βουλεύσεται, ἀλλὰ πνευματικῶς, ἐπὶ ἀναιρέσει καὶ φυγῇ αὐτῶν· οἱ δὲ ψευδαπόστολοι βουλεύονται, ἀλλὰ κατὰ σάρκα, ἥτοι, ἀντικειμένως τῷ πνεύματι. Περὶ μέντοι τῶν μὴ ἐναντίων τῷ πνεύματι σαρκικῶν, καὶ περὶ τούτων ὁ Παῦλος βουλεύσεται, ἀλλ' ὑποπιέζων ἑαυτὸν, ἀλλὰ λιμῶ καὶ δίψει μαχόμενος· καὶ ὁ δῆλον ὅτι πνευματικῶς· τούτων γὰρ οἱ ψευδαπόστολοι. Συνελάντι δέ· Κατὰ σάρκα μὲν, οἶον ἐναντίως τοῦ πνεύματος, οὐδαμοῦ Παῦλος βουλεύσεται, οὐδὲ ἔν τισι· κατὰ σάρκα δὲ, οἶον ἐτέρως μόνον παρὰ τὴν τοῦ πνεύματος βούλησιν, πολλάκις ἐβουλεύσατο, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ κηρύγματι, ἅπασι! οὐκ ἐν τοῖς ἄλλοις πνευματικοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ ἐναντίοις τοῦ πνεύματος σαρκικοῖς. Οὐκ ἤθελε τύπτεσθαι, καὶ ἐτύπτετο· ἀπελθεῖν ἤθελε, καὶ ἐκώλυετο·

οὐκ ἤθελεν ἀσθενεῖν Τιμόθεον, καὶ ἡσθένει, καὶ μυρία ἄλλα. Αὐτὸς δὲ ὦν τὸ, κατὰ σάρκα, ἀντὶ τοῦ, αὐτεξουσίως, αὐτοδεσπότως, αὐτοκελεύςως, ἐξείληφε. Σκόπει δὲ κάκεῖνο. Τί οὖν; Ὁ Παῦλος, ὑπισχνούμενος, οὐ μετὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος ὑπισχνεῖτο, ἀλλ' ἀγνοῶν, εἰ πληρώσει τὰς ὑποσχέσεις; Φαμέν, ὅτι οὐ πάντα προήδει ὁ ἀπόστολος· τοιγαροῦν καὶ εὔχεται ἀσίμφορα, ὡς ἐπὶ τοῦ σκόλοπος τῆς αὐτοῦ σαρκός (α)· καὶ πάλιν· Τὸ γὰρ, τί προσεύχομαι, καθὼς δεῖ, οὐκ οἶδα (β). Καὶ ἐν ταῖς πράξεσι δὲ δείκνυται ἀπελθεῖν βουλούμενός που, καὶ κωλυόμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος (γ). Τοῦτο δὲ συμφερόντως ἐγένετο· ἵνα μή τινες μείζους αὐτοὺς ὑπολάβωσι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ὡς θεοὶς αὐτοῖς προσέχωσι· καὶ γὰρ καὶ ἀποτυγχάνουσιν αὐτοῖς πολλάκις, θύειν ἐβούλοντο ὡς θεοῖς ἐν Δουκονίᾳ (δ) (Φωτίου).

18 Πιστὸς δὲ ὁ θεός, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν, ὁ πρὸς  
19 ὑμᾶς, οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ. Ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἐν ὑμῖν καὶ δι' ἡμῶν κηρυχθεὶς, (δι' ἐμοῦ, καὶ Σιλουανοῦ, καὶ Τιμοθέου,) οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ, ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν,  
20 (ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν,) τῷ θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν.

Ἀνακύπτουσιν ἀντίθεσιν λύει· εἰκὸς γὰρ ἦν εἰπεῖν τινα· Εἰ ἀγνοεῖς, εἰ ἔσαι ἃ ἐπηγγέλθη, καὶ πολλάκις λέγεις ἐν πράγματι ναὶ, καὶ εὐρίσκεται οὐ, δεδοίκαμεν μή πως καὶ ὁ λόγος σου, τουτέστιν, ὁ κηρυχθεὶς ἡμῖν περὶ τῆς πίστεως, τοιοῦτόν ἐστι, ναὶ καὶ οὐ· τουτέστιν, ἄστατον καὶ ἀβεβαῖον· καὶ φησι· Τὸ μὲν ἐπαγγεῖλαι εἶλθεῖν, ἐμὴν ἦν, διὸ καὶ ἀπέτυχον· τὸ δὲ κήρυγμα, τοῦ θεοῦ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀποτεύζεται· πιστὸς γὰρ, φησιν, ὁ θεός, τουτέστιν, ἀληθής. Ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν,

(α) Β' Κορ. ΙΒ', 7-9.

(β) Ρωμ. ΙΙ', 26.

(γ) Πραξ. Ις', 8.

(δ) Πραξ. ΙΔ', 13.

και ἐξῆς.] Ἐπεὶ οὖν, φησιν, ἀληθὴς ἐστιν ὁ θεός, οὐδὲ ὁ λόγος αὐτοῦ, ὁ πρὸς ἡμᾶς, ὃν ἡμεῖς ἐκκήρυξαμεν ὑμῖν, ἀστατός ἐστι καὶ ἁ βεβαίως, καὶ ποτὲ μὲν, ναί, ποτὲ δὲ, οὐ. Καὶ λοιπὸν λέγει, ποῖος λόγος οὗ γέγονε ναὶ καὶ οὐ, ἀλλ' ἀσάλευτος ἔμεινεν. 'Ο γὰρ εἶδος τοῦ θεοῦ, φησὶν, ὁ ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθεὶς, οὗ γέγονε ναὶ καὶ οὐ.] Τουτέστιν, οὐ νῦν μὲν, τοιῶςδε, ἄλλοτε δὲ, τοιῶςδε κηκήρυκται· ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ γέγονε, τουτέστι, βέβαια καὶ ἀπαρασάλευτα τὰ εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν κηρυχθέντα γενένηται. Καταλέγει δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν κηρυξάντων· Δι' ἡμῶν γάρ, φησί· καὶ πάλιν εἰς πλῆθος, Δι' ἐμοῦ, καὶ Σιλουανοῦ, καὶ Τιμοθέου, ταύτη ἀξιόπιστόν τε τὴν μαρτυρίαν ποιῶν, καὶ ταπεινοφροσύνην ἐπιδεικνύμενος, ὅτι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, τὸν Τιμόθεον καὶ Σιλουανὸν, κοινωνοὺς τοῦ κηρύγματος ὀνομάζει. — Τί δέ ἐστιν· Οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ; Οὐκ ἀνέτρεψα, φησὶν, ἃ πρότερον εἶπον ἐν τῷ κηρύγματι· οὐ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἄλλο διελέχθην ὑμῖν. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι πίστει, ἀλλὰ πεπλανημένης διανοίας. 'Αλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ γέγονε· τουτέστιν, ὅπερ εἶπον, ἀπαρασάλευτον καὶ βέβαιον μένει (Χρυσοστόμου). — 'Οσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ.] Ἐν τῷ κηρύγματι πολλὰ ἐστὶ τὰ ἐπαγγελώμενα, ἀνάστασις νεκρῶν, υἱοθεσία, καὶ ἀπλῶς, ἐλπίδες τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Φησὶν οὖν, ὅτι οὐ μόνον τὸ κήρυγμα αἰὶ ὡσαύτως ἔχει, καὶ βεβαίως κηκήρυκται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἐπαγγελίαι τοῦ θεοῦ γὰρ εἰσιν. 'Η, ἐπαγγελίας, αὐτὸ τὸ κήρυγμα λέγει· ὁ γὰρ σύνδεσμος ὁ, Γὰρ, τοῦτο δηλοῖ· πρόπαλαι γὰρ ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἐπήγγελτο. 'Εν αὐτῷ τὸ ναί.] Ὅσαι γάρ, φησιν, ἐπαγγελίαι θεοῦ, ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ, τουτέστι, δι' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμὴν ἔχουσι· τὸ γὰρ πληροῦσθαι ἔχουσαι, τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμὴν ἔχουσιν· εἰς τὸ γενέσθαι δόξαν τῷ θεῷ δι' ἡμῶν. 'Η οὕτως· Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι θεοῦ, ἐν αὐτῷ ἔχουσι τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμὴν δι' ἡμῶν· ὥσει ἔλεγεν, Αὐτὸς μὲν τὸ ναὶ ταῖς οικείαις δίδωσιν ἐπαγγελίας· δι' ἡμῶν δὲ τοῦτο

ποιεῖ, εἰς τὸ δοξασθῆναι τὸν θεόν, ὅτι δι' ἀνθρώπων τοιαῦτα ποιεῖ. [Ἡ τὸ, δι' ἡμῶν, καὶ ἄλλως ἐκκληπτέον, τουτέστι, πρὸς δόξαν θεοῦ, τὴν δι' ἡμῶν αὐτῷ προσαγομένην· δι' ἡμῶν γὰρ δοξάζεται (1).]

21 'Ο δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν, καὶ  
22 χρίσας ἡμᾶς, θεός· ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς,  
καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς  
23 καρδίαις ἡμῶν. Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν θεόν ἐπικα-  
λοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὅτι, ρειδόμενος ὑμῶν,  
24 οὐκέτι ἤλθον εἰς Κόρινθον· οὐχ ὅτι κυριεύομεν  
ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ συνεργοὶ ἐσμέν τῆς χα-  
ρᾶς ὑμῶν· τῇ γὰρ πίστει ἐστήκατε.

Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι δι' ἡμῶν πληροῦνται αἱ ἐπαγγελίαι, ἐπι-  
διορθοῦται αὐτὸ, καὶ φησι· Δι' ἡμῶν μὲν, ὄντων δια-  
κόνων, ποιεῖ τοῦτο· αὐτὸς δὲ ὁ πατήρ, ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς, καὶ  
ὁ δοὺς, πληροῖ τὰς ἰδίους ὑποσχέσεις. — Τὸ, 'Ο δὲ βεβαιῶν  
ἡμᾶς, καὶ ἐξῆς, ἡ κατ' ἑλλειψιν ἐστὶν εἰρημένον, ὅλου λεί-  
ποντος ῥητοῦ, ἡ κατ' ἑλλειψιν μόνως λέξεως τῆς τοῦ, ἐστίν·  
οἶον, Ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς, καὶ τὰ ἄλλα ποιῶν, θεός ἐστιν. Ἀλλ'  
εἰ μὲν κατ' ἑλλειψιν λέξεως, εἰς τὸ, χρίσας ἡμᾶς, ὑποστί-  
ζειν δεῖ, ἵνα ἡ ἐξῆς κατὰ τελείαν στιγμὴν ἐπιφερόμενον τὸ,  
θεός· οἶον, Θεός ἐστιν ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς, καὶ χρίσας ἡμᾶς, καὶ  
σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος  
ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Καὶ δῆλον, ὅτι καὶ ταῦτα τὰ κῶλα  
τὰ ἐφεξῆς τοῦ, θεός, κατὰ τελείαν στιγμὴν ἀναγνωσθήσεται.  
Εἰ δ' ὥς κατ' ἑλλειψιν ὅλου ῥητοῦ ἐκληφθεῖη, καὶ αὐτὴ ἡ  
πρώτη περίοδος ἕως τοῦ, θεός, κατὰ μέσση ἀναγνωσθήσεται,

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. — «Κὰν αὐτὴν τὴν σάρκασιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἶπες, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ἐκπύσεως υἱοθεσίαν, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος μετουσίαν, καὶ τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐλπίδα· ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπαγγελίαι ὄντα τοῦ θεοῦ, οὐδὲν τὸ παλίμθεον ἔχει.» Σχό-  
λιον ἀρχαῖον.

καὶ τὸ ἐφεξῆς· τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ ἀπορίαν ἔχει, προσεπινοούμενου τοῦ λείποντος εἰς τελείαν, ἢ ὡς λείποντος εἰς ὑποστιγμὴν ἀποτελευτήσει (Φωτίου).— Καὶ χρίσας ἡμᾶς, θεός.] Οἱ χριόμενοι ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἢ ἱερεῖς, ἢ προφῆται, ἢ βασιλεῖς ἐγίνοντο· καὶ νῦν, φησὶ, χριόμεθα, ἵνα γενόμεθα, βασιλεῖς μὲν, κατάρχοντες τῶν παθῶν· ἱερεῖς δέ, τὰ οἰκεῖα ἱερουργούντες σώματα, κατὰ τό· Παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζώσαν (α)· προφῆται δέ, τὰ μεγάλα μυστήρια διδασκόμενοι· χρίει δὲ καὶ σφραγίζει ὁ πατὴρ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ταῦτα γάρ, φησιν, ἡ χρίσις καὶ ἡ σφραγίς, ἀρραβῶν ἐστὶ τοῦ παρακλήτου. Διὰ τοῦτο δὲ οὐκ εἶπεν, Ὁ τὸ πνεῦμα δούς, ἀλλὰ, τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος, βεβαιῶν τὰς μελλούσας ἐλπίδας· ὁ γὰρ ἀρραβῶν βεβαιῶν τὸ πᾶν συνάλλαγμα. Τοιγαροῦν καὶ ὁ νῦν ἀρραβῶν τοῦ πνεύματος, πιστοῦται ἡμῖν τὰ μέλλοντα, ἃ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε (β). Καὶ δούς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος.] Ἐξῶθεν συνυπακουστέον τὸ, πληροὶ τὰς ἐπαγγελίας· οἶον, Ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς εἰς Χριστόν, ὁ χρίσας ἡμᾶς καὶ σφραγισάμενος, καὶ δούς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, αὐτὸς ἐστίν, ὁ πληρῶν τὰς ἰδίας ὑποσχέσεις. Ὁρα, πῶς παρεδήλωσε σαφέστατα τὴν ἁγίαν Τριάδα. Ὁ πατὴρ γὰρ ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς εἰς Χριστόν, καὶ χρίσας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, αὐτὸς πληροὶ καὶ τὰς ὑποσχέσεις. Τὸ δέ, πληροὶ, ἀπὸ κοινοῦ νόησαι ἐπὶ τῶν τριῶν προσώπων τῆς μιᾶς θεότητος (γ). Ὅτι φειδόμενος ὑμῶν.] Ἄνω εἰπὼν, ὅτι

(α) Ῥωμ. ΙΒ'. 1.

(β) Α' Κορ. Β', 9.

(γ) Ἡ ἑρμηνεία τοῦ Θεοφυλάκτου. « Εἰπὼν ἀνωτέρω, ὅτι αὐτὸς [ὁ θεός] πληροὶ τὰς ἐπαγγελίας, κατασκευάζει νῦν τοῦτο, καὶ φησιν, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ βεβαιῶν ἐστίναι ἐν τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστόν ὑμᾶς, καὶ ἐμὲ αὐτὸν τὸν διδάσκαλον ὑμῶν, αὐτὸς δίδωσι, καὶ αὐτὸς ἔχρισεν ἡμᾶς καὶ ἐσφράγισεν· τούτῳ, προφῆταις, καὶ βασιλεῖς, καὶ ἱερεῖς ἐργάσατο. Τοιοῦτος γὰρ πᾶς βαπτισθείς· προφῆτης, ὡς ἰδὼν ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν· ἱερεὺς, ὡς ὀφείλων αὐτὸν προσάγειν θυσίαν ζώσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ· καὶ βασιλεὺς, ὡς θεὸς τοῦ παμδουλοῦς υἱὸς γενεῶν, καὶ τῆς μελλούσης βασιλείας κληρονόμος, καὶ ὡς νῦν βασιλεύων τῶν ἀποπῶν λογισμῶν, καὶ τοῦ κόσμου παντὸς ὑπερχεόμενος. Ὅσοι οὖν τὸ παλαιὸν εἰ ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς ἐγρίοντο τῷ λαῷ· οὕτω καὶ ἡμεῖς νῦν τῷ πνεύματι ἐγρίομεθα, δόντες τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ

διὰ τοῦτο οὐκ ἤλθε, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐκαστοῦ ἐξουσίαν, ἀλλ' αὐτοῦ ἀποσταλλεῖς ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πῶς νῦν λέγει, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν, οὐκέτι ἤλθοι εἰς Κόρινθον; Καὶ φημέν, ὅτι, ὅτε ἀρείθῃ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀπελθεῖν, διὰ τὸ φεῖδεσθαι αὐτῶν οὐκ ἀπῆλθεν· ἢ, μετὰ τῆς κωλύσεως τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦτο ἐκώλυσεν· ἢ, καὶ εἰς τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ ἐκωλύθη. [Ὁρα δὲ τὴν σοφίαν αὐτοῦ! Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι ἔλεγον [ἴσως], ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἤλθες, διότι, ὡς ἔοικεν, ἐμίσησας ἡμᾶς· αὐτὸς τοῦναντίον φησὶν, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἤλθον, ὅτι φειδομαι ὑμῶν. Τοῦτο δὲ λέγει· διότι ἦσαν τινὲς παρ' αὐτοῖς ἀμαρτήσαντες καὶ μὴ μετανόησαντες, οἷς ἐπεξήλθεν ἄν, εἰ παρεγένετο, καὶ εὗρεν αὐτοὺς ἀδιαισθώτους (α)· ἐπετέτραπτο γὰρ αὐτῷ, καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἀμαρτάνοντας· καὶ μαρτυρεῖ Ἐλύμας ὁ μάγος (β). Περιέμενεν οὖν τὴν μετάνοιαν αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο εἶπε, φειδόμενος ὑμῶν (γ).] Οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως.] Τουτέστιν, ἕνεκα τῆς πίστεως οὐ κυριεύομεν ὑμῶν· οἶον, Οὐ διὰ τοῦτο ἐγένεσθε πιστοί, ἵνα κυριεύσθε καὶ τιμωρῆσθε ὑφ' ὑμῶν. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτο ἦν, αὐτοί, φησιν, ἐν τῇ πίστει ἐστήκατε, καὶ οὐκ ἔστι χρεία φειδοῦς ἢ τιμωρίας χάριν τῆς πίστεως. Τοῦτο δὲ λέγει, ἀντίθεσιν λύων δοκοῦσαν ἀνακύπτειν. Ὡς γὰρ ἐνίων διαγανακτεῖν μελλόντων, καὶ λεγόντων· Τί λέγεις, ὅτι ἐφείσω ὑμῶν; Ἄρα διὰ τοῦτο ἐπιστεύσαμεν, ἵνα ἀκούωμεν παρὰ σοῦ, ὅτι ἐφείσω ὑμῶν; εἰ γὰρ μὴ ἐφείσω, τί πάντως; ἐκδύσας ἄν; εἰσάνοις ἐξέδωκας; Ἴνα οὖν μὴ ταῦτα διαλογίζωνται, προαπαντῶν λέγει· Οὐκ εἶπον τὸ, φειδόμενος ὑμῶν,

πνεύματος· εἰ δὲ τὸν ἀρραβῶνα ἔδωκε, καὶ τὸ πᾶν δώσει πάντως. Ὁ ἀρραβῶν δὲ, λέγει τὰ νῦν χαρίσματα τοῦ πνεύματος. Ἐν μέντοι γὰρ γινώσκωμεν, καὶ ἐν μέντοι προφητεύομεν· τότε δὲ τὸ τέλειον ἀποληφόμεθα, ὅτε φανερωθήσεται ὁ Χριστὸς ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Μὴ τοίνυν νομίζετε, ὅτι ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ ἐπαγγελιομένοι ὑμῖν, καὶ ἴσως ψευδόμεθα· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ στηρίζοντες ὑμᾶς· ἀλλ' οὐθεὶς καὶ ἐπαγγέλλεται καὶ στηρίζει καὶ ἐμὲ καὶ ὑμᾶς. Αὐτὸς οὖν μέλει τὰ πάντα πληροῦν. Ἐξῶθεν γὰρ ἐφείλεις συνυπακουῖναι, ὅτι ὁ τάδε καὶ τάδε πικρὰς θεός, αὐτὸς πληροὶ τὰς οἰκείας ὑποσχέσεις.»

(α) Β' Κορ. ΙΒ' 20. 21. II', 2.

(β) Πραξ. ΙΓ', 11.

(γ) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου,

ὡς ἕνεκα τῆς πίστεως λαβὼν ἐξουσίαν καὶ κυριότητα ἐφ' ὑμᾶς καὶ τοῦ κολάζειν καὶ τοῦ φεῖδυσθαι· ἀλλὰ φειδόμενος εἶπον, μὴ θείλων ὑμᾶς λυπεῖσθαι. Εἰ γὰρ ἤλθον ἐγὼ λυπούμενος, οἶδα, ὅτι καὶ αὐτοί, ἐλέποντές με λυπούμενον, ἐλυπήθητε ἄν· ἐγὼ δὲ τοῦναντίον, χαρᾶς εἰμι συνεργὸς ὑμῶν πνευματικῆς, ἥ τις ἔσται, ἄν, τοῦ λυποῦντός με ἔργου ἐξ ὑμῶν ἀρθέντος, ἔλθω μετὰ χαρᾶς πρὸς ὑμᾶς· χαρήσεσθε γὰρ καὶ ὑμεῖς δι' ἐμὲ πνευματικῶς. Εἴτα, ὥσπερ ἐπαπορρύντος τινός, τί οὖν φεύγετε καὶ μισεῖς τὸ λυπεῖν ἡμᾶς; πάλιν ἐπάγει· Οὐκ αἰί, φησιν· ἀλλὰ τοῦναντίον, ἐνίοτε καὶ διώκω, καὶ στέργω αὐτὸ, ὅταν, διὰ τοῦ λυπεῖσθαι ὑμᾶς, κέρδος εὐρίσκω τὴν σωτηρίαν ὑμῶν. Οὐκ αἰί δὲ θείλω λυπεῖσθαι ὑμᾶς, ἀλλὰ διορθωθέντας μᾶλλον, ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει εἶναι. *Ἀλλὰ συνεργοὶ ἐσμέν.*] Ἐπειδὴ ἀπονοίας ἐδίδκει εἶναι τὸ εἰπεῖν, φειδόμενος ὑμῶν (ἐκεῖνων γὰρ τις φεῖδεται, οὗς ἔχει τὴν ἐξουσίαν καὶ κολάζει) θεραπεύει αὐτὸ, καὶ φησιν· Οὐ διὰ τὸ ἐξουσίαν ἔχειν τῆς πίστεως ὑμῶν εἶπον τὸ, φειδόμενος· (γνώμης γὰρ ἢ πίστις καὶ προαιρέσεως, καὶ οὐδεὶς ἀναγκάζει πιστεῦσαι τὸν ἄκοντα) ἀλλ' ἔπειδὴ συνεργοὶ ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν, διὰ τοῦτο εἶπον, φειδόμενος ὑμῶν. τί δέ ἐστι τοῦτο, ὅρα. Εὐφραίνόμενος, φησιν, εἰς ὑμᾶς ἐγὼ, συνεργῶ ὑμῖν εἰς τὸ καὶ ὑμᾶς χαίρειν ἐπὶ τῇ ἐμῇ δι' ὑμᾶς εὐφροσύνῃ. Εἰ οὖν ἤλθον, διὰ τοὺς ἁμαρτήσαντας μηκέτι μὲν εὐφραίνόμενος, πενθῶν δὲ, εἰς λύπην καὶ ὑμᾶς ἐξάλλον. Ἐπεισάμην οὖν καὶ ἀπέσχον τοῦ ἐλθεῖν, ἵνα μὴ πρόφασις ὑμῖν ἀθυρίας γένωμαι. *Τῇ γὰρ πίστει ἐστήκατε.*] Εἰπὼν, ὅτι τῇ πίστει ἐστήκατε, ἐμφαίνει, ὅτι καὶ ἐν ἄλλοις ἐσφάλλοντο, δ καὶ σαφηνίζει κατιῶν, ἥτοι ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς.

ΚΕΦ. ΙΙ, 1 Ἐκρίνα δὲ ἐμαυτῷ τοῦτο, τὸ μὴ πάλιν

2 ἐν λύπῃ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν. Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς,

καὶ τίς ἐστὶν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος

3 ἐξ ἐμοῦ; Καὶ ἔγραψα ὑμῖν τοῦτο αὐτὸ, ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην ἔχω, ἀφ' ᾧ ἔδει με χαίρειν· πεποιοῦν

ἐπὶ πάντας ὑμᾶς, ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ, πάντων ὑμῶν ἐστίν.

Τὸ, πάλιν, δείκνυσιν καὶ ἤδη λυπηθέντα αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς (1). *Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς.*] Ἐν τῷ, *Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς*, τὸ, *Εἰ, ἀντὶ τοῦ, εἴτε, ἐκληρωθῆτε, καὶ οὐδὲν ἀσφαλές οὐδ' ἄπορον ἀπαντᾷται.* Θεραπευτικὸς δὲ ὁ λόγος· φησὶ γὰρ· Εἰ καὶ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς ἐν τῷ ἐπιτιμᾶν ὑμῖν, καὶ ἀποστρέφειν ὑμᾶς, πλὴν εὐφραίνονται δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι τοσοῦτον ὑμῖν ἐμοῦ μέλει, ὥς δάκνυσθαι ἐκ τῆς ἐμῆς ἀποστροφῆς καὶ λύπης. Τίς γὰρ με, φησιν, εὐφραίνει οὕτως, ὡς τῶν ἐγκαλουμένων ἡ αἰσθησις; τεκμηριοῦ γὰρ αὕτη τὴν ἐκ τῶν ἐγκαλημάτων γινομένην ὠφέλειαν. *Καὶ ἔγραψα ὑμῖν τοῦτο αὐτό.*] Ποῦ ἔγραψε, καὶ τί; Ἐν τῷ τέλει τῆς νῦν ἐπιστολῆς· ἔγραψε δὲ, τοὺς ἁμαρτηκότας ἐνάγων εἰς μετάνοιαν· μὴ ἐλθόντα γὰρ με, φησὶ, πάλιν ταπεινώσει ὁ θεός μου, καὶ πενήσω πολλοὺς τῶν προκαρτησάντων, καὶ μὴ μετανοησάντων (1). Τοῦτο οὖν, φησὶ, προέγραψα, ἵνα διορθώσωνται. *Καὶ μὴ λύπην ἔχω ἀφ' ὑμῶν.*] Ἀφ' ᾧ, κατορθούντων, χαίρειν ἔδει. *Πεποιοῦν ἐπὶ πάντας ὑμᾶς.*] Καὶ τοῦτο, φησὶ, βουλόμενος, οὐ χάριν τοῦ ἐμὲ μόνον εὐφρανθῆναι βούλομαι, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς· πέποιθα γὰρ, ὅτι ἡ διόρθωσις τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἐμοὶ τίκεται χαρὰν, καὶ ὑμῖν· ἡ γὰρ ἐμὴ χαρὰ, πρόφασις γίνεται καὶ ὑμετέρας χαρᾶς· οὕτω με, φησιν, ἀγαπάτε.

4 Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γινώτε, ἣν ἔχω

5 περισσotέρας εἰς ὑμᾶς. Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ

6 πάντας ὑμᾶς. Ἰκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὐ-

(1) « Τὸ, πάλιν, δείκνυσιν αὐτὸν καὶ ἄλλοτε λυπηθέντα· οὐκ εἶπε δὲ φανερώς, ὅτι ἐλυπήσατέ με καὶ ἄλλοτε· ἀλλ' ἐτέρας· ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἤλθον, ἵνα μὴ πάλιν λυπήσω ὑμᾶς· ὁ τὴν αὐτὴν μὲν διάνοιαν ἔχει· διὰ τοῦτο γὰρ πάντως καὶ αὐτὸς ἔλπει αὐτοὺς τοῖς ἐπιτιμίαις, ὅτι αὐτοὶ ἐλύπουν αὐτὸν τοῖς ἁμαρτήματι· πλὴν οὐχ ὁμοίως ἐστὶ πληκτικόν.» Θεοφύλακτος. Ὁ δὲ Θεοδώρητος λέγει· « Τὸ, πάλιν, τὴν ἀπορροία, οὐ τὴν λύπην συνέζευκται.» (α) Β' Κορ. ΙΒ', 21.

7 τη, ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων ὥστε τούναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι, καὶ παρακαλέσαι, μήπως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος.

Ἐπεὶ οὖν ἡ διόρθωσις τῶν ἀδελφῶν κοινῆς χαρᾶς πρόξενος ἐστὶ, πάνυ αὐτῆς ἐρῶ, καὶ, μὴ γινομένης, ἀλγῶ καὶ τρύχομαι. Τοιγαροῦν τὰς ἐγκλήσεις καὶ ἐπιτιμήσεις, ἃς ἔγραψα, ἀπὸ θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν· καὶ οὐκ ἀπὸ θλίψεως ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ πολλῆς· οὐδὲ διὰ θαυμάτων ἀπλῶς, ἀλλὰ διὰ πολλῶν, καὶ συνοχῆς καρδίας· τουτέστιν, ἀπέπνιγε τὴν καρδίαν μου ἡ ἀθυμία, συνέχουσα καὶ στενοχωροῦσα, καὶ διὰ τοῦτο ἔγραψα· οὐχ ἵνα λυπηθῆτε (τοῦτο γὰρ καὶ ἄλλως ἀνόητον)· ἀλλ' ἵνα πνευματικῶς καὶ ἐπὶ διορθώσει λυπηθῆτε. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγει· θεραπεῦσαι δὲ αὐτοὺς θέλων, φησὶν· ἵνα τὴν ἀγάπην μου γνῶτε· τὸ γὰρ ἐμὲ ἀδημονεῖν καὶ κατατρυχεῖσθαι, ἐφ' οἷς ὑμεῖς ἀμαρτάνετε, δεῖγμα μεγίστης ἀγάπης ἐστὶ. Περισσότερος εἰς ὑμᾶς.] Πλείον τῶν λοιπῶν μου μαθητῶν ἀγαπῶ ὑμᾶς· καὶ γὰρ πολλοὶ πιστοὶ ἦσαν ἐκ Κορίνθου καὶ δόκιμοι. Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους.] Βούλεται διὰ τούτων, ἀγάπην κυρωθῆναι εἰς τὸν πεπορευκότα, περὶ οὗ ἔγραψεν ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ· καὶ γὰρ πάντες ἦσαν αὐτὸν ἀποστραφέντες τῇ κελεύσει τοῦ Παύλου ὡς ἐδελευκτόν. Καὶ ὅρα τί ποιεῖ. Κοινωνοὺς αὐτοὺς ποιεῖται τῆς λύπης, ὡς κοινῇ πάντων λυπηθέντων ἐπὶ τῷ γενομένῳ, ἵνα καὶ τῆς διδομένης συγγνώμης γένωνται κοινωνοί· καὶ φησιν· Εἰ δέ τις λελύπηκε, τὸν πεπορευκότα λέγων, οὐκ ἐμὲ λελύπηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς πάντας ἐν μέρει· τοῦτο γὰρ τὸ, ἀπὸ μέρους (1)· Ἐν μέρει δὲ εἶπον, φησὶν, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ, τουτέστιν,

(1) Ἐκ μέρους· τουτέστιν, ὀλίγον τι ἐλύπησεν, ἵνα μὴ λέγω, ὅτι παντελῶς ἐλύπησεν ὑμᾶς, διὰ τὸ μὴ ἐπιβαρῶ αὐτόν· ἐπεὶ τῆς ἀλλοίαις καὶ ὑμᾶς ὁμοίως ἐμοὶ ἐλύπησεν· ἀλλ' ὅμως, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ αὐτόν· τὸν πεπορευκότα, ἐκ μέρους φημί, ὑμᾶς λυπηθῆναι. Θεοφύλακτος.

ἐπιπαροξύνω κατ' αὐτοῦ πάντας ὑμᾶς. Ἡ οὖτω μεθ' ὑπερβατοῦ· Λελύπηκεν ὑμᾶς ἐν μέρει· τοῦτο δὲ εἶπον, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ τὸν πεπορευκότα, τῷ λέγειν τοσοῦτον λαὸν αὐτόν· λελύπησέναι. — Ἀλλ' ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ πάντα ὑμᾶς.] Μειζόν τι εἰπεῖν ἠβουλήθη, καὶ δεῖξαι πᾶν τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας κοινωνήσαν τῆς λύπης· ἀλλὰ τοὺς ἄλλους πιστοὺς καταλιπὼν, τῶν Κορινθίων ἐμνημόνευσε μόνον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, ἀπὸ μέρους· καὶ, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ. Εἴτα τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν γυμνοῖ (Θεοδωρήτου). — [Ἰκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὐτῇ.] Διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὔτε ἄνω, οὔτε ὧδε τίθησιν, αὐτοῦ φειδόμενος, μὴ πως τῇ ὀνομασίᾳ αὐτοῦ πάλιν ἀνῆξερὶ ὁ κατ' αὐτοῦ τῶν Κορινθίων θυμὸς· οὐδὲ μέμνηται οὐδαμοῦ τῆς ἀμαρτίας. Ὡστε τούναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι.] Μὴ μόνον, φησὶ, λύσατε τὴν ἐπιτιμήσιν, ἀλλὰ τι καὶ πλεοναύτῳ χαρίσασθε· καὶ παρακαλέσατε αὐτόν, τουτέστιν, ἀνακτήσασθε, θεραπεύσατε, καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔχετε τάξει· ἐναντίον γὰρ ἡ παράκλησις τῆς ἐπιτιμήσεως. Ὅρα δὲ· ἵνα μὴ νομίσῃ ὁ πεπορευκός, ὅτι ἀρείθη, ὡς ἱκανῶς ἐξομολογησάμενος, καὶ μετανοήσας ἀρκοῦντως, καὶ τοῦ λοιποῦ ῥαθυμότερος γένηται, δείκνυσιν, ὅτι οὐ τοσοῦτον ἀπὸ τῆς μετανόας, ὅσον ἀπὸ τῆς αὐτῶν χάριτος, λαμβάνει τὴν ἄφεσιν. Μήπως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος.] Εἰ καὶ μὴ ἄξιός, φησὶν, ἐστὶ λαβεῖν κατὰ ὀφειλὴν τὴν συγγνώμην, ὅμως χαρίσασθε αὐτῷ, μὴ πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ, τουτέστιν, ἵνα μὴ καταποθῇ ὥσπερ ὑπὸ θηρίου τινός, ἢ ὑπὸ χειμῶνος καὶ κλύδωνος, τῆς λύπης· καὶ ἡ εἰς ἀγχόνην ἤξῃ, ὡς ὁ Ἰούδας, τῇ ἀπογνώσει, ἢ ἀποσκιτισί, μὴ φέρων τὴν ἀπὸ τῆς ἀμέτρου ἐπιτιμήσεως ὀδύνην. Ἡ, καταποθῇ ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· δηλοῖ δὲ αὐτοῦ ἄρθρον τὴν λύπην.

8 Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς, κυρῶσαι εἰς αὐτόν ἀγάπην.

9 Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν

10 ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε. Ὡς δέ τι χαρίζε-



σθε, καὶ ἐγώ· καὶ γὰρ ἐγώ, εἴτι κεχάρισμαι, ᾧ  
 11 κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς, ἐν προσώπῳ Χριστοῦ· ἵνα  
 μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· οὐ γὰρ αὐ-  
 τοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.

Οὐκέτι ὡς διδάσκαλος κελεύει, ἀλλ' ὡς συνήγορος δικαστὰς  
 παρακαλεῖ, Κυρώσαι, τουτέστι, βεβαιῶσαι, εἰς αὐτὸν ἀγά-  
 πην, καὶ μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ παγίως. Μεγίστην δὲ τοῦτο δει-  
 κνυσι καὶ τὴν Κορινθίων ἀρετὴν, ὅτι οὕτω μετεβλήθησαν, ὥς-  
 τε, ἐφ' ᾧ πρότερον ἐφυσιοῦντο· (καὶ ὑμεῖς γάρ, φησι, πεφυσιω-  
 μένοι ἐστέ (α)·) νῦν ἔχθησαν ἄσπονδον ἔχειν. *Εἰς τοῦτο γὰρ*  
*ἔγραψα.*] Τουτέστι, διὰ τοῦτο ἔγραψα ὑμῖν ταῦτα, ἵνα γνῶ-  
 τὴν δοκιμὴν ἡμῶν, τὴν ἐν τῇ ὑπακοῇ δηλονότι, τουτέστι,  
 τὴν ἀρετὴν τὴν ἐν τῇ ὑπακοῇ, εἰ ἄρα, ὥσπερ ἠκούσατέ μου καὶ  
 ἀπεκόψατε ἑαυτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, οὕτω μου ἀκούσεσθε καὶ εἰς τὸ  
 δεῖξασθαι αὐτόν· τοῦτο γὰρ λέγει· *Εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί*  
*ἐστε·* καίτοι οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκείνου σωτηρίαν, ἵνα μὴ τῇ  
 περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ, ἔγραψεν, ἀλλὰ καὶ προτρέψασθαι  
 αὐτοὺς πρὸς τὸ πεισθῆναι βούλεται. *Ἡ δέ τι χαρίζεσθε, καὶ*  
*ἐγώ.*] Ὅρα· αὐτοὺς μὲν ἐν πρωτοτύπῳ τέταχεν, ἑαυτὸν δὲ ἐν  
 παρεπομένῳ, λέγων, ὅτι ᾧ χαρίζεσθε ὑμεῖς, τούτῳ καὶ ἐγώ  
 χαρίζομαι. *Καὶ γὰρ ἐγώ, εἴτι κεχάρισμαι, ᾧ κεχάρισμαι.*  
 Εἴτα, ἵνα μὴ, ἀκούσαντες, ᾧ δέ τι χαρίζεσθε, κύριοι νομίσω-  
 σιν εἶναι τοῦ ἀπολύειν, καὶ μὴ, καὶ διὰ τοῦτο ἀμελήσωσι  
 τοῦ ἀπολύσαι τὸν ἄνθρωπον, δείκνυσιν αὐτοῖς, ὅτι ἤδη  
 αὐτὸς ἐχαρίσατο τῷ τοιούτῳ, ὥστε μηκέτι δύνασθαι αὐ-  
 τοὺς ἀντιδιατάξεσθαι αὐτῷ. *Ἴνα δὲ μὴ πληγῶσιν, ὡς πα-*  
*ροφθέντες, φησί·* δι' ὑμᾶς αὐτῷ κεχάρισμαι· ἥδειν γὰρ χα-  
 ριζόμενος καὶ ὑμῖν ἐκ τούτου. Εἴτα, ἵνα μὴ νομισθῇ δι' ἀν-  
 θρώπους συγχεωρηκεῖναι, ἐπάγει· *Ἐν προσώπῳ Χριστοῦ·*  
 τουτέστι, κατὰ Χριστὸν τοῦτο ἐποίησα, ὡς καὶ ἐπ' ὅψει

(α) *A. Kop. B.*, 2.

Χριστοῦ ἐπράξα τὸ τοιοῦτο. *Ἡ, Ἐν προσώπῳ Χριστοῦ,*  
 τουτέστιν, εἰς δόξαν Χριστοῦ, ἵνα αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρό-  
 σωπον ἐπὶ φιλανθρωπία δοξασθῇ· καὶ γὰρ δόξα Χριστοῦ, τὸ  
 τῶν μαθητῶν αὐτοῦ φιλάνθρωπον. Εἰ οὖν εἰς δόξαν Χριστοῦ  
 γίνεται τὸ γινόμενον, πῶς δύνασθε ὑμεῖς μὴ συγγῶναι καὶ  
 μὴ δεῖξασθαι αὐτόν; — *ΑΛΛΩΣ.* Τὸ, *Ἐν προσώπῳ Χριστοῦ,*  
 ἢ εἰς δόξαν Χριστοῦ, ἢ, ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο κελεύοντος,  
 ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐπειθεν. — *Ἴνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν.*] Τοῦ-  
 το δὲ λέγω, ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. Εἰ γὰρ  
 εἰάθῃ οὕτω, καὶ ἐκ τῆς περισσοτέρας λύπης κατεπόθῃ, ἐμέλλο-  
 μεν πλεονεκτεῖσθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου· τὸ μὴ αὐτοῦ γὰρ λαμ-  
 βάνων, ἐμείου τὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ σώματος  
 ἡμῶν ἀρηρεῖτο· πάντες γὰρ ἀλλήλων μέλη ἐστέ, φησιν. Οὐ  
 γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.] Ὅτι δηλαδὴ ποικίλα καὶ  
 δολερὰ καὶ κακομήχανα. Οὐ γὰρ μόνον ἐκ τοῦ εἰς πορνείαν  
 ἐμβάλλειν ὑποσκελίζει, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπὶ τῇ μεταμελείᾳ λύ-  
 πης δύναται εἰς ἀπόγνωσιν κρημνίσειν, ὅταν ἄμετρος ᾖ. Ὅταν  
 οὖν καὶ ἐξ ὧν μεταμελόμεθα, καὶ ἐξ ὧν ἀμαρτάνομεν, ἀλώ-  
 σιμοι αὐτῷ ἐσμέν, πῶς οὐχὶ πλεονεκτούμεθα;

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς δι' αὐτοῦ θείας ὠφελείας τοῖς ἐπι-  
 τηδείοις, δι' ἧς καὶ συνίστασθαί φησιν.

- 12 Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ  
 Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι ἀνεωγμένης ἐν Κυρίῳ,  
 οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὐρεῖν  
 13 με Τίτον, τὸν ἀδελφόν μου· ἀλλὰ ἀποταξάμενος  
 αὐτοῖς, ἐξῆλθον εἰς Μακεδονίαν.

[Ἐῖπεν ἀνωτέρω, ὅτι θλίψις αὐτῷ ἐγένετο ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ  
 ἔδειξε, πῶς ἀπηλλάγη ταύτης· νῦν πάλιν διδάσκει, ὅτι καὶ

ετέρως ἐθλίβη, τῷ μὴ εὐρεῖν Τίτον. Ὅταν γὰρ ὁ παρρησιόδους  
 μὴ ᾖ, δεινότερος ὁ πειρασμός. Ὡστε τί μοι μέμψεσθε τῆς  
 βραχύτητος, τοσάχτης ἀνάγκης περιπεσόντι, οὐκ ἐώσατε ἡμᾶς,  
 ὡς βουλόμεθα, ἀποδημεῖν (1);] *Εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χρι-*  
*στοῦ.*] Οὐχ ἀπλῶς φησὶν ἐπιδημῆσαι τῇ Τρωάδι, ἀλλ' εἰς  
 τὸ εὐαγγέλιον, τουτέστιν, ἐπὶ τὸ κηρύττειν αὐτό. *Καὶ*  
*θύρας μοι ἀνεῳγμένης.*] Θέλει εἰπεῖν, ὅτι πρὸς τοῖς πειρα-  
*σμοῖς, καὶ ἡ ἀπουσία Τίτου αὐτὸν ἐθλίβε, δεικνύς, ὅσον ἐστὶν*  
*ἀδελφοῦ στερεῖσθαι. Πλὴν οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐκήρυξα, ἦγον,*  
*τῆς σωτηρίας τῶν προσιόντων τῇ πίστει οὐκ ἐρρόντισσα, ἀλλ',*  
*οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τουτέστιν, ἐλυπούμην*  
*καὶ ἡδονόμουν διὰ τὴν ἀπουσίαν τούτου· τὸ μέντοι κήρυγμα*  
*οὐ παρὰ τοῦτο ἐνεποδίζετο. Καὶ τοσαύτη ἦν, φησὶ, λύπη,*  
*ὅτι καὶ θύρας μοι ἀνεῳγμένης, τουτέστι, καὶ μαθητῶν εὐπο-*  
*ρῶν, καὶ τοῦ λόγου τρέχοντος, ὅμως ἦλθον ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ*  
*Τίτου. Δείκνυσι δὲ διὰ τούτων, τοῦ Τίτου τὸ χρήσιμον, ὅτι*  
*χωρὶς ἐκείνου, καίτοι θύρας ἀνεῳγμένης, ὅμως οὐκ εἶχεν*  
*ἄνεσιν, διὰ τὸ μὴ παρῆναι αὐτόν. Τοῦτο δὲ λέγει, καὶ τὸν*  
*Τίτον τοῖς Κορινθίοις συνιστῶν· (ἔμελλε γὰρ πάλιν ἀποστέλ-*  
*λειν αὐτὸν πρὸς αὐτούς·) καὶ τὴν οἰκείαν περὶ αὐτοῦ σπουδὴν*  
*ἐνδείκνυς· ὅτι καί πως οὕτω χρησιμεύοντος ἐν τῷ κηρύγματι*  
*καὶ ἐν πᾶσι τοῦ Τίτου, ὅμως αὐτὸς ἐκείνων τὸ συμφέρον προ-*  
*κρίνει· διὸ καὶ ἀπέστειλε, καὶ ἀποστελεῖ αὐτόν, καίτοι πολ-*  
*λὰ χρεῖζων αὐτοῦ τῆς παρουσίας. Ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς.*  
*Τὸ, ἀποταξάμενος, οὐκ ἔστι τὸ, ἐλθόμενος μὴ κηρύττειν αὐτοῖς,*  
*ἀπαγεῖ! (οἷον γὰρ ἦν, εἰ διὰ τὴν ἀπουσίαν Τίτου ἐνεποδίσθη*  
*τὸ κήρυγμα;) ἀλλ' ἀντὶ τοῦ· Οὐ τοσοῦτον ἐπιμείνας πρὸς αὐ-*  
*τοὺς χρόνον, ὅσον ἤθελον ἐκεῖνοι. Τοῦτο μὲν ἴσως καὶ τοῦ*  
*πνεύματος ἐπιτρέψαντος, πλὴν ἐποίει τι καὶ ἡ ἀπουσία Τίτου.*  
*Ἴσως δὲ καὶ χρειώδης ἦν αὐτῷ τῷ κηρύγματι ὁ Τίτος.*

(2) Ἐν τῷ Θεοφυλάκτῳ.

14 Τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς  
 ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ  
 15 φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντί τόπῳ· ὅτι Χριστοῦ  
 εὐωδία ἔσμεν τῷ θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν  
 16 τοῖς ἀπολλυμένοις· οἷς μὲν, ὁσμὴ θανάτου εἰς θά-  
 νατον· οἷς δὲ, ὁσμὴ ζωῆς εἰς ζωὴν. Καὶ πρὸς ταῦτα  
 17 τίς ἱκανός; Οὐ γὰρ ἔσμεν, ὡς οἱ πολλοὶ (1), κα-  
 πηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλι-  
 κρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ θεοῦ, κατενώπιον τοῦ θεοῦ,  
 ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν.

Εἶτα, ἐπειδὴ πολλὰς κατέλεξε λύπας, τὰς ἐν Ἀσίᾳ, τὰς ἐν  
 Τρωάδι, τὴν δι' αὐτὸ τὸ μὴ ἐλθεῖν πρὸς αὐτούς· ἵνα μὴ νο-  
 μίσωσι ταῦτα ὀλοφυρομένου εἶναι τὰ ῥήματα, ἐπάγει· Τῷ δὲ  
 θεῷ χάρις, τῷ θριαμβεύοντι ἡμᾶς· τουτέστιν· Εὐχαριστοῦμεν  
 τῷ θεῷ, τῷ φανεροῦντι ἡμᾶς, καὶ περιφανεῖς καὶ καταδήλους  
 ποιοῦντι, διὰ τοῦ πάσχειν κακῶς· φανεροῦντι δὲ οὐχ ἀπλῶς,  
 ἀλλὰ μετὰ τῶν κατὰ τοῦ διαβόλου νικῶν καὶ τροπαίων· τοῦτο  
 γὰρ ὁ θρίαμβος εὐλόγεται· ἐν γὰρ τῷ πάσχειν κακῶς αἱ κατὰ  
 τοῦ διαβόλου νίκαι συνίστανται· ὅσον γὰρ τις πλεῖον πάσχει,  
 πλεῖον νικᾷ. *Ἐν τῷ Χριστῷ.*] Οἷον, διὰ τὸν Χριστόν, καὶ  
 διὰ τὸ κήρυγμα. *Καὶ τὴν ὁσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανε-*  
*ροῦντι.*] Ἡ ὁσμὴ τῆς γνώσεως δύο δηλοῖ· ὅτι τε τὸ κήρυγμα  
 οὐράνιον ἐστὶ μύρον, καὶ ὅτι οὐκ ἀνακεκάλυπται πᾶσι καὶ  
 πρόδηλον ἐστὶν· ἡ γὰρ παρούσα γνώσις οὐ σφόδρα σαφής· ὅπερ  
 καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν Ἄρτι βλέπομεν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι  
 (α). Ὡς περ οὖν ἡ ὁσμὴ δηλοῖ μὲν εἶναι πού μύρον, τὴν δὲ οὐ-  
 σίαν αὐτὴν οὐ δηλοῖ τοῦ πνεύματος, οὕτω καὶ ἡ διὰ τοῦ κηρύγ-  
 ματος γνώσις δηλοῖ μὲν καὶ διδάσκει, εἶναι θεόν, ὅποιος  
 δὲ τὴν οὐσίαν, οὐκέτι. *Φανεροῦντι δι' ἡμῶν.*] Θυματήριον  
 γὰρ, φησὶν, ἔσμεν τοῦ μύρου τούτου καὶ οὐράνιου θυμιάματος,  
 τὴν ὁσμὴν αὐτοῦ περιφέροντες πανταχοῦ. *Ὅτι Χριστοῦ εὐωδία*

(1) Παρ' ἄλλοις ἀναγινώσκεται, ὡς οἱ λοιποὶ.

(α) Α' Κορ. ΙΓ', 12.

ἐσμέν.] Οὐ μόνον, φησὶν, εὐωδίαν κηρύσσομεν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι εὐωδία ἐσμέν, Χριστῷ τῷ θεῷ οἷον ἀνακρερόμεναι. Πῶς; Ἡ ἐαυτοὺς ἐκρυπτέοντες, ἢ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν καθ' ἡμέραν ἀποκλίνοντες, καὶ εἰς ἱερεῖα λογιζόμενοι Χριστοῦ. Ἐν τοῖς σωζομένοις.] Εὐωδία ποιγαροῦν ἐσμέν, καὶ εὐωδίαν κηρύσσομεν, καὶ τις ἐκ τούτου σώζεται διὰ τὴν πίστιν, καὶ τις ἀπόλλυται δι' ἀπιστίαν. Ὡς περ γὰρ ὁ ἥλιος καὶ τὸ μέλι, τοῖς ἀμβλυώτεροις καὶ τοῖς κακοῦμένοις, οὐ κατὰ τὴν οἰκίαν ὁράται φύσιν· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἡ σκοτεινὸς ἐκεῖνος ἢ τὸ μέλι πικρόν· οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα καὶ ἡμεῖς, καὶ ἀπόλλυνται τινες τῇ ἀπιστίᾳ, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστι πνευματικὸν μύρον· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτό ἐστι θαυμάσαι, ὅτι τοὺς κακοὺς ἐλέγχει· ἐπεὶ καὶ τὸ μύρον τοὺς χοίρους πνίγειν λόγος, καὶ τὸ πῦρ τὰς ἀκάνθας ἀναλίσκει. Ἄν τε γὰρ σώζεται τις, φησὶν, ἂν τε ἀπόλλυται, τὸ εὐαγγέλιον τὴν οἰκίαν ἀρετὴν μένει ἔχον· οὐ γὰρ αὐτοῦ ἔργον ἢ ἀπώλεια, ἀλλὰ τῆς ἐκεῖνων ἀγνωμοσύνης. Οἷς μὲν, ὁσμή θανάτου, εἰς θάνατον.] Οὐ παρὰ τὴν οἰκίαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν αὐτῶν κακίαν· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς, λίθος ἦν προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου τοῖς ἀπολλυμένοις (α). — ΑΔ-ΑΩΣ. Κατὰ τὴν προσοῦσαν ἐκάστη διάθεσις, ἢ ζωοποιὸς ἐγί-νετο, ἢ θανατηφόρος ἢ εὐπνοία· ὥς περ τὸ αὐτὸ μύρον εἰ καν-θάρω καὶ περιστερᾷ προτεθείη, οὐ ταῦτόν ἐφ' ἐκατέρων ἐργά-ζεται· ἀλλ' ἢ μὲν περιστερᾷ, βωμολαχέτερᾳ διὰ τῆς εὐπνοίας τοῦ μύρου γίνεται· ὁ δὲ κἀνθάρος, φθείρεται· οὕτω καὶ ὁ Παῦ-λος, τὸ θεῖον ἐκεῖνο θυμίαμα, εἰ μὲν τις ἦν περιστερᾷ, κατὰ Τίτον ἢ Σιλουανὸν ἢ Τιμόθεον, συμμετέτεχεν αὐτῷ τῆς εὐωδίας τοῦ εἴου, προκρίπτων ἐν παντὶ καλῷ, τοῖς κατ' αὐτὸν ὑποδείγ-μασιν· εἰ δὲ Δημᾶς τις ἦν, ἢ Ἀλέξανδρος, ἢ Ἐρμογένης (β), οὐ φέροντες τὸ τῆς ἐγκρατείας θυμίαμα, κἀνθάρων δίκην ὑπὸ

(α) Ῥωμ. Θ', 23.

(β) Β' Τιμ. Α', 10. Α' Τιμ. Α', 20. Β' Τιμ. Α', 14. Β' Τιμ. Α' 15.

τῆς εὐωδίας ἐφυγαδεύοντο (Γρηγορίου Νύσσης). — Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;] Ἄρα πρὸς τὴν τοσαύτην χάριν δοκεῖτε ὑμᾶς ἱκανοὺς εἶναι, ὥς εἶναι εὐωδίαν Χριστοῦ; Οὐ μένουσιν· ἀλλὰ τὸ ὅλον τῆς χάριτος ἐστίν. Οὐ γὰρ ἐσμέν, ὥς οἱ πολλοί.] Τοὺς ψευδαποστόλους ἐνταῦθα αἰνίττεται· οἱ τὴν τοῦ θεοῦ χά-ριν, οἰκεῖον ἔφασκον κατήρθωμα· καὶ φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπον, τίς ἱκανός, καὶ τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἀνατέθεικα· διότι οὐκ εἰμὶ, ὥς οἱ πολλοί, ταυτέστιν, οἱ ψευδαπόστολοι, καπηλεύον καὶ νοθεύον τὴν δωρεάν τοῦ θεοῦ· ὅταν γὰρ ὁ θεὸς δῶ δωρεάν, λέγει δὲ τις ἀπὸ οἰκείων πόνων αὐτὴν κεκτήσθαι, νοθεύει τὴν χάριν τοῦ θεοῦ. Ἡ τοῦτό φησι· Διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἀπολλυμέ-νοις, ὁσμή ἐστὶ θανάτου· τοῖς δὲ σωζομένοις, ὁσμή ζωῆς, ἐπειδὴ οὐ καπηλεύομεν τὸν λόγον, ὥς καὶ τινες συμμεταβάλλοντες αὐτὸν τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς προσώποις, αἰσχροῦ κέρδους χάριν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν κηρύσσομεν· ἵνα καὶ οἱ ἄξιοι σωθῶσι, καὶ οἱ ἀνάξιοι τῇ οἰκείᾳ ἀπιστίᾳ ἀπόλωνται. Καὶ γὰρ ἐξ εἰλι-κρείας λαλοῦμεν, ἃ ἴδομεν καὶ ἃ ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ Χρι-στοῦ. Ἀλλ' ὥς ἐκ θεοῦ.] Ἀλλ' ὥς ἐκ θεοῦ λαβόντες καὶ μα-θόντες, καὶ ὥς ἐκώπιον τοῦ θεοῦ λαλοῦντες, καὶ ὥς ἐν Χριστῷ, ταυτέστι, διὰ Χριστοῦ καταχούμενοι καὶ διδασκόμενοι, λαλοῦ-μεν. Βαβαὶ πόσῃ ἀλήθειᾳ τῷ κήρῳ ἐμαρτύρησεν!

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Ἀρχόμεθα πάλιν ἐαυτοὺς συνιστάνειν; εἰ μὴ χρῆζομεν, ὥς τινες, συστατικῶν ἐπιστολῶν 2 πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν; Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστέ, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γινωσχομένη καὶ ἀναγινωσχομένη ὑπὸ πάν- 3 των ἀνθρώπων· φανερούμενοι, ὅτι ἐστέ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίνῃς, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνας.

Ἀρχόμεθα πάλιν ἐαυτοὺς συνιστάνειν;] Ἐπειδὴ μεγάλα περὶ ἐαυτοῦ ἐφθέγγατο, ἵσως ἐρεῖ τις, φησὶν, ὅτι ταῦτα διεξερ-

χόμεθα, βουλόμενοι ὑμῖν ἐκντοὺς συνιστᾶν καὶ παρατίθεσθαι. Τὰύτην οὖν τὴν ἀντίθεσιν λύει διὰ τῶν ἑξῆς. *Εἰ μὴ χρῆζομεν, ὥς τινας, συστατικῶν ἐπιστολῶν;* ] Κατ' ἐρώτησιν ἀνέγνωθι· Ἄρα μὴ χρῆζομεν ἢ ἀφ' ὑμῶν πρὸς ἐτέρους, ἢ ἀφ' ἐτέρων πρὸς ὑμᾶς *συστατικῶν*, τουτέστι, παραθετικῶν, *ἐπιστολῶν*; Διὰ τούτου δὲ τοὺς ψευδαποστόλους αἰνίττεται, οἳ, μὴ ἔχοντες ἐκ τῶν οἰκείων ἔργων γνωρίζεσθαι, συστατικὰς ἐπιστολάς πλάττοντες, διεκόμεζον οἷς ἂν ἤθελον, διὰ τούτων συνιστῶμενοι καὶ γνωρίζόμενοι. *Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστέ.* ] Ἀντὶ ἐπιστολῆς, φησί, δυναμένης ἡμᾶς παραθεῖσθαι, ὑμᾶς ἔχομεν, καὶ τὴν ὑμῶν κατὰ θεὸν εὐδοκίμησιν· δείγμα γὰρ ἀρετῆς διδασκάλου, ἢ τῶν μαθητῶν εὐδοκίμησις. Οἱ οὖν πρὸς ἄλλους ὑμᾶς ἔχοντες εἰς λόγον συστάσεως, οὐκ ἂν πρὸς ὑμᾶς συστάσεως ἐδεήθημεν. *Ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.* ] Ἐν νῷ γὰρ ὑμᾶς ἔχοντες, φησὶν, ὥς καὶ ἐγγεγράφθαι ἡμῖν δοκεῖν διὰ τὸ ἀνεξάλειπτον, πανταχοῦ περιφέρομεν ὑμᾶς, καὶ ἐκ τῆς ὑμῶν ἀρετῆς ἔχομεν παρ' ἐτέροις σύστασιν· ὥπερ φησὶ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ· *Ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστέ ἐν Κυρίῳ (α). Γνωσκομένη καὶ ἀναγνωσκομένη.* ] Τῷ πανταχοῦ ὑμᾶς περιφέρειν τῇ μνήμῃ. Διὰ οὖν τῆς ἀναγνώσεως γινώσκεσθε· ἀνάγνωσιν δὲ καλεῖ, τὴν αὐτοῦ περὶ αὐτῶν ὁμιλίαν καὶ μνήμην. *Ὅτι ἐστέ ἐπιστολὴ Χριστοῦ.* ] Πῶς; Τῷ τὸν νόμον αὐτοῦ καὶ τὰς ἐντολάς γραμμάτων δίκην μένειν παρ' ὑμῖν, καὶ φυλάττεσθαι. *Διακορηθεῖσα ἐφ' ἡμῶν.* ] Ἡμεῖς τῆς γνώσεως καὶ τοῦ κηρύγματος τούτου διάκονοι εἰς ὑμᾶς ἐγενόμεθα. Καὶ ὥπερ Μωϋσῆς διάκονος τοῦ νόμου γέγονεν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τῆς ὑμετέρας εἰς τὸ κήρυγμα πίστεως διάκονοι ἐγενόμεθα· καὶ ὥπερ ἐκεῖνος τὰς πλάκας ἐλάξευσεν (β), οὕτω καὶ ἡμεῖς τὰς ὑμῶν καρδίας. Εἴτα ἐκ τούτου εἰς σύγκρισιν ἦλθε τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τῆς νέας

διαθήκης, καὶ φησιν· ἐκεῖνος μὲν μέλανι, αὕτη δὲ πνεύματι ἐγγέγραπται· ἐκεῖνος, ἐν λίθοις, αὕτη δὲ, ἐν σαρκίνοις πλαξίν, οἶον, ἐν καρδίαις· ὅσῳ δὲ τὸ πνεῦμα, τοῦ μέλανος, καὶ τοῦ λίθου, ἡ καρδία διαφέρει, τοσούτῳ, φησὶ, καὶ ἡ Νέα, τοῦ νόμου καὶ τῆς Παλαιᾶς.

4 Πεποιθήσιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ  
5 πρὸς τὸν θεόν· οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀφ' ἐαυτῶν, λογίσασθαι τι, ὥς ἐξ ἐαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἱκανότης  
6 ἡμῶν ἐκ τοῦ θεοῦ· ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καὶνῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.

Εἴτα, ἐπειδὴ μετὰ τὸ δεῖξαι τὴν Νεάν μείζονα τοῦ νόμου καὶ τῆς Παλαιᾶς συνυπηκούετο, κατὰ τὸ ἀκόλουθον, καὶ τοῦ διακόνου τῆς παλαιᾶς Μωσέως μείζους εἶναι τοὺς διακόνους τῆς Νέας, τοὺς ἀποστόλους· (ἐφ' ὧν γὰρ τὰ πράγματα μείζονα, ἐπὶ τούτων καὶ οἱ διάκονοι·) ὅλον τῷ θεῷ ἀνατίθῃσι τὸ πρᾶγμα, καὶ φησὶ· *Πεποιθήσιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν.* ] Ὑπερεχάτον· ὅτι ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ λοιπὰ διὰ μέσου. Θαρρόμεν, φησὶ, καὶ πεποιθᾶμεν εἰς τὸν θεόν, διὰ Χριστοῦ τὸ θαρρεῖν ἔχοντες, ὅτι ἡμεῖς μὲν, οὐχ ἱκανοὶ ἐσμεν τοσαύτη διακονίᾳ ὑπηρετήσασθαι, ἀλλ' οὐδὲ ἐν νῷ λαβεῖν τοῦ πράγματος τὸ μέγεθος, ἢ ὅλως λογίσασθαι τι ἐν αὐτῷ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν· *Οὐ γὰρ ἐσμεν ἱκανοὶ λογίσασθαι τι, ὥς ἐξ ἐαυτῶν. Ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ θεοῦ.* ] Ὅτι ὁ θεὸς πύδοκῃσεν, ἡμᾶς ἱκανοὺς γενέσθαι τῷ τηλικούτῳ πράγματι. *Οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος.* ] Ὁ γὰρ νόμος γράμματα ἔφερε· τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα, πνεύματος ἐπιφοίτησιν. Ἦν μὲν γὰρ καὶ ὁ νόμος πνευματικὸς (α), τουτέστιν, ὑπὸ πνεύματος δοθείς, ἀλλ' οὐ πνεῦμα ἐχαρίζετο,

(α) Α' Κορ. Θ', 2.

(β) Εξεδ. ΚΔ', 12. ΑΑ', 18. ΑΔ'.

(α) Ρωμ. Ζ', 14.

ὅπερ ποιεῖ τὸ κήρυγμα· ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἡμεῖς οὐ γράμματα ἐπιστεύθημεν, ὡς ὁ Μωσῆς, ἀλλὰ πνεύματος χορηγίαν· διὰ γὰρ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐπιφοίτησις ἐγένετο πνεύματος ἁγίου (α). Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει.] Ὁ νόμος, φησὶν, ἀποκτείνει· ἐὰν γὰρ λάβῃ τινὰ πλημμελοῦντα, ἀναιρεῖ αὐτόν (1)· παραβὰς γὰρ τις, φησὶ, νόμον Μωυσέως, χωρὶς οἰκτιρῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει (β). Τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.] Νενεκρωμένους γὰρ ταῖς ἁμαρτίαις λαμβάνον, ἐν τῷ βαπτίσματι ζωοποιεῖ.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς κατὰ πνεῦμα λειτουργίας, καὶ δόξης θειοτέρας τῆς κατὰ τὸν νόμον.

- 7 Εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωυσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ, τὴν καταργουμένην· πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ; Εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως, δόξα· πολλῶ μᾶλλον
- 10 περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ. Καὶ γὰρ οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ
- 11 μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον, διὰ δόξης· πολλῶ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ.

Διδάξας ἐν τοῖς ἄνω τὴν διαφορὰν τῆς Νέας ὡς πρὸς τὴν Παλαιάν, τῷ ἐκείνῃ μὲν ἐν λίθοις καὶ ἐν μέλανι, ταύτην δὲ ἐν πνεύματι καὶ ἐν καρδίαις γεγράφθαι· καὶ ἀποκτείνειν μὲν ἐκείνην, ζωοποιεῖν δὲ ταύτην· νῦν θέλει δεῖξαι, ὅτι καὶ ἐν δόξῃ μέζων ἡ Νέα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ Παλαιὰ αἰσθητὴν εἶχε δόξαν, τὴν

(α) Πραξ. Η', 17.  
Αριθ. ΙΕ', 32-36.

(1) ὡς τὸν τὰ ξύλα ἐν σαββάτῳ συλλέξαντα.  
(β) Εβρ. Ι', 28.

τοῦ προσώπου Μωυσέως· ἡ δὲ Νέα, νοητὴν, ἣν οὐδεὶς αἰσθητῶς ὁρᾷ· ἀπὸ συλλογισμοῦ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τοῦ εὐαγγελίου δόξης δεικνύσι. Καὶ ὅρα· εὐθέως διακονίαν αὐτὴν λέγει θανάτου, καὶ ἐν γράμμασι καὶ ἐν λίθοις ἐντετυπωμένην· ὡς εἰ ἔλεγεν· Οὐκ ἦν βοηθεία τις ἐκεῖ, ἡ ἄφεσις, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ γράμματα μόνον, καὶ τιμωρία ἀνεξάλεπτος, αἷτε ἐν λίθοις ἐγκεκολαυμένα. Διακονίαν δὲ θανάτου, τὸν νόμον λέγει. Καὶ ὅρα· οὐκ εἶπε, ποιητικὸν εἶναι θανάτου· (οὐ γὰρ αὐτὸς ὦθει πρὸς ἁμαρτίαν ἢ θάνατον)· ἀλλὰ διακονίαν, διάκονον· διηκόνει γὰρ τῷ νομοθέτῃ, καὶ τοὺς ἀξιόους θανάτου ὁ νόμος ἐθανάτου. Εἰ τοίνυν ὁ νόμος, τοιοῦτος ὢν, ἐγενήθη ἐν δόξῃ· πόσῳ μᾶλλον ἡ χάρις, ἡ ἀσυγκρίτως ὑπερέχουσα;—Τὴν διακονίαν τοῦ νόμου, διακονίαν τοῦ θανάτου προσηγόρευεν, ἐπειδὴ τοὺς παραβαίνοντας ὁ νόμος ἐκόλαζεν. Εἰ τοίνυν, φησὶν, ἔνθα τιμωρία, καὶ θάνατος, καὶ γράμματα, λίθοις ἐγκεκολαυμένα, τοσαύτην ὁ ταῦτα κομίζων ἐν τῷ προσώπῳ δόξαν ἐδέξατο, ὡς μὴ φέρειν τοὺς ὀρώντας τὴν αἴγλην τὴν ἐκεῖθεν ἐκπεμπομένην· πολλῶ μᾶλλον οἱ τῷ θεῷ διακονοῦντες πνεύματι, πλείονος ἀπολαύουσι δόξης (Θεοδωρήτου). —Ἵνα μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι.] Ἐπείρει τὴν τοῦ νόμου δόξαν, ἵνα πλέον αὐξήσῃ τὴν τῆς Νέας· ἡ ὅτι τοῦτο κατηγορία ἐστὶν Ἰουδαίων· οὕτω γὰρ, φησὶν, ἦσαν παχεῖς, ὡς μηδὲ τὴν αἰσθητὴν δόξαν ἱκανοὺς εἶναι ὁρᾶν. Διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ.] Ἄνω ἐπάρας τὴν τοῦ νόμου δόξαν, νῦν ἡρέμα καθαιρεῖ αὐτήν· οὐ γὰρ ὁ νόμος εἶχε τὴν δόξαν, ἀλλ' ὁ Μωσῆς. Καὶ ὁ Μωσῆς δὲ, οὐ μένουσαν εἶχε δόξαν, ἀλλὰ καταργουμένην, τουτέστι, παυμένην. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω ἐπῆρε τὰ κατὰ τὸν νόμον, νῦν αὐτὰ καθαιρεῖ, ἵνα συγκαθέλῃ τὰ Ἰουδαϊκά. Πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος;] Ὡσπερ διακονίαν θανάτου, τὸν νόμον ἐκάλεσεν, οὕτω, κατὰ τὸ ἀκόλουθον, ὥφειλε τὴν Νέαν καλεῖσαι, διακονίαν ζωῆς· ἀλλὰ τοῦτο μὲν σιωπᾷ, τὸ μείζον δὲ λέγει· διακονίαν γὰρ αὐτὴν

πνεύματος καλεῖ, τοῦ καὶ τὴν ζωὴν ἐξουσίαν ἔχοντος παρέχειν. Διακονίαν δὲ πνεύματος αὐτὴν καλεῖ, διὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἶονεὶ τὴν παρασκευαστικὴν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως. Εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως, δόξα.] Ἀπὸ συλλογισμοῦ, τὸ εὐλόγον ἔχοντος, τὴν σύγκρισιν ποιεῖται. Εἰ γὰρ δόξα, φησὶν, ἐστὶν ἐν τῷ νόμῳ, καίτοι ὄντι διακόνῳ θανάτου καὶ κατακρίσεως· πολλῶ μᾶλλον, κατὰ τὸ ἀκόλουθον, οὐ μόνον ἐστὶν ἐν τῇ Νέᾳ δόξᾳ, ἀλλὰ καὶ περισσεύει· καὶ γὰρ περισσεύει, φησὶν, ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ. Τοῦ μὲν γὰρ νόμου, ἁμαρτωλοὺς λαμβάνοντος καὶ τιμωρουμένου, τὸ κήρυγμα, ἁμαρτωλοὺς λαμβάνον, ἐν τῷ θαπτίσματι οὐ μόνον ἀνευθύνους ἀφίησι· καίτοι ἥκει καὶ τοῦτο· ἀλλὰ καὶ δικαιοῖ, καὶ ἀγιάζει, καὶ εἰς υἱοθεσίαν καλεῖ, καὶ τὰς μελλούσας ἐλπίδας ἐπαγγέλλεται. Ὅθεν καὶ διακονίαν δικαιοσύνης αὐτὴν καλεῖ, ὡς δικαιοῦσαν τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Καὶ γὰρ οὐ δεδοξασται τὸ δεδοξασμένον.] Καὶ τί, φησιν, ἀντιπαράθεσιν ποιῶ τῆς Νέας καὶ τῆς Παλαιᾶς; Τοσαύτη γὰρ τῆς Νέας ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ δόξα, ὥστε ἐν συγκρίσεως μέρει· (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ λέγει, ἐν τούτῳ τῷ μέρει, τουτέστι, τῷ τῆς συγκρίσεως·) οὐδὲ δόξαν ἔχειν δόξει ἡ Παλαιὰ, καίτοι δεδοξασμένη οὔσα, ὡς πρὸς ἀντιπαράθεσιν τῆς δόξης τῆς Νέας. — Τοσαύτη γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ἡ τοῖς διακόνους τῆς χάριτος προσεσσημένη δόξα, ὅτι οὐδὲ δόξαν εἴποι τις ἂν εἰκότως τὴν Μωϋσῇ προσγενομένην, ἀποβλέπων εἰς τούτους. Ἐν νυκτὶ μὲν γὰρ τὸ λυχνιαῖον φῶς, φανώτατον εἶναι δοκεῖ, ἐν μεσημβρίᾳ δὲ μέση, κρύπτεται, καὶ οὐδὲ φῶς εἶναι νομίζεται (Θεοδώρητου.) — Τὸ δεδοξασμένον.] Οἶον, ὁ νόμος, ὁ δόξαν ἔχων διὰ τοῦ προσώπου Μωσέως. Ἐν τούτῳ τῷ μέρει.] Ἐν τῷ μέρει τῆς συγκρίσεως καὶ παραθέσεως, οὐδὲν ἐστὶν ἡ δόξα τοῦ Μωϋσέως, εἰ καὶ δόξα. Ἐνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης.] Ἦν ἔχει ἡ Νέα· τουτέστι διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν τῆς Νέας· Εἴτα καὶ ἐκ τοῦ μογίσμου δείκνυσι τὴν δια-

φορὰν. Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον, διὰ δόξης· πολλῶ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ.] Τουτέστιν· Εἰ ὁ καταργεῖσθαι καὶ παύεσθαι μέλλον νόμος, διὰ δόξης ἐδόθη· πόσῳ μᾶλλον ἡ αἰετοῦσα καὶ ἐσομένη Νέα ἔσται ἐν δόξῃ; — Τὸν νόμον ἐκάλεσε καταργούμενον, ὡς παυσάμενον τῇ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίᾳ· μένον δὲ, τὸ τῆς χάριτος δῶρον, ὡς οὐ ληφόμενον τέλος. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνο, φησὶ, τετύχηκε δόξης, δῆλον ὅτι καὶ τοῦτο πολλαπλασίας τεύζεται (Θεοδώρητου).

- 12 Ἐχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παρρησίᾳ  
13 χρώμεθα· καὶ οὐ, καθάπερ Μωϋσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ (α), πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου. (Ἄλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν· ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς Διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται· ἀλλ' ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται·

Ἐπειδὴ τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀκροατῶν οὐκ ἔβλεπε τὴν δόξαν τῆς Νέας· οὐ γὰρ ἦν αἰσθητή· ἀλλ' ἰλιγγία, εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον αὐτοὺς παραπέμπει· διὸ καὶ ἐλπίδος μέμνηται. Τοιαύτην, φησὶν, ἐλπίδα ἔχοντες.] Τοιαύτην. Ποίαν; Ὅτι μειζόνων ἡμεῖς ἡξιώθημεν, ἢ ὁ πάλαι Ἰσραὴλ. Πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα.] Ἐπεὶ οὖν μειζόνων ἡμεῖς οἱ τῆς Νέας διάκονοι ἡξιώθημεν, μετὰ παρρησίας τὸ κήρυγμα κηρύσσομεν, οὐδὲν ἀποκρύπτοντες, οὐδὲ ὑποστελλόμενοι, οὐδὲ δεδοικότες, μὴ πληξώμεν ὑμῶν τὴν συνείδησιν διὰ τὴν ἀτοπίαν τοῦ κηρύγματος, ὥσπερ ὁ Μωσῆς ἐπληττε τὰς τῶν Ἰουδαίων ὄψεις. Ὑμεῖς γὰρ ἰδεῖν τὸ ἐνὸν τῷ κηρύγματι κάλλος δύνασθε, καὶ οὐκ ἂν πληγείητε ὀρώντες, οὐδὲ τὸν νοῦν οὐδὲ τὰς νοητὰς ὄψεις. Καὶ οὐ, καθάπερ Μωϋσῆς.] Διὰ τί δέ, ὡς εἰ εἶπε τις,

(α) Ἐξοδ. ΔΔ', 33. 34.

ἀνακαλυμμένως κηρύσσετε; καὶ οὐ δίκην καλύμματος ἐπεσκισμένως λαλεῖτε; Διὰ τί; Πρῶτον μὲν, διότι θαρρόμεν τῷ καθαρῷ τοῦ κηρύγματος· ἔπειτα δὲ, ὅτι ὑμεῖς καὶ ἰδεῖν δύνασθε τὸ ἐνὸν τῷ κηρύγματι κάλλος· οὐ γὰρ ἴσα Ἰουδαίοις ἀμελυώτεστε. Ὅσω γὰρ ἡ Νέα μεῖζων, τοσούτω καὶ τῶν μαθητευομένων τὸ διάφορον. Πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ.] Ὡστε μὴ ἀτενίσαι δύνασθαι, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὸ καταργεῖσθαι καὶ παύεσθαι μέλλον ἀπὸ τῆς δόξης. Βουλόμενος δὲ δεῖξαι ὀλιγοχρόνιον τὴν δόξαν ἐκείνην, ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς αἰε μενούσης ἐν τῇ Νέᾳ δόξης, φησὶν, εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου, ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὅταν οὐκ ἠδύναντο ἀτενίσαι τῇ δόξῃ οἱ Ἰσραηλίται, λοιπὸν τέλος εἶχε καὶ ἐπαύσατο ἡ δόξα ἐκείνη· οὕτως ὀλιγοχρόνιος ἦν, ὡς ἅμα τῷ ἀρξασθαι καὶ παύεσθαι· ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἐκείνην, φησὶν, ἰδεῖν ἠδύναντο· οὕτως ἦσαν ἀσθενεῖς (I).—Ἐδόθη τοῖς ἐν παραδείσῳ ἐντολή· ἀλλ' ἤργησε καὶ πέπαυται, καὶ οἰονεῖ κατήργηται· ἐδόθη τοῖς περὶ τὸν Νῶε· ἀλλὰ κακείνη ὡσαύτως ἤργησε καὶ κατέπαυσεν· ἐδόθη τοῖς περὶ τὸν Ἀβραάμ· ἀλλὰ καὶ τὰ πλεῖστα ταύτης κατήργησεν ὁ νόμος, μυρίαίς προσθήκαις ἀλλοιώσας, καὶ τάχως ἕτερα· ἐδόθη διὰ Μωυσέως ὁ νόμος· ἀλλὰ καταργεῖται καὶ παύεται καὶ οὗτος, οὐκ ἔφ' ὃ ἕτερον εἰσαχθῆναι, καὶ πάλιν κακείνον καταργηθῆναι, ἀλλ' ἔφ' ὃ ἕτε-

(I) «Οἱ Ἰσραηλίται, παχεῖς ὄντες, οὐκ ἠδύναντο ἰδεῖν, ὅτι τέλος ἔχει ὁ νόμος, καὶ ὅτι καταργηθήσεται· τὸ γὰρ κάλυμμα, τὴν παχείαν αὐτῶν διάνοιαν ὁλοκλήρως ἐξῆς μαθήσει. Τινὲς δὲ οὕτως ἐνόησαν, ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ δύνασθαι ἐκείνους ἀτενίσαι, ἰδαίνους τὴν δόξαν· τέλος ἔχουσαν μὴ ὁραμένην γὰρ, οὐδὲ δόξαν ἦν· καὶ οὕτως ἐδηλοῦτο, ὅτι ὀλιγοχρόνιος ἔσται, ἐκ τοῦ μηδὲ δεῖξαν φαινεσθαι.» Θεοφύλακτος.

«Ἀλλοῦ δὲ ὁ λόγος, ὡς τὴν Ἰουδαίων ἀπιστίαν ὁ θεοτάτος Μωϋσῆς προθεσπίζων, ἐπειθεῖ τῷ προσώπῳ τὸ κάλυμμα, διδάσκων, ὡς τοῦ νόμου τὸ τέλος ἰδεῖν οὐ δυνήσονται. Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι (Ῥωμ. I', 4.). Τοῦτο γὰρ ἔφη, Πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου· καταργουμένου γὰρ ἔφη τὸν νόμον, ταυτέστι, παυόμενον· τέλος δὲ τοῦ καταργουμένου, τὸν ὑπὸ τὸν νόμον κηρυττόμενον, ταυτέστι, τὸν Χριστόν.» Θεοφύλακτος.

ρον εἰσχυθῆναι, τὸν εὐαγγελικόν, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα διαμένειν. Πάντες μὲν οὖν αἱ ἔμπροσθεν, κατηργήθησαν, ἀλλὰ τέλος τοῦ καταργουμένου, ὁ διὰ Μωσέως νόμος· ἐπειδὴ μετ' αὐτὸν οὐκέτι ἕτερος καταργεῖται. Εἰ δὲ ὁ νόμος τέλος τοῦ καταργουμένου, καὶ τὸ εἰσάγον αὐτὸν πρόσωπον δῆλον ὅτι τέλος τοῦ καταργουμένου, ἦτοι ὁ Μωϋσῆς· ὥσπερ καὶ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ὁ τοῦ εὐαγγελίου δοτὴρ, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος βασιλεύει καὶ κυριεύει (Φωτίου). — Ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ ρήματα αὐτῶν.] Τουτέστιν, ἐπωρώθη αὐτῶν ὁ νοῦς, καὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐ μόνον τότε τὴν Μωσέως δόξαν ἰδεῖν οὐκ ἴσχυον, ἀλλ' οὐδὲ νῦν τὰ ἐν τῷ νόμῳ ἰδεῖν ἰσχύουσιν, ὡς χρή. Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον, φησι, τὸ αὐτὸ παρ' αὐτοῖς κάλυμμα ἔχει ἡ ἀνάγνωσις τοῦ νόμου. Ὡσπερ γὰρ κεκαλυμμένης τῆς ἀναγνώσεως, οὐ δύνανται ἰδεῖν τὰ ἐν αὐτῇ, οὐδὲ γινῶναι, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται καὶ παύεται ὁ νόμος. Ποῦ δὲ, εἴποι τις, τοῦτο ἔχει ὁ νόμος, ὅτι ἐν Χριστῷ καὶ διὰ Ἰησοῦ καταργηθήσεται; Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ νόμος φησὶν· εἰπὼν γὰρ, ὅτι «Ἀπασθήσει ὑμῖν προφήτην,» ἐπήγαγεν, «Αὐτοῦ ἀκούσεσθε» πανοσιῶν λέγοντος (α), καὶ ὑπεναντίον εἶπη τοῦ νόμου, περὶ Χριστοῦ λέγων· αὐτὸς δὲ [ὁ Χριστός] καὶ τὰ σάββατα ἔλυσε, θεραπεύων ἐν αὐτοῖς (β), καὶ ἐπιδιετάσσετό τινα, ὡς τό· Ἠκούσατε ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις τόδε· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· καὶ τὸ μὴ ἀπολύειν γυναῖκα διὰ μῖσος μόνον· καὶ ἄλλα πολλά (γ). ἔπειτα δὲ, ὅτι ἐντειλάμενος αὐτοῖς ὁ θεός, ἐν τῷ ναῷ μόνῳ θύειν, καὶ ἐν τούτῳ περικλείσας τὰς θυσίας, εἶτα καθελὼν αὐτὸν, οὐκ εὐδηλον, ὅτι καταργήσει τὰς θυσίας καὶ πάσας τὰς νομικὰς ἱεουργίας; Ὡς καὶ αἰσθητῶς καὶ νοητῶς ὁ νόμος τὴν ἑαυτοῦ κατάργησιν περιεῖχε. *Μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται.* Μὴ ἀνακαλυπτόμενον εἰς τὸ γινῶναι

(α) Λευτ. II', 15.

(β) Ιωαν. Ε', 18.

(γ) Ματθ. Ε', 27, καὶ ἐξῆς. ΙΘ', 3—9.



αὐτοὺς, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται ὁ νόμος· ὁ γὰρ Χριστὸς καταργεῖ τὸ κάλυμμα· αὐτὸς γὰρ, ὢν ἡ ἀλήθεια, παύει τὴν σκιάν καὶ τὴν διπλόην τοῦ νόμου. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος ἐν βιβλίῳ ῥλὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Λουκᾶ. *Κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται.*] Εἶτα, ἐπειδὴ ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι κάλυμμα κεῖται ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς, ἵνα μὴ τις νομίσῃ, τῆς ἀσφαλείας τοῦ νόμου εἶναι τὸ αἴτιον, ὥς μὴ νοουμένου, σαφές· ἔρον αὐτὸ λέγει, δεικνὺς αὐτῶν, καὶ οὐ τοῦ νόμου, τὸ ἀμάχημα. *Κάλυμμα* γὰρ, φησιν, ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται· διὸ οὐ δύνανται γινῶναι τὴν διάνοιαν τοῦ νόμου· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, ἀπέστρεψαν ἀν' αὐτοῦ, καὶ τῷ Χριστῷ ἐπίστευσαν· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος βούλεται.

16 Ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται  
17 τὸ κάλυμμα. Ὁ δὲ Κύριος, τὸ πνεῦμα ἐστίν· οὗ δὲ  
28 τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία.) Ἡμεῖς δὲ πάν-  
τες, ἀνακακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου  
κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα  
ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος.

Καὶ γὰρ καὶ ὁ Μωϋσῆς, πρὸς μὲν Ἰουδαίους λαλῶν, εἶχε τὸ κάλυμμα· πρὸς τὸν θεὸν δὲ εἰσιὼν, περιηρέτο τὸ κάλυμμα. Τύπος οὖν ἦν αὐτῶν ὁ Μωϋσῆς· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ, ἡνίκα μὲν ἐμφιλοχωροῦσι τῷ νόμῳ, ἔχουσι τὸ κάλυμμα, ὅπερ αὐτοὺς αὐτὸν τὸν νόμον ἰδεῖν οὐκ ἔα· ὅταν δὲ ἐπιστρέψωσι πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται αὐτῶν τὸ κάλυμμα· τότε δὲ ἐπιστρέφουσιν, εἰ, ἀφέντες τὸν νόμον, πιστεύσωσι Χριστῷ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος λάβωσι χάριν ἐν τῷ βαπτίσματι. *Κύριον* γὰρ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα φησίν. *Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἐστι.*] Εἶτα, ἵνα μὴ τις τῶν ἀσθενεστέρων ἀκροατῶν, ἀκούσας, ὅτι ὁ Μωϋσῆς, πρὸς Κύριον ἐπιστρέφων, περιηρέτο τὸ κάλυμμα, εἴπῃ· Ἐγὼ πρὸς τὸ Πνεῦμα ἐπιστρέψαι ὑπὸ σοῦ προτρεπόμενος, Ὁ Παῦλε, οὐ πρὸς τὸν Κύριον ἐπιστρέφω; ἐπάγει· *Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἐστι.* Μὴ φοβοῦ, φησί· καὶ πρὸς τὸ Πνεῦμα ἐπιστρέ-

φων, πρὸς Κύριον ἐπιστρέφεις· Κύριος γὰρ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁμό-  
ηρον, καὶ ὁμοπροκύνητον, καὶ ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ. *Οὗ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία.*] Ὡς πρὸς τὸν νόμον, τοῦτο· ἐκεῖ γὰρ ζυγὸς ἦν καὶ δουλεία· ἐν δὲ τῇ πίστει Χριστοῦ, ἐλευθερία (Ι). Ἡμεῖς δὲ πάντες, ἀνακακαλυμμένῳ, καὶ ἐξῆς.] Ἡμεῖς δὲ πάντες τοσοῦτόν ἐσμέν, φησιν, ἐλευθερίας καὶ εὐγενείας ἐντός, ὥστε πάντες ἡμεῖς οἱ πιστοὶ, οὐχ ὥσπερ ἐκεῖ εἰς, ὁ Μωϋσῆς, ἀνακακαλυμμένῳ προσώπῳ· (οὐδὲ γὰρ ἐνὶ παρὰ τοῖς πιστοῖς κάλυμμα) *τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα ἀναμορφούμεθα*, τουτέστι, τὴν αὐτὴν δόξαν μεταλαμβάνομεν, οἷον κάτοπτρον ὄντες, καὶ δεχόμενοι τὴν λαμπρότητα, καὶ αὖθις ἀντιστίλβοντες. Καθάπερ γὰρ ἄργυρος, ἀντικρυς ἡλίου κείμενος, ἀντιπέμπει καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας τινὰς τῇ προσβολῇ τοῦ ἡλίου, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐν τῷ βαπτίσματι καθαιρόμενοι διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ ταῖς ἐκείνου ἀκτῖσι καταυγαζόμενοι, αἴγλην τινὰ νοητὴν ἀντιπέμπομεν. Βούλεται δὲ καὶ αὐτοὺς εἰς τάξιν ἀγαγεῖν τῶν ἀποστόλων· καὶ διὰ τοῦτο εἶπε τὸ, *ἡμεῖς πάντες τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι*, οἷον, ἐλλαμπόμενοι πνεύματι. *Τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν.*] Εἰς τὴν αὐτὴν, φησι, λαμπρότητα μεταβαλλόμεθα, ἀπὸ δόξης τῆς τοῦ πνεύματος, εἰς δόξαν τὴν ἡμετέραν ἐρχομένης τῆς μεταμορφώσεως· καὶ εἰς τοιαύτην δόξαν φθάνομεν, εἰς οἷαν εἰκὸς φθάσαι τὸν ἀπὸ τοῦ παρακλήτου καταυγαζόμενον, καὶ εἰκόνα ἀμυδρὰν τῆς αὐτοῦ δόξης ἐνημαινόμενον. Τί εἵποιεν πρὸς ταῦτα οἱ Πνευματομάχοι;

(α) « Ἐν τῷ νόμῳ ζυγὸς ἦν καὶ δουλεία· ἐν δὲ τῷ τοῦ πνεύματος νόμῳ καὶ τῷ εὐαγγελίῳ, ἐλευθερία, ὥστε ἀκαλύτως καὶ ἐλευθέρως βλέπειν τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου. » Θεοφύλακτος.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ θείας δόξης καὶ τοῦ ἀκολούθου βίου,  
ὅτι τοῖς ἀγίοις γινώσκεται.

ΚΕΦ. IV, 1 Διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν ταύτην,  
2 καθὼς ἡλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν· ἀλλ' ἀπειπάμεθα  
τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μὴ περιπατοῦντες ἐν πα-  
νουργίᾳ, μηδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ,  
ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶντες ἑαυ-  
τοὺς πρὸς πᾶσαν συνειδήσιν ἀνθρώπων, ἐνώπιον  
τοῦ θεοῦ.

Διὰ τοῦτο.] Τὸ ὑπερβατόν· Διὰ τοῦτο οὐκ ἐκκακοῦμεν. Διὰ  
τοῦτο. Ποῖον; Ὅτι τοιούτων, φησὶν, ἡξιώθημεν. Ἐχοντες τὴν  
διακονίαν ταύτην.] Ἐπειδὴ πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τῶν ἀπο-  
στόλων εἰρήκει, λέγων, Τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζομεθα καὶ  
μεταμορφούμεθα· (εἰ γὰρ καὶ ἐκοινοποίησε τὸν λόγον τῷ εἰ-  
πεῖν, Ἡμεῖς δὲ πάντες, πλὴν εἰς τοὺς ἀποστόλους πρωτοτύ-  
πως εἶρητο τὰ εἰρημένα) λοιπὸν κατάγει τὸν περὶ αὐτῶν  
λόγον· ἔχοντες γάρ, φησι, τὴν διακονίαν· τουτέστιν·  
Ἡμεῖς πλέον οὐδὲν, ἀλλ' ἢ διάκονοι ἐσμὲν τοῦ κηρύγματος.  
Εἴτα λέγει, Καθὼς ἡλεήθημεν, δεικνύς, ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ  
γενέσθαι διάκονοι οὐκ ἤμεν ἄξιοι, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατ' ἔλεον  
θεοῦ ἔσχομεν. Οὐκ ἐκκακοῦμεν.] Διὰ τοῦτο οὐκ ἐκκακοῦμεν·  
τουτέστι, διότι τοιούτων ἡξιώθημεν, οὐκ ἀπαγορεύομεν πρὸς  
τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς κινδύνους· ἐπειδὴ  
ἀπαξ ἡλεήθημεν, ἐτάχθημεν διακονεῖν. Ἀλλ' ἀπειπάμεθα.]  
Πρὸς μὲν τὰς θλίψεις οὐκ ἀπαγορεύομεν· ἀλλ' ἀπειπάμεθα  
καὶ ἀπεκρουσάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, τουτέστι, τὸ  
τοιαῦτα ποιεῖν ἐν κρυφῇ, ἃ φανερούμενα αἰσχύνῃ φέρει. Αἰνίτ-  
τεται δὲ τοὺς ψευδαποστόλους, οἳ ἐν σχήματι εὐλαδίας ἦσαν,  
καὶ ἐν κρυφῇ πονηροί. Πῶς δὲ ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰ-

σχύνης; Ἀπανύργως, φησὶ, καὶ ἀπλάστως ζῶντες· ὁ δὲ οὕτως  
ἀναστρεφόμενος, ἀπεῖπε τὸ πράττειν τί τῶν κατεγνωσμένων.—  
Τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης.] Τὰ κρυπτὰ, φησὶ, τῆς αἰσχύνης ἀπει-  
πάμεθα· οἶον, οὐδὲν οὐδ' ἐν κρυφῇ αἰσχύνῃ ἄξιον διαπραττό-  
μεθα· ἀλλὰ μὴ ἐκκακοῦντες ἐν ταῖς θλίψεσιν, ὡς καὶ ὑμεῖς  
ἔρχεσθε, οὐδὲ κατὰ λογισμόν τι διανοοῦμεθα αἰσχύνῃ ἄξιον,  
οἶον, οὐκ ὀλιγωρεῖν, οὐκ ἀμφιβολεῖν, οὐ δισταγμὸν, οὐκ ἀχα-  
ριστίαν, οὐκ ἄλλό τι κατὰ διάνοιαν ἀναδεχόμεθα· ἀλλ' ὥσπερ  
ἐν τῷ φανερῷ οὐκ ἐκκακοῦμεν, οὕτως οὐδ' ἐν τῷ κρυπτῷ αἰ-  
σχύνῃ ἄξιόν τι λογιζόμεθα· ἀλλὰ πάντα τὰ τῆς αἰσχύνῃς κρυ-  
πτὰ ἀπειπάμεθα. Εἴτα, Μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, καὶ  
ἐξῆς.] Πανουργίας μὲν γὰρ καὶ δόλου ἐστὶ τὸ, ἀλλὰ μὲν ἐπι-  
δείκνυσθαι, ἀλλὰ δὲ διαλογίζεσθαι.—Μηδὲ δολοῦντες τὸν λό-  
γον τοῦ θεοῦ.] Καὶ οὐ μόνον, φησὶ, βίον καὶ πολιτείαν ἀπάνουρ-  
γον ἐπιτηδεύομεν· ἀλλ' οὐδὲ δολοῦμεν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ  
τὸ κήρυγμα, ἢ χρηματιζόμενοι ἐξ αὐτοῦ, ἢ τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς  
προσώποις συμεταβάλλομενοι· καὶ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκείνο·  
διδάσκοντες, ὅπερ οἱ ψευδαπόστολοι ἐποιοῦν. Ἀλλὰ τῇ φανε-  
ρώσει τῆς ἀληθείας.] Οὐδὲν, φησι, κύριον παρ' ἡμῖν· οὐδὲ  
ἄλλο μὲν κρύπτομεν, ἄλλο δὲ λαλοῦμεν· ἀλλὰ τῇ φανε-  
ρώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶμεν καὶ παρατιθέμεθα ἑαυτοὺς,  
οἷοι ἐσμὲν, πάσῃ συνειδήσει ἀνθρώπων. Οἱ γὰρ ψευδαπόστολοι,  
οὐ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ τῷ υποδύναμι προσώπων  
ἀληθείας, συνιστῶν ἑαυτούς· οὐδ' ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἀλλ' εἰς  
ἀρέσκειαν μόνον τῶν ἀπατωμένων. Πρὸς πᾶσαν συνειδήσιν  
ἀνθρώπων.] Πάσῃ, φησὶ, συνειδήσει ἀνθρώπων, ἀπίστων τε καὶ  
πιστῶν, ἑαυτοὺς συνιστῶμεν, ἐξ ὧν ἀναστρεφόμεθα. Εἴτα, ἐπειδὴ  
ἐνὶ λαθεῖν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπατῆσαι, τὸν θεὸν ἔφορον  
ἐφίστησι τῇ ἑαυτοῦ πολιτείᾳ. Ἐνώπιον γάρ, φησι, τοῦ θεοῦ·  
ὃν οἱ ψευδαπόστολοι μάρτυρα ἔχειν οὐκ ἂν δέξαιντο.

3 Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν,

4 ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον· ἐν οἷς ὁ  
θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν  
ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ αὐγάζειν αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν  
τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν  
5 εἰκὼν τοῦ θεοῦ. Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ  
Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον· ἑαυτοὺς δὲ, δούλους  
ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν.

Ἐπειδὴ εἶπε, πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων ἑαυτοὺς συνί-  
στασθαι διὰ τῆς ἀληθοῦς φανερώσεως, τουτέστι, τοῦ κηρύγ-  
ματος· ἀντέκειτο δὲ αὐτῷ τὸ μὴ πᾶσιν εἶναι φανερόν τὸ  
κηρύγμα· (καὶ δῆλον ἐξ ὧν οὐκ ἐπίστευσαν) φησὶν· *Εἰ δὲ  
καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολ-  
λυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον.* Οὐχ ἡμῶν, φησὶ, τὸ ἔγκλημα,  
ἢ τῆς ἀσφαλείας τοῦ εὐαγγελίου, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀπωλείας  
καὶ τυφλώσεως. *Ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου.* Τῶν  
ἐξω τῆς ἀγέλης τοῦ Χριστοῦ, οἱ μὲν τὴν ἀρχὴν ἠπίστησαν τῷ  
λόγῳ τοῦ κηρύγματος· οἱ δὲ, ἐπίστευσαν μὲν, διὰ δὲ τὸ μὴ  
ἔχειν βάθος γῆς, πάλιν ἀπεφοίτησαν τῆς πίστεως, οἷς ἅπαν-  
τας ἀπολλυμένους ὁ Παῦλος καλεῖ. Νῦν δὲ τέως ὁ λόγος  
αὐτῷ περὶ τῶν τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ἀπιστησάντων· τούτοις γὰρ  
παντελῶς κεκάλυπται τὸ εὐαγγέλιον· καὶ φησιν, *ἐν οἷς, ἀπολ-  
λυμένοις ἀνθρώποις, τῶν παντελῶς ἀπιστησάντων ἐτυφλώθη  
τὰ νοήματα, εἰς τὸ μὴδὲ τὴν αὐγὴν δέξασθαι τῆς πίστεως.* Θεὸν  
δὲ τοῦ αἰῶνος τούτου, Μανιχαῖοι μὲν καὶ Μαρκιωνισταὶ φασὶ  
τὸν πονηρὸν λέγειν θεόν· δύο γὰρ παρ' αὐτοῖς θεοί· ἡμεῖς δὲ τὸν  
ἐπὶ πάντων φημέν. Ἀλλ' ὥσπερ Θεὸς εἶρηται οὐρανοῦ καὶ γῆς·  
καὶ οὐκ ἔστι τούτου μόνου θεός· καὶ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ,  
καὶ Ἰακώβ· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο τῶν λοιπῶν οὐκ ἔστι θεός·  
οὕτω μοι νοεῖ καὶ τὸ, Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου· οὐ γὰρ τοῦτο  
δείκνυσιν αὐτὸν τούτου μόνον ὄντα τοῦ αἰῶνος θεόν. Ἡ οὕτω,  
ματὰ ὑπερβατοῦ ἀναγνωστέον, *Τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τού-  
του ἐτύφλωσεν ὁ θεὸς τὰ νοήματα· ὁ γὰρ μέλλων οὐκ ἔχει ἀπί-*

στους, ἀλλ' ὁ παρὼν μόνος· ὥδε γὰρ ἀπιστοῦσι· τότε δὲ πᾶν  
γόνυ κλινεῖ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται Χριστῷ (α),  
ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ πατρὶα δόξῃ. Κύριλλος δὲ ἐν τῷ κατὰ Ἰου-  
λιανῷ πρώτῳ ἐπιστολῇ λέγει· *Θεὸν τοῦ αἰῶνος τούτου, τὸν  
νομισθέντα τοῖς ἀπίστοις θεόν, ἤγουν, τὸν σαταῶν· τούτῳ γὰρ  
ἐλάτρευον.* *Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων.* Οὐ τοῦτο  
αὐτὸς ποιῶν, ἄπαγε! ἀλλὰ γενέσθαι συγχωρήσας, διὰ τὸ αὐ-  
τεξούσιον· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ· *Παρέδωκεν* αὐτοὺς εἰς πάθη  
ἀτιμίας (β), τὸ συνεχώρησε, λέγων· ἐπειδὴ γὰρ ἀπεφοίτησαν  
τοῦ Χριστοῦ, εἴασεν αὐτοὺς, ἐγκατέλιπε· βουλομένων γὰρ, οὐκ  
ἀναγκαζομένων ἢ σωτηρίᾳ· μὴ ὅτι καὶ προσεβλάπτοντο ἀπίστως  
διακείμενοι, καταναγκάζόμενοι τῷ φωτὶ τοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ καὶ  
ὅψις σαθρὰ ἐξ ἡλιακῆς ἀκτίνος. *Εἰς τὸ μὴ αὐγάζειν αὐτοῖς.*  
Ὅρα δὲ, ὅτι οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐτύφλωσεν εἰς τὸ μὴ πιστεῦσαι,  
ἀλλ', εἰς τὸ μὴ καταυγάζειν, δεικνύς αὐτοὺς πρῶτον ἀπιστή-  
σαντας, εἶτα ἀναξίους γενομένους τοῦ φωτισμοῦ. Καὶ γὰρ καὶ  
αὐτὸς ὁ Κύριός φησι, μὴ ρίπτειν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων τοὺς  
μαργαρίτας (γ). Καλῶς δὲ τὸ, αὐγάζειν, κεῖται· ἀμυδράν  
γὰρ ἀπόρροισιν τῆς ἀληθινῆς γνώσεως ἔχομεν νῦν, καὶ ὥσπερ  
ἀπὸ ἡλίου παμφοῦς αὐγὴν ἀμυδράν. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ δη-  
λοῖ, λέγων· *Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι (δ).*  
ὁ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν, ἀρραβῶνα πνεύματος, καὶ ὁσμήν  
γνώσεως (ε), δεικνύς, ὅτι τὸ πλεον ἐκεῖ μένει. Τοῦ εὐαγ-  
γγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. Δόξα γὰρ Χριστοῦ τὸ  
εὐαγγέλιον· δοξαστὸς μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς διὰ μυρία, ἐξ ὧν  
ἐδημιούργησεν, ἐξ ὧν συνέχει τὰ δημιουργηθέντα, ἐξ ὧν τὰ  
πάντα ζωογονεῖ· μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ σταυροῦ, οὗ κῆρυξ  
τὸ εὐαγγέλιον. Ὡς ἐν παραδρομῇ λέγει, τί ἐστὶ τὸ τοῦ  
εὐαγγελίου συνεσκιασμένον τοῖς ἀπίστοις· ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ  
σταυρωθεὶς. *Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ θεοῦ.* Εἰκὼν γὰρ ἐστὶ τοῦ

(α) Φιλιπ. Β', 10. 11.

(β) Α' Π', 12.

(γ) Ρωμ. Α', 28.

(δ) Β' Κορ. Α', 22, Β', 14.

(ε) Ματθ. Ζ', 8.

πατρός ἀπαράλλακτος. Ὅτι γὰρ εἰκόνα οἶδεν ὁ ἀπόστολος τὸ κατὰ πᾶν ἴσον καὶ ὁμοιον, ὅρα τί φησιν ἀλλαχοῦ. Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων (α). Εἰκόνα δὲ θεοῦ τὸν Χριστὸν, ὡς θεὸν ἐκ θεοῦ, προσηγόρευσεν· ἐν αὐτῷ γὰρ δεῖκνυσι τὸν πατέρα· διό φησιν· Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα (β). Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν.] Ἄνω εἶπε· Μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Πῶς; Ἐπεὶ οὐχ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, φησιν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον· Ἐαυτοὺς δὲ, δούλους ὑμῶν δι' αὐτόν. Τοῦτο δὲ λέγων, τοὺς διδασκάλους αὐτῶν αἰνέσσεται, περὶ ὧν ἔγραφε λέγειν αὐτούς· Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ, Ἀπολλῶ· ἐγὼ δὲ, Κηφᾶ (γ)· οἱ καὶ κατεκυρίευσαν αὐτῶν.

6 Ὅτι ὁ θεός, ὁ εἰπὼν, ἐκ σκότους φῶς λάμπει, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τί λέγεις σαυτὸν δοῦλον ἡμῶν; Διὰ τί; Διότι πεφίλησθε παρὰ τοῦ θεοῦ μου. Αὐτὸς γὰρ, ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως εἰπὼν, ἐκ σκότους λάμπει φῶς, ὃς ἔλαμψε, τουτέστιν· Οὗτος ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· ἔλαμψε δὲ, φωτίζων ἡμᾶς, καὶ ἀποκαλύπτων τὴν ἰδίαν γνῶσιν καὶ δόξαν. Ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Τουτέστι· Διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· διὰ γὰρ τοῦ υἱοῦ ἡμῖν ἡ ἀληθὴς γνῶσις τοῦ πατρὸς, καθὼς αὐτὸς λέγει ἐν εὐαγγελίῳ πρὸς τὸν πατέρα· Ἐφανερώσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις· καί· Ἐδόξασά σε ἐπὶ τῆς γῆς (δ)· καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ, ὅτι ἐστὶ πατὴρ, καὶ ὅτι οὐ διὰ κτίσεως καὶ αἱματοχυσίας προσκυνεῖσθαι βούλεται· καὶ ὅτι ἐν τριάδι ὁμοουσίῳ καὶ ἰσοδυνάμῳ θεῷ θεοσκεύεται. Πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως.] Ὅρα τῆς ἁγίας Τριάδος τὸ ἀπαράλλακτον

(α) Ἑβρ. ἰ, 1.

(β) Ἰωάν. ΙΖ', 4. 6.

(γ) Ἰωάν. ΙΑ', 9.

(δ) Α' Κορ. Α', 12.

καὶ ὁμότιμον πῶς ὁ Παῦλος δηλοῖ, φῶς, καί, φῶς, καί, φῶς, καλέσας τὴν ἁγίαν Τριάδα. Ἄνω μὲν περὶ τοῦ Πνεύματος λέγων, τὴν δόξαν, φησιν, οἶον, τὸ φῶς, Κυρίου κατοπιτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα. Πάλιν περὶ τοῦ Υἱοῦ· Εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. Νῦν περὶ τοῦ Πατρὸς φησι· Πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ (1).

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Περὶ τῆς κατὰ σῶμα ἀσθενείας καὶ τῆς τοῦ σώματος ἀποθέσεως καὶ ἐπαναλήψεως.

7 Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἡ τοῦ θεοῦ, 8 καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι· 10 καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι· πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ.

Ἀκόλουθα πῶν ἄνω καὶ τὰ νῦν. Ὅτι ἡμεῖς, φησιν, οἱ ἀπόστολοι, διάκονοι τοῦ κηρύγματος ἐσμεν, ἀνάξιοι τῆς τοσαύτης αὐτοῦ δόξης ὑπάρχοντες, καὶ ὥσπερ χρυσὸν ἐν ὀστρακίνοις φέ-

(1) «Διὰ τί, φησὶν, οὐχ ἑαυτοὺς κηρύττομεν; Διότι ὁ θεὸς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν καὶ ὥσπερ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μωσέως πάλαι, οὕτω νῦν εἰς ἡμᾶς. Οὐχ ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῆς πρώτης κτίσεως, εἶπε, καὶ ἐγένετο φῶς ἐκ σκότους, οὕτω καὶ νῦν, εἶπε, καὶ ἐγένετο φῶς· ἀλλ' αὐτὸς ἡμῖν γέγονε φῶς· αὐτὸς γὰρ ἔλαμψεν ἡμῖν ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, τουτέστι, διὰ τοῦ Χριστοῦ· διὰ γὰρ τοῦ Χριστοῦ λάμπει ἐν ἡμῖν ὁ πατὴρ, καὶ χαρίζεται τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως, οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς δόξης.» Θεοφύλακτος.

ροντες σκευεσι (1). *Και μὴ ἐξ ἡμῶν.*] ἵνα μηδεὶς, φησιν, ἑαυτῷ ἀποδῷ, ὡς ἀξίω, ὃ ἐδέξατο, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἴη τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, τοῦ ἰκκνώσαντος τὰ ὀστράκινα σκεύη εἰς χυσίον ὑποδοχὴν. *Ἐν παντὶ θλιβόμενοι.*] Καὶ τοσοῦτον, φησὶ, τὸ πᾶν τῆς δυνάμεως ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ὅτι, καίτοι ὀστράκινοι ὄντες, καὶ ἐν τοσοῦτοις περιστρεφόμενοι πειρασμοῖς, οὐ θραυόμεθα, καὶ ἀπόλλυμεν τὸν ἐν ἡμῖν θησαυρόν. Θλιβόμεθα γὰρ ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τόπῳ, καὶ πράγματι, ἐν φίλοις, ἐν ἐχθροῖς· ἀλλ' οὐ στενοχωρούμεθα· τὸ δὲ μὴ στενοχωρεῖσθαι τὸν θλιβόμενον, θεοῦ χάριτός ἐστιν. *Ἀπορούμενοι.*] Ἀπορούμενοι, φησὶ, τί χρὴ ποιεῖν πρὸς τὸν ἐκ πάντων πόλεμον καὶ διωγμόν· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡμᾶς καὶ ἐξαπορηθῆναι, τουτέστι, πεσεῖν καὶ ἡττηθῆναι.—Τὸ, *Ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι*· ἀντὶ τοῦ, Ἐν ἀπόροις πράγμασι, πόρους εὐρίσκομεν σωτηρίας (Θεοδωρήτου).—*Διωκόμενοι.*] Διωκῶσι μὲν ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλιμπάνει ὁ θεός· οὐ γὰρ πρὸς ἥτταν ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς πάλιν καὶ γυμνασίαν ἢ συγχώρησιν τούτων. *Καταβαλλόμενοι.*] Καὶ ὅσον μὲν, φησὶ, πρὸς τὸ μέγεθος τῶν πειρασμῶν, ἤδη καταβληθέντες· ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι οὐκ ἀπολλόμενοι. *Πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου ἐν τῷ σώματι περιφέροντες.*] Τὴν νέκρωσιν, φησὶ, τοῦ Κυρίου καὶ ἡμεῖς πανταχοῦ περιφέροντες, τῷ καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκον πανταχοῦ· καθ' ἡμέραν γὰρ, φησὶ, ἀποθνήσκω, νῆ τὴν ὑμετέραν καύχησιν (α). ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ.] ἵνα, φησὶ, καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου διάδηλος γένηται διὰ τοῦ σώματος ἡμῶν· ὁ γὰρ τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου ἀπιστῶν, ἡμᾶς ὁρῶν καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντες, καθ' ἡμέραν δὲ ζώντας, οὐκ ἂν εἴη εὐλόγως ἀπιστήση.

(1) «Ἐπειδὴ μεγάλα ἔν τὰ περὶ τῶν κηρύκων τῆς καινῆς Διαθήκης εἰρημένα, ἐωρῶντο δὲ οὗτοι παργάλεπα ὑπομένοντες, ἀναγκάως ἐδίδαξαν, ὅτι καὶ ταῦτα τοῦ θεοῦ κηρύττει τὴν δύναμιν. Καὶ θησαυρῷ μὲν ἀπεικάζει τὴν δεδομένην τοῦ πνεύματος χάριν· ὀστράκω δὲ, τὴν φύσιν τοῦ σώματος. Τεκμήριον δὲ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως μέγιστον, τὸ πλῆγας τοῦτο μορίας δεχόμενον μὴ ἀπολέσθαι τὸν θησαυρῷ.» Θεοδωρήτης.

(α) Α' Κορ. ΙΒ', 31.

- 11 Ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, εἰς θάνατον παραδίδόμεθα διὰ Ἰησοῦν, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ  
12 φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν. Ὡστε ὁ μὲν θάνατος, ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ζωὴ, ἐν ὑμῖν.  
13 Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα (α)»· καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν·

Πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγει. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶ, συγχωρούμεθα ὑπὸ τοῦ θεοῦ, παραδίδοσθαι εἰς θάνατον, ἵνα φανερωθῇ, ὅτι ἀνέστη Χριστός· ὁ γὰρ ἡμᾶς ἐγείρων καθ' ἡμέραν, καὶ ἑαυτὸν δῆλον ὅτι ἤγειρεν. Ἡ οὕτω· Διὰ τοῦτο ἑαυτοὺς εἰς θάνατον παραδίδομεν, ἵνα ἡ ζωὴ τοῦ Κυρίου φανερωθῇ, καὶ ἐνεργήσῃ ἐν ἡμῖν. Πότε; Δῆλον ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ὡς εἰ ἐλεγεν· Ἡμεῖς τοίνυν διὰ τὸν Χριστὸν παραδίδομεν ἑαυτοὺς εἰς θάνατον, ἵνα ὁ Χριστός τότε ἀπὸ τοῦ νοητοῦ θανάτου, τοῦ τῆς κατακρίσεως, ῥύσῃται ἡμᾶς, καὶ εἰς ζωὴν ἀγάγῃ τὴν νοητήν (1). Ὡστε ὁ μὲν θάνατος.] Ὡς ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ φησὶ, τοῦτο γίνεσθαι, τὸν μὲν θάνατον ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖν καὶ ἐνεργὸν ὑπάρχειν, τὴν δὲ ζωὴν, ἐν ὑμῖν· ὡς εἰ ἐλεγεν· Ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν διὰ τὸ κήρυγμα, ἵνα ὑμεῖς ζήσητε δι' αὐτοῦ τὴν ἀγήρω ἐκείνην καὶ αἰώνιον ζωὴν, πιστεύοντες εἰς Χριστόν.—Τὰ πάθη καὶ αἱ θλίψεις, καὶ αἱ θανατηφόροι συμφοραὶ, ταῦτα νῦν ἐνεργεῖται ἐν ἡμῖν, φησὶ· ἡ δὲ πίστις· καὶ ἡ εὐσέβεια, (ἥτις ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ζωὴ,) ἐν ὑμῖν. Ζωὴ δὲ ἐστὶν ἡ εὐσέβεια· ὅτι τὴν ἀγείρω καὶ ἄλυτον καὶ αἰδίδιον ἐν οὐρανοῖς προξενεῖ ζωὴν (2).—Ἐχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως.] Τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῷ Δαυτῷ, φησιν, ἔχοντες, τὰ αὐτὰ

(α) Παλμ. ΡΙΕ, 1. (1) «Ὡς περὶ ἡμεῖς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ ὑπομένοντες νῦν, καὶ ζώντας αἰρούμεθα δι' αὐτὸν θανεῖν· οὕτω καὶ αὐτὸς αἰρήσεται ἀποθανόντας ζωογονήσας τότε· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν (Β', Τιμ. Β' 11).» Θεοφύλακτος. (2) «Θάνατον ἐνταῦθα τῶν πειρασμῶν φησὶ, τοῦτο λέγων· ὅτι ἡμεῖς μὲν ἐν κινδύνοις ἐσμὲν· ὑμεῖς δὲ τὴν ἐκ τῶν κινδύνων καρποῦσθε ζωὴν, ὅτε τοῦ εὐαγγελίου κηρυττομένου ὑμῖν, δι' οὗ τὴν αἰώνιον ζῆτε ζωὴν.» Θεοφύλακτος.

κύψαι καὶ φθειγόμεθα, τὸ Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα. Ἄνω γάρ, ἀπὸ λογισμῶν παραστήσας τὴν ἀνάστασιν, νῦν ἐκ πίστεως αὐτὴν εἰσφέρει (1).

- 14 Εἰδότες, ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον Ἰησοῦν (α), καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ (β), καὶ παραστήσει σὺν  
15 ὑμῖν. Τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ, διὰ τῶν πλειόνων τὴν εὐχαριστίαν περισ-  
16 σεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. Διὸ οὐκ ἐκκαχοῦμεν· ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα.

Λαλοῦμεν δὲ τοῦτο, εἰδότες, ὅτι ὁ τὸν Κύριον ἐγείρας πατὴρ, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ. Πόθεν τοῦτο εἰδότες; Ἐκ τῆς πίστεως δηλονότι. Καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ.] Αὐτὸς γὰρ ἤξει ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, ἐν σάλπιγγι (γ), καὶ ἐγερεῖ τοὺς νεκροὺς, καὶ παραστήσει τῷ οἰκίῳ θήματι. Τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς.] Ἐνταῦθα παιδαγωγεῖ αὐτοὺς, ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν χάριν εἰδέναι ἀνθρώπων μὲν μηδενί, θεῷ δὲ μόνῳ· οἱ γὰρ ψευδαπόστολοι, ἑαυτοῖς τὴν χάριν ἀνέτιθεσαν, ὡς διὰ τῶν οἰκειῶν πρὸς θεὸν παρακλήσεων δωρουμένου ταῦτα τοῦ θεοῦ. Τὰ γὰρ πάντα, τουτέστι, τὰ ἀγαθὰ, δι' ὑμᾶς, οὐ διὰ τόνδε, καὶ τόνδε, ἀλλὰ διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον. Τοῦτο δέ, φησι, γέγονεν, ἵνα ἡ χάρις τοῦ θεοῦ πλεονάσῃ, πολλοὺς παρεχομένη ταύτης δὲ πλεοναζούσης, καὶ ἡ εἰς αὐτὸν εὐχαριστία συμπλεονασθήσεται, διὰ πολλῶν προσώπων προσαγομένη εἰς δόξαν θεοῦ. Διὸ οὐκ ἐκκαχοῦμεν.]

(1) « Πειρασμῶν ἐμνημόνευσε καὶ θανάτων ἀνωτέρω· εἶπε, ὅτι καὶ ἐκ τούτων ῥύεται ἡμᾶς, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς· καὶ προσέθηκε λογισμὸν, ὅτι διὰ τοῦτο ῥύεται, ἵνα πιστωσῇται τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν. Νῦν οὖν, φησὶν, ὅτι καὶ πίστις διὰ τοῦτο πεπληρωμένη, καὶ οὐ μόνον λογισμὸς· καὶ φησιν, ὅτι, ὥσπερ ὁ Δαυὶδ ἐν πειρασμοῖς ὢν, καὶ ὑπὸ θεοῦ μόνον ῥυσθεὶς, ἔφη Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· οὕτως καὶ ἡμεῖς, τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔχοντες τῆς πίστεως, ὥστε καὶ οἱ νεκροὶ ἔσονται, καὶ διὰ τοῦτο καὶ λαλοῦμεν· ὅτι, ὥσπερ Ἰησοῦς ἀνέστη, οὕτως καὶ ἡμεῖς νῦν τε τῶν κινδύνων περιεσώμεθα, καὶ αὐτὸν ἀναστασάμεθα. » Θεοφύλακτος. (α) Πράξ. Γ', 15. Π', 30. Ῥωμ. Δ', 24. 1, 9. Α' Κορ. Σ', 14.

(β) Ῥωμ. Η', 11. Ἰωάν. Ε', 21.

(γ) Α' Θεσσαλ. Δ', 16.

Ἐπεὶ οὖν ἔσμεν πάντα τὰ εἰς ἡμᾶς γινόμενα, εἰς εὐχαριστίαν θεοῦ τελευτᾶν, οὐκ ἐκκαχοῦμεν, οὐδὲ ἀπαγορεύομεν πρὸς τοὺς πειρασμούς. Ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος.] Ἐξω μὲν ἄνθρωπον, τὸ σῶμα καλεῖ, ὥστε φθείρεται, μαστιζόμενον, διωκόμενον, καὶ δεσμούμενον· ἔσω δὲ ἄνθρωπον, τὴν ψυχὴν, ἥτις ἀναθάλλει, φησὶ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῇ ἐλπίδι καὶ τῇ χαρᾷ, καὶ τῷ εἰδέναι, ὅτι ὑπὲρ θεοῦ πάσχει.

- 17 Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κα-  
18 τεργάζεται ἡμῖν· μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια.

Ορα τροπὴν, εἰς τὸ κατατολμαῖν τῶν πειρασμῶν καὶ θαρρύνειν αὐτοὺς. Τὸ γὰρ παραυτίκα, φησὶ, τουτέστι, τὸ ὀλιγοχρόνιον, τὸ βραχὺ εἰς τὰ παυθῆναι, τῆς θλίψεως· καὶ οὐκ ἠρκέσθη, εἰπὼν, τὸ παραυτίκα, ἀλλὰ καὶ ἐλαφρὸν φησιν· αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν τοῦτο ποιοῦν. Καὶ οὐα τῆς ἀντιμισθίας τὸ πλεονάζον! Τῷ γὰρ παραυτίκα, τὸ αἰώνιον ἀντιμετρήσει, τῷ ἐλαφρῷ, τὸ ἐαυτοῦ, τῇ θλίψει, τὴν δόξαν. Καὶ οὐδὲ ἄχρι τούτων οἱ πλεονασμοὶ τῶν ἀντιδόσεων· ἀλλὰ καὶ, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν (1). Μὴ σκοποῦντων ἡμῶν.] Ἐπειδὴ ἔφαρξεν οὖσαν τὴν θλίψιν, εἶπεν ἐλαφρὰν, ἐπεξηγεῖται, πῶς ἐστὶν ἐλαφρὰ ἡ νυνὶ θλίψις. Ἐάν, φησι, μὴ σκοπῶμεν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· ἐάν γὰρ τὰ ἐκεῖ τοῖς νῦν ἀντιστήσῃς, ἐλαφρὰ τὰ νῦν φανέονται· πρόσκαιρα γὰρ ἐστὶν, ἐκεῖνα δὲ αἰώνια.

ΚΕΦ. V, 1 Οἶδαμεν γὰρ, ὅτι, ἐάν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομῇ ἐκ θεοῦ

(1) « Ἐμνηνεύει, πῶς ἀνακαινοῦται ὁ ἔσω ἄνθρωπος, καὶ φησιν, ὅτι ἐνθυμούμενος, ὅτι ἡ μὲν θλίψις παραυτίκα ἐστὶ, τουτέστι, πρόσκαιρος, καὶ ἐλαφρὰ, διὰ τοῦτο αὐτὸ ὅτι πρόσκαιρος· ἡ δὲ δόξα, καὶ αἰώνιος ἐστὶ, καὶ βάρος ἔχει, τουτέστι, μέγας ὑπερβολικῶς ὑπερβολικόν· τοῦτο γὰρ λέγει διὰ τοῦ, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν. » Θεοφύλακτος.

ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον, ἐν τοῖς οὐ-  
 2 ρανοῖς. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητή-  
 ριον ἡμῶν, τὸ ἐξ οὐρανοῦ, ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦν-  
 3 τες. Εἶγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὐρεθισόμεθα.  
 4 Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκῆνι στενάζομεν βαρού-  
 μενοι· ἐρ' ὃ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπεν-  
 δύσασθαι, ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς.

Ἐπειδὴ τὸν περὶ ἀναστάσεως γυμνάζειν μέλλει λόγον, πρὸς  
 ὃν οἱ Κορίνθιοι ἀσθενέστερον διέκειντο, προκατασφύρει αὐτοὺς  
 διὰ τοῦ, οἶδαμεν, ὡς καὶ αὐτῶν ἐπισταμένων, καὶ οὐκ ἀμφι-  
 βαλλόντων περὶ τὴν ἀνάστασιν. — ΑΛΛΟ. Ἐπειδὴ εἶπεν ἀνω-  
 τέρω, ὅτι ὅσον ὁ ἔξω ἄνθρωπος φθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνα-  
 καινοῦται, ἐδόκει δὲ καινόν τι λέγειν, νῦν τὸ πλέον λέγει, ὅτι καὶ  
 ἡ παντελής τοῦ σώματος ἡμῶν φθορά, ἡ διὰ τοῦ θανάτου, ὠφέλι-  
 μος· ἀπὸ γὰρ φθορᾶς ἀφθαρτον αὐτὸ λαμβάνομεν. Ὅρα δὲ, τῇ  
 παρθέσει πόσον ἔδειξε τὸ διάφορον· τοῦτο γὰρ ἐπίγειον, ἐκεῖνο  
 οὐράνιον, τουτέστιν, ἐξ οὐρανοῦ τὴν ἀφθαρσίαν λαμβάνον· τοῦτο  
 οἰκία σκῆνους, ὅπερ τὸ εὐδιάλυτον δηλοῖ, ἐκεῖνο αἰώνιον. Εἶτα  
 λέγει ἐκεῖνο καὶ ἀχειροποίητον, οὐχ ὅτι δηλονότι τοῦτο τὸ πα-  
 ρὸν σῶμα χειροποίητόν ἐστιν, ἀλλὰ τὰ ἐγκώμια αὖξαι ἐκεῖνου.  
 — Ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκῆνους καταλυθῇ. ] Ἐπί-  
 γειον οἰκίαν τοῦ σκῆνους, τὸ σῶμα ἐκάλεσε· διὰ δὲ τοῦ σκῆνους  
 αὐτὸ καλέσαι, τὸ πρόσκαιρον ἐδήλωσε· τοιοῦτον γὰρ ἡ σκηνή·  
 εἰδὲ καὶ πολλάκις σκηναὶ καλοῦνται καὶ αἱ τῶν δικαίων ἀνα-  
 πύσεις, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης· οἶον, αἰώνιοι σκηναί. Ὅρα δὲ,  
 πῶς πρὸς τὴν ἐπίγειον ἀντέθεικε τὴν οὐράνιον· πρὸς τὸ σκῆνος,  
 τὴν αἰώνιον. Αὖξων δὲ τὸ ἐγκώμιον τῆς μελλούσης δόξης τοῦ  
 σώματος ἡμῶν, καὶ ἀχειροποίητον προσέθηκεν· οὐχ ὡς πρὸς  
 ἀντιδιαστολὴν τούτου τοῦ σώματος· οὐδὲ γὰρ χειροποίητόν  
 ἐστὶ τοῦτο (Θεοφυλάκτου). Ἡ, Ἐπίγειος μὲν οἰκία, ἡ ἐν-  
 ταῦθα βραχύβιος ζωὴ· σκῆνος δὲ, τὸ σῶμα· ἄλλο γὰρ οἰκία,  
 καὶ ἄλλο τὸ σκῆνος, οὗ ἐστὶν ἡ οἰκία, καὶ ἄλλο ἡμεῖς, ὃν

ἐστὶ τὸ σκῆνος ἴδιον. Ἐὰν οὖν, φησὶν, ἡ οἰκία τοῦ σκῆνους  
 ἡμῶν καταλυθῇ, τουτέστιν, ἡ ἐνταῦθα βραχύβιος ἡμῶν ζωὴ,  
 ἔχομεν οἰκίαν ἀχειροποίητον, τουτέστι, ζῶν αἰώνιον, ἐν τοῖς  
 οὐρανοῖς, οὐ προσδεομένην τῆς ἡμετέρας ἐργασίας καὶ τῶν ἡμε-  
 τέρων χειρῶν πρὸς σύστασιν. Καλῶς δὲ ὡς πρὸς ἀντιδιαστο-  
 λὴν τῆς παρούσης ζωῆς, τὴν μέλλουσαν ἀχειροποίητον εἶπεν·  
 ἡ γὰρ παρούσα, ὡς ἀπὸ τῶν χειρῶν ἔχουσα τὴν σύστασιν·  
 (ἄρτος γὰρ, καὶ ποτὸν, καὶ ἔνδυμα, ἐξ ὧν καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν, διὰ  
 χειρῶν γίνονται) χειροποίητος ἂν ῥηθεῖη. Οὕτως ὁ ἅγιος Με-  
 θόδιος ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. — ΑΛΛΩΣ. Ἐπίγειον οἰ-  
 κίαν, τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον λέγει διαγωγὴν· σκῆνος δὲ,  
 τὸ σῶμα. Ἐὰν τοίνυν λάβῃ τέλος τὰ παρόντα, τὴν ἀχειρο-  
 ποίητον ἔχομεν οἰκίαν, τὴν αἰώνιον καὶ οὐράνιον. — Οἰκοδομὴν  
 ἐκ θεοῦ ἔχουσα. ] Οἶον, τὴν ἀνανέωσιν, τὴν ἔγερσιν. Ἐν τοῖς οὐ-  
 ρανοῖς. ] Οἶον, ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατασκευασθεῖσαν, ἀφθαρτον,  
 τουτέστι, διὰ χάριτος οὐρανοῦ. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ. ] Ἀντι-  
 τοῦ, διὰ τοῦτο. Στενάζομεν. ] Ἑμεῖς, φησὶ, στενάζετε, ὡς  
 εἰκός, φθειρομένου τοῦ σώματος ὑμῶν ἐν ταῖς θλίψεσιν· ἡμεῖς  
 δὲ, οἷς ἐναργῆς ἡ πίστις τῆς ἀναστάσεως, στενάζομεν, ὅτι  
 μὴ παντελῶς φθείρεται. Διὰ τί; Ὅτι ἐπιποθοῦμεν τὸ ἐξ οὐ-  
 ρανοῦ οἰκητήριον ἡμῶν, ἥτοι τὸ ἀφθαρτὸν ἡμῶν σῶμα, ἐπεν-  
 δύσασθαι. Καλῶς δὲ τὸ, ἐπενδύσασθαι· τὸ γὰρ θνητὸν τοῦτο  
 σῶμα, ἐπενδύεται τὴν ἀφθαρσίαν. Τὸ οἰκητήριον ἡμῶν. ] Ποῖον  
 οἰκητήριον; Τὸ σῶμα τὸ ἀφθαρτον. Εξ οὐρανοῦ δὲ φησὶν αὐτὸ,  
 οὐχ ὅτι ἀνωθεν κάτεισιν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖθεν ἔχει ἐκπεμπομένην  
 τὴν τῆς ἀφθαρσίας χάριν. Οὐκ εἶπε δὲ, σκῆνος, ἀλλ', οἰκη-  
 τήριον, τὴν εἰς αὐτὸ ἀσφαλῆ μονὴν καὶ οἴκησιν δηλῶν. —  
 ΑΛΛΟ. Οἰκητήριον ἐνταῦθα, τὴν ἀφθαρσίαν ἐκάλεσαν· ἐξ οὐ-  
 ρανοῦ δὲ αὐτὴν εἴρηκεν· ἐπειδὴ ἐκεῖθεν ἡμῖν ἡ δωρεὰ καταπέμ-  
 πεται· οὐκ εἶπε δὲ ἐνδύσασθαι, ἀλλ', ἐπενδύσασθαι· ἐπειδὴ  
 οὐχ ἔτερον ἐνδυόμεθα σῶμα, ἀλλὰ τὸ φθαρτὸν τοῦτο τὴν  
 ἀφθαρσίαν ἐπενδύεται (Θεοδώρητου). — Εἶγε καὶ ἐνδυσάμενοι,



οὐ γυμνοὶ εὐρεθῆσόμεθα.] Τοντέσι· Κἂν ἀποθώμεθα τὸ σῶμα, οὐ χωρὶς σώματος ἐκεῖ παραστησόμεθα, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ, ἀφθάρτου γενομένου. Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ σώματος πάντες θαρρόωσι, φησιν, *Εἶγε καὶ ἐνδυσάμενοι, τουτέστι, τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ σῶμα ἀφθαρτον λαβόντες, οὐ γυμνοὶ εὐρεθῆσόμεθα δόξης καὶ ἀσφαλείας, ὡς τὴν ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἀσχημοσύνην ἔχοντες· ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις κοινὴ πάντων· ἡ δὲ δόξα, οὐ. Ἡ, ἵνα μὴ ἐκ τῆς ἀναστάσεως μόνης, καὶ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἐναλλαγῆς νομίσωσι τὸ πᾶν κατορθοῦσθαι, ἐπάγει·* Εἶγε καὶ ἀφθαρτον αὐτὰ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ δόξης καὶ τιμῆς εὐρεθῆσόμεθα· ἡ γὰρ ἀφθαρσία, τοῖς μὲν, εἰς ἀγαθόν, τοῖς δὲ, εἰς κακὸν ἔσται, διαιωνίζειν ποιῶσα, καὶ τὰς τιμὰς, καὶ τὰς τιμωρίας. *Οἱ ὅντες ἐν τῷ σκῆνει τούτῳ στενάζομεν.*] Στενάζομεν, φησὶν, οὐκ ἀπαλλαγῆναι τοῦ σώματος ἐφιέμενοι, ἀλλὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ ἐλευθεροὶ γενέσθαι ποθοῦντες· οὐ γὰρ ἀποδύσασθαι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι τὴν ἀφθαρσίαν ὀρεγόμεθα. *Βαρούμενοι.*] Ἐπειδὴ ἀντέκειτο αὐτῷ ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων δόξα, τί, φησι, στενάζεις, ἵνα ἀποθῇ τὸ σῶμα; καίτοι πάντες ἀνθρώποι στενάζουσιν, ἵνα μὴ ἀποθάνωσιν· οὐδὲ ἡμεῖς, φησί, στενάζομεν, ἵνα ἀποθώμεθα τὸ σῶμα, καὶ ἐκδυσώμεθα· ἀλλ' ἵνα ἐπενδυσώμεθα τὴν ἀφθαρσίαν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ, φησι, σῶμά ἐστι, βαρούμεθα· ἀλλ' ἐπειδὴ θνητὸν καὶ φθαρτόν. *Εφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι.*] Τὸ, ἐφ' ᾧ, ἀντὶ τοῦ, ἐπειδὴ. *Ἵνα καταποθῇ πρὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς.*] Ἐπενδύσασθαι, φησι, τὴν ἀφθαρσίαν σπεύδομεν· ἵνα καταποθῇ, τουτέστιν, ἀναλωθῇ καὶ διαπανηθῇ, τὸ φθαρτόν, ἥτοι, ἡ φθορά, ὑπὸ τῆς ζωῆς.

5 Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, θεός,  
6 ὁ καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος. Θαρ-  
ρόντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες, ὅτι, ἐνδημοῦντες  
7 ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου· (διὰ  
8 πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἰδους·) θαρρό-

μεν δὲ, καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον, ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ  
9 σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον· διὸ καὶ  
φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐκδημοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες,  
εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι.

Τίς ταύτην τὴν ἐναλλαγὴν, φησι, τοῦ σώματος ποιήσει; Τίς; Ὁ εἰς τοῦτο αὐτὸ ἐξ ἀρχῆς κατεργασάμενος ἡμᾶς, θεός, ἵνα ὦμεν ἀφθαρτοὶ καὶ ἀθάνατοι. Δείκνυσι δὲ οὕτως οὐ νεωτέραν τὴν ἐπὶ τούτῳ δόκησιν· ἀλλ' ἐπὶ ἀθανασίᾳ μὲν ἡμᾶς διαπεπλάσθαι· ἐπεὶ δὲ φθόνῳ διαδόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν (α), ἄλλην πάλιν ἐξεύρεν ὁδὸν ἡμῖν ἀθανασίας ὁ θεός. *Ὁ καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος.*] Αὐτός, φησι, τὴν ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ ἐναλλαγὴν ποιήσει· τοῦτο γὰρ προσυπακουστέον ἔξωθεν. Καί·τι, φησὶν, ἐπὶ τῷ γενέσθαι ἡμᾶς ἀθάνατους κατεργάσατο, δῆλον ἐξ ὧν ἔδωκε τὸ πνεῦμα· οὐκ ἂν γὰρ ἔδωκεν αὐτὸ τοῖς μὴ τοῦτο μέλλουσι γίνεσθαι. Συνεχῶς δὲ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος λέγει, ὀφειλέτην αὐτὸν ποιῶν τοῦ δοῦναι καὶ τὸ τέλειον (1). Θαρρόντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες, ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι.] Καλῶς τὸ, ἐκδημοῦντες, ὡς ἐν ἀλλοτρίᾳ ὄντες· πάροικοι γὰρ ἐσμεν καὶ παρεπίδημοι (6). Τοῦτο δὲ θελεῖ εἰπεῖν· Θαρρόντως εἰδότες, ὅτι τὸ τῇ σωματικῇ προσμένειν ζωῇ, διατεχνίζει ἡμᾶς τῆς μετὰ Χριστοῦ διαγωγῆς, βουλόμεθα μᾶλλον ἐκδημῆσαι μὲν τοῦ σώματος, σὺν Χριστῷ δὲ εἶναι. *Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν.*] Ἵνα δὲ μὴ τις εἴπῃ· τί οὖν; ὄντες ἐν σώματι, ἀλλότριοι ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ; ἐπάγει· *Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, καὶ οὐ διὰ εἰδους· ὡς εἰ εἶπε·* Διὰ τοῦτο εἶπον, *Ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου·* ἐπειδὴ διὰ πίστεως αὐτὸν νῦν ὁρῶμεν· δι' αὐτῆς

(α) Σοφ. Σολομ. Β', 23.—25. (1) « Διὰ τοῦ βαπτίσματος πνεῦμα ἡμῖν δοὺς, τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἀφθαρσίας ἔδωκε· καὶ γὰρ ἡγίασε καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, καὶ θεότερα ἀμφοτέρω πεποίηκε, τῆς ἀμαρτίας ἀπαλλάξας, ἐξ ἧς ὁ θάνατος. ἵνα, ἐπεὶ πνεῦμα δέδωκε, πρόδηλον ὅτι τῆς ἀμαρτίας ἀπῆλλαξεν· ἀμαρτίας δὲ ἀπαλλάξας, καὶ τὴν φθορὰν κατήργησεν· ἐξ ἀμαρτίας γὰρ ἡ φθορά. Οὕτως οὖν ἀρραβὼν τῆς μελλούσης ἀθανασίας· τὸ πνεῦμα. » Θεοφύλακτος.

(6) Ψαλμ. ΔΨ', 12.

γὰρ περιπατοῦμεν, καὶ οἶονεῖ ὁδηγοῦμεθα εἰς τὴν αὐτοῦ γνώσιν· τότε δὲ διὰ εἰδούς, τουτέστιν, αὐτοψεί· ὁ καὶ ἀλλαγῶ φησί· *Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι· τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον (α).* *Ἐθαυρόϋμεν δέ.*] Τὸ, Δέ, παρέλκεται. *Καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον, ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος.*] Ἐπεὶ οὖν ἴσμεν, τί ποιεῖ τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἐνδημίαν, θαυρόντως εὐδοκοῦμεν ἀποδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, ἥτοι, ἐκδύσασθαι τὸ σῶμα τοῦτο, καὶ μετὰ Κυρίου γενέσθαι, καὶ τοῦτό, φησιν, ἐπιποθοῦμεν· *Διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα.*] Τὸ, φιλοτιμούμεθα, ἢ σπουδάζομεν, ἢ καυχώμεθα, νόει. *Εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι.*] ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν, ἀποχρῆν αὐτοῖς πρὸς σωτηρίαν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἐνδημίαν, τὸ εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι ἐπάγει. Τοῦτο γὰρ ἡ μακαρίαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνδημίαν ποιεῖ, ἡ τρισαθλίαν, ἔαν μὴ ᾤμεν αὐτῷ εὐάρεστοι.

- 10 Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, **11** εἴτε κακόν. Εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, ἀνθρώπους πείθομεν, θεῷ δὲ πεφανερῶμεθα· ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι.

Λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων ποιεῖ. Πλὴν ὅτι ἀναμνήσας τοῦ φοβεροῦ βήματος, οὐ μόνον τὰ σκυθρωπά, ἀλλὰ καὶ τὰ χρηστότερα τῶν ἐκεῖ λέγει. *ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος.*] Τὰ διὰ τοῦ σώματος αὐτῷ πεπολιτευμένα καὶ πεπραγμένα φησί· κομίσῃται δὲ πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε κακὰ. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τε τὰ καλὰ καὶ μὴ τοιαῦτα τὸ σῶμα ὑπρέτης τῇ ψυχῇ, καὶ τὰς ἀμοιβὰς μετ' αὐτῆς ἀπολαμβάνει. Καὶ τοῦτο τῶν λεγόντων, ἄλλο σῶμα τότε ἐγείρεσθαι, ἐμφράττει τὰ σώματα· οὐ γὰρ ἂν, ἄλλου σώματος ἁμαρτήσαντος, ἄλλο ἐτιμωρεῖτο, οὐδὲ ἄλλου κατορ-

(2) Α' Κορ. II\*, 12.

θώσαντος, ἄλλο ἐστερηνοῦτο. *Πρὸς ἃ ἔπραξεν.*] Οὐδὲ γὰρ γυμνὴ ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος κομίζεται ταῦτα· τουτέστι, πρὸς ἃ ἔπραξε, συμπάσχουσα καὶ συνδοξαζομένη τῷ σῶματι. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. *Εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου.*] Εἰδότες, φησί, τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο τὸ φοβερόν, καὶ τὴν κατ' ἀξίαν ἀπόδοσιν. *Ἀνθρώπους πείθομεν.*] Πάντα πράττομεν, ἵνα μὴ τινα ὑμῶν σκανδαλίσωμεν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, ἀνθρώπους πείθομεν, ἀντὶ τοῦ, τὰ σκάνδαλα θεραπεύομεν. Οὐ γὰρ τὸ πράξει τι τῶν φαύλων μόνον κατακρίνει, ἀλλὰ καὶ τὸ νομίζεσθαι πράττειν κολάζει, καὶ ἔαν, δυνάμενοι τὴν τοιαύτην ὑποψίαν λύσαι, κατακρῶνῃσιν, κατακρινόμεθα.—**ἈΛΛΩΣ.** Συμβουλῆς καὶ παραινέσεως τὸ, πείθομεν· διὸ καὶ διὰ μακροῦ τοῦ ὧ γραπτέον.—*Θεῷ δὲ πεφανερῶμεθα.*] Τῷ μέντοι θεῷ φανεροὶ ἐσμέν, κἀκεῖνος οἶδε, πῶς διάγομεν καὶ οὐδὲν δεῖ τὸν εἰδότα θεὸν, πείθειν, ὡς δῆθεν σκανδαλιζόμενον. *Ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι.*] Ἐλπίζω δέ, φησιν, ὅτι καὶ ὑμᾶς οὐ σκανδαλίσομεν, ἀλλ' οἷοι ἐσμέν, τοιοῦτοι ἐσμέν καὶ ἐν τῇ γνώσει ὑμῶν· τοῦτο γὰρ τὸ, καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ τῆς ἑαυτοῦ φιλοθεότητος καὶ φιλαδελφίας τῆς κατὰ Χριστόν.

- 12 Οὐ γὰρ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν ὑμῖν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα ἔχητε πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, **13** καὶ οὐ καρδίᾳ. Ἐῖτε γὰρ ἐξέστημεν, θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν.

Συνεχῶς ἀποτρίβεται τὴν τοῦ δοκεῖν καυχᾶσθαι ὑπόνοιαν,

καὶ φησιν, ὅτι εἰς τούτους τοὺς λόγους ἤλθομεν, οὐχ ἑαυτοὺς *συνιστῶντας*, τουτέστιν, ἐπαίροντες, ἢ ἐγκωμιάζοντες, ἀλλ' ὑμῖν παρέχοντες ἀφορμὴν τοῦ καυχᾶσθαι καὶ καλλωπιῖσθαι ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους, οἱ διασύρουν ἡμᾶς. Ἵνα ὑμεῖς ἔχητε ὑπὲρ ἡμῶν καυχᾶσθαι, εἰς τούτους ἡλθόν, φησι, τοὺς λόγους. *Ἵνα ἔχητε.*] Προσπακοῦνται ἔξωθεν τὸ, τί ἀπολογεῖσθαι, τί λέγειν, τί καυχᾶσθαι. *Πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους.*] Περὶ τῶν ψευδαποστόλων φησὶν· οἵτινες πάντα πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν καὶ φιλοτιμίαν ἐποιοῦν καὶ προσωπεῖον μὲν εἶχον εὐλαβείας καὶ σεμνότητος, ἔργων δὲ ἀγαθῶν ἐτύγγανον ἔρημοι ὄντες· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, καὶ οὐ καρδίᾳ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τι ἔνδον ἀγαθόν. *Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν.*] Ἄν τε, φησὶ, μέγα φθεγγόμεθα· τοῦτο γὰρ τὸ, ἐξέστημεν· (μαινομένων γὰρ τὸ μέγα φθέγγεσθαι καὶ ὑπερογκα·) διὰ τὸν θεὸν τοῦτο ποιοῦμεν. Πῶς; Ἵνα μὴ ὑμεῖς, νομιζόντες ἡμᾶς εὐτελεῖς, καταφρονῇτε τοῦ ὑφ' ὑμῶν κηρύγματος, καὶ ἀπόλλυσθε ἄν τε μέτριόν τι καὶ ταπεινὸν εἰπώμεν, δι' ὑμᾶς τοῦτο ποιοῦμεν, ἵνα ταπεινοφρονεῖν ὑμᾶς διδάξωμεν. Ἡ οὕτως· Εἰ μὲν τις ἡμᾶς μαίνεσθαι νομίζει, παρὰ θεοῦ τὸν μισθὸν ἐκδεχόμεθα, δι' ὃν τοιοῦτοι νομιζόμεθα· εἰ δὲ νήφειν ἡγεῖται, αὐτὸς τῆς ἐκ τοῦ νήφειν ἡμᾶς ὠφελείας ἀπολαύτω. Ἡ καὶ οὕτως· Εἰ μαινόμεθα, διὰ τὸν θεὸν μαινόμεθα· διὰ γὰρ τὴν ὑμῶν σωτηρίαν, ἧς κήδεται ὁ θεός, τοιαῦτα φθεγγόμεθα· ἵνα γνόντες, τίνες ἐσμέν, σωθῇτε, πιστεύσαντες τοῖς παρ' ἡμῶν κηρυσσόμενοις· εἰ δὲ σωφρονούμεν, πεισθῇτε. —ΑΛΛΩΣ. Τὸ, *Εἴτε ἐξέστημεν*, καὶ ἐξῆς, καλῶς ἐπήνεγκε τοῖς προσηρμένους. Εἶπε γάρ· Ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερωῖσθαι· οὐ γὰρ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν· οὐ γὰρ δεόμεθα πρὸς ὑμᾶς συστάσεως. Ἄν τε γὰρ ἐξεστηκότας τις ἡμᾶς ἐρῇ, θεῷ ἐστὶ τοῦτο ἀνακείμενον, καὶ τῆς ἐκείθεν κρίσεως δεόμενον, οὐχ ὑμῶν· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· *Ἐπεὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν*, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ.

ὃ δὲ ἀνακρίνων με Κύριός ἐστιν (α). *Εἴτε οὖν*, φησὶν, ἐξέστημεν, θεῷ ἢ τοιαύτῃ κρίσει ἀνάκειται, οὐχ ὑμῖν· εἴτε τι καλῶς δοκοῦμεν σωφρονεῖν, ὑμῖν μᾶλλον ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πάντας νομιστέον ἡμᾶς σωφρονεῖν· ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς, φησὶν ἀλλαχοῦ, ὑμεῖς ἐστέ ἐν Κυρίῳ (β). Δεῖ οὖν ὑμᾶς, οὕτω περὶ ἡμῶν φρονεῖν καὶ λογίζεσθαι· οὐ μόνον δέ· ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, τὰ αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ λέγειν καὶ διατείνεσθαι (Φωτίου).

- 14 Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, συνέχει ἡμᾶς, κρί-  
 15 ναντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ  
 16 τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. Ὡστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἶδαμεν κατὰ σάρκα· εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, φησὶ, συνέχει, καὶ συνωθεῖ ἡμᾶς, καὶ ῥαθυμεῖν οὐκ ἐᾷ πρὸς τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν πόνους. Διό, φησι, καὶ τοιαῦτα φθεγγόμεθα, ἵνα ὑμεῖς σωθῇτε, ἀξιοπίστους ἡμᾶς νομίσαντες· πείθειν γὰρ οἶδε μαθητὰς ὁ ἐνάρετος διδάσκαλος. *Κρίναντας τοῦτο.*] Συνέχει ἡμᾶς, φησὶ, καὶ συνωθεῖ ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ· ἐπειδὴ κεκρίκαμεν εἶναι τοῦτο ἀληθεῖς. Ποῖον; Ὅτι εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν· ἐπειδὴ οἱ πάντες ἄνθρωποι ἦσαν ἀποθανόντες· διό καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν· ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν. Εἰ οὖν οὐ δεῖ ἡμᾶς ἑαυτοῖς ζῆν, εἰκότως σπουδάζομεν καὶ ἡμεῖς τοῦτο ποιεῖν· εἰκότως δ' ἂν καὶ ὑμεῖς τῶν ἐπιόντων καταφρονήσῃτε πειρασμῶν. Ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι.] Ἐπεὶ οὖν ἐζώσωσεν ἡμᾶς, οὐκ ὀφείλομεν λοιπὸν ἑαυτοῖς ζῆν, ἀλλ' ἐκείνῳ, δι' ὃν ζῶμεν· ὃς οὐ μόνον ἀπέθανεν ὑπὲρ

(α) Α' Κορ. Δ', 3, 4.

(β) Α' Κορ. Θ', 2.

ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡγέρθη, τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν, τουτέστι, τὸ αὐτοῦ σῶμα, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγαγὼν, ἵνα καὶ ἡμᾶς πάντως ἀναγάγῃ. Τρεῖς ἄρα εἰσὶν αἱ ὀφειλόμεναι ἀφορμαί, δι' αἷς δεῖ σπουδάζειν ἡμᾶς, πάντα διὰ τὸν Κύριον ποιεῖν· μία, ὅτι αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε· δευτέρα, ὅτι ἡμᾶς ἐζώωσε· τρίτη, ὅτι τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν, τουτέστι, τὴν ἰδίαν σάρκα, ἀνέστησε δι' ἡμᾶς, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγεν, ἵνα καὶ ἡμᾶς πάντως ἀναγάγῃ, ὅπου ἡ ἀπαρχὴ ἡμῶν τυγχάνει. Ὁρα, ποῦ ἀνήγαγε τὸν λόγον! Τίς γὰρ ὅλως ἦν χρεία ἐνανθρωπήσεως καὶ σαρκώσεως τῷ θεῷ Λόγῳ, εἰ μὴ ἐκ τούτου ὠκονομεῖτο ἡ ἡμῶν ἀνάπλασις καὶ ἀνάστασις; Οὐδένα οἶδαμεν κατὰ σάρκα.] Οἶον, ζῶντα. Ἐπεὶ οὖν πάντες ἀπέθανον τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ζῶσι διὰ τὸν Χριστὸν, εἰκότως οὐδένα οἶδαμεν, φησι, τῶν πιστῶν κατὰ σάρκα ζῶντα, τουτέστι, κατὰ τὴν πάλαι πολιτείαν, τὴν ἐν ἁμαρτίαις· τὸ γὰρ τοιοῦτον, θάνατός ἐστι, καὶ οὐ ζωή· ἀλλὰ νῦν οἱ ὄντως ζῶντες, κατὰ πνεῦμα ζῶσιν· ἀνεγεννήθησαν γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι· διὸ καὶ νέαν ἔχουσι ζωὴν, καὶ οὐ παλαιάν. Εἰδὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν.] Καὶ τοσοῦτον, φησὶν, οὐδεὶς ἔτι κατὰ σάρκα ζῇ· (ἐκεῖνη γὰρ οὐκ ἔστι ζωή, ἀλλὰ θάνατος·) ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς, ἵνα δείξῃ, ὅτι τὸ κατὰ σάρκα ζῆν ἐκβέβηται, καὶ νῦν κατὰ πνεῦμα ζῶμεν, καὶ αὐτὸς τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν ἐπαύσατο. Πῶς; Οὐ τὸ σῶμα ἀφείς, ἀπαγε! (μετ' αὐτοῦ γὰρ ὡς ἰδίου ἤξει κριτῆς ἀπάντων·) ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἀπαλλαγείς παθῶν, οἶον, πείνης, καὶ δίψης, καὶ ὕπνου, καὶ κόπου· νῦν γὰρ ἀπαθὲς καὶ ἀκήρατον ἔχει τὸ σῶμα. — Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν.] Ὡςπερ ἡμῶν τὸ κατὰ σάρκα, ἐστὶ τὸ ἐν ἁμαρτίαις εἶναι, καὶ τὸ ἐξω τούτων εἶναι, οὐ κατὰ σάρκα· οὕτω καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα, τὸ εἶκιν τοῖς φυσικοῖς πάθεσι· τὸ μὴ εἶκιν δὲ αὐτοῖς, οὐ κατὰ σάρκα. Ἀλλ' ὥςπερ, φησὶν, ἐκεῖνος ἀπὸ πλάγῃ, οὕτω καὶ ἡμεῖς. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν τετάρτῳ τῶν Ὑποτυπώσεων.

17 Ὡστε εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα  
18 παρῆλθεν, ἰδοὺ, γέγονε καινὰ τὰ πάντα. Τὰ δὲ  
πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς  
ἑαυτῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν  
19 διακονίαν τῆς καταλλαγῆς· ὥς ὅτι θεὸς ἦν ἐν  
Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζό-  
μενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμε-  
νος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς.

Εἴ τις ἐν Χριστῷ ζῇ, φησι, τουτέστιν, ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ, καινὴ κτίσις ἐστίν· εἰς καινὴν γὰρ ἤλθε καὶ νέαν ζωὴν· (καὶ γὰρ ἀνωθεν ἐγεννήθημεν διὰ τοῦ πνεύματος·) τοῦ ζῆν οὐ τὴν ἐν ἁμαρτίαις ζωὴν, ἀλλὰ τὴν ἐν πνεύματι. Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν.] Ποῖα ἀρχαῖα; Ἦτοι τὰ ἁμαρτήματά φησι καὶ τὰς ἀσεβείας, ἡ τὰ Ἰουδαϊκὰ πάντα. — ΑΛΛΩΣ. Πῶς δὲ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε; Ψυχὴ καὶ σῶμα ἡμῖν καινόν· ἐκασθάρθη γὰρ τῷ βαπτίσματι· ἀντὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, διαθήκη καινὴ· ἀντὶ τῆς ἐπιγείου Ἰερουσαλήμ, ὁ οὐρανός· ἀντὶ ναοῦ αἰσθητοῦ, ναὸς πνευματικός· ἀντὶ πλακῶν λιθίνων, σάρκιναι πλακές· ἀντὶ περιτομῆς, βάπτισμα· ἀντὶ μάννα, σῶμα δεσποτικόν· ἀντὶ τοῦ ἐκ πέτρας ὕδατος, αἷμα δεσποτικόν· ἀντὶ τῆς βράβδου Μωσέως, ὁ σταυρός· ἀντὶ γῆς ἐπαγγελίας, βασιλεία οὐρανῶν· ἀντὶ μυρίων τῶν κατὰ τὸν νόμον ἱερέων, εἰς ἀρχιερεὺς ὁ Χριστός· ἀντὶ ἀμώμου προβάτου, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἀντὶ ψιλοῦ ὀνόματος υἰοθεσίας, ἀληθῆς υἰοθεσία· ἡ γὰρ καινὴ κτίσις, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐν ἁμαρτίαις ζωὴν εἴρηται, καὶ ὡς πρὸς τὰ κατὰ νόμον ἔργα καὶ ἐπιτάγματα. — Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ.] Ταῦτα δὲ πάντα, φησὶν, ἐκ θεοῦ ἡμῖν δεδωρῆται, τοῦ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ. Οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτῷ προσεδράμομεν, ἀλλ' αὐτὸς ἡμᾶς ἐκάλεσε διὰ τῆς σφαγῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς.] Ὡς εὐάθως φιλανθρωπίας! Οὐ γὰρ, ἐπειδὴ πρέσβην ἐπὶ καταλλαγὴν ἐπεμψεν ὁ πατὴρ τὸν υἱόν,

αὐτὸς δὲ ἐσφάγη, λοιπὸν ἡμέλεισε τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ, καὶ τοῦ υἱοῦ ἀποθανόντος, ἡμεῖν, φησι, τοῖς ἀποστόλοις τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς πάλιν ἐπίστευσεν, ἵνα περιερχόμενοι πρεσβεύωμεν πρὸς τοὺς ἀποστάτας τοῦ θεοῦ, καὶ προσάγωμεν αὐτοὺς αὐτῷ. [Ὡς ὅτι θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ.] Καὶ γάρ, φησι, τὸ πρῶτον, οἷον, πρὸ τοῦ σταυροῦ, θεὸς ἦν, τουτέστιν ὁ πατήρ, διὰ μέσου Χριστοῦ, ὡς μεσίτου, καταλλάσσων ἑαυτῷ τὸν κόσμον. *Μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν.*] Οὕτω γάρ, καὶ οὐκ ἄλλως ἐνῆν τὴν καταλλαγὴν γενέσθαι, τῷ πρῶτον ἀφεῖναι τὰ πλημμελήματα· ὥς, εἶγε δίκην ἀπῆλθε τῶν ἁμαρτιῶν, οὐκ ἄν τις, φησὶ, περιελείφθῃ δις καταλλαγῇ (Ι). *Καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς.*] Ὁ πατὴρ οὖν ἦν, καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ, διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καταλλάσσων ἑαυτῷ τὸν κόσμον, ὃ καὶ νῦν θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον καὶ τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς. Ἐπειδὴ γάρ, φησιν, ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐσταυρώθη, ἡμᾶς εἶσαε παρακαλοῦντας πρὸς καταλλαγὴν τοὺς ἐπὶ γῆς. Εἶδες μέγεθος ἀφάτου ἀγαθότητος; Οὐδὲν οὖν, φησὶ, φορτικὸν ὑμῖν ἦλθομεν ποιῆσαι, ἀλλὰ φίλους ποιῆσαι ὑμᾶς πρὸς τὸν θεόν.

- 20 Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ θεῷ. Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ.

Ὡ ποῦ ἐξῆρε τὸ πρᾶγμα! Ὑπὲρ Χριστοῦ, φησὶ, πρεσβεύομεν. Ὑπὲρ Χριστοῦ, τουτέστιν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ· τὸ γὰρ αὐτοῦ ἔργον ἡμεῖς ἀνεδεξάμεθα νῦν. Ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ οὖν ἡμεῖς

(1) «Εἶπεν ἄνω, ὅτι αὐτὸς κατέλαξεν ἡμᾶς ἑαυτῷ. ἵνα οὖν μή τις εἴπῃ· καὶ μὴν τὸν υἱὸν ἐπεμύει· νῦν φησὶν, ὅτι τὸν υἱὸν μὲν ἐπεμύει· πλὴν οὐχ ὁ υἱὸς μόνος παρεκάλει, ἀλλὰ καὶ ὁ πατήρ ἦν καταλλάσσων αὐτῷ τὸν κόσμον διὰ Χριστοῦ· τοῦτο γὰρ τὸ, ἐν Χριστῷ· καὶ τοσαύτην τοῖς ἀνθρώποις ἀγαθότητα ἐπέδεικνύμενος, ὥστε οὐ μόνον οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλὰ καὶ κατελάγη· καὶ οὐ μόνον ἀφῆκεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐλογίσατο τὰς ἁμαρτίας· καὶ γὰρ δὴ, εἰ ἠθέλησε λόγους ἀπαγγέλλειν, πάντως ἂν ἀπώλοντο.» Θεοφύλακτος.

πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ πατρὸς παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. Οὕτε γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ μόνον παρεκάλει ἡμᾶς ὁ πατήρ· ἀλλὰ καὶ νῦν, τούτου σταυρωθέντος, δι' ἡμῶν παρακαλεῖ, ἵνα καταλλάγητε. *Δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ θεῷ.*] Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύοντες, ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ παρακαλοῦμεν, καταλλάγητε τῷ θεῷ. Οὐκ εἶπε δὲ, *Καταλλάξατε ἑαυτοῖς τὸν θεόν, ἀλλ', Ὑμεῖς καταλλάγητε αὐτῷ· ὑμεῖς γὰρ ἐστέ οἱ ἐχθροί, καὶ οἱ μισοῦντες· ὑμεῖς οὖν καταλλάγητε αὐτῷ, φιλιώθητε.* Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν.] Ὁρα τὸ ἐντεχνον καὶ σοφὸν αὐτοῦ! Λοιπὸν ὡς πρεσβευτὴς καὶ αἰτίαν, δι' ἧς ἂν πεισθεῖεν, λέγει. Ὅτι γὰρ, φησι, μηδὲν εἶπω τῶν πρῶτων, ὅτι ὑβρίσατε, ὅτι ἠτιμάσατε εὐεργέτην, ὅτι δίκας οὐκ ἀπῆλθεσεν, ὅτι μᾶλλον αὐτὸς πρῶτος καταλλαγήναι ἐβλετο, καὶ δι' ὃ ἐποίησε νῦν οὐ δίκαιοι καταλλαγήναι ὑπάρχετε; Ποῖον τοῦτο; Ὅτι τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, τουτέστι, τὸν αὐτοδικαιοσύνην ὄντα καὶ ἀγισμὸν (α), τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὃ πατὴρ ἁμαρτίαν ἐποίησε, τουτέστιν, ὡς ἁμαρτωλὸν τινα καὶ κατὰ δίκην εἶσαε σταυρωθῆναι (Γ). Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἁμαρτωλὸν ἐποίησεν, ἀλλ', ἁμαρτίαν, ὅπερ μεῖζον ἐστίν. Ἀπέθανε δὲ ὁ Χριστὸς οὐκ εἰκῇ, οὐδ' οὐδὲν ὠφελὼν ἡμᾶς, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς δικαίους ἀπεργάσῃ. — Ἄλλοι οὕτως ἡρμήνευσαν. Ἐκείνη λέγεται, τὸ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσφερόμενον θῦμα, ὡς καὶ ὁ προφήτης λέγει· «Ἀμαρτίας λαοῦ μου φάγονται (6)»· τουτέστι, τὰ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν θύματα. Θῦμα οὖν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἐποίησεν ὁ πατήρ τὸν υἱόν. — Ἐκείνη λέγεται, τὸ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἐποίησε, τουτέστιν, ὡς ἁμαρτωλὸν κατακριθῆναι εὐδόκησεν. Ὅτι ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ.] Οὐκ εἶπε δὲ, ἵνα δίκαιοι γενώμεθα, ἀλλὰ, δικαιοσύνη, ὅπερ μεῖζον ἦν· καὶ θεοῦ δικαιοσύνη θεοῦ

(α) Α' Κορ. Α', 30. (1) «Ἐπικατάρατος γὰρ ὁ κρεμύμενος ἐπὶ ξύλου (Δευτερ. ΚΑ', 23)· καὶ· Μετὰ ἀνέμων ἐλογίσθη (Ἠσ. ΝΓ', 12).» Θεοφύλακτος.  
(6) Ὡσὲ δ', 8.

δὲ δικαιοσύνη, τὸ μὴ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ διὰ συγχωρήσεως δικαιωθῆναι ἐν αὐτῷ, τουτέστι, δι' αὐτοῦ (1).

**ΚΕΦ. VI, 1** Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ  
2 εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς· (λέγει γάρ· «Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι (α).» Ἰδοὺ, νῦν καιρὸς εὐ-  
3 πρόσδεκτος· ἰδοὺ, νῦν ἡμέρα σωτηρίας·) μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία·

Ταῦτα μὲν, φησιν, ὁ θεὸς διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ πεποίηκεν· ἡμεῖς δὲ καὶ συνεργοῦντες καὶ παρακαλοῦντες διατελοῦμεν, παρακαλοῦντες μὲν ὑμᾶς, συνεργοῦντες δὲ τῷ θεῷ· ὁ καὶ ἀλλαχοῦ φησί· Θεοῦ συνεργοὶ ἐσμεν (β).· συνεργοῦμεν δὲ τῷ θεῷ, εἰς τὸ πληρῶσαι τὸ αὐτοῦ θέλημα, τουτέστι, τὸ σῶσαι ὑμᾶς· τοῦτο γὰρ αὐτῷ σπουδὴ, τὸ σωθῆναι ὑμᾶς· *Μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς.*] Παρακαλοῦμεν δὲ ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι, ἵνα τὴν εὐεργεσίαν τοῦ θεοῦ δέξησθε, καὶ μὴ ἀποκρούσθε αὐτήν, μηδὲ εἰς κενὸν καὶ ἀνωφελὲς τὴν χάριν γενέσθαι καὶ δεχθῆναι· τὸ γὰρ, καταλλαγέντας τῷ θεῷ διὰ τῆς πίστεως, ἐπιμένειν τῷ προτέρῳ βίῳ, οὐδὲν ἕτερον ἐστίν, ἢ εἰς κενὸν καὶ μάτην γενέσθαι τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, καὶ οὐδὲν ὠφελῆσθαι τοὺς δεξαμένους αὐτήν. Εἰ γὰρ αὐτὸς -μὲν ἁμαρτίας συνεχώρησεν, ἡμεῖς δὲ πάλιν τούτων πληρούμεθα, τί τὸ κέρδος; *Νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος.*] Καὶ ποῖος ἐστὶν ὁ εὐπρόσδεκτος καιρὸς; Ὁ τῆς δωρεᾶς, ὁ τῆς χάριτος. Ὁ νῦν, φησὶν, ὑπάρχων καιρὸς, ἐν ᾧ ἁμαρτημάτων μὲν ἄφεις πρόκειται, ἡ δὲ δικαιοσύνη δωρεὰν δίδεται. Ἐπεὶ οὖν ὁ καιρὸς τῆς χάριτος ἐστὶν ὁ δεκτὸς καιρὸς, εἰκότως φησὶν, *Ἐπήκουσά σου ἐν τούτῳ,*

(1) «Ἴνα τί γένηται ἵνα ἡμεῖς δικαιωθῶμεν οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, ἀλλ' ἐκ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη, ὅταν τις χάριτι δικαιωθῇ, ὅταν μηδεμίαν κληρὸν εὐρεθῇ. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ εἰπεν, ἵνα γενώμεθα δικαιοὶ, ἀλλὰ, δικαιοσύνη θεοῦ, τὴν ὑπερβολὴν τῆς χάριτος διπλῶν.» Θεοφύλακτος  
(α) Ἡσ. ΜΘ', 8. (β) Β' Κορ. Γ', 9.

καὶ ἐβοήθησά σοι, καὶ ἔσωσά σε ὡς, εἴγε ἔλθοι ὁ τῆς κρίσεως καιρὸς, οὔτε εἰσακούσεται, οὔτε βοηθήσει, οὔτε σώσει. Ὁ οὖν ἐν καιρῷ τῆς χάριτος ἐπιτηδεύων πολιτείαν χρηστὴν, εὐχερῶς ἐπιτεύξεται τῶν θραβείων, καὶ ἀκουσθήσεται ὑπὸ τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ καὶ τοὺς μυρία πλημμελήσαντας δέχεται, ἀφίεις αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν. *Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ.*] Τὸ νόημα οὕτω συνίρεται· Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦντες διατελοῦμεν, μηδεμίαν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν. Ὅρα δὲ ἐν τᾷ-ξαι διηγήσεως συμβουλὴν ὡς εἰ ἔλεγεν· Οὕτω διὰ πάντων ἀπευθύνω μου τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν, ὥστε οὐ λέγω, ὅτι κατηγορίας, ἀλλ' οὐδὲ μέμψεις ψιλῆς ἢ σκανδαλοῦ χώραν δίδωμί τι. *Ἴνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία.*] Ἴνα μὴ τις, φησὶν, ἐπιλέγεται τῆς διακονίας ἡμῶν καὶ τοῦ ἔργου αὐτῶν γὰρ σφαλόμενων, εἰκότως ἡ μέμψις εἰς τὸ κήρυγμα ἀνέτρεχε· τοῦτο γὰρ διακονία αὐτοῦ καλεῖ. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, μονονουχί λέγει αὐτοῖς, ὅτι δεῖ ἡμᾶς ὀρθοῦ ἐπιμελεῖσθαι βίου, ἵνα μὴ εἰς τὴν πίστιν ἡ μέμψις ἀναδράμῃ· ἀπὸ γὰρ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτοὺς (α).

- 4 Ἄλλ' ἐν παντί συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις,
- 5 ἐν στενοχωρίαις· ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις·
- 6 ἐν ἀγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστο-  
7 τητι, ἐν πνεύματι ἀγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ· ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει θεοῦ· διὰ τῶν ὅπλων
- 8 τῆς δικαιοσύνης, τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν· διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας·
- 9 ὡς πλάνοι, καὶ ἀληθεῖς· ὡς ἀγνοοῦμενοι, καὶ ἐπι-  
10 ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι· ὡς λυπούμενοι, αἰεὶ δὲ χαίροντες· ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ

(α) Ματθ. Ζ', 16.

πλουτίζοντες· ὥς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες.

Οὐ μόνον, φησὶν, ἐσπουδάσαμεν, κατηγοριῶν καὶ μέψεων εἶναι καθαροί, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ συνεστήσαμεν καὶ ἀπεδείξαμεν ἑαυτοὺς ὡς θεοῦ διακόνους. Πῶς δ' ἂν εἴη τοῦτο; καὶ πῶς τις ἀποδείκνυσιν ἑαυτὸν θεοῦ διάκονον, ἢ δι' ὧν πολιτεύεται καὶ βιοῖ; Ὅρα δέ· οὐκ εἶπε, φαινόμενοι, ἀλλὰ, *συνιστῶντες*, ὅ ἐστιν, ἀποδεικνύντες· τοῦτο δέ, τὴν δι' ἔργων καὶ ἀληθείας ἀπόδειξιν ἔχει. *Ἐν ὑπομονῇ πολλῇ.*] Πάντα γενναίως φέροντες τὰ ῥηθησόμενα. Διὸ οὐ μόνον, *ἐν ὑπομονῇ*, φησιν, ἀλλὰ καὶ, *πολλῇ*. Καὶ λοιπὸν καταλέγει, ἐν τίσιν ὄντες καὶ γενναίως διαγενόμενοι, συνεστήσαντο ἑαυτοὺς ὡς θεοῦ διακόνους. *Ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις.*] Ἐπίτασιν θλίψεως δηλοῦσιν αἱ ἀνάγκαι· ὅταν δηλαδή ἀφυκτα ἢ τὰ κακὰ, καὶ ὥσπερ ἀνάγκη τις ἐπίκειται τῶν δεινῶν δυσδιεξόδευτος. *Ἐν στεροχωρίαις.*] Ταῖς ἀπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ ταῖς τῶν ἄλλων ἀναγκαιῶν ἢ καὶ ἀπλῶς ταῖς τῶν πειρασμῶν. *Ἐν πληγαῖς*, ἐν *φυλακαῖς.*] Τούτων καὶ ἕκαστον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀφόρητόν ἐστιν· ὅταν δέ καὶ ἀμφοτέρω ὁμοῦ, θέα τὸν ἀγῶνα! *Ἐν ἀκαταστασίαις.*] Τουτέστιν, ἐν διωγμοῖς, ὅταν, ἐλαυνόμενός τις ἐκ τόπου εἰς τόπον, μὴ ἔχῃ, οὐδὲ ὅπου στῇ. *Ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις.*] Τὰ μὲν εἰρημένα παρὰ τῶν πολέμων ἐπήγετο αὐτῷ· λοιπὸν καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσενεχθέντα λέγει, ὡς μὴ ἀρκούντων ἐκείνων. *Κόπους* δέ φησι, καὶ τὰς ἐκ τῶν χειρῶν ἐργασίας, καὶ τὰς διὰ τὸ κήρυγμα συντριβάς. *Ἐν ἀγνότητι.*] *Ἀγνότητα* ἐνταῦθα φησὶν ἢ τὴν σωφροσύνην, ἢ τὴν ἐν πᾶσι καθαρότητα, καὶ τὸ ἀδωροδόκητον, καὶ τὸ ἀδᾶπανον εὐαγγέλιον. *Ἐν γνώσει.*] Ἐν σοφίᾳ θεοῦ, τῇ ὄντως γνώσει· οὐ, καθάπερ οἱ ψευδαπόστολοι, τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ κομπάζοντες.—**ΑΛΔΟ.** *Ἀγνότητα* λέγει, τὴν τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν· οὐδὲ γὰρ τὰς ἀναγκαίας χρείας παρὰ Κόρινθίων ἐδέξατο· *γινῶσιν* δέ, ὡς οἶμαι, τὴν διδασκαλίαν καλεῖ· ἐπί-

πονος γὰρ καὶ αὐτὴ (Θεοδωρήτου).—*Ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι.*] Ἀδαμντίνης δεῖται ψυχῆς, τὸ, πάντοθεν νυσσόμενον καὶ παροξυνόμενον, μὴ μόνον μακροθυμεῖν, ἀλλὰ καὶ χρηστεύεσθαι· ὑβριζόμενοι γὰρ, φησιν, εὐλογούμεν (α). *Ἐν πνεύματι ἀγίῳ.*] Εἴτα δείκνυσιν, καὶ πόθεν τοιοῦτος γέγονεν· ἐν Πνεύματι ἀγίῳ φησὶ· τότε δὲ τὴν τοῦ πνεύματος τέθεικε βοήθειαν, ὅταν τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπεδείξατο. *Ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ.*] Τοῦτο τὸ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν· τοῦτο τοιοῦτον αὐτὸν εἰργάσατο· τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα παρ' αὐτῷ μένειν ἐποίησεν. *Ἐν λόγῳ ἀληθείας.*] Ὅπερ ἀλλαχοῦ φησὶν· *Οὐ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ* (β). Εἴτα καὶ, *ἐν δυνάμει θεοῦ*.] Οὐδέν, φησιν, ἡμέτερον· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐν δυνάμει θεοῦ πεπραχάμεν· πάντα γὰρ τῷ θεῷ ἀντίτιθησι. *Διὰ τῶν ὀπλῶν τῆς δικαιοσύνης, τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν.*] Εἰ βούλεσθε μαθεῖν, φησὶ, πόθεν ταῦτα κατωρθώσαμεν, ἀκούσατε· *Διὰ τῶν ὀπλῶν τῆς δικαιοσύνης, τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν· ἃ* τίνα, εἰ καὶ δοκεῖ εἶναι ἐναντία πρὸς ἑαυτὰ, πλὴν ὅπλα δικαιοσύνης εἰσὶ. *Δεξιὰ* δὲ λέγει, τὰ οἷον ἐπιδέξια δοκοῦντα, τουτέστι, τὰς παρ' ἀνθρώπων τιμὰς καὶ δόξας, αἷς οὐκ ἐφυστήθημεν, φησιν, οὐδὲ ἐπὶ ῥοθήμεν πρὸς δόξαν κενήν· διὰ τοῦτο γὰρ ὅπλα δικαιοσύνης γέγονεν· ἀριστερά δέ, τὰ τούτοις ἐναντία· οἷον τοὺς πειρασμούς, τοὺς διωγμούς, τὰς ὕβρεις, οἷς οὐ κατεπέσαμεν, φησιν, οὐδὲ ἡττήθημεν· ὡς εἰ ἔλεγεν· *Δεῖ οἱ αὐτοὶ ἐμείναμεν, μήτε τοῖς καλοῖς ἐπαιρόμενοι, μήτε τοῖς κακοῖς μαλακίζόμενοι.* — **ΑΛΔΩΣ.** *Ἀριστερά* καλεῖ, τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρά· καίτοι ταῦτά ἐστι τὰ τὸν μισθὸν ἔχοντα. Τίνας οὖν ἔνεκεν οὕτως αὐτὰ καλεῖ; ἢ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν πολλῶν, ἢ ἐπειδὴ ἐκέλευσεν ὁ θεός, εὐχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν (γ). (Χρυσόστομος).—*Διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δημοφημίας καὶ εὐφημίας.*] Εἴτα λέγει τὰ ἀριστερά καὶ δεξιὰ. Καὶ ὅρα· τὰς παρὰ τῶν

(α) Α' Κορ. Δ', 12.

(β) Β' Κορ. Δ', 2.

(γ) Ματθ. ε', 13.



ἀνθρώπων αὐτῶν προσαγομένους τιμὰς, εἰς οἰκεῖον τέθεικε κατόρθωμα· οἶδε γὰρ ὅν μέγα τὸ μὴ ἀλῶναι τύφῳ διὰ τὰς τιμὰς. [Ὡς πλάροι, καὶ ἀληθεῖς.] Τοῦτό ἐστιν, ὃ εἶπε, Διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας. [Ὡς ἀγνοούμενοι, καὶ ἐπιγινωσκόμενοι.] Τοῖς μὲν γὰρ, γνώριμοί τε ἦσαν καὶ περισπούδαστοι· οἱ δὲ, οὐδὲ εἰδέναι αὐτοὺς ἤξιουν. Τοῦτο δὲ ταῦτόν ἐστι τῷ, Διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας. [Ὡς ἀποθηήσκοιτες.] Κατὰ τὴν σφοδρότητα καὶ τὴν σπουδὴν τῶν πολεμούντων ἡμῖν. Καί, ἰδοὺ, ζῶμεν.] Κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. [Ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι.] Ταῦτα δέ, φησι, συνεχώρει ὁ θεός, παιδεύων μὲν, οὐ μὴν ἄχρι θανάτου ἐγκαταλιμπάνων. Τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ Δαυΐδ· ἐκεῖνος γὰρ, Παιδεύων, φησὶν, ἐπαίδευσέ με ὁ Κύριος, τῷ δὲ θανάτῳ οὐ παρέδωκέ με (α). [Ὡς λυπούμενοι, αἰεὶ δὲ χαίροντες.] Παρὰ μὲν τοῖς ἔξωθεν, ἐξ ὧν πάσχομεν, ἀθυμεῖν νομιζόμεθα· ἡμεῖς δὲ αἰεὶ, καὶ ἐφ' ἐκάστῳ ἀδίαλείπτως χαίρομεν. Ὅρα τὴν ἀγίαν ψυχὴν! Οὐ μόνον ἔφερε τοὺς πειρασμούς γενναίως, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρεν ἐπ' αὐτοῖς, εἰδὼς, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ἔπασχεν. [Ὡς πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες.] Διετελέσαμεν ὡς πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ ἐπλουτίσαμεν, ἢ πνευματικῷ πλούτῳ ἢ καὶ σαρκικῷ· ἔχων γὰρ τὰς ἀπάντων οἰκίας ἀνεφγμένους αὐτῷ, πλουσιώτατος ἦν, καὶ ἄλλοις παρέχειν καὶ τρέφειν δυνάμενος· δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ διὰ τοῦ ἔξης· [Ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες.] Οὐδὲν γὰρ ἔχων, τὰ πάντων εἶχε· τῇ γὰρ οἰκουμένη ἐπέταττεν. Εἰ δυνατόν γάρ, φησι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορούσαντες ἂν ἐδώκατέ μοι (β)· πῶς οὖν χρημάτων ἂν ἐφείσαντο οἱ τοιοῦτοι πρὸς τοῦτον; Ἐνὶ δὲ καὶ περὶ πνευματικῶν ταῦτα νοῆται· ὁ γὰρ ἀπορρήτων ἀκούων ῥημάτων, πῶς οὐχὶ πάντων πλουσιώτερος ἦν;

11 Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέωγε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι, ἢ

(α) Παλμ. P12, 18

(β) Γαλατ. Δ', 15.

12 καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται. Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν· στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχχοις ὑμῶν.  
13 Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν, (ὡς τέκνοις λέγω), πλά-  
14 τύνθητε καὶ ὑμεῖς. Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις· τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας; τίς  
15 δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαν; ἢ τίς μερίς πιστῷ μετὰ ἀπί-  
16 στου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναφ̄ θεοῦ μετὰ εἰδώλων;

Τὰ τῶν ἰδίων ἀγώνων διελθὼν, εἰς τὸν περὶ πολιτείας ἔρχεται λόγον. Πρῶτον δὲ πείσαι θέλει, ὅτι ἀγαπῶν αὐτοὺς, ἔλαττον ἀγαπᾶται· καὶ φησι· Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέωγεν.] Οἷον, Οὐ δυνάμεθα σιγᾶν πρὸς ὑμᾶς· ἀλλ' αἰεὶ ὑμῖν διαλέγεσθαι θέλομεν· ὅπερ ἀγαπῶντων ἴδιον, καὶ ἀνευ ὑποστολῆς λαλούντων· τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ, ἀνέωγε τὸ στόμα. Οὕτω δὲ λέγει· ἐπειδὴ μέλλει αὐτοῖς ἐπιτιμᾶν, δεικνύων, ὅτι τοῦτο μάλιστα ἀγάπη, ἢ παρρησία.—ΑΛΛΩΣ. Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέωγε πρὸς ὑμᾶς, ἀντὶ τοῦ, Εὐπορίαν ἡμῖν παρεσχέκατε τοῦ ἀνοίγειν πρὸς ὑμᾶς τὸ στόμα. Ὅταν γὰρ ὁ μὲν τις ἀγαπᾷ διαπύρως, οἱ δὲ οὐκ ἀνταγαπῶσιν ὁμοίως, πολλῶν δικαιωμάτων εὐπορίαν παρέχουσι πρὸς αὐτοὺς τῷ ἀγαπῶντι. Ἀνέωγε, φησὶ· τῷ γὰρ πλήθει καὶ τῇ ἰσχύϊ τῶν δικαιωμάτων, καὶ ἡμῶν σιγᾶν ἐθελόντων, αὐτὸ ὅμως ὑπ' αὐτῶν, ἐνδοθεν ἀναβλυζόντων καὶ ὑπερπηδόντων, ἀνέωγε, καὶ ἀναπετάννυσιν τὰ χεῖλη πρὸς τὸ λέγειν. Καὶ λοιπὸν ἄρχεται τῶν δικαιωμάτων· Ὑπεραγαπῶμεν, φησὶ, καὶ ἐγκαρδίους ἔχομεν, καὶ πλατυνόμεθα, καὶ χαίρομεν ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ τῆς ἀγάπης ἡξάμεθα· ὑμεῖς δὲ ὡς στενοχωρούμενοι. Ἐὰν δέξησθε ἡμᾶς ἐν τοῖς σπλάγχχοις ὑμῶν, οὐκ ἔχετε ἡμᾶς ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' οὐδ' ὡς ἀντιμισθίαν πληροῦντες πρὸς τοὺς κατάρξαντας ἡμᾶς τῆς ἀγάπης στοργὴν ἐπιδείκνυσθε, ἀλλὰ καὶ τὸ βαρύτερον, μᾶλλον τὴν τῶν ἀπίστων ἢ τὴν ἡμῶν ἀγάπην, τῶν ὑπεραγαπῶντων ὑμᾶς, προκρίνετε. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὡς τέκνοις· Κἂν ὡς ἀντιμισθίαν καὶ ἀντάμειψιν πληροῦντες,

πλατύνθητε καὶ αὐτοί, καὶ δεῖξασθε ἡμᾶς, ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς ἐν τοῖς σπλάγχνοις ἡμῶν· καὶ ἀγαπήσατε, τῆς τῶν ἀπίστων σουργῆς ἑαυτοὺς ἐξαίρουντες καὶ διατειχίζοντες, καθὼς κατὰ φύσιν διέστηκε καὶ διαπετείχισται ἀλλήλων ἡ πίστις καὶ ἀπιστία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ σκότους, ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου, αὐτὸς ὁ πιστὸς ἀπὸ τοῦ ἀπίστου, ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ καὶ ὁ ναὸς τῶν εἰδώλων. Εἰ οὖν τῆς δικαιοσύνης ἐστὲ, τοῦ φωτός, τοῦ Χριστοῦ, πιστοί, ναὸς θεοῦ, διάστητε καὶ χωρίσθητε ἀπὸ τοῦ σκότους, ἀπὸ τῆς ἀδικίας, ἀπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου· τῶν γὰρ ἀπίστων ἐστὶ ταῦτα, καὶ τῶν κατασκευασάντων ἑαυτοὺς ναοὺς εἰδώλων, ὧν δεῖ ὑμᾶς κεχωρίσθαι καὶ ἀφορισμένους εἶναι. Τότε γὰρ καὶ ὁ Κύριος εἰσδέξεται ὑμᾶς, καὶ ἐνοικήσει ἐν ὑμῖν, καὶ ἐμπεριπατήσει, πάσας κατευθύνων τὰς τρίβους καὶ τὰ διαβήματα. (Φωτίου). «*Ἡ καὶ οὕτω· Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέσται, ἀντὶ τοῦ, ἔτοιμοι ἐσμεν, καὶ παρεσκευασμεθα εἰς τὸ πάντα διδάσκειν ὑμᾶς μετὰ ἀπλότητος καὶ πλάτους καρδίας· διὸ καὶ ὑμεῖς προθύμως εἰσδέχεσθε.*—*Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτνται.*»] Καθάπερ γὰρ τὸ θερμὸν εὐρύνειν εἰσθεν, οὕτω καὶ ἡ ἀγάπη· θερμὸν γάρ τι χρῆμα ἡ ἀγάπη· ὡς εἰ εἶπεν· Οὐ μόνον στόματι, ἀλλὰ καὶ καρδίᾳ φιλῶ, πάντας ἔνδον ἔχων (1)· διὸ φησὶν· *Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν*, τοῦ πόθου εὐρύνοντος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν.—*Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτνται εἰς τὸ πάντα διδάξαι ὑμᾶς· ὑμεῖς δὲ στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν*, τουτέστιν, ἐν τῇ πρὸς θεὸν ἀγάπῃ, ἣ ἀγαπᾶν με ὀφείλετε. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν Δ' τῶν Ἱποτυπώσεων.—*Στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν.*»] Ἐγὼ μὲν, φησιν, οὐ στενοχωροῦμαι, πάντας ὑμᾶς ἔνδον ἔχων· ὑμεῖς δὲ ἐν τῷ ἔχειν με ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν, στενοχωρεῖσθε· οὐ γὰρ ὁμοίως με ἀγαπᾶτε. Ὑμεῖς ἀγαπᾶτε μὲν με, καὶ ἔχετε με ἐν τοῖς

(1) «*Ἡ γὰρ θερμὴ τῆς ἀγάπης καὶ τὸ στόμα μου ἀνοίγει, καὶ τὴν καρδίαν μου ἐπλάτνει, καὶ εὐρείαν ἐποίησεν, ὥστε πάντας ὑμᾶς χωρεῖν.*» Ὁ Θεοφύλακτος.

σπλάγχνοις ὑμῶν, πλὴν στενοχωρεῖσθε, ἥτοι, ἐστενοχωρημένως καὶ οὐ πλατέως ἔχετε με. Φησὶ γὰρ κάτω· Εἰ καὶ, περισσότερον ἀγαπῶν, ἤπτον ἀγαπῶμαι (α). *Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν.*] Τουτέστι, τὴν αὐτὴν ἀμοιβὴν καὶ ἰσότητά τῆς φιλίας εἰσενέγκατε ὡς τέκνα, καὶ πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς, ὡς καὶ ἐγώ· καὶ γὰρ αἰσχρὸν, ἐμοῦ πάντας ὑμᾶς ἔνδον δεξαμένου, ὑμᾶς πάντας ἕνα μὴ δεῖξασθαι.—**ΑΛΛΩΣ.** *Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν, ὡς τέκνοις λέγω.*] Κατ' ἑλλειψιν εἰρηται· λείπει γὰρ ἡ τὸ, ἐπιδείξασθε, ἡ τὸ, εἰσενέγκατε. Δύναται δὲ ἐκληφθῆναι καὶ χωρὶς ἐλλείψεως, ἵνα ἡ παρελκὼν τὸ, Δέ. Πολλὴ δὲ ἐστὶ παρὰ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ ἡ παρολκὴ τῶν συνδέσμων, ὥσπερ καὶ ἡ ἑλλειψις. Εἴη δ' ἂν κατὰ παρολκὴν τοῦ συνδέσμου τὸ ῥητὸν ἐκλαμβανόμενον, τοιαύτην διάνοιαν παριστῶν· Στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν, καὶ τότε εἰς τί, εἰς τὴν αὐτὴν ἀντιμισθίαν. Ἄδικον δὲ τὸ εἰς τὴν αὐτὴν ἀντιμισθίαν στενοχωρεῖσθαι· διὸ ὡς τέκνοις λέγω· ἔτι γὰρ ὡς τέκνων τὴν ἀγάπην ἐπιζητῶ· πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς εἰς τὴν αὐτὴν ἀντιμισθίαν, καὶ ἀγαπήσατε ἡμᾶς, ὡς καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς. (Φωτίου).—*Ὡς τέκνοις λέγω.*] Εἴτα δείκνυσι καὶ ὀφειλομένην τὴν ἀγάπην· ὀφείλει γὰρ τοῦτο τὰ τέκνα τοῖς πατράσι. *Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες.*] Εἴτα, ἵνα μὴ νομίσωσι, δι' ἑαυτὸν χρήζειν τῆς ἀγάπης αὐτῶν, δείκνυσι διὰ τὸ αὐτῶν συμφέρον ἐπιζητεῖν ἀγαπᾶσθαι· φησὶ γὰρ· Τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀγαπᾶν με, τὸ μὴ συναναμίγνυσθαι ὑμᾶς τοῖς ἀπίστοις, καὶ ἐπικλίνειν πρὸς τὸ μέρος αὐτῶν, καὶ διαφθεῖρεσθαι ὑπ' αὐτῶν. Ἀπὸ μεταφορᾶς δὲ τῶν πλαστίγων τοῦ ζυγοῦ τὸ, ἑτεροζυγοῦντες (1). *Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας;*] Ἀντὶ τῶν προσώπων, αὐτὰ τέθεικα τὰ πράγματα. Τίς, φησὶ, κοινωνία ὑμῖν

(α) Β' Κορ. 1Β', 15. (1) «*Οὐκ εἶπε δὲ· Μὴ συναναμίγνυσθε, ἀλλὰ, Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες, τουτέστι, Μὴ ἀδικεῖτε τὸ δίκαιον, ἐπικλινόμενοι καὶ προσκείμενοι, οἷς οὐ θέμις· τὸ γὰρ ἑτεροζυγεῖν ἐπὶ ζυγοῦ ἀδίκου λέγεται, ὅταν ἡ μία πλάστιγξ ἑαρῇ.*» Θεοφύλακτος.

καὶ τοῖς ἀπίστοις· ὥσπερ οὐδὲ δικαιοσύνη καὶ ἀνομία τι κοινὸν, οὔτε φωτὶ πρὸς σκότος, οὔτε Χριστῷ πρὸς Βελλάρ, τουτέστι, τὸν ἀποστάτην καὶ σατανᾶν· τὸ γὰρ Βελλάρ τῇ Ἑβραίων φωνῇ, τὸν ἀποστάτην δηλοῖ. Τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελλάρ;] Πᾶσι τρόποις ἀπεῖρξαι τῶν ἀπίστων αὐτοὺς ἐθέλων, οὐκ εἶπε, δικαίοις καὶ ἀνόμοις, ἀλλ' ὁ μεῖζον ἦν· οὐκ εἶπε, τοῖς τοῦ φωτός καὶ σκότους ἐργάταις, ἀλλ' ὁ πλεόν ἦν· οὐκ εἶπε, τοῖς διακόνους τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς τοῦ σατανᾶ, ἀλλ' ὁ φοβερώτερον ἦν. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη πραγμάτων ψιλῶν ποιῆσθαι συγκρίσεις, ἦλθεν ἐπ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα. Ἡ τίς, φησί, μερίς πιστῶ μετὰ ἀπίστων; Ἡ οὕτως· ὥσπερ τοῖς ἄνω εἰρημένοις οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἑαυτὰ, οὕτως οὐδὲ τῷ πιστῷ μετὰ ἀπίστων. Τίς δὲ συγκατάθεσις ναῶ θεοῦ μετὰ εἰδώλων;] Τουτέστι, τίς ὁμοίωσις. Οἱ μὲν ἄπιστοι, φησί, ναοὶ εἰδώλων εἰσιν, ἡ καὶ εἰδωλα· ἡμεῖς δὲ, ναὸς θεοῦ, οὐχ οἷου αὐτοὶ μυθεύονται, ἀλλὰ ζῶντος. Τίς οὖν ὑμῖν κἀκείνοις κοινωνία;

- 16 Ὑμεῖς γὰρ ναὸς θεοῦ ἐστέ ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ θεός· «Ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός.  
17 Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ (α). »

Ἴνα μὴ δόξη κολακεύειν, ἀπὸ τῆς Γραφῆς δείκνυσιν, ὅτι εἰσὶ ναὸς θεοῦ. Τὸ μὲν, ἐνοικήσω, ὡς ἐν ναοῖς· τὸ δὲ, ἐμπεριπατήσω, ἐνδεικνύντός ἐστι τὴν πρὸς ἡμᾶς σχέσιν (1). Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν.] Τῶν ἀπίστων δηλαδή, τῶν ἀκαθάρτων. Τὸ

(α) Δευτ. Κς', 12. Ἠσ. ΝΒ', 11. Ἱερ. ΛΑ', 1. (1) «Τὸ μὲν ἐννοεῖται ἐν ἡμῖν τὸν θεὸν προξενεῖ ἡ τοῦ πατέρου εἰς καθαρότης· τὸ δὲ καὶ ἐμπεριπατήσαι, ἡ μετὰ ταῦτα σπουδὴ. Καὶ γὰρ ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ ἐνοικεῖ ὁ θεός· εἶτα, καὶ πρὸς ἕτερα πάλιν ἔργα κινουμένων, ἐμπεριπατεῖν λέγεται· ὅτε δὴ ὁ θεός, αὐτοῦ γίνεται θεός, εἰς τὴν τάξιν τῶν πατριαρχῶν ἀναβαίνοντες.» Θεοφύλακτος.

32, ἀφορίσθητε, οἶονε, μονώθητε, ὅσον ἤκεν εἰς ἐκείνους. Καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε.] Οὐκ εἶπε, Μὴ πράττετέ τι ἀκαθάρτον, ἀλλὰ, πλείονα ἀκρίβειαν ζητῶν, Μὴ ἄπτεσθε, φησί· τουτέστι, Μηδὲ ἄπτεσθε, μηδὲ ἐγγὺς γίνεσθε. Κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς.] Ἄν γὰρ ἐκείνων, φησὶν, ἐξέλθητε, μονὴν ἐξετε παρ' ἐμοί (1). Καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς.] Προαναφώνεῖ ὁ προφήτης τὴν νῦν διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ λουτροῦ δωρηθεῖσαν ὑμῖν ἀναγέννησιν καὶ υἰοθεσίαν.

ΚΕΦ. VII, 1 Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγίωσίνην ἐν φόβῳ θεοῦ.

Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας.] Ποίας; Τὸ ναὸς εἶναι θεοῦ· τὸ ἔχειν αὐτὸν ἐνοικούντα καὶ ἐμπεριπατοῦντα· τὸ υἱοὺς εἶναι θεοῦ καὶ λαόν. Καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ.] Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων μολύνει τὸ σῶμα, οἷον πορνεία, μοιχεία· τὰ δὲ, τὸ πνεῦμα, τουτέστι τὴν ψυχὴν, οἷον ἀκάθαρτοι λογισμοί, μνησικακίαι, λαιδορίαι.— ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ. Πνεῦμα ἐνταῦθα, τὴν ψυχὴν καλεῖ· μολυσμὸν δὲ πνεύματος, τὴν τῶν εἰδώλων κοινωνίαν· μολυσμὸν δὲ σαρκὸς, τὴν ἐν πράξει ἁμαρτίαν (Θεοδωρήτου).— Ἐπιτελοῦντες ἁγίωσίνην.] Καὶ οὐκ ἀρκεῖ, φησὶν, ἀκαθαρσιῶν καὶ μολυσμῶν ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ πράξαι τι χρηστόν. Διὸ φησιν, ἐπιτελοῦντες ἁγίωσίνην, τουτέστι, πράττοντες· ἡ δὲ ἁγίωσίνη, σωτηροσύνη τε νοεῖται, καὶ καθαρότης παντὸς πάθους. Εἶτα φησὶν, ἐν φόβῳ θεοῦ.] Τοῦτο δὲ προσέθηκεν, ἡ διότι ἐνὶ καὶ πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν καὶ ὑπόκριτιν καὶ κενοδοξίαν πράττειν τι τῶν ἐπαινετῶν· ἡ ὅτι διὰ φόβον θεοῦ· τῷ γὰρ τοῦ θεοῦ φόβῳ ἄλωτῃ γίνεται ἡ ἁγίωσίνη.

(1) «Ἐξέλθετε οὖν ἐκ μέσου τῶν ἀπίστων, καὶ ἀφορίσθητε, τουτέστι, μονώθητε καὶ καθαρίσθητε, καὶ τότε εἰσδέξομαι ὑμᾶς. Ὅταν γὰρ ἀπαλλαγῇς τῶν πονηρῶν, τότε ἐνωθήσῃ θεῷ.» Θεοφύλακτος.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ ἀποδοχῆς τῆς Κορινθίων ὑπακοῆς  
καὶ ἀγάπης εὐφραίνουσας αὐτόν.

2 Χωρήσατε ἡμᾶς· οὐδένα ἡδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθεί-  
3 ραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. Οὐ πρὸς κατὰ-  
κρισιν λέγω· προσείρηκα γὰρ, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις  
ἡμῶν ἐστὲ εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν.

Πάλιν τὸν περὶ ἀγάπης κινεῖ λόγον· ἐπειδὴ γὰρ ἐπληξεν αὐτοὺς, εἰπὼν, ὅτι αὐτοῦ μὲν ἀποφοιτῶσι, κολλῶνται δὲ ἀπίστοις καὶ ἀκαθάρτοις, νῦν θεραπεύει αὐτούς, καὶ φησι· Χωρήσατε ἡμᾶς.] Τουτέστι, Δέξασθε ἡμᾶς, καὶ τὰ ἡμῶν ῥήματα· νῦν γὰρ οἷον ἐκβεβλήμεθα τῶν διανοιῶν ὑμῶν. Εἴτα καὶ τοὺς ψευδαποστόλους αἰνιττόμενός, φησιν· Οὐδένα ἡδικήσαμεν· οἷον, ἐν χρήμασιν οὐδένα ἐφθείραμεν· τουτέστιν, ἠπατήσαμεν, διεφθείραμεν ἐν δόγμασιν ἀσεβέσιν· οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν· τουτέστιν, οὐκ ἐπλεονεκτήσαμεν, χρηματισάμενοι διὰ τὸν λόγον καὶ τὸ κήρυγμα. \*Ἡ τὸ, Χωρήσατε ἡμᾶς, ἀντὶ τοῦ, Εἰσδέξασθε ἡμᾶς εἰς τὰς ψυχὰς ὑμῶν. Οὐ πρὸς κατὰκρισιν λέγω.] Οὐκ ἐπὶ τῷ κατακρίναι, φησιν, ὑμᾶς λέγω ταῦτα. Πόθεν δὴλον; Ἐκ τῆς ἀγάπης· προσείρηκα γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστέ. Ἐπεὶ δὲ ἔνι καὶ ἀγαπᾶν, καὶ ἐν καρδίᾳ εἶναι τινός, μὴ μὴν οὕτως, ὥστε καὶ θέλειν συγκινδυνεύειν, φησιν, εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν. Καὶ ποῖον εἶδος φιλίας τὸ συζῆν; Ναί, φησιν· εἰσὶ γὰρ τινες, οἱ τοῖς φίλοις, κακῶς μὲν πράττουσι, συναλγοῦσιν· εὐημεροῦσι δὲ, φθνοῦσιν· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως.

4 Πολλή μοι παρρησία πρὸς ὑμᾶς, πολλή μοι καύ-  
χησις ὑπὲρ ὑμῶν· πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει,  
ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν.

Εἴτα καὶ ἄλλως τὸ βαρὺ τῆς ἐπιπλήξεως λεαίνει. Οὐ κατα-

κρίνων ὑμᾶς, φησὶ, ταῦτα λέγω· ἀλλ' ὅτι πολλή μοι παρρη-  
σία πρὸς ὑμᾶς· ὅπερ καὶ τοῦτο εἶδος ἀγάπης.— ΑΛΛΩΣ. Εἰ  
ἐν ταῖς καρδίαις ἡμᾶς ἔχεις, εἰ οὕτως ἀγαπᾷς, ὥς καὶ συνα-  
ποθήσκεις καὶ συζῆν, διὰ τί ἐλέγχεις καὶ ἐπιπλήτεις; Δι'  
αὐτὸ τοῦτο, φησὶν· ἔκ γὰρ τοῦ ὑπεραγαπᾶν, πολλὴν ἔχω τὴν  
πρὸς ὑμᾶς παρρησίαν, καὶ οὐδὲν ὑφορῶμαι σκάνδαλον, μήπως  
τραχύνω, μήπως εἰς ἀγανάκτησιν περιστήσω, μήπως εἰς  
ἀπόγνωσιν, ἢ, τούναντίον, εἰς περιφρόνησιν ἀπενέγκω· ὁ γὰρ  
ἀληθῶς ἀγαπῶν, πάσης ὑποψίας πονηρᾶς περὶ τοὺς ἀγαπω-  
μένους ἀπηλλακται, καὶ λοιπὸν θαρρύντως ἅπαντα καὶ ποιεῖ  
καὶ λέγει. \*Ἡ καὶ οὕτω· Πόθεν δὴλον, ὅτι οὐ πρὸς κατὰ-  
κρισιν εἶπον; Διότι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἔχομεν ὑμᾶς;  
καὶ ἐξῆς. Τοῦτο δὲ πόθεν δὴλον; Ἐκ τοῦ θαρρεῖν ὑμῖν, καὶ  
παρρησιάζεσθαι πρὸς ὑμᾶς. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πόθεν δὴλον;  
Καυχῶμαι, φησιν, ἐν ὑμῖν· τοῦτο γὰρ ἄλλοθεν οὐ γίνεται, ἢ  
ἐκ τοῦ λίαν πεποιθέναι καὶ θαρρεῖν· διὸ καὶ φησι, πεπλήρω-  
μαι τῇ παρακλήσει, καὶ ἐξῆς (Φωτίου).— Πολλή μοι καύ-  
χησις ὑπὲρ ὑμῶν.] Ταῦτα δοκεῖ μὲν τῶν πρώτων ἐναντία  
ὑπάρχειν, ἔνθα αὐτῶν κατεγίνωσκεν ὡς ἀτόποις κολλωμένων·  
ἀλλ' οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ἐναντίον· ὁ γὰρ διὰ τούτων ἔπαινος, τὴν  
ἀπὸ τῶν ἐλέγχων ὠφέλειαν εὐπαράδεκτον ποιεῖ, ὥς ἀπὸ φι-  
λοῦντος λεγομένων· ὡς εἰ ἔλεγε· Μὴ γὰρ ὡς κατεγνωκὼς ὑμῶν,  
ἐκεῖνα ἔλεγον; Οὐμενοῦν· ἀλλ' ἵνα ἐπιδῶτε πρὸς ἀρετὴν.  
— ΑΛΛΩΣ. Ἐπετίμα πρότερον, ἐν οἷς πρὸς τοὺς ἀπίστους  
διὰ τῆς ἀγάπης ἀπέκλινον· ἐπαινεῖ δὲ νῦν, ἐν οἷς τὰ ἐν τῇ  
προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἐπικληθέντα αὐτοῖς, διὰ σπουδῆς διορθώ-  
σαντο. Τοῦτο γὰρ ἀδεκάστου διαιτητοῦ, τὸ καὶ τὰ ἡμαρτη-  
μένα ψέγειν, καὶ τὰ κατωρθωμένα ἐν ἐπαίνῳ ποιεῖσθαι.— Πε-  
πλήρωμαι τῇ παρακλήσει.] Ποίᾳ; Ὅτι ἐφ' οἷς ἐν τῇ πρώτῃ  
κατέγνωσιν ὑμῶν ἐπιστολῇ διορθωθέντες, δι' αὐτῶν τῶν ἔργων  
παρακαλέσατέ με μὴ λυπεῖσθαι· καὶ οὐ μόνον τοῦτό, φησιν,  
ἀλλὰ καὶ χαρὰς μετὰ δαφιλίας με ἐνεπλήσατε· οὕτως ἡ δι-

ὀρθωσις σύντομος ἐγένετο καὶ ἐνεργής. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ, ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ. Καὶ τοσαύτη ἐστὶ, φησιν, ἡ χαρὰ, ὥστε ἀντὶ πάσης ἤρκεσεν ἡμῖν τῆς θλίψεως, καὶ κατέσβεσεν ἐκείνην.

5 Καὶ γὰρ, ἐλθόντων ἡμῶν εἰς Μακεδονίαν, οὐδεμίαν ἐσχηκεν ἄνεσιν ἢ σὰρξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντί θλι-

6 βόμενοι· ἐξωθεν μάχαι, ἐσωθεν φόβοι. Ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ

7 θεός, ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου· οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει, ἣ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν, ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον

8 ὑπὲρ ἐμοῦ· ὥστε με μᾶλλον χαρῆναι. Ὅτι, εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην·

Εἶτα διηγεῖται τὴν θλίψιν, καὶ ἐπαίρει αὐτὴν τῷ λόγῳ, ἵνα τὴν δι' αὐτοὺς χαρὰν μεῖζονα δείξῃ, ὡς ἰσχύσασαν, τοσαύτην θλίψιν ἀμυνῶσαι. Καλῶς δὲ εἶπεν, ὅτι ἡ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ ἐσχηκεν ἄνεσιν· ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἀήττητος. Ἀλλ' ἐν παντί θλιβόμενοι.] Λεῖπει τὸ, διετελέσαμεν. Πῶς δὲ ἐν παντί; Ἐξωθεν μάχαι.] Παρὰ τῶν ἀπίστων, οὓς τοὺς ἐξωθεν καλεῖν εἶωθεν. Ἐσωθεν φόβοι.] Διὰ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν πιστῶν, μὴ πῶς τοῖς πειρασμοῖς μαλακισθῶσιν. Ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς.] Τίς δὲ ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἐν ἀνθρώποις ἀποκηθήτους; Ὁ θεός, φησὶν· οὗτος καὶ ἡμᾶς παρεκάλεσε διὰ τῆς παρουσίας Τίτου. Μέγα δέ τι ποιεῖται τὴν παρουσίαν αὐτοῦ· βούλεται γὰρ ἀξιόπιστον αὐτοῖς καὶ φίλον καταστήσαι τὸν ἄνδρα. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ.] Οὐ μόνον, φησὶν, ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐποίησέ μοι τὴν εὐφροσύνην· ἀλλὰ καὶ τὸ παρακεκλησθαι αὐτὸν καὶ κῦφρᾶνθαι παρ' ὑμῶν· ἐπειδὴ γὰρ διωρθώθητε, αὐτὸς τε ἐπὶ τῇ ὑμῶν μεταβολῇ παρεκλήθη, καὶ ἡμεῖς συμπαρεκλήθημεν. Ὅρᾳς, πῶς αὐτοῖς οἰκειοὶ τὸν Τίτον; Οὗτος ἦν ὁ πεμφθεὶς πρὸς αὐτοὺς

μετὰ τῆς πρώτης ἐπιστολῆς (1). Ἡ παρεκλήθη ἐφ' ἐμῖν.] Οὐ λέγει, παρ' ὑμῶν, ἀλλ', ἐφ' ὑμῖν· ἐπὶ τῇ ὑμῶν γὰρ, φησι, μεταβολῇ τὴν παράκλησιν ἔσχεν. Ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν.] Εἶτα καὶ αὐτὴν τὴν παράκλησιν λέγει· κῦφρανε γὰρ, φησιν, ἡμᾶς, ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν· ὅτι δηλαδὴ ἐπεποθεῖτέ με ἰδεῖν. Τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν.] Οὐκ ἐδακρύετέ, φησιν, ἀλλ' ὠδύρεσθε ἐπὶ τῇ ἐπιτιμῇ μου τῇ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ. Τὸν ὑμῶν ζῆλον.] Οὐκ εἶπεν, ἐργὴν, ἀλλ', ὁ πλέον ἦν, ζῆλον, ὃν ὠργίσθητε τῷ πεπορευεκότι, καὶ τοῖς διασύρουσιν ἡμᾶς ψευδαποστόλοις. Ὡστε με μᾶλλον χαρῆναι.] Ὡς μὴ λυπεῖσθαι με, φησί, διὰ τὰς εἰρημένας μου θλίψεις. — ΑΛΛΩΣ. Τίνος μᾶλλον χαρῆναι; Ἡ, τῆς λύπης μᾶλλον χαρῆναι, ἣν ὑπέστην ἐν τοῖς εἰρημένοις πειρασμοῖς καὶ στενοχωρίαις· ἢ, τῆς λύπης, ἣν ὑπέστην, διότι ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ· οἰκειότερον δὲ τὸ δεύτερον· πρὸς τοῦτο γὰρ μᾶλλον καὶ οἱ ἐξῆς ἀρμύζουσι λόγοι· δυνατόν δὲ καὶ ἀμφοτέρω. Φησὶν οὖν, ὅτι ἡ χαρὰ πλέον κῦφρανε, ἢ ἡ λύπη ἠνέκασεν. Εἶτα, Ὅτι, εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, φησὶν, ἀλλ' οὖν εἰς μετάνοιαν ἐλυπήθητε, ὅπερ ἐστὶ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι. Καὶ ἡ μὲν καθ' εἰρμόν διάνοια αὕτη· τὰ δὲ μεταξὺ, περιβολαὶ, καὶ αἰτιολογίαι, καὶ ἐπαναλήψεις. Εἶωθε γὰρ ὁ θεὸς οὗτος ἄνθρωπος, περιβολαῖς περιβολὰς συνείρειν, καὶ μεστοποιεῖν τὸν λόγον· διὸ καὶ ἐπαναλήψεως δεῖται. Οἶον μεταξὺ τῆς εἰρημένης τοῦ ῥητοῦ συναφείας παρεμβέβληται τό· Οὐ μεταμέλομαι· εἶτα· Εἰ καὶ μετεμελόμην. Πάλιν τούτου αἰτία· Βλέπω γὰρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη. Καὶ οὐδὲ αὕτη ἡ περίοδος ἀπλή, ἀλλὰ περιβεβλημένη· φησί γὰρ· Εἰ καὶ πρὸς ὥραν, ἐλύπησεν ὑμᾶς· καὶ οὐκ εἶπεν· Εἰ καὶ ἐλύπησεν ὑμᾶς, ἀλλ', εἰ πρὸς ὥραν. Τὸ δὲ, νῦν χαίρω,

(1) Ὁ Θεοδώρητος λέγει· «Αὐτὸς γὰρ τοῖς θεοῖς διηκόνει τοῖς γράμμασι· τούτου χάριν ἔφη, ὅτι ἤρκεσεν εὐθύς· φανερὸν ἀποσκεδῆσαι τὴν τῶν ἀνιστῶν προσβολήν.»

ἐπανάληψίς ἐστι τοῦ, "Ὡστε με μᾶλλον χαρῆναι" ἐπειδὴ γὰρ τῇ πυκνότητι τῶν περιβολῶν ἐμέστωσε τὸν λόγον, καὶ εἰς ἀσάφειαν αὐτὸν συγκλειόμενον ἑώρα, ἐχρήσατο τῇ ἐπαναλήψει. Εἴθ' οὕτως ἀπέδωκε τό· Ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν· ὅπερ, ὡς καὶ προεῖρηται, συνείρεται τοῖς ἐπάνω, οἷον τῷ, "Ὡστε με μᾶλλον χαρῆναι" ὅτι, εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ἀλλ' οὖν ὅτι εἰς μετάνοιαν ἐλυπήθητε. Καὶ τοῦτο δὲ ὁμῶς περιβέβληται· τὸ δὲ ἀπλούστερόν ἐστιν· "Ὡστε με χαρῆναι, ὅτι εἰς μετάνοιαν ἐλυπήθητε. Ταῦτα δέ μοι διαλελεπτολόγηται, οὐχ ὅτι Παῦλος τούτοις ἐσεμνολόγητο, οὐδ' ὅτι ἡμεῖς αὐτὸν σεμνολογεῖν τούτοις ἔγνωμεν· ἀλλ' αἰσχύνοντες τοὺς ἕξω, ἰδιωτισμὸν τῇ ἐκκλησίᾳ ὄνειδίζοντας. Δείκνυται γὰρ διὰ τούτων, ὅτι, ἐφ' ᾧ μονοῦ τεθηπότες τὸν Παιανιέα καὶ τὸν τοῦ Ὀλόρου προσκυνοῦσι, ταῖς περιβολαῖς λέγω, μακρῷ τούτους ἢ ἐκεῖνοι τοὺς ἄλλους ἀποκρυπτόμενος· καίτοι τῶν μὲν ὁ βίος ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ κατετρίβη, ὁ δὲ, οὐδ' ἐμβλέψαι τούτοις, ὅτι μὴ κατὰ πάρεργον χρῆσιν, ἠξίωσε. Καὶ μυριάκις ἐστὶν αὐτοῦ ἐν τοῖς λόγοις τὸ τοιοῦτον θεάσασθαι, τῆς χάριτος, ἀμελέτην ἄλλοι ποιοῦντες οὐ κατορθοῦσι, ταῦτα τοῖς θεράπουσιν αὐτῆς εἰς ἐκείνων ἔλεγχον οὐδὲ ζητήσας, ποριζούσης, καὶ περιορᾶν τὴν ἐν αὐτοῖς σχολὴν καὶ τὸν πόνον μᾶλλον ἀναδιδασκούσης. Δι' ὧν γὰρ, ὡς ἂν ἐκεῖνοι φαῖεν, ὁ ἰδιωτισμὸς τὰ τῆς εὐγλωττίας, ὅτε βούλεται, καὶ ἀταλαιπώρως λαμβάνει, καὶ ὑποχείρια ἔχει, καὶ πλέον τῶν ἔργων αὐτὰ καὶ βίον ποιουμένων, διὰ τούτων αὐτῶν ἡ σπουδὴ καὶ ὁ πόνος, μάταια καὶ ἀνωφελῆ, τῆς χάριτος οὐ συναρμομένης, ἀπελέγχεται (Φωτίου). — "Ὅτι, εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ." Διὰ τὴν ἐγκλησιν. Εἰ καὶ τοιαῦτα ἐστί, φησι, τὰ γραφέντα μοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ, ὥστε ὑπερβαίνειν τὸ μέτρον τῆς ἐπιτιμήσεως· καὶ διὰ τοῦτο ποιοῦντά με μεταμεληθῆναι, ὡς ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐπιπλήξαντα· ὁμῶς τὸ πολὺ κέρδος, τὸ ἐξ αὐτῶν γεγονὸς, οὐκ ἔῃ με λοιπὸν μεταμεληθῆ-

ναι νῦν. Ταῦτα δὲ φησιν, οὐκ ἐπειδὴ ἀμέτρως τῷ ὄντι ἐπέμψεν, ἀλλὰ πρόφασιν ἐπαίνων τὸ πρᾶγμα ποιησάμενος.

8 Βλέπω γάρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς  
9 ὥραν, ἐλύπησεν ὑμᾶς. Νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν· ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε  
10 ἐξ ἡμῶν. Ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ  
11 κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται. Ἰδοὺ γάρ, αὐτὸ τοῦτο, τὸ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσῃν κατεργάσατο ὑμῖν σπουδὴν· ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλ' ἐκδίκησιν· ἐν παντί συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι.

Εἰ καὶ πρὸς ὥραν, ἐλύπησεν ὑμᾶς.] Πρὸς ὥραν γὰρ ἡ λύπη· τὸ δὲ κέρδος διηνεκές. Νῦν χαίρω.] Ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· Ἀλλὰ μεγάλη ὠφέλησεν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν, ἐπὶ τὴν αὐτοῦ δὲ κηδεμονίαν ἦλθε καὶ τὰ ἐκείνων ἐγκώμια. Οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν.] Τί γὰρ μοι κέρδος ἦν, ὅτι ἐλυπήθητε; Ὅρα δὲ, πῶς τὸ λυπηθῆναι, τῇ ἐπιστολῇ ἀναθείς, τὴν μετάνοιαν οὐ λέγει ἐξ αὐτῆς γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκείνων ἀρετῆς. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐλύπησεν ὑμᾶς εἰς μετάνοιαν, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ θεόν.] Αὕτη γὰρ ἡ καλὴ λύπη· ὡς τό γε κατὰ ἄνθρωπον λυπεῖσθαι, κακόν. Ἰνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν.] Εἰ ἐσιωπήσαμέν, φησι, καὶ μὴ ἐπεπλήξαμεν, ἡμεῖς ἤμεν οἱ ζημιοῦντες ὑμᾶς, οἱ μὴ παρασχόντες μετάνοιαν ἀφορμήν. Δοιπὸν περὶ τῆς κατὰ θεὸν λύπης φιλοσοφεῖ, διαιρῶν αὐτὴν τῆς τοῦ κόσμου λύπης, καὶ φησιν· Ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη ἀμεταμέλητον μετάνοιαν κατεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται.] Οὐκ αἰ κακόν ἡ λύπη, ἀλλ' ὅταν κατὰ κόσμον γίνηται, τουτέστιν, ὅταν διὰ χρήματα, ἢ διὰ δόξαν λυπηταί τις· αὕτη γὰρ θά-



νατον κατεργάζεται, πάντως μὲν τὸν ψυχικόν, πολλάκις δὲ καὶ τὸν σωματικόν· πολλοὶ γὰρ διὰ ταῦτα ἀπώλουντο· διὰ μέντοι τὰς ἀμαρτίας λυπεῖσθαι τις θέλων, κατὰ θεὸν λυπεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς λύπης φάρμακον, εἰς τὸ διὰ τὰς ἀμαρτίας λυπεῖσθαι κατεσκευάσται μόνον, ἐν τούτῳ μόνον καὶ ὠφελεῖ· ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς καὶ θλάπτει· παρὰ φύσιν γὰρ αὐτῇ χρώμεθα. — ΑΛΛΩΣ. *Μετάνοιαν ἀμεταμέλητον*, φησιν. Ὡστε, εἰ κατὰ θεὸν ἐλυπήθητε, δείζετε ἂν διὰ τοῦ μηδέποτε ὑμᾶς ἀπὸ τῆς καλῆς ἐκείνης μετανόιας ἀποστῆναι, καὶ εἰς τὸ ἐναντίον περιτραπῆναι καὶ μεταμεληθῆναι· ὅπερ ἐστὶ προτρεπομένου εἰς τὸ μηδέποτε τῆς ὁρθῆς ἐξίσεσθαι κρίσεως. — *Μετάνοιαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται.*] Ὁ γὰρ λυπηθεὶς κατὰ θεὸν οὐ μεταμεληθεὶς ποτέ, ἢ καταγνῶ ἑαυτοῦ, διότι λελύπηται· ὅπερ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου λύπης συμβαίνειν εἶωθεν. Καὶ λοιπὸν ἐκ τῶν ἀποβεβηκότων τὰς ἀποδείξεις, ὧν εἴρηκε, παρέχει. Ἰδοὺ γάρ, φησι, αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσῃν κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδὴν. Οὐ μόνον γὰρ εἰς μεταμέλειαν τοῦ ὅλως λυπηθῆναι οὐκ ἤλθετε, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ σπουδαιότεροι γέγονατε. Λέγει ἔπειτα τῆς σπουδῆς τὰ τεκμήρια. *Ἀλλὰ ἀπολογίαι.*] Τὸ, *Ἀλλὰ*, ἐν ὅλοις τούτοις τοῖς κεφαλαίοις, ἀντὶ τοῦ, *Καὶ*, κεῖται· ὅσον, *Καὶ ἀπολογίαν* εἰργάσατο πρὸς ἐμέ· ἀπελογήσαθε γὰρ τῇ μετανόῃ, καὶ τῷ ἀποκόψαι ὑμῶν τὸν πεπορνευκότα. *Ἀλλὰ ἀγανάκτησιν.*] Καὶ ἀγανάκτησιν πρὸς τὸν πορνεύσαντα. *Ἀλλὰ φόβον.*] Καὶ φόβον πρὸς ἐμέ· φόβου γὰρ ἦν ἡ τοσαύτη καὶ οὕτω ταχέως διδρῶσις. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τοῦ φόβου ἐπαχθές ἦν, ἐπάγει· *Ἀλλὰ ἐπιπόθησιν.*] Ἀγαπῶντες γὰρ με, καὶ δεδοικότες, μὴ με λυπήσητε, διωρθώσαθε. *Ἀλλὰ ζηλῶν.*] Καὶ ζηλῶν φησιν, ἢ ὑπὲρ θεοῦ, ἢ ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τοὺς λοιδοροῦντας ψευδαποστόλους. *Ἀλλ' ἐκδικήσιν.*] Καὶ ἐκδικήσιν· καὶ γὰρ ἐξεδικήσατε τοὺς τοῦ θεοῦ νόμους, ὑπὸ τοῦ πεπορνευκότος ὑβρισθέντας. *Ἐν παντὶ συρροήσατε ἑαυτοὺς ἀγροῦς.*

Οὐ μόνον, φησὶν, οὐδὲν τέτολμηται ὑμῖν τοιοῦτον, ὅσον τῷ πεπορνευκότι, ἀλλ' οὐδὲ συνήσθητε αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ εἰρήκει· *Καὶ ὑμεῖς πεπορνευμένοι ἐστέ (α)*· ὅπερ αὐτοὺς κοινωνοὺς τοῦ πλημμελήματος ἐποίησεν φησὶ νῦν, ὅτι καὶ ταύτην ἀπετρέψατε τὴν ὑπόνοιαν, καὶ ἐδείξατε ἐκ τοὺς καθαρὸς τοῦ ἐπὶ τούτῳ μώμου.

- 12 Ἄρα, εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ εἵνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ εἵνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος· ἀλλ' εἵνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν  
13 πρὸς ὑμᾶς, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Διὰ τοῦτο παρακαλῆμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν· περισσοτέρως δὲ μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου, ὅτι ἀναπέ  
14 πνυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν· ὅτι, εἴτι αὐτῷ ὑπὲρ ὑμῶν κεκαύχημαι, οὐ κατηχηθῆναι· ἀλλ', ὥς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτω καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν, ἡ ἐπὶ Τίτου, ἀλήθεια ἐγε-  
15 νήθη· καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς ἐστίν, ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν, ὥς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐ-  
16 τόν. Χαίρω, ὅτι ἐν παντὶ θαρρόνως ἐν ὑμῖν.

ἵνα μὴ εἴπωσιν αὐτῷ· τί οὖν ἐπετίμας ἡμῖν, εἰ ἀγνοοῖ ἡμεῖς ἐν τῷ πράγματι; φησὶν, *ὅτι· Εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ εἵνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ εἵνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος.*] Τίς ὁ ἀδικήσας; καὶ τίς ὁ ἀδικηθείς; Οἱ πεπορνευκότες· ἠδίκησαν γὰρ ἑαυτούς, καὶ ἠδικήθησαν ὑφ' ἑαυτῶν. Λέγει δὲ τοῦτο· Τῆς τοσαύτης ἐγκλήσεως, οὐχ ἕνεκεν τῶν πεπορνευκότων ὑμῖν ἔγραψα προτρεπομένως· ἀλλ' ἕνεκεν ὑμῶν αὐτῶν, ἀσφαλιζόμενος ὑμᾶς, μήπως, ὁδῶ βαδίζον τὸ κακόν, καὶ εἰς ὑμᾶς ἔλθῃ· μικρὰ γὰρ ζήτη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ (α). *Ἀλλ' εἵνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν.*] Ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ δείξαι ὑμῖν, πῶς ἐν σπουδῇ καὶ ἐν φροντίδι ὑμᾶς ἔχω· ὅπερ τὸ αὐτὸ μὲν ἐστὶ τῷ πρώτῳ,

(α) Α' Κορ. Ε', 9

(α) Α' Κορ. Ε', 6. Γαλ. Ε', 9.



ἀγαπητικώτερον δὲ εἴρηται. Τὴν ἐπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.] Ἦν μὲν, φησιν, ἀγάπη παρ' ἡμοῖ, ἀλλὰ καὶ φανερώσαι αὐτὴν ἐχέουσιν, ὥσανεὶ ἐφορῶντος τοῦ θεοῦ, ὅτι ἀληθεύω. *Διὰ τοῦτο παρακληθήμεθα.*] Ἐπειδὴ καὶ τὴν σπουδὴν τὴν περὶ ὑμᾶς ἐπέδειξα, καὶ τὸ πᾶν ἡμῖν κατώρθωται. *Ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν.*] Δύο λέγει παρακληθῆναι παρ' αὐτῶν παρακλήσεις· μίαν μὲν, διότι αὐτὸς οὐ μάτην ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, καὶ ἐκεῖνοι τὸ ἐπιτιμηθὲν διωρθώσαντο· δευτέραν δὲ, ὅτι τὸν Τίτον ἀνέπνευσαν. Αὐτὸς δὲ, *Ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου*, φησι, δεικνύς, ὅτι πολλὴν χάριν αὐτοῖς ὁ Τίτος ὡμολόγει· ἐκ γὰρ τοῦ χαίρειν ἐκεῖνον, τὴν τε ὑπερβολὴν τῆς ἀναπαύσεως καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς εὐχαριστίας αὐτοῦ τὴν εἰς αὐτοὺς δηλοῦν διὸ καὶ προκρίνει τὴν παράκλησιν ταύτην, τῆς προτέρας παρακλήσεως· περισσοτέρως δὲ μᾶλλον, φησιν, ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου· καὶ ταῦτα λέγει, μᾶλλον αὐτοὺς εἰς τὴν ἀγάπην Τίτου ἐφελκόμενος· ἐμελλε γὰρ πάλιν σὺν τῇ ἐπιστολῇ πέμπειν αὐτὸν πρὸς αὐτούς. Τί δὲ ἦν ἡ ἀνάπαυσις Τίτου, ἐφ' ᾧ καὶ ἔχαιρεν; Ἡ αὐτὴ ἡ διόρθωσις αὐτῶν, ἐφ' ᾗ καὶ Παῦλος παρεκλήτο· ἡ ἢ εἰς πάντα ὑπακοὴ αὐτῶν, καὶ ἡ μετ' εὐλαθείας καὶ πίστεως ξενία καὶ ὑποδοχὴ αὐτῶν· καὶ γὰρ τεκμήριον εὐσεβείας, ἡ εἰς τὸν κήρυκα αὐτῆς τιμὴ καὶ εὐλάβεια. Παρεκλήθημεν, φησιν, ἐπὶ τῇ διορθώσει ὑμῶν· περισσοτέρως δὲ ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου, ὅτι διὰ τῆς διωρθώσεως ὑμῶν ἀναπέπαιται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. *Ὅτι, εἴ τι αὐτῷ κεκαύχημαι ὑπὲρ ὑμῶν.*] Καὶ ἀρετῆς μαθητῶν ἔλεγχος, τὸ τὸν διδάσκαλον ὑπὲρ αὐτῶν καυχᾶσθαι, καὶ ἀγάπης διδασκάλων δεικτικόν. *Οὐ κατησχύνθη.*] Οὐ γὰρ ἐφάνη ψευδόμενος. — *Εἴ τι κεκαύχημαι οὐ κατησχύνθη.* Ἡ πρὸς ἐν κόμμα λόγου τὰς δύο λέξεις ἐκληπτέον, καὶ τὴν ἐπαγομένην τῆς προτέρας πρὸς αἰτίαν ἀποδοτέον, ὑποστίζοντας ἐν τῷ, *κεκαύχημαι*· ἢ, ὅπερ ἡμοιγε δοκεῖ μᾶλλον, ἐκατέραν λέξιν ὡς ἴδιον νόημα παριστῶσαν, κατὰ τελείαν στιγμὴν στίζοντας ἀναγινώσκον.

Εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Β'. ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ. 311  
καὶ εἴη ἂν ἐκατέρας λέξεως ὁ νοῦς ἀπρητισμένος τοιοῦτος· *Κεκαύχημαι*· οἶον, καλῶς καὶ περὶ πάντως ἐκαυχῆσάμην. *Κεκαύχημαι*· εὖρον τὴν καύχῃσιν τετελεσμένην. *Εἴτα, Οὐ κατησχύνθη*, οὐκ ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος, οὐκ ἔσχύνθη, ἐφ' οἷς προσεδόκησα τοιαῦτα. Ταῦτα δὲ εἰπὼν, καὶ διὰ τοῦ τύπου τῶν λέξεων καὶ τῆς προφορᾶς αὐτῶν τὴν χαρὰν ἐδήλου, καὶ τὴν παράκλησιν ἣν εἶχεν. Οὕτως ἦν δυνατὸς, ἐναργὲς διὰ τῶν λόγων παραστήσαι τὸ βούλημα! *Εἴτα, καὶ ὑμῶν ἡ ἐπὶ Τίτου ἡ ἢ περὶ Τίτου καύχῃσις* πρὸς ὑμᾶς γεγενημένη· τοῦτο γὰρ τὸ προηγουμένον δοκεῖ ὑποβαίνειν, τὸ, *Ἄλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλάλησαμεν ὑμῖν*· καὶ γὰρ, ὡς πάντα, φησιν, οὕτω καὶ περὶ Τίτου· ἡ μᾶλλον, ὡς καὶ ἡμῖν συνδοκεῖ· Ἡ καύχῃσις ἡμῶν ἡ περὶ ὑμῶν ἡ ἐπὶ Τίτου, τουτέστιν, ἡ ἐνώπιον Τίτου γεγενημένη. Τοῦτον γὰρ τὸν νοῦν ἀπαιτεῖ τὰ προειρημένα· *Ἀναπέπαιται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· Κεκαύχημαι· Οὐ κατησχύνθη.* Τὸ δὲ, *Ἄλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ*, οὐκ ἐναντιωθήσεται. Ὅσπερ γὰρ, φησιν, ὑμῖν, ἃ εἶπον, ἐν ἀληθείᾳ εἶπον· οὕτω καὶ ἃ εἶπον Τίτῳ περὶ ὑμῶν, εἰς ἀλήθειαν ἀπέβη· καὶ τοσοῦτον οὐδὲν ὧν εἶπε περὶ ὑμῶν διαψευσθὲν εἶδεν, ὅτι καὶ τὴ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως τῶν ἄλλων, ἦτοι, πλεον τῶν ἄλλων, περὶ ὑμᾶς ἐστὶ, καὶ ἐξῆς. — *Ἄλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ.*] Πολλὰ περὶ Τίτου γράψας ἦν, καὶ νῦν, ὡς ἐν παρεξόδῳ, καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα βεβαιοῖ. Ὅσπερ γὰρ, φησιν, ἐκεῖνα ἀληθῆ, οὕτω καὶ τὰ περὶ ὑμῶν κεκαυχημένα. *Καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, καὶ ἐξῆς.*] Οἷον ἡ διάθεσις· τοῦτο δὲ Τίτον ἐστὶ συνιστῶντος αὐτοῖς, ὡς σφόδρα συνδεδεμένον αὐτοῖς καὶ τῇ αὐτῶν ἀγάπῃ περικαϊόμενον· διὸ σπλάγχνα, καὶ οὐκ ἀγάπην εἶρηκεν, ἵνα τὸ ἐνδιάθετον καὶ διάπυρον τῆς γνησίας ἀγάπης δηλώσῃ· τὸ γὰρ σπλάγχνον, πλεον τι δηλοῖ. *Ἀναμνησχομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν.*] *Εἴτα*, ἵνα μὴ δόξη κολακείας εἶναι τὰ ῥήματα, καὶ τὰς αἰτίας τίθησι, δι' ἃς αὐτοὺς ὁ Τίτος οὕτως ἀγαπᾷ, δεικνύς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀγάπης ἐξ αὐ-

τῶν οὐσαν, καὶ ἅμα τροτρέπων αὐτοὺς ἔτι εἰς ταύτην. Τοῦτο καὶ τὸν Τίτον σεμνύνει, ὡς αἰεὶ Κορινθίους ἔχοντα κατὰ διάνοιαν, καὶ αὐτοὺς, ὅτι ἴσχυσαν οὕτως ἐλεῖν τὸν Τίτον. Μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν.] Εἴτα ἐπίτασιν λέγει τῆς ὑπακοῆς, ὅτι οὐ μόνον ἦν ὑπακοή, ἀλλὰ φόβος καὶ τρόμος, μὴ ἐν τινι πάλιν προσκρούσωσι, καθάπερ ἦδη ἐπὶ τοῦ πεπορευκότος. Χαίρω, ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν.] Κἂν ἐπιπλήξαι δέη, οὐ δέδοικα, μὴ ἀπορῥαγῇτε· κἂν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῆσασθαι, οὐ δέδοικα, μὴ ψεύστης ὀφθῶ. Τοῦτο δὲ λέγων, καὶ τὸν περὶ ἐλεημοσύνης προκατασκευάζει λόγον.—ΑΔΛΩΣ. Ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν.] Κἂν ἐνώπιον Τίτου δέη καυχῆσασθαι, κἂν ἐνώπιον ἄλλου οὐτινοσοῦν. Ἡ, ἐν παντὶ πράγματι. Κἂν ἐπιτιμῆσαι καὶ ἀποστραφῆναι δέη τὸν πεπορευκότα, κἂν προσλαβεῖν καὶ ἀνακαλέσασθαι μετανοοῦντα, κἂν ἄλλο τι χρὴ γενέσθαι, ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Προτροπὴ εἰς ἐπίδοσιν χρημάτων τοῖς ἁγίοις καὶ τιμὴν τῶν δια τοῦτο ἐρχομένων· ἐν ᾧ, περὶ τῆς Τίτου ἀποστολῆς καὶ τῶν ἄλλων πρὸς αὐτούς.

ΚΕΦ. VIII, 1 Γνωρίζομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις  
2 τῆς Μακεδονίας· ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν, καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν.

Τεχνικῶς πᾶν κατασκευάζει τὸν λόγον τῆς ἐλεημοσύνης· οὐ γὰρ ἦλθεν ἀπὸ ἐπιπλήξεως εἰς παραίνεσιν· ἥ γὰρ ἂν δυσπα-

ράδεκτον εἰργάσατο τὸν λόγον· ἀλλὰ ἀπὸ ἐγκωμίων. Βούλεται δὲ τὸν περὶ ἐλεημοσύνης αὐτοῖς κινῆσαι λόγον· καὶ ῥησι· Γνωρίζομεν ὑμῖν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ· χάριν λέγων, τὸ τῆς ἐλεημοσύνης χάρισμα· χάρισμα γὰρ θεοῦ ἐστὶ τὸ εἶναί τινα ἐλεήμονα, ὥσπερ τὸ ἰάσεις ἐπιτελεῖν. Τὴν δεδομένην ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας.] Ὁρα τὸ εὐμήχανον τοῦ ἀποστόλου! Οὐκ εἶπεν εὐθύς· Δότε ἐλεημοσύνην· ἀλλὰ τὰ ἑτέροις κατωρθωμένα περὶ ἐλεημοσύνης διηγεῖται· ἐκ γὰρ τοῦ ἐκείνους ἐγκωμιάζειν, μᾶλλον τούτους πρὸς τὸν ὅμοιον ζῆλον προτρέπεται. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν μέρει, ἀλλ' ὀλόκληρον ἐπαινεῖ τὸ ἔθνος, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας εἰπών. Ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν.] Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, ἐπερίσσευσεν. Τουτέστιν, οὕτως ἐθλίβον, ὥστε καὶ δόκιμοι ἐκ τῆς ὑπομονῆς γεγέννηται. Καὶ οὕτω τοῦτο θαυμαστόν· ἀλλ' ὅτι ἐκ τσαύτης θλίψεως, τσαύτη χαρὰ ἐβλάστησεν ἐν αὐτοῖς. Καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν.] Καὶ ὥσπερ ἡ πολλὴ θλίψις χαρὰν ἔτεκεν, οὕτω καὶ ἡ κατὰ βάθους, τουτέστιν, ἡ πολλὴ πτωχεία· καὶ γὰρ διηργάγησαν ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφολετῶν (α). ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος, τουτέστι, τῆς δαψιλείας· ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὡ τοῦ παραδόξου! ἡ πολλὴ αὐτῶν πτωχεία εἰς δαψιλῆ πλοῦτον οὐ μόνον ὑπουργήσεν, ἀλλὰ καὶ ἐπερίσσευσεν· οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν παρεχόντων κρίνεται ἡ φιλοτιμία. Οὕτω καὶ ἡ χήρα, ἥς τὰ δύο λεπτά προκέκριται (β).

3 Ὅτι κατὰ δύναμιν (μαρτυρῶ) καὶ ὑπὲρ δύναμιν  
4 αὐθαίρετοι, μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας  
5 τῆς εἰς τοὺς ἁγίους (1)· καὶ οὐ καθὼς ἡλπίσαμεν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ Κυρίῳ, καὶ ἡμῖν,  
6 διὰ θελήματος θεοῦ, εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς Τί-

(α) Α' Θεσσαλ. Β', 14. (β) Λουκ. ΚΑ'. 3. (1) Παρ' ἄλλης προστίθεται ἐν ταῦθ' ἐν τῷ κεμένῳ καὶ τὸ, δεξασθαι ἡμᾶς.

τον, ἵνα, καθὼς προενήρξατο, οὕτω καὶ ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν χάριν ταύτην.

Ερμηνεύει δ' εἶπεν, ὅτι· Ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν· καί φησι· Μαρτυρῶ αὐτοῖς, ὅτι κατὰ δύναμιν, ἦτοι, ὅση δύναμις· καὶ τί λέγω, κατὰ δύναμιν; καὶ ὑπὲρ δύναμιν μὲν οὖν· τοῦτο γὰρ ἡ περισσεια τῆς ἀπλότητος, τὸ ὑπὲρ δύναμιν· ἀλλὰ καὶ αὐθαίρετοι· οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτοὺς προετρεψάμεθα. Μετὰ πολλῆς παρακλήσεως.] Οὐχ ἡμεῖς παρεκαλέσαμεν αὐτοὺς, ἀλλ' αὐτοὶ ἡμᾶς. Εἴτα ἐπιτείνων τὴν παράκλησιν, φησί· Δεόμενοι ἡμῶν, εἰς τὸ δεῖξασθαι ἡμᾶς τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. Τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας.] Χάριν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἵνα, ἐπειδὴ ζηλωταὶ ἦσαν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων οἱ Κορίνθιοι, ἐπιδράμωσι καὶ τούτῳ ὡς χάρισματι. Καὶ κοινωνίαν δὲ καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, δεικνύς, ὅτι οἱ μὲν, χρήματα διδόσιν, οἱ δὲ λαμβάνοντες, τὴν παρὰ θεοῦ βοήθειαν αὐτοῖς συνεισφέρουσι. Καὶ οὐ καθὼς ἡλπίσαμεν.] Τοῦτο καὶ πρὸς τὰς θλίψεις καὶ πρὸς τὴν ποσότητα νοητέον. Οὐκ ἡλπίσαμέν, φησιν, ὅτι καὶ τοσαύτην πενίαν ἔχοντες, καὶ ἐν θλίψει ὄντες τοσαύτη, ἢ ἔδωκαν, ἢ τοσαῦτα ἔδωκαν. Ἀλλ' αὐτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ Κυρίῳ.] Ἐνταῦθα καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς αὐτοῖς προσμαρτυρεῖ. Οὐκ ἐν μέρει μὲν, φησι, τῷ Κυρίῳ, ἐν μέρει δὲ τοῖς κοσμικοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ὅλους ἔδωκαν αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, πρὸς πᾶν ἔργον θεάρεστον, ὁλοψύχως, καὶ οὐ μετὰ διψυχίας. Καὶ ἡμῖν δὲ ἔδωκαν ἑαυτοὺς, οὐκ εἰκῇ, ἀλλὰ διὰ θελήματος θεοῦ, τουτέστι, διὰ τὸ θέλημα καὶ τὸ ἀρεστὸν θεῷ, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ τοῦτο ποιοῦντες.—ΑΛΛΟ. Ἐν τῇ περικοπῇ τοῦδε τοῦ ῥητοῦ, ἐξ ἑνὸς κατορθώματα ἐμαρτύρησε τοῖς Μακεδόσιν ὁ Παῦλος. Πρῶτον μὲν, ὅτι κατὰ δύναμιν· μέγα γὰρ καὶ τὸ καθ' ὅσον ἰσχύει τις ποιῆσαι ἐλεημοσύνην· δεύτερον δὲ, ὅ καὶ μεῖζον, ὅτι καὶ ὑπὲρ δύναμιν, τουτέστιν, ἑαυτοὺς ἀποστεροῦντες· τρίτον, ὅτι

αὐθαίρετοι, τουτέστιν, οὐκ ἐδεήθησαν εἰς τοῦτο παραινέσεως ἄλλοτρίας, ἀλλ' αὐτοὶ ἐξ ἑαυτῶν τὸ ἀγαθὸν ἤρπτεσαν· τέταρτον, ὅτι μετὰ πολλῆς παρακλήσεως, ὅπερ ἐστὶ θερμῆς καὶ ὑπερβυζούσης τὴν ἐλεημοσύνην προαιρέσεως· οὐ γὰρ ὡς αὐτοὶ ἐτέροις χάριν κατατιθέμενοι, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ μεγάλα κερδαίνοντες, παρεκάλουν, ἐδέοντο, καὶ οὐκ ἀνέσαν δεόμενοι· δεόμενοι γάρ, φησιν, ἡμῶν· πέμπτον, ὅτι καὶ παρ' ἐλπίδας Παύλου. Ὅρα, ποῦ ἀνεβίβασε τὸ πρᾶγμα! Καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ, φησι, μεγαλοψυχότερον διετέθησαν· οὐ δὲ γὰρ ἐγὼ αὐτός, φησιν, ἡλπίζον, τοσαύτην αὐτοὺς ἐλεημοσύνην δαψιλεύσασθαι. Ὁ δὲ οὐδὲ τούτοις ἠρκεσθῆ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τῆς περιόδου τὸ μεῖζον πάντων τέθεικε. Τί γάρ, φησιν, ἦν, ὃ κατὰ δύναμιν, καὶ ὑπὲρ δύναμιν, καὶ αὐθαίρετοι, καὶ παρακαλοῦντες, καὶ δεόμενοι, καὶ παρ' ἐλπίδας ἐποίουν; Ὡς μέγεθος ἀρετῆς καὶ ἐλεημοσύνης ἀξίας τῶν τοῦ Παύλου ἐγκωμίων! Τί ἦν ὃ ἐποίουν; Ἐδωκαν ἑαυτούς, φησι, πρῶτον τῷ Κυρίῳ καὶ ἡμῖν, διὰ θελήματος θεοῦ. Οὐκ ἔδωκαν μέρος τι, καὶ μέρος παρ' ἑαυτοῖς κατέσχον, ἀλλ' ἑαυτοὺς ὅλους ἔδωκαν τῷ Κυρίῳ· ὥσαντι ἔλεγεν· Οὐδὲ τὰς τοῦ ζῆν ἀφορμὰς ἑαυτοῖς κατέλιπον, ἀλλὰ πάντα δόντες, τὴν ἑαυτῶν πρόνοιαν πᾶσαν καὶ φροντίδα ἀνέθεντο τῷ Κυρίῳ. Διὸ καὶ τὸ μέγεθος ἐννοῶν ὁ Παῦλος τοῦ κατορθώματος, ἐπάγει· Διὰ θελήματος θεοῦ· ἀντὶ τοῦ, Μὴ θαυμάσης, ἀνθρώπε· θεὸν εἶχον συνεργόν· τοῦτον διὰ τῆς προαιρέσεως ἐφελκύσαντο· ἐνθα δὲ θεὸς συνεργεῖ, οὐδὲν ἀδύνατον. Ὅρα δὲ, πῶς χάριν αὐτὸ καὶ κοινωνίαν καλῶν, ἐπὶ τέλει ἀνεῖπεν, ὅτι ὅλους ἑαυτοὺς ἔδωκαν.—Εἰς τὸ παρακαλεῖσαι ἡμᾶς Τίτον.] Καὶ τοσοῦτον, φησιν, ἔδωκαν ἑαυτοὺς πρὸς τοῦτο, ὥστε ἐλθεῖν με εἰς τὸ πέμψαι Τίτον περὶ τούτου πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἔλαττον σχοίητε Μακεδόνων. Οἰκειοῖ δὲ αὐτοῖς τὸν Τίτον διὰ τούτων· δείκνυσιν γὰρ αὐτὸν, προθέμενον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπελθεῖν πρὸς Κορινθίους, ἵνα μὴ ἐλαττωθῶσι Μακεδόνων· τοῦτο δὲ ἀγάπης ἦν Τίτου. Ἰνα, καθὼς προενήρξατο, τουτέστι,

προέθετο τὸ δεῖν ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς, οὕτω καὶ ἐπιτελέσῃ, τουτέστι, πληρώσῃ τὸ ἐγγείρημα· τοῦτο δέ ἐστι, τὸ παρασκευάσαι αὐτὸν ὑμᾶς, εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὸ κατὰ τὴν ἐλεημοσύνην. Ὅρα δὲ, πῶς πανταχοῦ χάριν καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην· καὶ τὴν χάριν γὰρ, φησι, ταύτην. Μέγα γὰρ τῷ ὄντι, καὶ δῶρον θεοῦ, καὶ ἑξομοιοῦν αὐτῷ δυνατὸν τὸν μετιόντα.

- 7 Ἀλλ' ὥσπερ ἐν παντὶ περισσεύετε, (πίστει καὶ λόγῳ καὶ γνώσει καὶ πάσῃ σπουδῇ, καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ,) ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι  
8 περισσεύητε· οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐτέρων σπουδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον δοκιμάζων·

Οἷον, πάλιν μετ' ἐγκωμίων προτρέπεται. Ὅσπερ, φησί, περισσεύετε, τουτέστι, μετὰ περιουσίας ἔχετε τὰ ἄλλα πάντα. Πίστει μὲν, τῇ εἰς θεόν· λόγῳ δὲ, τῷ τῆς σοφίας· γνώσει δὲ, τῇ τῶν δογμάτων· καὶ πάσῃ σπουδῇ, τῇ περὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν· καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ. Καὶ ὥσπερ, φησί, περισσεύετε ἐν τῷ ἀγαπᾶν με· εἰ καὶ μὴ ἡγάπων αὐτὸν οὕτως, ὡς αὐτὸς ἐκείνους, ἡγάπων δὲ ὁμοῦ· πλὴν καὶ προτρέπομένου τὰ ῥήματα εἰς τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν οὕτως. Ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι.] Πάλιν χάρισμα τὴν ἐλεημοσύνην καλεῖ· περισσεύετε δὲ, ἢ ὑπὲρ Μακεδόνων τοὺς πένητας, ἢ ἵνα θαυμάσιος ᾖ πλῶς. Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω.] Ἐπειδὴ πολλὰ τε παρήνευσε, καὶ σφόδρα Μακεδόνων ἐνεκωμίασεν, ἵνα μὴ ἐπαχθῇ τις εἶναι δόξῃ, φησὶν, Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω· τουτέστιν, οὐχ ὡς κελεύων, οὐδ' ὡς ἀναγκάζων ὑμᾶς. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐτέρου σπουδῆς.] Τουτέστι, διὰ τοῦτο διεξῆλθον τὴν σπουδὴν τῶν Μακεδόνων, τὴν περὶ τὴν ἐλεημοσύνην, ἵνα διὰ τῆς ἐκείνων σπουδῆς δοκιμωτέροις ὑμᾶς, τοὺς ὑπ' ἐμοῦ ἡγαπημένους, ποιήσω δοκιμάζων γὰρ, τουτέστι, δοκιμωτέρους ἀποφαίνων. Ἀγάπης γὰρ τῆς εἰς θεόν, εἰ βούλει δὲ, καὶ τῆς εἰς Παῦλον, ἐναργῆς ἀπόδειξις καὶ δοκιμὴ, ἢ εἰς τοὺς πλησίον ἐλεημοσύνη. Πέπει-

σμαι γὰρ, φησι, καὶ τὸν θεόν, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτόν, ὑπ' ὑμῶν ἀγαπᾶσθαι· ἀλλ' ἢ τελειότερα τῆς γνησίας ἀγάπης παράστασις καὶ βεβαίωσις, διὰ τῆς εἰς τοὺς πλησίον ἐλεημοσύνης ἐμφανίζεται.

- 9 (Γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὢν, ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε.) καὶ  
10 γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι. Τοῦτο γὰρ ὑμῖν συμφέρει, οἳ τινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ  
11 θέλειν προσενήρξασθε ἀπὸ πέρουσι· νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε, ὅπως, καθάπερ ἡ προθυμία τοῦ θέλειν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιτελέσαι ἐκ τοῦ ἔχειν.

Γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν.] Τουτέστιν, ἐνόησατε, ἀναλογίσασθε τὸ μέγα μυστήριον. Ὅτι δι' ἐμᾶς ἐπτώχευσεν.] Ἐπτώχευσε, τὴν ἡμετέραν σάρκα ἀναλαβὼν· εἴτα κατεδικάσθη, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ ταῦτα δι' ἡμᾶς, τοὺς ἀναξίους. Εἰ οὖν ἐκεῖνος, φησὶν, ἐπτώχευσε διὰ σέ, σὺ οὐδὲ χρήματα δίδως δι' αὐτόν; Πλούσιος ὢν.] Καθὸ ἐστι καὶ νοεῖται θεός, οἶον, ἀνεκφραστος, ἀπεριόνητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, δόξαν ἔχων ἀπόρρητον, φῶς ἀνεκλάλητον, μεγαλοσύνην ἀνείκαστον. Ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε.] Εἰ γὰρ μὴ ἐκεῖνος, φησὶν, ἐπτώχευσεν, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἐπλουτήσαμεν· ἐπλουτήσαμεν δὲ ποῖον πλοῦτον; Ἄφεςιν ἀμαρτιῶν, ἀγιωσύνην, υἰοθεσίαν, αὐτὴν· τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι.] Ὅρα, πῶς ἀνεπαχθῆς εἶναι σπουδάζει. Γνώμην γὰρ, φησί, τουτέστι, συμβουλὴν δίδωμι, οὐκ ἀνάγκην τινὰ ἐπιτίθημι. Τοῦτο γὰρ ὑμῖν συμφέρει.] Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν συμβουλὴν ποιῶμαι, διὰ τὸ ὑμῖν μᾶλλον συμφέρειν τὸ πρᾶγμα, ἢ περ τοῖς λαμβάνουσιν. Οὔτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι.] Καὶ λοιπὸν λέγει τὴν γνώμην. Οἳτινες, φησὶν, ἐκόντες ἐπὶ τοῦτο ἤλυθετε· καὶ οὐ μόνον ἀρχὴν κατεβάλεσθε πρὸς τὸ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ θέλειν· του-

τέστι, πρὸς τὸ ἐκουσίως ποιεῖν, καὶ μηδενὸς προτρεψαμένου. *Νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπιτέλεσατε.*] Τουτέστι, πληρώσατε αὐτὸ, ὃ ἐνῆρξασθε θέλειν. Βούλεται δὲ τὸ αὐθαίρετον καὶ τούτοις, ὡς τοῖς Μακεδόσι, περιάψαι. *Ὅπως, καθάπερ ἡ προθυμία τοῦ θέλειν.*] Ἵνα μὴ, φησιν, ἄχρι προθυμίας στή τὸ καλὸν ἔργον τοῦτο· ἀλλ' ὥσπερ ἡ προθυμία, ἐκ γνώμης καὶ ἐκ θελήματος ἐκουσίῳ γέγονεν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιτελεῖσαι ἐκ τοῦ ἔχειν· τουτέστιν, οὕτω καὶ τὸ τὴν προθυμίαν πληρωθῆναι γένηται ἐκ τοῦ ἔχειν, τουτέστιν, ἐκ τοῦ ἔχοντος εἰσνεγκεῖν· ὡς ὅγε μὴ ἔχων, τὸ ἀπὸ τῆς προθυμίας ἐπλήρωσεν.

12 Εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθὼς ἐὰν ἔχη τις,  
13 εὐπρόσδεκτος, οὐ καθὼς οὐκ ἔχει. Οὐ γὰρ, ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλίψις· ἀλλ' ἐξ ἰσότητος, ἐν τῷ νῦν καιρῷ τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑφέ-  
14 ρημα· ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς  
15 τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης· καθὼς γέγραπται· «Ὁ τὸ πολὺ, οὐκ ἐπλεόνασε· καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἡλαττόνησε (α).»

Προκειμένης, φησὶ, προθυμίας, καθὼς ἐὰν ἔχη τις εἰσφέρων, εὐπρόσδεκτός ἐστι παρὰ τῷ θεῷ, καὶ μικρὸν ἢ, καὶ μηδὲν ἢ παντελῶς· καθὼς γὰρ ἔχει τις, φησὶν, οὐ καθὼς οὐκ ἔχει, ἀπαιτεῖται. Οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις.] Οὐ γὰρ, φησὶν, ἵνα ἄλλοι μετὰ ἀνέσεως τρυφῶσι, χρηὶ ὑμᾶς ὑπὲρ δύναμιν δοῦναι, ὥστε καὶ ἐνδείαν καὶ θλίψιν ὑπομεῖναι ἐκ τούτου. Τοῦτο δὲ, διὰ τὸ αὐτῶν ἀτελές φησιν· ὁ γὰρ Μακεδόνας ἐπαινῶν, ὅτι ὑπὲρ δύναμιν ἔδωκεν, δηλὸς ἐστὶ καὶ τούτους τοῦτο ποιεῖν ἐθέλων. Ἀμέλει παρακατιῶν αἰνιγματωδῶς κατασκευάζει τὸ, δεῖν ὑπὲρ δύναμιν διδόναι. *Ἀλλ' ἐξ ἰσότητος.*] Κομᾶτε, φησὶ, χρήμασιν ὑμεῖς· κομῶσιν ἐκεῖνοι τῇ εἰς θεὸν παρρησίᾳ, οἷς τὰ τῆς ἐλεημοσύνης μέλλει δίδοσθαι. Δότε τοίνυν αὐτοῖς τὰ περισσὰ τῶν χρημάτων, καὶ λάβετε τὸ περισσὸν τῆς εἰς θεὸν

(α) Ἑβρ. ι', 18.

παρρησίας. Εἰπὼν δὲ, ἐξ ἰσότητος, ἡρέμα προτρέπεται αὐτοὺς, μὴ τὸ περίσσευμα δοῦναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὑστέρημα. Τοῦτο γὰρ φησιν· Εἰ περίσσευμα δῶς, περίσσευμα λαμβάνεις· εἰ δαψιλές δῶς, δαψιλές λήψῃ· εἰ δὲ ὀλόκληρον θούλῃ τὴν πρὸς θεὸν παρρησίαν ἐπισπάσασθαι, ὅλα κένωσον καὶ σύ· δὲ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος· ἐξ ἰσότητος γὰρ ἐστὶν ἡ λήψις τῆς δόσεως. *Ἐν τῷ νῦν καιρῷ.*] Ἐν τῷ νῦν καιρῷ φησὶν· ἐν γὰρ τῷ μέλλοντι, οὐδὲν τούτων ἐπιδείκνυσθαι δύναται.—**ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ.** Ἐν τῷ νῦν καιρῷ ἐπιτέλεσον τὴν ἰσότητα· ἐν γὰρ τῷ μέλλοντι πολλαπλασίονα ἀπολήψῃ· καὶ πρόσκαιρος μὲν ἡ δοκοῦσα ζημία· ἐν τῷ νῦν γὰρ καιρῷ, φησὶ· διαιωνίζων δὲ ὁ ἄφικτος πλοῦτος.—*Ὅπως γένηται ἰσότης.*] Πῶς γένηται ἰσότης; Ἐὰν καὶ ὑμεῖς καὶ ἐκεῖνοι τὰ περισσεύοντα ἀντιδιδῶτε, καὶ τὰ ὑστερήματα ἀναπληροῦτε. Καὶ ποῖα ἰσότης, πνευματικὰ ἀντὶ σαρκικῶν διδόναι; Οὐ κατὰ τὸ πολυτιμότερον ἢ τὸ ἀτιμότερον τῶν διδομένων καὶ ἀντιδιδομένων εἴρηται ἡ ἰσότης, ἀλλὰ καθὼς, ὃ περισσεύει ὑμῖν, δίδοτε ὑμεῖς· καὶ πάλιν, ὃ περισσεύει ἐκείνοις, διδῶσιν ἐκεῖνοι· καὶ πάλιν, ὃ ὑστερεῖσθε ὑμεῖς, λαμβάνετε· καὶ ὃ ὑστεροῦνται ἐκεῖνοι, λαμβάνουσι· κατὰ τοῦτο ἡ ἰσότης. *Καθὼς γέγραπται.*] Δείξας, ὅτι οὐ μόνον διδοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἀντιλαμβάνουσι, καὶ μείζονα ἀντιλαμβάνουσι· (καὶ γὰρ εἰπὼν, ὅπως γένηται ἰσότης, πρὸς δαψιλείαν αὐτοὺς προτρέπων εἶπεν· οὐκ ἔστι γὰρ ἶσον δοῦναι χρήματα, καὶ τὴν πρὸς θεὸν παρρησίαν ἀντιλαβεῖν·) νῦν ἐκ τῆς μαρτυρίας τῆς Παλαιᾶς θέλει τοῦτο κατασκευάσαι· ὅτι καὶ μὴ μεταδῶτε, οὐδὲν ὑμῖν ἔσται πλεον· συνάγουσι· καὶ γὰρ μὴ λάβωσιν ἐκεῖνοι παρ' ἡμῶν, οὐ παρὰ τοῦτο ἐλαττωθήσονται· οὐ γὰρ ἂν αὐτοὺς περιῶδοι ὁ θεός, δι' ὃν εἰσι πένητες· καὶ τὴν ἀρπαγὴν γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, αὐτοῖς γράφων λέγει (α). Ἐπαινετὸν μὲν γὰρ τὸ ἐξ ἑαυτῶν ἀρ-

(α) Ἑβρ. ι', 24.

ξασθαι ποιεῖν, νοουθετηθέντας μόνον πρὸς τὸ θελῆσαι· μεῖζον δέ, τὸ καὶ αὐτὸ τὸ θελῆσαι ἐξ οἰκείας ἐλαστῆσαι γνώμης, καὶ αὐθαίρετον ἐπιδείξασθαι. Εἰ οὖν τὸ μεῖζον, φησὶν, ἐπεδείξατε, καὶ τὸ ἔλαττον ἐπιτελέσατε (1).

16 Χάρις δὲ τῷ θεῷ, τῷ διδόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν  
17 ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου· ὅτι τὴν μὲν πα-  
ράκλησιν ἐδέξατο· σπουδαιότερος δὲ ὑπάρχων, αὐ-  
18 θαίρετος ἐξῆλθε πρὸς ὑμᾶς. Συνεπέμψαμεν δὲ μετ'  
αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ  
διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν.

Διαλεχθεὶς περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ὅσα ἐχρῆν, λοιπὸν ἐπαινεῖ τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντας· ἵνα, ἀνυπόπτοι γενόμενοι, μᾶλλον εἰς προθυμίαν αὐτοὺς τοῦ συνεισενεργεῖν ἐνάγωνσιν. Ἐπειδὴ δὲ πρῶτος τούτων Τίτος ἦν, τοῦτον ἐπαινεῖ, καὶ θεοῦ λέγει ἔργον, τὸ διεγερθῆναι αὐτὸν εἰς τὸ διακονῆσαι· τὴν αὐτὴν γὰρ, φησὶν, σπουδὴν, ἣν καὶ γὰρ ἔχω ὑπὲρ ὑμῶν, ἐνέθηκεν αὐτῷ. Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ προτρέπεται αὐτοὺς, ἵν' ἀξιόλογον ποιήσωνται τὴν δόσιν. Εἰ γὰρ μὴ μέγα ἦν, οὐκ ἂν ἀπὸ θεοῦ πρὸς τοῦτο διηγέρθη. Ὅτι τὴν μὲν παράκλησιν ἐδέξατο. [Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι ὁ θεὸς προετρέψατο τὸν Τίτον; Πόθεν; Ὅτι τὴν μὲν παράκλησιν ἐδέξατο· τουτέστι, Παρεκλήθη μὲν καὶ παρ' ἐμοῦ, πλην καὶ αὐτὸς οἰκοθεν ὥρμητο εἰς τοῦτο. Διὸ καὶ σπουδαιότερος ὑπάρχων τῆς παρ' ἐμοῦ παρακλήσεως, αὐθαίρετος ἐξῆλθε· τουτέστιν, ἐκῶν, καὶ ἐξ οἰκείας προθυμίας. Ὅρα δὲ σοφίαν! Καὶ τοῦ θεοῦ λέγει ἔργον εἶναι τὴν ἔλευσιν Τίτου, καὶ ἑαυτὸν παρακεκλημέναι, καὶ Τίτον μὴδὲ δεῖσθαι παρακλήσεως. Συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν.]

(1) = Παράγει τὸ ἐπὶ τοῦ μάννα γινόμενον, ἅμα μὲν ἵνα δείξῃ, πῶς γίνεται ἡ ἰσότης· ὅτι, ὅταν ὁ τὸ πολὺ ἔχων πλούσιος, εἰ δῶ τὸ περισσεύον τῷ ἔχοντι τὰ ὀλίγα, οὔτε αὐτὸς πλεονάζει, καὶ ὁ τὸ ὀλίγον ἔχων, οὐκ ἐλαττονεῖται, ἀτε λαθὼν παρ' ἐκείνου. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς πρὸς θεὸν παρρησίας τὸ αὐτό. Ἄμα δὲ καὶ τι μεῖζον καταρτοῖ, δεικνύων τοῖς πλουσίοις, ὅτι, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μάννα, ὅτε πλέον συνάγοντες, καὶ εἰ ἐλαττον, πάντες τὸ αὐτὸ μέτρον εὐρίσκοντο ἔχοντες, τὴν ἀπλησίαν τοῦ θεοῦ κολάζοντες· οὔτω καὶ νῦν οὗ δει τοῦ πλείονος ἐφίεσθαι. Θεοφύλακτος.

Πολλοὶ μὲν φασὶ τὸν Δουκᾶν εἶναι τοῦτον, διὰ τὸ σύνταγμα τοῦ εὐαγγελίου· πολλοὶ δὲ, τὸν Βαρνάβαν· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἄγγραφον κήρυγμα, εὐαγγέλιον φασὶ κεκληθῆναι· ὃ καὶ μᾶλλον πιθανόν· τὰ γὰρ μετὰ ταῦτα, τῷ Βαρνάβᾳ ἀρμοδιώτερον. Οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. [Οὐ κηρύσσει μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐπαινουμένως· ὁ δὲ ἔπαινος, οὐ παρ' ἐνός, ἀλλὰ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἦλθε. Τίνος δὲ ἕνεκεν τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Τίτου λέγει, τούτων δὲ οὐκέτι; Ὅτι τὸν μὲν Τίτον ᾔδεισαν, τούτους δὲ ἠγνούουν· καὶ ὅτι τοσαῦτα λέγει περὶ αὐτῶν, ὅσα πρὸς σύστασιν ἔρει μόνον, καὶ τὸ φυγεῖν τὴν ὑπόνοιαν τοῦ σφετερισμοῦ τῶν χρημάτων. — Οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.] Λέπει τὸ, ἐστίν, ὃ δεῖ ἐπινοήσαντας, κατὰ κοινοῦ ἐξακούειν καὶ ἐπὶ τῶν ἐξῆς· οἷον, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐστὶ· τουτέστιν, οὐ μόνον θυμασίως καὶ ἐπαίνου ἀξίως εὐαγγελίζεται καὶ κηρύσσει· ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ἐστίν, ἀντὶ τοῦ, ἀλλὰ καὶ κεχειροτονημένος ἐστίν. Ὑπὸ τίνων; Ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς τί; Εἰς τὸ εἶναι συνέκδημος ἡμῶν ἐν τῷ κηρύγματι. Εἴτα· Οὐ μόνον ἐν τῷ κηρύγματι κεχειροτονημένος ἐστίν· (δεῖ γὰρ ἀπὸ κοινοῦ καὶ τὸ, οὐ μόνον, ἐκλαβεῖν)· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ χάριτι ταύτῃ, καὶ ἐξῆς· τουτέστιν, ὅτι κεχειροτονημένος ἐστίν, ὥσπερ εἰς τὸ συνέκδημος ἡμῶν εἶναι καὶ κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον, οὔτω καὶ εἰς τὸ διακονεῖν τῇ ἐλεημοσύνῃ. Διὰ τοῦτο ἄρα καὶ ἀπέσταλται νῦν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὑποθέσει. Οἷον, ἄνωθεν, φησὶν, εἰς τοῦτο κεχειροτονῆται ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν (α), καὶ οὐ νῦν ὑφ' ἡμῶν αὐτοσχεδιάζεται. Ἀλλὰ χειροτονηθεὶς συνέκδημος ἡμῶν, συνεχειροτονήθη καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ὑφ' ἡμῶν διακονουμένῃ χάριτι λειτουργεῖν καὶ ὑπηρετεῖν (Φωτίου).

19 Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν συνέκδημος ἡμῶν σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ,

(2) Πραξ. ΙΓ', 1. 2.

τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ  
 20 Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ἡμῶν (1). σταλλόμε-  
 νοι τοῦτο, μή τις ἡμᾶς μωμήσῃται ἐν τῇ ἀδρότῃτι  
 ταύτῃ, τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν· προνοοῦμενοι  
 καλὰ, οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον  
 ἀνθρώπων.

Εἶτα καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν χειροτονίας καὶ κρίσεως σε-  
 μνώνει τὸν Βερνάβαν. Οὐ γὰρ μόνον εὐαγγελιζόμενος ἐπαινεῖ-  
 ται ὡς εὐδόκιμος, φησὶν, ἀλλὰ καὶ κεχειροτόνηται ὑπὸ τῶν  
 ἐκκλησιῶν, εἶναι ἡμῶν συνέκδημος ἐν τῷ κηρύγματι. Ὁ δὲ  
 ἐν τούτῳ κοινωνῶν, κοινωνεῖ δηλονότι καὶ τῶν πειρασμῶν καὶ  
 τῶν κινδύνων τῷ Παύλῳ. Καὶ οὐ μόνον, φησί, συνέκδημος  
 ἡμῶν κεχειροτόνηται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ χάριτι ταύτῃ κεχει-  
 ροτόνηται, τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν, τουτέστιν, ἐπὶ τῷ  
 ὑποδέξασθαι τὰ τῆς ἐλεημοσύνης χρήματα. Δύναται δὲ ταῦ-  
 τα καὶ εἰς τὸν Λουκᾶν νοηθῆναι. Πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυ-  
 ρίου δόξαν. ] Τοιοῦτος δέ ἐστι, φησὶν, ὁ καὶ ἐπὶ τῷ τὰ  
 χρήματα ὑποδέξασθαι παρ' ὑμῶν ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν χειροτο-  
 νηθεὶς, ἵνα ἐξ ὧν πράττει καὶ ὁ Χριστὸς δοξάζεται, καὶ ὑμεῖς  
 προθυμότεροι μᾶλλον εἰς τὴν εἰσφορὰν γένησθε. Σταλλόμενοι  
 τοῦτο. ] Περιστελλόμενοι, ἀσφαλιζόμενοι εἰς τοῦτο. Μή τις ἡμᾶς  
 μωμήσῃται. ] Διὰ τοῦτο, φησί, τοιούτους ἐπέμψαμεν, καὶ οὐχ  
 ἕνα, ἀλλὰ πλείους· σταλλόμενοι, τουτέστιν, εὐλαβοῦμενοι καὶ  
 φυλακτῶμενοι, μή τις πονηρὰν ὑποψίαν σχοίῃ καθ' ἡμῶν,  
 ὡς νοσφίζομένων τὰ χρήματα. Οὐκ εἶπε δὲ, Μὴ ὑμεῖς σκαν-  
 δαλισθῆτε περὶ ἡμῶν, ἵνα μὴ πλήξῃ αὐτοὺς, ἀλλὰ, Μή τις.  
 Ἐν τῇ ἀδρότῃτι ταύτῃ, τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν. ] Τουτέστι,  
 διὰ τὸ εἶναι ἀδρὰν καὶ πλουσίαν τὴν εἰσφορὰν, τὴν μέλλουσαν  
 γίνεσθαι ὑφ' ὑμῶν. Καὶ γὰρ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος, ἱκα-  
 νὸν τοῖς πονηροῖς κακὴν ὑπόνοιαν ἐμβαλεῖν περὶ ἡμῶν, εἰ μὴ

(1) Παρ' ἄλλοις, ὑμῶν.

οὕτως ἐπιλέκτους πρὸς τὴν ὑποδοχὴν αὐτῶν ἡμεῖς πεπομφότες.  
*Προνοοῦμενοι καλὰ.*] Ὁρα συγκατάβαιναι! Οὐκ εἶπε· Τοῦ συν-  
 ειδότος μου ὄντος ὀρθοῦ, οἰμωζέτω ὁ ὑπονοῶν τί κακόν.  
 Ἀλλὰ τί; Διὰ τοῦτο, φησὶν, εἰς τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἀκρι-  
 βειαν ταύτην ἦλθον, ἐπειδὴ προνοοῦμεν καλὰ, τουτέστι,  
 φροντίζομεν καλῶς ἀκούειν οὐ μόνον ἔμπροσθεν θεοῦ, ἀλλὰ  
 καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. Ὅσα γὰρ τινες ἀσθενέστερον δικάζειν-  
 ταί, φησὶν, τοσοῦτον ἀνάγκη συγκαταβαίνειν ἡμᾶς

22 Συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν, ὃν  
 ἐδοκιμάσαμεν ἐν πολλοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα,  
 νυνὶ δὲ πολὺ σπουδαιότερον, πεποιθήσει πολλῇ, τῇ  
 23 εἰς ὑμᾶς. Εἴτε ὑπὲρ Τίτου, κοινωνῶν ἐμὸς καὶ εἰς  
 ὑμᾶς συνεργός· εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν, ἀπόστολοι ἐκ-  
 24 κλησιῶν, δόξα Χριστοῦ. Τὴν οὖν ἐνδειξίν τῆς ἀγά-  
 πης ὑμῶν, καὶ ἡμῶν καυχήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς  
 αὐτοὺς ἐνδείξασθε εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον προσέθηκε, καὶ τοῦτον μετ' ἐγκωμίου, ἀδελφὸν  
 αὐτὸν ὀνομάζων, καὶ συνιστῶν ἐκ τοῦ δοκιμάσαι αὐτὸν καὶ  
 κρίναι σπουδαῖον ὄντα, καὶ ἐν πολλοῖς, καὶ πολλάκις. *Ὁν  
 ἐδοκιμάσαμεν.*] Ἐπαίρει ἐκ τῆς αὐτοῦ δοκιμασίας τὸν ἄνδρα. Τὸ  
 δὲ, ἐν πολλοῖς καὶ πολλάκις, ἐπίτασις ἐπαίνου. *Πεποιθήσει  
 πολλῇ.*] Ἐπειδὴ, φησι, θαρρῆναι, ὡς οὐκ ἀποτεύξεται ἐρχόμε-  
 νος πρὸς ὑμᾶς, σπουδαιότερος οὗ ἢ γεγέννηται. *Εἴτε ὑπὲρ  
 Τίτου.*] Ἐπειδὴ ἀπέδειξεν αὐτῶν τὴν ἀρετὴν, παρακαλεῖ λοι-  
 πὸν δι' αὐτοὺς, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παρακλήσει ἐγκωμιάζει αὐτοὺς,  
 καὶ φησὶν· Εἴτε ὑπὲρ Τίτου δεῖ τι εἰπεῖν, ταῦτα ἔχω λέγειν,  
 ὅτι κοινωνός ἐστιν ἐμὸς, καὶ συνεργός μου εἰς ὑμᾶς, καὶ εἰς  
 τὴν ὑμῶν σωτηρίαν καὶ πίσιν· μέγας δὲ ὁ ἔπαινος· εἴτε ὑπὲρ  
 τῶν ἄλλων δεῖ τι εἰπεῖν, ταῦτα ἔχω λέγειν, ὅτι εἰσὶν ἀδελ-  
 φοὶ ἡμῶν, ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν, ἐξ ἐπιλογῆς δηλονότι. *Δόξα  
 Χριστοῦ.*] Ἐξ ὧν, φησί, πολιτεύονται, δόξαν προξενούσι Χρι-  
 στῷ· ἵνα γάρ, φησι, θεωροῦντες ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, δοξά-



σωσι τὸν πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς (α). Τὴν οὖν ἐνδειξὴν τῆς ἀγάπης ὑμῶν.] "Ενδειξιν, τουτέστιν, ἀπόδειξιν, ἔλεγχον, ἐπίδειξιν. Τὴν ἀπόδειξιν, φησὶν, ἧς με ἀγαπᾶτε ἀγάπῃ, καὶ τῆς καυχώσεως, ἧς καυχώμεθα ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐπιδείξασθε· ὅτι οὐκ ἐκτὶ ὑπὲρ ὑμῶν καυχώμαι ὡς εἰ ἔλεγεν· Εἰ θέλετε δειῖναι, ὡς ὑμεῖς μὲν ἀγαπᾶτε με, ἐγὼ δὲ δικαίως ὑπὲρ ὑμῶν καυχώμαι, τούτους ἀγαπήσατε, τούτοις εὐνοίαν ἐπιδείξασθε. Εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν.] Τουτέστι, καὶ εἰς τιμὴν τῶν ἀποστεilasῶν αὐτοὺς ἐκκλησιῶν. Ἄν γὰρ τούτους τιμήσητε, τὰς ἀποστεilasῶν αὐτοὺς ἐκκλησίας τιμᾶτε. Οὐ λέγει δὲ, ἀνθρώπων, ἀλλ', ἐκκλησιῶν, σεμνότερον ἅμα καὶ ἀπαραίτητον ποιῶν τὸν λόγον.

ΚΕΦ. ΙΧ, 1 Περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονίας, τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, περισσόν μοι ἐστὶ τὸ γράφειν ὑμῖν.

2 Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχώμαι Μακεδόσιν, ὅτι Ἀχαΐα παρεσκευάσται ἀπὸ πέρυσι· καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζήλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας.

Περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονίας.] Διακονίας, ἐλεημοσύνης. Περὶ ταύτης τοιγαροῦν τῆς ἐλεημοσύνης, πολλὰ τε καὶ πρότερον εἰπόν, καὶ πολλὰ λέγειν μέλλων, νῦν φησί, περιττόν μοι ἐστὶ τὸ περὶ τούτων γράφειν ὑμῖν, τοῦτο λέγων, ὥστε μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι αἰσχύνηται γὰρ ἄνθρωπος, τοιούτην δόξαν ἔχων περὶ αὐτῶν, ὡς μήτε δεῖσθαι αὐτοὺς συμβουλῆς, ἐλάττων φαίνεται τῆς ἰδίας ὑπολήψεως (1). Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν.] Θερρύνοντες μὲν, τὸ πεπεισθαι τὸ δὲ καὶ εἰς ἑτέρους καυχᾶσθαι, πολὺ πλέον. "Οτι Ἀχαΐα παρεσκευάσται.] Τοῦτό, φησιν, ἐκαυχώμην πρὸς Μακεδόνας, ὅτι οὐ μόνη ἡ Κόρινθος, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ Ἀχαΐα πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην παρεσκευάσται.

(α) ματθ. Ε', 16.

(1) αἰσχυνθήσονται γὰρ, εἴγε ταυτήν ὑπὸ τῆς ἐπὶ αὐτῶν ἔχοντες τοῦ Παύλου, ὅτι οὐ δύνανται συμβουλῆς πρὸς τὸ ἐλεῖν, εἴτα φανῶσιν ἑαυτοὺς τῆς ὑπολήψεως. » Θεοφύλακτος.

(ἐπαρχία δέ τις ἐστὶν ἡ Ἀχαΐα, ὑφ' ἣν ἡ Κόρινθος.) Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι εἰσφέρει ἢ συλλέγει, ἀλλὰ, παρεσκευάσται, τουτέστιν, ἐτοίμη ἐστὶ, πεπλήρωκε τὸ πᾶν· καὶ λοιπὸν τοὺς διακονησόμενους περιμένει. "Ὅστε αἰσχύνη μοι ἐστὶν, εἰ φανήσομαι μάτην καὶ ψευδῶς καυχώμενος. Καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζήλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας.] Καὶ μὴν περὶ Μακεδόνων εἰρηκεν ἀνωτέρω, ὅτι αὐθαίρετοι, καὶ μετὰ σπουδῆς ἦλθον εἰς τοῦτο· πῶς οὖν νῦν φησὶν, ὅτι ὁ ἐξ ὑμῶν ζήλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας; Οὐκ εἶπε δὲ, τοὺς πάντας, ἀλλὰ, τοὺς πλείονας· αἱ μὲν γὰρ, αὐθαίρετοι, καὶ δεόμενοι ἡμῶν· οἱ δὲ, ἐκ τοῦ ἐξ ὑμῶν ζήλου ἠρεθίσθησαν· οἱ γὰρ πλείους, κέντρου δέονται. "Η καὶ οὕτω νόει τὸ, αὐθαίρετοι· ὅτι οὐ συνεβουλεύσαμεν, οὔτε προετραψάμεθα αὐτοὺς, ἀλλ' ὑμᾶς μόνον ἐπηνέσαμεν, ὡς παρεσκευασμένους ἀπὸ πέρυσι, καὶ τοῦτο ἤρκεσεν εἰς τὸ διεγείρει αὐτούς. Ὅρᾳ, πῶς ἐκείνους διὰ τούτων, καὶ τούτους δι' ἐκείνων ἐγείρει; Εἰ οὖν ὑμεῖς, φησι, γεγονάτε καὶ τοῖς ἄλλοις· πρόξενοι συνεισφορᾶς, πῶς οὐκ ἄτοπον ὑμᾶς ὑστερεῖσαι;

3 "Επεμψα δὲ τοὺς ἀδελφοὺς, ἵνα μὴ τὸ καύχημα ἡμῶν, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν, κενωθῇ ἐν τῷ μέρει τούτῳ·

4 ἵνα, καθὼς ἔλεγον, παρεσκευασμένοι ἦτε· μήπως, ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες, καὶ εὐρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευάστους, κατασχυνθῶμεν ἡμεῖς (ἵνα μὴ λέγωμεν, ὑμεῖς) ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυ-

5 χήσεως. Ἀναγκαῖον οὖν ἡγησάμην παρακαλέσαι τοὺς ἀδελφοὺς, ἵνα προέλθωσιν εἰς ὑμᾶς, καὶ προκαταρτίσωσι τὴν προκατηγγελημένην εὐλογίαν ὑμῶν, ταύτην ἐτοίμην εἶναι οὕτως, ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν.

Ορα τὴν κηδεμονίαν τοῦ Παύλου! Ὡσανεὶ ἑαυτὸν μέρος τῶν Κορινθίων ποιεῖται, καὶ ἀγωνιᾷ ὑπὲρ αὐτῶν· φησὶ γὰρ, ὅτι, ἐπειδὴ ἐκαυχῆσάμην, ἐφοβήθην, μὴ αἰσχυνθῶ, καὶ διὰ τοῦτο ἔπεμψα τοὺς ἀδελφοὺς, ἵνα μὴ κενωθῇ, τουτέστι, μα-

καιωθῆ, μάταιον καὶ κενὸν ἐλεγχθῆ, τὸ καύχημα ἡμῶν, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ψεύσται εὐρεθῶμεν, εἰπόντες, ὅτι παρεσκευασμένοι ἐστέ, ἐν τῷ μέρει τούτῳ, τουτέστι, τῆς ἐλεημοσύνης· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ καύχημα ἡμῶν, ἄχρι τῆς ἐλεημοσύνης αὐτὸ περιέκλεισεν. *Ἰνα, καθὼς ἔλεγον.*] Μακεδόσι γὰρ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι Ἀχαῖα παρεσκευάσται ἀπὸ πέρυσσι (1). *Μήπως, ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες.*] Ἀπὸ ἀνθρωπίνων λογισμῶν καὶ λόγων αὐτοὺς προτρέπει, ἀσθενέστερον διακειμένους. Μείζων γὰρ ἡ ἐντροπὴ, ὅταν ἐπὶ ἀλλοτρίων προσώπων καταισχύνηται τις. *Μήπως, φησὶν, ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες·* εἰκὸς γὰρ ἐστὶ Μακεδόνας μετ' ἐμοῦ ἐλθεῖν· *καὶ εὗρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευάστους, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς, ὡς εἰκὴ καυχώμενοι ἐφ' ὑμῖν.* *Ἰνα μὴ λέγωμεν, ὑμεῖς.*] *Ἰνα μὴ, φησὶν, εὐφημότερον λέγοντες, εἴπωμεν, ὑμᾶς καταισχυνθήσεσθαι·* εἰ μὴ ὅτι καὶ τῶν δύο ἦν αἰσχύνη, τῶν μὲν, ὡς ὑστερούντων, τοῦ δὲ, ὡς ψευδῶς καυχωμένου. *Ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυχήσεως.*] *Ὡς εἰ εἶπεν·* Οὐκ ἀλαχοῦ καταισχυνθῶμεν, ἀλλ' ἐν μόνῃ τῇ περὶ τῆς ἐλεημοσύνης καυχῆσει. **Καὶ** γὰρ ἦν ὄντως ἀναγκαῖον, καὶ αὐτοὺς, τῆς αἰσχύνης, καὶ ἑαυτὸν, τοῦ δοκεῖν ψεύδεσθαι ἀπαλλάξαι. *ὑπόστασιν δὲ, τὴν ὑπόθεσιν, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἥτοι τὴν οὐσίαν τῆς καυχήσεως νόει.* *Ἰνα προέλθωσιν εἰς ὑμᾶς.*] Ἐπειδὴ ἄνω εἰρήκει· *Περιττόν μοι ἐστὶ τὸ γράφειν περὶ τούτου·* ὡς αὐτῶν δηλαδὴ ἐτοιμῶν ὄντων· *ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντία λέγειν, νῦν οὐκέτι περὶ τοῦ συνεισενέγκαι, ἀλλὰ περὶ τοῦ ταχέως καὶ προθύμως ποιῆσαι τὸ ἔργον διαλέγεται, διὰ τούτων κακεῖνο κατασκευάζων. Ταύτην ἐτοιμίην εἶναι.*] Τὴν μετὰ δαφιλείας ἐλεημοσύνην. Οὕτως, ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ ὡς πλεον

(1) « Ἐγώ, φησι, καλλωπιζόμενος ἐφ' ὑμῖν, παρὰ πᾶσιν ἔκαυχον ἑαυτὸν, καὶ παρ' ἐκείνοις. Ὥστε, ἐὰν ὑστερήσῃτε, καὶ ἐν τῇ αἰσχύνῃ οὐ πανταχοῦ δὲ, ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ μέρει· τουτέστιν, ἵνα μὴ καταισχυνθῶ ἐν τῇ περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ὑποστάσει μόνῃ· ἀλλὰ παρεσκευασμένοι ἦτε, καθὼς ἔλεγον τοῖς Μακεδόσιν, ὅτι ἐτοιμοὶ εἰσι τῆς Ἀχαΐας ἅπαντες, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς λείπει. » Θεοφύλακτος.

μεζίαν.] Οὕτω· τουτέστι, μετὰ χαρᾶς καὶ σπουδῆς· εὐλογία γὰρ ἐστὶ, φησι, τὸ διδόμενον· οὐδεὶς δὲ εὐλογίαν διδούς ἢ λυπεῖται, ἢ ἐξ ἀνάγκης δίδωσιν. Ἐκεῖνος γὰρ λυπεῖται, ὁ πλεονεκτούμενος, καὶ διδούς ἐξ ἀνάγκης ἅπερ ἐπλεονέκτησε· νῦν δὲ ἀφορμὴν ὑμῖν σωτηρίας ἡ δόσις (1).

- 6 Τοῦτο δέ· ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις  
7 καὶ θερίσει. Ἐκαστος καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ· μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης· ἡλαρόν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός (α). Δυνατὸς δὲ ὁ θεός, πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε  
9 πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν· καθὼς γέγραπται· « Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα (6). »

**Τοῦτο δέ.]** Καὶ τοῦτο λέγω πρὸς οἷς εἶπον, ὅτι. *Ἡ, τοῦτο δέ, τὸ τῆς ἐλεημοσύνης πρᾶγμα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Ὁ σπείρων φειδομένως.*] Φειδωλῶς καὶ κνιπῶς. Οὐκ εἶπε δὲ, *μικρολόγως, ἀλλ'* εὐφημότερον τὸ τῆς φειδοῦς ὄνομα τέθεικε. *Καὶ σπύρον τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἵνα, πρὸς τὸν ἀμνητὸν ἀπιδόντες, καὶ ὅτι ὁ σπείρων πολλὰ καὶ ὀλίγα, ἀναλόγως θερίζει, προθυμότεροι πρὸς τὴν εἰσφορὰν γένωνται. Καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις.*] Μετὰ δαφιλείας, καὶ ἀδρότητος. *Ἐκαστος, καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ.*] Ἐπὶ τὸ πρότερον πάλιν ἦλθε, μονοῦ τοῦτο λέγων· *Τὰ μὲν λαληθῆναι περὶ ἐλεημοσύνης ὀφείλοντα, ταῦτα·* πλὴν, καθὼς ἕκαστος προαιρεῖται, οὕτω διδόντω· *μὴ ἐκ λύπης·* οὐ γὰρ ἐστὶ πλεονεξία· *μηδὲ ἐξ ἀνάγκης·* οὐ γὰρ βιαζόμεθά, φησί, *τινα.* *Εἶπε γὰρ ἄνω·* Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω· καὶ πάλιν· *Γνώμην δὲ δίδωμι*

(1) « Μὴ νομίσητέ, φησιν, ὅτι ὡς πλεονεκτοῦντες ὑμᾶς ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλ' ὡς θέλοντες ὑμῖν εὐλογίαν προσενῆσαι. Ὥστε ὁ διδούς ἄκων ἐλεημοσύνην, ὡς ἀνὴρ πλεονεκτεῖται. » Θεοφύλακτος.

(α) Παροιμ. 11', 24. 25. ΚΒ', 8. (6) Ψαλ. 136', 9.

(α) Ἰλαρόν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός.] Καὶ μακρότερον ἔσονται τὸ μὴ δεῖν ἐκ λύπης διδόναι. *Αὐταῦτος ὁ θεός, πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς.*] Πᾶσαν, φησὶ, χάριν πνευματικῶν τε καὶ σαρκικῶν πραγμάτων, ὥστε δύνασθαι ὑμᾶς δαψιλῶς μεταδιδόναι. Ἡ, ὅτι δύναται ὁ θεός, ὑμῶν σαρκικὰ καὶ μικρὰ διδόντων, πνευματικὰ καὶ μεγάλα ἀντιδοῦναι, καὶ περισσεῦσαι· τουτέστιν, οὐ μόνον πληρῶσαι ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν δοῦναι. *Πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες.*] Ὅρα σοφίαν! Ἐν τοῖς σαρκικοῖς, αὐτάρκειαν αὐτοῖς ἐπευχόμενος, ἐν τοῖς πνευματικοῖς (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν) περισσεῖαν καὶ περιουσίαν εὐχεται. *Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησι.*] Τὸν προφήτην αὐτοῖς ἐφίστησι, δαψιλείαν παραινούντα· τὸ γὰρ, σκορπίσαι, δαψιλείας καὶ πέρισσείας σημαντικόν. *Ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ.*] Δικαίους γὰρ ἡ ἐλεημοσύνη ποιεῖ, ὥσπερ πῦρ καθαίρουσα τὰ πλημμελήματα. *Μένει εἰς τὸν αἰῶνα.*] Οὐδέποτε γὰρ σβέννυται.

- 10 Ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι καὶ ἄρτον εἰς θρῶσιν (β), χορηγήσαι καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν· ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἀπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ θεῷ· ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ θεῷ, διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης δοξάζοντες τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπλότητι τῆς κοινωνίας εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας,

Ἐν εὐχῇ τάξει αἰνίττεται τὸ μὴ δεῖν δειλιᾶν, μήπως δούσης πολλὰ, αὐτὸς ἐνδεὴς εὗρεθῇ· ὁ γὰρ σπέρμα χορηγῶν θεός

(α) Β' Κορ. Η, α. 10.

(β) Ησ. ΝΕ', 16.

τῷ τὸν αἰσθητὸν σπόρον σπείροντι, καὶ τὸ σῶμα τρέφων ἄρτον, πῶς ἂν ἀμελήσειε τοῦ τὸν πνευματικὸν σπείροντος σπόρον; *Χορηγήσαι καὶ πληθύναι.*] Χορηγήσειεν ὑμῖν τὰ σαρκικὰ δαψιλῶς, ἵνα πληθυνθῇ καὶ ἡ ἐλεημοσύνη ὑμῶν· ταύτην γὰρ νῦν σπόρον φησὶ. *Καὶ αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν.*] Ἐκ γὰρ τοῦ τῆς ἐλεημοσύνης σπόρου αὖξει δικαιοσύνης γεννήματα. Τροπικῶς δὲ ὁ λαλεῖ πρὸς. *Ἡτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν.*] Εἰς ταύτην, φησὶ, τὴν ἀπλότητα καὶ δαψιλείαν πλουτισθείητε, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ θεῷ. Τί δὲ τὸ καὶ τοὺς ἄλλους παρασκευάζον εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ, ὑπὲρ ὧν καὶ ἡμεῖς κεκτήμεθα; Ἡ εὐποιΐα δηλονότι. Πλουτίσαισθε οὖν εἰς εὐποιΐαν· τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς λαμβάνοντας ἡμεῖς εὐχαριστεῖν ποιήσει θεῷ. *Ὅτι ἡ διακονία.*] Τουτέστιν, ἡ φιλοτιμία, καὶ ἡ εἰσφορὰ τῶν χρημάτων τούτων, καὶ ἡ λειτουργία ἡ πνευματικὴ, ἡ διακονουμένη ὑφ' ἡμῶν. Οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ θεῷ.] Οὐ μόνον τοῦτο κατορθοῖ, τὸ ἀναπληροῦν τὰ ὑστερήματα καὶ τὴν ἐνδειαν τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύειν ποιεῖ τὴν εἰς θεὸν εὐχαριστίαν, τῷ διὰ πολλῶν προσφέρεσθαι. Οἷον δὲ ἐστὶ τὸ τρέφειν πενομένους, καὶ εὐχαριστεῖσθαι παρασκευάζειν θεόν· τὰ γὰρ δύο ταῦτα, τῶν ἁγίων ἐπαινουμένων. Περισσεύει δέ, φησὶ, διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης, τουτέστι, τῆς δοκίμου καὶ πείρας τὴν χρηστότητα δειξάσης ἐλεημοσύνης, ἣν ἡμεῖς διακονοῦμεν ὑμῖν. Πῶς δὲ περισσεύει ἡ εὐχαριστία τῷ θεῷ; Πῶς; Ὅτι δοξάζοντες εἰσὶν οἱ ἅγιοι τὸν θεόν, οὐ μόνον ὅτι ἐλύθη αὐτοῖς διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἡ ἐνδεια, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὑποταγμένοι ἐστὲ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ εὐαγγελίου· δεῖγμα γὰρ τοῦ ὑποτετάχθαι τοῖς εὐαγγελικοῖς προστάγμασι τὸ εὖ ποιεῖν· πλεῖστα γὰρ περὶ ἐλεημοσύνης ὁ Κύριος διηλέχθη. *Καὶ ἀπλότητι τῆς κοινωνίας εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας.*] Καὶ ὅτι διὰ τὴν ὑποταγὴν καὶ πειθὸς τοῦ εὐαγγελίου, καὶ εἰς τοῦτο ὑποτε-

ταγμένοι ἐς ἐ, εἰς τὴν εἰς αὐτοὺς ἀπλότητα, οἷον δαφιλείαν τῆς ἐλεημοσύνης καὶ κοινωνίαν, καὶ οὐ μόνον εἰς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας· οἱ γὰρ ἅγιοι οὗτοι, φησί, καὶ ὑπὲρ ὧν ἑτέροις παρέχετε, εὐχαριστοῦσι τῷ θεῷ.

14 Καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν, ἐπιποθούντων ὑμᾶς, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ θεοῦ ἐφ' ὑμῖν.

15 Χάρις δὲ τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ ὄωρεᾷ.

Καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν.] Καὶ εἰς τοῦτο, φησὶν, εὐχαριστοῦσι τῷ θεῷ, ὅτι οὕτως ὑμᾶς δοκίμους ἀπειργάσατο ἡ ὑποταγὴ τοῦ εὐαγγελίου, οὕτω ποθεινοὺς, ὡς δεῖσθαι αὐτοὺς συνεχῶς ὑπὲρ τοῦ ἰδεῖν ὑμᾶς. Ἐπιποθούντων ὑμᾶς, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ θεοῦ.] Ἐπιποθοῦσι δέ, φησιν, ὑμᾶς, οὐ διὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ὥστε θεαταὶ γενέσθαι τῆς δοθείσης ὑμῖν ἀπὸ θεοῦ χάριτος· διὰ γὰρ τὴν ὑπερβάλλουσαν, φησί, χάριν τοῦ θεοῦ ἐφ' ὑμῖν, διὰ τοῦτο ὑμᾶς ἰδεῖν ποθοῦσιν. Ὅρα δὲ συνέσει! Ἐπάρας αὐτοὺς, τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῷ θεῷ, χάριν τὸ πρᾶγμα καλέσας θεοῦ. Εἴτα τὴν τοῦ θεοῦ χάριν ἐννοήσας, καὶ αὐτὸς δοξάζει τὸν θεόν· Χάρις δὲ τῷ θεῷ, φησιν, ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ ὄωρεᾷ· ὄωρεᾶν δὲ ἐνταῦθα καλεῖ, καὶ τὸ γεγενῆσθαι Κορινθίους ὑποτεταγμένους τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ ὅτι διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τὰ τοσαῦτα ἀγαθὰ ἐδώρησατο ἡμῖν, ὅσα κατέλεξε, καὶ ὅτι μείζονα δώσει ὑπὲρ αὐτῆς ἐν τῷ μέλλοντι.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διήγησις τῶν ἰδίων πόνων καὶ προθέσεως,  
καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ χάριτος, πρὸς τὸ μὴ  
τοῖς ἐπιπλάστοις διδασκαλοῖς προστίθε-

σθαι Κορινθίους· ἐν ᾧ, ἀντεξέτασις ἑαυτοῦ πρὸς ἐκείνους, καὶ ἔλεγχος ἐκείνων.

ΚΕΦ. X, 1 Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ, ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ 2 θαρρῶ εἰς ὑμᾶς· δέομαι δὲ, τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ἣ λογίζομαι τολμηῆσαι ἐπὶ τινὰς τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας. 3 Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα,

Ἀπαρτίσας τὸν περὶ ἐλεημοσύνης λόγον, ἀπάρχεται τῶν ἐπιτιμητικωτέρων λόγων κατὰ τε τῶν ψευδαποστόλων καὶ τῶν διαβαλλόντων αὐτὸν ὡς ἰδιώτην καὶ εἰκῇ ἀλαζονευόμενον· καὶ ἑαυτὸν συνίστησιν, εἰς ἀνάγκην ἔλθων, τοῦ μὴ καὶ τὸ κήρυγμα συνευτελισθῆναι, εἰ αὐτὸς φαῦλος τῇ σιωπῇ νομισθῇ· καὶ τὰ τῆς δοθείσης αὐτῷ χάριτος μετὰ δαφιλείας τίθῃσι κατορθώματα, καὶ τὴν αὐτοῦ ὑπομονὴν, καὶ τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνας. Ὡστε οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι, ἐγκώμιον Παύλου ταύτην τὴν ἐπιστολὴν εἰπών. Τέως δ' οὖν ἀρχομένῳ τοιαύτην τινὰ διάνοιαν ὁ λόγος ἐμφαίνει πρὸς τοὺς ἀδύνατον αὐτὸν ἀποκαλοῦντας καὶ ἀλαζόνα, ὅτι· Αὐτὸς ἐγὼ Παῦλος· τουτέστιν, ὁ ἀπόστολος, ὁ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης· ἀξίωμα γὰρ ἐμφαίνει τὸ, Αὐτὸς ἐγὼ ὁ Παῦλος, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τὸ, Ἴδε, ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν (α). Παρακαλῶ ὑμᾶς.] Τοῦτο θέλει εἰπεῖν· Δέομαι ὑμῶν, ἵνα μὴ με ἀναγκάσωσιν οἱ λοιδοροῦντες με, χρήσασθαι τῇ δυνάμει μου κατ' αὐτῶν. Ὡς λέγειν εἰώθαμεν· Συμβουλευσατε αὐτοῖς, μὴ εἰς τοῦτο με ἀγαγεῖν. Διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ.] Μέγα μὲν καὶ τὸ Παῦλον παρακαλεῖν· ὅταν δὲ καὶ διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ τὴν ἰκεσίαν ποιῇται, φρικωδέστερον· ὥσαντι

(α) Γαλατ. Ε', 2.

λέγων· Αἰδέσθητε τὴν πρᾶξιν καὶ ἐπιείκειαν τοῦ Χριστοῦ, δι' ἧς ὑμᾶς παρηκαλῶ. Ὁμοῦ δὲ ἐμραίνει, διὰ τί φείνεται αὐτῶν ὅτι διὰ τὸ μιμεῖσθαι τὴν πρᾶξιν τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ οὐ διὰ τὸ ἀσθενῆς εἶναι. «Ὁς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ἡμῖν.» Ἡ κατὰ εἰρωνείαν φησὶ τοῦτο, τοῖς τῶν διαβαλλόντων αὐτὸν χρησάμενος λόγοις· ἔλεγον γὰρ ἐκεῖνοι, ὅτι ἡ μὲν παρουσία αὐτοῦ ἀσθενῆς, αἱ δὲ ἐπιστολαὶ βαρεῖαι (1). Λέγει οὖν· Δέομαι ὑμῶν, ὁ παρὼν μὲν, ταπεινός, ὡς αὐτοί φασιν, ἀπὼν δὲ, θαρσύνων τὰ μεῖζω μου γράφειν. Ἡ τοῦτο φησὶ· Ταπεινὸς μὲν εἰμι, πλὴν θαρσύνων τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν, πολὺ τοιαῦτα γράφειν. Δέομαι δέ.] Τί δέ; Τὸ μὴ παρὼν θαρσύνει, φησὶ, τουτέστι, ἵνα μὴ με ἀναγκάσητε, θαρσύνοντως χρῆσασθαι, ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς καὶ παρὼν, τῇ δυνάμει μου· πεποιθήσιν γὰρ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ δύναμιν καλεῖ, διὰ τὸ ἐκδίως δύνασθαι τοὺς ἐναντίους ἀμύνασθαι. Ποία δὲ δύναμις; Ἡ τινι, φησὶ, λογιζομαι τολμήσαι, ὡς εἰ ἔλεγεν· Οὕτω κέκρικα χρῆσασθαι αὐτῇ, ἀλλ' ἔτι λογιζομαι τολμήσαι· χρῆσασθαι τῇ δυνάμει μου. Ὁρᾷς, πῶς ἐστὶ ταπεινός; Ἀνάγκης γὰρ οὐσης χρῆσασθαι τῇ δυνάμει, ὁκνεῖ καὶ ἀναδύεται, καὶ τόλμην καλεῖ τὸ ὅπως ἀμύνασθαι τινος, καίτοιγε οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κερύγματος τοῦτο ἐμελλε ποιῆσαι. Τοῦτο γὰρ ἀρίστον διδασκάλου, τῇ ἀναβολῇ χώραν παρέχειν τῇ μετανόᾳ (2). Ἐπὶ τινος τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας.] Κατὰ τίνων, εἴποι τις, ἂν, ἔχεις χρῆσασθαι παρὼν τῇ δυνάμει τῇ πνευματικῇ; Ἐπὶ τινος, φησὶ, τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦν-

(1) «Ἐλεγον ἐκεῖνοι, ὅτι, ὅταν μὲν παρῇ, οὐδενὸς ἐστιν ἄλλος λόγος, ἀλλὰ ταπεινός, ἐνικταρμόνιος· ὅταν δὲ ἀπῇ, φουχ τε καὶ κομπάζει, καὶ καταβαρύνει ἡμῶν, καὶ ἀπειλεῖ.» Θεοφύλακτος.

(2) «Δέομαι δέ.] Συμβουλευσάτι, φησὶ, τοῖς λέγουσιν ἡμᾶς τὸν νόμον φυλάττειν μεταβαλεῖσθαι, ἵνα μὴ ἐλθὼν θαρσύνοντως χρῆσωμαι κατ' αὐτῶν τῇ πνευματικῇ μου δυνάμει, ὃ ἐστὶ, τῇ τιμωρητικῇ, ἣ βουλευμαι τολμήσαι χρῆσασθαι ἐπ' αὐτούς.» Σχολίων ἀρχαίων.

τας, ἥτοι τοὺς διαβάλλοντας ἡμᾶς ὡς ὑποκριτὰς καὶ ἀλαζόνας· οἱ γὰρ ψευδαπόστολοι διέβαλλον αὐτὸν ὡς ὑποκριτὴν καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πάντα πρὸς ἐπίδειξιν ποιοῦντα· καὶ φησιν· Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα.] Τουτέστι, σάρκα περιεζήμενοι, οὐ σαρκικῶς ζῶμεν. Ἡ, περὶ τοῦ κερύγματος διαλέγεται, δεικνύς, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀνθρώπινον, οὐδὲ τῆς κάτωθεν δεόμενον βοήθειας. Πόλεμον γὰρ πρὸς τοὺς νοητοὺς καὶ αἰσθητοὺς ἐχθροὺς ἀναδεξάμενοι, οὐ σαρκικοῖς ὅπλοις κεχρημέθα· καὶ τοῦτο ἐστὶ τό· Οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα.

4 (Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, 5 των,) λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα, ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ,

Καὶ οὕτως οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα, ὅτι τὰ ὅπλα, οἷς χρώμεθα κατὰ τῶν ἀνθισταμένων, οὐκ ἐστὶ σαρκικά. Σαρκικά δὲ ἐπὶ αἷμα, εἴη ἂν, πλοῦτος, ἰσχυρὸς, δυναστεία, δόξα, εὐγλωττία. Ἡμεῖς τοιγαροῦν, οὐ τούτοις νικῶμεν, ἀλλὰ τοῖς ἐναντίοις· πενίαν, ἀδοξίαν, ἀσθενείαν, ἰδιωτείαν· διὸ καὶ δυνατὰ τῷ θεῷ αὐτὰ καλεῖ. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ τὸ θαυμαστόν καὶ τὸ δυνατόν παρὰ θεοῦ ἔχουσιν, ὅτι, τοιαῦτα ὄντα, περιέγρονε τῆς οἰκουμένης. Σκόπει δὲ αὐτοῦ τὸ ἄτυρον! Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ δυνατοί· ἀλλὰ, τὰ ὅπλα ἡμῶν διὰ τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ κἀκείνοις τὴν δύναμιν οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' ὁ θεὸς ἔδωκε, φησιν. Ἔστι δὲ δυνατὰ τὰ ὅπλα ἡμῶν, πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων.] Καλῶς δὲ τὸ, καθαίρεσιν, τίθεικε, δεικνύς, ὅτι οὐ προσάγομεν μηχανάς, ἀλλ' εὐθὺς καθαίρομεν ἅπαν ἐναντίον· δηλοῖ δὲ τοῦτο τὸ εὐκόλον τῆς νίκης, καὶ τὸ δυνατόν τῶν ὀπλων. ἵνα δὲ μὴ, ἀκούσαντες ὀχυρώματα, σωματικόν τι νοήσωσι, φησὶ· Λογισμοὺς καθαιροῦντες.] Οἶον, τοὺς τῶν Ἑλλήνων συλλογισμοὺς

καί τὰ σοφίσματα, τὴν πλάνην αὐτῶν καὶ τὸν τύπον, καθαι-  
ροῦμεν διὰ τούτων τῶν ὅπλων· ἢ, ὅτι αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς  
αὐτῶν καὶ τὰς ψυχὰς καταβάλλομεν ἐξ ἧς κεκράτῃται πλά-  
νης, καὶ εἰς τὴν ἀλήθειαν ἄγομεν. Καὶ πᾶν ὕψωμα, ἐπαιρό-  
μενον.] Ἐπιμένει τῇ τροπῇ, ἵνα πλείονα ποιήσῃ τὴν ἔμφασιν.  
Φησὶν οὖν, ὅτι τὰ ὅπλα τὰ ἡμέτερα, καὶ ὁχύρωμα εἴπης, καὶ  
ὕψωμα, τουτέστι, πύργωμα ἢ φρούριον, καὶ ὅτιοῦν ἐπαιρόμενον  
καὶ ἀνθιστάμενον τῇ γνώσει τοῦ θεοῦ, τῇ διὰ τοῦ κηρύγμα-  
τος, πάντα καθαιρεῖ. Καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς  
τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.] Καὶ οὕτως ἅπαν νόημα καὶ πᾶ-  
σαν διάνοιαν ἀνθρωπίνην ὑποτάσσομεν τῷ βασιλεῖ καὶ ἀρχι-  
στρατῇ Χριστῷ, ὥς μηδὲ ἀναπαλαῖσαι τοῦ λοιποῦ, μηδὲ  
ἀναμαχῆσθαι ἰσχύσαι τινὰ τῶν ἡττηθέντων· τοῦτο γὰρ δηλοῖ  
τὸ, αἰχμαλωτίζοντες, οἷον αἰχμαλώτους ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ  
τυραννίδος λαμβάνοντες, ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν ἄγομεν.

- 6 Καὶ ἐν ἐτοιμῷ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν,  
7 ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή. Τὰ κατὰ πρόσωπον  
βλέπετε; Εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ, Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο  
λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι, καθὼς αὐτὸς  
8 Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς Χριστοῦ. Ἐάν τε γὰρ  
καὶ περισσώτερόν τι καυχῆσωμαι περὶ τῆς ἐξουσίας  
ἡμῶν, ἧς ἔδωκεν ὁ Κύριος ἡμῖν εἰς οἰκοδομήν,  
καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι·

Ἐνταῦθα καὶ τούτους ἐφόβησεν. Ὑμᾶς γὰρ περιμένομέν, φησιν,  
ἵνα, ὅταν διὰ τῆς παραινέσεως καὶ διδαχῆς διορθώσωμεν ὑμᾶς,  
καὶ ἀποστήσωμεν ἐκείνων, τότε ἐκείνοις μόνοις τοῖς ἀπιστοῦσι  
τὴν πληγὴν ἐπενέγκωμεν. Ἐτοιμοὶ οὖν ὄντες ἐν τούτῳ, ὑφ'  
ὑμῶν, ἀναμιῖξ ὄντων, κωλυόμεθα· καὶ γὰρ δεός ἐστὶ, φησι, μὴ  
καὶ ὑμῶν ἀψῆται ἡ πληγὴ, διὰ τὸ ἀναμεμῖχθαι. Ταῦτα δὲ  
λέγων, τοὺς ψευδαποστόλους αἰνίττεται, ὅπως διορθώσονται.  
Ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή.] Ὑπακούετε μὲν καὶ νῦν,  
φησὶν, ἀλλ' οὐ τελείως· διὸ φησιν, Ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ

ὑπακοή. Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε;] Φοβήσας τοὺς ψευδα-  
ποστόλους, καὶ αὐτοῖς λοιπὸν ἐπιτιμᾷ· καὶ ἐπιπληκτικώτερον  
αὐτοῖς διαλεγόμενος, τὰ κατὰ πρόσωπον, φησι, βλέπετε; του-  
τέστιν, ἀπὸ τῶν φαινομένων κρίνετε; οἷον, εἴ τις πλουτεῖ, εἴ  
τις ἐπαίρεται, εἴ τις μεγαλαυχεῖ, εἴ τις ἀρετῆς προσωπεῖον  
περίκειται. — Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. Δοκιμάζειν, φησὶν,  
ἐκαστον ἡμῶν βούλεσθε, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐξετάζειν; Οὐκοῦν  
σὺν ἀκριβείᾳ τοῦτο ποιήσατε (Θεοδωρήτου). — Κατὰ ἐπιτιμη-  
τικὴν ὑπόκρισιν τοῦτο ἀναγνωστέον· ἀντὶ τοῦ. Οὐκ ἐκ τῶν  
ἔργων τῆς ἀληθείας, ἐκ δὲ τῶν ἐπιπολῆς ἀπλῶς φαινομένων  
τὴν ἐξέτασιν λαμβάνετε; (Γενναδίου). — Εἴ τις πέποιθεν ἑαυ-  
τῷ, Χριστοῦ εἶναι.] Καὶ γὰρ καὶ οἱ ψευδαπόστολοι, ὡς Χρι-  
στοῦ ὄντες ἐμεγαλύνουν. Τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυ-  
τοῦ. Ἐάν ὅλως, φησὶ, μετέχη τῆς παρὰ Χριστοῦ χάριτος, ἀφ'  
ἑαυτοῦ τοῦτο λογιζέσθω, καὶ μὴ περιμενέτω παρ' ἡμῶν διὰ  
τῆς ἐπιτιμήσεως μαθεῖν (1). Οὕτω καὶ ἡμεῖς Χριστοῦ.]  
Τέως, φησὶν, ἐν τούτῳ ἡμῖν κοινωνοῦσι, καὶ οὐδὲν πλέον ἔχου-  
σιν ἡμῶν· οὐ γὰρ αὐτοὶ μὲν Χριστοῦ, ἡμεῖς δὲ ἐτέρου τινός.  
Τοῦτο δὲ, κατὰ τινα συγκατάθεσιν εἶπεν· ἐπεὶ προῦν δει-  
κνυσιν, ὅτι οὐχ ὥσπερ ἐκείνοι Χριστοῦ, οὕτω καὶ αὐτοὶ, ἀλλ'  
ἄπειρον τὸ μέσον. Ὅθεν φησὶν· Ἐάν τε γὰρ καὶ περισσό-  
τερόν τι καυχῆσωμαι. [Ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἀρκεῖ τέως τὸ εἰπεῖν·  
Οὕτω καὶ ἡμεῖς· ἐάν γάρ καὶ πλέον τι εἴπω τούτου, οὐκ  
ἂν αἰσχυνθῶ· ἀληθὴ γὰρ ἔρῳ. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐάν καυχῶμαι,  
ἀλλ', ἐάν καυχῆσωμαι, τουτέστιν, ἐάν βουλευθῶ καυχῆσθαι  
περὶ τῆς ἐξουσίας, ἧς δέδωκέ μοι ὁ Κύριος· πάλιν τὸ πᾶν  
αὐτῷ ἀνατιθεῖς. Περὶ τῆς ἐξουσίας ἡμῶν.] Τῆς πληκτικῆς καὶ  
τιμωρητικῆς τῶν ἀντιδιατιθεμένων δυνάμεως. Εἴτα, κολάζων  
τὸ φορτικὸν τοῦ λόγου, φησὶν· Εἰς οἰκοδομήν, καὶ οὐκ εἰς κα-

(1) «Τὸ, ἀφ' ἑαυτοῦ, εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, μὴ ἀναμενέτω τὴν ἡμετέραν κατ'  
αὐτοῦ ἐπιτίμησιν, ἀλλ' ἐννοεῖται, ὅτι κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ εἶναι Χριστοῦ, οὐδὲν  
πλέον ἔχει ἡμῶν.» Θεοφύλακτος.

θαίρεσιν ὑμῶν.] Ὡς εἰ ἔλεγε· Τὴν δύναμιν ἐλάβομεν ἐπὶ τῷ οἰκοδομεῖν ὑμᾶς πρὸς τὴν πίσιν, οὐ μὴν πρὸς τὸ τιμωρεῖσθαι τινα. Πῶς οὖν, εἴποι τις, νῦν αὐτοῖς ἀπειλεῖς διὰ τὴν παρὰ Χριστοῦ σοι δοθεῖσαν ἐξουσίαν, καὶ ἄνω ἔρπασκες, Ἐρ' ἐτόλμω ἔχοντες, ἐπιδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν, εἰ οὐκ ἐπὶ τιμωρίᾳ, ἀλλ' ἐπ' οἰκοδομῇ τὴν ἐξουσίαν εἴληφας; Ὅτι αὐτὸ τοῦτό, φησι, μάλιστα ἐστὶν οἰκοδομὴ ὑμῶν, τὸ τὰ κωλύματα ἀναιρεῖν καὶ τὰ σκάνδαλα, οἷον τοὺς ψευδαποστόλους καταργεῖν. Εἰς τοῦτο μὲν ἐλάβομεν, ἔν' οἰκοδομῶμεν· ἐάν δέ τις ἀνίσταται νοσή, καὶ τῇ ἐτέρᾳ χρησόμεθα ἐνεργείᾳ, καθαιρούντες αὐτὸν καὶ καταβάλλοντες· ὡς εἶναι ἐν πρωτοτύπῳ μὲν, τὴν οἰκοδομὴν, ἐν παρεπομένῳ δὲ, τὴν καθάρισιν. Οὐκ αἰσχυρνήσομαι.] Οὐ δειχθήσομαι ψεύστῃς ἢ κομπαστῆς.

9 Ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν· (ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί, φησι, βαρεῖται καὶ ἰσχυραί· ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής, καὶ  
11 ὁ λόγος ἐξουθενημένος·) τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἱοί ἐσμεν τῷ λόγῳ δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ.

Διὰ τοῦτό, φησιν, οὕτω μετρίως εἶπον τὸ, οὐκ αἰσχυρνήσομαι, καὶ οὐδὲν μέγα εἶπον, Ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν, οἷα δὴ λέγουσιν οἱ διαβάλλοντές με. Εἴτα τοῖς λόγοις τῶν διαβαλλόντων αὐτὸν κέχρηται. Ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαὶ βαρεῖται, καὶ τὰ ἐξῆς.] Ἐλεγον γὰρ οἱ διαβάλλοντες αὐτὸν, ὅτι κομπάζει διὰ τῶν ἐπιστολῶν, καὶ φοβερά ἐπιστέλλει· παραγενόμενος δὲ, εὐκαταρρόγητός τις ἐστὶ, καὶ ἐλέγχεται μὴ ὡς τοιοῦτος, οἷός ἐστι γράφων. Τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος.] Οἱ ταῦτα λέγοντές, φησι, τοῦτο ἴστωσαν, ὅτι καὶ παρόντες καὶ ἀπόντες ὅμοιοί ἐσμεν· καὶ οἱοί ἐσμεν ἀπόντες τῷ λόγῳ καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ· τούτῃ, Οὐ μόνον ἀπειλοῦμεν βαρέα ἀπόντες, ἀλλ' ἰσχύομεν καὶ παραγινόμενοι εἰς ἔργον τὰ ἀπειλούμενα ἐξενεγκεῖν.

12 Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρίναι ἢ συγκρίναι ἑαυτοὺς τισὶ τῶν ἑαυτοὺς συνισανόντων· ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες, καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς  
13 ἑαυτοῖς, οὐ συνιοῦσιν. Ἡμεῖς δὲ οὐχὶ εἰς τὰ ἄμετρα καυχήσόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος, οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ θεὸς μέτρου, ἐφικέσθαι ἄχρι καὶ ὑμῶν.

Εὐταῦθα ἀλαζόνας ἐκείνους παρέστησι, καὶ κωμωδεῖ αὐτούς, κατ' εἰρωνεῖαν προάγων τὸν λόγον, καὶ φησιν· Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρίναι, τουτέστι, συναριθμεῖσαι, ἢ συγκρίναι, τουτέστιν, ἀντιπαραθεῖναι, ἑαυτοὺς τισὶ τούτων τῶν ἑαυτοὺς παρατιθεμένων διὰ τῆς κομπῶδους ψευδολογίας. Ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς.] Ἐκείνοις μὲν οὖν οὐ τολμῶμεν, φησιν, ἑαυτοὺς συγκρίναι, μεγάλοις οὖσι καὶ ὑπερβαίνουσιν ἡμᾶς, ἀλλ' ἡμεῖς καθ' ἑαυτοὺς γινόμενοι, ἑαυτοὺς ἐν ἑαυτοῖς μετροῦμεν· καὶ πρὸς τὰ μέτρα ἡμῶν καὶ λαλοῦμεν, καὶ ἐπιστελλόμεν, καὶ διαπραπτόμεθα. Καὶ συγκρίνοντες ἑαυτούς.] Καὶ ἡμεῖς μὲν, φησιν, ἑαυτοὺς μετροῦμεν· ἐκεῖνοι δὲ, ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς συγκρίνοντες· οὐ γὰρ ἀξιοῦσι πρὸς τινὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων συγκριθῆναι, ἀλλ' αὐτοὶ πρὸς ἑαυτοὺς συγκρίνονται, καὶ ἀμιλλῶνται πρὸς ἀλλήλους· οὐ συνιοῦσι, τουτέστιν, οὐ νοοῦσιν, οὐδὲ αἰσθάνονται, πῶς εἰσὶ καταγέλαστοι τοῖς ὁρῶσι, τοιαῦτα ἀλαζονευόμενοι· οὐ γὰρ λελήθασι τινὰ. Ἡ, συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς, μεταξὺ ἀλλήλων ἑαυτοὺς ἐπαίροντες. — Ὅρᾳς, πῶς αὐτοὺς ἐκωμώδησεν; Οὐ τολμῶμεν, φησὶν, οὐδὲ συναριθμεῖσαι ἑαυτοὺς τοῖς ἑαυτοῖς συνισάνουσιν, οὔτε ἐν συγκρίσει τῇ πρὸς αὐτούς, μικρόν τι ἑαυτοὺς προκρίναι αὐτῶν. Τόλμῳ δὲ καλεῖ καὶ τὸ γενέσθαι ὡς ἕνα ἐξ αὐτῶν, καὶ τὸ ἔχειν ὅλως ὁμοιότητα πρὸς αὐτούς, τοῦ πράγματος τὸ ἄτοπον καὶ τὸ ἐβδελυγμένον αὐτῶν δεικνὺς τῷ θεῷ. Διὸ οὐ τολμῶμεν, φησὶν· ὅτι μεγάλη τιμωρία τοῖς τοιοῦτοις ἀπόκειται. Τοῦτο δὲ λέγει, ἅμα καὶ τοὺς Κορινθίους φεύγειν παραινῶν τὸ τοιοῦτον νόσημα, καὶ ἀπὸ τῶν



τοιούτων διασχιζών καὶ διῶστων αὐτούς. Εἰ δὲ ἐτολμῶμεν ἑαυτοὺς συνιστάνειν, ὥσπερ καθεῖνοι, οὐκ ἂν οἱοί ᾤμεν τῷ λόγῳ δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι ἐτυγχάνομεν καὶ παρόντες, ἀλλὰ μετεβαλλόμεθα ἂν ὧδε καθεῖσε, καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς ἄλλοι καὶ ἄλλοι γινόμενοι, καὶ αὐτοὶ παρόντες καὶ ταῖς χρείαις καὶ τοῖς καιροῖς συναλλοιούμενοι· καὶ νῦν μὲν κόλακες, νῦν δὲ φοβεροί· καὶ τῶν μὲν δυναστευόντων δοῦλοι, καὶ τοῦ θελήματος ὑπηρεταί, τῶν δὲ ταπεινῶν δεσπότης καὶ νομοθέτης. Ὁ γὰρ συνιστῶν ἑαυτὸν, πάντα εἰς τὸ οἰκεῖον κέρδος ἀφορῶν ποιεῖ, αἰετὸς πρὸς τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον συναλλοιούμενος καὶ συμμεταμορφούμενος. Ἀλλ' οὔτε ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν ἐσμέν, οὔτε πρὸς αὐτοὺς ἔχομεν κοινωνίαν ἢ ὁμοιότητά τινα· οὐ γὰρ τολμῶμεν τοιοῦτοι γενέσθαι· πῶς οὖν ἄλλοι ἐσμέν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀπόντες, ἄλλοι δὲ παρόντες; Οὐ γὰρ ἐσιν ἡμέτερον τοῦτο, ἀλλὰ τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων· ἡμεῖς δ' ἐν οὐδενὶ ἑαυτοὺς συνιστῶμεν, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦμεν, οἷον, ἀκριβολογούμεν, ἐξετάζομεν, αὐτὸ τὸ συνειδὸς ἐξεταστὴν ποιοῦντες, μή τι πέπρακται ὧν οὐ δεῖ, μή τι διανενοῖται ἀπρεπές· καὶ ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς συγκρίνομεν, μή τι ἄρα ἐναντίον ὧν κηρύσσομεν, ὧν ἐπηγγειλάμεθα, πράττωμεν, μή τι ἀσύμφωνον τῷ προτέρῳ βίῳ. Καὶ συγκρίνομεν δὲ ἑαυτοῖς, οὐχὶ τοῖς συγκρινομένοις ἡμῖν· οὐχὶ θεατρόν, φησι, τοὺς ἐξωθεν συνιόντας ποιοῦμενοι τῆς ἰδίας συγκρίσεως καὶ ἐξετάσεως, ἀλλὰ αὐτοὶ ἑαυτοὺς κριτὰς καὶ δικαστὰς προκαθίζοντες, ὅπερ ἐστὶν ἀδεκάστου κρίσεως. Οἱ δὲ ψευδαπόστολοι, οἱ ἑαυτοὺς συνιστάνοντες, ἅπαν τοῦναντίον ποιοῦσι· πρὸς ἐπίδειξιν, πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ πλήθους, πάντα ποιοῦσι· διὸ οὐδὲ μετροῦσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς, οὐδὲ ἐξετάζουσιν ἑαυτούς· ἀλλὰ ἀρκεῖ αὐτοῖς εἰς πᾶσαν εὐδαιμονίαν, τὸ τῷ πλήθει τῶν συνιόντων αὐτοῖς ἀρέσκειν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς, οὐδὲ εἰς τὰ ἄμετρα, ὥσπερ ἐκεῖνοι, οὔτε ἐκαυχώμεθα, οὔτε καυχώμεθα· ἀλλ' εἴ τι λέγομεν, καὶ πράττομεν, καὶ ἐπι-

στέλλομεν, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος ᾧ καὶ λέγομεν, καὶ πράττομεν, καὶ ἐπιστέλλομεν. Αὐτὸς δὲ οὐ λέγει, μέτρον ἡμῶν, ἀλλὰ, μέτρον, εἰπὼν, ἐπάγει, οὐ μέτρον ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ θεός, δεικνύς, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ μέτρον αὐτοῦ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν. Ἡ καὶ οὕτω· Μὴ νομίσης, ὅτι μέτρον εἰπὼν κανόνος, αὐτὸς ἐμαυτῷ τὸ μέτρον ὥρισεν· ἀλλ' ἐκεῖνο λέγω τὸ μέτρον, οὐ μέτρον, τουτέστι, δι' οὗ, ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ θεός. Τί δὲ ἐστὶν ἐκεῖνο; Καὶ ἄλλα μὲν πολλά· τέως δὲ τὸ διὰ τοῦ κηρύγματος ἔλθειν μέχρις ὑμῶν, καὶ καταλαβεῖν ὑμᾶς· τοῦτο τὸ μέτρον ἐκ τοῦ θεοῦ ἔχομεν, δι' οὗ ἐμέρισε καὶ ἔταξεν ἡμᾶς, μέχρις ὑμῶν φθάσαι, καὶ κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον. Ἡ δύναται ὅλον τὸ χωρίον ἀπὸ τοῦ, Οὐ γὰρ τολμῶμεν; μέχρι τοῦ, Οὐ συγκρινοῦσι, κατ' ἐκείνων εἰρησθαι τῶν ἀλαζόνων· καὶ τὸ, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς, κατ' αἰτίαν εἰρησθαι τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων· οἷον· Αὐτοὶ γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες καὶ συγκρίνοντες, οὐ συναισθάνονται ἀλαζονεύμενοι καὶ ἀπατῶντες ἑαυτούς· ὥσπερ γὰρ ὁ παρ' ἑαυτῷ φρόνιμος, ἰσχυρῶς ἄφρων ἐστίν (α). οὕτω καὶ ὁ παρ' ἑαυτῷ μέγας καὶ ὑψηλός, καταγέλαστος καὶ ἔσχατος πάντων. (Φωτίου). — Ἡμεῖς δὲ οὐχὶ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμεθα. Ἡμεῖς δέ, φησιν, οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμεθα, καθάπερ οὗτοι. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ψευδομένους λέγειν· Ὅτι πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀφικόμεθα διδάσκοντες, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐπεστρέψαμεν. Ταῦτα οὖν ἄμετρα καλεῖ. Ἡ ἄμετρα λέγει τὰ ὑπερβαίνοντα τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ τὸ μέτρον. Ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος.] Ὡσπερ γεωργοῖς ἀμπελῶνα διακιδῶν ὁ θεός, οὕτω καὶ ἡμῖν, φησί, τοῖς ἀποστόλοις τὴν οἰκουμένην ἀφώρισε. Κατὰ οὖν τὸ μέτρον τοῦ κανόνος, οὐ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ θεός, καυχώμεθα, καὶ λαλήσομεν. Ποῖον δὲ ἐστὶ τὸ μέτρον; Τὸ ἄχρι καὶ ὑμῶν, φησιν, ἐφικέσθαι. Ἐπεὶ οὖν ἄχρι καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν· καὶ τοῦτο

(α) Παροιμ. ΙΖ', 18.

τὸ δεδομένον ἡμῖν παρὰ θεοῦ μέτρον· ἄχρι καὶ ὑμῶν καυχώμεθα· ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τὸ καυχησόμεθα, ἢ καυχώμεθα.

- 14 Οὐ γὰρ, ὡς μὴ ἐφικνούμενοι εἰς ὑμᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς· (ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν  
15 ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ) οὐκ εἰς τὰ ἅμετρα καυχώμενοι ἐν ἄλλοτρίοις κόποις, ἐλπίδα δὲ ἔχοντες, ἀξιομένης τῆς πίστεως ὑμῶν, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν εἰς περισσεῖαν,  
16 εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι, οὐκ ἐν  
17 ἄλλοτρίῳ κανόνι εἰς τὰ ἔτοιμα καυχῆσασθαι. Ὁ  
18 δὲ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω (α). Οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν, ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος, ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν.

Εἰκὸς ἦν τοὺς ψευδαποστόλους, καὶ ἄνευ τοῦ κηρύσσειν παραγενομένους ὅπουδῆποτε, ἐκ τῆς ψιλῆς ἐπιδημίας κομπάζειν, καὶ τὸ πᾶν ἑαυτοῖς λογιζέσθαι. Φησὶν οὖν ὁ ἀπόστολος, ὅτι οὐχ ὡς μὴ ἐφικνούμενοι εἰς ὑμᾶς, τουτέστι, μὴ ἰσχύοντες καὶ ἄχρις ὑμῶν ἐφικέσθαι, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς, λέγοντες, ἐφθάκέναι εἰς ὑμᾶς, εἰκὴ τῷ λόγῳ κομπάζοντες· τῷ ὄντι γὰρ, ἄχρι καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν· ἐφθάσαμεν δὲ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ· τουτέστιν, οὐχ ἀπλῶς παραγενόμενοι, ὡς ἐκεῖνοι, ἀλλὰ κατ' ἐγγύτητα ὑμῖν τὸ εὐαγγέλιον. Οὐκ εἰς τὰ ἅμετρα καυχώμενοι.] Τὰ τὸ μέτρον ἡμῶν καὶ τὴν δύναμιν ὑπερβαίνοντα, καὶ ἐν ἄλλοτρίοις κόποις.] Εἰκὸς γὰρ ἦν τοὺς ψευδαποστόλους, ἄλλων που κηρυξάντων, αὐτοὺς ἐπιδημῆσαι ψιλῶς, καὶ ἑαυτοῖς ἐπιγράφειν τὸ κήρυγμα· ἡμεῖς δέ, φησιν, οὐκ ἐπ' ἄλλοτρίοις κόποις καυχώμεθα· ἀλλ' ὥς ὑμῶν φθάσαντες, μέχρις ὑμῶν παρήσιαζόμεθα. Ἐλπίδα δὲ ἔχοντες.] Οὐδὲν ἀποφαίνεται· ἀλλ' ἐλπίζομεν, φησιν, εἰς τὸν θεὸν δηλαδὴ· ἀξιομένης τῆς πίστεως ὑμῶν, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι.] Ἐλπίζομεν,

(α) Α' Βασίλ. Β', 10. Ἱερ. Θ', 23. 24.

φησιν, ὑμῶν ἐπιδιδόντων πρὸς τὴν πίστιν, ἐν ὑμῖν μεγάλοι δειχθῆναι· πρὸς δὲ γὰρ ἡ πίστις ἐπιδίδωσι τῶν μαθητῶν, οἱ διδασκαλοὶ εὐδοκιμοῦσι. Κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν εἰς περισσεῖαν.] Τουτέστιν, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι πλέον ἢ νῦν· τοῦτο γὰρ τὸ, εἰς περισσεῖαν κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν· τουτέστι, κατὰ τὸ μέτρον ἡμῶν, δὲ ἐπιστεύθημεν παρὰ θεοῦ. Καλῶς δὲ, κανόνα, καὶ, μέτρον, καλεῖ, ὡς ἐπὶ κτῆσιν καὶ κληρονομίαν τῆς οἰκουμένης εἰσελθόν (1). Εἰς τὰ ὑπερέκεινα ἡμῶν.] Καὶ οὕτω μεγαλυνθῆναι ἐν ὑμῖν, ὥστε καὶ εἰς τὰ ὑπερέκεινα εὐαγγελίσασθαι καὶ διδάξαι· δὲ δὴ καὶ ἐποίησεν. Οὐκ ἐν ἄλλοτρίῳ κανόνι.] Καὶ οὐχ ὥσπερ, φησιν, οἱ ψευδαπόστολοι, ἔχομεν καυχῆσασθαι ἐν ἄλλοτρίῳ κανόνι καὶ μέρει, καὶ ἔνθα ἄλλος ἐκοπίασε· τοῦτο γὰρ τὸ, εἰς τὰ ἔτοιμα· ἔνθα δηλαδὴ προκαταβέβληται σπέρμα διδασκαλίας. Ὁ δὲ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω.] Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, φησὶν, εἰκὴ καυχῶνται· ἡμεῖς δέ, καὶ ταῦτα κατωρθώκοτες καὶ ἄχρις ὑμῶν, καὶ προσέτι κατορθῶσαι μέλλοντες, οὐ καυχώμεθα ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐν τῷ θεῷ· ὁ γὰρ καυχώμενός, φησιν, ὀρεῖται ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθαι· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ, δὲ ἐφθάσαμεν, μέτρον, ἐκ θεοῦ ἔχομεν. Οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν, ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος.] Τίνες δὲ οἱ ἑαυτοὺς συνιστῶντες; Οἱ ψευδαπόστολοι δηλονότι. Τίνας δὲ ὁ Κύριος συνίστησι; Τοὺς ἀμὰ Παῦλον δηλονότι. Κατὰ τὸ μέτρον γὰρ, φησι, τοῦ κανόνος, οὗ ἐμέρισε τὸν θεός· ὁ οὖν μερίσας θεός, αὐτὸς καὶ συνίστησιν. [Οὐκ εἴπε δέ· ἡμεῖς ἐσμέν δόκιμοι· ἀλλ', ὃν ὁ Κύριος συνίστησι· τουτέστιν, ὃν ἡ ἀλήθεια τοῦ ἔργου καὶ τοῦ κόπου μετὰ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ ἀποδεικνύει δόκιμον (2).]

ΚΕΦ XI, 1 Ὅφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ! (3) Ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μου. Ζηλῶ γὰρ

(1) Ἐκ τῶν ὁντων δὲ πανταχοῦ καλεῖται καὶ μέτρον, ὡς οἰκοδόμος τῆς οἰκουμένης καὶ ἀρχιτέκτων καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι τοῦ θεοῦ τὸ πᾶν, τοῦ τὸν κανόνα δύνανται καὶ τὸ μέτρον.» Γεωργιάδης.

(2) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου. (3) Κοινῶς γράφεται, τῆς ἀφροσύνης.

ὕμᾱς θεοῦ ζήλω· ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ,  
3 παρθένον ἀγνὴν παραστήσαι, τῷ Χριστῷ· φοβοῦ-  
μαι δὲ, μήπως, ὡς ὁ ὄφις Εὐὰν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ  
πανουργίᾳ αὐτοῦ (α), οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα  
ὕμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν.

Μέλλων ἐμβαίνειν εἰς τοὺς οἰκίους ἐπαίνους, πολλῇ κέρχρ-  
ται τῇ προδιορθώσει, τὸ φορτικὸν τοῦ δοκεῖν ἑαυτὸν ἐπαινεῖν  
ἀπορρῶγων. Εἰς τοῦτο δὲ αὐτὸν ἤγαγεν ἡ τῆς ὑποθέσεως ἀνάγ-  
κη, καὶ τὸ δεδιέναι, μὴ εἰς βλάβην τῶν μαθητῶν γένηται  
τὸ αὐτὸν μὲν ἐξευτελίζεσθαι, τοὺς δὲ ψευδαποστόλους δοκεῖν  
εἶναι τι. Ὅτι γὰρ ὑπὸ πολλῆς ἀνάγκης, καὶ διὰ τὴν ὠφέ-  
λειαν τῶν μαθητῶν εἰς τοῦτο ἤλθε, δῆλον καὶ τοῖς σφόδρα  
ἀνοήτοις. Ὁ γὰρ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων μεμνημένος, ὢν  
διὰ τοῦ βαπτίσματος ἡλευθέρωται, καὶ ἀνάξιον ἑαυτὸν ἀπο-  
καλῶν τῆς τοῦ ἀποστόλου προσηγορίας (β), πῶς ἂν χωρὶς  
ἀνάγκης ἐμεγαληγόρει περὶ ἑαυτοῦ; Φησὶν οὖν· Εἴθε ἀνείχε-  
σθὲ μου μικρὸν, ἀφροσύνης πρᾶγμα καὶ ἔργον ποιῶντος! Ἄλ-  
λὰ καὶ ἀνέχεσθὲ μου.] Οἶδα γάρ; φησιν, ὅτι ἀγαπάτέ με,  
καὶ πάντα μου ἀνέχεσθε. Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς.] Οὐκ εἶπε, φιλῶ,  
ἀλλ', ὁ μεῖζον ἦν, ζηλῶ ὑμᾶς, φησι, τουτέστι, περικαλῶς  
φιλῶ· ἡ γὰρ ζηλοτυπία ἐπὶ τῶν διακαῶς ἐρώντων τίκεται.  
Εἴτα, ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι διὰ τι ἀνθρώπινον, οἷον χρήμα-  
τα, ἢ δόξαν, οὕτω φιλεῖ αὐτοὺς, ἐπάγει, θεοῦ ζήλω· καὶ γὰρ  
ὁ θεὸς ζηλοῦν λέγεται (γ), διὰ τὸ ἄγαν ἀγαπᾶν ἡμᾶς, οὐχ  
ἵνα αὐτὸς τι κερδάνῃ, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς σώσῃ, πρὸς ἑαυτὸν συν-  
άγων, καὶ ἑαυτῷ συγκολλῶν. Τοιοῦτος οὖν, φησι, καὶ ὁ ἐμὸς  
πρὸς ὑμᾶς ζήλος, οὐχ ἵνα ἐγὼ κερδάνω, ἀλλ' ἵνα ὑμᾶς ὠφε-  
λήσω. Ἐρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς.] Πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἅπας  
ὁ λόγος αὐτοῦ· αὕτη γὰρ μετὰ τὸν γάμον παρθένος ἐστὶ· μνη-  
στείας δὲ ὁ παρὼν καιρὸς· πασπάδων δὲ ὁ μέλλων, καθὼς λέ-

(α) Γενεσ. Γ', 13. (β) Α' Κορ. ΙΒ', 9.  
(γ) Ἐξοδ. Κ', 5. Ἠσ. ΑΖ', 32. Ζαχ. Α', 14.

γεται· Ἀνέστη ὁ νυμφίος (Ι). Ποῖα δὲ τὰ ἔδνα; Ἡ βασιλεία  
τῶν οὐρανῶν. Ταύτης τῆς μνηστείας καὶ ὁ Δαυὶδ προμνηστῶρ  
ἦν, λέγων· Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου  
(α)· καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος νυμφαγωγὸς ἦν, ἔλεγεν· Ὑπὲρ Χρι-  
στοῦ προσδεύομεν (β), ἵνα τὴν νύμφην λάβῃ. Τούτων τύπος  
ἦν τὰ περὶ τὸν Ἀβραάμ, ὃς δούλον ἐπεμψε, μνηστεύσασθαι  
τῷ υἱῷ παρθένον ἐθνηκὴν (γ). Καὶ ὁ θεὸς ἐπεμψε τοὺς προ-  
φήτας πάλαι, καὶ τοὺς ἀποστόλους ὑστερον, μνηστεύσασθαι  
τῷ υἱῷ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν. Παραστήσαι τῷ Χριστῷ.]  
Προεμνηστευσάμην, φησὶν, ὑμᾶς τῷ Χριστῷ. Οὐκοῦν δι' ἐκεῖ-  
νον ζηλῶ, οὐ δι' ἑμαυτὸν (2). Φοβοῦμαι δὲ, μήπως.] Εἰ  
γὰρ καὶ ἡ ἀπώλεια ὑμετέρη, ἀλλ' ὁ φόβος ἐμὸς. Οὐκ ἀπο-  
φαίνεται δὲ, ὅτι διεφθάρητε, καίτοι διεφθαρμένοι ἦσαν, ἵνα  
μὴ ἀναισχυνοτέρους αὐτοὺς ποιήσῃ· ἀλλ' ἀμφιβόλως αὐτὸ  
τέθεικε, Μήπως, ὡς ὁ ὄφις Εὐὰν ἐξηπάτησε· καὶ γὰρ κακέτ-  
νος τὰ μεῖζονα ἐπαγγειλάμενος, τοὺς πρωτοπλάστους ἠπάτη-  
σε· καὶ οἱ ψευδαπόστολοι κομπάζοντες, καὶ μεγάλα τινα λέ-  
γοντες, τούτους ἐξαπατῶσιν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν. Ἀλλ'  
ὥσπερ τὸ εἶναι πανοῦργον τὸν ὄφιν, οὐκ ἔδωκε τῇ γυναικὶ

(1) Χρυσοσ. Τημ. Ι. Σελ. 596. Ε. (α) Ψαλμ. ΜΔ', 11.

(β) Β' Κορ. Ε', 20.

(γ) Γενεσ. ΚΔ'.

(2) «Ἐρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνὴν παρα-  
στήσαι, τῷ Χριστῷ.] Προεμνηστευσάμην ὑμᾶς, φησι, τῷ Χριστῷ· οὐκοῦν  
ὑπὲρ ἐκείνου ζηλῶ, οὐχ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ· οὐ γὰρ ἐγὼ ἀνὴρ, ἀλλὰ νυμφαγωγός.  
Ὅρα δὲ, πῶς οὐκ εἶπεν, ὅτι διδάσκαλος ὑμῶν εἰμι, καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλετέ μου  
ἀνέχεσθαι· ἀλλ' ἐκείνους μὲν, ἐν τάξει νύμφης, ἑαυτὸν δὲ, ἐν χάριτι προμνηστερίας  
τάττει· σεμνύνων αὐτούς. Ἐξόν δὲ τὸ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας συμβαίνειν· ἐπὶ γὰρ τοῦ  
κόσμου μετὰ τὸν γάμον οὐκέτι παρθένοι μένουσιν· ἐνταῦθα δὲ, καὶ οἱ μὴ ὄντες  
παρθένοι πρὸ τούτου, μετὰ τὸν γάμον τούτου παρθένοι γίνονται. Οὕτω πᾶσα ἡ  
ἐκκλησία, παρθένος ἐστὶ· πρὸς γὰρ πάντας ταῦτα λέγει ὁ Παῦλος, καὶ τοὺς γε-  
γαμηκότας, καὶ τὰς γεγαμημένας. Ποῖα δὲ ἔδνα φέρων ἡρμοσάτο; Τὴν βασιλείαν  
τῶν οὐρανῶν. Τούτου τύπος ἦν τὰ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, ὅτε τὸν οἰκέτην ἐπεμψε μνη-  
στεύομενον κόριν· ἐθνηκὴν. Καὶ ἐνταῦθα γὰρ ὁ θεὸς ἐπεμψε τοὺς δούλους αὐτοῦ,  
τοὺς προφῆτας, μνηστευομένους τῷ παιδί αὐτοῦ Χριστῷ τὴν ἐκκλησίαν· ὡς τὸν  
Δαυὶδ, λέγοντα· Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου· καὶ ἐπιλάθου  
τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου (Ψαλμ. ΜΔ', 11.)· καὶ τοὺς ἀποστό-  
λους, ὡς τὸν Παῦλον, λέγοντα· Ὑπὲρ Χριστοῦ προσδεύομεν (Α' Κορ. Ε', 20). Ὁ  
μὲν οὖν παρὼν καιρὸς, μνηστείας ἐστίν· ὁ δὲ μέλλων, τῶν γάμων, ὅτε κραυγὴ  
γίνεται· Ἰδοὺ ὁ νυμφίος (Ματθ. ΚΕ', 6.)· ὁ Θεοφύλακτος.

συγγνώμην, οὕτως οὐδὲ ἡ τῶν ψευδαποστόλων ἀγάπη δώσει ὑμῖν. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ὁ Ἀδάμ ἠπατήθη, ἵνα δείξῃ γυναικῶδες τὸ ἀπατάσθαι. Οὕτω φθαρή τὰ νοήματα ὑμῶν.] Οὐκ εἶπε· Μὴ ἀπατηθῆτε· ἀλλὰ, Μὴ φθαρή τὰ νοήματα ὑμῶν, ἐπιμένων τῇ τροπῇ· ἡ γὰρ φθορά ἐπὶ τῶν παρθένων λέγεται. Μήπως φθαρή ἀπὸ τῆς ἀρελείας ὑμῶν, ἣν ἔχετε εἰς τὸν Χριστόν· τουτέστι, Μὴ ἀπατηθῆτε ἀπὸ τῆς ἀρελείας ὑμῶν. "Η, Οὕτω φθαρή τὰ νοήματα ὑμῶν" οἶον, Μὴ μετενεχθῇ ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν δεινότητα τῶν ἔξωθεν· αὕτη γὰρ ἡ μεγίστη φθορά. Δείκνυσι δὲ, ὅτι ἀπλάστου καὶ ἀφελοῦς δεῖται ψυχῆς ἡ πίστις, πάντα πίστει δεχομένης, καὶ μηδὲν συλλογιζομένης.

4 Εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν, ἢ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, ὃ οὐκ ἐλάβετε, ἢ εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἀνείχεσθε.

Τίως δείκνυσι τοὺς ψευδαποστόλους, ἐπεισάκτους καὶ ξένους ὑπάρχειν. Ὅρα δὲ, ὅτι διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς, αὐτοὺς τῆς πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους προσοχῆς ἀποτρέπει, ὡς εἰ ἔλεγεν· Εἰ μὲν γὰρ ἄλλον Ἰησοῦν ὁ ψευδαπόστολος· (τοῦτον γὰρ ἐρχόμενον λέγει, οἶον, ἐπαισερχόμενον καὶ ἔξωθεν ἐπεισιόντα) εἰ οὖν οὕτως, φησιν, ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει, ὃν ἔδει κηρυχθῆναι παρ' ἡμῶν, καὶ οὐκ ἐκηρύξαμεν, ἢ ἄλλο πνεῦμα ἔδει λαβεῖν ὑμᾶς, καὶ παρ' ἡμῶν οὐκ ἐλάβετε, ἢ ἄλλο εὐαγγέλιον ἔδει δέξασθαι ὑμᾶς, καὶ παρ' ἡμῶν οὐκ ἐδέξασθε, εὐλόγως αὐτοῖς προσείχετε. Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνακτον· (οὕτε γὰρ αὐτοὶ οἱ ψευδαπόστολοι θαρσύνουσι τοῦτο εἰπεῖν, ἀλλ' οὐδὲ ὑμεῖς αὐτοί) πῶς οὐ λίαν ἄτοπον, ἡμῶν ἐκείνους προκρίνειν, τῶν μηδὲν ὑστερησάντων μηδὲ τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων; Σκόπει δὲ πῶς δείκνυσι, μηδὲν τελειότερον λέγειν ἐκείνους. "Ὅρ οὐκ ἐκηρύξαμεν, φησιν, ὃ οὐκ ἐλάβετε· καὶ πάλιν· ὃ οὐκ ἐδέξασθε· τῷ προσδιορισμῷ δεικνύς, μηδὲν πλέον ἐκείνους διδάσκειν. Οὐδὲ γὰρ τοῖς πλείονα λα-

λοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀληθῇ λέγουσι, δεῖ προσέχειν τὸν νοῦν.— Καλῶς ἠνείχεσθε.] Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Ὁ Γαλάταις γράφων· "Εάν τις εὐαγγελίζεται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω (α)'· τοῦτοις γράφεις· Εάν ἄλλον Ἰησοῦν ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, καλῶς ἠνείχεσθε; Καὶ μὴν διὰ τοῦτο οὐκ ἔδει ἀνέχεσθαι· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ σοὶ ἔλεγον, τότε ἀνέχεσθαι ἔχρη· Ἀλλ' ὅρα· (μέγας γὰρ ὁ κίνδυνος τῷ μὴ προσέχοντι· πάσαις γὰρ αἰρέσεσι δίδωσι πρόοδον)· Ἐκόμεπαζον οἱ ψευδαπόστολοι, ὡς, ἀτελῶς τοῦ Παύλου διδάσκοντες, αὐτοὶ πλέον τι καὶ τελειότερον ἐκείνου λέγουσι· τῇ γὰρ ἔξω πειθείᾳ χρώμενοι, τοῖς ἀληθεῖσι δόγμασι φλυαρίας ἀνεμίνυν· διὸ καὶ ἐφθειρον πολλοὺς. Τοῦτο οὖν φησὶ νῦν· Εἰ μὲν τι τελειότερον ἔλεγον οὗτοι, καὶ ἕτερον ἐκήρυττον ἢ ὃν ἔδει κηρυχθῆναι Χριστὴν, καὶ ἡμεῖς παρελπομεν, καλῶς ἠνείχεσθε· διὰ τοῦτο γὰρ λέγει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ ἐστὶ τῆς πίστεως κεφάλαια, καὶ οὐδὲν πλέον λέγουσιν, ὅσον ἦμεν εἰς τὸ δόγμα, διὰ τί πλέον ἔχουσιν ἡμῶν ἐκεῖνοι; Ὅσα γὰρ ἂν φλυαρήσωσιν, οὐδὲν πλέον ὢν ἡμεῖς εἵποιεν, πλὴν τοῦ κόμπου τῶν λέξεων. Καὶ ὅρα· Οὐκ εἶπεν, ὅτι, εἰ ὁ ἐρχόμενος πλέον τι κηρύσσει· (καὶ γὰρ πλέον τι ἔλεγον μετὰ πλείους ἀθεντίας καὶ πολλοῦ τοῦ κάλλους τῶν ῥημάτων)· ἀλλ' ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν· ὅπερ οὐ χρεῖαν ἔχει καλλιπειίας· ἢ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε· τουτέστιν, εἰ πλουσιωτέρους ὑμᾶς ἐποίησεν ἐν τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασιν· ὅπερ οὐδὲ τοῦτο δεῖται λόγων κορυφαίας· ἢ εὐαγγέλιον ἕτερον· ὃ οὐδὲ τοῦτο λόγων δεῖται. Πανταχοῦ δὲ δηλοῖ, ὅτι οὐχ ἀπλῶς, εἴτι πλέον λέγουσι, προσέχειν δεῖ· ἀλλ' εἴτι λέγουσιν, ὃ λεχθῆναι ἔδει, καὶ παρ' ἡμῶν παρελείφθη. Ὅρα γὰρ· ἄλλον Ἰησοῦν, φησὶν, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν· πνεῦμα ἕτερον, ὃ οὐκ ἐλάβετε· εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε. Ὡς ἐπεὶ τὰ αὐτὰ λέγουσι, τί πρὸς αὐτοὺς κερήνατε; Ἐπεὶ οὖν τῇ

(α) Γαλατ. Α', 9,

αὐτὰ λέγουσιν, ὦ Παῦλε, τί αὐτοὺς κωλύεις; Ὅτι τῇ ὑποκρίσει χρώμενοι, ἕτερα εἰσάγουσι δόγματα.—Τὸ δὲ, *Καλῶς ἡρέχασθε*, οὐκ ἐπαινοῦντός ἐστι τὴν τοιαύτην γνώμην, ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐλέγχοντος· φθορὰν γὰρ πρὸ μικροῦ τὸ ἀνέχεσθαι τούτων καὶ προσέχειν αὐτοῖς, ἀπεκάλεσε. Τί οὖν ἐστὶν δ' ἐλέγχει; Ἀπροφάσιτος ὑμῶν ἐστὶ, φησιν, ἡ ἀγάπη, ἣν τοῖς ψευδαποστόλοις δεικνύετε. Ὅταν γὰρ ἀμφοτέροι, ἡμεῖς τε καὶ οἱ ψευδαπόστολοι, τὰ αὐτὰ δοκῶμεν λέγειν, διὰ τί ἡμῶν μὲν ἀρίστασθε, ἐκείνοις δὲ προστίθεσθε; Οὐ γὰρ ἔξετε πρόφασιν τῆς ἀγάπης τὴν καινότητα, καὶ τὸ ἐξηλλαγμένον τῶν δογμάτων εἰς τελειότητα, καὶ τοῦ κηρύγματος· εἴωθε γὰρ ἡ καινότης ὑπογαργαλίζειν καὶ ἐφέλκεσθαι τοὺς ἀπλουστέρους· ὑμῖν δὲ, οὐδὲ αὕτη ἡ πρόφασις ὑπελείφθη (Φωτίου).

5 Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπερλίαν  
6 ἀποστόλων. Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ  
τῇ γνώσει· ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν  
7 εἰς ὑμᾶς. Ἡ ἁμαρτίαν ἐποίησα, ἑμαυτὸν ταπεινῶν,  
ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε; ὅτι δωρεὰν τὸ τοῦ θεοῦ εὐαγ-  
8 γέλιον εὐηγγελισάμην ὑμῖν; Ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύ-  
λησα, λαβὼν ὀψώνιον, πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν·  
καὶ παρὼν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑστερηθεὶς, οὐ κατενάρ-  
κησα οὐδενός·

Λοιπὸν τοῖς περὶ Πέτρον συγκρίνει ἑαυτὸν, τοῦτο δεῖξαι θέλων, ὅτι, εἰ ἐμοῦ τι πλεονέσασι, καὶ ἐκείνων· εἰς τὴν εἰς ἀποπὸν ἀπαγωγὴν φέρων τὸν λόγον. Ὅρα δὲ ταπεινοφροσύνην! *Λογίζομαι*, φησιν, οἶον, ἡγοῦμαι, νομίζω, καὶ οὐδὲν ἀποφαντικόν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ λέγει, τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ, τῶν ὑπερλίαν, Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην αἰνιτιτόμενος. Τοῦτο δὲ φησιν, ἐπειδὴ τούτου νῦν χρεῖα ἦν· ἀλλαχοῦ δὲ φησιν, Ὅς οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος (α). Εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ.] Ἐπειδὴ ἐν τούτῳ ἐνεκαλλωπίζοντο οἱ ψευδαπόστολοι,

(α) Α' Κορ. ΙΒ', 9.

τῷ μὴ εἶναι ἰδιῶται, δείκνυσιν, ὅτι οὐ φεύγει τὴν ἰδιωτείαν, ἀλλὰ καὶ σεμνύνεται ἐπ' αὐτῇ· διὸ καὶ τίθησιν αὐτό. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τοῦτο ποιεῖ, ἔνθα δείκνυσιν, ὅτι τὸ εἶναι σοφόν, πρὸς βλάβην ἐστὶ τοῦ κηρύγματος· ἢ *ἴθι* γὰρ, φησιν, οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου, ἢ σοφίας, ἵνα μὴ κερῶθῃ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ (α). Τῷ λόγῳ οὖν εἰμι ἰδιώτης, οὐ τῇ γνώσει. Διὰ τούτου δὲ αἰνιττεται ἐκείνους, ὅτι, ὅσον τῇ εὐγλωττίᾳ κομπάζουσι, τοσοῦτον ἐστερημένοι εἰσὶ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως, καὶ ἰδιῶται καθ' αὐτήν, ὅπερ ἐστὶν ὀλέθριον.—*Τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει.*] Ὁ λόγος καὶ ἡ γνώσις, οὐκ αἰεὶ τὰ αὐτὰ παρὰ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ σημαίνει· ἀλλ' ἐνόησε μὲν λόγον λέγει, τὸ ἔχειν χάρισμα διδακτικόν· γνώσει δὲ, τὸ συνιέναι μὲν τὸν τοῦ κηρύγματος λόγον, μὴ μέντοι δύνασθαι καὶ ἑτέροις ὠφελεῖν καὶ διδάσκειν. Ἐνόησε δὲ, λόγον μὲν λέγει, τὸ ἐγγεγυμνάσθαι τῇ ἐλληνικῇ σοφίᾳ, μηδὲν δὲ τῆς θείας μετέχειν, μόνον δὲ κατεστρωμυλῶσθαι· γνώσει δὲ, τὸ τετελειῶσθαι ἐν τῇ σοφίᾳ, ὥστε καὶ αὐτὸν ἀκριβῶς εἰδέναι, καὶ ἑτέροις ἱκανὸν εἶναι διδάσκειν, καὶ Χριστῷ προσάγειν. Πάλιν δὲ ἀλλαχοῦ, λόγον μὲν ἀπλῶς, ὡς εἴωθαμεν, τὸν προφορικόν, γνώσει δὲ, τὴν ἐν τοῖς δόγμασιν εἶδῃσιν. Παράδειγμα τοῦ μὲν πρώτου τὸ· Ὡ μὲν δίδοται λόγος σοφίας, ἀλλὰ δὲ, λόγος γνώσεως (β). τοῦ δὲ δευτέρου, τὸ νῦν προκείμενον, ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει· τοῦ δὲ τρίτου τὸ· Ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει (γ). (Φωτίου).—*Ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες.*] Δείπει τὸ, ἐσμέν· οἶον· Ἐν παντὶ πεφανερωμένοι ἐσμέν. Τί δὲ πεφανερῶμεθα ὑμῖν; Ὅτι οὐδὲν τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων ὑστερήσαμεν, ὅτι οὐκ ἐσμέν ἰδιῶται τῇ γνώσει, ἀλλ' ἱκανοὶ διδάξαι καὶ τελειῶσαι ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀπλῶς ἐν παντὶ ἐγνώσμεθα ὑμῖν, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδεμία ὑμῖν ἑγκλησις καθ' ἡμῶν, οὐδὲ ἀγνοίας πρόφασις, εἰ μὴ ἄρα τοῦτο θού-

(α) Α' Κορ. Β', 1. Α', 17.

(β) Α' Κορ. ΙΒ', 8.

(γ) Α' Κορ. Α', 5.

λεσθε ἀμαρτίας πρόφασιν λαβεῖν, τὸ μηδὲν λαβεῖν ἐμὲ ἐξ ὑμῶν. Τοῦτο δὲ, ἐντρέπων ῥησὶν, ἀντὶ τοῦ· Εἰ μὴ ἄρα τὰ κατορθώματα ἡμῶν, καὶ ἐφ' ᾧ ἄλλοι καυχῶνται, ταῦτα ἡμῶν εἰς ἀμαρτίαν λογίζεσθαι διεγνώκατε· καὶ ἐφ' ᾧ ὑψῶσαι ὑμᾶς ἐπετήδευσα, τοῦτο εἰς κατηγορίαν ἡμῶν περιτρέπετε. Τοῦτο δὲ Παύλου ἐστὶ λίαν θαρρόυντος τῷ εἶφι, καὶ τῇ κατὰ θεὸν πολιτείᾳ, ὅτι αὐτοὺς ἐκείνους δείκνυσιν, μηδὲν ὅλως ἔχοντας εἰπεῖν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐκείνων ἐλέγχοντος τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ πονηρίαν· ὅτι μηδὲν ὅλως ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαυμάζειν ὄντες δίκαιοι, ὅμως τοὺς ψευδαποστόλους οὐδὲν ἔλαττον, εἰ μὴ καὶ Παύλου μάλλον, ἔστεργον (Φωτίου).— *Ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες.*] Αἰνίττεται τοὺς ψευδαποστόλους, ὁλοαροὺς τινὰς καὶ συνεσκαλισμένους ὄντας, καὶ προσωπεῖον εὐλαθείας περικειμένους. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, φησὶν· ἐν παντὶ γὰρ πράγματι, καὶ ἐν πᾶσιν, οἷς ποιούμεν, φανεροί ἐσμεν εἰς ὑμᾶς· οὐδεμία διπλόη, ἢ ὑπόκρισις ἐν ἡμῖν, ὥσπερ ἐν ἐκείνοις, εὐλαθείας προσωπεῖον μόνον περικειμένοις, καὶ πάντα τὰ χεῖρις ποιούσιν. *Ἡ ἀμαρτίαν ἐποίησα, ἐμαυτὸν ταπεινῶν;*] Πληκτικῶς τῷ λόγῳ κέχρηται. Ἐπειδὴ γὰρ διέβαλλον αὐτὸν, ὅτι παρὼν μὲν, ταπεινός, ἀπὼν δὲ, κομπάζει· ὡς ὑπὲρ τούτου ἀπολογούμενος νῦν, πλήττει αὐτούς. Ἀπερριμένον, φησὶν, ἤγειρό με καὶ εὐτελῇ μάλλον; Εἰ ἀμαρτίαν ἐποίησα, ἐμαυτὸν λιμῷ ταπεινώσας, καὶ μηδὲν λαβὼν παρ' ὑμῶν, τοῦτό, φησιν, ἐποίησα, ἵνα ὑμεῖς εἰς τὰ κατὰ θεὸν ὑψωθῆτε· ὁρῶντές με γὰρ μηδὲν λαμβάνοντα ὑποδομεῖσθε πρὸς τὴν πίσιν· εἰ δὲ ἐλάβανον, ἐσκανδαλίσθητε ἅν. *Ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα.*] Καίτοι ἡδύνατο εἰπεῖν, ὅτι ἔκ τῶν χειρῶν μου ἤσθιον· ἀλλὰ, πληκτικώρον τὸν λόγον ποιῶν, παρ' ἄλλων, φησὶν, ἔλαβον, καὶ ταῦτα ὑμῖν διακονούμενος εἰς τὸ κήρυγμα. Τὸ δὲ, ἐσύλησα, ἀντὶ τοῦ, ἐσκύλευσα, ἐγύμνωσα, καὶ πένητας αὐτοὺς ἐποίησα· οὐ γὰρ τὸ λάθρα λαβεῖν λέγει, ἀπαγῆ! Αἰνίττεται δὲ καὶ τοὺς Μακεδόνας, οἱ πένεστατοι ὄντες, ἔτι καὶ αὐτὸν εἶχον προσεπιτρέδοντα

αὐτούς· καίτοι οὐ περιττῶν ἔχρηζεν, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων δαπανημάτων· τὸ γὰρ ὁφώνιον αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα δαπανήματα δηλοῖ. Μεγάλη δὲ ἐκείνων κατηγορία, ὅτι οὐδὲ ταῦτα αὐτῷ παρεῖχον, καὶ, τὸ χεῖρον, ὅτι πρὸς τὴν ὑμῶν, φησι, διακονίαν· ὑμῖν γὰρ κηρύσσων, καὶ τὰ ὑμῶν ἐργαζόμενος, παρ' ἄλλων ἐτρεφόμεν. *Καὶ παρὼν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑστερηθεὶς.*] Τριπλοῦν τὸ ἐγκλημα· ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς ὢν, καὶ αὐτοῖς διακονούμενος, καὶ ὑστερούμενος, οὐκ ἠξιώθη λόγου. Οὐ μόνον γὰρ ἐτέρωθι οὐκ ἐπέμψατέ μοι, φησὶν, ὅπερ οἱ Μακεδόνες ἐποίησαν, ἀλλ' οὐδὲ παρόντα με ἐτρέφετε. *Οὐ κατενάρκησαι οὐδενός.*] Οἶον, οὐκ ἠτόνησα, οὐδὲ ἐξέλυσα τὴν ὑπομονήν. Ταύτη γὰρ κουφότερον αὐτοῖς ποιεῖ τὸ ἐγκλημα· ὅτι ἐγώ, φησιν, οὐκ ἤτησα (Ι). *Ἡ καὶ οὕτω· Καὶ ταῦτα στερηθεὶς, οὐ κατενάρκησα, οὐδὲ ἡμέλησα,* ἢ ῥαθυμότερος πρὸς τὸ κήρυγμα γέγονα· ἀλλὰ παρ' ἐμοῦ μὲν, ὅσα ἔχρηξεν, ἐγένετο πρὸς τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν· ἐγὼ δὲ ἐν ἐνδείᾳ διέτριβον παρ' ὑμῖν, καὶ οὐκ ἤτησα, οὐδὲ ἐξέλυσα τὴν ὑπομονήν ἀποναρκήσας.

- 9 (Τὸ γὰρ ὑστερημά μου προσανεπλήρωσάν οἱ ἀδελφοί, ἐλθόντες ἀπὸ Μακεδονίας·) καὶ ἐν παντὶ  
10 ἀβάρῃ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτήρησα, καὶ τηρήσω. Ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί, ὅτι ἡ καύχησις αὕτη οὐ φραγῆσεται εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας.  
11 Διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; Ὁ θεὸς οἶδεν. Ὁ δὲ  
12 ποιῶ, καὶ ποιήσω, ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελώντων ἀφορμὴν, ἵνα, ἐν ᾧ καυχῶνται, εὐρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς.

Ἐκ τοῦ εἰπεῖν, ὑστέρημα, δείκνυσιν, ὅτι μηδὲν ὑπὲρ τὴν ἀναγκαίαν χρεῖαν ἔλαβεν· ἐπεμψαν δὲ αὐτῷ οἱ Φιλιππησίοι (α).

(1) «Τὸ, οὐ κατενάρκησαι οὐδενός, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἐπεβάρησά τι. Ἀλλ' οὐδὲ αὐτοῦς, ὡς ὁκνηρῶς καὶ ναρκωδῶς εἰσφέροντας;» Θεοφύλακτος, γ' «Ὁ ὁ κατενάρκησαι· οὐ κατεγύμνωσα, δι' ἐνδείαν ἐκλυθεῖς· ἢ, οὐ κατεγύμνωσα, οὐ κατημέλησα ἐν τῷ κηρύγματι.» Σχολίων ἀρχαίων.

(α) Φιλίπ. Δ', 10—16.

Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοῦνομα τέθεικεν, ἵνα εἰς ζυλοτυπίαν αὐτοὺς ἐμβάλλῃ, καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην διεγείρῃ, ὡς ἂν μὴ, ἥττηθέντες ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἐν τῷ θεῷ ἔσεσθαι αὐτὸν, ἥττηθῶσι καὶ ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ. *Καὶ ἐν παντὶ ἀδαρῇ ὑμῖν ἐμμενόντων ἐτήρησα.*] Δείκνυσιν, ὅτι καὶ θάρος ἠγοῦντο, τὰς τροφὰς αὐτῷ χορηγοῦντες. Καλῶς δὲ τὸ, *τηρήσω*. Μὴ γὰρ νομίσῃτε, φησι, ταῦτά με εἰρηκέναι, ἵνα τοῦ λοιποῦ λάβω παρ' ὑμῶν· οὐ μόνον γὰρ ἐτήρησα ὑμῖν ἐμμενόντων ἀδαρῇ, ἀλλὰ καὶ τηρήσω. *Ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί.*] Εἴτα, ἵνα μὴ νομίσωσι, ταῦτα εἰρηκέναι αὐτὸν, ἵνα αὐτοὺς μᾶλλον ἐπισπάσῃται πρὸς τὸ δοῦναι, φησὶν. *Ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί*· τουτέστιν, ἀληθεύων λέγω, ὅτι ἡ καύχησις αὕτη, ἡ τοῦ μὴ λαβεῖν δηλαδή· (*καύχῃσιν* δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἵνα μὴ νομίσωσιν αὐτὸν ἀλγοῦντα, ἢ ὀργιζόμενον ταῦτα λέγειν, ἐφ' οἷς οὐκ ἔλαβε· τὸ δὲ ἀδάπανον κηρύσσει τὸ εὐαγγέλιον, καύχημα μέγα αὐτῷ ἦν, ὡς ὑπὲρ τοὺς τοῦ Χριστοῦ ὄρους διὰ Χριστὸν περὶ αὐτῶν·) οὐ φραγῇσεται εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας. *Τουτέστιν, οὐκ ἐκκοπήσεται, οὐδὲ διαλείψει. Πῶς δὲ οὐ διαλείψει; Εἰ καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ λάβῃ. Ἡ, ὅτι ἡ καύχησις, ἡ προσγενομένη μοι ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας, ὅτι δωρεὰν ἐκήρυξα, οὐ φραγῇσεται. Σφόδρα δὲ αὐτῶν, ὡς ἀσθενῶν, κατεγίνωσκε, παρ' αὐτῶν μὴ λαβῶν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τούτῳ ἐκαυχᾶτο, οὐδαμοῦ λαβεῖν ἔδει· εἰ καὶ ἀλλαχοῦ γράφει, ὡς παρὰ εὐσκανδαλίστων τούτων οὐκ εἴληφεν. *Διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς;*] Τί οὖν; μισεῖς ἡμᾶς, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν αἰρῇ λαβεῖν παρ' ἡμῶν; Ὁ θεὸς οἶδε, φησὶν, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο λαβεῖν παραιτοῦμαι· ἀλλὰ δι' ὃ ἐπιφέρει. Ὁ δὲ ποιῶ. *Ποιῶ δὲ, τὸ ἀδαπάνως κηρύττειν, καὶ τοῦτο ἀεὶ ποιῶ.* *Ἰνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελότων ἀφορμῇ.*] Λέγει τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐκ ἔλαβεν. Ἐπετήρουν γὰρ οἱ ψευδαπόστολοι, ἵνα, εἰ εὗρωσιν αὐτὸν εἰληφότα, ἀφορμὴν λοιδορίας τὸ πρᾶγμα ποιήσωνται. Ἐκείνων οὖν τὴν ἀφορμὴν βουλόμενός ἐκκόψαι, οὐκ ἔλαβεν. *Ἰνα, ἐν ᾧ καυχῶν-**

*ται.*] Τάχα καὶ τὸ μὴ λαμβάνειν ὑπεκρίνοντο οἱ ψευδαπόστολοι· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, *ἐν ᾧ ποιοῦσιν, ἀλλ', ἐν ᾧ καυχῶνται*, ὃ καὶ ἀλαζονείας δεικτικόν ἐστιν. *Εὐρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς.*] Εἴτα καὶ πλούσιοι ὄντες οἱ ψευδαπόστολοι, οὐδὲν ἐλάμβανον, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τούτῳ ἐκαυχῶντο. Ἰνα οὖν, φησὶν, *ἐν ᾧ καυχῶνται*, τουτέστιν, ἐν τῷ μὴ λαμβάνειν, εὐρεθῶσιν ὅμοιοι ἡμῶν, καὶ μὴ πλεον ἡμῶν ἔχωσιν· ἄτοπον γὰρ εἰς τὰ ἄλλα ἐλαττωμένους, ἐν τούτῳ τὸ πλεον ἔχειν.

13 Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ.

14 Καὶ οὐ θαυμαστόν· αὐτὸς γὰρ ὁ σατανᾶς μετασχη-

15 ματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. Οὐ μέγα οὖν, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης· ὧν τὸ τέλος ἐστὶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

Τί λέγετε; Οἱ τὸν Χριστὸν κηρύσσοντες, οἱ εὐαγγέλιον ἔτερον μὴ ἐπιστάγοντες· (οὕτω γὰρ ἄνω περὶ αὐτῶν εἴρηκας·) ψευδαπόστολοι εἰσι; Ναί, φησι· ταῦτα γὰρ ὑποκρινόμενοι ἐν τῷ φανερῷ, λάθρα ἀνόσια παρεισφέρουσι δόγματα. *Ἔργαται δόλιοι.*] Ἐργάζεσθαι μὲν δοκοῦσιν· ἀλλ' ἀνασπῶσι τὰ καλῶς πεφυτευμένα· τὸ γὰρ προσωπεῖον ὑπεισιόντες τῆς ἀληθείας, οὕτω τὴν βλάβην ἐργάζονται· καὶ σχῆμα περικείμενοι ἀποστόλων, καὶ δορὰν προβάτου ἠμφιεσμένοι, λύκοι εἰσὶ τὰ ἔνδον. *Μετασχηματιζόμενοι.*] Ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτῶν μετασχηματίζεται· διὸ καὶ πολλοὺς πλανᾷ· καὶ ὧν ἄγγελος σκότους, εἰς ἄγγελον ὁρᾶται φωτός, πλανῶν τὰς ὄψεις. *Καὶ οὐ θαυμαστόν.*] Εἰ γὰρ δεῖ θαυμάζειν, ἐκεῖνός ἐστι θαύματος ἄξιον, πῶς ὁ διδάσκαλος εἰς τοῦτο τόλμης ἔρχεται.—*Οὐ θαυμαστόν*, φησι. Διὰ τί; Ὅτι μιμεῖσθαι πάντως χρεωστοῦσι τὸν διδάσκαλον, ὃς ἄγγελος ὧν σκότους, φωτός εἶναι ἄγγελος σχηματίζεται.—*Ὡς διάκονοι δικαιοσύνης.*] Διάκονοι δικαιοσύνης εἰσὶν οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι· διακονοῦσι γὰρ θεῷ ἐν τῷ δικαιοῦν δυναμῶν εὐαγγέλιον. *Ὡν τὸ τέλος ἐστὶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.*]



Κἂν γὰρ ὑμεῖς, φησὶν, ἀπατῶσιν, οὐκ ἂν διαλάβωσι τὸν ἀκοιμητον ὀφθαλμὸν τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ γὰρ τὰ ἔργα αὐτῶν ἔσται καὶ τὸ τέλος αὐτῶν, τουτέστι, πονηρόν.

16 Πάλιν λέγω· Μή τις με δόξῃ ἄφρονα εἶναι· εἰ δὲ μήγε, κἂν ὡς ἄφρονα δέξασθέ με, ἵνα κἀγὼ μὴ κρόν τι καυχῆσωμαι. Ὁ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. Ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ τὴν σάρκα, κἀγὼ καυχῆσομαι. Ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες· ἀνέχεσθε γὰρ, εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει. Κατὰ ἀτιμίαν λέγω, ὡς ὅτι ἡμεῖς ἡσθενήσαμεν.

Ἦδη μὲν γὰρ πολλῇ προδιορθώσει ἐχρήσατο, ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖται ἐκείνῃ μόνῃ· ἀλλὰ, Πάλιν, φησὶ, λέγω· Μή τις με δόξῃ ἄφρονα εἶναι. Καίτοι ἄνω εἶπεν· Ὁφελον ἀνείχασθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ· πῶς οὖν ὧδε φησί· Μή τις με δόξῃ ἄφρονα εἶναι; Ὅτι αὐτὸ μὲν, φησὶ, τὸ ἐπαινέειν ἑαυτὸν, ἀφροσύνης ἐστίν· ἐγὼ δὲ οὐχ ὡς ἄφρων κέχρημαι τούτοις τοῖς λόγοις, ἀλλ' ἀνγκάζομαι, πρὸς τὸ ἀπὸ τῶν ψευδαποστόλων ἀπαγαγεῖν ὑμᾶς. Διὸ φησὶ· Μή τις με δόξῃ ἄφρονα εἶναι· οὐ γὰρ ἐκὼν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης εἰς τοὺς ἑμαυτοῦ ἐπαίνους ἐμπίπτω.—ΑΛΛΟ. Ἔστιν ἀφροσύνης ῥῆμα εἰπεῖν ἄφρονα τὸν μὴ ὄντα ἄφρονα, μηδὲ τὰ τοῦ ἄφρονος ποιοῦντα. Ἄφρων μὲν γὰρ ἐστὶν ὁ μάτην μεγαλοῤῥημονῶν, καὶ εἰς κενὸν ἀλαζονεύμενος· ὃς, μετὰ τοῦ εἶναι ἄφρων, καὶ ἀφροσύνης λέγει ῥήματα καὶ τὰ τοῦ ἄφρονος ποιεῖ· ὁ δὲ λέγων περὶ ἑαυτοῦ καὶ μεγάλα καὶ ἀληθῆ, καὶ ἔνεκεν ὠφελείας ψυχικῆς, ἀφροσύνης μὲν δόξει ῥήματα λέγειν, ὅσον ἐπὶ τῇ ὁμοιότητι τῆς προφορᾶς τῶν λόγων, οὐ μὴν δὲ ἄφρων, ἀλλὰ καὶ λίαν ἔμφρων, καὶ τὰ τοῦ ἔμφρονεστάτου πράττων, ὅτι καὶ διαβολῆς ἀλόγου κατεφρόνησεν ἐπὶ τῇ ἑτέρῳ σωτηρίᾳ καὶ ὠφελείᾳ. Διὸ

οὐκ ἔστιν ἐναντίον τὸ εἰπεῖν πρὸς ὀλίγων· Ὁφελον ἀνείχασθέ μου μικρὸν, ἀφροσύνης ῥῆμα εἰπεῖν μέλλοντος, καὶ τὸ νῦν λέγειν· Μή τις με δόξῃ, ἄφρονα εἶναι. Μή τις οὖν με δόξῃ, ἄφρονα εἶναι· οὐ γὰρ δι' ἑμαυτὸν, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς ἔρειν μέλλω, ἃ μέλλω λέγειν. Εἰ δὲ μὴ, κἂν ὡς ἄφρονα ἡγήσασθέ με, καὶ παραδέξασθε· οὐκ ἀποστρέφομαι γὰρ οὐδὲ τὸ ἄφρων νομισθῆναι διὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν. Καὶ γὰρ ἃ μέλλω ἔρειν, εἰς στήριγμα ὑμῶν καὶ ὠφελείαν ψυχῆς συντελεῖ.—Εἰ δὲ μήγε.] Εἰ δὲ μὴ πεισθεῖητε, ἀλλὰ καὶ, ἀνάγκη οὖσαν ὁρῶντες, μὴ ἐλευθέρῳ με ἀφροσύνης νομίσητε, ὡς γοῦν ἄφρονος ἀνέχεσθε λέγοντος ἃ λέγω, ἵνα κἀγὼ, καθάπερ οἱ ψευδαπόστολοι, καυχῆσωμαι· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μικρὸν τι· ἐκεῖνοι γὰρ, εἰς ὑμετέραν θλάβην καυχώμενοι, εἰς τούτους με προάγουσι τοὺς λόγους. Ὁ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον.] Τὸ γὰρ καυχᾶσθαι, οὐ κατὰ Κύριον· ὁ γὰρ Κύριος κελεύει, μὴ καυχᾶσθαι. Τὰ ῥήματα τοιγαροῦν, οὐ κατὰ Κύριον· ὁ δὲ τῶν ῥημάτων σκοπὸς, καὶ σφῶδρα κατὰ Κύριον. Ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ.] Εἵτα, ἵνα μὴ τῷ ὁμολογεῖν αὐτὸν, ὅτι οὐ κατὰ Κύριον λαλεῖ, καὶ ὅτι ἐν ἀφροσύνῃ λαλεῖ, πρόφασιν ἐκείνοις πλείονος δῶ λαιδορίας· πρῶτον μὲν οὐ λέγει, ἐν ἀφροσύνῃ, ἀλλ', ὡς ἐν ἀφροσύνῃ· εἰς μὲν γὰρ ἀφροσύνη ἢ καύχησις αὐτοῦ, οὐκ ἔστι δὲ ἀληθῶς· ἔπειτα δὲ φησιν, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως· τουτέστι· Κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τῆς καυχήσεως, οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον. Ποῖον μέρος; ὅτι μέλλει καυχᾶσθαι, λέγων, Ἑβραῖός εἰμι, καὶ Ἰσραηλῆτης, καὶ σπέρμα Ἀβραάμ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἀνήκεν εἰς καύχημα Χριστοῦ, ὅθεν καὶ κατὰ σάρκα ταῦτα καλεῖ· ἡ γὰρ εἰς Χριστὸν καύχησις, παρότης ἐστίν, ἐγκράτεια, ἀγιασμός. Ὅτι δὲ τὸ Ἑβραῖός εἶναι καὶ Ἰσραηλῆτης, οὐ κατὰ Κύριον ἐστίν, ἀκουε αὐτοῦ λέγοντος· Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἑλλήνι (α)· καί· Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πάν-

(α) Γαλ. Γ', 28.

τες ἔν ἐστε. Πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα.] Τουτέστιν, ἀπὸ τῶν ἐξωθεν, οἷον ἀπὸ εὐγενείας, ἀπὸ τοῦ περιτομῆν ἔχειν, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου εἶναι. [Ἠδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφροδισμῶν.] Ὡστε ὑμεῖς αἴτιοι, ἀνεχόμενοι αὐτῶν ἡδέως. Ὑμεῖς γάρ, φησιν, ἀναγκάζετε με τοιαῦτα λέγειν· εἰ μὴ γὰρ καὶ ὑμεῖς ἐδέχεσθε ἐκείνους, καὶ οὐκ ἐκ τούτου ἐώρων παραβλαπτομένους ὑμᾶς, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐγὼ ἐπὶ τοῦτο ἦλθον. Ἀφροδισμῶν δὲ καλεῖ, τοὺς ἐπὶ τοῖς σαρκικοῖς καυχωμένους· εἰ γὰρ καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς ὄντως καλοῖς καυχῆσθαι ἀφρονός ἐστι, πόσῳ μᾶλλον τὸ ἐπὶ τοῖς μὴ οὖσιν ὄλως· τοὺς ψευδαποστόλους δὲ αἰνίττεται. Τὸ δὲ, φρόνιμοι ὄντες, δοκεῖ μὲν ἰλαρὸν εἶναι, πλὴν μᾶλλον ἐπίτασιν ἔχει κατηγορίας· ὅτι ἐν γνώσει, φησὶν, ἀμαρτάνεστε· εἰ μὲν γὰρ ἦτε ἀνόητοι, καὶ συγγνώμην εἴχετε, νῦν δὲ, ἐν εἰδήσει πταίετε. Εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ.] Ὅρα πόσῳ δουλοπρέπειαν καταγινώσκει τῶν Κορινθίων, καὶ ὡς μεθ' ὑπερβολῆς ὑπεκλίντο τοῖς ψευδαποστόλοις. Εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει.] Ὅρᾳ, ὅτι καὶ τὸ ἔμπροσθεν εἰρημένον, τὸ ἴσα, ἐν ᾧ καυχῶνται, εὐρεθῶσιν ὡς καγὼ, κατὰ συγχώρησιν εἴρηται, καὶ ὥστε μὴ ἐκ προοιμίων ἐλέγχει αὐτούς· νῦν γὰρ δαίκνυσιν αὐτοὺς ὑποκρινόμενους μὲν τὸ μὴ λαμβάνειν, λαμβάνοντας δὲ, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς. Εἴ τις γὰρ, φησὶ, λαμβάνει, καὶ, τὸ μείζον, εἴ τις κατεσθίει· ὅπερ καὶ ἐκπιεζόμενους αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ψευδαποστόλων δηλοῖ. Εἴ τις ἐπαίρεται.] Τουτέστιν, εἴ τις κατεξουσιάζει ὑμῶν, καὶ κατεπαίρεται. Οὐ γὰρ σύμμετρός, φησιν, ὑμῶν ἡ δουλεία, οὔτε ἡμεροὶ οἱ δεσπότηται, ἀλλὰ φορτικοί τινες καὶ κατεξανιστάμενοι ὑμῶν. Εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει.] Εἶδες ἐπίτασιν ἀπονοίας αὐτῶν καὶ τυραννίδος! Ὡς ἀνδραπόδοις γὰρ αὐτοῖς ἐκέχρητο. Κατὰ ἀτιμίαν λέγω.] Ταῦτα δὲ λέγω, φησὶν, οὐχ ὅτι εἰς ὄψιν τυπτεσθε, ἀλλ' ὅτι τῶν εἰς πρόσωπον τυπτομένων οὐκ ἔλαττον πάσχετε· ὡς εἰ ἔλεγεν· Πρὸς ὕβριν ὑμῖν λέγω τοῦτο. Τί τοι γαρὺν τούτου γένοιτ' ἂν αἰσχρότερον, ὅταν καὶ τὰ χρήματα

ὑμῶν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν τιμὴν ἀφελόμενοι, μὴδὲ οὕτως ὥσιν ἡμεροί, ἀλλ' ὑβριστικώτερον ἀργυρωνήτων ὑμῖν κέχρηται; [Ὡς ὅτι ἡμεῖς ἡσθερήσαμεν.] Ἀσφαλές τὸ εἰρημένον. Ἐπειδὴ γὰρ φορτικὸν ἦν, διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὸ τέθεικεν, ἵνα κλέψῃ τὴν ἐπάχθειαν τῇ ἀσφαλείᾳ. Ὁ δὲ λέγει τοῦτο ἐστὶ· Τίνος ἔνεκεν ἀνέχεσθε αὐτῶν; ὡς ἂν ἡμῶν ἀσθενούντων, καὶ μὴ δυναμένων οὕτω κεχεῖσθαι ὑμῖν; ὅπερ οὐκ ἐστὶ· μὴ γὰρ οὐ δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ ποιεῖν; ἀλλ' οὐ βουλόμεθα πάντως. — ΑΛΛΩΣ. Τίνος ἔνεκεν, φησὶν, αὐτῶν ἀνέχεσθε εἰς ταῦτα; ὡς ἡμῶν ἀσθενούντων ἢ μὴ δυναμένων οὕτως ὑμῖν ἀποκεχεῖσθαι; Πληκτικὸν δὲ σφῶδρα τὸ εἰρημένον· διὸ καὶ ἀσφαλῶς αὐτὸ τέθεικεν. Εἰ γὰρ, φησὶ, διὰ τοῦτο αὐτοὺς τιμᾶτε, ἐπειδὴ ὑβρίζουσιν ὑμᾶς ἐπαιρόμενοι, καὶ μονονοῦκ εἰς πρόσωπον τύπτοντες, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιεῖν. Ὡς ἡμῶν γὰρ πρὸς ταῦτα ἀτονησάντων, ἐκείνοις ὑποκλίνεσθε. Ὅρᾳ, πόσῳ ἐπιπλήξεως γέμει τὸ εἰρημένον; Πᾶσαν οὖν τῆς ἐκείνων ἀπονοίας τὴν αἰτίαν, τῇ τούτων δουλοπρεπείᾳ ἀνατίθησι. Διὰ ταῦτά οὖν, φησιν, ἀναγκάζομαι μικρόν τι καυχᾶσθαι, ἵνα ὑμᾶς τῆς τούτων ἀλαζονείας ἀπαλλάξω, οὐχ ἵνα ἐμαυτὸν λαμπρύνω. 21 Ἐν ᾧ δ' ἂν τις τολμᾷ, (ἐν ἀφροσύνῃ λέγω,) 22 τολμᾷ καγὼ. Ἑβραῖοί εἰσι; καγὼ· Ἰσραηλῖται εἰσι; καγὼ· σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι; καγὼ· διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; (παραφρονῶν λαλῶ,) ὑπὲρ ἐγώ.

Ὅρα αὐτὸν ταῖς τοσαύταις μὴ ἀρκεσθέντα προδιορθώσσει, πάλιν τολμᾷ καὶ ἀφροσύνην καλοῦντα τὸ πρᾶγμα, καὶ μονονοχὶ λέγοντα· Βία ἐπὶ τοῦτο ἔρχομαι. Ταῦτα δὲ ποιεῖ, παιδεύων ἡμᾶς, ἀνάγκης χωρὶς μὴ ἔρχεσθαι εἰς τοιοῦτους λόγους. Φησὶν οὖν, ὅτι, ἐν ᾧ δ' ἂν τις τολμᾷ πράγματι καυχᾶσθαι (ταῦτα γὰρ συνυπακουστέον) τολμᾷ καγὼ. Εἴτα καταλέγει τὰ ἐφ' οἷς καυχῶνται. Ἑβραῖοί εἰσι; καγὼ.] Οὐ γὰρ πάντες οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν καὶ Ἰσραηλῖται· καὶ γὰρ καὶ οἱ Μωαβῖται, καὶ Ἀμμωνῖται Ἑβραίους ἑαυτοὺς ἐποίουν· διὸ

ἐκθάρσεν αὐτοῦ τὴν εὐγένειαν, ἐπάρχων· Σπέρμα Ἀβραάμ  
εἰσι; καὶ γὰρ τὸν Ἰσάκ διηλὼν. Κατ' ἐρώτησιν δὲ ἀναγνώ-  
στον. Τὸ δὲ, Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι, κατὰ τὸν τῶν ψευδα-  
ποστόλων λόγον λέγει. Ὑπὲρ ἐγώ.] Τουτέστι, μᾶλλον ἐγώ.  
Φασὶ δέ τινες, ὅτι οὐκ ἔδει κατὰ σύγκρισιν προενεγκεῖν τὸν  
λόγον, ἀλλὰ παντάπασιν ἀρνήσασθαι τὸ εἶναι αὐτοὺς διακόνους  
Χριστοῦ. Ἀλλὰ λέγομεν, ὅτι τοῦτο ἔμπροσθεν ἐποίησε μιᾷ ῥήσει,  
εἰπὼν αὐτοὺς ψευδαποστόλους. Ἐνταῦθα μέντοι εἰς ἐξέτασιν  
ὁ λόγος ἤρχετο, καὶ οὐκ ἔδει αὐτὸν προαποφύνασθαι, ἀλλὰ  
τὴν διὰ τῶν ἔργων παρασχεῖν ἀπόδειξιν, ὅτι αὐτὸς μὲν ἐστίν,  
ἐκείνοι δὲ, οὐ. Φησὶν οὖν, ὅτι, εἰ καὶ διάκονοι Χριστοῦ εἰσιν,  
ἀλλὰ καὶ οὕτως ὑπὲρ αὐτοὺς ἐγώ. Καὶ πάλιν παραφροσύνην  
καλεῖ τὸ πρᾶγμα, διὰ τὸ πέλαγος τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ.  
Ποία γὰρ ὅλως παραφροσύνη, τὸ ὑπὲρ τοὺς ψευδαποστόλους λέ-  
γειν ἑαυτὸν διάκονον εἶναι; Παραφρονῶν λαλῶ.] Ἀντὶ τοῦ.  
Εἰ καὶ δόξω τισὶ παραφρονεῖν, ἐν τῷ λέγειν, Ὑπὲρ ἐγώ.

- 23 Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόν-  
τως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολ-  
24 λάκις· (ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ  
25 μίαν ἔλαβον· τρίς ἐρράβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην,  
26 τρίς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίη-  
κα·) ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν,  
κινδύνοις ληστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις  
ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ,  
κινδύνοις ἐν θαλάσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις·  
27 ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις,

[Καταλέγει λοιπὸν τὰ χαρακτηρίζοντα τοὺς ἀποστόλους· καὶ  
ἀρεῖς τὰ σημεῖα, ἀπὸ τῶν πειρασμῶν ἀρχεται· καὶ φησιν, ὅτι  
καὶ κόπους πλείους ἀναδέχομαι, τόπον τε ἐκ τόπου ἀμειβών,  
καὶ διδάσκων νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ ἔτι ταῖς χερσὶν ἐργαζό-  
μενος· ἀλλὰ καὶ, τὸ μεῖζον, καὶ πληγὰς ὑπομένων, καὶ ταῦτα·  
ὑπερβολικῶς· καὶ τὸ ἔτι μεῖζον, μετὰ τῶν πληγῶν καὶ φυλα-  
κιζόμενος. Τὸ δὲ, περισσοτέρως, καὶ, ὑπερβαλλόντως, συγκρι-

τικὰ μὲν εἰσιν, ὡς πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους· πλην καθ' ὑπό-  
θεσιν· οἷον· ἔστω, ὅτι κοπιῶσιν ἐκείνοι· ἀλλ' ἐγὼ περισσοτέ-  
ρως καὶ ὑπερβαλλόντως. Τινὲς δὲ, οὐ κατὰ σύγκρισιν τῶν  
ψευδαποστόλων εἰρησθαι ταῦτά φασιν, ἀλλ' ἀπλῶς περιουσίας  
καὶ ἐπιτάσεως εἶναι σημαντικά (1).] Ἐν θαλάτοις πολλάκις.]  
Οὐ μόνον τῇ προθέσει ἀποθνήσκων· καθ' ἡμέραν γὰρ, φησιν,  
ἀποθνήσκω (α). ἀλλὰ καὶ εἰς κινδύνους θανατηφόρους ἑαυτὸν  
ἐπιδιδούς. Τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον.] Διὰ τί, παρὰ  
μίαν; Νόμος ἦν, τὸν πλείονα τῶν τεσσαράκοντα τυπτόμενον,  
ἄτιμον εἶναι (β). ὤρισαν οὖν παρὰ μίαν διδόναι, ἵνα, καὶ τῇ  
ρύμῃ τοῦ τύπτειν ἐξενεχθεῖς ὁ τύπτων, τεσσαράκοντα δῶ, καὶ  
μὴ γένηται ἄτιμος ὁ τυπτόμενος, ὡς ἐντὸς τοῦ νενομισμένου  
ἀριθμοῦ πληγῆς. Τρίς ἐρράβδίσθην.] Ὁρᾷς, ὅτι οὐ πάντα, ἀ  
πέπονθεν ὁ Παῦλος, συνέγραψεν ἡμῖν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν;  
Οὐ γὰρ πρὸς φιλοτιμίαν αὐτῷ τὰ τῆς συγγραφῆς πεπόνηται· διὸ  
πολλὰ τῶν ἐνταῦθα εἰρημένων παρέλιπε (γ). Τρίς ἐναυάγησα.]  
Μακρὰς γὰρ καὶ διαποντίους ὁδοὺς στελλόμενος· διὰ τὸ κήρυγ-  
μα, πάντα ἔπασχε τὰ εἰρημένα. Νυχθήμερον δὲ ἐν τῷ βυθῷ  
διεγένετο νηχόμενος μετὰ ναυάγιον. — Τὸ, Τρίς ἐναυάγησά,  
ἐρμηνεύων Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, φησὶν, ὅτι τρίτον ἡ ἀνθρω-  
πότης ἐναυάγησεν· ἅπαξ, ἐν τῷ παραδείσῳ, διὰ τῆς παραβά-  
σεως· δεύτερον, ἐν τῷ κατακλυσμῷ· τρίτον, μετὰ τὸ δέξασθαι  
τὸν νόμον. Νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. Ἦνυκτα  
λέγει ἐνταῦθα ὁ ἀπόστολος, τὴν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας  
ἐν τῇ σκοτεινῇ πλάσει διατριβὴν· ἡμέραν δὲ, τὴν μετὰ τὴν  
Χριστοῦ παρουσίαν ἐν τῷ φωτεινῷ βαπτίσματι διαγωγὴν. —  
Κινδύνοις ποταμῶν.] Καὶ γὰρ καὶ διαπορθμεύειν ποταμούς  
ἠναγκάζετο. Κινδύνοις ληστῶν, καὶ ἐξῆς.] Πανταχοῦ τὰ  
ἄθλα πρόεκειτο· πανταχοῦ γὰρ ὁ διάβολος ἐπολέμει, ληστὰς  
ἐγείρων, τὰ ἔθνη τῶν Ἑλλήνων, τοὺς συγγενεῖς Ἰουδαίους, οἱ

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου.

(α) Α' Κορ. ΙΕ', 31.

(β) Δευτερ. ΚΕ', 2. 3.

(γ) Ιδ. Πράξ. ΙΣ', 22. ΚΒ', 24. ΙΔ', 19.

καὶ μάλλον ἐπολέμουν διὰ τὴν πίστιν διαπονούμενοι (α)· καὶ τόπος οὐκ ἦν ἀσφαλὲς αὐτοῖς, οὐ πόλις, οὐκ ἔρημος, οὐκ ἄλλο οὐδέν. *Κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις.*] Ὅρα ἔπρονκινδύνων εἶδος, τὸ ἐκ τῶν ψευδωνύμων καὶ ὑποκριτῶν ἀδελφῶν ἐπιβουλευέσθαι, ὃ καὶ ἀλγεινότατον. Τοῦτο καὶ ὁ Δαυὶδ ὁδύρεται· Ὅτι, εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠνεῖδισέ με, ὑπῆνεγκα ἄν· σὺ δέ, ἄνθρωπε ἐσόψυχε (ε)· καὶ πάλιν· Ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου (γ). *Ἐν κότῳ καὶ μόχθῳ.*] Οὐκ ἔρκει τὰ παρὰ τῶν ἐξωθεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οἰκοθεν πόνοις καὶ μόχθοις καὶ ἀγρυπνίαις ἐπέτριβεν ἑαυτὸν (ι).

27 Ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, ἐν φύ-  
28 χει καὶ γυμνότητι. Χωρὶς τῶν παρεκτός, ἡ ἐπι-  
σύστασίς μου ἢ καθ' ἡμέραν, ἡ μέριμνα πασῶν τῶν  
29 ἐκκλησιῶν. Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκαν-  
δαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;

Πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ τῆς αἰκῆς τοῦ ἀγῶνος ἦσαν καὶ στάδια, ἐν γῇ, ἐν θαλάσῃ, ἐσωθεν, ἐξωθεν, παρὰ τῶν οἰκείων, παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, παρὰ τῶν συγγενῶν, παρὰ τῶν ἐπιπλάσων ἀδελφῶν. Καὶ τοσαῦτα πάσχω, οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας τυπῶρει τροφῆς, οὐδὲ φιλοῦ σκεπάσματος, ὃ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος· ἀλλὰ γυμνὸς ἠγωνίζετο, καὶ λιμώττων ἐπόκτευε. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐδυσχέραινε, ἀλλὰ καὶ χάριν ὡμολόγει τῷ ἀγνωσθέντι Χριστῷ. Ὅρα δέ· εἰπὼν ὅσα πέπονθεν, οὐ λέγει ὅσους ἐπέστρεψε καὶ Χριστῷ προσήνεγκεν, ὁμοῦ μὲν πλεον μετριοφρονῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ διδάσκων, ὅτι καὶ μηδὲν γένηται τῷ πονομένῳ, καὶ οὕτω τὰ τῶν μισθῶν ἔσαι πεπληρωμένα. *Χωρὶς τῶν παρεκτός.*] Πλείονα γὰρ ἦν τὰ παραλειφθέντα τῶν ἀπαριθμηθέντων· μάλλον δὲ, οὐδὲ αὐτὰ τὰ ρηθέντα κατ' εἶδος εἶπεν· ἀλλ' ὧν μὲν εὐληπτος ἦν ὁ ἀριθμὸς καὶ βραχύς,

ἐμνήσθη τούτων, πεντάκις, λέγων, καὶ, τρίς, καὶ, τρίς, καὶ, ἀπαξ· ὧν δὲ ἦν ἀπειρος ὁ ἀριθμὸς, σιωπᾷ, καὶ φησὶ, περισσοτέρως, καὶ, ὑπερβαλλόντως, καὶ, πολλάκις. *Ἡ ἐπισύστασίς μου ἢ καθ' ἡμέραν.*] Ἐπισυστάσεις φησὶ, τὰς κοινῇ παρὰ τῶν διωκτῶν ἐφόδους· συνίσταντο γάρ, φησι, κατ' ἐμοῦ γνώμῃ κοινῇ (ι). *Ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν.*] Τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἀπάντων· εἰ γὰρ μιᾶς τις προστατῶν οἰκίας, καὶ ταῦτα οἰκίας ἔχων καὶ οἰκονόμους, οὐδὲ ἀναπνεῖν ἰσχύει, τί πάσχειν εἰκὲς ἦν τὸν ἀπόστολον, μετὰ τοσούτων κινδύνων, πάσης προνοούμενον τῆς οἰκουμένης, καὶ ὑπὲρ ψυχῶν; *Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ;*] Καὶ ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι ἐμερίμνα μὲν, κλῆν οὐ πάνυ, λέγει τῆς μερίμνης τὴν ἐπίτασιν. *Τίς ἀσθενεῖ, φησιν, οἷον βούλει ἀσθενεῖν, πνευματικὴν τε καὶ σαρκικὴν, καὶ οὐκ ἐγὼ ἀσθενῶ;* Οὐκ εἶπε δέ, Κοινωνῶ τῆς ἀσθενείας· ἀλλ', ὡς αὐτὸς ὧν ὁ ἀσθενῶν, οὕτω διάκειμαι. Τὸ δέ, *τίς, καὶ μέγας ἦ, φησὶν, καὶ εὐτελής.* *Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;*] Ὅρα πάλιν, πῶς παρέστησε τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὑδύνης· ἐμπέμπραμαί, φησι, καὶ καίεμαι· καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάσχω, καὶ ἡδετο, εἰδώς, ὅτι ὑπὲρ Χριστοῦ ταῦτα πάσχει· ὁ δὲ δὲ διετιτρώσκετο τὴν ψυχὴν· ὥς τοῦτο πλέον ἦν αἰ.

30 Εἰ καυχᾶσθε δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχή-  
31 σομαι. Ὁ θεὸς (2) καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ οἶδεν, ὃ ὧν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας,  
32 ὅτι οὐ ψεύδομαι. Ἐν Λαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως ἐφρούρει τὴν Λαμασκηνῶν πόλιν,  
33 πιάσαι με θέλων· καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχάλασθην διὰ τοῦ τείχους, καὶ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ.

Οὐδαμοῦ περὶ σημείων λέγει· ἐκεῖνα γὰρ θεοῦ δῶρον ἦν·

(1) «Ἐπισύστασις, ἡ μανιώδης ἐφοδος, καὶ ἡ ἐπανάστασις, ἣν ποιοῦνται κατ' ἐμοῦ καθ' ἐκείτην οἱ ὄντοι κοινῇ γνώμῃ.» Θεοφύλακτος.

«Ἐπισύστασις, ἡ κατ' ἐμοῦ ἐν τῷ αὐτῷ τῶν διωκτῶν ἐπίθεσις.» Σχόλιον ἀρχαῖον. (2) «Πάλιν τὸ, Θεὸς, διέλωμεν τοῦ, Πατὴρ ἡμῶν γὰρ θεός· τοῦ δὲ Κυρίου πατὴρ.» Θεοδώρητος.

(α) Πραξ. Α', 2. (ε) Ψαλμ. ΝΑ', 13. 14. (γ) Ψαλμ. Μ', 10.

(1) «Κινδύνους πόνοις κινδύνους διερχόμενοι ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς, καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀναπαύσασθαι συνεχώρον.» Χρυσόστομος.

ταῦτα δὲ μετὰ τῆς τοῦ θεοῦ βοήθειας καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ὑπομονὴν ἐδείκνυ. *Ἀσθένειαν* δὲ καλεῖ τοὺς διωγμοὺς καὶ τοὺς πειρασμούς· ταῦτα γὰρ ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ λιμώττειν, τὸ ναυαγεῖν, τὸ πλῆττεσθαι, καὶ ἄλλα πάντα πάσχειν. \**H, ἀσθένειαν* καλεῖ, τὴν διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων γινομένην αὐτῷ θλίψιν· σκανδαλιζόμενοι γὰρ καὶ ἀσθενοῦντες, ἔθλιβον αὐτόν· οὗτος ὁ ἀποστολικὸς *χαρὰκτῆρ*· διὰ τούτων ὑφαίνετο τὸ εὐαγγέλιον. «Ο θεὸς καὶ πατήρ.»] Ἐπ' οὐδενὶ τῶν προτέρων διαβεβαιώσιν τινα ποιησάμενος, ἐν ταῦθα διαβεβαιούται καὶ πιστοῦται· ἴσως διότι τοῦτο ἀρχαιότερον ἦν καὶ ἀδηλότερον· ἄλλα δὲ καὶ αὐτοῖς γνώριμα, οἷον, ἡ μέριμνα, καὶ τὰ λοιπά. \**Ἐν Δαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης.*] Θέα τὸν πόλεμον, ὅσος, εἶγε δι' αὐτόν ὁ ἀρχὼν ἐφρουρεῖ τὴν πόλιν· εἰ δὲ μὴ πολὺς ἔπνει κατὰ τῶν ἀντιδιατιθεμένων ὁ Παύλου ζῆλος, οὐκ ἂν εἰς τὴν αὐτὴν ἀνῆλθε τὸν ἐθνάρχην μανίαν, ὡς καὶ τὴν πόλιν φρουρεῖν δι' αὐτόν. \**Ἀρέτα τοῦ βασιλέως.*] Πενθερὸς Ἡρώδου ἦν ὁ Ἀρέτας. *Καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ.*] Ἐξέφυγε, δεσποτικὸν νόμον πληρῶν· καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος μεθίστατο ἐκ τόπου εἰς τόπον. Ὅθεν οὐκ ἐπιρρίπτει ἑαυτὸν τοῖς πειρασμοῖς· ἀλλ' ἐνθα καὶ δι' ἀνθρωπίνης μηχανῆς ἐνι φυγεῖν, οὐ παραιτεῖται· ἐφύλαττε γὰρ ἑαυτὸν τῷ κηρύγματι, καὶ τῆς σωτηρίας ἐκίχθετο τῶν μαθητῶν μᾶλλον, ἢ τῆς οἰκείας· διὸ καὶ ἀλλοτρίως φησι· Καλὸν μοι τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· τὸ δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς (α). *Σαργάνῃ* δὲ ἐστὶ σχοινίον· ἐστὶ δὲ καὶ εἶδος σφυρίδος (1).

**ΚΕΦ. XII, 1** Καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι· ἐλεῦσμαι γὰρ εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου.  
**2** Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ, πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων,

(α) Φιλ. Α', 23. 24.

(1) «Ἐστὶ σαργάνῃ, ἀπὸ σχοινίου πλεγμάτων εἰς ὑποδοχὴν ἰχθύων.» Ἔστω μέγα· «Σαργάνῃ» οἱ μὲν, σχοινίον τι· οἱ δὲ, πλέγμα τι ἐκ σχοινίου.» Σφυρίδας.—Σαργάνῃ, τευτέστι, σφυρίς. Πραξ. Θ', 25. «Καθίκαν τὸν Παῦλον διὰ τὸ πύχυν, χαλᾶσαντες ἐν σφυρίδι.»

(εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ θεὸς οἶδεν·) ἀρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ. **Καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον,** (εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ θεὸς οἶδεν·) ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἄρρήτα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι.

**Καυχᾶσθαι** δὴ οὐ συμφέρει μοι.] Καίτοι πολλὰ εἰπὼν ἄνω, πῶς ὦδε φησὶν, οὐ συμφέρει μοι; Ἐπειδὴ εἰς ἕτερον εἶδος καυχήσεως ἤρχετο, ὅπερ αὐτόν ἐποίει λαμπρὸν, τὸ τῶν ἀποκαλύψεων. Φησὶν οὖν, ὅτι οὐ συμφέρει μοι τοῦτο, ἵνα μὴ με εἰς ἀπόνοιαν ἐπάρῃ. Ἄλλως δὲ οὐ τὰ παρ' αὐτῷ μένοντα, ἀλλὰ τὰ εἰς ἑτέρους ἐκφερόμενα, φεσὶν εἶωθεν· οὐχ ὅτι αὐτὸς τοιοῦτόν τι πάσχειν ἐμελλεν, ἀπαγεῖ! ἀλλὰ παιδαγωγῶν ἡμᾶς, παρ' ἑαυτοῖς τὰ τοιαῦτα κατέχειν, ὡς τῆς διηγήσεως εἰς ἀπόνοιαν ἄραι δυναμένης (1). — **ΑΛΛΩΣ.** Καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι.] Ἀντὶ τοῦ, Καυχᾶσθαι δὴ ἄλλα παρὰ τὰ τῆς ἀσθενείας μου, οὐ συμφέρει μοι. Εἶπε γὰρ πρὸ μικροῦ· *Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχῆσμαι.* Εἶτα, οεῖς μετὰ τῆς ἀσθενείας παράδειγμα, ἐπάγει ἀποδιδούς πρὸς τὸ εἰρημένον, οἶον· \***Α** δὲ οὐκ ἔστιν ἀσθενείας, ἀλλὰ μᾶλλον ὕψους καὶ δυνάμεως, ταῦτα οὐ συμφέρει μοι καυχᾶσθαι. Πῶς οὖν καὶ ταῦτα λέγεις; Οὐκ ἐβουλόμην, φησὶ· διὰ δὲ τὴν ὑμῶν σωτηρίαν, καὶ ἃ μὴ βούλομαι ἀναδέχομαι. Καὶ σκόπει, πῶς πανσόφως διακτᾷ! Οὐ σιωπᾷ παντελῶς, ἵνα ὠφελήσῃ καὶ οὐ λέγει ἀνακεκαλυμμένως, ἀλλ' ἐν, καὶ τοῦτο συνεσκιασμένως, ἵνα φύγῃ τὸ καυχᾶσθαι, καὶ τότε ἀνάγκης αὐτῷ τῆς ἀπὸ τῶν ψευδαποστόλων ἐπικειμένης, παιδεύων διὰ τούτου ἡμᾶς, μὴ-

(1) «... εἰς ἀπόνοιαν ἐπάρῃ. Τί δέ; ἐάν μὴ εἴπῃς, οὐκ οἶδας ὅμοιαι αὐτά; Ἄλλ' οὐχ ὁμοίως ἐπαρόμεθα αὐτοῖς εἰδότες αὐτά, καὶ εἰς ἀλλήλους ἐκφερόμετες. Ταῦτα δὲ λέγει, οὐχ ὡς αὐτὸς μᾶλλον παθεῖν τι τοιοῦτον· ἀλλ' ἡμᾶς παιδεύων, τὰ τοιαῦτα παρ' ἑαυτοῖς κατέχειν.» Θεοφύλακτος.

δὲν μέγα περὶ ἑαυτῶν λέγειν, καὶ ἀληθὲς ἦ, εἰ μὴ ἐκ πολλῆς ἀνάγκης. Ἡ, οὐ συμφέρει μοι· ἵνα μὴ τις μεῖζονα τῆς ἀξίας ἔνοιαν λάβῃ περὶ ἐμοῦ, ἵνα μὴ τίς με νομίσῃ ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ὅπερ καὶ παρακατιῶν φησὶ Ἰδιήτις εἰς ἐμὲ λογίσσεται ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ (Φωτίου).—*Ἐλεῖσθαι γὰρ εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου.* [Μεγάλη μὲν καὶ ἦν λέγει ἀποκάλυψιν· πλὴν πολλὰς εἰπεῖν ἔχων, μίαν τούτην εἴρηκεν. Ὅτι δὲ εἶχε πολλὰς εἰπεῖν, παρακατιῶν φησι· Καὶ τῇ υπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων. Διὰ τοῦτο δὲ αἰνιγματωδῶς αὐτὴν τίθειμεν, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἔκων λέγει (1). *Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ.*] Τὸ, ἐν Χριστῷ, προσέθηκεν, ἵνα μὴ εἰπωσιν οἱ ψευδαισθητοὶ (οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀτόλημτον) ὅτι διὰ δαιμόνων ἐπήρθη, ὡς ὁ Σίμων (2). *Πρὸ ἑστῶν δεκατεσσάρων.*] Οὐκ ἀκαίρως ὁ χρόνος πρόκειται, ἀλλὰ δεῖν ἐνεκεν· τοῦ τε δείξαι, ὡς, σιγήσας δεκατέσσαρα ἔτη, αὐτὸς νῦν ἀνείπει, μὴ σφόδρα θαυμάσιος (ἐπειδὴ γὰρ μέγα τι ἐδόκει οἱ ψευδαισθητοὶ εἶναι, καὶ εἰλικυαν πάντας πρὸς ἑαυτοὺς, λοιπὸν ἀναγκάσθη δείξαι, ὅτι μεῖζον ἐστὶν ἐκείνων, ἵνα πείσῃ αὐτοὺς τοῖς αὐτοῦ προσέχειν λόγοις) τοῦ τε αἰνίζεσθαι, ὡς ὁ πρὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν τηλικούτων ἀξιωθείς, πηλίκος νῦν ἐστὶ μετὰ τοσούτους ὑπὲρ Χριστοῦ πόνους; *Εἴτε ἐν σώματι.*] Τὸ, *Εἴτε ἐν σώματι*, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα, δεύτερον ἔρη, οὐχ ὡς ἂν τις οἰκτείρῃ περιττολογῶν, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρπαγῆς ἀμφω τιθεῖς· ἀλλὰ τὸ μὲν, τίθησιν ἐπὶ τῆς πρὸς οὐρανὸς ἀρπαγῆς· τὸ δὲ πάλιν, ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀρπαγῆς εἰς τὸν παράδεισον. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρπαγῆς ἐτίθει, οὐκ ἂν ἦν τοῦτο περιττολογία· παράδοξον γὰρ καὶ ὑπερφυὲς ἀναγγέλλων πρᾶγμα, τὸν τρόπον ἀγνοεῖν διατίθεται μετ' ἐπιμονῆς. *Εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα.*]

(1) Ἰδοὺ, ὅτι ἡ ἀποκάλυψις πλέον τι ἔχει τῆς ὀπτασίας· ἡ μὲν γὰρ μόνον βλέπειν δίδωσιν· αὕτη δὲ καὶ τι θαυότερον τοῦ ὁραμένου ἀπογυμνοῖ. Θεοφύλακτος.

(2) Περὶ τοῦ Πρωτῆ, Η', 9-24. Ἰδ. Εὐσεβ., ἐκκλησιᾶς ἱστορ. Βιβλ. Β', κεφ. ΙΓ', 14'.

Μετράζει, μὴ ἀποκρύψας τὴν ἑαυτοῦ ἀγνοίαν· ἔζη γὰρ περὶ τούτου σιωπῆσαι. Καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον.] Ἐπράγη ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ πάλιν ἐκεῖθεν εἰς τὸν παράδεισον. Τί δὲ ὅλως ἐπράγη; ἵνα μὴδ' ἐν τούτῳ ἑλαττον ἔχη τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, τῶν συγγενόμενων σωματικῶς μετὰ τοῦ Κυρίου. *Εἰς τὸν παράδεισον.*] Ποῦ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου τούτου καὶ πανταχοῦ ᾔδειτο· ὅθεν καὶ τῷ λαῷ τῇ πόλει ὁ Κύριος ἐπηγγέλατο (α). *Ἀγγέλω ῥήματα.*] ἵσως γὰρ ἕτερος ἄνθρωπος, πλὴν Παύλου, οὗ ἐχρεῖται τοιαῦτα ἀνέσθαι. Ἄ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι.] Ἡ τοῖς κατὰ ἄνθρωπον φρονέουσι, καὶ μηδὲν πνευματικὸν ἔχουσιν, οὐκ ἐξεστὶ λαλῆσαι. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ ἄλλος, ὅτι ἡλεγμένη Παύλου ἀποκάλυψις, ψευδαισθητικός.

- 5 Ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχῆσομαι· ὑπὲρ δὲ ἑαυτοῦ
- 6 οὐ καυχῆσομαι, εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου. Ὅτι γὰρ θελήσω καυχῆσθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων· ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ· φεῖδομαι δὲ, μὴ τις εἰς ἐμὲ λογίσσεται ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ. Καὶ τῇ υπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ υπεραιρώμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἀγγελος σαρῶν,
- 8 ἵνα με κολαφίσῃ, ἵνα μὴ υπεραιρώμαι. Ὑπὲρ τούτου τρίς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποσπῇ ἀπ' ἐμοῦ· καὶ εἰρηχέ μοι· Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Ἰδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ.

Βλέπει αὐτοῦ τὸ ἄτυπον, πῶς ὡς περὶ ἐτέρου τινὸς ταῦτα διηγείται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ τοιούτου, φησί, καυχῆσομαι· τοῦτο δὲ ποιεῖ, συσκιαζὼν τὸν λόγον· ὅτι γὰρ αὐτὸς ἦν ὁ ἀρπαγείς, αἰνίττεται φάσκων· Ἐὰν γὰρ καυχῆσομαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων· ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ· καὶ ἄνω· Καυχᾶσθαι δὲ οὐ συμφέρει μοι. Ποῖον δὲ ἀσύμφορον τὸ ὑπὲρ ἄλλου καυχᾶ-

(α) Λουκ. ΚΓ', 43.

σθαι καὶ ἀληθεύειν; Ὑπερ δὲ ἑμαυτοῦ οὐ καυχῶμαι.] Καὶ τίνος ἔνεκεν, ἄλλου ἀρπαγέντος, σὺ καυχᾶσαι; Ἀπλὸν οὖν, ὅτι περὶ σεαυτοῦ λέγεις, εἰ καὶ συνεσκιασμένως. *Εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου.*] Οἶον, ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἐν τοῖς διωγμοῖς. Ἐὰν γὰρ θελήσω καυχῆσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων.] Καὶ πῶς ἄνω ἔλεγεν· *Ὁφελος ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀγροσύνῃ; καὶ πάλιν· Ὁ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀγροσύνῃ νῦν λέγει· Ἐὰν θελήσω καυχῆσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων;* Καὶ φαιμέν, ὅτι οὐ κατὰ τὸ καυχᾶσθαι εἶπε τὸ, *Οὐκ ἔσομαι ἄφρων*, ἀλλὰ κατὰ τὸ μὴ ψεύσασθαι. Ὅθεν ἐπάγει· *Ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ.* Καλῶς οὖν φησὶν, *Οὐκ ἔσομαι ἄφρων.* Οὐ γὰρ ἔστιν ἄφρονος τὸ ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ὡφελείᾳ ψυχῶν, καὶ ἀνάγκης ἐπικειμένης, τὴν παρὰ θεοῦ παρασχεθεῖσαν αὐτῷ χάριν ἀνακηρύττειν· μᾶλλον δὲ καὶ λίαν ἔμμενος καὶ φιλανθρώπου τὸ μὴ παριδεῖν καὶ ὑποψίαν οἰήσεως ἔνεκεν σωτηρίας ἀνθρώπων. *Φείδομαι δὲ, μὴ τις εἰς ἐμὲ λογίσσεται.*] Φείδομαι, ἔλεω, ἀποφεύγω. Οὐκ εἶπε δὲ, *Μὴ τις πιστεύσῃ, ἢ εἴπῃ, ἀλλ', ἵνα μὴδὲ λογίσσεται ἢ υπολάβῃ μεῖζόν τι τῆς ἐμῆς ἀξίας.* Διὰ τοῦτο γὰρ τὰ περὶ ἑαυτοῦ αἰεὶ εἰσὶν καὶ ἔκρυπτε, καὶ, εἰ μὴ που ἀνάγκη κατέλαβεν, οὐδὲν περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε· καὶ λέγων δὲ τίποτε, συνεσκέαζεν αὐτὸ, ἵνα μὴ μεῖζονα ὑπόνοιαν περὶ αὐτοῦ λάβωσιν οἱ ἄνθρωποι. Εἰ γὰρ καὶ θεοὺς αὐτοὺς ἐνόμισαν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸ μέγεθος τῶν σημείων, καὶ ταύρους αὐτοῖς σφάττειν ἤθελον (α), τί ἂν φήθησαν εἰ καὶ τὰς ἀποκαλύψεις ἐφάνερον, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐκαυχᾶτο; *Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων.*] Τὸ, *Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων*, πρὸς τὸ, *Ἐλευσόμεαι γὰρ εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις, ἐξακουστέον.* *Ἴνα μὴ ὑπεραίρωμαι.*] *Ἴνα μὴ, φησι, φρονήσω μέγα· ἢ, Ἴνα μὴ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὑπεραίρωμαι καὶ δοξάζωμαι, ὅπερ καὶ βέλτιον· οὐ*

(α) Πραξ. ΙΔ', 11—13.

γὰρ ἂν ἔχρηζεν ἡ ψυχὴ Παύλου χαλινῶς τινος πρὸς τὸ μὴ φρονεῖν μέγα (Ι). *Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί.*] Τὰ δεσμὰ λέγει, τὰς πληγὰς, τοὺς λιθασμούς, τὰς φυλακὰς. *Ἄγγελος σατᾶν.*] *Ἄγγελος σατᾶν*, ὁ ὑπηρετούμενος τῷ ἀντικειμένῳ δαίμονι ἄνθρωπος· σκόλοψ δὲ, οὗς οἱ τοιοῦτοι πειρασμούς αὐτῷ καὶ θλίψεις ἐπέφερον. — Τινὲς μὲν οὖν, σκόλοπα καὶ ἄγγελον σατᾶν, κεφαλαλίαν τινὰ ἔφασαν αὐτὸν λέγειν, ὑπὸ τοῦ διαδόλου γινομένην. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο! οὐ γὰρ ἂν τὸ σῶμα τοῦ Παύλου ταῖς τοῦ διαδόλου χερσὶν ἐξεδόθη· ὁπότε αὐτὸς καὶ ἐπέτασεν αὐτῷ, καὶ ὄρους ἐτίθει, ὅτι τὸν πορνεύσαντα ἐξεδίδου αὐτῷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός (α)· καὶ ὑπερβῆναι τούτους οὐκ ἐτόλμησεν ἐκεῖνος. Τί οὖν ἔστι τὸ λεγόμενον; *Σατᾶν* ὁ ἀντικείμενος λέγεται τῇ Ἑβραίων φωνῇ. Καὶ ἐν τῇ Τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν, τοὺς ἀντικειμένους οὕτως ἐκάλεσεν ἡ Γραφή· καὶ περὶ Σολομῶντος διηγουμένη, φησὶν· Οὐκ ἦν σατᾶν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ (β)· τουτέστιν, ἀντικείμενος, πολεμῶν, ἢ ἐνοχλῶν. Ὁ τοίνυν λέγει, τοῦτο ἔστιν· Οὐκ εἶασεν ὁ θεὸς προχωρῆσαι τὸ κήρυγμα, τὸ φρόνημα καταστέλλων ἡμῶν· ἀλλὰ συνεχώρησε τοῖς ἀντικειμένοις ἐπιτίθεσθαι ἡμῖν. Τοῦτο μὲν γὰρ ἱκανὸν ἦν κατασπᾶσαι τὸ φρόνημα· ἐκεῖνο δὲ οὐκέτι, τὸ τῆς κεφαλαλίας. Ἄγγελον τοίνυν σατᾶν λέγει, Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα, τοὺς περὶ τὸν Ἰμέναιον καὶ Φιλητὸν, τοὺς τὴν ἀνάστασιν λέγοντας ἥδη γεγονέναι (γ), καὶ πάντας τοὺς ἀντικειμένους τῷ λόγῳ τοῦ κηρύγματος· ἐπειδὴ τὰ τοῦ σατᾶν ἔπραττον (Ι). — Φησὶν οὖν, ὅτι οὐκ εἶασεν ὁ θεὸς ἀπονητὶ προεῖναι τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ συνεχώρησεν ἡμᾶς πάσχειν εἰς τὸ σῶμα κακῶς, ἵνα μὴ μεῖζόν τι

(Ι) « Τὸ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, τινὲς ἐνόησαν ἀντὶ τοῦ, ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων δοξάζωμαι. Ἀλλ' οὐ τοῦτο λέγει ὁ Παῦλος ἐνταῦθα, εἰ καὶ ἀνωτέρω εἶπεν· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, ἵνα μὴ κενοδοξῶ, φησιν· ἄνθρωπος γὰρ ἦν καὶ αὐτός. » Θεοφύλακτος.

(α) Α' Κορ. Ε', 5. (β) Γ' Βασίλ. Ε', 4. ΙΑ', 14. 23, 25.

(γ) Α' Τιμ. Α', 20. Β' Τιμ. Β', 17. Δ', 14.

(Ι) Χρυσοστόμ. Τσμ. Ι', Σελ. 620. D.



περὶ ἡμῶν λογίσωνται καὶ διατεθῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ὁρῶντες μὲν σημεῖα τοσαῦτα, οὐδ' αὖτε δεῖ πειρασμὸν ἢ τί τῶν ἐναντίων. Διὰ τί δὲ οὕτως εἶπεν, Ἄγγελοι σιγῶν ἐδόθησαν (πολλοὶ γὰρ οἱ ἀνίστάμενοι), ἀλλ' ὡς ἐρ' ἐνὸς φησὶν, Ἄγγελος σιγῶν; Ἐπειδὴ κατὰ τὸν τρόπον εἰς τις εὐρίσκειτο ὁ ἀντιπίπτων ἴσως, καὶ τὸν δῆμον ὑποκινῶν, οὗ προκαταγχομένου, καὶ οἱ λοιποὶ συνείπωτο (1). — Ἰνα με κολαρίζῃ.] Οὕτως εἶπεν, Ἰνα με κολαρίζῃ, εἰδικὸν τὸ αἰετὶ ἔχειν τὸν ἀνθεστῶτα δηλῶν, ἵνα με κολαρίζῃ, εἶπεν. Ὑπὲρ τούτου τρίς τὸν Ἱέρειον παρεκάλεσα. [Τρίς, ἀντὶ τοῦ, πολλάκις. Καὶ τοῦτο δὲ ταπεινοφροσύνης, τὸ ἐμολογῆται, ὅτι οὐκ ἔσχετο ῥαδίως τὰς ἐπιβουλάς καὶ τὰς θλίψεις, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις παρεκάλεσεν. Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου.] Τὸ τέλειον, φησὶν, ἔχεις· μὴ ζήτηί πλέον. Ἀρκεῖ σοι γὰρ, φησὶν, ὅτι τοιαύτην ἔδωκά σοι χάριν, νεκροὺς ἐγείρειν, δυνάμεις ἐπιτελεῖν· μὴ ζήτηί καὶ τὸ κήρυγμα ἀκίνδυνόν σοι προβαίνειν· περιττὸν γὰρ ἐστὶ τοῦτο· ὁ δὲ ἀρκεῖ σοι, ἔλαβες. Ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται.] Ἀλλ' ἴσως ἀλγείς, φησὶν, ὦ Παῦλε, μὴ δόξῃ τὸ σὲ ταῦτα πάσχειν ἀσθενείαν ἐμοῦ κατηγορεῖν. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μᾶλλον δεῖκνυσθαι μου τὴν δύναμιν, τὸ δὲ ἐναντίον καὶ ὑποτέμνεται αὐτῇ. Τότε γὰρ τελειώτερον μᾶλλον διαφαίνεται ἡ δύναμις μου, ὅταν διωκόμενοι, τῶν διωκόντων περιγίγησθε, ὅταν ἐλαυνόμενοι, τῶν ἐλαυνόντων κρατῆτε· τότε ἡ δύναμις μου διαδείκνυται, ἔστιν, ὑμῶν ἀσθενούντων τῷ πάσχειν κακῶς, πανταχοῦ κρατῆτε τὸ κήρυγμα. Καὶ δεῖα· Ἄλλην μὲν αὐτὸς αἰτίαν εἶπε τοῦ δεδούσθαι τὸν κολαρισμὸν αὐτῷ· Ἰνα γὰρ, φησὶ, μὴ ὑπεραιρωμαι· ὁ δὲ θεὸς ἄλλην εἶπεν αἰτίαν· Ὑπὲρ τοῦ δειχθῆναι, φησὶ, τὴν δύναμίν μου διὰ τῆς δοκούσης ἀσθενείας ὑμῶν.

(1) Ὁ Θεοφύλακτος προστίθεται ἐνταῦθα· «ἢ, ὕπερ καὶ βέλτιον, αὐτὸ τὸ πρῶτον, ἵνα, τὴν πρὸς τὸ κήρυγμα ἀντίθεσιν, καὶ τῶν κινδύνων τὴν ἐπιφορὰν, ἄγγελον σιγῶν ἀνέμασε. Παρὰ τίνος δὲ ἐδόθη; Παρὰ τοῦ θεοῦ, φησὶ, συνεχωρήθη· τοῦτο γὰρ τὸ, ἐδόθη.»

τέλος γὰρ καὶ πέρας ἡ δύναμις μου λαμβάνει ἐκ τῆς ὑμῶν ἀσθενείας· εἰ γὰρ διὰ τινων σοφιστῶν ἢ βασιλέων διτκονεῖτο τὸ κήρυγμα, καὶ τῇ δυνάμει τῶν διακόνων ἔδωκέ τις τὴν ἀπάντων ὑποταγήν· νῦν δὲ ἡ τῶν διακονούντων ἀσθένεια, τὴν τοῦ θεοῦ διαδείκνυσαι δύναμιν, καὶ τελειοῖ αὐτήν, τουτέστι, τὸ τέλειον αὐτὴν ἔχειν δείκνυσιν. Ἡδίστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι.] Ἰνα μὴ νομίσωσιν, ὀλοφρομένου εἶναι ταῦτα τὰ ῥήματα, φησὶν Ἡδίστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου. Διὰ τί; Ὅτι ἡ ἀσθενεία μου, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δείκνυσαι δύναμιν, καὶ ἐμὲ λαμπρότερον ποιεῖ, ὥσπερ σιδηρον στομοῦσα τοῖς διωγμοῖς· ὡς εἰ εἶπεν· Ἐγὼ μὲν τὸ ἐναντίον ἤτουν· ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἤκουσα παρὰ θεοῦ, ἡδύτερον ἐν ταῖς ἀσθενείαις καυχῶμαι. Ἰνα ἐπισκηρώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ.] Ὅσα γὰρ τὰ τῶν πειρασμῶν ἐπιτείνονται, τοσούτω τὰ τῆς χάριτος αὐξάνεται. Ἐπισκηρώσῃ δὲ, τουτέστιν, ὅλη ἐν ὅλῳ κατοικήσῃ.

- 10 Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὑβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅταν  
11 γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Γέγονα ἄφρων, καυχώμενος· ὑμεῖς με ἐγκαθάσατε. Ἐγὼ γὰρ ὠφείλον, ὑφ' ὑμῶν συνίστασθαι· οὐδὲν γὰρ ὑπέρησα τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων, εἰ καὶ οὐδὲν εἰμι.  
12 Τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, ἐν σημείοις καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσι.

Διὸ εὐδοκῶ.] Ἐπεθύμουν, φησὶν, ὡς ἄνθρωπος, ἀπαλλαγῆναι τῶν δεινῶν· ἐπεὶ δὲ ἤκουσα, ἃ ἤκουσα, ἔκτοτε καὶ καυχῶμαι, καὶ εὐδοκῶ, τουτέστιν, ἐπευφραίνομαι, εὐχαριστοῦμαι ἐν ἀσθενείαις (1). Εἶτα, ἵνα μὴ τις νομίσῃ σωματικὴν ἀσθενείαν λέγειν αὐτόν, οἷον πυρετόν, ἢ ἑτέραν περίοδον νοσήματος, φησὶν· Ἐν

(1) «Καὶ οὕτως εἶπεν, Ἰσχυμένω, ἀλλ', Εὐδοκῶ, τουτέστι, χαίρω, εὐφραίνομαι, μετ' εὐθυμίας δέχομαι τὰ προσπίπτοντα· ἢ γὰρ δοκούσα ἀσθένεια τὴν αἰσθητὴν δύναμιν προξενεῖ.» Θεοδώρητος.

ἔδρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ· ταῦτα γὰρ ἀσθένειαν καλεῖ. Ταῦτα δὲ καὶ τοὺς ψευδαποστόλους κατὰσχίζει, ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις καυχωμένους, ὡς ἀντιθέους· καὶ τοὺς μαθητὰς πείθει, μὴ αἰσχύνεσθαι τοῖς τοῦ διδασκάλου πάθεσι· λαμπρὰ γὰρ πάντα καὶ ἡδεῖα τὰ τοιαῦτα, Χριστὸν ἔχοντα τοῦ πάσχειν ὑπόθεσιν. Ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατὸς εἰμι. Ὅτε γὰρ ἐβλήθη εἰς τὸ δεσμοκτήριον, τότε τὰ θεμέλια αὐτοῦ κληρονομήσει· πεποιθὲς ὅτι, ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατὸς εἰμι. Ὅτε γὰρ ἐβλήθη εἰς τὸ δεσμοκτήριον, τότε μᾶλλον ἐδοξάσθη ὅτι εἰς τὸ δικαστήριον εἰσλήθη δεδωμένος, τότε μάλιστα καὶ τοῦ δικαστοῦ περιγέγονε καὶ τῶν κατηγόρων (α). Ὅρῃς οὖν ὅτι, ὅτε ἡσθένει, τουτέστιν, ἐν κινδύνοις ἦν καὶ ὕβρει καὶ πληγαῖς, τότε δυνατὸς ἦν καὶ λαμπρὸς· Γέγονα ἄφρων, καυχώμενος. Ὡς ταπεινοφροσύνης ὑπερβολή! Τὰ οὕτω παράδοξα διελθὼν, ὧν οὐκ ἦσαν ἀξίαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἀκοαί, ἄφρονα ἑαυτὸν καλεῖ. Ὑμεῖς με ἠγαγκάσατε. Πῶς ἡμεῖς σε ἠναγκάσαμεν; εἴποιεν ἄν. Τῶν ψευδαποστόλων καυχωμένων, φησὶν, εἰ μὴ προσεῖχτε τοῖς τούτων λόγοις καὶ ἀπόλλυσθε, οὐκ ἂν εἰς ταῦτα ἦλθον τὰ ῥήματα. Ὅρῃς, ὅτι τὴν ἀνάγκην τῆς καυχήσεως ἐποίησεν ἡ τούτων ἀπώλεια· Μέγα γάρ τι τοὺς ψευδαποστόλους ἠγοούμενοι, νόθα παρ' αὐτῶν καὶ διαστραμμένα ἔμαθον δόγματα. — ΑΛΛΩΣ. Γέγονα ἄφρων, ταῦτα εἰπὼν. Οὐ κατὰ ἀπόφασιν δὲ τοῦτο λέγει· (οἷδε γὰρ αὐτὸς, μὴδὲν ἄφρονος εἰπὼν) ἀλλὰ τοῦτό φησιν, ὡς κατ' ἐρώτησιν καὶ ἐπαπόρρησιν πρὸς αὐτοὺς· ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἄρα ταῦτα διεξελθὼν, ἄφρων ὑμῖν ἔδοξα; Καὶ τούτου ἡ αἰτία εἰς ὑμᾶς ἀνατρέχει· αὐτοὶ γὰρ με ἠναγκάσατε, τοὺς ψευδαποστόλους οἰκειούμενοι. — Ἐγὼ γὰρ ὠφείλω, ἐφ' ὑμῶν συνίστασθαι. Ὑμᾶς γάρ, φησιν, ἔδει τῶν ἑμῶν ἀντιποιεῖσθαι καὶ λόγων καὶ ὑπολήψεων· ὑμῶν δὲ ἐκείνοις προσεχόντων, εἰς τούτους ἐλθεῖν ἠναγκάσθη τὸς λόγους

(α) Πραξ. Ιγ', 26. ΚΗ, 6. ΚΕ, 31.

διὰ τὴν ὑμῶν σωτηρίαν. Οὐδὲν γὰρ ὑστέρησα. Ἀνωτέρω μὲν μετὰ ἐνδοιασμοῦ φησί· Λογίζομαι, μὴδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων (α). νυνὶ δὲ ἀποφαντικῶς, Οὐδὲν ὑστέρησα, οὐδὲν ἐνέλιπον, ἢ κατόπιν ἦλθον. τῶν μεγάλων ἀποστόλων, τῶν περὶ Πέτρον. Εὐκαίρως δὲ ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἦλθε, δεικνύς, ὅτι οὐ μόνον τῶν ψευδαποστόλων ἐστὶ κρείττων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποστόλων ἴσος. Εἰ καὶ οὐδὲν εἰμι. Ὡς περὶ τι μέγα εἰρηκῶς καὶ ὑπερβαῖνον αὐτοῦ τὴν δύναμιν, διορθοῦται αὐτό. Οὐκ εἶπε δὲ, Εὐτελής εἰμι, ἀλλὰ, τὸ πολὺ ἦττον, Οὐδὲν εἰμι. Τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατεργάσθη ἐν ὑμῖν. Ἐγὼ μὲν, φησιν, οὐδὲν εἰμι· σὺ δὲ μὴ τοῦτο ἴδῃς, εἰ οὐδὲν εἰμι· ἀλλὰ πρόσχευς, εἰ μὴ πάντα, ὅσα χαρακτηρίζει τὸν ἀπόστολον, ἐπετέλεσα. Ὑμεῖς γὰρ μάρτυρες, ὅτι πάντα ἐποίησα. Ἐν πάσῃ ἐπεμονῇ. Ὑμεῖς, φησιν, τῶν λόγων μάρτυρες· δεῖγμα δὲ ἀποστόλου μάλιστα τὸ φέρειν πάντα γενναίως. Ὅρα δὲ ὅτι, τὸ μὲν τῆς ὑπομονῆς, ὅπερ ἦν αὐτοῦ ἀρετὴ, μιᾷ λέξει τέθεικε· τὰ δὲ τῶν σημείων, ἅπερ οὐκ ἦν αὐτοῦ, ἀλλὰ χάριτος θεοῦ, διὰ πλειόνων ἐξηγήσατο. Ὅμως σκόπει τὸ ταπεινὸν Παύλου! Πόσα δεσμοκτήρια, πόσας πληγὰς, πόσους κινδύνους, πόσας ἐπιβουλὰς, πόσας νιφάδας πειρασμῶν, πόσους πολέμους, ἐμφυλίους τε καὶ ἐξωτικούς, μιᾷ λέξει, τῇ τῆς ὑπομονῆς, ἀνιχνεύμενος παρέδραμεν! Ἐν σημείοις καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσι. Ὅρα δὲ καὶ ἐνταῦθα! Πόσους νεκροὺς ἐγερεθέντας, καὶ τυφλοὺς ὀμματωθέντας, καὶ λεπροὺς καθαρισθέντας, καὶ δαίμονας ἐλαθέντας ἠνίκατο εἰπὼν, Ἐν σημείοις, καὶ τέρασι, καὶ δυνάμεσι, τῶν τριῶν ἐν τι διπλούντων.

- 13 Τί γὰρ ἐστίν, ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας, εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ οὐ κατενάρχησα ὑμῶν;  
14 Χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. Ἰδοὺ, τρίτον τοῦτο ἐτοίμως ἔχω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ κα-

(α) Β' Κορ. ΙΑ'. 5.

εἴληρα· ἀρὰ μὴ διὰ μέσου τινῶν τοῦτο ἐπραξῇ, πέμψας τινὰς καὶ δι' αὐτῶν λαβὼν· Οὐ μὲν οὖν οἱ γὰρ ἐλθόντες πρὸς ὑμᾶς, τοῖς ἐμοῖς ἔχουσιν ἡκολούθησαν. Ὅρα δὲ· *πλεονεξίαν* καλεῖ τὸ παρὰ ἐλόντων λαβεῖν· καὶ αὐτοῖς δὲ ἡρέμα ὀνειδίζει, ὡς καὶ αὐτῶν πλεονεκτεῖσθαι ἡγούμενων, εἰ θρέψουσι Παῦλον (1). *Παρεκάλεσα Τίτον.*] Καὶ τοῦτο ὀνειδιστικῶς· οὐ γάρ, *ἐπεμψά, φησιν, ἀλλὰ, παρεκάλεσα*· δεικνύς ὅτι, εἰ καὶ εἴληφεν, δικαίως ἂν ἔλαβεν· οὐ γὰρ αὐτομάτως, ἀλλὰ κατὰ παράκλησιν ἔληθεν· ἀλλ' ὁμῶς καὶ οὕτω καθαρὸς ἔμεινεν. Ἦν δὲ καὶ τινα ἄλλον ἀδελφὸν τῷ Τίτῳ συναποστείλας. Οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι περιεπατήσαμεν;] Τουτέστιν· Οὐ τῇ αὐτῇ χάριτι, ἣ καὶ ἐγώ; Τοῦτο λέγει πνεῦμα, ἡγουν, χάρισμα πνευματικόν· χάρισμα γὰρ καλεῖ τὸ στερούμενον μὴ λαβεῖν. Ὅρα δὲ, πῶς τὰ οἰκεία κατορθώματα τῷ θεῷ ἀνατίθουσιν. Οὐ τοῖς αὐτοῖς ἔχουσιν;] Τουτέστιν, οὐδὲ μικρὸν παρήλλαξαν ἐκείνοι τὴν ἐμὴν ὁδόν· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν ἐπεδείξαντο. Ὅρα δὲ, πῶς οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ εἴληφεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀποσταλέντας· ἐπεισε μὴ λαβεῖν.

- 19 Πάλιν δοκεῖτε, ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα; Κατενώπιον τοῦ θεοῦ, ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν· τὰ δὲ πάν-  
20 τα, ἀγαπητοί, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς. Φοβοῦμαι γάρ, μήπως ἐλθὼν, οὐχ οἷους θέλω, εὐρω ὑμᾶς, καὶ εὐρεθῶ ὑμῖν, οἷον οὐ θέλετε· μήπως ἔρεις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθείαι, καταλαλῖαι, ψιθυρισμοί, φυσιώσεις, ἀκαταστασίαι· μὴ πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προσημαρτηχότων, καὶ μὴ μετανοηστάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ πορνείᾳ καὶ ἀσελγείᾳ, ἣ ἐπραξαν.

Πάλιν δοκεῖτε, ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα;] Εἶδες, πῶς πανταχοῦ δέδοικε, μὴ κολακείας· ὁδὸν ἀλάτῃ; εἶδες φρόνησιν ἀπο-

(1) «Πλεονεξίαν δὲ πάλιν καλεῖ τὸ πρᾶγμα, καθαρπτόμενος αὐτῶν καὶ ἐντρέπων, καὶ δεικνύς, ὅτι ἄκοντες ἐμῶν διῶμι, καὶ ὡς πλεονεκτοῦμεν τοῦτο γὰρ πλεονεξία, τὸ παρ' ἀκόντος τι λαβεῖν· ὑπερμερίστη αὐτῶν αἰσχύνῃ, εἴγε πλεονεκτεῖσθαι ἡγώμην, τοῦ διδάσκαλον τρέφοντες.» Θεοφύλακτος.

στολικήν, πῶς συνεχῶς αὐτὸ τίθησι; Καὶ γὰρ ἐμπροσθεν ἔλεγεν· Οὐ πάλιν ἐκυτοῦς συνιστάνομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν κυχήματος (α)· καὶ ἐν προοιμίῳ τῆς ἐπιστολῆς· Πάλιν ἐκυτοῦς συνιστάνομεν; καὶ· Εἰ μὴ χρῆζομεν συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ὑμᾶς (β); *Κατενώπιον τοῦ θεοῦ, ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν.*] Οὐχ ὑμᾶς οὖν κολακεύοντες, ἢ ὑμῖν ἀπολογούμενοι, ταῦτα λέγομεν· ἀλλ' ὡς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ ὁρῶντος αὐτοῦ, λαλοῦμεν· καὶ ἐν Χριστῷ, οἷον, διὰ τοῦ Χριστοῦ λαλοῦμεν· τὸν δὲ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ λαλοῦντα, καὶ διὰ Χριστοῦ φθειγγόμενον, πῶς ἦν δυνατὸν κολακείας ἢ θωπείας ἐνεκεν λαλεῖν; *Τὰ δὲ πάντα, ἀγαπητοί, ἐπὲρ τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς.*] Οὐ λαλοῦμεν οὖν πρὸς χάριν ὑμῶν, ἢ πρὸς κολακείαν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ὑμᾶς οἰκοδομῆσαι καὶ ὠρεῖσθαι· ἵνα, τοὺς ψευδαποστόλους φυγόντες, ἡμῖν μόνοις προσέχητε, καὶ τοῖς ἡμετέροις λόγοις. Ἦ, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἐλάττομεν, ἵνα μὴ ὑμεῖς, ἀσθενεῖς ὄντες, σκανδαλισθῆτε (1). *Φοβοῦμαι γάρ.*] Ὁρᾷς κηδεμονίαν πατρικὴν; Ἄλλοι ἡμάρτανον καὶ Παῦλος φοβεῖται· καὶ οὐδὲ ἀποραίνεται, ἀλλ' ἐνδοιάζει· ἔτι· *Μήπως, φησιν, ἐλθὼν, οὐχ οἷους θέλω, εὐρω ὑμᾶς· οἷον διερχομένους· καὶ εὐρεθῶ καὶ γὰρ κατ' ἀνάγκην ὑμῖν, οἷον οὐ θέλετε· τουτέστι, τιμωρούμενος καὶ κολάζων τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας.* *Μήπως ἔρεις, ζῆλοι, καὶ ἐξῆς.*] Καὶ λοιπὸν λέγει, ὁποῖους εὐρεῖν αὐτοῦς οὐκ ἤθελε· μετὰ τούτων, φησὶ, τῶν ἐλαττωμάτων. *Ἐρεις δὲ φησὶ, διὰ τὸ διεστάναι αὐτοὺς. Ἐριθεῖαι.*] Οἷον, ἀψιμαχίαι, φυσιώσεις. [Ὅτι κατ' αὐτοῦ μὲν ὠρρωδῶντο, τοὺς δὲ ψευδαποστόλους ἐτίμων (2). *Μὴ πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ θεός*

(α) Β' Κορ. Ε', 12.

(β) Β' Κορ. Γ', 1.

(1) «Οὐκ εἶπε· διὰ τοῦτο ταῦτα πάντα ἐποίησα, καὶ οὐδὲν ἐλαβὼν, διότι ὑμεῖς ἔστε ἀσθενεῖς· πληκτικὸν γὰρ τοῦτο· ἀλλὰ, διὰ τὴν ὑμῶν οἰκοδομήν. ἵνα γὰρ, φησὶ, μὴ σκανδαλίσθητε ἐπ' ἐμοί, διὰ τοῦτο οὐκ ἐλαβὼν, ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ὠφελείας.» Θεοφύλακτος.

(2) «Πρῶτον ἐμῆλε τῷ ἐνὶ τὰς συνείδησιν κατ' αὐτοῦ γὰρ ἡλκισκούμενον· ἀλλ' ὁμῶς ἵνα μὴ δόξῃ τὸ ἐκ αὐτοῦ ζῆτεῖν, τὸ κοινὸν λέγει πρῶτον· ἀπὸ γὰρ τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἐσκαμνῆς πάντα τάλλα ἐτίκτετο· καὶ πάλιν, παρ' ἐκείνων ὁ ζήλος ἀνέπτετο. Ἐρίθειαι δὲ λέγεται, ὅταν τις κατ' ἑρὶν προκαλεῖται τινα ἐπὶ τῷ ἐνὶ ψιθυρι-

πρὸς ὑμᾶς.] Ἀρκεῖ, φησι, τὰ πρότερα. Φοβοῦμαι δὲ, μήπως ἔλθῃ ἀναγκασθῶ αὐστηρῶς ὑμῖν χρησασθαι. Τὸ δὲ λαβεῖν δίκην παρὰ τῶν αἰτίων, ταπεινῶσαι οἰκείαν καλεῖ, δεικνύς, ὡς οὐκ ἂν δίχα μεγάλης ἀνάγκης κατεδέχτο. Οὐκ εἶπε δὲ, Μὴ ταπεινωθῶ, ἀλλὰ, Μὴ με ταπεινώσῃ ὁ θεός, δεικνύων, ὅτι διὰ τὸν θεὸν τοῦτο μέλλει ποιεῖν· καὶ εἰ μὴ ἦν ἐν τῷ μέσῳ ὁ θεός καὶ τὸ αὐτοῦ πρόσταγμα, οὐκ ἂν αὐστηρῶς ἐφάνη ἅψ' ἑαυτοῦ· τὸ γάρ, μου, προσκείμενον τῷ, θεός, τὴν διακαῆ αὐτοῦ ἀγάπην δηλοῖ πρὸς τὸν θεόν.—**ΑΛΛΟ.** Ταπεινῶσαι ἑαυτοῦ, τὴν ἐκείνων παρανομίαν ἐκάλεσε, βεβαιῶν ἅπερ ἤδη προείρηκε, Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; (Θεοδωρήτου).—**Καὶ περνήσω πολλούς.]** Ὁρα ἀποστολικὴν ἀρετὴν! Μηδὲν συνειδῶς ἑαυτῷ κακόν, ὑπὲρ τῶν τοῖς ἄλλοις πεπλημμελημένων πενθεῖ. Οὐκ εἶπε δὲ, πάντας, ἀλλὰ, πολλούς· καὶ οὐδὲ τούτους ἐκαλύπτει, μετανόιας χώραν αὐτοῖς διδοῦς, καὶ ὅπως μὴ γένωνται ἀνασχυρότεροι. **Καὶ μὴ μετανοήσαντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ.]** Ἀκαθαρσία, δύναται ἐπὶ ἐκάστης ἁμαρτίας λέγεσθαι· οὐδὲν γὰρ ἁμαρτίας εἰδεχθέστερον. Σημείωσαι δὲ τὸ περὶ μετανόιας διὰ τοὺς Ναυατιανούς.

**ΚΕΦ. XIII, 1** Τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς.

Ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθῆσεται

- 2 πᾶν ῥῆμα (α). Προείρηκα καὶ προλέγω, ὡς παρῶν τὸ δεύτερον, καὶ ἀπῶν νῦν γράφω τοῖς προημαρτηκόσι καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, ὅτι, ἐὰν ἔλθω εἰς
- 3 τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι. Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, (ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν·

**Τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς.]** Ἦλθον τὸ δεύτερον· εἰ

σμὸν δὲ φησι τὴν διαβολὴν· φησι δὲ, τὰ ἀλαζονικά καὶ πεφυσωμένα ἦθ' ἢ καὶ ὅταν εἰς φύσιν κατὰ τὴν τιμὴν αἰσθῶν. Κατ' αὐτοῦ γὰρ ἐπαιρούμενοι, τοὺς ψευδοπροφήτας ἐτίμων. » Θεοφύλακτος.  
(α) Δευτέρ. ΙΘ', 15.

οὖν καὶ νῦν ἔλθω, τρίτον ἔρχομαι (1). Καὶ τί τοῦτο; Ὅτι, ὥσπερ, φησὶν, ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων, ἅπαν ῥῆμα ἀμφίβολον ἵσταται, καὶ πέρας λαμβάνει· οὕτως ἐπὶ τῶν δύο καὶ τριῶν μου παρουσιῶν, ἅπαν ῥῆμα ἀπειλητικὸν σταθῆσεται καθ' ὑμῶν, καὶ πέρας λήφεται, ἐὰν μὴ μετανοήσητε. Ὁρα δὲ, ὅτι ταῖς παρουσίαις αὐτοῦ, ἀντὶ μαρτύρων ἐχρήσατο. **Προείρηκα.]** Καὶ προείπον, φησὶ, καὶ νῦν προλέγω· ὥσπερ γὰρ παρῶν πρὸς ὑμᾶς τὸ δεύτερον εἶπον, οὕτω καὶ νῦν ἀπῶν τὸ τρίτον διὰ τῶν γραμμάτων προλέγω. Δύο καὶ τρεῖς μάρτυρες ἦσαν αἱ δύο παρουσίαι αὐτοῦ, καὶ ἡ μέλλουσα. Ἰδοὺ πάλιν ἄλλοι τρεῖς μάρτυρες· τὸ δις παρῶν προειπεῖν, καὶ νῦν ἅπαξ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ. Εὐφρῶς δὲ τὴν γραφὴν τὴν περὶ τῶν μαρτύρων ἐξέλαθεν εἰς τὰς τρεῖς παρουσίας, καὶ εἰς τὰς τρεῖς παραγγελίας. **Τοῖς προημαρτηκόσι καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι.]** Τοῖς μὲν ἡμαρτηκόσιν, ὡς δεομένοις διορθώσεως, ἵνα διορθωσῶνται· τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσιν, ἵνα μάρτυρες εἴεν, ὅτι οὐδὲν παρ' ἐμὲ, ἐὰν τοὺς μὴ μετανοήσαντας τιμωρήσωμαι. **Ὅτι, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι.]** Τί προείρηκας; καὶ νῦν δὲ τί γράφεις; Ὅτι, φησὶν, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, τουτέστι, τὸ ἄλλο ἅπαξ, οὐ φείσομαι, δεικνύς, ὅτι ἔτι φείδεται αὐτῶν, καὶ ταῦτα σφαλλομένων. Καὶ οὐκ εἶπε, κολάσω, ἀλλ', οὐ φείσομαι, πατρικῷ ῥήματι χρησάμενος, τῷ τῆς φειδοῦς. **Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ.]** Δοκιμὴν, πείραν. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ ἐκόλαζεν, ὡς δοκιμὴν δώσων· ἀλλ', ὅτι ἡμαρτανον. Τοῦτο δὲ εἴρηται κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι ἡ παρουσία αὐτοῦ ἀσθενής. Ἐπειδὴ, φησὶ, θέλετε δοκιμάσαι, εἰ ἐν ἐμοὶ λαλεῖ ὁ Χριστός· ὥσπερ γὰρ ἐρημόν με τοῦ Χριστοῦ, οὕτω σκώπτετε· γινώσκειτε πάντως, εἴπερ ἀδιόρθωτοι μείνητε.—**Πείραν λαβεῖν, ὡς ἔοικε, θούλεσθε τοῦ ἐν ἐμοὶ φεγγομένου Χριστοῦ, καίτοι σαφῶς αὐτοῦ μαθόντες τὴν**

(1) Ὅπερ ἀνωτέρω IB', 14. εἶπεν· «Ἰδοὺ, τρίτον τοῦτο ἐγὼ εἰσέρχομαι πρὸς ὑμᾶς.»

δύναμιν (Θεοδωρήτου).—Καὶ αὐτὸ τὸ δοκιμὴν ζητεῖν, ἀμάρτημα ἦν· τὸ γὰρ ἐκπειράζειν, καὶ μάλιστα μετὰ τοσαῦτα, ἀχαρίστων ἦν, καὶ ἀγνωμόνων, καὶ ἀβεβαίων. (Φωτίου).—<sup>α</sup>Οὐ εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ.] Τί βούλεται ἡ προσθήκη τοῦ, εἰς ὑμᾶς, καὶ τοῦ, ἐν ὑμῖν; οὐ γὰρ πρὸς αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ πανταχοῦ δυνατός ὁ Χριστός. Καὶ φαινόμενον, ὅτι ἀπειλητικὸν τὸ ῥῆμα, ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἀφ' ὧν ἡδὴ πείραν εἰλήφατε, γινώσκετε πάντως, ὅτι οὐκ ἀσθενὴς εἰς ὑμᾶς ὁ Χριστός, ἀλλὰ δυνατεῖ, τουτέστι, δύναται. \*Η, ὅτι τέως μὲν εἰς ὑμᾶς, τοὺς καὶ διορθωθῆναι δυναμένους, τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυσιν, πλήττων νῦν, ἵνα τότε ἀφήσῃ· εἰς δὲ τοὺς ἀπίστους, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Δείκνυσιν καὶ ὅτι, εἰ καὶ μέλλει τιμωρῆσθαι, οὐκ αὐτὸς τιμωρῆται, ἀλλ' ὁ Χριστός.

- 4 Καὶ γὰρ, εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεοῦ· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀσθενούμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ζησόμεθα σὺν αὐτῷ ἐκ δυνάμεως  
5 θεοῦ εἰς ὑμᾶς·) ἑαυτοὺς πειράζετε, εἰ ἐς ἐν τῇ πίστει· ἑαυτοὺς δοκιμάζετε. \*Η οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ὑμῖν ἐστίν;  
6 εἰ μή τι ἀδόκιμοί ἐστε. Ἐλπίζω δὲ, ὅτι γνώσεσθε, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι.

Καὶ γὰρ, εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας.] Πολλοὶ τῶν μὴ τῇ δυνάμει τῶν λέξεων προσεχόντων σκανδαλίζονται ἐκ τῆς ῥήσεως ταύτης. Ὅρα οὖν· Ἀσθενείας τρόποι τρεῖς. Εἷς μὲν, ὁ ἐπὶ τῶν σωματικῶν νοσημάτων· δεύτερος δὲ, τὸ περὶ τὴν πίστιν σαθρὸν, ὡς αὐτὸς φησι· Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε (α)· καὶ τρίτος, ὁ ἐκ τῶν διωγμῶν καὶ πειρασμῶν· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἀσθενείαν ὁ Παῦλος καλεῖ, ὡς ἐκεῖ· Ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται (β)· τουτέστιν, ἐν διωγμοῖς καὶ κινδύνοις· καὶ πάλιν· Διὰ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις (γ)· καὶ ἐρμηνεύων αὐτὸ, ἐπάγει· Ἐν ὕβρειν,

(α) Ῥωμ. ΙΔ', 1.

(β) Β' Κορ. ΙΒ', 9.

(γ) Β' Κορ. ΙΒ', 10.

ἐν διωγμοῖς, ἐν ἀνάγκαις· καὶ πάλιν· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι, ὡς τότε μάλιστα τῆς χάριτος ἐφίξανούσης. Κατὰ τοῦτον οὖν τῆς ἀσθενείας τὸν τρόπον ἐσταυρώθη ὁ Κύριος, ἐπιβουλὴν ὑπομείνας, καὶ κίνδυνον, καὶ ὕβριν· ταῦτα γὰρ δοκοῦσιν, ἐξ ἀσθενείας γίνεσθαι· ἀλλ' ὅμως, φησὶν, οὐ παρέβλαψε τοῦτο τὴν δύναμιν αὐτοῦ. \*Η οὕτως· Ἀσθενείαν φησι, τὴν δοκοῦσαν τοῖς ἀπίστοις, ὡς εἰ ἔλεγεν· Εἰ καὶ κατὰ τὸν τῶν ἀπίστων λόγον ἐξ ἀσθενείας ἐσταυρώθη (δηλαδή τοῦτο κατὰ συγχώρησιν διδούς·) ἀλλὰ ζῇ, φησὶν, ἐκ δυνάμεως θεοῦ. Ἀκούων δὲ, δυνάμεως θεοῦ, μὴ τοῦτο τὸ ἀνόσιον ὑπονόησας, ὅτι αὐτὸς ἡτόνευε ζωογονῆσαι τὴν ἰδίαν σάρκα, καὶ διὰ τοῦτο τῆς δυνάμεως τοῦ πατρὸς χρεια γέγονεν· εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς, θεοῦ δυνάμις ἐστὶ, καὶ θεοῦ σοφία (α), πῶς ἡτόνευε ἡ δύναμις, καὶ ταῦτα εἰς τὴν οἰκίαν σάρκα, ὁ καὶ ἄλλοις ζῶν διδούς, μᾶλλον δὲ ἀπασιν; Ἀλλ' ἀδιαφόρως ὁ Παῦλος καὶ τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ λέγει· καὶ ἔμπαιν τὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ πατρὸς. Ὅτι γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀνέστησεν, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Δύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν (β). Εἰ δὲ ὅπερ αὐτὸς ὁ υἱὸς εἰργάσατο, τοῦτο ἐκ τοῦ πατρὸς γενέσθαι λέγει ὁ Παῦλος, μὴ θορυβηθῆς· οἷδε γὰρ αὐτὸν εἰπόντα· Πάντα τὰ τοῦ πατρὸς μου, ἐμὰ ἐστὶ· καί· Πάντα τὰ ἐμὰ, σὰ ἐστὶ (γ), πρὸς τὸν πατέρα εἰρηκότα (δ).—Εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας.] Διὰ γὰρ τὰς ἡμῶν ἀσθενείας καὶ ἀμαρτίας, ὁ ἰσχυρὸς καὶ ἀναιμάκρητος ἐσαύρωται. \*Η, ἐξ ἀσθενείας, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον·

(α) Α' Κορ. Α', 24. (β) Ἰωαν. Β', 19. (γ) Ἰωαν. Ις', 15. ΙΖ', 10.

(δ) ὡς περὶ οὐκ ἀπίστοις· οὕτω καὶ ἐξ ἀσθενείας φησὶ ἐσταυρωθῆναι τὸν Κύριον, τῆς νομιζομένης παρὰ τοῖς ἀπίστοις, οὐ τῆς εἰσῆς. Ζῇ μέντοι ἐκ δυνάμεως θεοῦ. τουτέστι, τοῦ πατρὸς, ἥτοι, τῆς αὐτοῦ πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς, καὶ αὐτοῦ εἰς καὶ τὰ αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς· ὥστε καὶ ἡ δύναμις κοινὴ, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἐστὶ δύναμις τοῦ πατρὸς. ὥστε καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνέστησεν, ὡς περὶ καὶ προεῖπε· Δύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐγερῶ αὐτόν. Ταῦτα δὲ πάντα λέγει ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ ἐξουθενῶν αὐτόν, ὡς διωκόμενον καὶ ἐπιβουλεύμενον, καὶ ἐξ ἀσθενείας πάσχειν ἐννοεῖ. Δείκνυσιν οὖν, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐκ τῆς νομιζομένης ταύτης ἀσθενείας παρεβλάθη· Θεοφύλακτος.

Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι (α). Ἡ, ἐξ ἀσθενείας, ὡς ὑμῖν ἀκόλουθον νομίσαι· Εἰ γὰρ δοκιμὴν ἔτι ζητεῖτε, καὶ τὸν σταυρὸν ἄρα ἐξ ἀσθενείας νομιεῖσθε ὑπομεῖναι (Φωτίου). — Ἀλλὰ ζῆ. ] Εἰ γὰρ καὶ τοῦ σταυροῦ τὸ πάθος ὑπέμεινε διὰ τὴν θνητὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ ζῆ, καὶ ζωὴ ἔστιν, ὡς θεὸς καὶ θεοῦ υἱὸς (Θεοδωρήτου). — Ἐκ δυνάμεως θεοῦ. ] Ἀντὶ τοῦ, ὡς θεὸς δυνατὸς, ὡς ἐκουσίως καὶ ἃ ἔπαθε παθόν. Ἡ καὶ οὕτως· Εἰ καὶ ἐσταυρώθη, ὡς τὴν παθητὴν φύσιν καὶ ἀσθενῆ ἀναλαβὼν, ἀλλὰ ζῆ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, καὶ τὴν παντοδύναμον καὶ θείαν φύσιν φέρων ἐν ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀσθενοῦμεν. ] Ὡςπερ γὰρ αὐτὸς, φησιν, οὐδὲν πρὸς τὴν δύναμιν παρεβλάβη, ἐπειδὴ ἐσταυρώθη, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς, ἐπειδὴ διωκόμεθα καὶ ὑβρίζομεθα. Διὸ ἐπάγει, ἐν αὐτῷ. Τὸ γὰρ· Καὶ ἡμεῖς ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ ἢ ὅτι, ἃ πάσχομεν, δι' αὐτὸν πάσχομεν, ἢ, ὅτι δοκοῦμεν ὑμῖν ἀσθενεῖν, ἐκ τοῦ μὴ κολάζειν καὶ τιμωρεῖν ὑμᾶς· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐν Χριστῷ ποιοῦμεν· αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ἀνέχεσθαι καὶ μακροθυμεῖν. Ἀλλ' ὥςπερ ἀνέχεσθαι καὶ μακροθυμεῖν, οὕτως ἐπὶ τῶν ἀναλγήτως ἐχόντων καὶ μὴ μεταμελουμένων, τὴν τιμωρητικὴν καὶ κολαστικὴν δύναμιν ἐπιδεικνύειν· οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ποιεῖ. — Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ. ] Τουτέστι, δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἀσθενοῦμεν ἐν τοῖς διωγμοῖς, καὶ ἐν τοῖς κινδύνοις. Ἀλλ' ὥςπερ τῶν σκυθρωπῶν αὐτῷ κοινωνοῦμεν, οὕτω καὶ τῶν φαιδρῶν κοινωνήσομεν. Ὅθεν ἐπάγει· Ἀλλὰ ζησόμεθα σὺν αὐτῷ· τουτέστι, δειγθησόμεθα ἐν ὑμῖν ζῶντες, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ σὺν αὐτῷ τῷ Χριστῷ· καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς ζῶντες, ἀλλ' ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ τὴν ζωὴν ἔχοντες, δι' ἧς καὶ αὐτὸς θάνατον πατήσας, καὶ ἄθνην σκυλεύσας, καὶ ἀνέστη, καὶ ζῆ. Αὕτη δὲ ἡ ζωὴ καὶ ἡ δύναμις, δῆλον ὅτι τιμωρητικὴ ἐστὶ τῶν τὰ ἔργα τοῦ πονηροῦ πραττόντων, ὥςπερ σωστικὴ τῶν μετάνοιαν ἐπι-

(α) Mait. K2; 42.

τελούντων. Διὰ τούτους δὲ λέγει, ὅτι, μὴ καταφρονεῖτε ἡμῶν, ὡς ὀρθῶντες ἡμᾶς διωκομένους, καὶ μυρία πάσχοντας· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς καταφρονήθη σταυρούμενος, ἀλλ' ἀναστὰς, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε· καὶ ἡμεῖς δὲ ἃ πάσχομεν, δι' αὐτὸν πάσχομεν. Ὡστε, εἰ καὶ πάσχομεν, ἐκεῖνος δὲ ζῆ καὶ δύναται, καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ, οἷον, αὐτοῦ θέλοντος, καὶ ζῶμεν, καὶ δυνατοὶ ἐσμεν ποιῆσαι, ὃ βουλόμεθα, εἰς ὑμᾶς, καὶ μάλιστα εἰς ὑμᾶς· ὅτι πολλὰ ἔχομεν ἀπειθούντων ὑμῶν δικαιώματα καθ' ὑμῶν (Φωτίου). — Ἐκ δυνάμεως θεοῦ εἰς ὑμᾶς. ] Ὁμοίως νόησον καὶ τοῦτο τῷ ἄνω· Ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως θεοῦ· τὸ δὲ, εἰς ὑμᾶς, οἷον, ὑμῖν ζήσομεν, τουτέστιν, εἰς τὴν ὑμῶν ὠφέλειαν. Ἡ, δι' ὑμᾶς· ἐπειδὴ ἐπεστρέψαμεν ὑμᾶς. Ἡ, σὺν ἡμῖν ζήσομεν τότε. — Ἐαυτοὺς πειράζετε. ] Ὁρᾶς, οἷον κατασκευάζεις; Καὶ τί λέγω, φησί, περὶ ἑμαυτοῦ, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν ἐμοὶ λαλεῖ, καὶ ὅτι δύναμαι μὲν, πλὴν, ἐκείνων μιμούμενος τὸν σταυρωθέντα, οὐκ ἐπιζέρχομαι ὑμῖν; Καὶ ὑμεῖς γὰρ αὐτοὶ (1), εἰ μὴτι ἀδόκιμοι γεγόνατε, ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς τὸν Χριστόν· εἰ δὲ ὑμεῖς, πολλῷ μᾶλλον ἐγώ. Ἐαυτῶν τοιγαροῦν ἀπόπειραν ποιεῖσθε, μὴ τις ἐκ τῶν ὀρθῶν παρετράπη δογμάτων, τῇ τῶν ψευδαποστόλων διδαχῇ. — Ἐαυτοὺς πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει. ] Ἄρα μὴ ἑαυτοὺς πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει; Ἄρα μὴ ἑαυτοὺς δοκιμάζετε; Τὸ γὰρ ἔτι δοκιμὴν ζητεῖν τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, καὶ οὕτω ἀκριβῶς πεπεισθαι, ὡς ἐν τῷ διδασκάλῳ λαλεῖ ὁ Χριστὸς, τί ἑτερόν ἐστιν ἢ καὶ ἑαυτοὺς πειράζειν, εἰ ἐστὲ πιστοὶ, καὶ ἀμφιβάλλειν καὶ περὶ ἑαυτῶν; μᾶλλον δὲ καὶ ἀγνοεῖν ὅλως, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν ὑμῖν ἐστιν; Εἰ γὰρ οὐκ ἐν τῷ διδασκάλῳ ὁ Χριστὸς, πολλῷ μᾶλλον οὐδ' ἐν τοῖς μαθηταῖς. Ἀλλὰ πῶς, φησιν, οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς, ὅτι ἐν ὑμῖν ὁ Χριστὸς, ὃς καὶ

(1) « Εἰ βουλῆετα ἑαυτοὺς ἐξετάσαι, ὁψεσθε ἐν ἑαυτοῖς τὸν Χριστόν· εἴπερ ἔχετε πάντες τὴν πίστιν· (οἱ γὰρ πιστεύοντες τότε ἰθαυματούργουν) ἢ τὴν ἀπλῶς πίστιν, ἢ τὴν τῶν σημείων, ἥτις ἰδικωτέρα ἐστίν· Ὡστε, εἰ ἐν ὑμῖν τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἐμοὶ τῷ διδασκάλῳ.» Θεοφύλακτος.



χαρίσμασι διαφόροις ἐπλούτισεν ὑμᾶς; Ἡ διὰ τῶν πράξεων ὑμῶν ἀδοκίμους ἑαυτοὺς παραστήσαντες, καὶ τούτων ἐξέπεσαν; Τοῦτο δὲ ἐστίν, ὡς εἰ ἔλεγεν, ὅτι, εἰ ὑμεῖς χαρίσματα καὶ ἰσχὺν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐλάβετε καὶ ἔχετε· εἰ μὴ ἀδοκίμους ἑαυτοὺς παρασκευάσαντες τούτων ἐστερήθητε· οὐχὶ ἐγὼ πολλῷ μᾶλλον ἐξουσίαν ἔχω κατὰ τῶν τὰ θελήματα τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων ἐπιτελεῖν αἰρουμένων, οἵτινες ἐστὲ ὑμεῖς; Ἡ καὶ οὕτως· Ἐν ἐμοὶ δοκιμὴν ζητεῖτε; ἑαυτοὺς πειράζετε, ἐπιπληκτικῶς, ἑαυτοὺς δοκιμάζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει· ὡς γὰρ εἰκοι, καὶ ταύτης ἐξέστητε· ἐπεὶ ἄλλως οὐκ ἂν δοκιμὴν ἐπιζητεῖτε. Εἴτα, ὥσπερ λεαίνων τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιτιμήσεως, Ἡ οὐκ ἐπιγινώσκετέ, φησιν, ἑαυτοὺς, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ὑμῖν ἐστίν; Ἀντί τοῦ, Ἐγὼ οὕτως ὑμᾶς ἐπιγινώσκω, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν-ὑμῖν· εἰ δὲ αὐτοὶ τοῦτο ἀγνοεῖτε, ὑμῶν ἄρα τὸ ἔγκλημα. Οὐκοῦν ἑαυτοὺς ἀδοκίμους ἀπειργάσασθε. Ἄμα δὲ καὶ ἐντρέπει· ὡς εἰ ἔλεγεν· Εἰ ἐγὼ τὸν Χριστὸν ἐν ὑμῖν εἶναι γινώσκω, εἰ μὴ ἀδοκίμοι γεγόνατε, πῶς αὐτοὶ ἐτι δοκιμὴν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ ζητεῖτε; Καὶ δὴλον, ὅτι τριχῶς ἐστὶν ἐκλαθεῖν τὸ χωρίον· κατὰ συμβουλήν καὶ παραίνεσιν, κατὰ ἐπαπόρησιν καὶ ἔλεγχον, κατὰ ἐπιπληξιν καὶ ἐπιτίμησιν, ὡς νῦν ἔκκεται (Φωτίου).— Ἡ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς;] Πῶς δ' ἂν γνοίησαν; Ἐκ τῶν σημείων ὧν ἐποιοῦν, εἰ ἔτι ποιοῦν αὐτά, φησιν. Εἰ μήτι ἀδοκίμοι ἐστέ.] Ἐνταῦθα καὶ εἰς εἶον πονηρὸν αὐτοὺς αἰνίττεται· δεῖ γὰρ καὶ πίστεως καὶ εἶον πρὸς τὰ σημεία. Εἰ οὖν καὶ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, εἰ μὴ καὶ εἶον κατάλληλον ἐπιτηδεύετε, ἀδοκίμοι τε ἐστέ, φησι, καὶ Χριστὸς ἐν ὑμῖν οὐκ ἐστίν, οὐδὲ διὰ τῶν σημείων δεικνύται παρὼν πρὸς ὑμᾶς. Ἐλπίζω δὲ, ὅτι γνῶσεσθε.] Εἰ δὲ ὅλως ὑμεῖς μὴ ἐστέ ἀδοκίμοι, ἐλπίζω, ὅτι διὰ τῆς εἰς ὑμᾶς τιμωρίας γνῶσεσθε, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν ἀδοκίμοι. Ἐδεῖ μὲν οὖν ἄλλω τρόπῳ γινῶναι ὑμᾶς καὶ εἰδέναι, ὅτι δοκίμοι ἐσμέν· ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, διὰ τῆς ὑμῶν τιμωρίας τοῦτο γνῶσεσθε.

7 Εὐχομαι δὲ πρὸς τὸν θεόν, μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδέν· οὐχ ἵνα ἡμεῖς δοκίμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδοκίμοι ὦμεν.  
8 Οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ  
9 τῆς ἀληθείας. Χαίρομεν γάρ, ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ᾗτε· τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν.

Ορα φιλόσοφον γνώμην! Καταφρονεῖτο, ἐκωφδεῖτο, ὡς οὐδὲν δυνάμενος, ἀλλ' ἐν γράμμασι μόνον κομπάζων· καὶ οὐ μόνον ἀναβάλλεται, διὰ τῆς κατ' ἐκείνων τιμωρίας τὴν οἰκίαν ἰσχὺν φανερώσαι, ἀλλὰ καὶ εὐχεται, μήτε αὐτοὺς ἀμαρτήσῃν ποτέ, μήτε αὐτὸν ἐμπεσεῖν ποτέ εἰς ἀνάγκην τοῦ ταύτην ἐπιδεῖξαι.— Πῶς οὖν καὶ ἐλπίζει, δοκίμος ὁρθῆναι, καὶ πάλιν εὐχῇ, μὴ γενέσθαι; Εὐχομαι μὲν, ἐλετωθῆναι ὑμᾶς, καὶ μὴ δεηθῆναι με τῆς ἐφ' ὑμᾶς τιμωρίας, μηδὲ δοκίμον ἐν ταύτῃ διαδειχθῆναι· τοῦτο εὐχομαι, ἐν τούτῳ χαίρω. Εἰ δὲ ἐπιμένετε τῇ ἀμαρτίᾳ, καταφρονοῦντες τῆς τιμωρίας, ἀνιῶμενος μὲν καὶ βαρυθυμῶν, ὅμως τιμωρήσομαι· ῥάδιον γὰρ μοι τὸ ἐλπίζειν τοῦτο (Φωτίου).— Οὐχ ἵνα ἡμεῖς δοκίμοι φανῶμεν.] Ἐκ γὰρ τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν αὐτοὺς, οὐκέτι τὴν τιμωρητικὴν ἐπεδείκνυτο δύναμιν, καὶ πάλιν ὡς ἀδοκίμος καὶ ἀνίσχυρος ἐκρίνετο (1). Ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδοκίμοι.] Καὶ γὰρ ἵνα ὡς ἀδοκίμος, τοῦτέστιν, ἵνα δοκῶ τοῖς πολλοῖς ἀσθενὴς καὶ ἀδύνατος, ὅτε μὴ εὐρίσκων χώραν τοῦ κολάσαι ὑμᾶς. Καλῶς δὲ τὸ, ὡς ἀδοκίμοι· οὐ γὰρ τῇ ἀληθείᾳ ἐμελλεν· ἐπεὶ οὐ τιμωρεῖται μὴ ἀμαρτάνοντας· ἀδοκίμος γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ μάλιστα δοκίμος εὐρίσκετο, ὅτι οὕτω παιδεύει τοὺς μαθητάς, μηδὲν ἀμαρτάνειν· ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν εἶπε τὸ, ὡς ἀδοκίμοι. Οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας.] Ἐάν τις ὁρθῶς, φησι, εἰοῖ καὶ εὐσεβῶς· (ἀλήθειαν γὰρ νῦν τὴν εὐσέβειαν καλεῖ, ὡς νόθου

(1) « Οὐ τοῦτο σπουδάζω, φησὶν, ἵνα φανῶ δοκίμος, ὡς δύναμιν ἔχων τοῦ κολάσαι, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε ἀεὶ, καὶ ἀμαρτῇ-ε ποτε, ἵνα μετανοήτε. » Θεοφύλακτος.



ὄντος τοῦ δυσσεβοῦς θείου) καὶ εἰ βουλοίμεθα ἐπαγαγεῖν τιμωρίαν, οὐ δυνάμεθα· οὐ γὰρ συνεργεῖ ὁ θεός· οὐ γὰρ κατὰ τῆς ἀληθείας, οἷον, τῆς εὐσεβείας, τί ἰσχύομεν· ἡ δὲ ἰσχὺς ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἥτοι τῆς εὐσεβείας· ἵνα τοὺς μὴ κατ' αὐτὴν ζῶντας διὰ τῆς τιμωρίας ἀναγκάζομεν αἰρεῖσθαι αὐτήν. Χαίρομεν γάρ, ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν.] Τί οὖν; ἐπεὶ μὴ δύναμαι, καὶ βουλόμενος, κατὰ τῆς ἀληθείας, ἄρα ἀλγῶ περὶ τούτου; Οὐ μὲν οὖν· χαίρομεν γάρ, ὅταν ἡμεῖς μὲν ἀσθενεῖς νομιζώμεθα, ἐκ τοῦ μὴ ἐπάγειν τιμωρίαν· ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί, ἐκ τοῦ ἀνάλωτοι εἶναι τῇ τιμωρητικῇ μου δυνάμει, διὰ τὸ εἶναι ὀρθῶς. Τούτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν.] Ἀρα οὖν μόνον χαίρομεν; Καὶ εὐχόμεθα μὲν οὖν μᾶλλον τὴν ὑμῶν κατάρτισιν, τουτέστιν, εὐδοκίμῃσιν, καὶ τὸ ἀπηρτίσθαι ἐν εἴῳ καὶ δόγμασι χρυσοῖς, ἢ ἵνα σφαλλομένους τιμωρούμενοι, δόξωμεν εἶναι δυνατοί.

10 Διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω, ἵνα παρὼν μὴ ἀποτόμως χρήσωμαι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν.

Ἐπειδὴ σφόδρα ἐπέπληξεν αὐτοὺς πανταχοῦ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς, νῦν διὰ τοιούτων ἀπολογεῖται, καὶ φησί· Διὰ τοῦτο οὕτως ἔγραψα, ὡς βουλόμενος ἄχρι τῶν γραμμάτων εἶναι τὴν ἀπειλὴν καὶ τὴν ἀποτομίαν, καὶ μὴ ἐν τοῖς ἔργοις ἐπιδειχθῆναι. Κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος.] Ὡστε καὶ κολάζω, φησὶν, οὐκ ἐγὼ κολάζω, ἀλλὰ διὰ μέσου ἐμοῦ, ὁ ταύτην μοι δεδωκώς τὴν ἐξουσίαν Χριστός. Ὅρα δὲ, πῶς ἐν τῷ ἀπολογεῖσθαι, φοβερώτερον τὸν λόγον εἰργάσατο. Τί οὖν; εἴποι τις ἂν αὐτῷ· διὰ τοῦτο εἴληφας ἐξουσίαν, ἵνα τιμωρῇ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατ' εἰκόνα θεοῦ; καὶ εἰς τοῦτό σε ὅλως κατέστησεν ὁ φιλόανθρωπος Χριστός; Οὐκ εἰς καθαίρεσιν, φησὶ, καὶ ὁλεθρον ψυχῶν εἴληφα τὴν ἐξουσίαν,

ἀλλ' εἰς οἰκοδομὴν. Αὐτὸ γὰρ τοῦτο, τὸ τοὺς αἰτίους τιμωρεῖσθαι, οἰκοδομὴ ἐκκλησίας ἐστίν, ἀσφαλεστέων τῶν λοιπῶν καὶ δοκιμωτέρων διὰ τῆς τιμωρίας γινόμενων.

11 Λοιπὸν, ἀδελφοί, χαίρετε, καταρτίζεσθε, παρακαλεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε· καὶ ὁ θεός τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν ἀγίῳ φιλήματι. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Μετὰ τὸ ἐμέ, φησὶ, τὸ ἐμαυτοῦ ποιῆσαι, τουτέστι, συμβουλεύσαι, ἀπειλῆσαι, ὑπόλοιπόν ἐστι τὸ καὶ ὑμᾶς τὰ ἀφ' ὑμῶν συνεισενεγκεῖν· διορθούμενοι γὰρ χαρήσεσθε νῦν τε, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Χαίρετε.] Μαθόντες, ὅτι, ἅπερ ἠπειλήσα, οὐχ ἵνα ποιήσω ταῦτα ἠπειλήσα, οὐδὲ θέλω τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀπεύχομαι γενέσθαι· ἠπειλήσα δὲ, ἵνα διορθωθέντες, μηδὲν ἀνιερὸν πάθῃτε· διὸ χαίρετε, καταρτίζεσθε, υἱοί, τέλειοι γίνεσθε, ἀναπληροῦτε τὰ λείποντα ὑμῖν, ἐν ἀρετῇ τελειοῦσθε, καὶ τὰλλα πράττετε. Ταῦτα γὰρ κατορθούντες, οὐ μόνον οὐδὲν δεινὸν πείσεσθε, ἀλλὰ καὶ ὁ θεός τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. Παρακαλεῖσθε.] Ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν οἱ πενητοὶ καὶ οἱ χεῖρνοι, φησὶ, παρακαλεῖσθε καὶ ὑφ' ἑαυτῶν, καὶ ὑπ' ἀλλήλων, καὶ ὑπὸ τῆς εἰς τὸ βέλτιον μεταβολῆς· μεγάλη γὰρ παράκλησις συνειδὸς ἀγαθόν. Τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε.] Τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ἐν προοιμίῳ ἤτησε· διεστasiaζον γὰρ πρὸς ἑαυτούς. Τί δὲ εὐόλεται τὸ, τε τὸ αὐτὸ φρονεῖν, καὶ εἰρηνεύειν; Ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ μὲν φρονεῖν ἐν τοῖς δόγμασι, μὴ εἰρηνεύειν δὲ πρὸς ἀλλήλους. Καὶ ὁ θεός τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης.] Θεὸς ἀγάπης ὁ θεός χρηματίζει, διὰ τὸ ἡγαπηκέναι ἡμᾶς· εἰρήνης δὲ, διὰ τὸ εἰρηνεῦσαι τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐν γῇ· ἐκ δὲ τῆς ἀγάπης ἡ εἰρήνη. Ἐάν, φησὶ, ταῦτα ποιῇτε, ἔσται μεθ' ὑμῶν ὁ θεός·

ἢ ἐπεύχεται (1).· *Ἐν ἀγίῳ φιλήματι.*] Μὴ υπούλω, φησί, καὶ δολερῶ, ὡς ὁ Ἰούδας· διὰ τοῦτο δὲ φιλοῦμεν, ἵνα ἀναζω-  
 πυρώμεν τὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἀγάπην· ἐπειδὴ τὸ στόμα ἐστὶ μά-  
 λιστα τῶν ἄλλων μελῶν τὸ συνδεσμοῦν τὰς ψυχάς. *Ἀσπεί-  
 ζονται ἡμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες.*] Τοὺς μὲν παρόντας, διὰ  
 φιλήματος συνάπτει, τοὺς δὲ ἀπόντας διὰ τῆς προσήκειας.  
 Καὶ τούτους δὲ τὸ στόμα συνάπτει· ἀπὸ γὰρ τοῦ αὐτοῦ πρὶν-  
 σι στόματος ὅ,τε ἀσπασμὸς καὶ ἡ πρόσρησις. *Ἡ χάρις τοῦ  
 Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐξ ἧς.*] Ἐπειδὴ συνήψεν ἅπαν-  
 τας, ὑπερ ἔθος αὐτῷ, καὶ νῦν ποιεῖ, ἐπαύχεται αὐτοῖς τὴν  
 χάριν τοῦ Υἱοῦ, δι' ἧς ἔσωσεν ἡμᾶς, οὐκ ἐξ ἔργων ἡμετέρων,  
 ἀλλὰ χάριτι, σφαγεὶς αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ  
 Πατρὸς, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, τὸν μονογενῆ δούς ὑπὲρ ἡμῶν·  
 καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τουτέστι, τὴν μετο-  
 χὴν αὐτοῦ καὶ τὴν μετέληψιν, δι' ἧς πάντες ἀγιζόμεθα, τῇ  
 ἐφ' ἡμᾶς ἐπιφοιτήσει τοῦ παρακλήτου πνεύματος· κοινωνοὶ  
 αὐτοῦ γινόμενοι, καὶ πνεῦμα καὶ αὐτοί, οὐκ οὐσίᾳ, ἀλλὰ με-  
 θέξει ὄντες.

(1) « Οὐ μόνον παρρησιᾷ, ἀλλὰ καὶ εὐχεται· ἡ εὐχὴ ἐστὶ τοῦτο, ἀλλὰ  
 τοῦ ἀκολουθοῦ· ἐπομένῳ προαναφώνησε· ὅτι, ἐὰν εἰρηνεύσῃ, ἡ εὐχὴ εἶναι μὴ  
 ἡμῶν. Ἀγάπης δὲ θεὸς λέγεται, ἡ ὡς ταύτης πηγὴ, ἡ ὡς ταύτης ἐκτελέ-  
 μενος εἰς ἡμᾶς ὑπερβολικὴν ἡ ὡς, ἐνθα ἐστὶν ἀγάπη, ἐκείνη καὶ ἡμεῖς, καὶ δε-  
 σπότης ταύτης φαινόμενος. ἑαυτοῦ δὲ καὶ θεὸς τῆς εἰρήνης, ἡ ὡς πηγὴ  
 ταύτης, ἡ ὡς εἰρηνεύσας τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, ἡ ὡς δεσποτὴς αὐτῆς,  
 ὡς κτίματος,» Θεοφύλακτος.

## Τ Ε Λ Ο Σ,

ΣΥΝ ΘΕΩ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγράφη ἀπὸ Φιλίππων, διὰ Τίτου καὶ Λουκᾶ.